

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TASAVVUF BİLİM DALI

**ABDULLAH EYYÛBÎ'NİN TUHFETÜ'L-AHBÂB TERCÜMESİ
(METİN VE İNCELEME)**

Yüksek Lisans Tezi

BİLAL TEKTİN

İstanbul, 2019

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TASAVVUF BİLİM DALI

**ABDULLAH EYYÛBÎ’NİN TUHFETÜ’L-AHBÂB TERCÜMESİ
(METİN VE İNCELEME)**

Yüksek Lisans Tezi

BİLAL TEKTİN

Danışman: PROF.DR. NECDET TOSUN

İstanbul, 2019

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

TEZ ONAY BELGESİ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ Anabilim Dalı TASAVVUF Bilim Dalı TEZLİ
YÜKSEK LİSANS öğrencisi Bilal Tektin'nın ABDULLAH EYYÛBÎ'NİN TUHFETÜ'L-
AHBÂB TERCÜMESİ (METİN VE İNCELEME) adlı tez çalışması, Enstitümüz Yönetim
Kurulunun 8.08.2019 tarih ve 2019-25/6 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından oy birliği / oy-
çokluğu ile Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Savunma Tarihi ...22.../...11.../...2019...

Öğretim Üyesi Adı Soyadı

İmzası

1.	Tez Danışmanı	Prof. Dr. NECDET TOSUN	
2.	Jüri Üyesi	Doç. Dr. AHMET KOÇAK	
3.	Jüri Üyesi	Doç. Dr. ALİ NAMLI	

GENEL BİLGİLER

İsim ve Soyadı	: Bilal Tektin
Anabilim Dalı	: Temel İslâm Bilimleri
Programı	: Tasavvuf
Tez Danışmanı	: Prof. Dr. Necdet Tosun
Tez Türü ve Tarihi	: Yüksek Lisans – Kasım 2019
Anahtar Kelimeler	: Murad Buhârî, Kösec Ahmed Trabzônî, Abdullah Eyyûbî, Nakşibendiyye, Müceddidiyye, Tasavvuf

ÖZ

ABDULLAH EYYÛBÎ'NİN TUHFETÜ'L-AHBÂB TERCÜMESİ (METİN VE İNCELEME)

Muhammed Ma'sûm'un (ö. 1079/1688) halîfelerinden biri olan Murad Buhârî (ö.1132/1720), Nakşibendiyye tarîkatının Müceddidiyye kolunu Şam'da yayan ve İstanbul'da ilk Müceddidî tekkesini açan şeyhtir. Murad Buhârî, Müceddidiyye tarîkatının âdâb ve usûlü hakkında *Silsiletü 'z-zeheb* isminde muhtasar bir eser yazmıştır. Bu eser çok kısa olduğu için, Murad Buhârî'nin oğlu ve halîfesi olan Muhammed Bahâeddin Murâdî'nin (ö. 1169/1755) halîfesi olan Kösec Ahmed Trabzônî (ö. 1191/1777) tarafından *Tuhfetü 'l-ahbâb fî tarîkatı 'l-ashâb* ismiyle şerh edilmiştir. Bu şerh Arapça olduğu için, dönemin Reîsülkurrâsı olan ve farklı ilim dallarına ait birçok eseri bulunan Abdullah Eyyûbî (ö. 1252/1836) tarafından Osmanlı Türkçesine tercüme edilmiştir.

Üç bölümden oluşan bu çalışmamızın birinci bölümünde müellif, şârih ve mütercimnin hayatı ve eserleri hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde, tercümede geçen temel tasavvuf konuları ele alınmıştır. Üçüncü bölümde ise, tercümenin tespit edebildiğimiz dört nüshasının karşılaştırmalı çevrimyazısı yapılmıştır.

GENERAL KNOWLEDGE

Name and Surname : Bilal Tektin
Field : Basic Islamic Sciences
Programme : Sufism
Supervisor : Professor Necdet Tosun
Degree Awarded and Date : Master – November 2019
Keywords : Murād al- Bukhārī, Kosec Ahmad Trabzōnī, Abdullah Ayyūbī, Naqshbandiyya, Mujaddidiyya, Sufism

ABSTRACT

TRANSLATION OF TUHFAT AL AHBAB BY ABDULLAH AYYUBI (TEXT AND STUDY)

Murād al-Bukhārī (d. 1132/1720) who was one of the deputies of Muhammad Ma'sūm (d. 1079/1688), was the sheikh who spread the Mujaddidiyya branch of Naksbandiyya order in Damascus and opened the first Mujaddidī lodge in Istanbul. Murād al-Bukhārī wrote a concise work called *Silsilat al Zahab* about the ādāb and practice of the Mujaddidiyya branch. Since this work was very concise, a commentary was written on this work which is called *Tuhfat al-ahbāb fī tarīkat-al ashāb* by Kosec Ahmad Trabzōnī (d. 1191/1777) who was the deputy of Muhammad Bahāddin al-Murādī who was Murād al-Bukhārī's son and deputy. Since that commentary was written in Arabic, it was translated into Ottoman Turkish by Abdullah Ayyūbī who was the Reīsūlqurrā of his time and had lots of works written about the different Islamic sciences.

We gave information about the life and works of the author, commentator and translator in the first section of our study. In the second section, we analyzed the basic sufism subjects of that translation. In the third section we examined four different manuscripts of the translation and transcribed them into Turkish.

ÖNSÖZ

Bu çalışmamız, Ahmed Sirhindî'nin (ö.1034/1624) oğlu ve halîfesi olan Muhammed Ma'sûm'un (ö. 1079/1688) halîfelerinden olan ve Nakşibendiyye tarîkatının Müceddidiyye kolunu Şam'da yayan ve İstanbul'da ilk Müceddidî tekkesini açmış olan Murad Buhârî'nin (ö.1132/1720) yazmış olduğu muhtasar bir eser olan *Silsiletü'z-zeheb* isimli risâleye Kösec Ahmed Trabzônî tarafından yazılan ve ismi *Tuhfetü'l-ahbâb fî tarîkatı'l-ashâb* olan şerhin, dönemin Reisülkurrâsı olan Abdullah Eyyûbî (ö. 1252/1836) tarafından yapılan tercümesi hakkındadır.

Üç bölümden oluşan bu çalışmamızın birinci bölümünde müellif, şârih ve mütercimnin hayatı ve eserleri hakkında bilgi verdik. İkinci bölümde, tercümede geçen temel tasavvuf konuları ele aldık. Üçüncü bölümde ise, tercümenin tespit edebildiğimiz dört nüshasının karşılaştırmalı çevrimyazısını yaptık.

Görüşlerinden ve eserlerinden bolca yararlandığım kıymetli danışman hocam Prof. Dr. Necdet TOSUN'a, değerli bilgilerinden ve tecrübelerinden istifâde ettiğim saygıdeğer hocalarım Prof. Dr. Mustafa TAHRALI, Prof. Dr. Süleyman DERİN, Doç. Dr. Semih CEYHAN, Dr. M. Nedim TAN, Dr. Ercan ALKAN'a, bu çalışmayı tamamlama konusunda beni cesâretlendiren değerli hocam Prof. Dr. Sâfi ARPAGUŞ'a hassaten, çalışmamız hakkında yapıcı öneri ve görüşlerde bulunan jüri üyelerim Doç. Dr. Ali NAMLI ve Doç. Dr. Ahmet KOÇAK'a, imkânlarından her dâim faydalandığım İSAM'ın kurucularına, bağışçılarına ve personeline, beni akademik çalışma yapmaya teşvik eden kıymetli arkadaşım Gökhan AREFEOĞLU'na, çalışmam esnâsında büyük destek veren ve fedâkârlıkta bulunan değerli eşime teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

Bilal Tektin

Fatih, 2019

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No.
ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	ii
ÖNSÖZ.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
KISALTMALAR.....	x
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

MÜELLİF MURAD BUHÂRÎ, ŞÂRİH KÖSEC AHMED TRABZÔNÎ VE MÜTERCİM ABDULLAH EYYÛBÎ

A. Müellif: Murad Buhârî.....	3
1. Hayatı.....	4
2. Eserleri.....	9
A. Silsiletü’z-zeheb.....	9
B. Risâle-i Nakşibendiyye.....	9
C. Mektûbât.....	10
D. Menâkıb ve takrîrât-ı Muhammed Murâd Buhârî.....	10
E. Mesmûât mine’s-Seyyid Muhammed Murâd Buhârî.....	11
F. Lübsü’l-hırkati’l-Kâdiriyye.....	11
G. Câmi‘u müfredâti’l-Kur’ân.....	11

B. Şârih: Kösec Ahmed Trabzônî.....	13
1. Hayatı.....	14
2. Eserleri.....	17
A. Tuhfetü'l-ahbâb fi's-sülûk ilâ tarîkı'l-ashâb.....	17
B. Şerhu risaleti'n-Nakşibendiyye li'l-Hâdimî	17
C. Reşehâtü'l-aşere.....	18
D. Silsiletü'l-Hâcegân fî âdâbi ubûdiyyeti'l-a'yân.....	19
E. Âdâbu'l-Ubûdiyye fi's-Süneni'l-Muhammediyye.....	20
F. et-Tuhfetü'l-behiyye fi't-tarîkatı'l-Mevleviyye.....	21
C. Mütercim: Abdullah Eyyûbî.....	25
1. Hayatı.....	26
A. Doğumu.....	26
B. Tahsili ve Hocaları.....	27
C. Tasavvufa İntisâbı.....	28
D. Hacca Gidişi.....	28
E. Yapmış Olduğu Vazîfeler.....	28
1. Eyüp Sultan Camii İmâmeti.....	29
2. Dârülkurrâ Hocalığı ve Şeyhülkurrâlık	29
3. Vâizlik Görevleri.....	30
F. Vefâtı.....	30
2. Eserleri.....	32
A. Tasavvuf İlmine Dâir Eserleri.....	32
1. Tuhfetü'l-ahbâb fi's-sülûk ilâ tarîkı'l-ashâb	
Tercümesi.....	32
2. Terceme-i Âdab-ı Tarîk-ı Nakşibendî.....	33
3. Menâkıb-ı Ebü'l-Hasan eş-Şâzelî Tercemesi.....	34
B. Kur'ân İlimlerine Dâir Eserleri.....	34
C. Ebû Eyyûb el-Ensârî Hakkındaki Eserleri.....	36
D. Nahiv İlmine Dâir Eserleri.....	38
E. Fıkıh İlmine Dâir Eserleri.....	39
F. Hadis İlmine Dâir Eserleri.....	41
G. Çeşitli Konulardaki Eserleri.....	42

İKİNCİ BÖLÜM
TUHFETÜ'L-AHBÂB TERCÜMESİ İSİMLİ ESERİN İNCELEMESİ

A. Metin: Silsiletü'z-zeheb.....	45
B. Şerh: Tuhfetü'l-ahbâb fi's-sülûk ilâ tarîkı'l-ashâb.....	47
C. Tercüme: Tuhfetü'l-ahbâb fi's-sülûk ilâ tarîkı'l-ashâb Tercümesi....	49
D. Tuhfetü'l-Ahbâb Tercümesi'ndeki Temel Konular.....	50
1. İnsanların ve Cinlerin Yaradılışından Maksat.....	50
2. İmânın Aslı, Kemâli ve Hakikati.....	51
3. İslâmın Aslı ve Kemâli.....	53
4. İhsân ve Kemâli, İhlâs.....	54
5. Hakka'l-Yakîn.....	55
6. Sohbet.....	57
7. Râbıta.....	59
8. Muhabbet.....	62
9. Cezbe.....	64
10. Sülûk.....	65
11. Muhabbet-i Zâtiyye.....	67
12. İndirâcü'n-nihâye fi'l-bidâye.....	68
13. Nakşibendiyye Tarîkatı.....	70
14. Nisbet.....	73
15. Silsile.....	74
A. Bekrî Silsile.....	75
1. Muhammed Ma'sûm Fârûkî.....	75
2. Ahmed Fârûkî Müceddid-i Elf-i Sâni.....	76
3. Muhammed Bâkî.....	76
4. Mevlânâ Hâcegî İmkenegî.....	76
5. Derviş Muhammed.....	77
6. Muhammed Zâhid.....	77
7. Hâce Ubeydullah Ahrâr.....	78
8. Mevlânâ Yâ'kûb Çerhî.....	78
9. Hâce Muhammed Bahâeddîn.....	79

10. Seyyid Emîr Külâl.....	80
11. Muhammed Baba Semâsî.....	81
12. Hâce Ali Râmîtenî.....	81
13. Hâce Mahmûd Encîrfağnevî.....	82
14. Hâce Ârîf Rîvgerî.....	82
15. Hâce Abdülhâlık Gucdüvânî.....	83
16. Hâce Yûsuf Hemedânî.....	83
17. Ebû Ali el-Fârmedî.....	84
18. Ebü'l-Hasan Harakânî.....	84
19. Bâyezîd Bistâmî.....	85
20. İmâm Ca'fer es-Sâdık.....	85
21. Kâsım bin Muhammed.....	86
22. Selmân Fârisî.....	86
23. Ebû Bekir Sıddîk.....	87
24. Hz. Muhammed (s.a.s).....	88
 B. Alevî Silsile – 1.....	 89
1. Ebü'l-Kâsım Kürrekânî.....	89
2. Ebû Osman el-Mağribî.....	89
3. Ebû Ali Kâtib.....	90
4. Ebû Ali Rûzbârî.....	90
5. Cüneyd Bağdâdî.....	90
6. Serî es-Sakatî.....	91
7. Ma'rûf Kerhî.....	91
8. İmam Ali er-Rızâ.....	92
9. İmâm Mûsâ el-Kâzım.....	93
10. İmâm Ca'fer es-Sâdık.....	93
11. İmâm Muhammed el-Bâkır.....	93
12. İmâm Zeynelâbidîn.....	94
13. İmâm Hüseyin.....	94
14. Ali bin Ebî Tâlib.....	95
15. Hz. Muhammed (s.a.s).....	96

C. Alevî Silsile – 2.....	97
1. Dâvûd et-Tâî.....	97
2. Habîb el-Acemî.....	97
3. Hasan el-Basrî.....	98
4. Ali bin Ebî Tâlib.....	98
5. Hz. Muhammed (s.a.s).....	99
16. İntisap.....	100
17. Letâifler.....	103
A. Âlem-i Emr Letâifleri.....	103
1. Kalb.....	104
2. Ruh.....	105
3. Sır.....	105
4. Hafî.....	106
5. Ahfâ.....	106
B. Âlem-i Halk Letâifleri.....	108
1. Nefs-i Nâtıka.....	108
2. Anâsır-ı Erbâa.....	108
18. Zikir.....	110
A. Lafza-i Celâl Zikri.....	113
B. Habs-i Nefes ile Nefy ü İsbât Zikri.....	116
C. Dil İle Nefy ü İsbât Zikri.....	125
19. Murâkabe.....	127
20. Fenâ Fillah.....	130
21. Bekâ Billah.....	132
22. Nâfile İbâdetler.....	133
A. Nâfile Namazlar.....	134
B. Kur’ân Tilâveti.....	135

23. Hatm-i Hâcegân.....	136
24. Velâyet Dereceleri.....	138
A. Velâyet-i Suğrâ.....	138
B. Velâyet-i Kübrâ.....	139
C. Velâyet-i Mele-i A‘lâ	140
D. Kemâlât-ı Nübüvve.....	141
E. Tuhfetü’l-ahbâb Tercümesinin Kaynakları	142

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TUHFETÜ’L-AHBÂB TERCÜMESİNİN ÇEVİRİMYAZISI

A. Nüshaların Tavsifi.....	144
B. Çevrimyazı Metni Oluşturmada İzlenen Yol.....	146
C. Tuhfetü’l-ahbâb Tercümesinin Çevrimyazısı.....	148
SONUÇ.....	263
LUGATÇE.....	265
EKLER.....	286
KAYNAKLAR.....	291

KISALTMALAR

age.	: adı geçen eser
agm.	: adı geçen makale
a.mlf	: aynı müellif
a.s.	: aleyhi's-selâm
b.	: bin/ibni
bkz.	: bakınız
blm.	: bölümü
c.	: cilt
çev.	: çeviren
der.	: derleyen
<i>DİA</i>	: Diyanet İslâm Ansiklopedisi
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
ed.	: editör
H.	: hicri
haz.	: hazırlayan
H.	: Hazret
İBB	: İstanbul Büyükşehir Belediyesi
İFAV	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı
İSAM	: İslâm Araştırmaları Merkezi
İ.Ü.	: İstanbul Üniversitesi
krş.	: karşılaştırınız
ktp.	: kütüphanesi
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
MÜİF	: Marmara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi
nr.	: numara
nşr.	: neşreden
ö.	: ölümü
s.	: sayfa
sy.	: sayı
s.a.s	: Sallallahu Aleyhi ve Sellem
SBE	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
SÜSAM	: Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Merkezi
tahk.	: Tahkik eden
TDK	: Türk Dil Kurumu
trc.	: tercüme eden
ty.	: tarih yok
vd.	: ve diğerleri
vr.	: varak
Yay.	: yayınları
yy.	: yayın yeri yok

GİRİŞ

Tasavvuf, İslâmın ilim, amel ve ihlâs şeklinde olan üç rûknünden biri ve nihâi hedefi olan ihlâsı elde etmenin ve yaşamanın yoludur. Nitekim İmâm-ı Rabbânî Müceddid-i Elf-i Sânî lakabıyla meşhur olan Ahmed Sirhindî¹ (ö. 1034/1624), tarîkâtın ve hakîkatin şerîate hizmetçi olduklarını olduğunu beyân etmiştir. Sirhindî, birçok tarîkatten icâzetli olmakla berâber, Nakşibendiyye tarîkatının usûlünü tercih etmiş ve müridlerine bu yolda mânevî eğitim vermiştir.

Nakşibendiyye tarîkatının Ahmed Sirhindî'ye nisbetle Müceddidiyye² diye anılan bu kolu, Sirhindî'den sonra oğlu Muhammed Ma'sûm³ (ö. 1079/1668) ile devam etmiştir. Mâ'sûm'un halîfeleri olan Murad Buhârî (ö. 1132/1720) ve Yekdest Ahmed Cürânî (ö. 1119/1707) vâsıtasıyla Osmanlı topraklarına gelmiştir. Murad Buhârî, Müceddidiyye tarîkatını Şam'a getiren ve İstanbul'da Müceddidî tekkesi⁴ açan ilk şeyhtir.

Nakşibendiyye tarîkatının Müceddidiyye kolunun esaslarını halka anlatmak için birçok eser yazan ve sözlerinin bir kısmı da müridleri tarafından not edilip risâle hâline getirilen Murad Buhârî'nin eserlerinden birisi de, *Silsiletü'z-zeheb*'tir. Nakşibendiyye tarîkatının âdâb ve usulüyle ilgili olan bu eser çok muhtasar bir eserdir.

¹ Ahmed Fârûk Sirhindî hakkında bkz. Necdet Tosun, *İmâm-ı Rabbânî Ahmed Sirhindî: Hayatı, Eserleri, Tasavvufî Görüşleri*, İstanbul: İnsan Yay., 2005; Hamid Algar, "İmâm-ı Rabbânî", *DİA*, XXII, s. 194-199; Abdülmecîd Hânî, *Hadâiku'l-verdiyye [Nakşi Şeyhleri]*, trc. Mehmet Emin Fidan, İstanbul: Semerkand, 2011, s. 638-672.

² Müceddidiyye hakkında bilgi için bkz. Tosun, *İmâm-ı Rabbânî Ahmed Sirhindî*, s. 51-127; Osmanlı'daki Müceddidiyye tarîkatı hakkında bilgi için bkz. Halil İbrahim Şimşek, *Osmanlı'da Müceddidilik: XII/XVIII. Yüzyıl.*, İstanbul: Suf Yay., 2004.

³ Muhammed Ma'sûm hakkında bkz. Hânî, *Hadâiku'l-verdiyye*, s. 672-695; Necdet Tosun, "Muhammed Ma'sûm Sirhindî", *DİA*, EK-2, s. 310-311; Tosun, *İmâm-ı Rabbânî Ahmed Sirhindî*, s. 43; Hâce Muhammed Ma'sûm, *Mektûbât-ı Muhammed Ma'sûm: Müstakimzâde Tercümesi [Metin ve İnceleme]*, haz. Mustafa Demirci, İstanbul: Nizamiye Akademi, I-II, 2017.

⁴ Bu tekke "Şeyh Murad Tekkesi" ve "Murâd Buhârî Tekkesi" adlarıyla bilinmektedir. Hakkında bilgi için bkz. M. Baha Tanman, "Şeyh Murad Tekkesi", *DİA*, XXXIX, s. 62-64; Şeyh Murad Tekkesindeki şeyhler silsilesi, hazîresinde medfûn bulunan şahıslar, tekkede yapılan faaliyetler, tekkenin fiziki konumu hakkında bilgi için bkz. Nuran Çetin, "Murâd-ı Buhârî Tekkesi ve Fonksiyonları", *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2015, sy. 4, s. 5-35.

Çok muhtasar olan bu eser, Kösec Ahmed Trabzônî (ö. 1191/1777) tarafından “*Tuhfetü’l-ahbâb fi’s-sülûk ilâ tarîkı’l-ashâb*” ismiyle şerh edilmiştir. Bu şerh de Arapça olduğundan, daha çok kişinin bu şerhten faydalanması maksadıyla, hem bu yolun müridi hem de büyük bir âlim olup, çeşitli konularda tercüme, şerh ve te’lif eserleri olan ve dâha çok Şeyhü'l-Kurrâ’lığı ön planda olan Abdullah Eyyûbî (ö.1252/1836) tarafından Osmanlı Türkçesine tercüme edilmiştir.

Tezimizin konusunu Abdullah Eyyûbî’nin yapmış olduğu tercüme oluşturmaktadır. Tezimiz üç bölümden oluşmaktadır:

Birinci bölümde müellif Murad Buhârî, şârih Kösec Ahmed Trabzônî ve mütercim Abdullah Eyyûbî’nin hayatları ve eserleri hakkında bilgi verdik. Müellif ve şârihle ilgili bilgileri dahâ kısa tutup, mütercim ile ilgili olarak dahâ geniş bilgi vermeye çalıştık.

Tezimizin ikinci bölümünde, ilk olarak şerhe asıl metin olan *Silsiletü’z-zeheb* hakkında bilgi verdik. Dâha sonra şârih tarafından yapılan şerh ve mütercim tarafından yapılan tercüme hakkında bilgi verip, sonra bu tercüme içinde bahsedilen temel tasavvûfî konuları, başka müelliflerin eserlerinde yazdıkları bilgilerle ve günümüz araştırmacıları tarafından yapılan çalışmalarla irtibât kurarak başlıklar hâlinde yazdık. Burada Abdullah Eyyûbî’nin tercümeye şerh bâbında eklediği bilgilerin de ne olduğunu, kendisinin ismini zikrederek belirttik. Âyetlerin geçtiği yerde parantez içinde sûre adını yazıp, yanına köşeli parantez içinde mealini yazdık. Hadislerin mealini köşeli parantez içinde belirtip, dipnotta tespit edebildiklerimizin kaynak bilgisini verdik. Arapça ibârelerin tercümelerini ise köşeli parantez içinde verdik.

Üçüncü bölümde, yazma hâlinde bulunan bu tercümenin tespit edebildiğimiz dört nüshasını kullanarak karşılaştırmalı çevrimyazı yaptık. Bu karşılaştırmalı çevrimyazıyı yaparken esâsen Arapça risâlelerin tahkîki için hazırlanmış olan *İSAM Tahkikli Neşir Kılavuzu*⁵ isimli kitapta beyân edilen esaslardan faydalandık. Kullandığımız nüshaların ilk ve son sayfalarını, tercümede geçen kelimelerin lügatçesini de çalışmamızın son kısmına ekledik.

⁵ Bu esaslar için bkz. Okan Kadir Yılmaz, *İSAM Tahkikli Neşir Kılavuzu*, haz. Okan Kadir Yılmaz, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2018, s. 131-162.

BİRİNCİ BÖLÜM

MÜELLİF MURAD BUHÂRÎ, ŞÂRİH KÖSEC AHMED TRABZÔNÎ VE MÜTERCİM ABDULLAH EYYÛBÎ

A. Müellif: Murad Buhârî

Müellif Murad Buhârî⁶ (ö. 1132/1720), Murad Molla⁷ (ö. 1192/1778) ve Mehmed Murad Nakşibendî⁸ (ö. 1264/1848) isim benzerliğinden dolayı çoğu kez birbirleriyle karıştırılmış⁹ olan şahsiyetlerdir. Kütüphanelerdeki bazı katalog bilgilerinde Murad Buhârî'ye ait olan eserler Mehmed Murad Nakşibendî'ye aitmiş gibi kayıtlara geçmiş,¹⁰ bazı katalog bilgilerinde ise Mehmed Murad Nakşibendî'ye ait eserlerin çoğunda Mehmed Murad Nakşibendî yerine “Murad Buhârî” künyesi kullanılmıştır.¹¹

⁶ Müellif Murad Buhârî'nin hayâtı ve eserleri hakkında yüksek lisans seviyesinde yapılmış akademik bir çalışma için bkz. Hatice Taş, *Murâd Buhârî Hayatı Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri*, Yüksek Lisans, Yüzüncü Yıl Üniversitesi SBE, Van 2015.

⁷ Murad Molla aslında Rumeli Kazaskeri Damadzâde Mehmed Murad Efendi'nin lakâbıdır. İlmiye sınıfına mensup bir aileden gelmekte olan Murad Molla'nın babası Şeyhülislâm Damadzâde Feyzullah Efendi'dir (ö. 1175/1761). Murad Molla, İstanbul Fatih'te Çarşamba semtinde h. 1183'te (1769) “Murad Efendi Tekkesi” veya “Murad Molla Tekkesi” diye anılan tekkeyi kurmuştur. Daha sonra aynı yerde h. 1189'da (1775) “Murad Molla Kütüphanesi” diye bilinen kütüphaneyi kurmuştur. Bkz. M. Baha Tanman, “Murad Molla Külliyesi”, *DİA*, XXXI, s. 187-188; İsmail E. Erünsal, “Murad Molla Kütüphanesi”, *DİA*, XXXI, s. 188.

⁸ Mehmed Murad Nakşibendî, Murad Molla Tekkesi şeyhi Ahıskalı Abdülhalim Efendi'nin (ö. 1230/1815) oğludur. Tekke ve kütüphaneden oluşan Murad Molla Külliyesi'nin bânisi Rumeli Kazaskeri Damadzâde Mehmed Murad Molla (ö. 1192/1778) ile aynı ismi taşıması onunla karıştırılmasına sebep olmuştur. Murad Nakşibendî, babasının ölümünden (1230/1815) sonra onun yerine Murad Molla Tekkesi'nin meşihatına tayin edildi. XIX. yüzyılda Nakşibendî-Mevlevî yakınlaşmasını temsil eden önemli Nakşibendî şeyhlerinden ve dönemin ünlü mesnevîhanlarından olan Mehmed Murad Efendi, tekke şeyhliğinin yanı sıra Sultan Ahmed Camii cuma vâizliği görevini de uzun yıllar sürdürdü. Bkz. M. Hüdai Şentürk, “Murad Nakşibendî”, *DİA*, XXXI, s. 188-189.

⁹ Hatice Özdil bu karışıklığı konu alan bir makâle yazmakla beraber, kendisinin bu makâlede Murad Buhârî için kullandığı: “...Kırka yakın eser yazmıştır. Mesnevî dersleri vermekte üstad olduğu söylenmektedir...” ifâdesinden, konuya tam hâkim olmadığı anlaşılmaktadır. Bkz. Hatice Özdil, “Başka İsimlerle Karıştırılan Bir Mesnevi Şârihi: Mehmed Murad Nakşibendî”, *Turkish Studies*, c. VIII, sy. 12, 2013, s. 1013.

¹⁰ Bu şekilde olan bir kütüphane katalog kaydına örnek olarak: Mehmed Murad Nakşibendî, *Silsiletü'z-zehab*, Milli Ktp., nr. 55 Hk 348/4 kaydını verebiliriz.

¹¹ Özdil, “Başka İsimlerle Karıştırılan Bir Mesnevi Şârihi: Mehmed Murad Nakşibendî”, s. 1010-1012.

1. Hayatı¹²

Müellifin künyesi kaynaklarda Murâd b. Ali b. Dâvud b. Kemâlüddîn b. Sâlih b. Muhammed el-Hüseynî¹³ el-Hanifî el-Buhârî en-Nakşbandî olarak geçmektedir.¹⁴ Müellife atfedilen “Münzevî” nisbesine ise önceki kaynaklarda rastlanmamakta olup bir karışıklık ifadesi olarak ortaya çıkmıştır. Bu karışıklığa Eyüp’ün Karasüleymansubaşı Mahallesi’nde bulunan Münzevî Türbesi¹⁵ sebep olmuştur. Oysa müellifin bir süre ikâmet ettiği Murad Buhârî Tekkesi, Eyüp’ün Nişancı Mahallesi’nde bulunmaktadır.¹⁶

Murad Buhârî, hicrî 1055¹⁷ (1645) tarihinde Keşmîr¹⁸ şehrinde doğdu. Babası Seyyid Ali, Semerkand beldesinin nakîbü’l-eşraf¹⁹ görevini îfâ etmekteydi. Murad Buhârî üç yaşındayken ayaklarından bir rahatsızlık geçirdi ve bunun sonucu olarak kötürüm kaldı.²⁰ Kötürüm olması onun ilme karşı olan şevkini kırmadı. Bu halde iken Arapça ve Fennî ilimleri tahsil etti.²¹

¹² Butrus Abu-Manneh, Murad Buhârî’nin hayatı hakkında *Silkü’l-dürer*’den daha detaylı bilgi veren kaynağın, Halil Murâdî’nin, Murad Buhârî’nin torunu olan babası Ali Murâdî hakkında yazdığı biyografik bir eser olan *Matmahu’l-vâcid fi tercemeti’l-vâlidî’l-mâcid* adlı kitap olduğunu belirtir. Kitap yurtdışında olan bir kütüphanede bulunduğu için inceleme imkânımız olmadı. Kütüphane kaydı: Khalil al-Murâdî, *Matmah al-wâjid fi tarjamat al-wâlid al-mâjid*, British Library, Ms. Or. 4050. vr. 26^a-28^b. Bkz. Butrus Abu-Manneh, “Sheikh Murâd Bukhârî and the Expansion of the Naqshbandî-Mujaddidî Order in İstanbul”, *Die Welt Des Islams*, 53-1, 2013, s. 7.

¹³ El-Hüseynî olarak zikredilmesi, onun Hz. Peygamberin (s.a.s) torunu olan Hz. Hüseyin’in soyundan geldiğini gösterir.

¹⁴ Muhammed Halil el Murâdî, *Silkü’l-dürer fi a’yânî’s-sânî aşer*, 2.Baskı, Beyrut: Dâru İbn Hazm, 1988, IV, s. 129.

¹⁵ Ahmet Neziha Galitekin, *Osmanlı Kaynaklarına Göre İstanbul*, İstanbul: İşaret Yay., 2003, s. 958, 964.

¹⁶ Ahmet Semih Torun, “Şeyh Muhammed Murad-ı Buhari Tekkesi Haziresi Üzerine Bir Değerlendirme”, *Vakıflar Dergisi*, Aralık 2010 (34), s. 126.

¹⁷ Halil İbrahim Şimşek, h. 1050 (1640) yılında dünyaya geldiği görüşündedir. Bkz. Halil İbrahim Şimşek, “Murad Buhârî”, *DİA*, XXXI, s. 185.

¹⁸ Halil İbrahim Şimşek, Semerkand şehrinde doğduğu görüşündedir. Bkz. Şimşek, “Murad Buhârî”, XXXI, 185.

¹⁹ Nakîbü’l-eşraf: Osmanlı devletinde Hz. Peygamberin (s.a.s.) soyundan gelen kimselerin (seyyid ve şeriflerin) işleriyle meşgul olan yetkiliye denir. Bkz. Ş. Turan Buzpınar, “Nakîbüleşraf”, *DİA*, XXXII, s. 332-334.

²⁰ Ahmed Trabzônî, *Tuhfetü’l-ahbâb fi’s-sülûk ilâ tarîkı’l-ashâb*, Beyazıd Yazma Eserler Ktp., Beyazıd, nr. 9331, vr. 2^b.

²¹ Murad Buhârî’nin on binden fazla hadisi ezbere bildiği rivâyet edilir. Bkz. Zeki Tekin, “Şeyh Murat Tekkesi ve Vakıfları”, *Yüzcüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2001, sy: 2, s. 431.

Murad Buhârî daha sonra tasavvufa meyletti ve bu yolda Hindistan’a seyahat etti. Orada dahâ ziyâde İmâm-ı Rabbânî ve Müceddidi Elf-i Sânî ismiyle tanınan Ahmed Fârûk Sirhindî’nin²² (ö.1034/1624) oğlu ve halifesi olan Muhammed Mâ’sûm²³ (ö.1079/1688) ile karşılaştı. Ondan Nakşibendiyye²⁴ tarîkatının Müceddidiyye²⁵ kolunun usulüyle tarîkat eğitimi aldı.²⁶

Hindistan’da bir müddet kalıp, tarîkatta belli olgunluğa eriştikten sonra Hicaza gitti. Hac vazifesini edâ ettikten sonra Mekke’de üç sene mücâvir hayatı yaşadı. Ondan sonra Bağdâd’a gitti. Sonra memleketi olan Buhârâ’ya gitmek niyetiyle oradan İsfahan’a gitti. Bu yolculuk esnasında Semerkand ve Belh âlimleri ve şeyhleriyle sohbet etti, onlarla birlikte çeşitli toplantılara katıldı. Sonra tekrar Bağdad’a döndü.²⁷

Bağdat’ta bir süre ikâmet ettikten sonra, ikinci bir defa hac görevini yerine getirmek maksadıyla tekrar Mekke’ye geri döndü. Hac vazifesini yerine getirdikten sonra Kahire’ye gitti. Oradan hicrî 1080 (1669) yılından sonra Şam’a geçti. Orada bir müddet yaşadı ve evlendi. Evliliğinden Muhammed Bahâeddîn²⁸ (ö.1169/1755) ve Mustafa²⁹ adında iki erkek çocuğu oldu.³⁰ Şam halkı ona karşı büyük bir saygı ve sevgi gösterdi.³¹

²² Ahmed Fârûk Sirhindî hakkında bkz. Necdet Tosun, *İmâm-ı Rabbânî Ahmed Sirhindî: Hayatı, Eserleri, Tasavvufî Görüşleri*, İstanbul: İnsan Yay., 2005.

²³ İmâm-ı Rabbânî’nin hâlifelerindendir. Müceddidiyye silsilesi ondan devam etmiştir. Bkz. Necdet Tosun, *Silsiletü’z-zeheb*, İstanbul: İhracîzâde İsmail Hakkı İslâm Hizmet Vakfı, 2017, s. 150-153; Necdet Tosun, “Muhammed Ma’sûm Sirhindî”, *DİA*, EK-2, s. 310-311.

²⁴ Kurucusu olan Muhammed Bahâeddîn Nakşibendî’ye (ö.791;1389) izâfe edilen tarîkat. Bkz. Necdet Tosun, *Bahâeddîn Nakşibend: Hayatı, Görüşleri, Tarîkatı [XII-XVII. Asırlar]*, İstanbul: İnsan Yay., 2002.

²⁵ Nakşibendiyye tarîkatının İmâm-ı Rabbânî’ye nisbet edilen kolu. Bkz. Tosun, *İmâm-ı Rabbânî Ahmed Sirhindî*, s. 51-127; Osmanlı’daki Müceddidiyye tarîkatı hakkında bilgi için bkz. Halil İbrahim Şimşek, *Osmanlı’da Müceddidilik: XII/XVIII. Yüzyıl*, İstanbul: Suf Yay., 2004.

²⁶ Trabzônî, *Tuhfetü’l-ahbâb*, vr. 2^b-3^a.

²⁷ Trabzônî, *Tuhfetü’l-ahbâb*, vr. 3^a.

²⁸ Birinci oğlu olan Muhammed Bahâeddîn İstanbul’da hicrî 1094 (1682) yılında doğmuş olup hakkında tafsilatlı bilgi mevcuttur. Henüz babası hayattayken, babasının Şam’da yaptırdığı tekkeye şeyh olarak tâyin edilmiştir. Bkz. Tekin, “Şeyh Murat Tekkesi ve Vakıfları”, *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, s. 432; Murâdî, *Silkü’l-dürer*, IV, s. 114-115.

²⁹ Hakkında kaynaklarda yeterli bilgi yoktur.

³⁰ Nuran Çetin, “Murâd-ı Buhârî Tekkesi ve Fonksiyonları”, *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2015, sy. 4, s. 11.

³¹ Trabzônî, *Tuhfetü’l-ahbâb*, vr. 3^a.

Murad Buhârî, hicrî 1092 (1061) senesinde gelen dâvet üzere İstanbul'a gitti. Oraya vardığında âlimler ve halk tarafından büyük kabul gördü. Halkın yanı sıra şeyhülislâm, vezir ve paşalardan şeyhler ve medrese âlimlerine kadar toplumun hemen her kesiminden insanlar üzerinde etkili oldu. Ona intisap eden önemli şahsiyetler arasında Şeyhülislâm Seyyid Feyzullah Efendi³² (ö. 1115/1703), Lâ'lîzâde Abdülbâki³³ (ö.1159/1746), Şeyhülislâm Veliyyüddin Efendi³⁴ (ö. 1182/1768), Ebû Saîd el-Hâdimî³⁵ (ö. 1176/1762) bulunmaktadır.³⁶

Murad Buhârî, beş yıl kadar Eyüp'te Nişancıpaşa sokağında kendisine tahsis edilen konakta oturdu. Anadolu Kazaskeri Çankırlı Mustafa Râsih Efendi'nin³⁷ (ö. 1096/1684) XVII. Yüzyılın son çeyreğinde medrese olarak yaptırdığı binayı, Râsih Efendi'nin oğlu Şeyhülislâm Damadzâde Ahmed Efendi³⁸ (ö. 1154/1741) onun için tekke³⁹ şeklinde düzenledi.⁴⁰

³² II. Mustafa'nın şehzâdeliğinde hocası olan ve Edirne Vak'ası diye adlandırılan ayaklanma sonucu görevden alınan ve fecî bir şekilde öldürülen Şeyhülislâm Seyyid Feyzullah Efendi hakkında bilgi için bkz. Mehmet Serhan Tayşi, "Feyzullah Efendi, Seyyid", *DİA*, XII, s. 527-528.

³³ Aynı zaman da Bayramî-Melâmî tarikatına mensup bir sûfî olan Lâ'lîzâde Abdülbâki hakkında bilgi için bkz. Nihat Azamat, "Lâ'lîzâde Abdülbâki", *DİA*, XXVII, s. 90-92.

³⁴ Birçok hayratı bulunan ve Osmanlı ta'lik ekolünün önde gelen üstadlarından olan Şeyhülislâm Veliyyüddin Efendi, Şeyh Murad Tekke'sine bir mescid-tevhidhâne yaptırtmıştır. Hakkında bilgi için bkz. Tahsin Özcan, "Veliyyüddin Efendi", *DİA*, XLIII, s. 40-42; Hayatı hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz. Murat Candemir, *İstanbul'da Mesire Kültürü: Çırpıcı ve Veliefendi Çayırıları*, İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yay. 33, 2014, s. 65-89.

³⁵ Seçkin bir Osmanlı âlimi, fakih ve mutasavvıf olan Ebû Saîd Hâdimî hakkında bilgi için bkz. Mustafa Yayla, "Hâdimî, Ebû Saîd", *DİA*, XV, s. 24-26.

³⁶ Şimşek, "Murad Buhârî", XXXI, 186.

³⁷ Osmanlı Şeyhülislâmı olan Minkârizâde Yahyâ Efendi'nin (ö. 1088/1678) dâmâdı olan ve bu yüzden "Dâmâd Minkâri-zâde" lakabıyla anılan Anadolu kazaskeri Çankırlı Mustafa Râsih Efendi (ö. 1090/1680) hakkında bilgi için bkz. Hakkı Duran, "Çankırlı Bir Ulemâ Ailesi: 'Damat-zâdeler'", *Çankırı Araştırmaları*, c. IV, sy. 4 (Kasım 2009), s. 85.

³⁸ Şeyhülislâm Damadzâde Ahmed Efendi hakkında bilgi için bkz. Mehmet İpşirli, "Damadzâde Ahmed Efendi", *DİA*, VIII, s. 449-450.

³⁹ Bu tekke sonradan "Şeyh Murad Tekkesi" olarak bilinmiştir. Hakkında bilgi için bkz. M. Baha Tanman, "Şeyh Murad Tekkesi", *DİA*, XXXIX, s. 62-64. Şeyh Murad Tekkesindeki şeyhler silsilesi, hazîresinde medfûn bulunan şahıslar, tekkede yapılan faaliyetler, tekkenin fiziki konumu hakkında bilgi için bkz. Çetin, "Murâd-ı Buhârî Tekkesi ve Fonksiyonları", s. 5-35.

⁴⁰ Şimşek, "Murad Buhârî", XXXI, 186.

Murad Buhârî, halîfesi Kilisli Ali Efendi'yi (ö. 1147/1734) kendisi yerine bu tekkede vekil bırakarak hicrî 1097 (1685) senesinde tekrar Şâm'a gitti.⁴¹ Bir müddet sonra, üçüncü defâ hac vazifesini yapmak için tekrar Mekke'ye gitti. Hac mevsiminden sonra, bir sene kadar Mekke'de mücâvir olarak yaşadı. Sonra tekrar Şâm'a geri döndü.⁴²

Bu gelişinde Şam'da yirmi sene kadar kaldı. Şam'ın Saruca Çarşısı'nda, bitişiğinde mescid olan Berrâniyye Tekkesini ve medresesini kurdu. Bu medrese arşiv vesikalarında Medrese-i Nakşibendiyye adıyla da geçmiştir. Bu müessese uzun seneler ilim ve irfâna hizmet edip, Murad Buhârî'nin çocukları ve torunları burada vazife yaptı. Murad Buhârî ayrıca Şam'da hicrî 1108 (1696) senesinde içerisinde büyük bir kütüphane olan Murâdiyye Medresesi adıyla bilinen bir medrese daha yaptırdı.⁴³ Sultan II. Mustafa⁴⁴ (ö. 1115/1703) bu medreselere ve mescide gelir getirmesi için Şam'da bulunan bazı köyleri vakfetti. Ayrıca mescide görevli tayin etti.⁴⁵

Murad Buhârî, hicrî 1119 (1707) yılında hac görevini dördüncü defa yaptıktan sonra tekrar Şâm'e geri geldi. Şâm'da karışıklık çıkıp, zâlim kimselerin hücumu kendisini rahatsız edince,⁴⁶ tekkenin postnişinliğini oğlu Muhammed Bahaeddin'e bırakarak hicrî 1120 (1708) senesinde tekrar İstanbul'a döndü.⁴⁷

İstanbul'a gelen Buhârî, bu sefer Fâtih semtinde bulunan Yavuz Sultan Selim camii yakınında Bıçaklı Efendi diye bilinen bir zâtın evinde kaldı. Halkın kendisine olan büyük rağbetinden rahatsız olan Sadrazam Çorlulu Ali Paşa⁴⁸ (ö.1123/1711) Kaptan İbrâhim Paşa'ya⁴⁹ emir vererek, Murad Buhârî'nin hacca götürülmesini istedi. Gemiye binen Murad Buhârî, donanma Alanya'ya geldiğinde karaya çıkarıldı.

⁴¹ Şimşek, "Murad Buhârî", XXXI, 186.

⁴² Trabzônî, *Tuhfetü'l-ahbâb*, vr. 3^a.

⁴³ Ahmet Semih Torun, "Eyüp'ün Güzel Bir Köşesi Şeyh Murad-ı Buhârî Tekkesi, Tarihi", *Kültürü ve Sanatıyla XI. Eyüpsultan Sempozyumu Tebliğler*, 21-22 Mayıs 2010, 2012, s. 66.

⁴⁴ Sultan II. Mustafa hakkında bilgi için bk. Abdülkadir Özcan, "Mustafa II", *DİA*, XXXI, s. 275-280.

⁴⁵ Tekin, "Şeyh Murat Tekkesi ve Vakıfları", s. 432.

⁴⁶ Trabzônî, *Tuhfetü'l-ahbâb*, vr. 3^a.

⁴⁷ Şimşek, "Murad Buhârî", XXXI, 186.

⁴⁸ Osmanlı sadrazâmı olan Çorlulu Ali Paşa hakkında bkz. Münir Aktepe, "Çorlulu Ali Paşa", *DİA*, VIII, s. 370-371.

⁴⁹ Kaptan-ı deryâ İbrâhim Paşa ve Beyazıt'ta yaptırmış olduğu külliye hakkında bilgi için bkz. Semavi Eyice, "İbrâhim Paşa Külliyesi", *DİA*, XXI, s. 343-345.

Böylelikle sürgün hayatı başlamış oldu.⁵⁰ Alanya'dan Konya'ya, oradan Kütahya'ya ve oradan da Bursa'ya gitti. Bir süre Bursa'da ikâmet ederek, müridlerini irşâd etti.

Murad Buhârî, hicrî 1129 (1717) senesinde tekrar İstanbul'a döndü ve Eyüp Sultan camii civarında bulunan Hüseyin Efendi-zâde bahçesinde ve daha sonra reisü'l-etibbâ [hekimbaşı]⁵¹ Nûh Efendi⁵² yalısında ikâmet etti. Burada ikâmet ederken 21 Rebûlâhir 1133 Salı (19 Şubat 1721) gününde vefât etti.⁵³ Cenâze namazı Eyüp Sultan camiinde kılındıktan sonra, Eyüp'te bulunan Nişancı Mustafa camiinin⁵⁴ yakınlarındaki Şeyh Murad tekkesinin⁵⁵ dersâne kısmına defnedildi.⁵⁶

Şeyh Murad Efendi Tekkesi, önce Nakşibendî-Müceddidî tekkesi olarak hizmet görmüş, Reîsü'l-meşâyih Feyzullah Efendi (ö. 1284/1867) zamanında etkili bir konumda bulunmuştur. Feyzullah Efendi'nin vefatından sonra Nakşibendî-Melamî tekkesi olarak da faaliyet gösteren tekkede on dört adet şeyh efendi hizmet görmüş olup bunların sekiz tanesi hazirede⁵⁷, iki tanesi de türbede⁵⁸ medfundur.⁵⁹

⁵⁰ Zeki Tekin, Murad Buhârî'nin sürgün edilmesinin, Edirne Vak'ası (1703) olarak bilinen olayın doğrudan muhatabı olan müridi Şeyhülislâm Feyzullah Efendi (ö. 1115/1703) sebebiyle olduğu görüşündedir. Bkz. Tekin, "Şeyh Murat Tekkesi ve Vakıfları", s. 430; Edirne Vak'ası hakkında bilgi için bkz. Abdülkadir Özcan, "Edirne Vak'ası", *DİA*, X, s. 445-446.

⁵¹ İslâm devletlerinde sarayın ve ülkenin sağlık işlerinden sorumlu hekimler için kullanılan bir ünvan olan "hekimbaşı" hakkında bilgi için bkz. Cemil Akpınar, "Hekimbaşı", *DİA*, XVII, s. 160-161; Nil Sarı, "Hekimbaşı", *DİA*, XVII, s. 161-164.

⁵² Osmanlı sadrazamı Hekimoğlu Ali Paşa'nın (ö.1171/1758) babasıdır. Bkz. Münir Aktepe, "Hekimoğlu Ali Paşa", *DİA*, XVII, s. 166.

⁵³ Halil İbrahim Şimşek, vefât târihinin 12 Rebûlâhir 1132 (22 Şubat 1720) olduğu görüşündedir. Bkz. Şimşek, "Murad Buhârî", XXXI, 186.

⁵⁴ Eyüp Nişanca caddesinde yer alan bu câmi, günümüzde Nişancı Mustafa Paşa Câmî olarak bilinmektedir.

⁵⁵ Tekkenin postuna Murad Buhârî'den sonra sırasıyla, **(1)** Kilisli Ali Efendi (ö. 1734), **(2)** Sırrı Ali Efendi (ö. 1168/1755), **(3)** Gelibolulu Mustafa Efendi (ö. 1762), **(4)** Yahyâ Efendi (ö. 1192/1778), **(5)** Çanakkisarlı (Çanakkaleli) el-Hac Hâfız Mehmed Efendi (ö. 1784), **(6)** Mehmed Efendi (ö. 1793), **(7)** meşihatı 1793'te kaldırılan Hasan Efendi, **(8)** meşihatı kaldırılan Mehmed Efendi, **(9)** Hisarlı Hüseyin Efendi (ö. 1821), **(10)** Hüseyin Efendi'nin damadı Mehmed Esad Efendi (ö. 1844), **(11)** M. Esad Efendi'nin oğlu Reîsülkurrâ Hâfız Feyzullah Efendi (ö. 1867), **(12)** Seyyid Süleyman Belhî (ö. 1877) ve **(13)** Süleyman Belhî'nin oğlu Seyyid Abdülkadir-i Belhî oturmuştur. Bkz. Tanman, "Şeyh Murad Tekkesi", *DİA*, XXXIX, 64; Daha detaylı ve bazı farklılıklar olan postnişin listesi için bkz. Tekin, "Şeyh Murat Tekkesi ve Vakıfları", s. 433-434.

⁵⁶ Trabzonî, *Tuhfetü'l-ahbâb*, vr. 3^b-4^a.

⁵⁷ Hazîrede bulunan 83 mezar taşı hakkında detaylı bilgi için bkz. Torun, "Şeyh Muhammed Murad-ı Buhari Tekkesi Haziresi Üzerine Bir Değerlendirme", s. 130-159.

⁵⁸ Türbede medfûn bulunan zâtlar, Murad Buhârî ve halîfesi olan Kilisli Ali Efendi'dir (ö. 1147/1734). Bkz. Torun, *Agm.*, s. 127.

2. Eserleri

Murad Buhârî'nin eserlerinin bir kısmı kendi tarafından yazılmış olup, diğer kısmı ise müridleri tarafından, yapmış olduğu sohbetlerde tutulan notlardan oluşmuştur. Murad Buhârî eserlerini genelde Arapça yazmış olup, müridleri tarafından yazılan eserleri ise Türkçedir. Şeyh olmasının yanısıra iyi yetişmiş bir âlim de olan Murad Buhârî ayrıca ulûmü'l-Kur'ân⁶⁰ ile ilgili Arapça, Farsça, Türkçe kullanarak kendi türünde ilk sayılabilecek bir kitap da yazmıştır.⁶¹

A. *Silsiletü'z-Zehab*

Eserin dili Arapçadır. Tezimize konu olan eserdir. Müellifin silsilesi ve Nakşibendiyye tarikatının âdâbı hakkında bilgi veren kısa bir eserdir. Tezimizin ikinci kısmında bu eserle ilgili detaylı bilgi verilecektir.

B. *Risâle-i Nakşibendiyye*⁶²

Eserin dili Türkçedir. Bu eser, Murad Buhârî'nin Bursa'daki sohbetlerini müridi ve halîfelerinden olan Karababa-zâde İbrahim Bursevî'ye (ö. 1135/1722) not ettirmesi ile ortaya çıkmış olup, kütüphane kayıtlarının çoğunda yanlışlıkla Karababa-zâde İbrahim Efendi'ye (ö. 1135/1722) atfedilmiştir. Bu risâlede îmân, ilim, muhabbet, zikir, zikir telkini, keşf, müridlerin edebleri gibi konular yer almaktadır.⁶³

Mehmet Ünal ve Aliye Yılmaz, hazırlamış oldukları bir makâlede bu risâleyi neşretmişlerdir.⁶⁴ Bu risâle ayrıca Mehmet Ünal tarafından Murad Buhârî hakkında hazırlanan bir kitabın içinde de neşredilmiştir.⁶⁵

⁵⁹ Torun, “Şeyh Muhammed Murad-ı Buhari Tekkesi Haziresi Üzerine Bir Değerlendirme”, s. 129.

⁶⁰ Kurân ile ilgili ilimler anlamında bir tâbir, bu ilimlere dâir yazılan eserlerin ortak adı. Bkz. Abdulhamit Birişik, “Ulûmü'l-Kur'ân”, *DİA*, XLII, s. 132-135.

⁶¹ Bu eserin ismi *Câmi'u müfredâti'l-Kur'ân*'dır. İleriki sayfalarda bu eserle ilgili bilgi verilecektir.

⁶² Eserin bazı yazma nüshaları için bkz. Beyazıt Devlet Ktp., Veliyyüddin Efendi, nr. 2886, vr. 10^b-17^a; Kütahya Vahid Paşa İl Halk Ktp., nr. 1921, vr. 4^b-6^a; İBB Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Türkçe Yazmaları, nr. 883/5, s. 1-3.

⁶³ Şimşek, *Osmanlı'da Müceddidilik*, s. 131.

⁶⁴ Mehmet Ünal, Aliye Yılmaz, “Muhammed Murâd-ı Buhârî ve “Risâle-i Nakşibendiyye” Adlı Eseri”, *Turkish Studies*, 2014, c. IX, sy. 3 (2), s. 1545-1547.

⁶⁵ Mehmet Ünal, *Seyyid Murâd-ı Buhârî Hazretleri “Kuddise Sirruh” Külliyyâtı-1*, İstanbul: Kutup Yıldızı Yay., 2013, s. 117-121.

C. *Mektûbât*⁶⁶

Eserin dili Arapçadır. Müellifin çeşitli şahıslara göndermiş olduğu mektupları içermektedir. Bu şahıslar arasında müridleri, halîfeleri, devlet görevlileri ve kendi çocukları yer almaktadır. Müellifin göndermiş olduğu mektuplar, vefatından sonra müntesibi olan Muhammed İsmet b. İbrâhim Efendi tarafından toplanarak bir araya getirilmiştir. Bu eser içinde 320 kûsûr mektup vardır. Eser yazma hâlinde olup, baskısı yapılmamıştır.⁶⁷

D. *Menâkıb ve Takrîrât-ı Muhammed Murâd Buhârî*⁶⁸

Eserin dili Türkçedir. Müellifin Bursa'da bulunduğu yıllarda yapmış olduğu sohbetlerde tutulan notlardan meydana gelmiştir. Bu notlar Hüseyin Lâdikî tarafından kaleme alınmıştır. Dağınık halde bulunan bu notlar, sonradan Şeyhülislâm Mekkî Mehmed Efendi⁶⁹ (ö. 1212/1797) tarafından toplanarak temize çekilmiştir.⁷⁰

Eserde, din, şariat, zikir, fenâ, bekâ, keşf, mukâşefe, kalbî zikir, vicdân, şeyhe ittibâ, rûh, kalb, varlık, tevhîd, kerâmet, şatahat, mürşîd, nefis ve tabakaları, rü'yetullah, rüyâ, tarîkat gibi konular yer almaktadır.⁷¹

Eser hakkında Murad Demir tarafından bir yüksek lisans tezi hazırlanmıştır.⁷² Bu eser yakın bir zamanda Fakirullah Yıldız tarafından yayına hazırlanarak basılmıştır. Yıldız, bu eseri hem günümüz Türkçesine aktarmış, hem de transkripsiyonlu metin hâlinde neşretmiştir.⁷³

⁶⁶ Eserin bazı yazma nüshaları için bkz. Beyazıd Devlet Ktp., Veliyyüddin Efendi, nr. 1780, vr. 26^b-121^b; Beyazıd Devlet Ktp., Veliyyüddin Efendi, nr. 1838; Süleymaniye Ktp., Pertev Paşa, nr. 246, Darulmesnevi, nr. 275.

⁶⁷ Ünal, *Seyyid Murâd-ı Buhârî Külliyyâtı*, s. 37-38.

⁶⁸ Eserin bazı yazma nüshaları için bkz. Süleymaniye Ktp., Murad Buhari, nr. 256; İBB Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin, nr. 883/12, vr. 16^b-26^a.

⁶⁹ Şeyhülislâm Mekkî Mehmed Efendi hakkında bkz. Tahsin Özcan, "Mekkî Mehmed Efendi", *DİA*, XXVIII, s. 577-578.

⁷⁰ Şimşek, *Osmanlı'da Müceddilik*, s. 129.

⁷¹ Şimşek, *Osmanlı'da Müceddilik*, s. 130.

⁷² Murat Demir, *Murâd-ı Nakşibendi ve Menâkıbı*, Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi SBE, 1998.

⁷³ Muhammed Murad Buhârî, *Sohbetnâme*, haz. Fakirullah Yıldız, İstanbul: Litera Yayıncılık, 2017.

***E. Mesmûât mine's-Seyyid Muhammed Murâd Buhârî*⁷⁴**

Eserin dili Türkçedir. Müellifin çeşitli mekânlarda yapmış olduğu sohbetlerdeki sözleri müridleri tarafından yazılarak kaydedilmiştir. Sonra bunlar bir araya getirilerek bu eseri oluşturmuştur. Eser yazma hâlinde olup, baskısı yapılmamıştır.

Eserde, vakit ve âfetleri, ilim, nefis-i nâtika, letâif-i hamse, nübüvvet, Allah'ın isimleri, Allah'ın sıfatları, istiğrak, mücâhede, ibâdet, akıl, his, muhabbet, zikir, fikir, sabır, sahv, sekr, akıl, kalb, inzivâ, azîmet, ruhsat, sohbet, fitrat, vahdet-i vücûd, vahdet-i şühûd gibi konular yer almaktadır.⁷⁵

***F. Lübsü'l-Hırkati'l-Kâdiriyye*⁷⁶**

Dili Arapça olan tek sayfalık bu eserde, Murad Buhârî'nin Kâdiriyye⁷⁷ tarîkatından almış olduğu icâzet yer almaktadır. Müellif bu icâzeti gene Muhammed Ma'sûm'dan (ö.1079/1688) almıştır.⁷⁸

***G. Câmi'ü Müfredâtî'l-Kur'ân*⁷⁹**

Müellif bu eserini Arapça, Farsça ve Türkçe olmak üzere üç dili kullanarak yazmıştır. Eser iki cilt hâlinde yazılmış olup, bir ulûmu'l-Kur'ân⁸⁰ çalışmasıdır. Bu yönüyle müellifin ilmî vukûfiyetini de göstermektedir.

⁷⁴ Eserin bazı yazma nüshaları için bkz. Bayezit Devlet Ktp., Veliyyüddin Efendi, nr. 1780; Süleymaniye Ktp., Tekkeler-Murad, nr. 256; Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud efendi, nr. 3152/3.

⁷⁵ Şimşek, *Osmanlı'da Müceddilik*, s. 128-129.

⁷⁶ Eserin bazı yazma nüshaları için bkz. İBB Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin, nr. 743, vr. 4^b; Süleymaniye Ktp., Reşid Efendi, nr. 474, vr. 72^a.

⁷⁷ Abdülkâdir-i Geylânî'ye (ö. 561/1165-66) nisbet edilen İslâm dünyasının ilk tarîkatı ve kurucusu hakkında bilgi için bkz. Nihat Azamat, "Kâdiriyye", *DİA*, XXIV, s. 131-136; Süleyman Uludağ, "Abdülkâdir-i Geylânî", *DİA*, I, s. 234-239. ; Adalet Çakır, "Kâdiriyye", ed. Semih Ceyhan, *Türkiye'de Tarikatlar:Tarih ve Kültür* içinde, İstanbul: İSAM Yay., 2015, s. 159-220.

⁷⁸ Şimşek, *Osmanlı'da Müceddilik*, s. 127.

⁷⁹ Eserin bâzı yazma nüshaları için bkz. Süleymaniye Ktp., Hamidiye, nr.65, Ayasofya 298; Bayezit Devlet Ktp., Veliyyüddin Efendi, nr. 449,450.

⁸⁰ Bkz. Birışık, "Ulûmu'l-Kur'ân", XLII, 132-135.

Orijinal bir tertibi olan eserin ilk kısmında, mushaf sırasına göre sûreleri de belirtilmek suretiyle önce bütün âyetlerin son kelimeleri, ardından âyetlerin ilk kelimeleri verilmiş, sonraki bölümlerde ise eliften başlayarak sırasıyla Arap alfabesinin yirmi dokuz harfinin kelime başında kullanımını esas alan alfabetik bir sistemle tasnif edilmiştir. Mesela elif harfinde "Kitâbü'I-Elif mine't-tertîb" başlığıyla elifle başlayan kelimeler belirlenmiş ve bunların içinde yer aldıkları âyetler sûre sırasına göre verilmiştir. Daha sonra söz konusu sıralamaya göre tesbit edilen bu kelimeler "Kitâbü'I-Elif mine'I-Arabî" başlığı altında Arapça olarak açıklanmıştır. Ardından "Kitâbü'I-Elif mine'I-Fârisî" başlığıyla aynı kelimeler Farsça ve "Kitâbü'I Elif mine't-Türki" başlığıyla Türkçe izah edilmiştir.

Müellif kelimelerin açıklanmasında genellikle Râgıb el-İsfahânî'nin⁸¹ (ö.502/1108) yazmış olduğu *el-Müfredât*⁸² adlı kitabından yararlandığını ve onun bazı kısımlarını aynen alarak eserinde kullandığını ifâde eder. Müellif ayrıca İsmail b. Hammad el-Cevherî⁸³ (ö. 400/1009'dan önce) ve Ali b. Hamza el-Kisâî⁸⁴ (ö. 189/805) gibi Arap dilcilerinin görüşlerine de atıfta bulunulmuştur. Eserin üç dilde yazılmış olması ve kendine has bir şekilde müfrehes-müfredât karışımı bir düzende olması bakımından türünde ilk sayılabilecek bir çalışmadır. Eser yazma hâlinde olup, baskısı yapılmamıştır.⁸⁵

⁸¹ Müfessir, Arap dil âlimi ve ahlâk felsefecisi olan Râgıb el-İsfahânî hakkında bilgi için bkz. Ömer Kara, "Râgıb el-İsfahânî", *DİA*, XXXIV, s. 398-401; Anar Gafarov, "Râgıb el-İsfahânî", *DİA*, XXXIV, s. 401-403.

⁸² Râgıb el-İsfahânî'nin Kur'an'daki garîb kelimelere dair yazmış olduğu bir sözlük olan *el-Müfredât* hakkında bilgi için bkz. Ömer Kara, "el-Müfredât", *DİA*, XXXI, s. 504-505.

⁸³ *Tâcü'l-luğa* adlı sözlüğüyle tanınan Arap dili âlimi olan İsmail b. Hammad el-Cevherî hakkında bilgi için bkz. Hulusi Kılıç, "Cevherî, İsmâil b. Hammâd", *DİA*, VII, s. 459.

⁸⁴ Yedi kıraat imamından biri ve nahiv âlimi olan Ali b. Hamza el-Kisâî hakkında bilgi için bkz. Tayyar Altıkulaç, "Kisâî, Ali b. Hamza", *DİA*, XXVI, s. 69-70.

⁸⁵ Şimşek, "Murad Buhârî", XXXI, 186. ; Şimşek, *Osmanlı'da Müceddîlik*, s. 123-124.

B. Şârih: Kösec Ahmed Trabzonî

Şârihin hayatı ile ilgili olarak verilen bilgiler çok kısa ve birbirleriyle çelişir durumdadır. Şârihin eserlerinin, kütüphane kayıtlarında Kösec Ahmed Efendi, Trabzonî Ahmed Efendi, Trabzûnî Derviş Köse Ahmed, Trabzonî Derviş Ahmed en-Nakşbendî, Trabzon’lu Köse Ahmed, Kösec Ahmed Efendi et-Trabzonî, Trabzon’lu Şeyh Ahmed gibi farklı isimler altında yer alması,⁸⁶ karışıklıklara sebep olmuştur.

Şârihle ilgili akademik çalışma yapan araştırmacılar, şârihin hayatı ile ilgili farklı görüş ve rivâyetleri çalışmalarında incelemişlerdir. Abdalbaki Uysal, şârihin eserlerinden biri olan *Silsiletü'l-Hâcegân fî Âdâbi Ubûdiyyeti'l-A'yân* ile ilgili olarak hazırlamış olduğu yüksek lisans tezinde, hayatı ve lâkâbı olan “Kösec” kelimesi üzerinde tartışmalar üzerinde durmuştur.⁸⁷

Ali Üremiş yazmış olduğu makâlesinde, şârihle ilgili elde edilen yeni bilgiler ışığında, hayatı hakkındaki çelişkili bilgileri kaynaklarını vererek maddeler hâlinde uzun uzadıya incelemiştir.⁸⁸ Üremiş, yapılmış olan bilgi yanlışlıkların sebepleriyle ilgili olarak müstensih hatalarına, eserlerinin yeterince incelenmemiş olmasına ve isim ve lakap benzerliklerinin olmasına dikkat çekmiştir. Üremiş incelemesi sonucunda, şârihin hicrî 1191 (1777) yılı sonlarında vefât ettiği kanaâtine ulaşmıştır.⁸⁹

Öncel Demirdaş şârihle ilgili olarak yapmış olduğu doktora seviyesindeki akademik çalışmasında, şârihin hayatı ve “kösec” lakâbı üzerinde yapılan tartışmaları ele almış ve bu yönde yazılmış makâlelerdeki bilgileri değerlendirmiştir.⁹⁰

⁸⁶ Öncel Demirdaş, *Kösec Ahmed Trabzonî'nin Hayatı, Eserleri ve Tasavvuf Anlayışı*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi SBE, Ankara 2012, s. 32.

⁸⁷ Abdalbaki Uysal, *Kösec Ahmed Trabzonî ve Silsiletü'l Hâcegân fî Âdâbi Ubûdiyyeti'l-A'yân Adlı Eseri*, Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi SBE, Van 2000, s. 1-7.

⁸⁸ Ali Üremiş, “Yeni Bilgiler Işığında Trabzonlu Köse Ahmed Dede”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 2006, sy. 19, s. 175-191.

⁸⁹ Üremiş, Agm., s. 188.

⁹⁰ Demirdaş, *Kösec Ahmed Trabzonî'nin Hayatı, Eserleri ve Tasavvuf Anlayışı*, s. 32-44.

Ömer Akkaya, şârihin eserlerinden biri olan *Âdâbü'l-Ubûdiyye fi's-Süneni'l-Muhammediyye* ile ilgili olarak hazırlamış olduğu yüksek lisans tezinde, şârihin hayatı üzerindeki tartışmalar üzerinde durmuş, yapılan akademik çalışmaları ve kaynakları değerlendirmiştir.⁹¹

1. Hayatı

Şârihin doğum tarihi bilinmemekle beraber Trabzon çarşısının üst tarafında ve doğu yönünde bulunan Boztepe Mahallesi'nde doğduğu rivâyet edilir.⁹² Babasının İsmâil Efendi isminde bir zât olup, Trabzônî'nin babasını çok sevdiği söylenmiştir.⁹³ Bursalı Mehmed Tâhir, şârihin sinirli ve asabî bir mîzâca sahip olduğu söylenmekle birlikte, ârif ve fazîlet sahibi bir zât olup geceleri sabahlara kadar ibâdet ve zikirle meşgul olduğunu rivâyet eder.⁹⁴

Tasavvûfî eğitimine ilk olarak Nakşibendiyye tarîkatına intisâb ederek başlamıştır. Nakşibendiyye tarîkatını, bir Müceddidî şeyhi olan Muhammed Bahâeddin Murâdî'den⁹⁵ (ö.1169/1755) almıştır.⁹⁶ Şârih daha sonra Muhammed Bahâeddin'in halîfesi olmuştur.⁹⁷ Şârih, Nakşibendiyye ilgili birçok eseri şerh etmiştir.⁹⁸

⁹¹ Ömer Akkaya, *Trabzonlu Kösec Ahmed Efendi ve Âdâbü'l-Ubûdiyye fi's-Süneni'l-Muhammediyye Adlı Eseri*, Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi SBE, Samsun 2015, s. 7-12.

⁹² Müstensih olan Trabzonlu Kâmilzâde Mustafa Hâşim, istinsâh ettiği kitaba bu şekilde not düşmüştür. Bkz. Trabzonlu Kösec Ahmed Efendi, *Adâbü'l-Ubûdiyye fi's-Süneni'l-Muhammediyye*, İstanbul Üniversitesi Ktp., nr. 5517, vr. 189^b; Akkaya, *Trabzonlu Kösec Ahmed Efendi ve Âdâbü'l-Ubûdiyye fi's-Süneni'l-Muhammediyye Adlı Eseri*, s. 6.

⁹³ Amasyalı Akifzâde Abdürrahim, *Kitâbu'l-Mecmû' fi'l-Meşhûdî ve'l-Mesmû'*, çev. Hikmet Özdemir, Türkiye İlmî İctimâî Hizmetler Vakfı Yay. İst., 1998, s. 335; Akkaya, *Trabzonlu Kösec Ahmed Efendi ve Âdâbü'l-Ubûdiyye fi's-Süneni'l-Muhammediyye Adlı Eseri*, s. 6.

⁹⁴ Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1333, I, s. 154.

⁹⁵ Muhammed Bahâeddin Murâdî, müellif Murad Buhârî'nin oğlu ve halifesidir. Hakkında bilgi için bkz. Şimşek, *Osmanlı'da Müceddilik*, s. 133-134.

⁹⁶ Trabzônî bu bilgiyi eserinde belirtir: bkz. Kösec Ahmed Trabzônî, *Silsiletü'l-Hâcegân fi adâbı 'ubûdiyyeti'l- a'yân*, Süleymaniye Ktp., Şazeli Tekkesi, nr.158/10, vr.152^a.

⁹⁷ Ünal, *Seyyid Murâd-ı Buhârî Külliyyâtı*, s. 29, dipnot 33; Tabîb-zade Muhammed Şükri Efendi, *Silsilenâme-i Sûfiyye*, Üsküdar Selim Ağa Ktp., Aziz Mahmud Hüdâî, nr. 1098, vr. 39^b.

⁹⁸ Tezimizin ileriki kısımlarında bu eserlerden bahsedeceğiz.

Şârih daha sonra Halvetiyye⁹⁹ tarîkatına da intisap eder. Bursalı, şârihin Halvetiyye tarîkatını Şeyh Kutbüddîn Mustafa b. Kemâleddin el-Bekrî'nin¹⁰⁰ (ö.1162/1749) halifelerinden olan Şeyh Muhammed Hafnâvî'den¹⁰¹ (ö.1181/1767) aldığını ifâde eder. Kaynaklarda bu intisâbın ne zaman gerçekleştiği ile ilgili bir bilgi bulunmamaktadır.¹⁰²

Şârih son olarak Mevleviyye¹⁰³ tarîkatına intisap eder. Bu intisap etme olayı şu şekilde gerçekleşir: Şârih hicrî 1192 (1778) senesinde hac vazifesini yerine getirmek niyetiyle İstanbul'dan yola çıkar.¹⁰⁴ Yolda iken içine Konya'da bulunan Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî türbesini¹⁰⁵ ziyâret etmek ve Mevleviyye tarîkatına intisap etmek arzusu düşer. Bu esnâda, IV. Mehmed Ârif Çelebî'nin (ö. 1159/1746) oğlu olan Mevlevî şeyhi II. Ebû Bekir Çelebi (ö. 1199/1785) şârihin geldiğinden mânevî olarak haberdâr olur ve dervişlerinden iki kişiyi huzuruna çağırıp, Konya'nın İstanbul yolunda bulunan "Sille" denilen bir köye gitmelerini ve bu hâli dergâhtakilerden gizli tutmalarını emreder.

⁹⁹ Ömer el-Halvetî (öl. 800/1397) tarafından Azerbaycan'da kurulup geliştirilen, oradan Anadolu'ya, buradan Balkanlar, Suriye, Mısır, Kuzey Afrika, Sudan, Habeşistan ve Güney Asya'ya yayılarak İslâm dünyasının en yaygın tarîkatı haline gelen ve kendisinden pek çok şube ortaya çıkmış olan Halvetiyye hakkında bilgi için bkz. Süleyman Uludağ, "Halvetiyye", *DİA*, XV, s. 393-395; Rahmi Serin, *İslâm Tasavvufunda Halvetîlik ve Halvetîler*, İstanbul: Petek Yay., 1984.; Semih Ceyhan, "Halvetiyye", ed. Semih Ceyhan, *Türkiye'de Tarîkatlar:Tarih ve Kültür* içinde, İstanbul: İSAM Yay., 2015, s. 695-778.

¹⁰⁰ Kutbüddîn Mustafa b. Kemâleddin el-Bekrî, Halvetiyye tarîkatının Şâbâniyye kolunun kendisine nisbetle "Bekriyye" diye isimlendirilen şubesinin kurucusudur. Mustafa Kemâleddin b. Bekrî hayatı ve Bekriyye tarîkatı hakkında geniş bilgi için bkz. Ramazan Muslu, *Mustafa Kemâleddin Bekrî ve Tasavvufî Görüşleri*, İstanbul: Erkam Yay., 2005, s. 25-88; Ali İhsan Yurt, "Bekrî, Kutbüddin", *DİA*, V, s. 369; İrfan Gündüz, "Bekriyye", *DİA*, V, s. 371.

¹⁰¹ Halvetiyye-Şâbâniyye tarîkatının Hifniyye kolunun kurucusu ve Şâfiî âlimi olan Muhammed Hafnâvî hakkında bilgi için bkz. Cengiz Kallek, "Hifnî", *DİA*, XVII, s. 478; Hüseyin Vassaf, *Sefîne-i Evliyâ*, IV, s. 182-183.

¹⁰² Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, I, s. 155.

¹⁰³ Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'ye (ö. 672/1273) nisbet edilen Mevleviyye tarîkatı hakkında bilgi için bkz. Ş. Barihüda Tanrıkorur, "Mevleviyye", *DİA*, XXIX, s. 468-475; Sezai Küçük, "Mevleviyye", ed. Semih Ceyhan, *Türkiye'de Tarîkatlar:Tarih ve Kültür* içinde, İstanbul: İSAM Yay., 2015, s. 489-544.

¹⁰⁴ Esrar Dede, *Tezkire-i Şuarâ-yı Mevleviyye: İnceleme, Metin*, haz. İlhan Genç, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yay., 2000, s. 382-383.

¹⁰⁵ Büyük mutasavvıf Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin (ö. 672/1273) türbesi ve etrâfındaki külliye hakkında bilgi için bkz. Haşim Karpuz, "Mevlânâ Külliyesi", *DİA*, XXIX, s. 448-452.

Onlara: “Orada tarîkat fukarasından eş-Şeyh Ahmed el-Kûsec et-Trabzonî denilen bir kimse bulacaksınız. Hazret-i Hünkârı ziyaret etmek arzusu ile memleketimize gelmek üzeredir. Ona söyleyin doğru bizim eve gelsin. Matbaha girmek¹⁰⁶ ve hizmette bulunmak niyetinden vazgeçsin, o kâmil ve mükemmel bir zâttır. Hizmete ihtiyacı yoktur. Siz onu hemen bana getirin.” diye tembih eder.

Bu şekilde bizzat çağırılarak Şeyh II. Ebû Bekir Çelebi (ö. 1199/1785) yanına getirilen şârih, ona intisap eder. Şeyh Efendi onu kısa bir müddet halvete alır. Şeyh Efendi daha sonra şârihi Mevlevî kisvesiyle çıkarıp, Mevleviyye tarikatında kâmillere mahsûs âdâb ve merâsim ile hücreye çıkarılmasını¹⁰⁷ dergâhın halîfesine emreder. Bu merâsim icrâ edildikten sonra, şârih şimdiki kabrinin bulunduğu yeri¹⁰⁸ göstererek “Bana bu yerden bir mezar verin” der. Şârih bunu dedikten altı ay sonra vefât eder.¹⁰⁹

Şârihin vefât târihi hakkında ihtilaf vardır. Mehmed Tâhir, hicrî 1195 (1781) senesinde vefât ettiğini söyler.¹¹⁰ Üremiş ise: “Yıllarca Dergâh duvarına dayalı vaziyette duran ve tabiat şartlarından daha fazla etkilenmemesi için Mevlâna Müzesi Deposuna kaldırılan 974 numarada kayıtlı mezar taşı kitâbesinde ise, hiçbir tereddüde mahal bırakmayacak kadar açık şekilde: “ Trabzon — Şeyh Ahmed — 1191 — sene — Yâ Hû ” yazar.” diyerek şârihin hicrî 1191 (1777) senesinde vefât ettiğini ifâde eder.¹¹¹

¹⁰⁶ Mevleviyye tarikatında mânevî eğitim matbaha [mutfâğa] girmekle başlar, bin bir gün çile çıkarılırdı. Bkz. Tanrıkorur, “Mevleviyye”, s. 471. Matbah ile ilgili hizmetler ve görevlileri hakkında bilgi için bkz. Safi Arpağuş, *Mevlevîlikte Ma'nevî Eğitim*, İstanbul: Vefa Yay., 2009, s. 124-153.

¹⁰⁷ Mevleviyye tarikatında bin bir günlük çile müddeti tamamlandıktan sonra, hücre sahibi olmak hak edilmiş olur. Belirli bir merâsim dâhilinde hücreye çıkılır. Burada şârih zâten kâmil bir zât olduğu için, Şeyh Efendi kendisini bin bir gün bekletmeden hücreye çıkarmıştır. Hücreye çıkma merâsimi hakkında bkz. Arpağuş, *Mevlevîlikte Ma'nevî Eğitim*, s. 206-207.

¹⁰⁸ Mevlânâ türbesinin yanındaki kütüphâne arkasına defnedilmiştir. Bkz. Üremiş, “Yeni Bilgiler Işığında Trabzonlu Köseç Ahmed Dede”, s. 177.

¹⁰⁹ Şeyh Gâlib, es-Sohbetü's-Sâfiyye, SÜSAM Ktp., nr.49, vr.5^b-6^a. ; İbrahim Kutluk, “Mevlevîliğe Dâir İki Eser”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, c. II/3-4 (Mayıs 1948), s. 291-292.

¹¹⁰ Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, I, s. 154-155.

¹¹¹ Üremiş, “Yeni Bilgiler Işığında Trabzonlu Köseç Ahmed Dede”, s. 178.

2. Eserleri

Şârih müntesîbi olduğu Nakşibendiyye, Halvetiyye ve Mevleviyye tarikatlarının her birinin usûl ve âdâbıyla âlakalı olarak hem te'lîf hem de şerh olmak üzere eserler yazmıştır:

A. *Tuhfetü'l-Ahbâb fi's-Sülûk ilâ Tarîkı'l-Ashâb*

Eserin dili Arapçadır. Tezimize konu olan eserdir. Bu eser, müellif Murad Buhârî'nin yazmış olduğu *Silsiletü'z-zeheb* adlı risâlesine yapılmış bir şerhtir. Bu şerh tezimize konu olan mütercim tarafından Osmanlı Türkçesine tercüme edilmiştir. Tezimizin ikinci kısmında bu eserle ilgili olarak detaylı bilgi verilecektir.

B. *Şerhu Risaleti'n-Nakşibendiyye li'l-Hâdimî*¹¹²

Eserin dili Arapçadır. Mutasavvıf bir âlim olan Ebû Saîd Muhammed Hâdimî'nin¹¹³ (ö.1176/1762) Arapça yazmış olduğu “*Risâletü'n-Nakşibendiyye*”¹¹⁴ adlı eserinin şerhidir. Hâdimî'nin¹¹⁵ bu eseri ayrıca: “*Risâle fî sülûki'n-Nakşibendiyye*”,¹¹⁶ “*Risâle fî't-tarîkatı'n-Nakşibendiyye*”¹¹⁷ ve “*Risâle (fî) şerâit-ı tarîkatı'n-Nakşibendiyye*”¹¹⁸ adları ile de anılmaktadır.¹¹⁹

¹¹² Eserin bâzı yazma nüshaları için bkz. Süleymaniye Ktp, Hacı Mahmud Efendi, nr. 2851/1; İBB Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin, nr.968/1, vr.1^b-37^a, nr. 1135/1, vr. 1^b-58^b, nr. 1274/2 vr.77a-126^b; İstanbul Üniversitesi Ktp., Arapça Yazmalar, nr. 3087, nr. 5475, nr. 5530.

¹¹³ Hâdimî ve eserleri hakkında bilgi için bkz. Yayla, “Hâdimî, Ebû Saîd”, s. 24-26; Halil İbrahim Şimşek, *Osmanlı'da Müderris Bir Sûfî Ebu Said Muhammed el-Hâdimî ve Tasavvuf Anlayışı*, Çorum: Hitikitap Yay., 2008; Halil İbrahim Şimşek, *Muhammed Hadimi: Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri*, Konya: Olgunçelik Matbaa, 2010; Yaşar Sarıkaya, *Ebu Said el-Hadimi: Merkez ile Taşra Arasında Bir Osmanlı Âlimi*, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2008.

¹¹⁴ Eserin bâzı yazma nüshaları için bkz. Süleymaniye Ktp, Es'ad Efendi, nr. 3543/6; İBB Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin, nr. 1105/2, vr. 41^b-45^b, nr. 968/2, vr. 37^b-38^a, Belediye Yazmaları nr. 878/11, vr.64^b-65^b.

¹¹⁵ Ramazan Muslu, şârihin Hâdimî'nin şeyhi olduğunu ifâde eder. Halil İbrahim Şimşek ise Hâdimî'nin şeyhinin müellif Murad Buhârî olduğu görüşündedir. Bkz. Ramazan Muslu, “Ebû Saîd Muhammed Hâdimî ve Nakşibendîlik Risâlesi'nin Tahlili”, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2001, c. III, sy. 4, s. 200; Şimşek, “Murad Buhârî”, XXXI, 185.

¹¹⁶ Süleymaniye Ktp, Denizli, nr. 389/5.

¹¹⁷ Süleymaniye Ktp, Hacı Mahmud, nr. 1940.

¹¹⁸ Süleymaniye Ktp, Yazma Bağışlar, nr. 2950/2.

¹¹⁹ Muslu, “Ebû Saîd Muhammed Hâdimî ve Nakşibendîlik Risâlesi'nin Tahlili”, s. 204.

Şârih, Hâdimî'nin bu risâlesini daha iyi anlaşılması için şerh ettiğini ifade etmiştir.¹²⁰ Tezimize konu olan mütercim, şârihin bu eserini de Osmanlı Türkçesine tercüme etmiştir.¹²¹

Bu eserin içerisinde şu konular yer almaktadır: Nakşibendîlîn dokuz şartı (Sahih i'tikâd, sâdık tevbe, sünnete tam bağlılık, azîmetle amel, münker ve bid'atlerden uzak durmak, nefsin hevâ ve hevesine uymaktan ve mezmûm sıfatlardan uzaklaşmaya gayret etmek, mezmûm sıfatlardan sakınmak, nefsi tezkiye, güzel ahlak). Tarîkatın mâhiyeti (Namaz, oruç, hac ve zekât gibi ibâdetlerle ubûdiyyeti devâm ettirmek.) Letâifler, intisâb, zikir ve nâfile ibâdetler.¹²²

Ramazan Muslu tarafından Hâdimî'nin bu eserinin tahlilini konu alan akademik bir çalışma yapılmıştır.¹²³

C. Reşehâtü'l-Aşere¹²⁴

Eserin dili Arapçadır. Şârih bu eseri, *Şerhu risaleti'n-Nakşibendiyye li'l-Hâdimî* adlı eserinin tetimmesi olarak yazmış olup, yazmış olduğu şerhin hâtimesinde bulunmaktadır.¹²⁵ Nakşibendiyye tarîkatına dâir yazılmış kısa bir risâle olan bu eserde: Ma'rifetü'n-nefs, mârifetullah, rûh-u insâniyyenin hakîkati, nefis tezkiyesi ve kalb tasfiyesi, murâkabe, vukûf-i kalbî, vukûf-i kalbîden bir sûret sonraki vukûf-i kalbî, riyâzet ve müşâhedenin yolu ve usûlü, Hakk'ın tecellisi ve seyr-i sülûk âdabı gibi konulardan bahsedilmektedir.¹²⁶ Eser yazma hâlinde olup baskısı yoktur.

¹²⁰ İBB Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin, nr. 968/1, vr.1^b.

¹²¹ Tezimizin ileriki kısmında bahsedilecektir..

¹²² Muslu, "Ebû Saîd Muhammed Hâdimî ve Nakşibendîlik Risâlesi'nin Tahlili", s. 205-219.

¹²³ Muslu, Agm., s. 197-220.

¹²⁴ Eserin bâzı yazma nüshaları için bkz. Süleymaniye Ktp., Reşid Efendi, no: 404/2, vr.25-31; İBB Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin, nr. 876/46, vr. 160^b-167^a, nr. 1135/2, vr. 58^b-74^b, nr. 1274/3, vr. 126^b-141^a.

¹²⁵ Demirdaş, *Kösec Ahmed Trabzônî'nin Hayatı, Eserleri ve Tasavvuf Anlayışı*, s. 54.

¹²⁶ Uysal, *Kösec Ahmed Trabzônî ve Silsiletü'l Hâcegân fî Âdabı Ubûdiyyeti'l-A'yân Adlı Eseri*, s. 15.

D. Silsiletü'l-Hâcegân fî Âdâbi Ubûdiyyeti'l-A'yân¹²⁷

Eserin dili Arapçadır. Bu eser Nakşibendiyye tarîkatı hakkında yazılmıştır. Şârih mukaddimede, bu risâleyi sâliklerin sülûk hakkındaki âdâbı ârifâne bir olgunlukla bilebilmeleri ve bu yoldaki gayretlerinin boşa gitmemesi için yazdığını ifâde eder.¹²⁸ Şârih ayrıca eserin mukaddimesinde, risâleyi zamanın fetvâ makâmı olan hazret için kaleme aldığını belirtir.¹²⁹

Eserin giriş kısmında Nakşibendiyye tarîkatının Hz. Peygamber (s.a.s)'e kadar ulaşan silsilesini veren şârih, bu risâleyi altı bölüm ve bir hâtime olarak tertîb etmiştir: Birinci bölüm, zikrin diğer amellere üstünlüğü, onun sünnet üzere telkîninin yolu, ism-i zât ve nefy ü isbât ta kalbî zikrin keyfiyeti hakkındadır. İkinci bölüm, murâkabenin târifi, onunla meşgûliyetin nasıl olacağı ve murâkabenin âdâbı hakkındadır. Üçüncü bölüm, kulluk âdâbı ve sünnete tâbi olma hususundadır. Dördüncü bölüm, nefsi çirkin ve düşük vasıflardan arındırıp, onu Muhammedî ahlakla süsleme hakkındadır. Beşinci bölüm, sûfî şeyhlerin sohbetinin faydası ve onların temiz nefislerindeki tasarruf hakkındadır. Altıncı bölüm, telkîn ve terbiye hususunda müridin şeyhine muhabbet duyması, onun yanında ve uzağında dahi olsa onunla olan râbitasına devam etmesinin lüzûmu hakkındadır. Hâtime, Nakşibendiyye tarîkatının “Kelîmâtü'l-kudsiyye”¹³⁰ diye bilinen meşhûr on bir prensibi hakkındadır.¹³¹

¹²⁷ Eserin bâzı yazma nüshaları için bkz. Süleymaniye Ktp., Şâzelî Tekkesi, nr. 158/10, vr. 151^b-171^b, Reşit Efendi, nr. 352/2. vr. 37^b-72^b, Pertev Paşa, nr. 248/3, vr. 40^b-66^b; İBB Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin, nr. 1293/8, vr. 88^b-117^b, nr. 968/2, vr. 38^b-62^a.

¹²⁸ Kösec Ahmed Efendi et-Trabzônî, *Silsiletü'l-Hâcegân fî Âdâbi Ubûdiyyeti'l-A'yân*, Süleymaniye Ktp., Şâzelî Tekkesi, nr. 158/10, vr. 152^b-153^a.

¹²⁹ Bu şahıstan kasdının: “İslâm'ın ve müslümanların şeyhi, Hakk'ın ve dinin velîsi” olduğunu söyleyen şârihin ifâdesinden, zamanın Şeyhülislâm Veliyyüddîn Efendi (ö. 1182/1768) kastedildiği anlaşılıyor. Bkz. Trabzônî, *Silsiletü'l-Hâcegân fî Âdâbi Ubûdiyyeti'l-A'yân*, vr. 153^b.

¹³⁰ Bu on bir prensip şunlardır: **Hûş der-dem** (alınan her nefeste gafletten uzak olmak), **sefer der-vatan** (beşerî sıfatlardan sıyrılıp ilâhî sıfatlarla muttasıf olmak), **nazar ber-kadem** (yürürken bakışlarını ayağından ayırmamak), **halvet der-encümen** (zâhirde halk ile, esasta Hak ile bulunmak), **yâdkerd** (lisanî zikirle beraber kalbî zikri icra etmek), **bâzgeşt** (zikir yaparken “ilâhî ente maksûdî ve rızâke matlûbî” [Allahım! Maksûdum sensin ve talep ettiğim senin rızândır] cümlesini söylemek), **nigâhdâşt** (meşgûliyet verecek düşünceleri defetmek) ve **yâddâşt** (zikrin sebep olduğu uyanıklığı sürdürmek) **vukûf-ı zamânî** (geçen zamanın muhâsebesini yapmak), **vukûf-ı adedî** (zikirde sayıya dikkat etmek), **vukûf-ı kalbî** (kalbe gelen gaflet ve havâtırı uzaklaştırmak). Bkz. Hamid Algar, “Gucdûvânî, Abdülhâlik”, *DİA*, XIV, s. 170.

¹³¹ Uysal, Kösec Ahmed Trabzônî ve Silsiletü'l Hâcegân fî Âdâbi Ubûdiyyeti'l-A'yân Adlı Eseri, s. 24.

Bu eserle ilgili olarak Abdalbaki Uysal tarafından bir yüksek lisans çalışması yapılmıştır. Şârih ve eserleri hakkında bilgi veren Uysal, tezinde bu eserin tercümesini yapmıştır.¹³²

***E. Âdâbu'l-Ubûdiyye fi's-Süneni'l-Muhammediyye*¹³³**

Eserin dili Arapçadır. Bu eser gerek Halvetiyye tarîkatı âdâbından bahsettiği, gerekse mevcut kütüphane kayıtlarından dolayı “*Sünenü Meşâyihî'l-Halvetiyye*” ismiyle de meşhur olmuştur¹³⁴. Şârih bu eseri Halvetiyye tarîkatının âdab ve erkânı hakkında yazmıştır.

Eser bir mukaddime, üç bölüm ve bir hâtimedden oluşmaktadır. Şârih eserin mukaddimesinde Halvetiyye tarîkatına ait olan silsilesini zikreder. Birinci bölüm: Yakîn ehlinin akîdeleri, farz ve nâfile olarak yakîn ehlinin namazı ve şartları, yakîn ehlinin orucu ve edepleri, yakîn ehlinin zekâtı, yakîn ehlinin haccı ve menâsiki hakkındadır. İkinci bölüm tarîkat hakkında olup içinde: Ubûdiyyetin üstünlüğü ve o hususta nefsin desîseleri, niyet, ihlâs, duâ ve şartları, nefsin riyâzeti ve mücâhedesi, şeyhlik ve târifi, şeyhin tasarrufları, irâde, murâd ve müridin târifi, sûfîlerin sohbeti ve ahlâkı, sohbetin edepleri, tevbe, inâbe ve beyât, nefis tezkiyesi ve halleri, Halvetiyye tarîkatında sülûk etme sâyesinde nefsin yedi isimle tezkiye edilmesi, cemâatle Allah zikri ve Halvetiyye tarîkatında semâ ve evrâd konuları yer almaktadır. Üçüncü bölüm hakîkatin beyânı ve açıklaması hakkında olup içinde: Mükâşefe, müşâhede, zât ve sıfatların tecellîleri konuları yer almaktadır. Hâtime kısmında ise sülûk ehlinin rüyâları ve vâkıalarının tâbirleri verilmiştir.¹³⁵

¹³² Uysal, Kösec Ahmed Trabzônî ve Silsiletü'l Hâcegân fi Âdâbı Ubûdiyyeti'l-A'yân Adlı Eseri, s. 21-79.

¹³³ Eserin bâzı yazma nüshaları için bkz. Süleymaniye Ktp., Hâlet Efendi, nr. 401/1, vr. 1^b-88^b, Esad Efendi, nr. 1425; İ.Ü. Ktp., Arapça Yaz., nr. 3478, 5517; Amasya İl Halk Ktp, nr. 1540/8.

¹³⁴ Mustafa Aşkar, *Tasavvuf Tarihi Literatürü*, İstanbul: İz Yay., 2006, s. 179.

¹³⁵ Akkaya, Trabzonlu Kösec Ahmed Efendi ve Âdâbü'l-Ubûdiyye fi's-Süneni'l-Muhammediyye Adlı Eseri, s. 80-81.

Bu eserle ilgili olarak Ömer Akkaya tarafından bir yüksek lisans çalışması yapılmıştır.¹³⁶ Trabzonî ve eserleri hakkında bilgi veren Akkaya, tezinde bu eserin tercümesini yapmıştır. Araştırmacı Önder Demirbaş ise, bu eserden faydalanarak “Kösec Ahmed Trabzonî’ye Göre Nefs ve Nefsin Kategorileri” başlıklı bir makâle yayınlamıştır.¹³⁷

***F. et-Tuhfetü'l-Behiyye fi't-Tarîkatı'l-Mevleviyye*¹³⁸**

Eserin dili Arapçadır. Mevleviyye tarîkatının âdâb ve erkânı hakkında yazılmıştır. Bu eser, şârihin geçmişte ve günümüzde üzerinde en fazla durulan eseridir.¹³⁹

Şârih mukaddimesinde, inkârcıları inkârlarından vazgeçirip ikrâra yöneltmek gayesiyle Mevlânâ’nın¹⁴⁰ (ö. 672/1273) tarîkatının âdâbını beyan etmek için bu eseri yazdığını ve onu “*et-Tuhfetü'l-Behiyye fi't-Tarîkatı'l-Mevleviyye*” diye isimlendirdiğini ifâde ettikten¹⁴¹ sonra Mevleviyye tarîkatında olan silsilesini zikreder.¹⁴² Şârih bu eserde, Mevleviyye tarîkatını: “İlâhi cezbe, âdâb-ı ubûdiyye ve sünnet-i seniyyeye tâbi olma mesleği, riyâzet ve azîmet yolu” olarak târif etmiştir.¹⁴³

¹³⁶ Ömer Akkaya, Trabzonlu Kösec Ahmed Efendi ve Âdâbü'l-Ubûdiyye fi's-Süneni'l-Muhammediyye Adlı Eseri, Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi SBE, Samsun 2015.

¹³⁷ Öncel Demirdaş, “Kösec Ahmed Trabzonî’ye Göre Nefs ve Nefsin Kategorileri”, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2013, c. XVIII, sy. 1, s. 157-181.

¹³⁸ Eserin bâzı yazma nüshaları için bkz. SÜSAM Ktp., nr. 46; Süleymaniye Ktp., Hâlet Efendi, nr. 289/7, Serez, nr. 1522; İ.Ü. Ktp., Arapça Yaz., nr. 3905.

¹³⁹ Uysal, Kösec Ahmed Trabzonî ve Silsiletü'l Hâcegân fi Âdâbü Ubûdiyyeti'l-A'yân Adlı Eseri, s. 14.

¹⁴⁰ Mevlânâ hakkında bilgi için bkz. Reşat Öngören, “Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî”, *DİA*, XXIX, s. 441-448.

¹⁴¹ Trabzonlu Kösec Ahmed Dede, *et-Tuhfetü'l-Behiyye fi't-Tarîkatı'l-Mevleviyye*, SÜSAM Ktp., nr. 46, vr.2^b; İbrâhim Kutluk, “Mevleviliğe Dair İki Eser”, *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 1948, c. II, sy. 3-4, s. 292-293.

¹⁴² Şârih, bu eserinde: “... şu dibaceden sonra da bu fakir müellifin Mevlevî tarîkatına nispetini bilmenizi arzu ettim. Şeyhim ve mürşidim ... Mevlevî hilâfetinin sahibi, ... şeyh Ebu Bekir Çelebi efendimizdir. Tarîkatı kendilerinden telâkki ettim. Zâtı reşadetleri pederleri şeyh Mehmet Ârif Çelebi efendiden, o da amcası oğlu Sadreddin Çelebi, o dahi babası şeyh Bostan Çelebi, o da pederi Abdülhalim Çelebi, o da ... şeyh Pîr Hüseyin Çelebi, o da Bâhaeddin Çelebi efendinin oğlu şeyh Ârif Çelebi, o da şeyh Ferruh Çelebi efendinin oğlu şeyh Ebu Bekirî evvel Çelebi, o da ulu Bostan Çelebi efendiden, ... onlar da Hz. Muhammed (S.A.V.)’den telâkki-i tarîkat etmişlerdir” diyerek Mevleviyye tarîkatındaki silsilesini zikreder. Bkz. Ahmed Dede, *et-Tuhfetü'l-Behiyye fi't-Tarîkatı'l-Mevleviyye*, vr. 2^b-3^a.

¹⁴³ Ahmed Dede, *Tuhfetü'l-Behiyye*, vr.2^a.

Şârih bu eseri, üç bölüm ve bir hâtime şeklinde tertip etmiştir. Birinci bölümde, zikir telkîni, taç ve hırka giydirilmesi, semâ ile bu sayılanların keyfiyeti ve âdâbıyla birlikte Mevlevîlik âdâbından bahsedilmiştir. İkinci Bölümde, Mevlânâ'nın çocukluğundan itibaren ruh dünyasını şekillendiren Burhâneddin Muhakkik-i Tirmizî¹⁴⁴ (ö. 639/1241) ve Şems-i Tebrîzî¹⁴⁵ (ö. 645/1247 [?]) ile olan münasebetleri ve Mevlâna'nın kutbiyeti, mükâşefe ve kerâmetleri ele alınmıştır. Üçüncü Bölümde, Mevlâna'nın ahlâkı, mücâhede ve riyâzeti, fukârâya ve diğer insanlara olan nasihatlerinden bahsedilmiştir. Hâtimede ise nesebi, doğumu ve bekâ âlemine geçmesi konu edilmiştir.¹⁴⁶

Üsküdar Mevlevîhânesi'nin¹⁴⁷ son şeyhi olan Ahmed Remzi Akyürek¹⁴⁸ (1872-1944) şârihin bu eserini Türkçe'ye tercüme etmiş ve bu tercümeyle “*Zâviye-i Fukarâ*” ismini vermiştir.¹⁴⁹ İbrâhim Kutluk, Akyürek'in bu tercümesini bir makâle olarak yayınlamıştır.¹⁵⁰ İsmet Kayaoğlu da şârihin bu eserini Türkçeye tercüme ederek makale olarak neşretmiş¹⁵¹ fakat bu eseri şârihe değil, meçhul bir Kösec Ahmed Dede'ye izâfe etmiştir.¹⁵²

¹⁴⁴ Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin şeyhi olan Burhâneddin Muhakkik-i Tirmizî hakkında bilgi için bkz. Semih Ceyhan, “Seyyid Burhâneddin”, *DİA*, XXXVII, s. 56-58.

¹⁴⁵ Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin sohbet şeyhi olan Şems-i Tebrîzî hakkında bilgi için bkz. Semih Ceyhan, “Şems-i Tebrîzî”, *DİA*, XXXVIII, s. 511-516.

¹⁴⁶ Ali Üremiş, “Trabzonlu Köseç Ahmed Dede ve et-Tuhfetü'l-Behiyye fi't-Tarîkatı'l-Mevleviyye'si Üzerine”, *Türk Kültürü, Edebiyatı ve Sanatında Mevlâna ve Mevlevîlik Ulusal Sempozyumu*, 14-16 Aralık 2006, 2007, s. 381.

¹⁴⁷ Üsküdar Mevlevîhânesi hakkında bilgi için bkz. M. Baha Tanman, “Üsküdar Mevlevîhânesi”, *DİA*, XLII, s. 372-374.

¹⁴⁸ Ahmed Remzi Akyürek hakkında bilgi için bkz. Hasibe Mazioğlu, “Akyürek, Ahmed Remzi”, *DİA*, II, s. 304-305.

¹⁴⁹ Ancak, 1942'de tamamladığı eserini, vefât ettiği 6 Kasım 1944 tarihine kadar, iki buçuk yıl geçmesine rağmen yayımlatamamıştır. Bkz. Üremiş, “Trabzonlu Köseç Ahmed Dede ve et-Tuhfetü'l-Behiyye fi't-Tarîkatı'l-Mevleviyye'si Üzerine”, s. 386.

¹⁵⁰ Bkz. Kutluk, “Mevlevîliğe Dair İki Eser”, s. 289-300; Ali Üremiş, İbrâhim Kutluk'un Akyürek'in tam tercüme ettiği otuz iki varaklık *Tuhfetü'l-Behiyye*'nin sadece birinci bölümünü biraz genişçe, ikinci ve üçüncü bölüm ile sonucu tamamen özetleyip sekiz sayfaya sıkıştırdığını belirtir. Bkz. Üremiş, “Trabzonlu Köseç Ahmed Dede ve et-Tuhfetü'l-Behiyye fi't-Tarîkatı'l-Mevleviyye'si Üzerine”, s. 386-387.

¹⁵¹ İsmet Kayaoğlu, “Mevlevî Dervîş Ahmed Dede'nin et-Tuhfetü'l-Behiyye Adlı Eseri ve Çevirisi”, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 5, 1994, s. 1-34.

¹⁵² Ali Üremiş, yapılan bu çevirinin özenli olmadığı fikrindedir. Bkz. Üremiş, “Trabzonlu Köseç Ahmed Dede ve et-Tuhfetü'l-Behiyye fi't-Tarîkatı'l-Mevleviyye'si Üzerine”, s. 387-388.

Klasik Türk şiirinin son dönem büyük şâirlerinden olan Şeyh Gâlib¹⁵³ (ö. 1213/1799) şârihin eserine “*es-Sohbetü’s-sâfiye*”¹⁵⁴ adını verdiği Arapça bir ta’likât¹⁵⁵ yazmıştır. Şeyh Gâlib, şârihin naklettiği menâkıbnâmelerde yer alan kerâmetlere eserinde yer vermemiştir.¹⁵⁶ Akyürek ayrıca Şeyh Gâlib’in “*es-Sohbetü’s-sâfiye*” adlı eserini de tercüme etmiş ve bu tercümeyle “*en-Nüşatü’ş-Şâfiye fî tercemeti’s-Sohbeti’s-sâfiye*” ismini vermiştir. İbrahim Kutluk, önce Şeyh Gâlib’in biyografisi hakkında ve eserleri hakkında uzun uzadıya bilgi verdikten sonra, bu tercümeyi de makâle olarak neşretmiştir.¹⁵⁷

Ali Üremiş önce şârihin yazmış olduğu *Tuhfetü’l-Behiyye* adlı eserini tanıtan, nüshaları hakkında bilgi veren, muhtevâsından bahseden, tercümeleri ve diğer çalışmaları konu alan, yapılmış çevirileri değerlendiren bir makale yayınlamıştır.¹⁵⁸ Yapılan bu çalışmalar üzerine eleştirileri olan Üremiş, daha sonra kendisi *Tuhfetü’l-Behiyye’nin* Akyürek tarafından yapılmış olan *Zâviye-i Fukarâ*¹⁵⁹ isimli tercümesini günümüz Türkçe’sine çevirerek kitap olarak yayınlamıştır.¹⁶⁰

¹⁵³ Şeyh Gâlib hakkında bilgi için bkz. M. Muhsin Kalkışım, “Şeyh Galib”, *DİA*, XXXIX, s. 54-57.

¹⁵⁴ Eserin bâzı yazma nüshaları için bkz. SÜSAM Ktp., nr. 49; İ.Ü. Ktp., Arapça Yaz., nr. 3408; Milli Ktp., 06 Ceb nr. 173.

¹⁵⁵ Bir eserin bazı yerlerini tashih, ikmal veya açıklamak amacıyla sayfa kenarlarına ya da ayrı bir risale hâlinde yazılan düşüncelere ve yorumlara ta’likât denir. Bkz. Sedat Şensoy, “Ta’likât”, *DİA*, XXXIX, s. 508-510.

¹⁵⁶ Üremiş, “Trabzonlu Köseç Ahmed Dede ve et-Tuhfetü’l-Behiyye fî’t-Tarîkatı’l-Mevleviyye’si Üzerine”, s. 385-386.

¹⁵⁷ İbrahim Kutluk, “Şeyh Galib ve as-Sohbet üs-Sâfiyye”, *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 1948, c. III, sy. 1-2, s. 21-47.

¹⁵⁸ Üremiş, “Trabzonlu Köseç Ahmed Dede ve et-Tuhfetü’l-Behiyye fî’t-Tarîkatı’l-Mevleviyye’si Üzerine”, s. 373-391.

¹⁵⁹ *Zâviye-i Fukarâ*’nın nüshaları SÜMAM kütüphanesinde 1099, 1101, 1145 ve 1150 numaralarda ayrı ayrı kayıtlıdır. Üremiş, tercümeyi bu nüshalardan faydalananarak yapmıştır.

¹⁶⁰ Köseç Ahmet Dede, et-Tuhfetü’l-Behiyye fî’t-Tarîkatı’l-Mevleviyye tercümesi (Zaviye-i Fukara) : Mevlevîlik Âdâbı, Anekdolar, çev. Ahmet Remzi Akyürek, haz. Ali Üremiş, Trabzon: Serander Yay., ty.

Üremiş, kitapta önce şârihin hayatı ve eserleri hakkında kısa bir bilgi vermiş, sonra *Tuhfetü'l-Behiyye*'yi tanıtmış, nüshaları hakkında bilgi vermiş, muhtevâsından bahsetmiştir. Daha sonra eserin daha önceden yapılmış tercümelerini değerlendirmiş ve eserle ilgili yapılmış diğer çalışmalardan bahsetmiştir. Eser hakkında genel bir değerlendirme yapan Üremiş, eserin tercümesini üç bölüm olarak yayınlamıştır. Ayrıca, kitabın ekler kısmına *Tuhfetü'l-Behiyye*'nin ve *es-Sohbetü's-sâfiye*'nin SÜMAM kütüphanesinde bulunan nüshalarının¹⁶¹ tıpkıbasımını¹⁶² eklemiştir

Ayşegül Mete, XVIII. Asırda Mevlevîliğin âdâb ve erkânına yapılan katkıyı ortaya çıkarmak amacıyla yazmış olduğu makâlesinde, *Tuhfetü'l-Behiyye*'yi ve *es-Sohbetü's-sâfiye*'yi muhtevâ analizine tâbi tutarak, âdâb ve erkâna dâir belirlenen esasları tespit etmiştir.¹⁶³ Mete makâlesinde, şârihin Mevleviyye tarîkatının literatürüne önemli bir katkıda bulunduğunu belirtir. Şârihin, Mevlevîliğin bîat erkânı dahilindeki zikir telkini, taç-hırka ilbası ve bunun haricinde çile ve cehrî ism-i Celâl zikrine ilişkin detaylı bilgi veren ilk şahsiyet olduğunu söyler. Şeyh Galib'in Mevlevîliğin mutlak erkânı olarak zikrettiği cehrî ism-i Celâl zikrinin, cemaatle kılınan sabah namazı akabinde yine cemaatle icra edildiğini kronolojik olarak ilk dile getirenin yine şârih olduğunu belirtir.¹⁶⁴

¹⁶¹ *Tuhfetü'l-Behiyye*'nin SÜSAM Ktp., nr. 46'da kayıtlı olan nüshasını ve *es-Sohbetü's-sâfiye*'nin SÜSAM Ktp., nr. 49'da kayıtlı olan nüshasını kullanmıştır.

¹⁶² *Tuhfetü'l-Behiyye*'nin tıpkıbasımı için bkz. Ahmet Dede, et-*Tuhfetü'l-Behiyye* fi't-Tarîkatı'l-Mevleviyye tercümesi (Zaviye-i Fukara) : Mevlevîlik Âdâbı, Anekdotalar, s. 121-184; *es-Sohbetü's-sâfiye*'nin tıpkıbasımı için bkz. Ahmet Dede, *Tuhfetü'l-Behiyye*, s. 186-210. ;

¹⁶³ Ayşegül Mete, "Köseç Ahmed Dede ve Şeyh Galib'in Mevlevî Âdap ve Erkânına Katkıları", *İslâm Araştırmaları Dergisi*, 2019, sy. 42, s. 61-106.

¹⁶⁴ Mete, Agm., s. 101.

C. Mütercim: Abdullah Eyyûbî

Bursalı Mehmed Tâhir,¹⁶⁵ *Osmanlı Müellifleri*¹⁶⁶ adlı eserinde Abdullah Eyyûbî'nin hayatından bahsederken, onun biyografisinin tafsîlinin, fazîletli oğlu “Molla Efendi” nâmıyla şöhret bulmuş olan Mehmed Emin Efendi'nin¹⁶⁷ (ö. 1275/1859) *Gülşen-i Meşâyih-i Selâtîn* isimli kıymetli eserinde mezkûr olduğunu belirtir.¹⁶⁸ Mehmed Tâhir, bu eseri Mehmed Emin Efendi'nin torunu olan Sâbit Efendi'de gördüğünü ve bu eserin hicrî 1000 (1591-1592) târihinden itibâren selâtîn câmilerinde¹⁶⁹ görev yapmış olan kürsü şeyhlerinin¹⁷⁰ biyografilerine dâir olduğunu ifâde eder.¹⁷¹

Zahriye Çavuş bu eserle ilgili olarak yazmış olduğu bildirisinde, eserin kütüphanelerde herhangi bir nüshasını tespit edemediğini fakat tespit edebildiği yegâne nüshanın hocası olan Prof. Dr. Mehmet Fatih Köksal'ın¹⁷² şahsi kütüphanesinde bulunduğunu söyler. Tanıtımını yaptığı bu nüshanın müellif hattı olmakla birlikte müsvedde olduğu görüşünde olan Çavuş, bu nüshanın içinde nüshanın müellifinin babası olan Abdullah Eyyûbî'nin biyografisinin mevcut olmadığını, dolayısıyla eksik bir nüsha olduğunu belirtir.¹⁷³ Yaptığımız araştırmalar sonucunda biz de bu eserin herhangi bir yazma nüshasını tespit edemedik.

¹⁶⁵ *Osmanlı Müellifleri* adlı eseriyle ünlü bibliyografya ve biyografi âlimi olan Bursalı Mehmed Tâhir hakkında bilgi için bkz. Ömer Faruk Akün, “Bursalı Mehmed Tâhir”, *DİA*, VI, s. 452-461.

¹⁶⁶ Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1333, I-III.

¹⁶⁷ Kıraat ilmindeki yetkinliği sebebiyle “Molla Efendi” diye tanınan Mehmed Emin Efendi hakkında bilgi için bkz. Reşat Öngören, “Molla Mehmed Emin Efendi”, *DİA*, XXX, s.258-259. ; Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, II, s. 38.

¹⁶⁸ Bursalı Mehmed Tâhir, “Abdullah Eyyûbî”, *Sırât-ı Müstakîm*, İstanbul 24 Mart 1326, c. VI, sy. 135, s. 75; a.mlf, *Osmanlı Müellifleri*, I, s. 379; Yonis İnanç, “Reîsülkurra Abdullah Eyyûbî Hayatı ve Eserleri”, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. XVI, sy. 29, Sakarya 2014, s. 108.

¹⁶⁹ Osmanlı sultanlarının yaptırmış olduğu büyük camilere “selâtîn camii” denilmiştir. Fâtih camii, Yavuz Selim camii, Sultanahmet camii gibi camiler.

¹⁷⁰ Osmanlılar'da Cuma namazından sonra cemaate vaaz eden câmi görevlisi. Bilgi için bkz. Ömer Faruk Köse, “Cuma Vâizliği”, *DİA*, EK-1, s. 273.

¹⁷¹ Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, II, s. 38.

¹⁷² Amasya Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü öğretim Görevlisi.

¹⁷³ Zahriye Çavuş, “Son Dönem Biyografi Yazıcılığının Unutulmuş Bir Örneği: Gülşen-i Meşâyih-i Selâtîn”, *IV. Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Öğrenci Kongresi TUDOK 2012*, İstanbul Kültür Üniversitesi, 2013, s. 227-235.

Yonis İnanç Abdullah Eyyûbî hakkında yazmış olduğu makâlesinde,¹⁷⁴ kendisinin de bu esere ulaşamadığını fakat en az onun kadar değerli olan bir esere ulaştığını belirtir. O eser de yine Eyyûbî'nin oğlu olan Mehmed Emin Efendi tarafından te'lîf edilen *el-Âsârü'l-Mecîdiyye fi'l-menâkıbi'l-Hâlidiyye*¹⁷⁵ adlı başka bir eserdir. Mehmed Emin Efendi'nin, adını Sultan Abdülmecid'e¹⁷⁶ (1823-1861) nisbetle verdiği bu eser Türkçe olup yedi bölümden oluşmaktadır. İnanç, çalışmasında esas itibâriyle eserin yedinci bölümünden yararlandığını belirtir. Zirâ Mehmed Emin Efendi, yedinci bölümde Eyüp Camii'nde görev yapan hatiplerin, imamların, vâizlerin hayatından bahsetmiştir.¹⁷⁷ Biz de çalışmamızda bu eserden faydalandık.

1. Hayatı

A. Doğumu

Abdullah Eyyûbî, oğlu Mehmed Emin Efendi'nin ifâdesine göre hicrî 1176 senesinin Ramazan ayının on birinci gecesi (26 Mart 1763) imsâka yakın bir vakitte Eyüp semtinde dünyaya geldi.¹⁷⁸ Babasının ismi Sâlih¹⁷⁹ olup, hayatı hakkında kaynaklarda bilgi bulamadık. Eyyûbî, Eyüp'te büyümüş olup, orada yetişmiştir.¹⁸⁰ “Eyyûbî” şeklindeki nisbesi bunu açıkça göstermektedir.¹⁸¹

¹⁷⁴ İnanç, "Reîsülkurra Abdullah Eyyûbî Hayatı ve Eserleri", s. 107-128.

¹⁷⁵ Mehmed Emin Efendi, *el-Âsârü'l-Mecîdiyye fi'l-menâkıbi'l-Hâlidiyye*, İstanbul: Mahmud Bey Matbaası, 1314. ; Çeşitli târihlerde baskıları yapılmış olan eserin bizim kullandığımız nüshası MÜİF kütüphânesinin Oktürk bölümünde 155 numarada kayıtlıdır.

¹⁷⁶ Sultan Abdülmecid 1839-1861 yılları arasında pâdişâhlık yapmıştır. Kendisi, Nakşi-Hâlidî şeyhi olan Mustafa İsmet Garibullah'ın (ö. 1289/1872) mürîdi olup, genç yaşta vefât edip, Yavuz Sultan Selim Türbesi yanına defnedilmiştir. Sultan Abdülmecid hakkında bilgi için bkz. Cevdet Küçük, “Abdülmecid”, *DİA*, 1, s. 259-263.

¹⁷⁷ İnanç, "Reîsülkurra Abdullah Eyyûbî Hayatı ve Eserleri", s. 109.

¹⁷⁸ Mehmed Emin Efendi, *el-Âsârü'l-Mecîdiyye fi'l-menâkıbi'l-Hâlidiyye*, s. 120.

¹⁷⁹ Abdullah Eyyûbî, kaleme aldığı bir eserde kendisini “Abdullah ibni Sâlih el-imâmü'l-evvel bi câmi-i hazret-i Hâlid bin Zeyd” olarak tanıtmıştır. Bkz. Abdullah Eyyûbî, *Risâle fi kırââtî's-seb'a ve'l-aşere ve't-takrîb*, MÜİF Ktp., Ögüt, nr. 67, vr. 153^a.

¹⁸⁰ Ali Turgut, “Abdullah Eyyûbî”, *DİA*, I, s. 102-103.

¹⁸¹ Mehmet Efendioğlu, “Abdullah Eyyûbî”, *Tarihi Kültürü ve Sanatıyla Eyüp Sempozyumu VI*, İstanbul: Eyüp Belediyesi Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2003, s. 319.

B. Tahsili ve Hocaları

Eyyûbî, hicrî 1192 (1778) yılında hâfız oldu. Hâfızlığını tamamladıktan sonra Arapça ve Edebiyat ilimlerini tahsil etti. Ondan sonra kırâat¹⁸² ilmine yöneldi. Ebû Eyyûb el-Ensârî¹⁸³ türbedârı Na‘lîzâde Hacı İbrâhim Efendi¹⁸⁴ (ö. 1201/1786) ile aşere-i takrib¹⁸⁵ eğitimine başladı. Hocasının vefâtından sonra eğitimine Yakup Ağa Camii¹⁸⁶ imamı olan Reîsülkurrâ¹⁸⁷ Hacı Sâlih Efendi (ö. ?) ile devam ederek tamamladı ve icâzet aldı.¹⁸⁸

Mehmed Tâhir, Eyyûbî’nin âlet ilimlerini¹⁸⁹ devrin meşhur hocalarından okuduğunu, yüksek ilimleri¹⁹⁰ Şeyhülslâm Hamîdîzâde Mustafa Efendi’den¹⁹¹ (ö.1208/1793) ta‘lim ederek usûlüne uygun olarak icâzet aldığını, kısa bir süre Gelenbevî İsmâil Efendi’den¹⁹² (ö.1205/1791) Kirmâstîli Yûsuf Efendi’nin¹⁹³ (ö. 900/1494) usûl-i fıkıh¹⁹⁴ ilmine dâir olan *Vecîz*¹⁹⁵ isimli eserini okuduğunu söyler.¹⁹⁶

¹⁸² Kur’an’ın okunuş keyfiyeti, kıraat âlimlerine nisbet edilen okuyuşlar, bunlarla ilgili ilim dalı. Hakkında bilgi için bkz. Abdulhamit Birişik, “Kıraat”, *DİA*, XXV, s. 426-433.

¹⁸³ Hicret sırasında Hz. Peygamber’i (s.a.s) Medîne’de evine misafir eden ve Türkiye’de “Eyüp Sultan” unvanıyla anılan sahâbî. Türbesi Eyüp’tedir. Hakkında bilgi için bkz. Hüseyin Algül, “Ebû Eyyûb el-Ensârî”, *DİA*, X, s. 123-125.

¹⁸⁴ Mehmed Emin Efendi, *el-Âsârü’l-Mecîdiyye fî’l-menâkıbi’l-Hâlidiyye*, s. 128-130.

¹⁸⁵ Meşhur on kıraat imamına nisbet edilen kıraatler ve bunları konu alan ilim dalı için kullanılan bir terim. Kıraat imamları hakkında bilgi için bkz. Birişik, “Kıraat”, XXV, 428.

¹⁸⁶ Günümüzde Sekbanbaşı Yakup Ağa Cami diye bilinen camiidir. Fatih ilçesinde, Mimar Kemalettin Mahallesi, Haznedar sokakta yer almaktadır.

¹⁸⁷ Kıraat ilminde icâzeti olanların reisi anlamında kullanılan bir tabir. Daha önceden “Şeyhülkurrâ” şeklinde kullanılan tâbiri, ilk defa “Reîsülkurrâ” şeklinde Mehmed Emin Efendi’nin babası olan Abdullah Eyyûbî hakkında kullanmıştır. Reîsülkurrâ hakkında bilgi almak için bkz. Recep Akakuş, “Reîsülkurrâ”, *DİA*, XXXIV, s. 545-546.

¹⁸⁸ Emin Efendi, *el-Âsârü’l-Mecîdiyye*, s. 120; Eyyûbî, *Risâle fî kırââtî’s-seb’a ve’l-aşere*, vr. 164^b-165^a.

¹⁸⁹ “Âlet ilimleri” dil ve mantık ilimleri için kullanılan bir tâbirdir. Bkz. İlhan Kutluer, “İlim”, *DİA*, XXII, s. 113.

¹⁹⁰ “Yüksek ilimlerden” kastedilen şeriat ilimleridir (Tefsir, Fıkıh, Hadis, Akâid gibi.)

¹⁹¹ Şeyhülslâm Hamîdîzâde hakkında bilgi için bkz: Mehmet İpşirli, “Mustafa Efendi, Hamîdîzâde”, *DİA*, XXXI, s. 298-299.

¹⁹² Daha çok matematik ve mantık alanlarındaki çalışmalarıyla tanınan Osmanlı âlimi Gelenbevî İsmâil Efendi hakkında bilgi için bkz. Şerafettin Gölcük, Metin Yurdagür, “Gelenbevî”, *DİA*, XIII, s. 552-555.

¹⁹³ XV. Yüzyılda yaşamış bir Osmanlı âlimi olan Kirmastîli Yusuf Efendi hakkında bilgi için bkz: Ahmet Özel, “Kirmastî”, *DİA*, XXVI, s. 67-68.

¹⁹⁴ Fıkıh kaynaklarını ve bunlardan hüküm çıkarma yöntemlerini inceleyen ilim dalı. Usûl-i Fıkıh hakkında bkz. Asım Cüneyd Köksal, İbrahim Kâfi Dönmez, “Usûl-i Fıkıh”, *DİA*, XLII, s. 201-210.

¹⁹⁵ Kirmastîli Yusuf Efendi’nin daha önce yazmış olduğu *Zübdetü’l-vüşûl ilâ ‘ilmi’l-uşûl* isimli kitabın muhtasarıdır. Bkz. Özel, “Kirmastî”, XXVI, 68.

¹⁹⁶ Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, I, s. 379.

C. Tasavvufa İntisâbı

Mehmed Tâhir, Eyyûbî'nin, Murad Buhârî dergâhı¹⁹⁷ şeyhi Mehmed Efendi'ye¹⁹⁸ (ö. 1208/1793) intisâb ettiğini, ondan sonra neşr-i ulûm ve eser te'lîfine başladığını belirtir.¹⁹⁹ Eyyûbî'nin oğlu olan Mehmed Emin Efendi, dedesi olan Hacı Sâlih Efendi'nin hicrî 1203 (1788) senesinde olan vefâtından sonra, babasının Ebû Eyyûb el-Ensârî camiine imam olarak atandığını, mütemâdiyen şerîat ilimlerini öğrettiğini, Kur'ân tecvidi anlattığını ve Şeyh Murad dergâhı şeyhi olan Hacı Mehmed Efendi'ye (ö. 1208/1793) intisap ettiğini ve ondan hilâfet aldığını, babasının kısa biyografisine yer verdiği eserinde yazmıştır.²⁰⁰ Başka kaynaklarda Eyyûbî'nin hilâfet aldığına dâir bir bilgiye rastlayamadık. Eyyûbî'nin Şeyh Mehmed Efendi'ye ne zaman intisap ettiği kesin olmamakla berâber, hicrî 1203-1208 (1788-1793) târihleri arasında olmalıdır.

D. Hacca Gidişi

Eyyûbî, hicri 1229 (1814) senesinin ortalarında hacca gitmeye niyetlenmiş ve yapmış olduğu vazîfelerin tamamını oğluna bırakarak hacca gitmiştir. Hac vazîfesini yerine getirip döndükten sonra, bütün vaktini ibâdete ve eser te'lifine vermiştir. Oğlu Mehmed Emin Efendi'nin ifâdesine göre; farklı ilimlerde, küçük büyük yirmiden fazla herkes tarafından beğenilen eser tasnîf ve te'lîf ederek Allah'ın rızâsını kazanmış idi.²⁰¹

E. Yapmış Olduğu Vazîfeler

Eyyûbî, esas görevi olan Eyüp Sultan Camii imamlığının yanı sıra Dârülkurrâ hocalığı yapmış, Galatasaray Hümâyunu'nda da Kur'ân-ı Kerîm öğretmiştir. Bu vâzifelerin yanı sıra otuza yakın da eser te'lîfi yapmıştır.

¹⁹⁷ “Murad Buhârî” dergâhı, “Şeyh Murâd” dergâhı diye de bilinmektedir. Tekke hakkında bilgi için bkz. Tanman, “Şeyh Murad Tekkesi”, XXXIX, 62-64.

¹⁹⁸ Murad Buhârî tekkesinin hazîresinde medfundur. Mezar taşı hakkında bilgi için bkz. Torun, “Şeyh Muhammed Murad-ı Buhari Tekkesi Haziresi Üzerine Bir Değerlendirme”, s. 144.

¹⁹⁹ Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, I, s. 379.

²⁰⁰ Emin Efendi, *el-Âsârü'l-Mecîdiyye*, s. 121.

²⁰¹ Emin Efendi, *el-Âsârü'l-Mecîdiyye*, s. 121-122; İnanç, “Reîsülkurra Abdullah Eyyûbî Hayatı ve Eserleri”, s.115.

1. Eyüp Sultan Camii İmâmeti:

Eyyübî, babası Hacı Sâlih Efendi'nin hicrî 1203 senesinin Muharrem ayında (1788 Ekim) olan vefâtından sonra, Eyüp Sultan camiinin imamlık vazifesine asâleten atandı. İmamlık vazifesini yerine getirirken, mütemâdiyen şerîat ilimlerinin öğretimiyle ve özellikle de Kur'ân tecvidi öğretimiyle meşgul oldu. Eyüp Sultan camiinde günde iki defâ dîni meseleri anlatarak, âlimlerin ve halkın hüsn-i zannını kazandı. İmamlık görevini yaklaşık yirmi beş sene kadar yaparak, hicrî 1227 (1812) senesinde görevi oğlu Mehmed Emin Efendi'ye devretti. İmam olarak görev yaptığı süre boyunca Ramazan ayında terâvih namazlarını hep hatimle kıldırdı.²⁰²

2. Dârülkurrâ Hocalığı ve Şeyhülkurrâlık:

Eyyübî, hicrî 1215 (1801) senesinin sonuna doğru, imamlık görevine ek olarak Mihrişâh Vâlide Sultan türbesi²⁰³ karşısında inşâ edilen Dârülkurrâ²⁰⁴ müessesesinde öğretim görevlisi olarak vazifeye başlamış, burada kırâat ve diğer İslâmi ilimleri öğretmeye devam etmiştir.²⁰⁵

Eyyübî, Galatasaray Hümâyunu'nda²⁰⁶ ders kitabı olarak okutulmak üzere yazmış olduğu eserinde, kendisinin burada bulunan kişilere Kur'an- ı Kerîm ve vücûhât²⁰⁷ ilmini öğretmekle görevlendirildiğini söylemiştir²⁰⁸

Eyyübî'ye hicrî 1242 senesinin Recep ayının sonlarında (1827 Şubat ayı) İstanbul Şeyhülkurrâ'lığı verilmiştir.²⁰⁹ Hicrî 1247 senesinin sonlarında (1831-1832) ise Hacı Ali Ankaravî Efendi'den boş kalan saray Şeyhülkurrâlığına atandı.²¹⁰

²⁰² Emin Efendi, *el-Âsârü'l-Mecîdiyye*, s. 121.

²⁰³ Sultan III. Selim'in (ö. 1223/1808) annesi olan Mihrişâh Vâlide Sultan tarafından, Eyüp semtinde XVIII. Yüzyılın sonunda yapılan külliyesinin içinde yer alan türbesi hakkında bilgi almak için bkz. Sevgi Parlak, "Mihrişâh Vâlide Sultan Külliyesi", *DİA*, XXX, s. 42-44.

²⁰⁴ Kur'an öğretilen ve hâfız yetiştirilen mekteplerin, kıraat tâlimi yapılan medrese veya bölümlerin genel adı. Dârülkurrâ hakkında bilgi almak için bkz. Nebi Bozkurt, "Dârülkurrâ", *DİA*, VIII, s. 543-545; M. Baha Tanman, "Dârülkurrâ", *DİA*, VIII, s. 545-548.

²⁰⁵ Emin Efendi, *el-Âsârü'l-Mecîdiyye*, s. 121.

²⁰⁶ Eyyübî'nin yaşadığı dönemde Galata Sarayı Enderûn-u Hümayûnu adı ile bilinen ve saraya alınan iç oğlanların yetiştirildiği okul. Daha sonra Mekteb-i Sultânî adıyla bilinen okul, günümüzde Galatasaray Lisesi olarak hizmet vermektedir.

²⁰⁷ Kur'an'ın farklı kıraatlarla okunması ilmi.

²⁰⁸ Eyyübî, *Risâle fî kırâati's-seb'a ve'l-aşere*, vr. 153^b.

3. Vâizlik Görevleri:

Eyyûbî, hicrî 1228 senesinin Zilkâde ayının 18'inde (12 Kasım 1813) Üsküdar Ayazma Camii vaizliğine getirilmiştir²¹¹ Eyyûbî, daha sonra hicrî 1246 senesinin Şevval ayının yirmi yedisinde (10 Nisan 1831) Kasımpaşalı Ahmed Efendi yerine Sultan Ahmet Camii Cuma vâizliği görevine getirilmiştir.²¹² Eyyûbî, bir başka risalesinde de Valide Camii'nde²¹³ Cuma vaizliği yaptığından söz etmiştir.

F. Vefâtı

Ömrü ibâdet, talebe eğitimi ve eser neşri ile geçmiş olan Eyyûbî, oğlu Mehmed Emin Efendi'nin ifâdesine göre, hicrî 1252 (1836) senesinin Rebûlevvel ayının başlarında rahatsızlanmış ve bu rahatsızlığının devam etmesi sonucunda Rebûlâhir ayının yedinci günü (22 Temmuz 1836) Perşembe gecesinde saat sekiz civârında vefât etmiştir.

Şeyhlerden, âlimlerden, talebelerden ve halktan oluşan büyük bir kalabalık cenâze hazırlıklarına başlamak üzere iken padişah tarafından gönderilen memurlar her şeyin eksiksiz yerine getirileceğini ve bütün masrafların padişah tarafından karşılanacağını bildirmişler. Böylece bir akçe dahi harcanmamıştır. Mehmed Emin Efendi, padişahın bu tavrının Abdullah Eyyûbî'nin geride kalan yakınlarının üzüntüsünü unutturduğunu söylemiştir.²¹⁴

²⁰⁹ Emin Efendi, *el-Âsârü'l-Mecîdiyye*, s. 121.

²¹⁰ Emin Efendi, *el-Âsârü'l-Mecîdiyye*, s. 121.

²¹¹ Emin Efendi, *el-Âsârü'l-Mecîdiyye*, s. 121.

²¹² Emin Efendi, *el-Âsârü'l-Mecîdiyye*, s. 122.

²¹³ Abdullah Eyyûbî, *Hedîyyetü'l-huccâc*, Süleymaniye Ktp., Kasidecizâde, nr. 254, vr. 1^b; Eyyûbî *Hedîyyetü'l-huccâc* adlı risalesinde Valide Camiinde Cuma vaizliği yaptığından söz etmiş, ancak Yeni Valide Camii mi yoksa Eski Valide Camii mi olduğunu belirtmemiştir. Bkz. İnanç, "Reîsülkurra Abdullah Eyyûbî Hayatı ve Eserleri", s. 114.

²¹⁴ Emin Efendi, *el-Âsârü'l-Mecîdiyye*, s. 122.; İnanç, "Reîsülkurra Abdullah Eyyûbî Hayatı ve Eserleri", s. 116.

Eyyûbî'nin cenâzesi öğle namazına doğru öğrencilerinin omuzlarında Eyüp Camii musallasına getirilmiş, öğle namazının ardından cenâze namazı kılınmıştır. Namazın ardından cemaate iştirak eden herkes helallik vermiştir. Ebû Eyyûb el-Ensârî'nin ayak tarafındaki duvara yakın kısma, vefâtından otuz sene önce hazırlatmış olduğu mezar yerine defnedilmiştir.²¹⁵

²¹⁵ Emin Efendi, *el-Âsârü'l-Mecîdiyye*, s. 122-123; İnanç, "Reîsülkurra Abdullah Eyyûbî Hayatı ve Eserleri", s. 116.

2. Eserleri

Devrin meşhur âlimlerinden yüksek seviyede bir eğitim almış olan Eyyûbî, Türkçe'nin yanı sıra ileri derecede Arapça ve Farsça bilen bir âlimdir.²¹⁶ Bir kısmı te'lif, bir kısmı tercüme, bir kısmı şerh olmak üzere otuza yakın eser yazmıştır.²¹⁷ Eyyûbî'nin eserlerini Arap dili, kırâat, tasavvuf, hadis, tefsir, fıkıh gibi farklı ilim dallarında yazmış olması onun çok yönlü ve çok iyi yetişmiş bir âlim olduğunun delîlidir.

Eyyûbî'nin yazmış olduğu eser sayısının hacimli olmasından ve bu çalışmamız onun tasavvufa dâir olan eserleriyle ilgili olduğundan dolayı, kendisinin tasavvufa dâir olan üç eseriyle ilgili detaylı bilgi verip, diğer konulardaki eserleriyle ilgili olarak kısa bilgiler vermekle iktifâ edeceğiz.

A. Tasavvuf İlmine Dâir Eserleri

1. *Tuhfetü'l-Ahbâb fi's-Sülûk ilâ Tarîkı'l-Ashâb Tercümesi*²¹⁸

Eserin dili Osmanlı Türkçesidir. Tezimizin konusu olan eserdir. Müellif Murad Buhârî'nin Arapça yazmış olduğu *Silsiletü'z-zeheb*²¹⁹ adlı eserine Şârih Kösec Ahmed Trabzônî tarafından Arapça yazılmış olan *Tuhfetü'l-ahbâb fi's-sülûk ilâ tarîkı'l-ashâb*²²⁰ isimli şerhin Eyyûbî tarafından yapılan tercümesidir. Eyyûbî, bu risâlenin tercümesine ihvân kardeşlerinin isteği üzerine başladığını beyân eder ve risâlenin giriş kısmında terâcim kitaplarından rivâyetle Murad Buhârî'nin hayat hikâyesini nakleder.²²¹ Bu eserin içeriği hakkında çalışmamızın ikinci bölümünde daha ayrıntılı bilgi verilecektir. Eser yazma hâlinde olup, baskısı yapılmamıştır.

²¹⁶ Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1308, III, s. 396.

²¹⁷ Eserlerin listesi için bkz. Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, I, s. 379-381.

²¹⁸ Yazma nüshaları için bkz. Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi, nr. 2621/1, vr.1-48, nr. 2636; İBB. Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin, nr. 1206/1, vr.1-49; Bayezit Ktp., Yazmalar, nr. 9331.

²¹⁹ Eserin bâzı yazma nüshaları için bkz. Milli Kütüphane 06 HK 1307; İBB Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin, nr. 577/8, nr. 322, nr. 743; Süleymaniye Ktp., Murad Buhârî, nr. 206, Hacı Mahmud Efendi, nr. 3212.

²²⁰ Eserin bâzı yazma nüshaları için bkz. Süleymaniye Ktp., Reşid Efendi, nr. 404/7, vr. 40-60, Bağdatlı Vehbi, nr. 2045/1, vr. 1-25; Milli Ktp., 45 Ak Ze 1513/2, vr. 35-50, 06 Hk 4345/1, vr. 1-29.

²²¹ Ahmed Trabzônî, *Tuhfetü'l-ahbâb fi's-sülûk ilâ tarîkı'l-ashâb*, trc. Abdullah Eyyûbî, Beyazıd Yazma Eserler Ktp., Beyazıd, nr. 9331, vr. 2^a-3^b.

2. Terceme-i Âdab-ı Tarîk-ı Nakşibendî²²²

Eserin dili Osmanlı Türkçesidir. Mutasavvıf bir âlim olan Ebû Saîd Muhammed Hâdimî'nin²²³ (ö.1176/1762) Arapça yazmış olduğu “*Risâletü'n-Nakşibendiyye*”²²⁴ adlı esere, mütercim Kösec Ahmed Trabzônî tarafından Arapça yazılmış olan şerhin²²⁵ tercümesidir. Eserde Nakşibendiyye tarîkatının âdab ve erkânından bahsedilmiştir.

Mütercim, bu tercümesini *Risâle-i Terceme-i Teslîk-i Nakşibendiyye* diye isimlendirmiştir.²²⁶ Eyyûbî, ârif bir zâtın kendisine, Trabzônî'nin yazmış olduğu şerh Arapça olduğu için, umûmun bu şerhten istifâde edemediğini söyleyerek, bu şerhi tercüme etmesini istediğini söyler. Mütercim kendisini işleri çok ve sermâyesi az olmakla târif etmekle berâber, bu emre uyararak Trabzônî'nin Arapça yazmış olduğu şerhi, Türkçeye tercüme ettiğini ifâde eder.²²⁷

Bu eserin içerisinde şu konular yer almaktadır: Nakşibendîlîn dokuz şartı (Sahih i'tikâd, sâdik tevbe, sünnete tam bağlılık, azîmetle amel, münker ve bid'atlerden uzak durmak, nefsin hevâ ve hevesine uymaktan ve mezmûm sıfatlardan uzaklaşmaya gayret etmek, mezmûm sıfatlardan sakınmak, nefsi tezkiye, güzel ahlak). Tarîkatın mâhiyeti (Namaz, oruç, hac ve zekât gibi ibâdetlerle ubûdiyyeti devâm ettirmek.) Letâifler, intisâb ve zikir, nâfile ibâdetler.²²⁸

²²² Eserin nüshaları için bkz. Topkapı Sarayı Müzesi Ktp., Emanet Hazinesi, nr. 1275; İBB Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Türkçe Yazmaları, nr. 550.

²²³ Hâdimî ve eserleri hakkında bilgi için bkz. Yayla, “Hâdimî, Ebû Saîd”, s. 24-26; Şimşek, Osmanlı'da Müderris Bir Sûfî Ebu Said Muhammed el-Hâdimî ve Tasavvuf Anlayışı; Şimşek, Muhammed Hadimi: Hayatı, Eserleri ve Tasavvufi Görüşleri; Sarıkaya, Ebu Said el-Hadimi: Merkez ile Taşra Arasında Bir Osmanlı Âlimi.

²²⁴ Eserin bazı yazma nüshaları için bkz. Süleymaniye Ktp, Es'ad Efendi, nr. 3543/6; İBB Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin, nr. 1105/2, vr. 41^b-45^b, nr. 968/2, vr. 37^b-38^a, Belediye Yazmaları, nr. 878/11, vr.64^b-65^b.

²²⁵ Eserin bazı yazma nüshaları için bkz. Süleymaniye Ktp, Hacı Mahmud Efendi, nr. 2851/1; İBB Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin, nr. 1274; İ.Ü. Ktp., Arapça Yaz., nr. 3087, nr. 5475, nr. 5530.

²²⁶ Abdullah Eyyûbî, *Terceme-i Şerh-i Risâle-i Teslîk-i Nakşibendiyye*, İBB Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Türkçe Yazmaları, nr. 550, vr. 1^b.

²²⁷ Eyyûbî, *Terceme-i Şerh-i Risâle-i Teslîk-i Nakşibendiyye*, vr.1^b-2^a.

²²⁸ Muslu, “Ebû Saîd Muhammed Hâdimî ve Nakşibendîlik Risâlesi'nin Tahlili”, s. 205-219.

3. *Menâkıb-ı Ebü'l-Hasan eş-Şâzelî Tercemesi*

Mehmet Tâhir, bu eserin ismini *Osmanlı Müellifleri* adlı eserinde zikretmiştir.²²⁹ Adından anlaşılabilirceği üzere, bu eser, Şâzeliyye²³⁰ tarîkatının kurucusu olan Ebü'l-Hasan eş-Şâzelî²³¹ (ö. 656/1258) hakkında olmalıdır. Ancak araştırmalarımız sonucunda bu esere ulaşamadık. Diğer araştırmacıların bu eseri tespit edebilmeleri ihtimâline binâen ismini yazdık.

B. *Kur'an İlimlerine Dâir Eserleri*

Çok yönlü bir âlim olan Eyyûbî'nin ön plana çıkan vasfı Şeyhülkurrâ olmasıdır. Bundan dolayı Kur'ân ilimlerine dâir daha fazla sayıda eser yazmıştır. Bu eserlerin bâzısı okullarda ders kitabı olarak okutulmuştur.

1. *el-Mîzân*²³²

Eserin dili Arapçadır. Bu eserin ismi *Osmanlı Müellifleri* isimli kitapta *Şerhu Mîzânî'l-Kurrâi'l-Aşera* şeklinde verilmiştir. Kırâat ilmine dâir bir eserdir.²³³ Eserde farklı kırâat tarîkleri²³⁴ hakkında bilgi verilmiştir. Eyyûbî, bu eserini üç belde meşhur olan kırâat “tarîk”leri arasında karışıklık vukû bulmasın ve her kârî kendi “tarîk”ini bilsin diye yazmıştır.

²²⁹ Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, I, s. 380.

²³⁰ Ebü'l-Hasan eş-Şâzelî'ye (ö. 656/1258) nisbet edilen tarîkat olan Şâzeliyye hakkında bilgi için bkz. Ahmet Murat Özel, “Şâzeliyye”, *DİA*, XXXVIII, s. 387-390; Mustafa Salim Güven, “Şâzeliyye”, ed. Semih Ceyhan, *Türkiye'de Tarîkatlar:Tarih ve Kültür* içinde, İstanbul: İSAM Yay., 2015, s. 373-443.

²³¹ Ebü'l-Hasan eş-Şâzelî hakkında bilgi için bkz. Ahmet Murat Özel, “Şâzelî”, *DİA*, XXXVIII, s. 385-387.

²³² Eserin bâzı yazma nüshaları için bkz. İBB Atatürk Kitaplığı, Belediye Yazmaları, nr. 1032/1, vr. 1^b-55^a; Süleymaniye Ktp., İbrâhim Efendi, nr. 9; Kütahya Tavşanlı Zeytinoğlu İlçe Halk Ktp, nr. 45 Ze 15/2, vr. 109-310.

²³³ Eser hakkında daha geniş bilgi için bkz. İnanç, “Reîsülkurra Abdullah Eyyûbî Hayatı ve Eserleri”, s. 118-119; Efendioğlu, “Abdullah Eyyûbî”, s. 321.

²³⁴ Tarîk, kırâat ilminde bir okunuşa onu râviden alan kimseye nisbetle verilen isimdir. Tarîk hakkında bilgi için bkz. Birışık, “Kırâat”, XXV, 426-427.

2. *Risâle fî Kırâati's-Seb'a ve'l-Aşera ve't-Takrîb*²³⁵

Eserin dili Türkçedir. Galatasaray Humâyunu'nda ders kitabı olarak okutulmak üzere hazırlanmıştır. Terâcim müelliflerinin zikrettiği eserler arasında bulunmamaktadır. Kur'an'ın farklı kırâatlerde okunması hakkındadır.²³⁶ Bu eser, araştırmacı Yusuf Alemdar tarafından bir makâle içerisinde edisyon kritik şeklinde yayınlanmıştır.²³⁷

3. *Müteşâbihâtü'l-Kur'ân*²³⁸

Eserin dili Arapçadır. Bu eserin ismi *Osmanlı Müellifleri* isimli kitapta geçmemektedir. Kur'ân'ın müteşâbih âyetleri hakkında yazılmıştır. Bu eserde, Fâtîha sûresinden Nâs sûresine kadar geçen müteşâbih âyetler hakkında bilgi verilmiştir.²³⁹

4. *Levâmi'ul-Bedr Şerhu Nâzîmeti'z-Zehr*²⁴⁰

Eserin dili Arapçadır. Endülüslü âlim Ebü'l-Kâsım eş-Şâtibî'nin²⁴¹ (ö. 590/1194) Kur'ân âyetlerinin sayısı hakkında yazmış olduğu *Nazîmetü'z-zehr* adlı kasîdenin şerhidir.²⁴²

²³⁵ Eserin bâzı yazma nüshaları için bkz. MÜİF Ktp., Hacı Cemal Ögüt, nr. 67/28, vr. 152^b-172^a; DİB Ktp., nr. 6558/2, vr. 19^b-46^a; İBB Atatürk Kitaplığı, Belediye Yazmaları, nr. 895.

²³⁶ Eser hakkında daha geniş bilgi için bkz. İnanç, "Reîsülkurra Abdullah Eyyûbî Hayatı ve Eserleri", s. 118; Efendioğlu, "Abdullah Eyyûbî", s. 321.

²³⁷ Yusuf Alemdar, "Abdullah Eyyûbî (1252/1856)'nin 'Risale fî Kırâati's-Seb'a ve'l-Aşera ve't-Takrîb' Adlı Eserinin Edisyon Kritiği/Literasyonu ve Değerlendirilmesi", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2017, c. IV, sy. 6, s. 23-79.

²³⁸ Eserin yazma nüshası için bkz. MÜİF Ktp., Üsküdarlı, nr.66/1, vr.1-76.

²³⁹ Eser hakkında daha geniş bilgi için bkz. İnanç, "Reîsülkurra Abdullah Eyyûbî Hayatı ve Eserleri", s. 117; Efendioğlu, "Abdullah Eyyûbî", s. 321.

²⁴⁰ Eserin bâzı yazma nüshaları için bkz. Süleymaniye Ktp., İbrahim Efendi, nr. 27, nr. 49; MÜİF Ktp., Üsküdarlı, nr. 36, vr. 127^a-130^b.

²⁴¹ Kırâat âlimi olan Şâtibî hakkında bilgi için bkz. Abdurrahman Çetin, "Şâtibî, Kâsım b. Fîrruh", *DİA*, XXXVIII, s. 376-377.

²⁴² Eser hakkında daha geniş bilgi için bkz. İnanç, "Reîsülkurra Abdullah Eyyûbî Hayatı ve Eserleri", s. 117-118.; Efendioğlu, "Abdullah Eyyûbî", s. 321.

5. *Îkâzu'l-Kurrâ*

Mehmet Tâhir, bu eserin ismini *Osmanlı Müellifleri* adlı eserinde zikretmiştir.²⁴³ İsminden anlaşılacağı üzere bu eser, kıraat ilmi hakkında olup, Kur'ân okuyuşu konusunda yapılan bir takım yanlışlıkları düzeltme ve kâileri bu konuda uyarma ile ilgili olmalıdır. Bu eser *Osmanlı Müellifleri* ve *Hedyyetü'l-Ârifîn* adlı kitaplarda zikredilmesine rağmen, yaptığımız araştırmalar sonucu bu kitaba ulaşamadık. Diğer araştırmacıların bu eseri tespit edebilmeleri ihtimâline binâen ismini yazdık.

C. *Ebû Eyyûb el-Ensârî Hakkındaki Eserleri*

Eyyûbî, doğma büyüme Eyüp'lü olduğu ve Eyüp Camiinin baş imamı olduğundan olsa gerek, Eyüp'e ismini veren Ebû Eyyûb el-Ensârî hakkında da çok sayıda eser yazmıştır.

1. *Nefehâtü'l-Abîri's-Sârî fî Fezâili Ebî Eyyûb el-Ensârî Tercümesi*²⁴⁴

Eserin dili Türkçedir. Kütüphane kayıtlarında ayrıca “*Ebû Eyyûb-i Ensârî'den Mervî Hadislerin Şerhi ve Tercümesi*” ismiyle de kayıtlı olan bu eser, Ali b. Ahmed el-Ensârî eş-Şâfî'nin yazmış olduğu *Nefehâtü'l-abîri's-sârî fî fezâili Ebî Eyyûb el-Ensârî* adlı eserinin tercüme ve şerhidir.²⁴⁵ Ali b. Ahmed el-Karafi *Nefehâtü'l-abîr* adlı eserinde, Ebû Eyyûb el-Ensârî'nin rivayet ettiği hadislerden kendisine ulaşan iki yüz hadisi cem etmiştir. Eyyûbî de bu eseri, Arapça bilmeyen kimselerin de istifâde etmesi maksadıyla Türkçe'ye tercüme etmiştir.

²⁴³ Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, I, s. 380.

²⁴⁴ Eserin bâzı yazma nüshaları için bkz. Süleymaniye Ktp., Hasan Hüsnü Paşa, nr. 203; Kahire-Mısır Hidiv Ktp., Türkçe Yazmaları, nr. 8530, nr. 8531, nr. Hadisi Türkî 10, 11.

²⁴⁵ Eser hakkında daha geniş bilgi için bkz. İnanç, "Reîsülkurra Abdullah Eyyûbî Hayatı ve Eserleri", s. 119; Efendioğlu, “Abdullah Eyyûbî”, s. 322.

2. *Âdâbü'l-Müsâfirîn*²⁴⁶

Tek sayfalık bir yazıdır. Ebû Eyyûb el-Ensârî Hazretlerinin kabrini ziyaret için gelen kimselerin dikkat etmesi gereken hususlarla ilgilidir.²⁴⁷ Bu eser, kütüphane kayıtlarında ayrıca “*Risâle fî hakkı âdâbı ziyâreti Hazret-i Hâlid Ebû Eyyûb el-Ensârî*” ve “*Âdâb-ı ziyâret-i Hazret-i Halid b.Zeyd*” isimleriyle de kayıtlıdır.

3. *Risâle fî Hakkı Hazret-i Ebû Eyyûb el-Ensârî*²⁴⁸

Eserin dili Türkçedir. Eyyûbî'nin bu eseri Ebû Eyyûb el-Ensârî ve Eyüp Sultan Camii civârında medfûn bulunan bâzı zevât hakkındadır.²⁴⁹

4. *Zeyl-i Risâle-i Hz. Hâlid Ebû Eyyûb el-Ensârî*²⁵⁰

Bu eser “*Türbe-i Ebû Eyyûb'da Medfûn Olan Meşhurların Menkıbeleri*” ve “*Eyüp Civârında Medfûn olanlar*” gibi farklı isimlerle de zikredilmiştir. Eyüp Sultan Camii ile türbe çevresindeki kabristanda yatan meşhurları tespit etmeye çalışan Eyyûbî, onların hayatlarına dair bilgileri Ebû Eyyûb el-Ensârî ile ilgili eserine bir bölüm olarak ilâve etmiştir.²⁵¹

²⁴⁶ Eserin yazma nüshası için bkz. MÜİF Ktp., Hacı Cemal Ögüt, nr. 67, vr. 146^a.

²⁴⁷ Eser hakkında daha geniş bilgi için bkz. İnanc, "Reîsülkurra Abdullah Eyyûbî Hayatı ve Eserleri", s. 120-121; Efendioğlu, “Abdullah Eyyûbî”, s. 322.

²⁴⁸ Eserin yazma nüshası için bkz. MÜİF Ktp., Hacı Cemal Ögüt, nr. 67, vr. 113^b-145^b.

²⁴⁹ Eser hakkında daha geniş bilgi için bkz. İnanc, "Reîsülkurra Abdullah Eyyûbî Hayatı ve Eserleri", s. 119-120; Efendioğlu, “Abdullah Eyyûbî”, s. 322.

²⁵⁰ Eserin yazma nüshası için bkz. MÜİF Ktp., Hacı Cemal Ögüt, nr. 67, vr. 102^b-113^a.

²⁵¹ Eser hakkında daha geniş bilgi için bkz. Efendioğlu, “Abdullah Eyyûbî”, s. 323.

D. Nahiv İlmine Dair Eserleri

Eyyûbî, Osmanlı medreselerinde yaygın olarak okutulan meşhûr nahiv kitaplarından birisi olan ve *Molla Câmi* diye bilinen kitaba yazılan fakat yarım kalan “*Muharrem*” isimli şerhi tamamlamak maksadıyla kitap yazmıştır. Ayrıca gene yaygın olarak okutulan meşhur nahiv kitabı *İzhâr*’a yazılan ve “*Adalı Şerhi*” diye bilinen kitabı kısaltarak ve basitleştirerek tekrar yazmıştır. Bu kitaplar da Eyyûbî’nin ilmî kudretini göstermiştir.

1. Tekmile-i Muharrem²⁵²

Eserin dili Arapçadır. Eyyûbî bu eseri, İbnü’l-Hâcib’in²⁵³ (ö. 646/1249) tarafından yazılmış olan ve Osmanlı medreselerinde yaygın olarak okutulan meşhur *Kâfiye*²⁵⁴ adlı nahiv kitabına Molla Câmi’nin²⁵⁵ (ö. 898/1492) yazmış olduğu *el-Fevâidü’z-zıyâiyye*²⁵⁶ isimli şerhine, yine Zileli Muharrem Efendi²⁵⁷ (ö. 1010/1601’den sonra) tarafından yazılan, fakat yarım kalmış olan şerhi²⁵⁸ tamamlamak maksadıyla yazılmıştır.²⁵⁹ Bu eser matbû olarak birkaç defâ basılmıştır.

²⁵² Abdullah Eyyûbî, *Muharrem tekmesi: Muharrem hâşiye ale’l-Fevaidü’z-Ziyaiyye*, İstanbul: Mekteb-i Sanayi Matbaası, 1310, I-II.

²⁵³ Dil âlimi ve Mâlikî fakihî olan İbnü’l-Hâcib hakkında bilgi için bkz. Hulusi Kılıç, “İbnü’l-Hâcib”, *DİA*, XXI, s. 55-58.

²⁵⁴ *el-Kâfiye* kitabı hakkında bilgi için bkz. Hulusi Kılıç, “*el-Kâfiye*”, *DİA*, XXIV, s. 153-154.

²⁵⁵ Medrese çevrelerinde “Molla Câmi” olarak tanınan bu âlimin esas ismi Abdurrahman Câmi’dir. Nakşibendî tarikatına mensup İranlı âlim ve şair olan Abdurrahman Câmi hakkında bilgi için bkz. Ömer Okumuş, “Câmi, Abdurrahman”, *DİA*, VII, s. 94-99.

²⁵⁶ Bu kitap medrese çevrelerinde “Molla Câmi” olarak bilinmektedir.

²⁵⁷ Ayrıca “Tokatlı Muharrem Efendi” diye bilinen Osmanlı fıkıh âlimi ve mutasavvıfı Zileli Muharrem Efendi ve eserleri hakkında bilgi için bkz. M. Rahmi Telkenaroğlu, “Zileli Muharrem Efendi”, *DİA*, EK-2, s. 701-702.

²⁵⁸ Bu şerhin ismi “*Hâşiye ale’l-Fevâidü’z-Ziyâiyye*” olup Osmanlı medreselerinde “*Muharrem*” adıyla bilinmektedir. Müellifin en meşhur eseridir. Bkz. Telkenaroğlu, “Zileli Muharrem Efendi”, EK-2, 701.

²⁵⁹ Eser hakkında daha geniş bilgi için bkz. İnanç, “Reîsülkurra Abdullah Eyyûbî Hayatı ve Eserleri”, s. 122.

2. Fevâyihi'l Ezkâr fî Halli Netâyici'l-Efkâr²⁶⁰

Eserin dili Arapçadır. Birgivi'nin²⁶¹ (ö. 981/1573) nahiv ile ilgili olarak yazmış olduğu *İzhâr*²⁶² adıyla meşhur eserine Kuşadalı Mustafa b. Hamza'nın²⁶³ (ö. 1085/1674'ten sonra) yazdığı ve “Adalı şerhi” diye tanınan *Netâicü'l-Efkâr*²⁶⁴ isimli şerhin, ilme yeni başlayanlar için uzun ve yorucu olduğunu düşünen Eyyûbî, bu şerhi kısaltarak ve basitleştirerek tekrar yazmıştır.²⁶⁵ Medrese talebeleri arasında “Eyyûbî Şerhi” diye bilinen bu eserin diğer bir ismi de *Şerhu'l-izhâr li Abdullah el-Eyyûbî* ‘dir.

3. İmtihân-i Ezkiyâ Şerhi

Mehmet Tâhir, bu eserin ismini *Osmanlı Müellifleri* adlı eserinde zikretmiş ve bu eserin tamamlanmamış olduğunu ifâde etmiştir.²⁶⁶ Araştırmalarımız sonucunda bu esere ulaşamadık. Diğer araştırmacıların bu eseri tespit edebilmeleri ihtimâline binâen ismini yazdık.

E. Fıkıh İlmine Dâir Eserleri

Cami imamı olması hasebiyle devamlı bir surette halkın içinde iletişimde bulunan ve halkın sorularına muhatap olan Eyyûbî, halkın ihtiyaçlarına cevap vermek için fikhî meselelere dâir eserler de yazmıştır.

²⁶⁰ Abdullah Eyyûbî, *Fevâyihi'l-ezkâr fî halli netâici'l-efkâr*, İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1282.

²⁶¹ Çeşitli sahalarda eser veren büyük Türk âlimi Birgivi hakkında bilgi almak için bkz. Emrullah Yüksel, “Birgivi”, *DİA*, VI, s. 191-194.

²⁶² Eserin tam adı “*İzhârü'l-Esrâr*”dır. Eser hakkında bilgi almak için bkz. Hüseyin Elmalı, “*İzhârü'l-Esrâr*”, *DİA*, XXIII, s. 506-507.

²⁶³ Osmanlı devri Arap dil bilgisi âlimi olan Kuşadalı Mustafa bin Hamza hakkında bilgi almak için bkz. İsmail Durmuş, “Adalı, Şeyh Mustafa”, *DİA*, I, s. 347.

²⁶⁴ Bu eser hakkında yapılan doktora çalışması için bkz. Mustafa İsmail Dönmez, *Kuşadalı Mustafa bin Hamza ve 'Netâicü'l - Efkâr fî Şerhi'l - İzhâr' adlı eseri (İnceleme ve tahkik)*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi SBE, İstanbul 2013.

²⁶⁵ Eser hakkında daha geniş bilgi için bkz. İnanç, “Reîsülkurra Abdullah Eyyûbî Hayatı ve Eserleri”, s. 122-123.

²⁶⁶ Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, I, s. 380.

1. Hediyyetü'l-Huccâc²⁶⁷

Eserin dili Türkçedir. Eyyûbî bu eseri, hac yapmak isteyenlere yol göstermek maksadıyla yazmıştır. Eserde hac ile ilgili kavramlar, ihramlı iken yapılacak ameller, okunacak dualar ve bazı duaların Türkçeleri yer alır.²⁶⁸

2. Tuhfetü'l-İmâm fî Mesâilî's-Sıyâm²⁶⁹

Eserin dili Arapçadır. Eyyûbî bu eseri, bazı talebelerin kendisine gelip oruç, fitır sadakası ve i'tikaf gibi konular hakkında meseler hakkında sorular sormaları üzerine yazdığını ifade etmiştir.²⁷⁰

3. Fezâilü Cemâat Tercümesi

Eyyûbî insanları cemaate teşvik etmek amacıyla, Mestçizâde Abdullah Efendi²⁷¹ (ö. 1150/1737) tarafından yazılan *Fezâilü Cemâat* isimli eseri Türkçe'ye tercüme etmiştir.²⁷² Araştırmalarımız sonucunda bu esere ulaşamadık. Diğer araştırmacıların bu eseri tespit edebilmeleri ihtimâline binâen ismini yazdık.

4. Mahmûdiyye fî'l-Ferâiz²⁷³

Eserin dili Arapçadır. Eyyûbî, bu beş varaktan meydana gelen bu kısa eseri, miras hukuku hakkında yazmıştır.²⁷⁴

²⁶⁷ Eserin bâzı yazma nüshaları için bkz. Süleymaniye Ktp., Tırnovalı, nr. 1844/3, Kasidecizâde, nr. 254; Çorum Hasan Paşa İl Halk Ktp., 19 Hk 4368/1.

²⁶⁸ Eser hakkında daha geniş bilgi için bkz. İnanc, "Reîsülkurra Abdullah Eyyûbî Hayatı ve Eserleri", s. 121; Efendioğlu, "Abdullah Eyyûbî", s. 321.

²⁶⁹ Eserin yazma nüshası için bkz. Süleymaniye ktp., Yazma Bağışlar, nr. 654.

²⁷⁰ Eser hakkında daha geniş bilgi için bkz. İnanc, "Reîsülkurra Abdullah Eyyûbî Hayatı ve Eserleri", s. 121-122; Efendioğlu, "Abdullah Eyyûbî", s. 321.

²⁷¹ Osmanlı âlimi olan Mestçizâde Abdullah Efendi hakkında bilgi için bkz. Yusuf Şevki Yavuz, "Mestçizâde Abdullah Efendi", *DİA*, EK-2, s. 260-261.

²⁷² Efendioğlu, "Abdullah Eyyûbî", s. 321.

²⁷³ Eserin yazma nüshası için bkz. Kayseri Râşid Efendi Eski Eserler Ktp., İd Mehmed Efendi, nr. 26655/2, vr. 176^b-180^b.

²⁷⁴ Eser hakkında daha geniş bilgi için bkz. İnanc, "Reîsülkurra Abdullah Eyyûbî Hayatı ve Eserleri", s. 122; Efendioğlu, "Abdullah Eyyûbî", s. 322.

F. Hadis İlmine Dâir Eserleri

Eyyûbî, Hadis ilmine dâir yazmış olduğu eserlerinde, diğer âlimlerin yazmış olduğu hadislerle ilgili risâleleri tercüme ve şerh etmiştir.

1. Tezkiretü'r-Rumât²⁷⁵

Okçuluğun fazileti hakkında bir kırk hadis derlemesi ve şerhi olan bu eser, Sultan II. Mahmûd'un kahvecibaşısı Mustafa Kâni Bey tarafından *Telhîs-i Resâilât-i Rumât*²⁷⁶ isimli eserin mukaddimesinde yayınlanmıştır.²⁷⁷

2. Minhatü'l-Bârî Tercümesi

Mehmed Tâhir, bu eserin Ali el-Kârî'nin²⁷⁸ (ö. 1014/1605) iki kelimelik hadislerden seçerek meydana getirdiği bir Kırk Hadis risâlesine şerh niteliğinde olduğunu söylemiştir.²⁷⁹ Araştırmalarımız sonucunda bu esere ulaşamadık. Diğer araştırmacıların bu eseri tespit edebilmeleri ihtimâline binâen ismini yazdık.

3. Terceme-i Ehâdis-i Kudsiyye²⁸⁰

Cârullah mahlaslı Veliyyüddin Efendi'nin²⁸¹ (ö. 1151/1738) hicrî 1099 (1687/1688) senesinde derlediği kutsî hadislerin tercümesidir. Eyyûbî, musannifin kitabını üç bâb üzere tasnif ettiğini, ancak kendisinin sadece birinci bâbı tercüme ettiğini, ikinci ve üçüncü bâbları terk ettiğini belirtmiştir.²⁸²

²⁷⁵ Eserin bâzı yazma nüshaları için bkz. Topkapı Sarayı Müzesi Ktp., Hazine, nr. 1418; İ.Ü. Merkez Ktp., Türkçe Yazmalar, nr. 3826/1.

²⁷⁶ Bu eser günümüz harflerine çevrilerek yayınlanmıştır. Bkz. Mustafa Kani Bey, *Okçuluk Kitabı [Telhis-i Resâ'ilât-ı Rumât] : (Asıl Metin ve Günümüz Türkçesi ile)*. 1252/1836; haz. Kemal Yavuz, Mehmed Canatar; ed. İ. Aydın Yüksel, İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti, 2010.

²⁷⁷ Eser hakkında daha geniş bilgi için bkz. İnanç, "Reîsülkurra Abdullah Eyyûbî Hayatı ve Eserleri", s. 125; Efendioğlu, "Abdullah Eyyûbî", s. 322.

²⁷⁸ Tanınmış Hanefî fakihî, muhaddis, müfessir ve kıraat âlimi olan Ali el-Kârî hakkında bilgi için bk. Ahmet Özel, "Ali el-Kârî", *DİA*, II, s. 403-405.

²⁷⁹ Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, I, s. 380

²⁸⁰ Eserin tespit edebilen tek yazma nüshası için bkz. Millet Yazma Eser Ktp., A.E. Şeriyye, nr. 71.

²⁸¹ Osmanlı âlimi, kadı, fâkih ve mantıkçı Veliyyüddin Cârullah hakkında bilgi için bkz. Tahsin Özcan, "Veliyyüddin Cârullah", *DİA*, XLIII, s. 38-40.

²⁸² Abdullah Eyyûbî, *Ehâdis-i Kudsiyye Tercümesi*, Millet Yazma Eser Ktp., A.E. Şeriyye, nr. 71, vr. 2^b-3^a.

4. Hayâtî Efendi'nin Derlediği Kırk Hadis Mecmûasının Şerhi

Mehmed Tâhir, bu eserin Hayâtî (?) Efendi tarafından derlenmiş olan bir Kırk Hadis mecmûasının şerhi olduğu söylemiştir.²⁸³ Araştırmalarımız sonucunda bu esere ulaşamadık. Diğer araştırmacıların bu eseri tespit edebilmeleri ihtimâline binâen ismini yazdık.

G. Çeşitli Konulardaki Eserleri

Eyyûbî, yukarıda zikrettiğimiz konuların dışında, Medîne, Tefsîr, Akâid, vaaz, yöneticilere nasihat gibi konularda da eserler yazmıştır. Mâalesef bu eserlerin ismini burada zikretmekle berâber, yapmış olduğumuz araştırmalar sonucu birçoğuna ulaşamadık.

1. Miftâhu's-Saâdeti'l-Medîne²⁸⁴

Eserin dili Türkçedir. Eyyûbî bu eseri, Nureddin Ali b. Ahmed es-Semhûdî²⁸⁵ (ö. 911/1506) tarafından yazılan *Vefâü'l-vefâ bi-ahbâri Dâri'l-Mustafâ* isimli eseri ihtisâr ederek yazmıştır. Eser Medîne ve Medîne'yi ziyâret âdâbı hakkında olup, ismi kütüphâne kayıtlarında *Ahvâlü Medîne-i Münevvere* ve *Fezâilü Medîne-i Münevvere* şeklinde de geçmektedir.²⁸⁶

2. Tefsîr-i Sûre-i Feth

Mehmet Tâhir, bu eserin ismini *Osmanlı Müellifleri* adlı eserinde zikretmiştir.²⁸⁷ Adından anlaşılacağı üzere, bu eser, Fetih sûresinin tefsîri hakkında olmalıdır. Ancak araştırmalarımız sonucunda bu esere ulaşamadık. Diğer araştırmacıların bu eseri tespit edebilmeleri ihtimâline binâen ismini yazdık.

²⁸³ Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, I, s. 380.

²⁸⁴ Eserin bâzı yazma nüshaları için bkz. Milli Ktp., 06 Mil Yz A 5541; Balıkesir İl Halk Ktp., 10 Hk 649.

²⁸⁵ Medîne târihi hakkındaki eserleriyle tanınan hadis ve fıkıh âlimi olan Semhûdî hakkında bilgi için bkz. Mustafa Sabri Küçükbaşcı, "Semhûdî", *DİA*, XXXVI, s. 489-491.

²⁸⁶ Eser hakkında daha geniş bilgi için bkz. İnanç, "Reîsülkurra Abdullah Eyyûbî Hayatı ve Eserleri", s. 124-125.

²⁸⁷ Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, I, s. 379.

3. Hâşiye ale'l-Hayâlî²⁸⁸

Eserin dili Arapçadır. Eyyûbînin, talebelerin isteği üzerine akâid konusunda Necmeddin Neseî'nin²⁸⁹ (ö. 537/1142) yazmış olduğu *Akâidü'n-Neseî*²⁹⁰ isimli eserine Teftâzânî'nin²⁹¹ (ö. 792/1390) yazdığı *Şerhu'l-Akâid* isimli şerhe Hayâlî²⁹² (ö.875/1470[?]) tarafından yazılan *Hâşiye alâ Şerhi'l-Akâidi'n-Neseîyye* isimli hâşiyesine²⁹³ yazdığı hâşiyedir.²⁹⁴ Eserin farklı tarih ve matbaalarda basılan değişik nüshaları bulunmaktadır.

4. Mecâlisü'l-Mevâiz

Mehmet Tâhir, bu eserin ismini *Osmanlı Müellifleri* adlı eserinde zikretmiştir.²⁹⁵ İsminden anlaşılabileceği üzere, bu eser, câmilerde yapılan vaazlar hakkında olmalıdır. Ancak araştırmalarımız sonucunda bu esere ulaşamadık. Diğer araştırmacıların bu eseri tespit edebilmeleri ihtimâline binâen ismini yazdık.

5. Şerhu Mir'âtî'n-Nâzirîn

Mehmet Tâhir, *Osmanlı Müellifleri* isimli eserinde, Amasyalı Âkifzâde (Abdurrahim Efendi)'nin²⁹⁶ (ö.1223/1808) yazmış olduğu *Mir'âtü'n-Nâzirîn*²⁹⁷ isimli esere Eyyûbî tarafından bir şerh yazıldığını zikretmiştir.²⁹⁸ Ancak araştırmalarımız sonucunda bu esere ulaşamadık. Diğer araştırmacıların bu eseri tespit edebilmeleri ihtimâline binâen ismini yazdık.

²⁸⁸ Abdullah Eyyûbî, *Hâşiye-i Hayâlî Eyyûbî*, İstanbul: İbrâhim Efendi Matbaası, 1307.

²⁸⁹ Hanefî fakihî, muhaddis, müfessir ve kelâmcı olan Necmeddin Neseî hakkında bilgi için bkz. Ayşe Hümeýra Aslantürk, "Neseî, Necmeddin", *DİA*, XXXII, s. 571-573.

²⁹⁰ *Akâidü'n-Neseî* hakkında bilgi için bkz. Yusuf Şevki Yavuz, "Akâidü'n-Neseî", *DİA*, II, s. 217-219.

²⁹¹ Çok yönlü bir âlim olan Teftâzânî hakkında bilgi için bkz. Şükrü Özen, "Teftâzânî", *DİA*, XL, s. 299-308.

²⁹² Fâtih Sultan Mehmed devri âlimlerinden olan Hayâlî hakkında bilgi için bkz. Adil Bebek, "Hayâlî", *DİA*, XVII, s. 3-5.

²⁹³ Kitapların sayfa boşluklarına yazılan çoğu kısa açıklamalar için kullanılan terim olan hâşiye hakkında bilgi için bkz. Tevfik Rüşü Topuzoğlu, "Hâşiye", *DİA*, XVI, s. 419-422.

²⁹⁴ Eser hakkında daha geniş bilgi için bkz. İnanc, "Reisülkurra Abdullah Eyyûbî Hayatı ve Eserleri", s. 125.

²⁹⁵ Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, I, s. 379.

²⁹⁶ Âkifzâde Abdurrahim Efendi hakkında bkz., Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, I, s. 367.

²⁹⁷ Yazma nüshası için bkz. Süleymaniye Ktp., Es'ad Efendi, nr. 1706.

²⁹⁸ Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, I, s. 380.

6. Mahmûdiyye

Mehmet Tâhir, bu eserin ismini *Osmanlı Müellifleri* adlı eserinde zikretmiştir.²⁹⁹ Bununla birlikte içeriği hakkında bilgi vermemiştir. Ancak araştırmalarımız sonucunda bu esere ulaşamadık. Diğer araştırmacıların bu eseri tespit edebilmeleri ihtimâline binâen ismini yazdık.

7. Nesâyihu'l-Mülûk

Mehmet Tâhir, bu eserin ismini *Osmanlı Müellifleri* adlı eserinde zikretmiştir.³⁰⁰ İsminden anlaşılabileceği üzere bu eser yöneticilere nasihat hakkında olmalıdır. Ancak araştırmalarımız sonucunda bu esere ulaşamadık. Diğer araştırmacıların bu eseri tespit edebilmeleri ihtimâline binâen ismini yazdık.

8. Rahmâniyyetün mine't-Tefsîr

Mehmet Tâhir, bu eserin ismini *Osmanlı Müellifleri* adlı eserinde zikretmiştir.³⁰¹ İsminden anlaşılabileceği üzere bu eser tefsîr hakkında olmalıdır. Ancak araştırmalarımız sonucunda bu esere ulaşamadık. Diğer araştırmacıların bu eseri tespit edebilmeleri ihtimâline binâen ismini yazdık.

9. Mecmûatü'l-Fevâyid

Mehmet Tâhir, bu eserin ismini *Osmanlı Müellifleri* adlı eserinde zikretmiştir.³⁰² İsminden anlaşılabileceği üzere bu eser faydalı konuları içeren bir mecmûa olmalıdır. Ancak araştırmalarımız sonucunda bu esere ulaşamadık. Diğer araştırmacıların bu eseri tespit edebilmeleri ihtimâline binâen ismini yazdık

²⁹⁹ Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, I, s. 380.

³⁰⁰ Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, I, s. 380.

³⁰¹ Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, I, s. 380.

³⁰² Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, I, s. 380.

İKİNCİ BÖLÜM

TUHFETÜ'L-AHBÂB TERCÜMESİ İSİMLİ ESERİN İNCELEMESİ

A. Metin: Silsiletü'z-Zeheb³⁰³

Tezimize konu olan şerhin açıkladığı eser olan *Silsiletü'z-zeheb*, Nakşibendiyyenin Müceddidiyye kolunu İstanbul'a getiren Murad Buhârî tarafından Arapça yazılmış kısa ama müfid bir eserdir. Müellif bu eserinde önce kendi silsilesini zikreder sonra da Nakşibendiyye tarikatının âdap ve erkânından bahseder.

Eserin içinde yaratılmaktan nihâi maksadın imânın, İslâmın ve ihsânın tahakkuku olduğu, zât-i muhabbet cezbisinin başlangıça girdirilmesi, Nakşibendîlerin sünnet ve azîmet üzere amel etmeleri, bid'atlardan ve ruhsatlardan kaçınmaları, müellifin biri Bekrî ve ikisi Alevî olmak üzere üç ayrı koldan silsilesi, Nakşibendî tarikatının fazlalık eklemekten ve eksiklik yapmadan Sahâbe-i Kirâm'ın yolu olduğu, tarikatın insibâi olduğu, râbîta, şeyhe olan muhabbetin zorlama ile olmaması gerektiği, şartlarına uygun sohbetin in'ikâs ve insiba' için yeterli olduğu, ism-i zât ve nefy ü isbât zikri, latîfelerin isimleri ve yerleri, zikrin hakîkati, sultânü'z-zikr, murâkabe, fenâ, bekâ, Velâyet-i Suğrâ, Velâyet-i Kübrâ, Velâyet-i Mele-i A'lâ, Kemâlât-ı Nübüvve gibi konular yer almaktadır. Müellif Allâh'a vâsıl olmanın kolay olmadığını, anlattıklarının özet olduğunu, tafsîlâtın buna göre kıyas edilmesi gerektiğini ifâde eder.

Müellifin yazdığı bu eser, çok kısa 5-6 varaklık özet bir eser olduğu için, şerh edilme ihtiyacı doğmuş olup, farklı zâtlar tarafından Arapça ve Türkçe şerh edilmiştir. Kösec Ahmed Trabzônî bu eseri Arapça olarak şerh etmiş ve bu risâleye *Tuhfetü'l-ahbâb fî's-sülûk ilâ tarîkı'l-ashâb*³⁰⁴ ismini vermiştir. Arapça yapılmış olan bu şerh, tezimizde bahsettiğimiz mütercim Abdullah Eyyûbî tarafından tercüme edilmiştir. Bu tercüme tezimizin konusunu oluşturmaktadır.

³⁰³ Eserin bâzı yazma nüshaları için bkz. Milli Kütüphane 06 HK 1307; İBB Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin, nr. 577/8, nr. 322, nr. 743; Süleymaniye Ktp., Murad Buhârî, nr. 206, Hacı Mahmud Efendi, nr. 3212.

³⁰⁴ Eserin bâzı yazma nüshaları için bkz. Süleymaniye Ktp., Reşid Efendi nr. 404/7, vr. 40-60, Bağdatlı Vehbi, nr. 2045/1, vr. 1-25; Milli Ktp., 45 Ak Ze 1513/2, vr. 35-50, 06 Hk 4345/1, vr. 1-29.

Murad Buhârî'nin müridi olmanın yanı sıra Bayramî-Melâmî tarîkatına da mensup olan La'îzâde Abdülbâki Efendi³⁰⁵ (ö. 1159/1746) ise bu eseri Türkçe olarak tercüme etmiştir. Bu tercümenin ismi *Risâletü'l-Murâdiyye fî tarîkatı'n-Nakşendiyye* olup, yazma nüshaları kütüphanelerde mevcuttur.³⁰⁶

Müellifin eseri ayrıca Mehmed Rüstem Râşid Efendi³⁰⁷ (ö.1280/1863) tarafından *Dürrü'l-müntehab min bahri'l-edeb fî tercemeti silsileti'z-zeheb* adıyla Türkçeye tercüme edilerek, hicrî 1274 (1858) yılında İstanbul'da Matbaa-i Amire matbaasında ta'lik hatla basılmıştır.³⁰⁸

Râşid Efendi önce eseri Türkçeye tercüme etmiş,³⁰⁹ sonra ona şerh mâhiyetinde bir zeyl eklemiştir.³¹⁰ Râşid Efendi bu zeyli hazırlarken, birçok kitaptan yararlandığını ifâde eder ki, eserde bulunan derkenar notunda bu kitapların isimleri vardır. Bu notun içinde, şârih Kösec Ahmed Trabzônî'nin risâlesinden de faydalandığı belirtilmiştir³¹¹. Kanaatimizce bu risâle *Tuhfetü'l-âhbab* isimli risâle olmalıdır.

Mehmet Ünal tarafından Murad Buhârî'nin diğer birkaç eseriyle birlikte Raşit Efendi'nin yazdığı *Silsiletü'z-zeheb* tercümesi³¹² ve zeyli³¹³ olan *Dürrü'l-müntehab*, latinize edilerek günümüz harflerine çevrilmiştir. İbrahim Aksu ise *Dürrü'l-müntehab*'ı sadeleştirilmiş olarak yayınlamıştır.³¹⁴

³⁰⁵ La'îzâde Abdülbâki Efendi hakkında bilgi için bkz. Azamat, "Lâ'îzâde Abdülbâki", XXVII, 90-92.

³⁰⁶ Yazma nüshası için bkz. Milli Kütüphane 06 Mil Yz A 3534/2.

³⁰⁷ Mehmet Rüstem Râşid Efendi Sivaslı olup, Abdülfettah Akrî'nin (ö.1281/1864) hâlifelerindendir. Bkz. Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, I, s. 76-77.

³⁰⁸ Mehmed Rüstem Râşid, *Dürrü'l-müntehab min bahri'l-edeb fî tercemeti silsileti'z-zeheb*, İstanbul: Tabhane-i Amire Litografya Destgahı, 1274/1858.

³⁰⁹ Rüstem Râşid, *Dürrü'l-müntehab*, s. 4-20.

³¹⁰ Rüstem Râşid, *Dürrü'l-müntehab*, s. 21-79.

³¹¹ Derkenar müstensih notu bkz. Rüstem Râşid, *Dürrü'l-müntehab*, s. 4.

³¹² Bkz. Ünal, *Seyyid Murâd-ı Buhârî Külliyyâtı*, s. 59-75.

³¹³ Bkz. Ünal, *Seyyid Murâd-ı Buhârî Külliyyâtı*, s. 76-116.

³¹⁴ Muhammed Murad Buhârî, *Edep Deryasından İnciler*, sadeleştiren İbrahim Aksu, İstanbul: Hâcegân, 2014.

B. Şerh: Tuhfetü'l-Ahbâb fi's-Sülûk ilâ Tarîkı'l-Ashâb

Şârih Trabzônî, yazmış olduğu şerhin başında besmele hamdele ve salvale kısmından sonra müellif Murad Buhârî hakkında övücü sözler kullanarak, Murad Buhârî'nin sülûk ve edeb hakkında *Silsiletü'z-zeheb* isminde olan bir risâle yazdığını, bu risâlenin Nakşbendiyye tarîkatının hulâsasını ihtivâ ettiğini, fakat îcâz ve ihtisâr üzere olduğundan bir şerhe ihtiyacı olduğunu belirtir. Şârih, bu yüzden az sermayesiyle ve kusurlarının çokluğuyla, Allah'a tevekkül ederek bu risâleyi şerh etmek istediğini ve Allah'ın yardımıyla onu şerh ettiğini söyler. Şârih bu şerhine “*Tuhfetü'l-ahbâb fi's-sülûk ilâ tarîkı'l-ashâb*” ismini verdiğini ifâde eder.³¹⁵

Trabzônî, *Silsiletü'z-zeheb* risâlesini kelime kelime şerh etmiştir. Yapmış olduğu şerhinde, müellifin risâlesindeki kelimeleri açıklarken Arapça'nın sarf ve nahiv bilgisine dayalı açıklamalar yapmış, âyet ve hadislerden örnekler vermiştir.

Trabzônî'nin Arapça dilbilgisinden faydalanarak yaptığı şerhe bir örnek olarak: “...وخصت... “Hâ”nın fethasıyla معها yani bu hüsnânın hakîkatî'nin husûsiyyeti yönünden bu hüsnâ ile سابقة العناية sıfatın mevsûfa izâfeti kâbilinden “**hassat**”ın fâilidir...” cümlesini verebiliriz.³¹⁶

Trabzônî'nin âyet-i kerimelerden faydalanarak yaptığı şerhe bir örnek olarak: “وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ”³¹⁷ yâni **kâinlerin** kalplerine... bundan dolayı Allah Teâlâ: “**kâinlerin**” cümlesini verebiliriz.³¹⁸

Trabzônî'nin hadislerden faydalanarak yaptığı şerhe bir örnek olarak: “والإحسان Ve o [ihsân] ameli, karşılık beklemekten ve birine gösterme kastından tasfiye etmektir... Aleyhi's-salâtu ve's-selâm'ın dediği gibi: “**إِحْسَانٌ أَنْ تَعْبُدَ اللَّهَ كَأَنَّكَ تَرَاهُ**”³¹⁹ [İhsân, sanki O'nu görüyormuşsun gibi Allah'a ibâdet etmektir.]” cümlesini verebiliriz.³²⁰

³¹⁵ Kösec Ahmed Efendi et-Trabzônî, *Tuhfetü'l-ahbâb fi's-sülûk ilâ tarîkı'l-ashâb*, Süleymâniye Ktp., Aşir Efendi, nr. 422/3, vr. 149^b-150^a.

³¹⁶ Trabzônî, *Tuhfetü'l-ahbâb*, vr. 152^a.

³¹⁷ Tevbe, 9/119 [Ve sâdıklarla berâber olun.].

³¹⁸ Trabzônî, *Tuhfetü'l-ahbâb*, vr. 151^b.

³¹⁹ Buhârî, Îmân 37; Tirmizi Îmân 4; Ebû Dâvûd, Sünnet 16; Nesâî, Mevâkîf 6.

³²⁰ Trabzônî, *Tuhfetü'l-ahbâb*, vr. 151^a.

Bu şerhi istinsâh eden müstensihlerden birisinin yazmış olduğu istinsâh kaydındaki “... Bu şerhi, maârif-i billâhi teâlâ olan ve Dervîş Ahmed et-Trabzônî diye ma ‘rûf olan müellifi hicrî 1174 senesinde bitirdi. Bu istinsâh, bu nüshanın kitâbetinden 1215 senesinin Zilkâde ayının dokuzuncu Salı gününde Medîne-i Münevvere’de vâkî‘ oldu.”³²¹ ifâdesinden Trabzônî’nin bu şerhi hicrî 1174 (1761) senesinde yazmış olduğu, anlaşılmaktadır.

Maalesef kütüphânelerde bulunan yazmalar arasında, hicrî 1174 (1761) târihli olan bu nüshâya rastlayamadık. Ulaştığımız en erken tarihli nüsha hicrî 1191 (1777) tarihine aittir.³²²

³²¹ Dervîş Ahmed Trabzônî, *Tuhfetü'l-ahbâb fî usûli't-tarîkı'l-ashâb*, Süleymâniye Ktp., Reşid Efendi, nr. 404/7, vr. 60^a.

³²² Kösec Ahmed Efendi et-Trabzoni, *Tuhfetü'l-ahbâb fî's-sülûk ilâ tarîkı'l-ashâb*, Süleymâniye Ktp., Aşir Efendi, nr. 422/3, vr. 149^b-170^b.

C. Tercüme: Tuhfetü'l-Ahbâb fi's-Sülûk ilâ Tarîkı'l-ashâb Tercemesi

Mütercim Abdullâh Eyyûbi, tercümesine şârihin şerhin başında yazmış olduğu besmele, hamdele ve salvale cümlelerini tercüme ederek başlar. Şârihin müellif Murad Buhâri hakkındaki övücü sözlerini de tercüme eden Eyyûbî, müellifin sülûk ve edeb hakkında yazmış olduğu *Silsiletü'z-zeheb* isimli risâlesinin Nakşibendiyye tarîkatının hülâsasını içine aldığını, fakat îcâz ve ihtisâr vechi üzere olduğundan beyânının şerhe muhtac olduğunu ve bundan dolayı Şeyh Ahmed Trabzônî'nin bu risâleyi Arapça olarak şerh edip, bu şerhe *Tuhfetü'l-ahbâb fi's-sülûk ilâ tarîkı'l-ashâb* ismini verdiğini ifâde belirtir.³²³

Trabzônî'nin yazmış olduğu şerh Arapça olduğu için, bazı kimseler onun Türkçeye tercüme edilmesini Eyyûbî'den ısrarla istemişlerdir. Eyyûbî de teberrüken az bir sermâyesi olduğunu söyleyerek, bu şerhi Türkçe'ye tercüme etmeye başladığını belirtir.³²⁴

Eyyûbî, tercümeyi yazma sebebini beyân ettikten sonra, mukaddime kısmında, önce müellifin biyografisini bâzı târih kitaplarından nakil ile beyân edeceğini, ondan sonra müellifin risâlesinin metnini aynen yazacağını ve şârihin şerhini Türkçe'ye tercüme edeceğini söyler ve kitabı okuyanların hatâlarını afv buyurmalarını ricâ eder.³²⁵ Eyyûbî, bundan sonra müellifin kısa bir biyografisini verir.³²⁶

Eyyûbî, Trâbzônî'nin şerhini Türkçe'ye tercüme ederken, bire bir tercüme etmek yerine, serbest çeviri metodunu kullanmış, müellifin şerh içinde yer alan *Silsiletü'z-zeheb* metninin açıklamalarını bâzı yerlerde birleştirerek, şârihin cümlelerini yerine göre takdîm tehir ederek tercüme etmiştir. Eyyûbî, tıpkı şârih olan Trâbzônî gibi şerhin metninin tercümesinde, bazı yerlerde Trabzônî'nin yaptığı açıklamayı şerh etmiş, yerine göre Arapça'nın sarf ve nahiv bilgisine dayalı açıklamalar getirmiş, şerh metninde bulunmayan fakat mânâyı tamamlayıcı mâhiyetinde âyet ve hadislerden örnekler eklemiştir.

³²³ Ahmed Trabzônî, *Tuhfetü'l-ahbâb fi's-sülûk ilâ tarîkı'l-ashâb*, Beyazıd Yazma Eserler Ktp., Beyazıd, nr. 9331, vr. 1^b-2^a.

³²⁴ Trabzônî, *Tuhfetü'l-ahbâb*, vr. 2^b.

³²⁵ Trabzônî, *Tuhfetü'l-ahbâb*, vr. 2^b.

³²⁶ Trabzônî, *Tuhfetü'l-ahbâb*, vr. 2^b-4^a.

D. Tuhfetü'l-Ahbâb Tercümesindeki Temel Konular

1. İnsanların ve Cinlerin Yaradılışından Maksat

Şârih Trabzônîye göre, Allah'ın insanları ve cinleri yaratmasından nihâi gâyesi, insanların ve cinlerin Allah'a ve Resûlüne (s.a.s) imân etmeleri ve Allah'tan ve onun Resûlü (s.a.s) tarafından kendilerine ulaşan akâid ve amellere olan imânlarının kemâl üzere tahakkuk etmesidir. Mütercim Eyyûbi de bunu: ﴿وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ﴾ (Zâriyât, 51/56). [Ben, cinleri ve insanları yalnızca bana ibadet etsinler diye yarattım.] âyetiyle desteklemiştir.³²⁷

Ahmed Sirhindî insanın yaradılışının maksadının, kulluk vazifelerini yerine getirmek ve daimi olarak Hak Sübhânehû'ya yönelmek olduğunu ifâde eder. Ona göre bu vazîfe, Hz. Peygamber'e (s.a.s) tam olarak tâbî olmadan mümkün olmaz.³²⁸ Gerçek kulluk, insanın Hz. Peygamber'in (s.a.s) gösterdiği şekilde tevâzu göstermesi, boyun bükmesi, âciz ve muhtaç bir kul olduğun farkında olarak yaşamasıdır.³²⁹

Muhammed Ma'sûm'a göre insanın yaradılmasından maksad, Hak celle ve alânın mârifetini elde etmektir. Bu mârifetin çok dereceleri vardır. İnsanların isti'dâdlarının farklılığına göre sâhip oldukları mârifetler de farklı olur.³³⁰ Mârifet, mârufta fâni olmak olup, ibâdet edenin arada olmaması şeklinde yapılan ibâdettir. Hak Teâlâ katında esas makbûl olan bu ibâdete, idrâk-i basît te denir. Mârifet hâsıl olmadan yapılan ibâdetler, matlûb olan mârifetin vesîle ve sebeplerindendir. Bu yüzden o ibâdetler de matlûbtur. Ama mârifet olmadan yapılan ibâdet sâlikin, mârifet olarak yapılan ibâdet ârifin ibâdetidir. Aralarında çok fark vardır.³³¹

³²⁷ Ahmed Trabzônî, *Tuhfetü'l-ahbâb fi's-sülûk ilâ tariki'l-ashâb*, Beyazıd Yazma Eserler Ktp., Beyazıd, nr. 9331, vr. 5^b-6^a.

³²⁸ Ahmed Sirhindî, *Mektûbât-ı Rabbânî*, trc. Talha Hakan Alp, Ömer Faruk Tokat, Ahmet Hamdi Yıldırım, 7. bs, İstanbul: Semerkand Yay., 2013. I, s. 438. (nr. 110)

³²⁹ Sirhindî, *Mektûbât-ı Rabbânî*, I, s. 652. (nr. 206)

³³⁰ Muhammed Ma'sûm Sirhindî, *Mektûbât-ı Ma'sûmiyye*, trc. Süleyman Kuku, İstanbul: Alioğlu Yayınevi, 2018, I, s. 256. (nr. 102)

³³¹ Ma'sûm Sirhindî, *Mektûbât-ı Ma'sûmiyye*, I, s. 386. (nr. 187)

2. İmânın Aslı, Kemâli ve Hakîkati

Sözlükte “güven içinde bulunmak, korkusuz olmak” anlamındaki emn (emân) kökünden türeyen “îmân” kelimesi “güven duygusu içinde tasdik etmek, inanmak” anlamına gelir. “Sağlamlaştırmak, kesin karar vermek, tasdik etmek” mânâsındaki akd kökünden türeyen “i’tikâd” kelimesi de “îmân” karşılığında kullanılır. İman kelimesinin istilâhî mânâsı ise “Allah’tan alıp din adına tebliğ ettiği kesinlik kazanan hususlarda peygamberleri tasdik etmek ve onlara inanmak” diye tanımlanır.³³²

Trabzônî’ye göre imânın aslı, tasdiki farz olan zarûrât-ı dinîyyeden olan maddeleri, onlara boyun eğme ve onları kabul etme yoluyla tasdik etmektir.³³³

Ahmed Sirhindî ise imânın, bize tevâtür yoluyla ulaşan dînî esasları gerek topluca, gerek tafsîlat düzeyinde kalp ile tasdik ve dil ile söylemekten ibâret olduğunu belirtir. Ona göre âzâlarla yapılan ameller imânın bir parçası değildir, ama yapılan bu ameller imânın kemâlini arttırır ve ona güzellik katar.³³⁴

Trabzônî, imânın kemâlini ise, imânın hakîkatinin nûrunun insanın bütün a‘zalarında zâhir olacak şekilde kalpte yerleşmesi olarak tanımlar. Ona göre, insanın imânı kemâle erdiği zaman, insanın nefsinin Allah ve Resûlüne (s.a.s) muhâlefet etmeye kuvveti mümkün olmaz ve o insan bütün vakitlerini Allah’ın rızasına uymaya ve Resûlüne (s.a.s) tâbî olmaya ayırır.³³⁵ Eyyûbî, bunun sebebini, kâmil imân sâhibi olan mü’minin kalbinde tahakkuk eden imânın emri ile amel etmesinden dolayı olduğunu ifâde eder. Zirâ o zamanda, nefs-i emmârenin yapılan amele dahil olmamaktadır.³³⁶

³³² Mustafa Sinanoğlu, “İman”, *DİA*, XXII, s. 212.

³³³ Trabzônî, *Tuhfetü'l-ahbâb*, vr. 6^a.

³³⁴ Sirhindî, *Mektûbât-ı Rabbânî*, II, s. 757. (nr. II/67)

³³⁵ Trabzônî, *Tuhfetü'l-ahbâb*, vr. 6^a.

³³⁶ Trabzônî, *Tuhfetü'l-ahbâb*, vr. 6^a.

Trabzônî'ye göre hakîki îmân üç rükünden mürekkeptir. Birinci rükün, Allah'ın yaradılışın başlangıcında müminin kalbine nûr-i rûhânî ile yazmış olduğu îmân-ı atâ'iyedir.³³⁷ Eyyûbî buna delil olarak şu âyeti delîl getirmiştir: ﴿أُولَٰئِكَ كَتَبَ فِي قُلُوبِهِمُ الْإِيمَانَ وَأَيَّدَهُم بِرُوحٍ مِنْهُ﴾ (Mücâdele, 58/22). [İşte Allah onların kalplerine imanı yazmış ve onları kendi katından bir ruh ile desteklemiştir.]³³⁸

Trâbzônî, ikinci rüknün, Allah'ın vahdâniyyetini ve Resûlünün (s.a.s) Allah tarafından getirdiği hükümleri tasdîk etmek olduğunu ifâde eder.³³⁹ Eyyûbî de Kur'ânda: ﴿وَالَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِمَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ وَمَا أُنْزِلَ مِنْ قَبْلِكَ﴾ (Bakara, 2/4). [Onlar sana indirilene ve senden önce indirilene îmân ederler.] âyeti ile buna işâret edildiğini ifâde eder.³⁴⁰

Üçüncü rükün ise insanın diliyle “Lâ ilâhe illallah Muhammedün Resûlullah” cümlesini söylemesidir. Trabzônî'ye göre bu üç rükün bir araya geldiği zaman, insanın îmânı hakîki olur.³⁴¹

³³⁷ Trabzônî, *Tuhfetü'l-ahbâb*, vr. 6^a.

³³⁸ Trabzônî, *Tuhfetü'l-ahbâb*, vr. 6^a.

³³⁹ Trabzônî, *Tuhfetü'l-ahbâb*, vr. 6^a.

³⁴⁰ Trabzônî, *Tuhfetü'l-ahbâb*, vr. 6^b.

³⁴¹ Trabzônî, *Tuhfetü'l-ahbâb*, vr. 6^b.

3. İslâmın Aslı ve Kemâli

Sözlükte “kurtuluşa ermek, boyun eğmek, teslim olmak; teslim etmek, vermek; barış yapmak” anlamlarındaki silm (selm) kökünden türemiş olan “İslâm” kelimesini İbn Kuteybe “boyun eğmek ve iradî olarak uymak suretiyle barış ortamına girmek”, İbn Manzûr da “boyun eğmek (inkıyâd) ve itaat etmek” şeklinde açıklamıştır. Sonraki kaynaklarda ise, “sulh ve selâmet gayesiyle boyun eğmek, tâbi ve teslim olmak” mânaları öne çıkarılmıştır.³⁴²

Trabzônî’ye göre İslâmın aslı, Hz. Peygamber’in (s.a.s) getirdiği emir ve yasaklara boyun eğme ve tevâzu göstermedir.³⁴³ Eyyûbî’ye göre ﴿فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّىٰ﴾ (Nisâ, 4/65). ﴿يُحْكَمُوا فِيهَا مِمَّا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لَا يَجِدُوا فِي أَنْفُسِهِمْ حَرَجًا مِّمَّا قَضَيْتَ وَيُسَلِّمُوا تَسْلِيمًا﴾ [Hayır! Rabbine andolsun ki onlar, aralarında çıkan çekişmeli işlerde seni hakem yapıp, sonra da verdiğin hükme, içlerinde hiçbir sıkıntı duymaksızın, tam bir teslimiyetle boyun eğmedikçe iman etmiş olmazlar.] âyeti buna işâret eder.³⁴⁴

İslâmın kemâli ise, mümin kulun bütün şer’î hükümlere acziyet, muhtaç olma ve hakirlik ile teslim olması ve bunun zâhirde ve bâtında izharının tahakkuk etmesidir. Bu da ancak müminin sünnet-i Nebeviyyeye uyması ve daima azîmet üzere amel etmesi şeklinde olan mücâhede kılıcıyla nefsinin boğazlanmasıyla meydana gelir.³⁴⁵

³⁴² Mustafa Sinanoğlu, “İslâm”, *DİA*, XXIII, s. 1.

³⁴³ Trabzônî, *Tuhfetü'l-ahbâb*, vr. 6^b.

³⁴⁴ Trabzônî, *Tuhfetü'l-ahbâb*, vr. 6^b.

³⁴⁵ Trabzônî, *Tuhfetü'l-ahbâb*, vr. 6^b.

4. İhsân ve Kemâli, İhlâs

Sözlükte “güzel olmak” mânasına gelen hüsn kökünden türetilmiş bir masdar olup genel olarak “başkasına iyilik etmek” ve “yaptığı işi güzel yapmak” şeklinde iki farklı anlamda kullanılmaktadır. Bir insanın gerçekleştirdiği işin ihsan seviyesine ulaşabilmesi için hem neyi nasıl yapması gerektiğini iyi bilmesi hem de bu bilgisini en güzel biçimde eyleme dönüştürmesi gerekir.³⁴⁶

Trabzônî’ye göre ihsan, müminin amelini karşılık beklemekten, birisine göstermek kasdından ve Allah’tan başkasının görmesinden tasfiye etmesidir.³⁴⁷ Eyyûbî’ye göre bu şekilde amel eden müminler, ﴿يُرِيدُونَ وَجْهَهُ﴾ (Kehf, 18/28). [O’nun rızasını dileyerek] âyetinin medh etmesiyle övülmüşlerdir.³⁴⁸

İhsânın biaynihi ihlâsın³⁴⁹ ma’nâsı olduğunu ifâde eden Trabzônî, ihsânın kemâlini, mümin kulun bütün ibadetlerinde basîret nuru ile Hazret-i ulûhiyyeti müşâhedeyi tahakkuk etmesi şeklinde tarif eder. Nitekim bir hadis-i şerifte geçen: “الاحسان أن تعبد الله كأنك تراه”³⁵⁰ [İhsân, onu görür gibi Allâh’a ibâdet etmendir.] ifâdesi ve tarifi ile ihsana işâret edildiğini belirtir.³⁵¹

³⁴⁶ Mustafa Çağrı, “İhsân”, *DİA*, XXI, s. 544.

³⁴⁷ Trabzônî, *Tuhfetü'l-ahbâb*, vr. 6^b.

³⁴⁸ Trabzônî, *Tuhfetü'l-ahbâb*, vr. 6^b.

³⁴⁹ Sözlükte “arınmak, saflaşmak, kurtulmak” mânasındaki hulûs / halâs kökünden türetilmiş olup “bir şeyi, içine karışmış ve değerini düşürmüş olan başka şeylerden temizleyip arındırmak, saflaştırmak” anlamına gelen ihlâs kelimesi, tasavvuf ıstılâhında “kulun bütün davranışları ve sözlerinde sadece Allah’ın rızasını gözetmesi” anlamında kullanılmıştır. Bkz. Süleyman Ateş, “İhlâs”, *DİA*, XXI, s. 535.

³⁵⁰ Buhârî, İmân 37; Tirmizi İmân 4; Ebû Dâvûd, Sünnet 16.

³⁵¹ Trabzônî, *Tuhfetü'l-ahbâb*, vr. 7^a.

5. Hakka'l-Yakîn

İslâm düşünce tarihinde doğru bilginin kesinlik dereceleri “ilme'l-yakîn”, “ayne'l-yakîn” ve “hakka'l-yakîn” olmak üzere üç kategoride toplanmıştır. İlme'l-yakîn aklî veya naklî delil ile elde edilen bilgiyi, ayme'l-yakîn duyu yoluyla elde edilen bilgiyi, hakka'l-yakîn ise iç duyu veya iç tecrübe vasıtasıyla insanda meydana gelen en kesin bilgiyi ifade eder. Kur'an'da kâfirlerin cehenneme gireceğine dair verilen haberler vasıtasıyla elde edilen bilgi ilme'l-yakîne, onların cehennemi görerek bilgilenmeleri ayme'l-yakîne, oraya girip azabı bizzat tatmalarıyla hâsıl olan sonuç ise hakka'l-yakîne örnek olarak zikredilir.³⁵²

Trabzônî, “hakka'l-yakîn” ifâdesinin ehlullah ıstılâhında “ihşân” kelimesinin tâbiri olarak kullanıldığını ve bu ifâde ile herkes arasında duyulup bilindiğini söyler. Ona göre hakka'l-yakîn, ehl-i şuhûdun Allah'ın ulûhiyyetini zât-ı mukaddesesinden müşâhede etmeleridir ve hakka'l-yakîn, ubûdiyyete³⁵³ devâmı gerektirir. Ubûdiyyete devam, mü'minin ağyâra ta'allukundan ve havâtırın mezâhimesinden boş olarak Cenâb-ı mukaddese huzûrunda devam etmesidir. Ubûdiyyete devam şu şekilde olmalıdır: Mümin olan kul Mevlâsına ubûdiyyette külliyetini öyle bir şekilde yok etmelidir ki, benlikten isim ve resim bâkî kalmasın ve hissini izâle etmesi sebebiyle, kendisi, sıfatları ve fiilleri helâk olsun.³⁵⁴

Trabzônî'ye göre devâm-ı ubûdiyyette istihlâk bir mertebeye vardığında, zât-ı Hakk'ın devâm-ubûdiyyete olan tecellîsi³⁵⁵, devâm-ı ubûdiyyet ile muttasıf olanların tecellî mahallerinden yâni âriflerin kalplerinden kendisine mün'akis olur. Devâm-ı ubûdiyyet, Hakk'ın cemâlini müşahedeye sebeptir ve ona ulaşmanın yoludur.³⁵⁶

³⁵² Yusuf Şevki Yavuz, “Hakka'l-Yakîn”, *DİA*, XV, s. 203.

³⁵³ **Ubûdiyyet**, zâhirî ve bâtinî açıdan Allah'a tam kulluğu ifade eder. İslâmî literatürde insanın Allah'a karşı hürmet, tevazu, sevgi ve itaatini göstermek, rızasını elde etmek niyetiyle ortaya koyduğu dinî içerikli davranışlar için **ibâdet**, hayatını daima Allah'a karşı saygı ve itaat bilinci içinde sürdürmesi şeklindeki kulluk duyarlılığı için de **ubûdiyyet** ve **ubûdet** kelimeleri kullanılmıştır. **İbadette** belirli fiilleri yerine getirme öne çıkarken **ubûdiyyette** bu fiillerle kazanılan hal, ahlâkî ve mânevî öz ağır basmaktadır. Bkz. Semih Ceyhan, “Ubûdiyyet”, *DİA*, XLII, s. 33.

³⁵⁴ Trabzônî, *Tuhfetü'l-ahbâb*, vr. 7^a-7^b.

³⁵⁵ Sözlükte “belirmek, ortaya çıkmak, görünmek; belirti, görüntü” anlamına gelen **tecellî** tasavvuf terimi olarak “sâlikin kalbine doğan ledünnî bilgiler ve nurlar” demektir. Bkz. Semih Ceyhan, “Tecellî”, *DİA*, XL, s. 241-243.

³⁵⁶ Trabzônî, *Tuhfetü'l-ahbâb*, vr. 7^b.

Abdülkerim Kuşeyrî, üstâdı Ebû Ali Dekkâk'tan³⁵⁷ (ö. 405/1015) şöyle nakleder: “Ubûdiyyet, ibâdet etmekten daha mükemmeldir. (Yapılması gereken) ilk şey ibâdet, sonra ubûdiyyet, sonra ubûdettir.” Ve nakline şöyle devâm eder: “İbâdet, ilme'l-yakîn sahipleri içindir. Ubûdiyyet, aynel-yakîn sahipleri içindir. Ubûdet ise hakka'l-yakîn sâhipleri içindir.”³⁵⁸

Ahmed Sirhindî'ye göre “hakka'l-yakîn” Allah Teâlâ'yı onunla görmek ve sâlikin Allah'ı kendi özü ve hakikatı olarak bulmasıdır. Bu bekâ billah³⁵⁹ mertebesinde oluşur. Çünkü hakîkî fenâdan sonra sâlike Allah tarafından vücûd-i mevhûb-i Hakkânî (Allah vergisi bir varlık) bahşederler. Sekr ve kendinden geçme hâlinde sahv ve ayıklığa gelmeyi nasip ederler. Orada ilm ve ayn (bilme ve görme) birbirinin perdesi olmaz. Sâlik görürken bilir, bilirken de görür.³⁶⁰

Sirhindî'ye göre hakka'l-yakîn mertebesine ulaşmanın alâmeti, bu makâmın ilimlerinin ve mârifetlerinin şer'î ilimlere ve marifetlere uygun olmasıdır. Bir kıl kadar dahi olsa şeriat ve hakîkatin arasında aykırılığın bulunması, hakka'l-yakîn mertebesine ulaşılmadığının delilidir.³⁶¹

Trabzonî'ye göre hakka'l-yakîn mertebesinde, Allah'ın tercih ettiği ve seçtiği kullarının kalplerinde olan tecellî, onlar ile birlikte olanların kalplerine mün'akis olur. Birlikte olmak, iki çeşittir: Zâhiren ve bâtinen. Zâhir yönünden birlikte olmak, sohbetir. Bâtın yönünden birlikte olmak, râbîta yapmaktır.³⁶²

³⁵⁷ Nişâbur'da doğan Ebû Ali Dekkâk, Horasanlı sûfî Nasrâbâdî'ye (ö. 367/978) intisap etti. Sülûkunu tamamladıktan sonra Cuma günleri halka vaaz vermeye başladı. Uzun süren vâizlik döneminden sonra münzevî bir hayat yaşamıştır. Kızını Abdülkerim Kuşeyrî ile evlendirdi. Kuşeyrî yazmış olduğu *Risâle* adlı eserde onun birçok sözünü aktarmıştır. Bkz. Recep Uslu, “Dekkâk, Ebû Ali”, *DİA*, IX, s. 112.

³⁵⁸ Abdülkerim Kuşeyrî, *Kuşeyrî Risâlesi*, haz. Süleyman Uludağ, İstanbul: Dergah Yay., 5.baskı, 2009, s. 280.

³⁵⁹ “Bekâ billah” tâbiri, kötü huy ve vasıflarından arınan sâlikin iyi huy ve vasıflar edinmesi, kendisinden fânî olup Hak ile beraber olması anlamında kullanılır. Kulun kendi fiil ve davranışlarını görmekten fânî olup gerçek kul olma noktasına ulaşması anlamına gelen “Fenâ fillah” tâbiriyle ifâde edilen makâmdan sonraki makâmdır. Bkz. Mustafa Kara, “Fenâ”, *DİA*, XII, s. 333-335.

³⁶⁰ Ahmed Sirhindî, *Ma'ârif-i ledünniyye [Âriflerin Halleri]*, trc. Necdet Tosun, İstanbul: Sufi Kitap, 2006. s. 38.

³⁶¹ Sirhindî, *Mektûbât-ı Rabbânî*, I, s. 370. (nr. 84)

³⁶² Trabzonî, *Tuhfetü'l-ahbâb*, vr. 8^a.

6. Sohbet

Trabzônî'nin ifâdesine göre sohbet, ehlullâh hayatta iken onların sözlerini duymak için toplanmaktır.³⁶³ Sohbetin fayda vermesi, sohbet eden kimsenin sülûku cezbe yoluyla olan kâmil bir şeyh olması ile ve sohbetin şartlarının yerine gelmesi iledir. Sohbetin şartları: Muhabbet, ihlâs, huzûr-i kalb, teslim, tevâzu‘ ve hüsn-i kabuldür. Bu şartlar yerine geldiği takdirde, ilâhî nurların suretleri, şeyh-i kâmilin kalbinden müridin kalbine mün‘akis olur.³⁶⁴

Sohbet, tâliblerin kalblerinin nurlar ile boyanmasına kifâyet eder. Zîrâ Allah’a vâsıl olanların sohbetinde, sohbitsiz vâsıl olunamayacak sırlar vardır. Bundan dolayı ba‘zı âriflerden³⁶⁵ sâdır olmuştur ki: “Allah ile olarak sabahla. Eğer buna kâdir olamazsan, Allah ile olanlar berâber ol. Zîrâ, sohbetin bereketi seni Allah ile sabahlamaya ulaştırır.”³⁶⁶

Abdülhâlîk Gucdüvânî “Halvet kapısını kapat, sohbet kapısını aç.”; Bahâeddîn Nakşbend de “Yolumuz sohbet yoludur, halvette şöhret, şöhrette de âfet vardır” diyerek sohbetin önemini belirtmiştir.³⁶⁷

Sohbetin önemine vurgu yapmak için Muhammed Pârsâ’nın³⁶⁸ (ö. 822/1420) “Namazın kazâsı olur ama sohbetin kazâsı olmaz” dediği nakledilir. Bu söz ayrıca Yesevî şeyhlerine de nisbet edilmiştir.³⁶⁹

³⁶³ Trabzônî, *Tuhfetü'l-ahbâb*, vr. 8^b.

³⁶⁴ Trabzônî, *Tuhfetü'l-ahbâb*, vr. 30^b.

³⁶⁵ Bu sözü ilk olarak söyleyen ilk dönem sûfîlerinden olan Ebû Bekir et-Tamestânî’dir (ö. 340/951). Tamestânî’ye göre esas eğitim metodu sohbetir. Bu söz ayrıca Nakşbendiyye silsilesi meşâyihinden olan Ali Râmitenî’ye de nisbet edilir. Bkz. Mustafa Bilgin, “Ebû Bekir et-Tamestânî”, *DİA*, X, s. 113-114. ; Tosun, *Bahâeddîn Nakşbend*, s. 62.

³⁶⁶ Trabzônî, *Tuhfetü'l-ahbâb*, vr. 30^b.

³⁶⁷ Necdet Tosun, “Tasavvufta Hâcegân Ekolü (12.-17. Asırlar)”, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi SBE, İstanbul 2002, s. 264; Bu tezin kitap olarak yayınlanmış hâli için bkz. Necdet Tosun, *Bahâeddîn Nakşbend: Hayatı, Görüşleri, Tarîkatı [XII-XVII. asırlar]*, İstanbul: İnsan Yay., 2002.

³⁶⁸ Bahâeddîn Nakşbend’in önde gelen halifelerinden biri olan Muhammed Pârsâ ve eserleri hakkında bilgi için bkz. Hamid Algar, “Muhammed Pârsâ”, *DİA*, XXX, s. 563-565.

³⁶⁹ Tosun, *Bahâeddîn Nakşbend*, s. 322.

Sirhindî, pek kısa olan dünya hayatında vakti en önemli işlerde kullanmanın kaçınılmaz olduğunu söyleyerek, en önemli işin de kalbi toparlanmış olan kimselerin sohbeti olduğunu ifâde eder. Ona göre, ne olursa olsun hiçbir şey sohbele denk tutulmamalıdır. Çünkü sahâbe, Hz. Peygamber (s.a.s) ile olan sohbetleri sebebiyle, peygamberler dışında olan herkesten daha üstün olmuştur. Şayet Veysel Karânî³⁷⁰ (ö. 37/657), sohbetin bu derece üstün olduğunu bilseydi, hiçbir engel onu bu sohbetten alıkoyamazdı ve bu fazîletin üstüne hiçbir şeyi tercih etmezdi.³⁷¹

Nakşibendiyye tarîkatında faydalanma ve faydalı olmanın yolunun sohbet olduğunu³⁷² söyleyen Sirhindî'ye göre sohbetten maksat ehl-i tarîkin sohbetidir, inkârcıların ve âsîlerin sohbeti değil.³⁷³ Sohbetin bir saati, bir erbâinden üstündür.³⁷⁴

Muhammed Ma'sûm, birbirlerinde fânî olmak şartıyla sohbetin mutlak uzletten daha iyi ve daha faydalı olduğunu belirterek, bunun böyle olmasının sebebini sohbele bulunanlardan birbirlerine feyz³⁷⁵ geçmesi geçmesi şeklinde açıklar.³⁷⁶ Sohbele müsâvî bir şeyin olmadığını ifâde eden Ma'sûm, mârifete kavuşmanın ve velâyet derecelerine erişmenin çoğunlukla sohbele bağlı olduğunu söyler.³⁷⁷

³⁷⁰ Tâbiîn neslinden Yemenli zâhid olan Veysel Karânî hakkında bilgi için bkz. Necdet Tosun, "Veysel Karânî", *DİA*, XLIII, s. 74-75.

³⁷¹ Sirhindî, *Mektûbât-ı Rabbânî*, I, s. 458. (nr. I/120)

³⁷² Sirhindî, *Mektûbât-ı Rabbânî*, III, s. 352. (nr. III/69)

³⁷³ Sirhindî, *Mektûbât-ı Rabbânî*, II, s. 85. (nr. I/265)

³⁷⁴ Sirhindî, *Mektûbât-ı Rabbânî*, II, s. 667. (nr. II/47)

³⁷⁵ Sözlükte "fazla suyun yatağından taşması, bir haberin şâyi olması, bir sırrın ifşa edilmesi" gibi anlamlara gelen "feyiz" kelimesi, tasavvuf istilâhında "bütün bilgilerin ve varlıkların Allah'tan zuhûr ve tecellî etmesi anlamında kullanılmıştır. Bkz. Selçuk Eraydın, "Feyiz", *DİA*, XII, s. 513-514.

³⁷⁶ Ma'sûm Sirhindî, *Mektûbât-ı Ma'sûmiyye*, I, s. 205. (nr. I/61)

³⁷⁷ Ma'sûm Sirhindî, *Mektûbât-ı Ma'sûmiyye*, II, s. 262. (nr. III/153)

7. Râbîta

Sözlükte “bağlamak” mânasındaki rabt kökünden türeyen ve “iki şeyi birbirine bağlayan ip; alâka, bağ, münasebet” anlamlarına gelen râbîta kelimesi tasavvufta sâlikin kâmil bir mürşide gönlünü bağlaması, onun sûret ve sûretini (hem yüzünü hem ahlâk ve davranışlarını) düşünmesini ifade eder.³⁷⁸

Râbîta uygulaması, tasavvuf tarihinde önceleri şeyhi sevmek, kalbi ona bağlamak, bu sâyede ondan feyz almak ve davranışlarını taklit etmek şeklinde uygulanırken, bu uygulamalar zamanla gelişerek şeyhi sûretini düşünmek şeklini almıştır.³⁷⁹

Basit şekillerde uygulamasının hicrî VI. ve VII. asırlarda mevcut olduğu bilinen râbîta uygulaması, Ubeydullah Ahrâr (ö. 895/1490) döneminde sâdece kâbiliyetli müridlere anlatılmış ve tavsiye edilmiştir. Râbîta uygulaması zamanla bütün müridler için geçerli olmuştur.³⁸⁰

Trabzônî’ye göre râbîta, kalbini Allah dostuna bağlamaktır. Kalbî irtibâtın hâsıl olması ancak kemâlât-ı insâniyenin, kâmil bir şeyhin bâtınından sâdık müridinin bâtınına in’ikâsına sebep olan nisbet-i ma’hûdeyi almasından sonra olur. Bu şekilde olan mürid şeyhinin mâkamında şeyhine bedel kâim-i makâm olur. Nitekim Allah ﴿وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ﴾ (Tevbe, 9/119). [Ve sâdıklarla berâber olun.] âyetiyle sâdıklar ile berâber olmayı emretmiştir.³⁸¹

³⁷⁸ Necdet Tosun, “Râbîta”, *DİA*, XXXIV, s. 378.

³⁷⁹ Necdet Tosun, *Derviş Keşkülü: Tasavvuf ve Dergah Kültürü*, İstanbul: Erkam Yay., 2012, s. 181.

³⁸⁰ Tosun, *Derviş Keşkülü*, s. 182.

³⁸¹ Trabzônî, *Tuhfetü'l-ahbâb*, vr. 8^a.

Mürîd olan kimsenin şeyhinin sûretini hayâlinde tahayyül etmesi şeklinde olan râbîta da sohbet gibi, nurların in'ikâs ve insibâğına kifâyet edicidir. Çünkü râbîta müridi şeyhinin himâyesinde ve velâyetinde kılar. Ba'zı ârifler³⁸² demişlerdir ki: “Şeyhini kalbine dâhil eyle, onu kalbinde iskân eyle ve kalbinden onu çıkarma ki onun sebebiyle ârif olasın. Zirâ meşâyih, ilâhi feyzlerin menba'larıdır.”³⁸³

Mürîdlerin mürşîdlerine râbîta yapmalarının birkaç gâyesi vardır: 1. Kalbi dünyevî düşüncelerden temizlemek ve korumak. 2. Mürşîdin rûhaniyetinden feyz almak ve onun vasıtasıyla Allahı hatırlamak. 3. Gıyâbında mürşîd ile mânevî berâberlik ve muhabbet tesis etmek.³⁸⁴

Trabzônî, râbitanın şeyhin gıyâbında bile olsa gene fayda verdiğini söyler. Ona göre, gerek şeyhin huzûrunda, gerek şeyhin gıyâbında muhâbbet yoluyla yapılan râbîta, müridin yapmış olduğu zikirden daha fazla fayda verir.³⁸⁵

Mehmed Rüstem Râşid Efendi'ye göre râbîta, kişiyi Allah'a ulaştıran yolların en yakınıdır. Zira sohbet muhabbete, muhabbet râbitaya, râbîta da vuslata sebep olur.³⁸⁶

Muhammed Ma'sûm, Nakşbendiyye tarîkatında kemal mertebesine varmanın esâsının, tâlibin şeyh-i muktedâsına olan muhabbet râbitasına bağlı olduğunu söyler. Sâdık mürid şeyhine olan muhabbeti yoluyla, onun bâtınından feyz ve bereketler alır ve bu mânevî alâka sebebiyle her an onun rengine, sıfatına bürünür. Râbîta olmaksızın zikir yalnız başına kavuşturucu değildir. Zikir her ne kadar kavuşturma sebeplerinden ise de, ekseriyâ muhabbet râbitasına ve şeyhde fânî olma şartına hâizdir. Râbîta, şeyhin sohbeti edeblerine riâyet ve onun teveccüh ve iltifatı ile olursa, zikir yoluna başvurmadan da yalnız başına kavuşturucudur.³⁸⁷

³⁸² Ya'kûb Çerhî bu sözü Yûsuf Hemedânî'ye nisbet etmiştir. Bkz. Ya'kûb Çerhî, *Risâle-i Ünsiyye*, trc. Mehmet Ali Özkan, İstanbul: Semerkand, 2013, s. 62.

³⁸³ Trabzônî, *Tuhfetü'l-ahbâb*, vr. 30^b-31^a.

³⁸⁴ Tosun, *Derviş Keşkülü*, s. 183.

³⁸⁵ Trabzônî, *Tuhfetü'l-ahbâb*, vr. 31^a.

³⁸⁶ Muhammed Murad Buhârî, *Edep Deryasından İnciler*, sadeleştiren İbrahim Aksu, İstanbul: Hâcegân, 2014, s. 61.

³⁸⁷ Ma'sûm Sirhindî, *Mektûbât-ı Ma'sûmiyye*, I, s. 225. (nr. I/78)

Sirhindî'ye göre, şeyhin râbitasının müride zorlama ve uğraşma olmaksızın meydana gelmesi, mürid ile mürşid arasında faydalandırma ve faydalanma sebebi olan tam bir münasebetin oluştuğunun göstergesidir. Ona göre aslında râbita yolundan daha yakın bir yol yoktur. Fayda vermesi itibâriyle delîlin (şeyhin) gölgesi, mübtedî olan mürid için Hakk'ı zikretmekten daha evlâdır. Çünkü mübtedî olan mürid, zikredilen Hakk Teâlâ ile henüz tam bir münâsebe kavuşmamış olduğundan, zikir yoluyla tam olarak faydalanamaz.³⁸⁸

Yapılmasının muhakkak gerekli olduğu ve kemâle ulaşmanın aslı olduğu şeklinde önemi vurgulanan râbita, bununla birlikte XIX. ve XX. Yüzyıllarda eleştirilmeye başlanmıştır. Hindistan'da kendisi de bir Nakşbendî Müceddidî olan Ahmed Şehîd Birîlvî (ö. 1246/1831) ile Sıddîk Hasan Han Kannevcî (ö. 1307/1890) ve İstanbul'da Hâfız Seyyid Hoca başta olmak üzere bazı kişiler tarafından râbitaya eleştiriler yöneltilmiştir.³⁸⁹ Bu eleştiriler üzerine sûfiler ve birçok Nakşibendî Hâlidî mensupları tarafında râbitayı savunmak amacıyla müstâkil eserler kaleme alınmıştır.³⁹⁰

³⁸⁸ Sirhindî, *Mektûbât-ı Rabbânî*, I, s. 601. (nr. I/187)

³⁸⁹ Tosun, *Derviş Keşkülü*, s. 182.

³⁹⁰ Mehmed Fevzi b. Ahmed Tavasi, *Aynü'l-hakîka fî râbitati't-tarîka*, y.y., t.y.; Mustafa Fevzî, *Kitâb-ı isbâtü'l-mesâlik fî râbitati's-sâlik*, İstanbul: [y.y.], 1324/1906; Halid Bağdâdî, *Risâle fî isbâti'r-râbita* (İstanbul 1284; Kazan 1890; Şam 1289).

8. Muhabbet

Sözlükte muhabbet (mahabbet) kelimesinin hub (hubb) kökünden isim olduğu belirtilmekte, hub ise kısaca “buğzun zıddı” olarak tanımlanmaktadır. Literatürde muhabbet ve hub ile meveddet ve vüdd (vüdd) yaygın biçimde “sevgi” anlamında kullanılmakta, sevginin coşkulu şekli ise aşk kelimesiyle ifade edilmektedir.³⁹¹

Trabzônî’ye göre ehlullah muhabbet ile bağlanmak, her şeyden daha kuvvetli, kemâlât-ı insâniyyeyi tahsil etmede en büyük asıldır.³⁹² Muhabbet, Nakşibendiyye tarikatının iki aslından biridir: Birinci asıl, Hz. Peygambere (s.a.s) bütün ibâdet ve âdetle, oturup kalkmada kemâliyle tâbî‘ olmandır. İkinci asıl olan muhabbet, bütün kemâlâtın aslıdır. Şeyhe olan muhabbet sebebiyle, şeyhin kalbindeki kemâlat, müridin kalbine akseder. Fakat bu muhabbet çalışma ve zorlama ile olmamalıdır.³⁹³

Muhabbetin kaynağı, te’lifâtı-i ilâhiyye olan ruhların birbirleriye ülfet etmeleridir. Nitekim ﴿لَوْ أَنْفَقْتَ مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا مَا أَلْفَتَ بَيْنَ قُلُوبِهِمْ وَلَكِنَّ اللَّهَ أَلَفَ بَيْنَهُمْ﴾ (Enfâl, 8/63). [Şayet yeryüzündeki şeyleri tümüyle harcasaydın, sen onların kalplerini uzlaştıramazdın. Fakat Allah onların arasını uzlaştırdı.] âyeti buna bir şâhittir. Muhabbet, Allah’ın kullarına vermesi iledir. Allah, kulları içinden seçmiş olduğu, ezelde haklarında rûhânî ülfet sebkât eden kullarına muhabbeti verir. Nitekim âyette: ﴿فَأَصْبَحْتُمْ بِنِعْمَتِهِ إِخْوَانًا﴾ (Âl-i İmrân, 3/103). [İşte O’nun bu nimeti sayesinde kardeşler olmuştunuz.] buyurmuştur.³⁹⁴

Rüstem Râşid efendiye göre mürşid-i kâmil, Hz. Peygamber’in (s.a.s) vârisi ve vekîlidir. Bu şu demektir: Mürşid-i kâmile muhabbet, Hz. Peygamber’e (s.a.s) muhabbettir. Hz. Peygamber’e muhabbet, Allah’a muhabbettir. Nitekim Allah’a ve Hz. Peygamber’e (s.a.s) karşı muhabbet beslemek önemli ve gereklidir. İmandan bir parçadır. Aynı şekilde mürşid-i kâmile karşı muhabbet beslemek de önemli ve gereklidir.³⁹⁵

³⁹¹ Süleyman Uludağ, “Muhabbet”, *DİA*, XXX, s. 386.

³⁹² Trabzônî, *Tuhfetü'l-ahbâb*, vr. 8^b

³⁹³ Trabzônî, *Tuhfetü'l-ahbâb*, vr. 29^a-29^b.

³⁹⁴ Trabzônî, *Tuhfetü'l-ahbâb*, vr. 30^a.

³⁹⁵ Murad Buhârî, *Edep Deryasından İnciler*, s. 61.

Sirhindî'ye göre mürid, şeyhine olan muhabbet ve bağlılığın neticesi olarak şeyhinin üstün ve kâmil olduğuna inanır. Bu da fayda verme ve faydalanmaya sebeptir. Ancak mürid, şeyhini peygamberler ve sahâbelerden üstün görmemelidir. Çünkü bu durum muhabbette aşırıya gitmektir. Bu da kötü bir şeydir. Nitekim Şia, Ehl-i Beyt'e olan aşırı sevgisi yüzünden harap olmuştur. Hristiyanlar da Hz. İsa'ya olan aşırı sevgileri sebebiyle ona "Allah'ın oğlu" demişler ve sonsuz bir hüsrân içinde kalmışlardır. Ancak mürid, şeyhini diğer insanlardan üstün tutarsa bu câizdir, hatta tarîkatta gereklidir. Şeyhini üstün görmek, müridin kendi tercih ve ihtiyârı ile değildir. Mürid, istîdad ve kâbiliyet sahibi ise, bu sevgi ve üstünlük inancı onda kendiliğinden oluşur. Bu vesîleyle de şeyhinin kemâlat ve yüksek hâllerini kazanır. Şeyhini üstün bilmenin irâde veya zorlama ile oluşması câiz değildir, bir netice ve fayda da vermez.³⁹⁶

³⁹⁶ Ahmed Sirhindî, *Rabbânî İlhamlar: Mebde' ve mead risâlesi*, trc. Necdet Tosun, İstanbul: Sufi Kitap, 2005, s. 118-119.

9. Cezbe

Sözlükte “çekmek” anlamına gelen cezbe, tasavvufta “Hakk’ın kulu kendine çekmesi ve âniden yüce huzuruna yükseltmesi” demektir. Cezbe, Allah’ın sevdiği kulunun kalbinden perdeyi kaldırıp çalışma ve gayreti olmadan onu yakîn³⁹⁷ nuru ile birdenbire mânevî makâmlara yükseltmesidir.³⁹⁸

Trabzônî’ye göre cezbe, Hakk’ın ba’zı kullarını ezelde olan ilâhi yardımının muktezâsı gereği, Cenâb-ı rubûbiyyetine yaklaştırmak ve çekmesidir. Bu şekilde çekilen seçilmiş kul, halleri ve menzilleri dürülüp, çalışıp çabalamadan ve zahmetsiz bir şekilde cezbe edilir. Eyyûbî bu mânâyı delil olarak: ﴿اللَّهُ يَجْتَبِي إِلَيْهِ مَنْ يَشَاءُ﴾ (Şûrâ, 42/13). [Allâh dilediğini kendisine seçer.] âyetini getirir.³⁹⁹

Trabzônî, sâlikin mânevî durumuna göre cezbelerinin farklı olduğunu ifâde eder. Ona göre, mübtedîlerin cezbeleri bir müşâhede-i kalbiyyedir ki onunla cenâb-ı Hakk’a kalbin teveccühü hâsıl olur. Müntehîlerin cezbeleri ise bir müşâhede-i ruhâniyyedir ki onun sebebiyle rûhun şuhûd derecelerine teveccühü hâsıl olur.⁴⁰⁰

Kelâbâzî⁴⁰¹ (ö. 380/990), Hakk’ın cezbe kuvvetiyle kendine çektiği ve içindeki halleri müşâhade ettirdiği kimseye “murâd” dendiğini ifâde eder. Murâd olan kişinin nâil olduğu kuvvetli müşâhade hali, onu riyâzet ve müşâhade ile meşgul olma, bu hususa yönelme ve çekilen sıkıntılara tahammül etme arzusunun meydana getirir.⁴⁰²

Bahâeddîn Nakşbend, Hakk Teâlâ’nın cezbelerinden bir cezbelerin, insan ve cinlerin ameline denk olduğu görüşündedir.⁴⁰³

³⁹⁷ Tasavvufta **yakîn** genelde kalpte hâsıl olan ve şüphe ihtimali bulunmayan bilgi olarak görülmüştür. Sûfiler içinde yakîni “şüphenin ortadan kalkması, kalp gözü, müşâhade ve mutlak teslimiyet hali” şeklinde tanımlayanlar da vardır. Bkz. Osman Demir, “Yakîn”, *DİA*, XLIII, s. 273.

³⁹⁸ Hasan Kâmil Yılmaz, “Cezbe”, *DİA*, VII, s. 504.

³⁹⁹ Trabzônî, *Tuhfetü’l-ahbâb*, vr. 9^b-10^a.

⁴⁰⁰ Trabzônî, *Tuhfetü’l-ahbâb*, vr. 32^a-32^b.

⁴⁰¹ Tasavvufun temel kaynaklarından olan *et-Ta’arruf* adlı eseriyle tanınan mutasavvıf, fıkıh ve hadis âlimi olan Kelâbâzî hakkında bilgi için bkz. Süleyman Uludağ, “Kelâbâzî, Muhammed b. İbrâhim”, *DİA*, XXV, s. 192-193.

⁴⁰² Kelâbâzî, *Doğuş Devrinde Tasavvuf [Ta’arruf]*, haz. Süleyman Uludağ, İstanbul: Dergah Yay., 3. Baskı, 2013, s. 204.

⁴⁰³ Tosun, *Bahâeddîn Nakşbend*, s. 113.

Sirhindî, cezbe için mahbûbluğun gerekli olduğunu ifâde eder. Ortada mahbûb yoksa cezbe nasîb etmezler, Allah’a doğru çekmezler. Mahbûb olmanın mânâsı da Rabbü’l-âlemîn’in mahbûbu olan Hz. Muhammed’e (s.a.s) tâbî olmaya bağlıdır. “Bana uyun ki Allah da sizi sevsin”⁴⁰⁴ âyeti buna delildir. O hâlde bir sâlikte Hz. Peygamber’e (s.a.s) tâbî olmak ne kadar çok ise, cezbe de o kadar çok olur. Cezbe ne kadar çok olursa, mertebeleri aşması o kadar kolay ve çabuk olur.⁴⁰⁵

10. Sülûk

Sözlükte “yola girmek, yolda yürümek; (bir şey) başka bir şeyin içine nüfuz etmek, katılmak, intikal etmek” anlamlarına gelen sülûk kelimesi tasavvufta “insanı Hakk’a ulaştıran tavır, amel, ibadet, fiil, hareket ve davranış tarzları” mânâsında kullanılmıştır.⁴⁰⁶

Trabzônî, sülûk hakkında çok kısa olarak bilgi verir. Trabzônî’ye göre sülûk, nefsin ahlâk-i beşeriyyenin rezâilinden tezkiyesi ve unsuriyyâtı ile kuyûdâtta tahlîsidir. Tezkiye ve tahlîs ancak zahmetli riyâzetler ve şeriâta ve sünnete uygun olan mücâhedeler ve ezkâr olarak alınan zikir ile işgal ile hâsıl olur.⁴⁰⁷

Yûsuf Hemedânî’ye göre sülûk iki kısımdır: Sülûk-i zâhir ve sülûk-i bâtın. Sülûk-i zâhir, dâima ilâhî emir ve yasaklara riâyet etmek, imkân ölçüsünde dînî ölçüleri muhâfaza etmek ve nefsin arzularından kaçınmaktır. Sülûk-i bâtın ise, kalbi temizlemeye çalışmak ve nefsânî kötü sıfatları yok etmek için gayret sarfetmektir. Bâtın temizliğinden kastedilen sülûk-ı bâtındır.⁴⁰⁸

Sirhindî, seyr ü sülûkten maksadın, nefs-i emmâreyi arındırmak suretiyle nefsin arzularından kaynaklanan bâtıl ilâhlara kulluk etmekten kurtulup, gerçek mâbud olan Allah’tan başkasına yönelmemek ve dine ve dünyaya ait hiçbir amacı ve gâyeyi O’na tercih etmemek olduğunu söyler.⁴⁰⁹

⁴⁰⁴ Âl-i İmrân, 3/31.

⁴⁰⁵ Sirhindî, *Ma’ârif-i ledünniyye*, s. 102-103.

⁴⁰⁶ Süleyman Uludâğ, “Sülûk”, *DİA*, XXXVIII, s. 127.

⁴⁰⁷ Trabzônî, *Tuhfetü’l-ahbâb*, vr. 32^b.

⁴⁰⁸ Abdülhâlik Gucdüvânî, *Makâmât-ı Yûsuf Hemedânî (Hayat Nedir İçinde)*, çev. Necdet Tosun, İstanbul: İnsan Yay., 1998, s. 39.

⁴⁰⁹ Sirhindî, *Mektûbât-ı Rabbânî*, I, s. 220. (nr. 35)

Sirhindî ayrıca seyr ü sülûkun amacının ihlâs makâmını elde etmek olduğunu söyler. Ona göre ihlâs makâmının elde edilmesi âfâkî ve enfûsî bütün ilâhların yok olmasına bağlıdır.⁴¹⁰ Hakîki imâna ulaşmak anlamına gelen bu makâmı elde etmek için nefsin mutmain olması gereklidir. Nefis mutmain olmadıkça kurtuluş tasavvur edilemez. Kalbin hâkimiyeti nefse egemen olmadıkça da nefis mutmainlik mertebesine ulaşamaz. Kalbin egemenliği ise nefsin arzuları arasında sayılan her şeyin kalpten silinmesiyle ancak mümkün olur. Dolayısıyla nefsin tezkiyesi, kalbin tahliyesine bağlıdır.⁴¹¹

Sirhindî'ye göre seyr u sülûk merhalelerini⁴¹² aşmak, on makâmı⁴¹³ kat etmekten ibârettir. On makâmı aşmak ta üç tecellîye yâni ilâhi fiil, sıfat ve zât tecellîlerine bağlıdır. On makâmdan “rızâ” makâmı hariç diğer dokuzu, fiil ve sıfat tecellîlerine bağlıdır. Rızâ makâmı ise, zât tecellîsi ve zâtî muhabbet ile elde edilir. Zâtî muhabbet hâsıl olunca, aşışın nazarında sevgilinin nimeti ve elemi eşit olur. Rızâ makâmı elde edildiğinde, olayları çirkin görme hâli ortadan kalkar. Bu on makâmın tümüne tam anlamıyla ulaşmak, tam fenânın kendisine bağlı olduğu zâtî tecellînin hâsıl olma vaktinde mümkündür.⁴¹⁴

⁴¹⁰ Sirhindî, *Mektûbât-ı Rabbânî*, I, s. 234. (nr. 40)

⁴¹¹ Sirhindî, *Mektûbât-ı Rabbânî*, I, s. 536. (nr. 161)

⁴¹² Sirhindî seyr ü sülûk mertebelerini, müridleri tarafından mektuplarının derlenilip bir araya getirilmesiyle meydana getirilen *Mektûbât* isimli eserinde dağınık olarak anlatmıştır. Sonraki Mücediddiyye mensûpları da seyr ü sülûk hakkında bir bütün olarak anlatan birçok eser kaleme almıştır. Necdet Tosun tarafından seyr ü sülûk mertebeleri hakkında bu eserlerden yararlanılarak yapılan özet bir anlatım için bkz. Ahmed Sirhindî, *Mükâşefât-ı Gaybiyye: Manevî Yolculuk*, trc. Necdet Tosun, İstanbul: Sufî Kitap, 2006, s. 9-16.

⁴¹³ Sözlükte “ayak üstü durulacak yer, ikametgâh, mertebe, mevki” gibi anlamlara gelen “makâm” kelimesi tasavvuf terimi olarak ahlâk ilkeleriyle sülûkun mertebelerini ifade eder. Makamlar hakkında sûfî müelliflerin 7, 9, 10, 40, 100 ve 1001 gibi farklı rakamlar verdikleri görülmektedir. Bkz. Süleyman Uludağ, “Makam”, *DİA*, XXVII, s. 409-410; Burada kastedilen on makâm, Kübreviyye tarikatının kurucusu olan Necmeddîn-i Kübrâ'nın (ö. 618/1221) *Uşûl-i Aşere* adlı eserinde söz etmiş olduğu on makâm (**tövbe, zühd, tevekkül, kanaat, uzlet, zikir, teveccüh, sabır, murakabe, rızâ**) olmalıdır. Necmeddîn-i Kübrâ ve Kübreviyye tarikatı hakkında bilgi için bkz. Hamid Algar, “Necmeddîn-i Kübrâ”, *DİA*, XXXII, s. 498-506. *Uşûl-i Aşere* şerhleri hakkında bilgi için bkz. Necmeddin Kübra, Kemaleddin Hüseyin Harezmi, Abdülğafur el-Lari, İsmail Hakkı Bursevi, *Tasavvufta On Esas (Usulü'l-Aşere Şerhleri)*, haz. Süleyman Gökbulut, İstanbul: İnsan Yay., 2010.

⁴¹⁴ Ahmed Sirhindî, *Mebde' ve mead risâlesi*, s. 36-37.

11. Muhabbet-i Zâtiyye

Trabzônî'ye göre muhabbet-i zâtiyye, kulun ruhunun hükm-i zâtiyyesi galebesinin sebebiyle zât-ı Hakk'ın cemâline meyletmesine denir. Bu öyle bir mertebedir ki, sıfatlar ve isimler kulun nazarında olmayıp, kul ahadiyyet-i⁴¹⁵ zâtiyye mertebesinde Hakk'ı müşâhede eder. Bu muhabbet çalışma ile edilmez, konuşma ile ta'rîfî mümkün değildir. Çünkü bu muhabbet, zât-ı mutlaka nurlarındandır. Ve bu muhabbet ile ancak, âlem-i ezelde nûr-i zâtî'ye mazhar olanlar sıfatlanır.⁴¹⁶

Murad Buhârî, zâtî muhabbetin kulun kazanımıyla olmadığını belirtir. Bununla birlikte Allah bir kimseye zâtî muhabbeti vermeyi dilerse bazen cezbe yoluyla ihsan eder bazen de o kimseye nefsinin tezkiye ve bâtınını tasfiye yolunda yardım eder. O kul da kesbiyle sıkıntı ve zahmet çekip şeriat üzere mücâhedeyle tasfiye elde eder. Allah, tasfiyeden sonra zâtî muhabbet verir. O muhabbet karşılıksız ve isteksiz olur.⁴¹⁷

Sirhindî'ye göre zâtî muhabbet makâmında Allah'ın verdiği musibetlere karşı duyulan lezzet, yine O'nun verdiği nimetlerden duyulan lezzete eşittir. Bu makâma erenler, cenneti sadece Allahın rızası orada olduğu için isterler. Bunlar ateşten de, sadece burası Allah'ın gazabının bulunduğu bir yer olduğu için sakınırlar.⁴¹⁸

Nakşibendiyye tarîkatında, sülûkun başlangıcında muhabbet-i zâtiyye cezbesinin ziyâdesi olur. Diğer tarîkatlarda durum bunun tersinedir. Onların sülûku muhabbet-i zâtiyye cezbesinin ziyâdesiyle değildir.⁴¹⁹

⁴¹⁵ Mutasavvıflara göre isim, sıfat, nisbet ve taayyünlerden hiçbiri söz konusu olmaksızın, bunların varlıkları kesinlikle dikkate alınmaksızın ilâhî zâta **ahad** (tek, eşsiz, bir) ismi nisbet edilmiştir. **Ahadiyyet** ise O'nun bu eşsizliğini ve teklîğini ifade eden bir sıfattır. **Ahadiyyet**, daha mükemmeli tasavvur edilemeyen birlik, ezelî ve ebedî teklîktir. Bkz. Süleyman Uludağ, "Ahadiyyet", *DİA*, I, s. 484.

⁴¹⁶ Trabzônî, *Tuhfetü'l-ahbâb*, vr. 10^a.

⁴¹⁷ Murad Buhârî, *Sohbetnâme*, haz. Fakirullah Yıldız, İstanbul: Litera Yayıncılık, 2017, s. 149.

⁴¹⁸ Sirhindî, *Mektûbât-ı Rabbânî*, I, s. 220. (nr. 35)

⁴¹⁹ Trabzônî, *Tuhfetü'l-ahbâb*, vr. 10^b.

12. İndirâcü'n-Nihâye fi'l-Bidâye

Nakşibendiyye tarîkatını diğer tarîkatlardan ayıran özelliklerinden biri olan “İndirâcü'n-nihâye fi'l-bidâye” tâbiri, “sonun başa girdirilmesi” anlamına gelir. Bu tâbir ilk defâ Bahâeddîn Nakşibend (ö. 791/1389) tarafından “Bizim tarîkatımızın başı, diğer tarîkatların sonudur.” anlamında kullanılmıştır.⁴²⁰

Trabzônî'ye göre tarîkat-ı Nakşibendiyyenin ibtidâsı, diğer tarîkatların intihâsıdır. Çünkü diğer tarîkatların sâlikleri, cezbesiz sülûk ederler. Onlara tarîklerinin sonunda cezbe hâsıl olur. Ama Nakşibendiyye tarîkatı, ibtidâsında muhabbet-i zâtiyyenin cezbesi olduğu için onların hilâfıdır.⁴²¹ Muhabbet-i zâtiyyenin cezbesi sebebiyle sülûkün nihâyeti bidâyeti içinde munderice olur. Nihâyet-i sülûkten murâd, zât-ı mukaddesenin envârını müşâhededir. Bidâyet-i sülûkten murâd, sâlikin cenâb-ı Hakka teveccühünün evvelidir.⁴²²

Trabzônî, bu tarîkatın başlangıcının diğer tarîkatlarının sonu olmasının sebebinin, bu tarîkatta Hz. Peygamber (s.a.s) ile ümmeti arasında vâsita olan zâtın Hz. Ebû Bekir olmasından dolayı olduğunu ifâde eder. Hz. Ebû Bekir'in bu tarîkat ile tafdîl olması, Hz. Peygambere (s.a.s) olan nisbetinin tarîkat-ı Sıddîka ve hubbiyye ile olmasıdır. Bu nisbet bütün nisbetlerin ekmeli ve a'lâsıdır.⁴²³

Sirhindî'ye göre Nakşibendiyye tarîkatı “indirâcü'n-nihâye fi'l-bidâye” esası üzerine kuruludur. Nitekim Bahâeddîn Nakşibend, “Biz son mertebeyi ilk mertebeye girdiririz” buyurmuştur.⁴²⁴ Bu sözün manası şudur: Yolun sonunda müntehîlere verilen cezbe ve muhabbet, bu tarîkatta başlangıçta hâsıl olan cezbe ve muhabbetin içine yerleştirilmiştir. Çünkü müntehînin cezbesi rûhîdir, mübtedîde ise kalbî cezbe vardır. Kalbin ruh ve nefis arasında bir geçit olması hasebiyle kalbî cezbe içinde rûhî cezbe de gerçekleşmektedir.⁴²⁵

⁴²⁰ Butrus Abu-Manneh, “Sheikh Murâd al-Bukhârî and the Expansion of the Naqshbandî-Mujaddidî Order in Istanbul”, *Welt des Islams*, 53-1, 2013, s. 4.

⁴²¹ Trabzônî, *Tuhfetü'l-ahbâb*, vr. 28^b-29^a.

⁴²² Trabzônî, *Tuhfetü'l-ahbâb*, vr. 10^a.

⁴²³ Trabzônî, *Tuhfetü'l-ahbâb*, vr. 29^a.

⁴²⁴ Sirhindî, *Mektûbât-ı Rabbânî*, I, s. 311. (nr. I/66)

⁴²⁵ Sirhindî, *Mektûbât-ı Rabbânî*, c. II, s. 245. (nr. I/287)

Sirhindî'nin ifâdesine göre, bu tarîkatta yolun sonuna ulaşmış olan şeyh, iltifat ve yansıma yolu ile istikâmetli olan başlangıçtaki müridine teveccüh ve tasarruf eder. Yolun sonunda kendisinin tattığından müridine de bir nebze tattırır, onun başlangıcına kendi nihayetinin tuzunu koyar.⁴²⁶

Sirhindî, Sahâbe'nin Hz. Peygamberle (s.a.s) olan ilk beraberliklerinde, son mertebede ele geçecek olan kemâlâta nâil olduklarını ifâde eder. Bu ise son merhâlenin ilk merhâleye indirilmesinden kaynaklanmaktadır.⁴²⁷ Bunun böyle olması, Hz. Peygamber'in (s.a.s) sohbeti bereketine mahsus bir nimettir. Bu bereketle ona tâbi olanların bazıları da şereflelenebilir. Ve bu kimselerin sohbeti, daha işin başında bu yüce nisbetin zuhuruna vesile olabilir.⁴²⁸

Sirhindî, kendi sülûkunu anlatırken, tasavvuf yolunda sonda ulaşılan hallerin başlangıca yerleştirilmiş olduğu hâli yaşadığını söyler. “Nakşebendî huzûru” yâni “sürekli olarak Allah'ın huzûrunda olduğunu idrâk etme hâli” diye nitelendirdiği bu hâlin, sondaki ulaşılan hâlin bir sûreti olduğunu, baştaki hâl ile sondaki hâl arasında çok büyük bir fark olduğunu, bu halleri tatmayanın bunu bilemeyeceğini ifâde eder.⁴²⁹

Sirhindî, sonun başa girdirilmesi sözünün, sonun sûretinin başa girdirilmesi anlamında olduğunu açıklar. Ona göre baş taraf son tarafın hakikatini içeremez. Son ile baş arasında bir münâsebet yoktur ama sûretten hakikâte geçmek zorunludur. Hakîkati bırakıp sûretle yetinmek mahrum kalmaktır.⁴³⁰

⁴²⁶ Sirhindî, *Mektûbât-ı Rabbânî*, II, s. 636. (nr. II/43)

⁴²⁷ Sirhindî, *Mektûbât-ı Rabbânî*, I, s. 165-166. (nr. I/21)

⁴²⁸ Sirhindî, *Mektûbât-ı Rabbânî*, I, s. 207. (nr. I/32)

⁴²⁹ Sirhindî, *Mebde' ve mead risâlesi*, s. 26.

⁴³⁰ Sirhindî, *Mektûbât-ı Rabbânî*, I, s. 298-299. (nr. I/62)

13. Nakşibendiyye Tarîkatı

Trabzônî, Nakşibendiyye⁴³¹ tarîkatının, sahâbe-i kirâmın tarîkatı olup, sahâbenin Hz. Peygamber'den (s.a.s) aldıkları asıl üzerine olduğunu ifâde eder. Nakşibendiyye meşâyihî bu asıl üzerine kendilerinden bir şey eklemediler ve bu asıldan bir şey noksan etmediler, çünkü ashâb-ı kirâmın yoluna bir şey eklemek ve ondan bir şey noksan etmek, bir fayda vermez.⁴³²

Ashâb-ı kirâmın yolu, envâr-ı zât-ı mukaddesede istihlâk tarîki üzere Allah teâlâ ile huzûrda devâm ile bile ibâdatta ve âdâtta ve muâmelâtta, harekât ve sekenâtta bid'at ve ruhsattan ictinâb ve sünnet ve azîmeti kemâl-ı iltizâm ile, zâhiren a'zâsında ve bâtinen kalbinde devâm-ı teveccühten ibârettir.⁴³³

Nakşibendiyye meşâyihî, bütün hareket ve sekenâtlarında, ibâdetlerinde ve âdetlerinde ve bütün tavırlarında sünnet-i seniyye üzerine amel ile kendilerine zînet verdiler. Azîmet⁴³⁴ üzere amel ettiler ve dinde bid'at⁴³⁵ ve amelde ruhsattan⁴³⁶ kaçındılar.⁴³⁷

⁴³¹ Nakşibendiyye tarîkatı hakkında daha geniş bilgi için bkz. Hamid Algar, "Nakşibendiyye", *DİA*, XXXII, s. 335-342; Necdet Tosun, "Nakşibendiyye", *DİA*, XXXII, s. 342-343; Hamid Algar, *Nakşibendilik*, haz. A. Cüneyd Köksal, İstanbul: İnsan Yay., 2007; Necdet Tosun, "Nakşibendiyye", ed. Semih Ceyhan, *Türkiye'de Tarikatlar: Tarih ve Kültür* içinde, İstanbul: İSAM Yay., 2015, s. 611-692.

⁴³² Trabzônî, *Tuhfetü'l-ahbâb*, vr. 27^a.

⁴³³ Trabzônî, *Tuhfetü'l-ahbâb*, vr. 27^a-27^b.

⁴³⁴ Azîmet, kişinin ibâdetlerde nefsinde zor ve meşakkatli olan ile amel etmesidir. Fıkıh usûlü âlimleri, genel olarak azîmeti "ârizî hallere bağlı olmaksızın başta konan aslî hükümlere verilen ad" olarak tarif etmiştir. Bkz. Mustafa Baktır, "Azîmet", *DİA*, IV, s. 330.

⁴³⁵ Bid'at, "Hz. Peygamber'den (s.a.s) sonra ortaya çıkan ve dinle ilgili olup ilâve veya eksiltme özelliği taşıyan her şey" olarak tarif edilmiştir. Bkz. Rahmi Yaran, "Bid'at", *DİA*, VI, s. 129.

⁴³⁶ Ruhsat kişinin ibâdetlerde kolay olan ile amel etmesidir. Fıkıh usûlü âlimleri ruhsatı "şer'an geçerli mazeretlere binaen normal durumlara ait aslî hükmün (azîmet) gereğine uymamayı meşrû hale getiren, kolaylaştırma esasına dayalı geçici hüküm" şeklinde ifade etmişlerdir. Tasavvufta "günah olması ihtimali ve şüphesi bulunan her şeyden kaçınmak" esas olduğundan, sûfiler mümkün mertebe ruhsattan kaçınmışlardır. Bkz. İbrahim Kâfi Dönmez, "Ruhsat", *DİA*, XXXV, s. 207; Süleyman Uludağ, "Ruhsat", *DİA*, XXXV, s. 210.

⁴³⁷ Trabzônî, *Tuhfetü'l-ahbâb*, vr. 11^a.

Trabzônî, Nakşibendiyye tarîkatının iki aslı olduğunu ifâde eder. Ona göre bu iki asıl kendisine verilene, her şey verilmiştir. Bu asıllardan birincisi, Hz. Peygambere (s.a.s) bütün ibâdet ve âdetle, hareket ve sekenâta kemâliyle tâbî' olmaktır. İkincisi ise, Allah ile kulları arasında vâsıta olan kâmil şeyhe muhabbettir.⁴³⁸ Trabzônî, Nakşibendiyye tarîkatında esas olanın muhabbet olduğunu belirtir. Çünkü bu tarîkatta nisbet-i ma'hûde bir sadırdan bir sadıra muhabbetin irtibâtıyla mün'akis olur.⁴³⁹

Trabzônî, Nakşibendiyye tarîkatının insibâğ ve in'ikâs tarîkatı olduğunu ifâde eder. Sâliklerin vâsıllara olan muhabbetlerinin kemâl-i irtibâtı sebebiyle, sâliklerin kalpleri, vâsılların kalplerinin ma'ârifinin nurlarıyla boyanır. Vâsılların kalplerinde bulunan maârif-i ilâhiyenin sûretleri, sâliklerin temiz kalplerine yansır. Eyyûbî, ayna örneğini vererek, bu yansımanın, tıpkı mevcûd olan bir şeyin karşısında bulunan aynaya, ayna temiz ve cilâlı olmak şartıyla yansıdığı gibi olduğunu belirtir.⁴⁴⁰

Nakşibendiyye tarîkatında feyz⁴⁴¹ almada ihtiyarlar ve gençler müsâvîdir. Feyz vermede hayatta olanlar ve vefât etmişler müsâvîdir. Zîrâ bu tarîkatta ruhâniyyet⁴⁴² ile feyz almak mümkündür.⁴⁴³

⁴³⁸ Trabzônî, *Tuhfetü'l-ahbâb*, vr. 29^a-29^b.

⁴³⁹ Trabzônî, *Tuhfetü'l-ahbâb*, vr. 28^a.

⁴⁴⁰ Trabzônî, *Tuhfetü'l-ahbâb*, vr. 27^b-28^a.

⁴⁴¹ Mutasavvıflara göre Hak'tan gelen feyiz (bilgi ve ruhî zevk hali) akl-ı evvel denilen Hz. Peygamber (s.a.s) aracılığıyla velîlere, onlar aracılığıyla da insanlara ulaştığından müridlerin feyiz menbaı mürşidlerdir. Mürşidin doğrudan doğruya akl-ı evvel vasıtasıyla Hak'tan aldığı feyze "ilâhî feyiz", silsile vasıtasıyla aldığı feyze "isnâdî feyiz" denir. Müridin tarîkate girip şeyhten feyiz ve irfan almasına da "ahz-ı feyz" adı verilir. Bkz. Selçuk Eraydın, "Feyiz", *DİA*, XII, s. 514.

⁴⁴² Ruhâniyyet yolu ile feyz almaya "Üveysîlik" denilir. Üveysîlik hakkında bkz. Necdet Tosun, "Üveysîlik", *DİA*, XLII, s. 400-401.

⁴⁴³ Trabzônî, *Tuhfetü'l-ahbâb*, vr. 28^a-28^b.

Sirhindî'ye göre Nakşibendiyye tarîkatını diğer tarîkatlardan ayıran ve üstün olmasına neden olan özellikleri şunlardır:

1. Bu tarîkat, Hz. Peygamber'den (s.a.s) sonra insanların en üstünü olan Hz. Ebû Bekir Sıddîk'a ulaşmaktadır.
2. Bu tarîkatta son mertebe, ilk mertebeye dâhil edilmiştir.
3. Bu tarîkatın büyüklerine göre müteber olan şuhûd, “yâd dâşt”⁴⁴⁴ diye ifâde edilen şuhûd-i dâimîdir.
4. Bu tarîkatta mertebeleri aşmak, Hz. Peygambere (s.a.s) tam olarak tâbî olmadan mümkün değildir. Diğer tarîkatlarda ise bir miktar tâbî olmak ile riyâzat ve mücâhedelerin yardımıyla merhaleleri kat ederler.
5. Bu tarîkatta mümkün oldukça azîmetle amel etmek tercih edilir.⁴⁴⁵

⁴⁴⁴ “Yâd dâşt” sâlikin kalbinin her an Hakk'ın huzurunda olması anlamındadır. Önce Hâcegân tarîkatının sonradan Nakşibendîliğin mânevî yönünü de tayin eden ve Abdülhâlik Gucdüvânî tarafından ortaya konulan sekiz prensibinden biridir. Bkz. Hamid Algar, “Hâcegân”, *DİA*, XIV, s. 431.

⁴⁴⁵ Sirhindî, *Ma'ârif-i ledünniyye*, s. 103-104.

14. Nisbet

Trabzônî, “Nisbet” kelimesinin meşâyih arasında çok kullandığını ifâde eder. Ona göre, “Nisbet” kelimesi birçok mânada kullanılmıştır:

1. Bir zâta intisâb etmek.
2. Şahıs üzerine gâlib gelen sıfat.
3. İstihlâk tarîki üzerine ibâdete devâm etmek.⁴⁴⁶

Trabzônî’ye göre ayrıca nisbet, umûmî nisbet ve husûsî nisbet olmak üzere iki çeşittir. Umûmî nisbet: Bu tarîkatta, sâlikin sülûku esnâsında meşgûl olduğu fiiller ve hallerdir. Zikir, râbîta ve vukûf-i kalbî ve diğer vuslat sebepleri ile meşgul olmak gibi. Husûsî nisbet: Tarîkatın netîcesi olan ubûdiyyete devâmdır. Bu netîceye ancak kendi hakkında inâyet-i aliyye sebkât edenler nâil olur.⁴⁴⁷

Trabzônî, bazı Nakşibendiyye meşâyihinin⁴⁴⁸: “Bizim nisbetimizin diğer nisbetlere üstün olması, Hz. Ebû Bekir’a muttasıl olmasıylaadır.” dediğini nakleder.⁴⁴⁹ Sirhindî, Nakşibendi büyüklerinin “Bizim nisbetimiz bütün nisbetlerin üstündedir” derken “nisbet” ile sürekli zâtî huzûru⁴⁵⁰ kastettiklerini söylemiştir.⁴⁵¹

Sirhindî’ye göre Bahâeddîn Nakşibend’de bulunan nisbet, Abdülhâlık Gucdüvânî zamanında yoktur. Çünkü bir sanatın kemâle erdirilmesi ancak fikirlerin birbirine eklenmesiyle olur. Nitekim Sîbeveyhi’nin⁴⁵² (ö. 180/796) kurduğu nahiv ilmi, sonradan gelen nahivcilerin fikirleriyle on kat gelişmiştir.⁴⁵³

⁴⁴⁶ Trabzônî, *Tuhfetü'l-ahbâb*, vr. 12^b.

⁴⁴⁷ Trabzônî, *Tuhfetü'l-ahbâb*, vr. 12^b.

⁴⁴⁸ Bu sözü söyleyen Ahmed Sirhindî’dir. Bkz. Sirhindî, *Ma’ârif-i ledünniyye*, s. 103.

⁴⁴⁹ Trabzônî, *Tuhfetü'l-ahbâb*, vr. 29^a.

⁴⁵⁰ Sürekli zâtî huzûr, **yâd dâst** tâbiriyle ifâde edilmektedir.

⁴⁵¹ Sirhindî, *Mektûbât-ı Rabbânî*, I, s. 165. (nr. 21)

⁴⁵² Sibeveyhi, Arap dili gramerine dair zamanımıza ulaşan ilk hacimli eseri olan *el-Kitâb*’ın yazarı ve Basra nahiv mektebinin en önemli temsilcisidir. Bkz. Mehmet Reşit Özbalkçı, “Sibeveyhi”, *DİA*, XXXVII, s. 130-134.

⁴⁵³ Sirhindî, *Mektûbât-ı Rabbânî*, I, s. 210. (nr. 32)

15. Silsile

“Birbirine bağı, birbiriyle ilgili şeylerin ardarda veya yan yana dizilerek meydana getirdiğı sıra, dizi; soy kütüğü, şecere; rütbe ve mevki yönünden bir sınıf içindeki derecelenme” gibi anlamlara gelen silsile kelimesi tasavvufta bir tarîkatın birbirine icâzet veren şeyhlerinin isimlerini ihtiva eden liste anlamında kullanılmıştır.⁴⁵⁴

Nakşibendiyye tarîkatında biri Hz. Ali’ye, diğeri Hz Ebû Bekir’e ulaşan iki silsilenin bulunduğu kabul edilmiştir. Hz. Ali’ye ulaşan (Alevî)⁴⁵⁵ silsileye, Hz. Peygamber (s.a.s) neslinden bazı ehl-i beyt imamlarını ihtivâ ettiği için bir hürmet ifâdesi olarak “silsiletü’z-zeheb” (altın silsile) denmiş ise de, asıl olarak Hz. Ebû Bekir’e ulaşan (Bekrî)⁴⁵⁶ silsile kabul edilmiştir.⁴⁵⁷

İlk dönemlerde yazılan eserlerde Hz. Ali’ye ya da Hz. Ebû Bekir’ ulaşan bir silsile görülmemektedir. Necdet Tosun, bu tür silsilelerin önceleri muhtemelen şifâhi yolla aktarıldığı görüşündedir. Bilâhare köklü tarîkatların kurulmaya başlandığı hicrî VI. asırdan itibaren silsileler yazıya geçirilmiştir.⁴⁵⁸

Hâcegân (Nakşibendiyye) tarîkatını Hz. Ebû Bekir’e bağlayan silsile, ilk kez Abdülhâlık Gucdûvânî’ye nisbet edilen *Makâmât-ı Yûsuf-i Hemedânî* adlı eserde görülmektedir.⁴⁵⁹

⁴⁵⁴ Necdet Tosun, “Silsile”, *DİA*, XXXVII, s. 206. ; Tosun, *Bahâeddîn Nakşibend*, s. 33-34.

⁴⁵⁵ Hz. Ali vasıtasıyla geldiğı kabul edilen silsiledir. Cehrî zikri esas alan tarîkatların Hz. Ali’ye mensup olduklarına inanılır. Bkz. Süleyman Uludağ, “Aleviyye”, *DİA*, II, s. 369-370.

⁴⁵⁶ Hz. Ebû Bekir vasıtasıyla geldiğı kabul edilen silsiledir. Hafî zikri esas alan tarîkatların Hz. Ebû Bekir’e mensup olduklarına inanılır. Hz. Ebû Bekir’den geldiğı kabul edilen tarîkata Bekriyye veya onun Sıddîk lakâbına nisbetle Sıddîkiyye adı verilmiştir. Bkz. Necdet Tosun, “Sıddîkiyye”, *DİA*, XXXVII, s. 98.

⁴⁵⁷ Tosun, *Bahâeddîn Nakşibend*, s. 33-34.

⁴⁵⁸ Tosun, *Bahâeddîn Nakşibend*, s. 33.

⁴⁵⁹ Tosun, *Bahâeddîn Nakşibend*, s. 34.

Murad Buhârî, risâlenin girişinden sonra tarîkat silsilesini isim olarak zikreder. Trabzônî ise silsiledeki bu şahıslar hakkında kısa bilgiler verir. Bu bilgiler genelde şahısların, doğum târihi, vefât târihi, doğduğu ve yaşadığı yerler ve şahsın özellikleri hakkında olmakla beraber, bazı şahıslar için bu bilgilerin hepsinden bahsedilmemiştir. Trabzônî, önce Bekrî silsilesinin şahısları hakkında ve sonra da iki ayrı Alevî silsilesindeki şahıslar hakkında bilgiler verir:⁴⁶⁰

A. Bekrî Silsile: Hz. Ebû Bekir vâsıtasıyla olan silsiledir:

1. Muhammed Ma'sûm Fârûkî⁴⁶¹

Muhammed Buhârî, bu tarîkatı Muhammed Ma'sûm'dan almıştır. Ma'sûm, soyu Hz. Ömer'e dayandığı için Fârûkî nisbetiyle meşhûr olmuştur. Hicrî 1007 (1599) târihinde Sirhind'de⁴⁶² doğmuştur. Yirmi altı yaşında iken babası vefât etti. Bu tarihten itibâren müridlerin irşâdı ile meşgul olmuştur. Hicrî 1098⁴⁶³ (1687) tarihinde vefât edip, Sirhind'de defnedilmiştir.⁴⁶⁴

⁴⁶⁰ Nakşibendiyye'nin Bekrî ve Alevî silsileleri hakkında ilk derli toplu bilgiler, Bahâeddîn Nakşbend'in sohbetinde bulunmuş olan Salâh b. Mübârek Buhârî'nin *Enîsü't-tâlibîn ve uddetü's-sâlikîn* adlı eserinde bulunmaktadır. Bkz. Tosun, *Bahâeddîn Nakşbend*, s. 34.

⁴⁶¹ Muhammed Ma'sûm hakkında bkz. Abdülmecîd Hânî, *Hadâiku'l-verdiyye [Nakşi Şeyhleri]*, trc. Mehmet Emin Fidan, İstanbul: Semerkand, 2011, s. 672-695; Necdet Tosun, "Muhammed Ma'sûm Sirhindî", *DİA*, EK-2, s. 310-311; Hâce Muhammed Ma'sûm, *Mektûbât-ı Muhammed Ma'sûm: Müstakimzâde Tercümesi* [Metin ve İnceleme], haz. Mustafa Demirci, İstanbul: Nizamiye Akademi, I-II, 2017.

⁴⁶² Bugün Hindistan'ın kuzey batısında Patiala ile Ludhiana arasında kalan küçük bir kasabadır. Bkz. Tosun, *İmâm-ı Rabbânî Ahmed Sirhindî*, s. 18.

⁴⁶³ Necdet Tosun vefât tarihini hicrî 1079 (1688) olarak verir. Bkz. Necdet Tosun, "Muhammed Ma'sûm Sirhindî", *DİA*, EK-2, s. 310.

⁴⁶⁴ Trabzônî, *Tuhfetü'l-ahbâb*, vr. 13^a.

2. Ahmed Fârûkî Müceddid-i Elf-i Sâni⁴⁶⁵

Muhammed Ma'sûm, bu tarîkatı babası Ahmed Fârûkî'den almıştır. Sirhind'de doğan⁴⁶⁶ Fârûkî, hicrî 1034 senesi Safer ayının yirmi sekizinci gününde (10 Aralık 1624) vefât edip, Sirhind'de defnedilmiştir. "Müceddid-i elf-i sâni"⁴⁶⁷ lakabı kendisine verilmiş olup, dîni tecdîd⁴⁶⁸ etmiştir.⁴⁶⁹

3. Muhammed Bâkî⁴⁷⁰

Ahmed Fârûkî, tarîkatı Muhammed Bâkî'den⁴⁷¹ almıştır. Bâkî ilk başta Melâmiyyûndan⁴⁷² olup, sonradan mücâhede yoluyla sülûk etmiş ve sünnete uygun hareket etmiştir. Halkın içinde sünnete en çok ittibâ eden, şerîat yönüyle en müteşerrî, tarîkat yönüyle en çok mücâhede eden ve hakikat yönüyle en ârîfi olmuştur.⁴⁷³

4. Mevlânâ Hâcegî İmkenegî⁴⁷⁴

Muhammed Bâkî, bu tarîkatı Mevlânâ Hâcegî İmkenegî'den⁴⁷⁵ almıştır. Feyz vermede diğer şeyhlerden daha üstün olduğu için kendisine Hâcegî denmiştir. Doğduğu yer olan İmkene,⁴⁷⁶ Buhâra köylerinden bir köydür.⁴⁷⁷

⁴⁶⁵ Ahmed Fârûkî (Sirhindî) hakkında bkz. Hânî, *Hadâiku'l-verdiyye*, s. 638-672; Necdet Tosun, *İmâm-ı Rabbânî Ahmed Sirhindî: Hayatı, Eserleri, Tasavvufî Görüşleri*, İstanbul: İnsan Yay., 2005; Hamid Algar, "İmâm-ı Rabbânî", *DİA*, XXII, s. 194-199.

⁴⁶⁶ Hicrî 971 senesinin Şevval ayında (Mayıs 1564) ayında doğdu. Bazı kaynaklarda doğumunun Şevvalin 14. Günü (26 Mayıs) olduğu kayıtlıdır. Bkz. Tosun, *İmâm-ı Rabbânî Ahmed Sirhindî*, s. 17.

⁴⁶⁷ Hicrî ikinci bin yılın yenileyicisi anlamına gelir. Bkz. Tosun, *İmâm-ı Rabbânî Ahmed Sirhindî*, s. 119-124.

⁴⁶⁸ Sirhindî'nin tecdîd faaliyeti iki grupta değerlendirilebilir: 1- Tasavvufu dinin zâhiriyle ve âlimlerle çelişmeyecek şekilde yeniden yorumlamak. 2- Müslümanları fıkıh ve ehl-i Sünnet kaidelerini takip etmeye, bid'attan uzaklaşmaya teşvik etmek. Bkz. Tosun, *İmâm-ı Rabbânî Ahmed Sirhindî*, s. 121-124.

⁴⁶⁹ Trabzonî, *Tuhfetü'l-ahbâb*, vr. 13^a.

⁴⁷⁰ Daha ziyâde Bâkî Billah olarak bilinen Muhammed Bâkî hakkında bkz. Hânî, *Hadâiku'l-verdiyye*, s. 635-638; Tosun, *Bahâeddîn Nakşbend*, s. 199-209; Hamid Algar, "Bâkî-Billah", *DİA*, IV, s. 542-543.

⁴⁷¹ Hicrî 971 (1563-64) veya 972 (1564-65) senesinde doğdu. Bazı muahhar kaynaklarda 5 Zi'l-hicce 971 (15 Temmuz 1564) şeklinde kesin bir tarih verilmektedir. 40 yaşına geldiğinde hastalanan Bâkî Billah 25 Cemâziye'l-âhir 1012 (30 Kasım 1603) tarihinde genç yaşta vefât etti ve Delhi'de Kademgâh denen mevkide defnedildi. Bkz. Tosun, *Bahâeddîn Nakşbend*, s. 201-202; Hamid Algar vefât tarihini 25 Rebîulâhir 1012 (2 Ekim 1603) olarak verir. Bkz. Hamid Algar, "Bâkî-Billah", *DİA*, s. 543.

⁴⁷² "Melâmiyyûn" kelimesi zühdü benimseyen kimseler için kullanılan ifâdelerden biridir. Bkz. Semih Ceyhan, "Zühd", *DİA*, XLIV, s. 531.

⁴⁷³ Trabzonî, *Tuhfetü'l-ahbâb*, vr. 13^b.

⁴⁷⁴ İmkenegî hakkında bkz. Hânî, *Hadâiku'l-verdiyye*, s. 634-635; Tosun, *Bahâeddîn Nakşbend*, s. 193-198.

5. Dervîş Muhammed⁴⁷⁸

Mevlânâ Hâcegî İmkenegî, bu tarîkatı babası olan Dervîş Muhammed'den⁴⁷⁹ almıştır. Yaşadığı dönemde Dervîş denilmekle meşhûr olan Muhammed, büyük velâyet ve yüksek makâm sâhibi idi.⁴⁸⁰

6. Muhammed Zâhid⁴⁸¹

Mevlânâ Hâcegî İmkenegî, bu tarîkatı dayısı Muhammed Zâhid'den⁴⁸² almıştır. Zâhid, Hâce (Ubeydullah) Ahrâr'a on iki sene⁴⁸³ hizmet etmiştir. Hâce Ahrâr, kendisini evlatlarından çok muhabbet etmiş ve Hâce Ahrâr hicri 895 (1490) senesinde vefât ettiğinde, yerine Zâhid geçmiş ve sâliklerin irşâdı ile meşgûl olmuştur.⁴⁸⁴

⁴⁷⁵ Hicrî 918 (1512) senesinde doğduğu kaynaklardan anlaşılan İmkenegî, 90 yaşlarında iken 1008 (1600) senesinde vefât etti. Bazı muahhar kaynaklarda aynı senenin 22 Şâban'ında vefât ettiği kaydedilmişse de, vefâtının 1010 (1602) veya 1011 (1603) senelerinde olduğunu ileri süren kaynaklar da vardır. İmkene köyüne defnedilmiştir. Bkz. Tosun, *Bahâeddîn Nakşbend*, s. 195-196.

⁴⁷⁶ Bugün Özbekistan'ın Kaşkaderyâ bölgesinde bulunan Şehr-i Sebz'in Kitab nâhiyesinde bulunmaktadır. Tosun, *Bahâeddîn Nakşbend*, s. 196.

⁴⁷⁷ Trabzônî, *Tuhfetü'l-ahbâb*, vr. 13^b.

⁴⁷⁸ Dervîş Muhammed hakkında bkz. Hânî, *Hadâiku'l-verdiyye*, s. 634; Tosun, *Bahâeddîn Nakşbend*, s. 191-192.

⁴⁷⁹ Doğum tarihi bilinmemektedir. Dervîş Muhammed 19 Muharrem 970 (1562) senesinde vefât edip, Şehr-i Sebz'in İmkene köyünün kuzeyindeki Esfirâz (? Farklı şekillerde yazılmaktadır) köyünde defnedildi. Tosun, *Bahâeddîn Nakşbend*, s. 191-192.

⁴⁸⁰ Trabzônî, *Tuhfetü'l-ahbâb*, vr. 14^a.

⁴⁸¹ Muhammed Zâhid hakkında bkz. Tosun, *Bahâeddîn Nakşbend*, s. 189-190. ; Muahhar bazı kaynaklarda Ubeydullah Ahrâr'ın bir diğer halîfesi olan Muhammed Kâdî (ö. 921/1515) ile Muhammed Zâhid karıştırılıp birleştirilerek Kadî Muhammed Zâhid diye sünî bir isim icâd edilmiştir. Bu da sonraki bilgi karışıklarının sebebi olmuştur. Bkz. Tosun, *Bahâeddîn Nakşbend*, s. 176; Hânî, *Hadâiku'l-verdiyye*, s. 628-634.

⁴⁸² Muhammed Zâhid, Ya'kûb Çerhî'nin akrabası, bir rivâyete göre kızının oğludur. Hisâr vilayetinin (Tacikistan-Duşanbe) Vahş (diğer adı Vahşuvar) köyünde doğdu. Doğum tarihi bilinmemektedir. Doğduğu yer olan Vahş'ta 936 Rebûlevvelinde (1529) vefât etti ve oraya defnedildi. Bkz. Tosun, *Bahâeddîn Nakşbend*, s. 189-190.

⁴⁸³ Tosun, Muhammed Zâhid'in Ubeydullah Ahrâr ile olan beraberliklerinin kısa sürdüğünü ifade eder. Bkz. Tosun *Bahâeddîn Nakşbend*, s. 189. Ubeydullah Ahrâr'ın yanında on iki sene hizmet eden, Ahrâr'ın diğer halîfelerinden olan Muhammed Kâdî'dir (ö. 921/1515). Bkz. Tosun, *Bahâeddîn Nakşbend*, s. 176.

⁴⁸⁴ Trabzônî, *Tuhfetü'l-ahbâb*, vr. 14^a.

7. Hâce Ubeydullah Ahrâr⁴⁸⁵

Muhammed Zâhid, bu tarîkatı Hâce Ubeydullah Ahrâr'dan almıştır. Ahrâr kelimesi “hür” kelimesinin çoğuludur. Ehlullah indinde “hür” diye ubûdiyyeti kemâl ile ikâmet eden ve ağıârın köleliğinden çıkana derler. Ahrâr, Taşkend köyünde⁴⁸⁶ hicrî 806 senesinin Ramazân ayında (Mart 1404) doğmuştur. Hicrî 895 (1490) senesinde Kefşîr⁴⁸⁷ mahallesinde, Mahûtâ-i Mollâyân denilmekle meşhûr olan yerde vefât⁴⁸⁸ edip, oraya defnedilmiştir.⁴⁸⁹

8. Mevlânâ Yâ'kûb Çerhî⁴⁹⁰

Hâce Ubeydullah Ahrâr, bu tarîkatı Mevlânâ Yâ'kûb Çerhî'den⁴⁹¹ almıştır. Çerhî, Gaznîn köylerinden biri olan Çerh⁴⁹² köyünde doğmuştur. Tarîkata girmeden önce insanlara fetvâ vermekle meşgûl idi.⁴⁹³

⁴⁸⁵ Ubeydullah Ahrâr hakkında bkz. Hânî, *Hadâiku'l-verdiyye*, s. 576-628; Mevlânâ Ali b. Hüseyin es-Sâfi, *Reşehât [Hayat Pınarından Can Damlaları]*, sadeleştiren Mustafa Özsaray, İstanbul: Semerkand, 2. Baskı, 2006, s. 387-584; Tosun, *Bahâeddîn Nakşbend*, s. 155-188; Necdet Tosun, “Ubeydullah Ahrâr”, *DİA*, XLII, s. 19-20; Elif Dindar, *Ubeydullah Ahrar: Hayatı-Eserleri-Fikirleri*, Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi SBE, Bursa 1998.

⁴⁸⁶ Tosun, bu köyün isminin Bağistân köyü olduğunu söyler. Bkz. Tosun, *Bahâeddîn Nakşbend*, s. 159.

⁴⁸⁷ Semerkand'da yer alan bu mahallenin ismi bâzı kitap ve belgelerde Hâce Kefşî, bâzılarında ise Hâce Kefşîr olarak geçmektedir. Bkz. Tosun, *Bahâeddîn Nakşbend*, s. 163, dipnot 503.

⁴⁸⁸ Tosun, Ubeydullah Ahrâr'ın Semerkand'ın Kemângerân köyünde (bugünkü Urgut nâhiyesinde) vefât ettiğini, nâşının sonradan Kefşîr mahallesine getirilerek defnedildiğini söyler. Bkz. Tosun, *Bahâeddîn Nakşbend*, s. 163.

⁴⁸⁹ Trabzonî, *Tuhfetü'l-ahbâb*, vr. 14^a-14^b.

⁴⁹⁰ Yâ'kûb Çerhî hakkında bkz. Hânî, *Hadâiku'l-verdiyye*, s. 572-676; Tosun, *Bahâeddîn Nakşbend*, s. 147-154; Arif Nevşahi, “Ya'kûb-i Çerhî”, *DİA*, XLIII, s. 281-282; Ahmed Cahid Haksever, *Ya'kûb-ı Çerhi: Hayatı, Eserleri ve Tasavvuf Anlayışı*, İstanbul: İnsan Yay., 2009.

⁴⁹¹ Yâ'kûb Çerhî'nin doğum tarihi bilinmemekle birlikte hicrî VIII. (XIV) asrın ortalarında dünyaya geldiği anlaşılmaktadır. Kaynaklarda vefât tarihi olarak farklı tarihler verilmekle beraber, vefât tarihi olarak 838 (1434) veya 851 (1447) tarihleri kabul edilebilir. Günümüz araştırmacılarının çoğu 851 (1447) tarihini kabul etmektedirler. Kabri eski kaynakların ifâdesiyle Hisâr'ın Hülgatû köyündedir. Burası bugün Tacikistan'ın başkenti duşanbe'nin 5 km. kadar uzağında bir yer ve önemli bir ziyâretgâhtır. Bkz. Tosun, *Bahâeddîn Nakşbend*, s. 147, 150.

⁴⁹² Çerh, Afganistan'ın Kâbil ve Gazne şehirleri arasındaki Logar (Lûger) eyâletinde yer almaktadır. Tosun, Ya'kûb Çerhî'nin Çerh kasabasında ya da Çerh'in Serrez köyünde doğduğunu belirtir. Bkz. Tosun, *Bahâeddîn Nakşbend*, s. 147.

⁴⁹³ Trabzonî, *Tuhfetü'l-ahbâb*, vr. 14^b.

9. Hâce Muhammed Bahâeddîn⁴⁹⁴

Mevlânâ Yâ'kûb Çerhî, bu tarîkatı reîsü't-tarîkat olan Hâce Muhammed Bahâeddîn'den almıştır.⁴⁹⁵ Hâce Bahâeddîn'in ismi Muhammed bin Muhammed el-Buhârî olup, bu tarîkat mensupları arasında "Nakşbend"⁴⁹⁶ ismiyle meşhûr olmuştur.⁴⁹⁷

Bahâeddîn, hicri 718 senesinin Muharrem ayında (Mart 1318) Buhârâ'ya bir fersah mahalde bulunan Kasr-ı Ârifân⁴⁹⁸ isminde olan bir köyde dünyaya geldi. Bahâeddîn aslında üveysîdir.⁴⁹⁹ Hâce Abdülhâlık Gucdüvânî'nin⁵⁰⁰ rûhâniyetinden terbiye olup, kıssası *Enîsü't-tâlibîn*⁵⁰¹ isimli kitapta ve diğerlerinde tafsilatlı olarak

⁴⁹⁴ Muhammed Bahâeddîn hakkında bkz. Hânî, *Hadâiku'l-verdiyye*, s. 487-543; Tosun, *Bahâeddîn Nakşbend*, s. 95-120; Hamid Algar, "Bahâeddîn Nakşibend", *DİA*, IV, s. 458-460.

⁴⁹⁵ Sirhindî, bazen kâmil bir mürşidin, tarîkatı öğretmesi için nâkıs bir mürîdine icâzet verdiğini söyler. O nâkıs mürîdin mânevî hâli kendi mürid grubu arasında tamamlanır. Sirhindî'ye göre Muhammed Bahâeddîn, Mevlânâ Yakûb Çerhî'ye kemâl derecesine ulaşmadan önce icâzet vermiş ve "Ey Yakûb! Benden sana ulaşan şeyleri halka ulaştır." demiştir. Çerhî'nin tekâmülü daha sonra Hâce Alâeddin Attâr'ın (ö. 802 / 1400) hizmetinde sona ulaşmıştır. Bu sebeple Mevlânâ Abdurrahman Câmî (ö. 898/1492), *Nefâhat* adlı isimli eserinde Çerhî'yi önce Attâr'ın müridlerinden saymış, sonra Bahâeddîn'e nisbet etmiştir. Bkz. Ahmed Sirhindî, *Mebde' ve mead risâlesi*, s. 82; Alâeddin Attâr için bkz. Hânî, *Hadâiku'l-verdiyye*, s. 543-572; Tosun, *Bahâeddîn Nakşbend*, s. 127-145; Hamid Algar, "Alâeddin Attâr", *DİA*, II, s. 319-320.

⁴⁹⁶ Necdet Tosun, Bahâeddîn'in küçüklüğünde babası ile birlikte nakışçılık yaptığı için "Nakşbend" lakabı ile meşhur olduğunu ifade eder. O dönemde kumaşlara nakış işleyen, nakışlı elbiseler ya da desenli halılar dokuyan kişilere nakşbend denmekte idi. Bahâeddîn, sonraları bu mesleği bırakmış olmasına rağmen kendisini çoğunlukla Nakşbend diye isimlendirmiştir. Kendisi hakkında Şâh-ı Nakşbend, Hâce-i Bozorg (büyük şeyh) ve Hâce-i Belâgerdân (belâyı defeden şeyh) gibi lakaplar da kullanılmıştır. Bkz. Tosun, *Bahâeddîn Nakşbend*, s. 98.

⁴⁹⁷ Trabzonî, *Tuhfetü'l-ahbâb*, vr. 14^b.

⁴⁹⁸ Önceki ismi Kasr-ı Hinduvân olup, sonradan Kasr-ı Ârifân adını alan bu köy bugün Buhârâ'nın Kagan ilçesinde bulunmakta olup, Bahâuddin kışlağı (köyü) olarak anılmaktadır. Rivâyete göre Bahâeddîn doğmadan önce Muhammed Baba Semmâsî (ö. 736/1335-36 [?]) bazı müridleriyle Kasr-ı Hinduvân'dan geçerken: "Bu topraktan bir yiğidin kokusu geliyor, yakında Kasr-ı Hinduvân Kasr-ı Ârifân olacak" demiştir. Bkz. Tosun, *Bahâeddîn Nakşbend*, s. 99.

⁴⁹⁹ Tasavvufta, Hz. Peygamber (s.a.s) zamanında Yemen'de yaşayıp müslüman olan, ancak kendisiyle bizzat görüşemeyen Üveys el-Karanî'nin (Veysel Karanî) rüya veya diğer mânevî yollarla Hz. Peygamber tarafından irşat edildiği kabul edilir. Bu tür kişilere Üveysî, bu metoda da Üveysîlik denir. Üveysî sıfatı dört grup sûfî için kullanılır. Bunlar Hz. Peygamber'den (s.a.s) , Veysel Karanî'den, Hızır'dan veya bir mürşidden ruhanî yolla eğitim gören kişilerdir. Üveysî sûfîlerin birçoğu ayrıca yaşayan bir mürşide intisâp etmiştir. Bkz. Necdet Tosun, "Üveysîlik", *DİA*, XLII, s. 401-402.

⁵⁰⁰ Nakşbendî silsilesinde hafi zikri ilk uygulayan kimsedir. İleride bilgi verilecektir.

⁵⁰¹ Tam adı *Enîsü't-tâlibîn ve uddetü's-sâlikîn* olan kitap, Muhammed Bahâeddîn'in sohbetlerinde bulunmuş olan Salâh b. Mübârek Buhârî'nin Farsça kaleme aldığı bir eserdir. Bkz. Tosun, *Bahâeddîn Nakşbend*, s. 96.

yazmaktadır. Hicrî 791 senesinin Rebûlevvel ayının üçüncü günü (2 Mart 1389) Pazartesi gecesinde vefât⁵⁰² etmiştir.⁵⁰³

Nakşibendiyye tarîkatının şeyhleri Hâce Muhammed Encirfağnevî⁵⁰⁴ (ö. 715/1315-16 [?]) zamanından, Seyyid Emir Külâl⁵⁰⁵ (ö. 772 / 1370) zamanına gelinceye kadar zikr-i hafî⁵⁰⁶ ile birlikte zikr-i cehrî⁵⁰⁷ ile iştigâl ediyorlardı. Hâce Bahâeddîn geldiği zaman zikr-i cehrîyi terk edip, “Lâ ilâhe illallah” zikrini kalbe nakş etme yoluyla zikr-i hafî ile meşgul oldu.⁵⁰⁸ Bundan dolayı kendisine “Nakşibend” denildi.⁵⁰⁹ Ma’iyyet-i zâtiyye cezbesi,⁵¹⁰ lafza-i Celâl zikri ile birlikte ilk olarak kendisinden zuhûr olduğu için, kendisine “reîsü’t-tarîkat” ismi verilmiştir.⁵¹¹

10. Seyyid Emîr Külâl⁵¹²

Hâce Muhammed Bahâeddîn, bu tarîkatı Seyyid Emîr Külâl’dan⁵¹³ almıştır. Külâl “Semâs” isimli şehre beş fersah uzaklıkta bulunan “Sûhâr”⁵¹⁴ isimli köyde doğmuştur.⁵¹⁵

⁵⁰² Doğduğu köyde vefât eden Bahâeddîn, cenâzesi taşınırken: “Senin köyüne gelen müflisleriz / Cemâlinden bir merhamet dileriz” anlamına gelen Farsça bir beytin okunmasını vasiyet etmişti. Daha önce “Bizim kabrimiz burası olacak” diye işaret ettiği bahçeye defnedildi. Önceleri mütevâzî bir durumda olan kabrinin etrafı zamanla mescid, medrese, tekke, misâfirhâne gibi müstemilat ile büyük bir külliye hâline geldi. Bkz. Tosun, *Bahâeddîn Nakşibend*, s. 109.

⁵⁰³ Trabzônî, *Tuhfetü’l-ahbâb*, vr. 15^a.

⁵⁰⁴ İleride kendisi hakkında bilgi verilecek.

⁵⁰⁵ İleride kendisi hakkında bilgi verilecek.

⁵⁰⁶ Hiçbir ses olmaksızın, dil ve dudak kıpırdatmadan yapılan zikir. Nakşibendiyye tarîkatında hafî zikir uygulaması, hicrî VI. ve VII. Asırlarda Abdülhâlik Gucdüvânî ile başlamıştır. Hafî zikri Gucdüvânî’ye Hızır’ın öğrettiği rivâyet edilir. Bkz. Tosun, *Bahâeddîn Nakşibend*, s. 301-302.

⁵⁰⁷ Yüksek sesle yapılan zikir. Gucdüvânî’den sonra halifeleri de hafî zikir yapmışlardır. Ancak Ârif Rîvgerî’nin (ö. 715/1315) halîfesi olan Mahmûd Encirfağnevî cehrî zikire yönelmiştir. Bkz. Tosun, *Bahâeddîn Nakşibend*, s. 301.

⁵⁰⁸ Bahâeddîn, azîmetle amel etme düşüncesiyle hafî zikir yapardı. Bununla birlikte cehrî zikri ve semâî da inkâr etmezdi. Bu konuda: “İnkâr nemî konîm ve înkâr nemî konîm [İnkâr etmiyoruz ama bu işi de yapmıyoruz] şeklindeki sözü meşhurdur. Bkz. Tosun, *Bahâeddîn Nakşibend*, s. 113.

⁵⁰⁹ Necdet Tosun “Nakşibend” isminin bundan dolayı verilmeyip, Bahâeddîn’in küçükliğünde babası ile nakışçılık (nakşibendlik) yaptığından dolayı verildiği görüşündedir. Bkz. Tosun, *Bahâeddîn Nakşibend*, s. 98.

⁵¹⁰ Ma’iyyet-i zâtiyye cezbesi yani Allah ile birlikte olma şuûrunun getireceği cezbe ile eğitim Bahâeddîn ile başlamakla berâber, eğitim aracı olarak benimseyip ortaya koyan kişinin halîfesi Alâeddîn Attâr olduğu söylenir. Bkz. Tosun, *Bahâeddîn Nakşibend*, s. 64, dipnot 51.

⁵¹¹ Trabzônî, *Tuhfetü’l-ahbâb*, vr. 14^b-15^a.

⁵¹² Seyyid Emîr Külâl hakkında bkz. Hânî, *Hadâiku’l-verdiyye*, s. 481-487; Tosun, *Bahâeddîn Nakşibend*, s. 64-66; Hamid Algar, “Emîr Külâl”, *DİA*, XI, s. 137-138.

11. Muhammed Baba Semâsî⁵¹⁶

Seyyid Emîr Külâl, bu tarîkatı Muhammed Baba Semâsî'den⁵¹⁷ almıştır. “Semâs” Râmetîn köylerinden bir fersah ve Buhârâ'dan üç fersah uzaklıktadır. Semâsî, Semâs'ta doğmuş ve orada vefât etmiştir.⁵¹⁸

12. Hâce Ali Râmîtenî⁵¹⁹

Muhammed Baba Semâsî, bu tarîkatı Hâce Ali Râmîtenî'den⁵²⁰ almıştır. Râmîtenî, Hâcegân⁵²¹ arasında Hâce Azîzân⁵²² ismiyle meşhur olmuştur. Buhârâ'ya iki fersah uzaklıkta olan Râmetîn kasabasında doğmuştur. Hârezm'de vefât edip, oraya defnedilmiştir.⁵²³

⁵¹³ Hz. Peygamber (s.a.s) neslinden geldiği için Seyyid ve Emîr, çömlekçilik yaptığı için de Külâl diyen anılan Emîr Külâl'ın gerçek adı bilinmemektedir. Hamid Algar, 683 (1284) senesinde, Necdet Tosun ise 680 (1281) senesi civarlarında doğduğu görüşündedir. Emîr Külâl, 8 Cemâziyelevvel 772 (28 Kasım 1370) tarihinde vefât ederek Sûhârî'de defnedilmiştir. Bkz. Tosun, *Bahâeddîn Nakşbend*, s. 64-66; Hamid Algar, “Emîr Külâl”, *DİA*, XI, s. 137-138.

⁵¹⁴ Hamid Algar köyün ismini “Sûhârî” olarak vermiştir. Necdet Tosun ise, Külâl'ın Buhârâ yakınlarında olan Efşene köyünde doğduğu görüşündedir. Bkz. Hamid Algar, “Emîr Külâl”, XI, 137; Bkz. Tosun, *Bahâeddîn Nakşbend*, s. 64.

⁵¹⁵ Trabzonî, *Tuhfetü'l-ahbâb*, vr. 15^a.

⁵¹⁶ Muhammed Baba Semâsî hakkında bkz. Hânî, *Hadâiku'l-verdiyye*, s. 480-481; Tosun, *Bahâeddîn Nakşbend*, s. 63-64; Necdet Tosun, “Semmâsî”, *DİA*, XXXVI, s. 498.

⁵¹⁷ Semâsî'nin doğum tarihi hakkında kaynaklarda bilgi yoktur. Semâsî'nin vefât tarihi hakkında farklı rivâyetler bulunmakla beraber, hicrî 734 (1333-34) tarihinin doğruya daha yakın olduğu kabul edilmektedir. Bkz. Tosun, *Bahâeddîn Nakşbend*, s. 63-64.

⁵¹⁸ Trabzonî, *Tuhfetü'l-ahbâb*, vr. 15^a-15^b.

⁵¹⁹ Hâce Ali Râmîtenî hakkında bkz. Hânî, *Hadâiku'l-verdiyye*, s. 471-479; Tosun, *Bahâeddîn Nakşbend*, s. 60-63; Süleyman Uludağ, “Ali Râmîtenî”, *DİA*, II, s. 436.

⁵²⁰ Doğum tarihi hakkında bilgi olmamakla beraber, Ali Râmîtenî'nin 130 sene kadar yaşadığı rivâyet edilir. Râmîtenî'nin vefât tarihi hakkında farklı rivâyetler bulunmaktadır. Süleyman Uludağ vefât tarihini h. 715 (1315) olarak verirken, Necdet Tosun ise h. 721 (1321) tarihinin kabul edilebilir bir tarih olduğunu belirtir. Bkz., Süleyman Uludağ, “Ali Râmîtenî”, II, 436; Tosun, *Bahâeddîn Nakşbend*, s. 61.

⁵²¹ Bazı Nakşbendî müellifleri, Nakşbendiyye tarîkatının târihini dönemlere ayırarak, Abdülhâlik Gucdüvânî'den (ö. 615/1218 [?]) *Bahâeddîn Nakşbend*'in (ö. 791/1389) zamanına kadar olan dönemi için “Hâcegân” tarîkatı adıyla anıldığını kaydederler. Bkz. Tosun, *Bahâeddîn Nakşbend*, s. 31.

⁵²² Rivâyete göre, kendisine âid bir söz söyleyeceği zaman “Azîzân (Azizler) şöyle diyerek cümleye başlardı. Bu yüzden Azîzân lakabıyla meşhur oldu. Bkz. Tosun, *Bahâeddîn Nakşbend*, s. 60, dipnot 237.

⁵²³ Trabzonî, *Tuhfetü'l-ahbâb*, vr. 15^b.

13. Hâce Mahmûd Encîrfağnevî⁵²⁴

Hâce Ali Râmitenî, bu tarîkatı Hâce Mahmûd Encîrfağnevî'den⁵²⁵ almıştır. Fağnevî Encîr'de doğmuştur. Önceden marangoz⁵²⁶ olan Fağnevî, irşâda başladığında sâliklerin isti'dâdına binâen cehrî zikir ile iştigâl etti.⁵²⁷ Nakşibendiyye tarîkatında cehrî zikrin zuhûru ilk olarak kendisinde olmuştur.⁵²⁸

14. Hâce Ârif Rîvgerî⁵²⁹

Hâce Mahmûd Encîr Fağnevî, bu tarîkatı Hâce Ârif Rîvgerî'den⁵³⁰ almıştır. Rîvgerî, Buhârâ'ya altı fersah uzaklıkta olan "Rîvger" kasabasında doğmuş ve orada vefât etmiştir.⁵³¹

⁵²⁴ Encirfağnevî hakkında bkz. Hânî, *Hadâiku'l-verdiyye*, s. 469-471; Tosun, *Bahâeddîn Nakşbend*, s. 58-60; Hamid Algar, "Fağnevî", *DİA*, XII, s. 73.

⁵²⁵ Fağnevî'nin doğum tarihi hakkında bir bilgi yoktur. Vefât tarihi hakkında eski kaynaklarda bilgi bulunmamaktadır. Hamid Algar, sonraki eserlerde vefât tarihi olarak h. 715 (1315) ve h. 717 (1317) yıllarının kaydedildiğini söyler. Necdet Tosun ise Harîrizâde'nin verdiği h. 685 (1216) tarihini daha mâkul bulduğunu ifâde eder. Bkz. Hamid Algar, "Fağnevî", XII, 73. ; Tosun, *Bahâeddîn Nakşbend*, s. 59.

⁵²⁶ Necdet Tosun, *Reşehât*'ın Osmanlıca ve Arapça tercümelerinde de "Marangozluk" diye kaydedilen mesleğin, Farsça kaynaklarda "Gilkârî: İnşâat ustalığı" şeklinde geçtiğini söyleyerek, Fağnevî'nin mesleğinin aslında inşâat ustalığı olduğunu ifâde eder. Tosun, *Bahâeddîn Nakşbend*, s. 58.

⁵²⁷ Fağnevî hafî zikri bırakıp, cehrî zikre yöneldiğinde, Abdülhâlik Gucdüvânî'nin halîfelerinden olan Evliyâ Kebîr kendisini eleştirir. Fağnevî de şeyhi Ârif Rîvgerî'nin ölüm döşeğinde kendisine dil ile zikir yapmaya izin verdiğini söyleyerek kendisini savunur. Buhârâ'nın önde gelen âlimlerinden Hâfızuddîn Kebîr Buhârî'nin kendisine hangi niyetle cehrî zikir yaptığını sorması üzerine Fağnevî şu cevâbı verdi: "Uyuyanlar uyansın, gâfiller kendine gelip hakikat yoluna yönelsin, istikâmet ile şerîat ve tarîkata girsinler, bütün hayırların anahtarı ve mutlulukların aslı olan hakîkî tevbeye ve Hakk'a yönelmeye rağbet etsinler diye cehrî zikir yapıyoruz." Bu cevâbı beğenen Hâfızuddîn: "Sizin niyetiniz doğrudur ve bu iş size helâldir." diyerek Fağnevî'den cehrî zikri tanımlamasını isteyerek gerçek bir zikir ile sahtesinin nasıl ayrılacağını sorması üzerine Fağnevî şu cevâbı verdi: "Cehrî zikir ancak dili yalan ve gıybetten, boğazı haram ve şüpheli şeylerden arınmış, kalbi riya ve gösterişten, gönlü de Hakk'tan başkasına yönelmekten temizlenmiş olan kişi için câizdir." Bkz. Tosun, *Bahâeddîn Nakşbend*, s. 59.

⁵²⁸ Trabzonî, *Tuhfetü'l-ahbâb*, vr. 15^b.

⁵²⁹ Ârif Rîvgerî hakkında bkz. Hânî, *Hadâiku'l-verdiyye*, s. 469; Tosun, *Bahâeddîn Nakşbend*, s. 57-58; Süleyman Uludağ, "Ârif-i Rîvgerî", *DİA*, III, s. 369.

⁵³⁰ Rîvgerî'nin doğum tarihi bilinmemektedir. Vefât tarihi ise ihtilaflıdır. Necdet Tosun, vefât tarihinin h. 622 (1225) 'ten sonra olması gerektiğini ve h. 634 (1236-1237) tarihinde olabileceğini söyler. Bkz. Tosun, *Bahâeddîn Nakşbend*, s. 58.

⁵³¹ Trabzonî, *Tuhfetü'l-ahbâb*, vr. 16^a.

15. Hâce Abdülhâlık Gucdüvânî⁵³²

Hâce Ârif Rîvgerî, bu tarîkatı Hâce Abdülhâlık Gucdüvânî'den⁵³³ almıştır. Gucdüvânî, Buhârâ'nın büyük bir köyü olan "Gucdüvân" da doğmuş ve orada vefât etmiştir.

Gucdüvânî, Hızır⁵³⁴ (a.s.) ile görüşmüş olup, Hızır (a.s.) onu evlat edininip, ona zikr-i hafîyi öğretmiştir. Ona suya dalıp, kalbiyle "Lâ ilâhe illallah Muhammedün Resûlullâh" kelimesiyle zikretmesini telkîn etmiştir.⁵³⁵ Bu şekilde zikre devam eden Gucdüvânî'de cezbe-i kayyûmiyye hâsıl olmuştur. Bu tarîkatta ilk olarak zikr-i hafî ile iştigâl, kendisinde zuhûr ettiğinden kendisine zikr-i hafîde reîsü't-tarîkat denilmiştir.⁵³⁶

16. Hâce Yûsuf Hemedânî⁵³⁷

Hâce Abdülhâlık Gucdüvânî, bu tarîkatı Hâce Yûsuf Hemedânî'den almıştır. Hemedânî'nin künyesi Ebû Ya'kûb olup, babasının ismi Eyyûb'tur. Hicrî 440 (1048) senesi Hemedân'da doğan Hemedânî, on sekiz yaşında Bağdât'a hicret etmiştir.

Zikr-i cehrî ashâbı olan Hemedânî, Abdülhâlık Gucdüvânî zikr-i hafîyi Hızır (a.s.)'dan alınca, zikr-i cehrîyi terk etmiştir. Bundan dolayı Gucdüvânî'nin zikir talîmi cihetiyle şeyhi Hızır (a.s.) olup, terbiye ve sohbet cihetiyle şeyhi Hemedânî'dir denilmiştir.

⁵³² Abdülhâlık Gucdüvânî hakkında bkz. Hânî, *Hadâiku'l-verdiyye*, s. 445-469; Tosun, *Bahâeddîn Nakşbend*, s. 51-56; Hamid Algar, "Gucdüvânî, Abdülhâlık", *DİA*, XIV, s. 169-171.

⁵³³ Doğum tarihi bilinmeyen Gucdüvânî'nin vefât tarihi ihtilaflıdır. Necdet Tosun vefât târihi olarak h. 575 (1179), 615 (1218), 616 (1219-20) ve 617 (1220) gibi farklı târihleri vererek, 616 (1219-20) senesinde ya da daha önce vefât ettiği görüşünde olduğunu belirtir. Hamid Algar ise vefât târihinin h. 575 (1179) veya 617 (1220) olduğu görüşündedir. Bkz. Tosun, *Bahâeddîn Nakşbend*, s. 52-53; Algar, "Gucdüvânî, Abdülhâlık", XIV, 169.

⁵³⁴ Kur'ân'da Kehf sûresinde anlatılan kıssada geçen ve Hz. Mûsâ (a.s.) döneminde yaşayan Hızır, kendisine Hz. Mûsâ (a.s.) 'nın bilemediği bir ilim (ilm-i ledün) verilmiş olan bir kimsedir. Mutasavvıflar genellikle Hızır (a.s.) 'ın velî olduğunu kabul etmişlerdir. Gucdüvânî'nin doğacağını önceden haber vermiştir. Bkz. Süleyman Uludağ, "Hızır", *DİA*, XVII, s. 409-411; Nurten Özler, *Tasavvufta Hızır Telakkisi ve Niyâzî Mısri'nin Hızır Risâlesi*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi SBE, İstanbul 2004, s. 6.

⁵³⁵ Bir süre Hızır (a.s.)'ın terbiyesi altında yetişen Gucdüvânî, yirmi iki yaşına geldiğinde onun tavsiyesi ile Yûsuf Hemedânî'ye intisap eder. Bkz. Tosun, *Bahâeddîn Nakşbend*, s. 52.

⁵³⁶ Trabzonî, *Tuhfetü'l-ahbâb*, vr. 16^a.

⁵³⁷ Yûsuf Hemedânî hakkında bkz. Hânî, *Hadâiku'l-verdiyye*, s. 433-445; Tosun, *Bahâeddîn Nakşbend*, s. 39-51; Necdet Tosun, "Yûsuf el-Hemedânî", *DİA*, XLIV, s. 12-13.

Bazen Merv’de ve bazen Herât’ta yaşayan Hemedânî, hicrî 535 (1140) senesinde Herât’tan Merv’e gidiyor iken yolda vefât etmiştir. Vefât ettiği yerde defnedilmiştir. Bazıları kabri Merv’e nakil olundu⁵³⁸ demiştir.⁵³⁹

17. *Ebû Ali el-Fârmedî*⁵⁴⁰

Hâce Yûsuf Hemedânî, bu tarîkatı Ebû Ali el-Fârmedî’den⁵⁴¹ almıştır. Fârmedî Tûsî⁵⁴² olup ismi Fazl bin Muhammed’tir. Zâhir ilimlerde Ebû Kâsım Kuşeyrî’nin⁵⁴³ (ö. 465/1072) talebesi olan Fârmedî, Horasân⁵⁴⁴ büyüklerindendir.⁵⁴⁵

18. *Ebû’l-Hasan Harakânî*⁵⁴⁶

Ali Farmedî, bu tarîkatı Ebû’l-Hasan Harakânî’den almıştır. Harakânî’nin ismi Ali bin Ca’fer’dır. Bâyezîd Bistâmî’nin vefâtından bir süre sonra doğan⁵⁴⁷ Harakânî, üveysî olup Bistâmî’nin rûhâniyetinden terbiye olmuştur. Hicrî 425 (1033) yılında Muharrem ayının bir Salı günü⁵⁴⁸ vefât⁵⁴⁹ etmiştir.⁵⁵⁰

⁵³⁸ Kabrini nakledenin İbnü’n-Neccâr adında bir müridi olduğu söylenir. Bugün mezarı, Türkmenistan sınırları içinde bulunan Merv yakınlarındaki Bayram Ali denilen yerde olup “Hâce Yûsuf” adıyla ziyaretgâhtır. Bkz. Tosun, *Bahâeddîn Nakşebend*, s. 41.

⁵³⁹ Trabzônî, *Tuhfetü’l-ahbâb*, vr. 16^a-16^b.

⁵⁴⁰ Ebu Ali el-Fârmedî hakkında bkz. Hânî, *Hadâiku’l-verdiyye*, s. 298-302; Tahsin Yazıcı, “Ebû Ali el-Fârmedî”, *DİA*, X, s. 90.

⁵⁴¹ Ebû Ali el-Fârmedî, hicrî 401 (1010-11) senesinde İran’da bulunan Tûs şehri yakınındaki Fârmed köyünde doğdu. Fârmedî hicrî 477 (1084) senesinde Tûs’ta vefât etti. Bâzı kaynaklar vefât târihini 472 (1080) olarak vermektedir. Bkz. Yazıcı, “Ebû Ali el-Fârmedî”, X, 90.

⁵⁴² İran’ın târihi şehirlerinden biri olan Tûs şehrinde doğduğu için Tûsî denilmiştir. Tûs şehri hakkında bkz. Rıza Kurtuluş, “Tûs”, *DİA*, XLI, s. 431-432.

⁵⁴³ Abdülkerîm b. Hevâzin Kuşeyrî, mutasavvîf, kelâm ve tefsir ve hadis âlimi olup, Ebû Ali Dekkâk’ın (ö. 405/1015) mürididir. Tasavvuf târihinin en önemli kaynaklarından sayılan *er-Risâle*’nin müellifidir. Aynı zamanda Fârmedî’nin kayınpederidir. Bkz. Süleyman Uludağ, “Kuşeyrî, Abdülkerîm b. Hevâzin”, *DİA*, XXVI, s. 473-475.

⁵⁴⁴ Kuzeydoğu İran’da bir eyâlet olan Horasan, melâmet ve fütüvvet konularının üzerinde durulduğu tasavvûfî ekolün merkezi olmuştur. Bkz., Osman Çetin, “Horasan”, *DİA*, XVIII, s. 234-241.

⁵⁴⁵ Trabzônî, *Tuhfetü’l-ahbâb*, vr. 16^b.

⁵⁴⁶ Bkz. Hânî, *Hadâiku’l-verdiyye*, s. 429-432; Süleyman Uludağ, “Harakânî”, *DİA*, XVI, s. 93-94; Ayfer Şimşek, *Ebu’l-Hasan Harakânî’nin Hayatı ve Tasavvuf İlmindeki Yeri*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi SBE, Konya 2003.

⁵⁴⁷ Süleyman Uludağ, Harakânî’nin hicrî yıl hesabıyla yetmiş üç yaşında vefât ettiğini söyleyerek, doğum târihinin hicrî 352 (963) olması gerektiğini ifâde eder. Bkz. Uludağ, “Harakânî”, XVI, 93.

⁵⁴⁸ Süleyman Uludağ, vefât târihinin 10 Muharrem 425 (5 Aralık 1033) olduğunu söyleyerek daha kesin bir târih belirtir. Bkz. Uludağ, “Harakânî”, XVI, 94.

⁵⁴⁹ Kazvînî (ö. 682/1283), Harakânî’nin kabrinin Bistâm yakınlarındaki Harakân’da bulunduğunu, Evliya Çelebi ise makâmının Kars şehrinde bulunduğunu söyler. Bkz. Uludağ, “Harakânî”, XVI, 94.

19. Bâyezîd Bistâmî⁵⁵¹

Ebü'l-Hasan Harakânî, bu tarîkatı Bâyezîd Bistâmî'nin⁵⁵² rûhâniyetinden almıştır. Bistâmî'nin ismi Tayfur bin Îsâ olup, sûfiyye meşâyihî arasında “Sultânü'l-Ârifîn” lakabıyla meşhur olmuştur.

Şer'î ilimlerde istinbât derecesine gelen Bistâmî, sonradan istinbâtı terkedip tevhîd ilmiyle meşgul olmuştur. Hicrî 261 (875) yılında vefât etmiştir. Bazıları vefât târihini hicrî 234 (848) olarak vermiştir. Vasiyyeti üzerine Şeyh Kürdî ismiyle bilinen şeyhin ayak tarafında defn olundu.⁵⁵³ Birçok yerde bulunan kabir ona atfedilmiştir. Bistâmî de üveysîdir.⁵⁵⁴

20. İmâm Ca'fer es-Sâdık⁵⁵⁵

Bâyezîd Bistâmî, bu tarîkatı İmâm Ca'fer es-Sâdık'ın rûhâniyyetinden almıştır. Ca'fer es-Sâdık hicrî 80 (699) yılında Medîne'de doğmuştur.⁵⁵⁶ Ulemâ'nın fazîletlilerinden olan Ca'fer es-Sâdık'tan İmâm Ebû Hanîfe⁵⁵⁷ (ö. 150/767) ve İmâm Mâlik⁵⁵⁸ (ö. 179/795) ve diğer müctehidler rivayet etmişlerdir.

Hicrî 140 (757) senesinde Medîne'de vefât eden⁵⁵⁹ Ca'fer es-Sâdık, babası İmâm Muhammed Bâkır⁵⁶⁰ (ö. 114;733[]) ve dedesi İmâm Zeynelâbidîn'in⁵⁶¹ (ö. 94/712) kabirleri civârında Bakî kabristânına defnedildi.⁵⁶²

⁵⁵⁰ Trabzônî, *Tuhfetü'l-ahbâb*, vr. 17^a.

⁵⁵¹ Bâyezîd Bistâmî hakkında bkz. Hânî, *Hadâiku'l-verdiyye*, s. 399-428; Süleyman Uludağ, “Bâyezîd-i Bistâmî”, *DİA*, V, s. 238-241.

⁵⁵² Doğum târihi hakkında bilgi bulunmayan Bistâmî, İran'ın Horasan eyaletinde bulunan Bistâm kasabasında doğmuştur. Bkz. Uludağ, “Bâyezîd-i Bistâmî”, V, 238.

⁵⁵³ Türbesi Bistâm'dadır. Bkz. Uludağ, “Bâyezîd-i Bistâmî”, V, 241.

⁵⁵⁴ Trabzônî, *Tuhfetü'l-ahbâb*, vr. 17^a.

⁵⁵⁵ Ca'fer es-Sâdık hakkında bkz. Hânî, *Hadâiku'l-verdiyye*, s. 168-181; Mustafa Öz, “Ca'fer es-Sâdık”, *DİA*, VII, s. 1-3; Alpay Sel, *Ca'fer es-Sâdık'ın Tasavvufun Oluşum Sürecindeki Yeri ve Tasavvufî Görüşleri*, Yüksek Lisans Tezi, Iğdır Üniversitesi SBE, Iğdır 2013.

⁵⁵⁶ Mustafa Öz, Ca'fer es-Sâdık'ın hicrî 80 (699) veya 83 (702) senesinde doğduğu görüşündedir. Bkz. Öz, “Ca'fer es-Sâdık”, VII, 1.

⁵⁵⁷ Hanefî mezhebinin kurucusu, büyük müctehid olan İmâm Ebû Hanîfe hakkında bkz. Mustafa Uzunpostalcı, “Ebû Hanîfe”, *DİA*, X, s. 131-138.

⁵⁵⁸ Mâlikî mezhebinin imamı, büyük müctehid ve muhaddis olan İmâm Mâlik (Mâlik b. Enes) hakkında bkz. Ahmet Özel, “Mâlik b. Enes”, *DİA*, XXVII, s. 506-513.

⁵⁵⁹ Mustafa Öz, Ca'fer es-Sâdık'ın hicrî 148 (765) senesinde vefât ettiği görüşündedir. Bkz. Öz, “Ca'fer es-Sâdık”, VII, 1.

⁵⁶⁰ İleride bilgi verilecek.

⁵⁶¹ İleride bilgi verilecek.

21. Kāsım bin Muhammed⁵⁶³

İmâm Ca‘fer es-Sâdık, bu tarîkatı annesinin babası ve Ebû Bekir Sıddîk’ın torunu olan Kāsım bin Muhammed’den⁵⁶⁴ almıştır. Kāsım, Medîne’de bulunan fukahâ-i seb‘âdandır⁵⁶⁵ ki onlar: Saîd bin Müseyyeb (ö. 94/713) ve Urve bin Zübeyr (ö. 94/713) ve Hârice bin Zeyd bin Sâbit (ö. 100/718-19) ve Ubeydullah bin Abdullah bin Mes‘ûd (ö. 98/716) ve Süleyman (b. Yesâr) (ö. 107/725) ve Ebû Seleme’dir.⁵⁶⁶ (ö. 94/712-13) Kāsım, hicrî 108 (726) senesinde vefât etti⁵⁶⁷ ve Bakî⁵⁶⁸ kabristânına⁵⁶⁹ defnedildi.⁵⁷⁰

22. Selmân Fârisî⁵⁷¹

İmâm Ca‘fer Sâdık, bu tarîkatı Selmân Fârisî’den almıştır. Fârisî’nin künyesi Ebû Abdullah’tır. Hz. Peygamber’in (s.a.s) kölelerindendir. İrân’da bulunan İsfahan’ın köylerinden bir köyde doğan Fârisî, aslen mecûsî olup, sonradan mecûsîliği çirkin gördüğü için Şâm’a hicret edip orada Hristiyan ruhbânları ile birkaç sene sohbet etmiştir.

⁵⁶² Trabzônî, *Tuhfetü'l-ahbâb*, vr. 17^b.

⁵⁶³ Kāsım b. Muhammed hakkında bkz. Hânî, *Hadâiku'l-verdiyye*, s. 394-398; Cengiz Kallek, “Kāsım b. Muhammed b. Ebû Bekir”, *DİA*, XXIV, s. 545.

⁵⁶⁴ Hz. Osman’ın halîfeliği döneminde doğmuştur. Bkz. Kallek, “Kāsım b. Muhammed b. Ebû Bekir”, XXIV, 545.

⁵⁶⁵ Bu tâbir, Tâbiîn döneminde yaşamış yedi Medîneli fakih için kullanılır. Bkz. Cengiz Kallek, “Fukahâ-yi Seb‘a”, *DİA*, XIII, s. 214.

⁵⁶⁶ Ebû Seleme’nin fukahâ-i seb‘a’dan olduğu hakkında ihtilaf vardır. Yedinci fakih olarak kendisinin yanı sıra, Ebû Bekir b. Abdurrahman (ö. 94/713) ve Sâlim b. Abdullah b. Ömer’in (ö. 106/725) isimleri de zikredilmektedir. Bkz. Kallek, “Fukahâ-yi Seb‘a”, XIII, 214.

⁵⁶⁷ Vefât târihi hakkında ihtilâf vardır. Vefât târihiyle ilgili olarak hicrî 101 (719), 102 (720), 106 (724) , 107 (725) , 108 (726) ve 112 (730) yılları verilmektedir. Bkz. Kallek, “Kāsım b. Muhammed b. Ebû Bekir”, XXIV, 545.

⁵⁶⁸ Daha çok Cennetü'l-Bakî ismiyle tanınan, Medîne’de müslümanların Mescid-i Nebvî’nin yakınında kurdukları ilk mezarlık. Bkz. Mustafa Fayda, “Cennetü'l-Bakî”, *DİA*, VII, s.387.

⁵⁶⁹ Cengiz Kallek, Kāsım b. Muhammed’in bir hac ya da umre yolculuğu sırasında Kudeyd mevkiinde vefat ettiği ve Müşellel’de defnedildiği görüşündedir. Bkz. Kallek, “Kāsım b. Muhammed b. Ebû Bekir”, XXIV, 545.

⁵⁷⁰ Trabzônî, *Tuhfetü'l-ahbâb*, vr. 17^b.

⁵⁷¹ Selmân Fârisî hakkında bkz. Hânî, *Hadâiku'l-verdiyye*, s. 376-394; İbrahim Hatiboğlu, “Selmân-ı Fârisî”, *DİA*, XXXVI, s. 441-443.

Sonra Anadolu'ya hicret edip Bursa'ya⁵⁷² ulaşan Fârisî, orada ruhbânlarla görüşmüş onlardan Hz. Peygamber'in (s.a.s) peygamberlik zamanının yakın olduğunu öğrenmiş, bundan dolayı Medîne'ye hicret etmiştir. Onu Medîne'ye getirenler, Fârisî'yi yahûdilere köle olarak sattılar.

Benî Kurayza yahûdîlerinin elinde esir olan Fârisî, Hz. Peygamber (s.a.s) Medîne'ye hicret ettiğinde, onunla görüşüp müslüman olmuştur. Hz. Peygamber (s.a.s) onu üç yüz hurma fıdanı ve kırk ukiyye⁵⁷³ altına satın alıp azâd etmiştir. Fârisî, hicret senesinde müslüman olup, hicretin beşinci yılında azâd olmuştur.

Farisî, bir rivâyete göre iki yüz elli sene yaşamıştır.⁵⁷⁴ Hz. Osmân'ın halîfeliği döneminde vefât etmiştir.⁵⁷⁵ Hz. Peygamber (s.a.s) kendisi hakkında "Selmân bizdendir"⁵⁷⁶ diye buyurmuştur.⁵⁷⁷

23. Ebû Bekir Sıddîk⁵⁷⁸

Selmân Fârisî, bu tarîkatı Ebû Bekir Sıddîk'tan almıştır. Sıddîk, Hz. Peygamber'in (s.a.s) halîfesidir ve sahâbenin en üstünü olduğu hakkında görüş birliği vardır. Hz. Peygamber (s.a.s) vefât ettiğinde, bütün sahâbe kendisine biât etmiştir.

⁵⁷² İbrahim Hatiboğlu, Fârisî'nin Şam'dan sonra Musul, Nusaybin ve Ammûrîye'ye gittiğini belirtir. Ammûrîye şehri bugün Afyonkarahisar ilinin Emirdâğ ilçesinde yer almaktadır. Bkz. Hatiboğlu, "Selmân-ı Fârisî", XXXVI, 442.

⁵⁷³ Eski bir ağırlık ölçüsü birimidir. Hadis ve fıkıh âlimleri arasında Hz. Peygamber (s.a.s) devrinde kullanılan Hicaz ukiyyesinin 40 dirheme denk geldiği hususunda görüş birliği varsa da miskal cinsinden karşılığı tartışmalıdır. Söz konusu dirhem Câhiliye devrinden beri varlığını sürdüren tek dânekten ibaret 0,7083gramlık dirhem olduğu farzedilirse ukiyyenin metrik karşılığı 28,3 gramdır. Bkz. Cengiz Kallek, "Ukiyye", *DİA*, XLII, s. 67-68.

⁵⁷⁴ Fârisî'nin kaç yıl yaşadığı konusunda ihtilâf edilmiş, hayatı için 150 ile 553 yıl arasında farklı rakamlar ileri sürmüş, 250 yıldan fazla yaşadığı rivayetinin kabul gördüğünü söyleyenler bile olmuştur. Fakat Fârisî'nin seksenli yaşlara varmadan vefât ettiği, muhtemelen kırklı yaşlarda iken Hicaz'a geldiği rivâyeti daha akla yatkındır. Bkz. Hatiboğlu, "Selmân-ı Fârisî", XXXVI, 442.

⁵⁷⁵ İbrahim Hatiboğlu, Farisî'nin Medâin'de 35 (656) yılı sonu veya 36 (656) yılı başlarında vefât ettiği görüşündedir. Bkz. Hatiboğlu, "Selmân-ı Fârisî", XXXVI, 442.

⁵⁷⁶ Hâkim, Müstedrek, Beyrut, ts., III, s. 598; İbn Kesîr, Sîret, I, 49 ; İbn Sa'd, IV, 83.

⁵⁷⁷ Trabzonî, *Tuhfetü'l-ahbâb*, vr. 18^a-18^b.

⁵⁷⁸ Ebû Bekir Sıddîk hakkında bkz. Hânî, *Hadâiku'l-verdiyye*, s. 362-376; Mustafa Fayda, "Ebû Bekir", *DİA*, X, s. 101-108.

Sıddîk, fil yılında⁵⁷⁹ Minâ'da doğdu.⁵⁸⁰ Erkeklerden ilk müslüman olan kendisidir. Hicrî 13 yılında Cemâziyelâhir ayının ikinci günü (3 Ağustos 634) vefât etmiş⁵⁸¹ ve Ravza-i Mutahhara'ya⁵⁸² defnedilmiştir.⁵⁸³

24. Hz. Muhammed (s.a.s)⁵⁸⁴

Ebû Bekir Sıddîk, bu tarîkatı Hz. Muhammed (s.a.s)'den almıştır. Hz. Muhammed (s.a.s) Mekke'de Rebûlevvelin 12'sinde Pazartesi günü doğdu. Yaşı kırka⁵⁸⁵ gelince, kendisine peygamberlik verildi.

Hz. Muhammed (s.a.s) on üç sene Mekke'de kaldıktan sonra, Kureyş'in çıkarması ve ilâhi bir emir ile, Mekke'den Medîne'ye hicret etti. Ebû Bekir Sıddîk ile bir gece mağarada kaldılar. Ertesi günün sabahı, Hz. Peygamber (s.a.s) Ebû Bekir Sıddîk'ın kalbine “Lâ ilâhe illallah” kelimesini üç kere telkin etti.⁵⁸⁶ Sıddîk, zikr-i hafî ile telkîn olmuştur. Sıddîk, Nübüvvet mertebesine en yakın olan Sıddîkiyet mertebesinde olduğundan, Hz. Peygamber (s.a.s) zikr-i hafîyi ona tahsîs buyurdu. Bundan dolayı Hz. Peygamber (s.a.s) hadis'te: “ ما صبَّ الله في صدري شيئاً الا وصيبتُه في صدر ”⁵⁸⁷ [Allah Teâlâ benim kalbime ne dökmüş ise, ben de onu Ebû Bekir'in kalbine döktüm] buyurdu.

⁵⁷⁹ Kâbe'yi yıkmak amacıyla Mekke üzerine yürüyen Habeş ordusunun Allah tarafından gönderilen kuşlar vasıtasıyla imha edilmesi olayının yaşandığı yıl. Bu olayın zamanına dair kaynaklarda verilen bilgilerde büyük farklılıklar vardır. 547, 552 veya 563 yılları yanında 569, 570 ve 571 yılları da zikredilmiştir. Bkz. Mustafa Fayda, “Fil Vak'ası”, *DİA*, XIII, s. 70-71.

⁵⁸⁰ Mustafa Fayda, Ebû Bekir'in fil vak'ası'ndan üç yıl kadar sonra Mekke'de doğduğu görüşündedir. Bkz. Fayda, “Ebû Bekir”, X, 101.

⁵⁸¹ Mustafa Fayda, Ebû Bekir'in 22 Cemâziyelâhir 13 (23 Ağustos 634) târihinde vefât ettiği görüşündedir. Bkz. Fayda, “Ebû Bekir”, X, 104.

⁵⁸² Mescid-i Nebevî içinde Hz. Peygamber'in kabri ile minberi arasındaki bölüm. Bkz. Nebi Bozkurt, “Ravza-i Mutahhara”, *DİA*, XXXIV, s. 475.

⁵⁸³ Trabzônî, *Tuhfetü'l-ahbâb*, vr. 18b-19a.

⁵⁸⁴ Hz. Muhammed (s.a.s) hakkında bkz. Hânî, *Hadâiku'l-verdiyye*, s. 39-107; Süleyman Uludağ, “Muhammed”, *DİA*, XXX, s. 448-450.

⁵⁸⁵ *Tuhfetü'l-ahbâb* tercümesinde “kırk bir” olarak verilmiştir.

⁵⁸⁶ Necdî Tosun, bu mağara hâdisinin hadis ve târîh kitaplarında bulunmadığı gibi, tasavvuf klasiklerinde ve hatta ilk dönemde yazılan temel Nakşî kaynaklarında bulunmadığına dikkat çeker. Bu rivâyetin ilk defâ Muhammed b. Hüseyin Kazvînî tarafından hicrî 978 (1570)'de Dîmaşk'te kaleme alınan *Silsilenâme-i Hâcegân-ı Nakşbend* adlı eserde geçtiğini ve bir süre sonra Osmanlı mutasavvıflarından Sarı Abdullah Efendi (ö. 1071/1660) başta olmak üzere birçok kişi tarafından tekrarlandığını belirtir. Bkz. Tosun, *Bahâeddîn Nakşbend*, s. 36.

⁵⁸⁷ Bkz. Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, II, s. 419; Ali el-Kârî, *el-Esrârü'l-merfû'a fi'l-ahbâri'l-mevzû'a*, Beyrut 1986, s. 454.

Mağaradan çıkıp Medîne'ye hicret eden Hz. Muhammed (s.a.s), hicretin 10. senesinde 12 Rebûlevvel Pazartesi (18 Haziran 631) günü vefât edip⁵⁸⁸, Hz. Âişe'nin evinin bulunduğu yere defnedildi.⁵⁸⁹

B. Alevî Silsile - 1: Hz. Ali vâsıtasıyla olan birinci silsiledir:

1. Ebü'l-Kāsım Kürrekânî⁵⁹⁰

Ebû Ali el-Fârmedî, bu tarîkatı Ebü'l-Hasan Harakânî'den aldığı gibi ayrıca Ebü'l-Kāsım Kürrekânî'den⁵⁹¹ (ö. 450/1058) almıştır.

Kürrekânî'nin ismi Ali bin Abdulvâhid olup terbiye yönünden Üveysîdir.⁵⁹² Zâhir cihetiyle nisbetleri üçtür. Birinci nisbeti Şeyh Ebû Ali Rûzbârî'den almıştır. İkinci nisbeti Şeyh Ebû Ali Kâtib'ten almıştır. Üçüncü nisbeti de Şeyh Ebû Osman Mağribî'den almıştır.⁵⁹³

2. Ebû Osman el-Mağribî⁵⁹⁴

Ebü'l-Kāsım Kürrekânî, bu tarîkatı Ebû Osman el-Mağribî'den⁵⁹⁵ (ö. 373/983) aldı. Mağribî'nin ismi Saîd bin Selâm olup Mağrib'te Kayrevân⁵⁹⁶ nâhiyelerinde doğdu. Sonra Mekke'ye hicret edip, orada otuz sene orada mücâvir olarak yaşadı. Sonra Nişâbûr'a⁵⁹⁷ gidip, orada Şeyh Ebû Amr Zeccâcî⁵⁹⁸ (ö. 348/959-60) ve Nehrecûrî⁵⁹⁹ (ö. 330/941) ile sohbet etti.⁶⁰⁰

⁵⁸⁸ Mustafa Fayda, Hz. Peygamberin (s.a.s) vefât târihinin 13 Rebûlevvel 11 (8 Haziran 632) olduğu görüşündedir. Bkz. Mustafa Fayda, "Muhammed", *DİA*, XXX, s.422.

⁵⁸⁹ Trabzônî, *Tuhfetü'l-ahbâb*, vr. 19^a-19^b.

⁵⁹⁰ Ebü'l-Kāsım Kürrekânî hakkında bkz. Hânî, *Hadâiku'l-verdiyye*, s. 296-298.

⁵⁹¹ Ebü'l-Kāsım Kürrekânî hicrî 450 (1058) yılında vefât etmiştir.

⁵⁹² Bâzı kaynaklarda Kürregânî'nin Veysel Karanî'den ruhanî yolla feyiz aldığı ve gençliğinde "Üveys Üveys!" diyerek zikrettiği anlatılır. Bkz. Tosun, "Üveysîlik", s. 401.

⁵⁹³ Trabzônî, *Tuhfetü'l-ahbâb*, vr. 20^a.

⁵⁹⁴ Ebû Osman el-Mağribî hakkında bkz. Hânî, *Hadâiku'l-verdiyye*, s. 293-296; Mustafa Bilgin, "Ebû Osman el-Mağribî", *DİA*, X, s. 208-209.

⁵⁹⁵ Bilgin, Mağribî'nin hicrî 243 (857) yılında doğduğu görüşündedir. Nişâbûr'da vefât etmiştir. Bkz. Bilgin, "Ebû Osman el-Mağribî", X, 208-209.

⁵⁹⁶ Günümüzde Kayrevan, Tunus Cumhuriyeti'nde ve başşehir Tunus'un yaklaşık 156 km. güneyinde bulunmaktadır. Bkz. Nadir Özkuyumcu, "Kayrevan", *DİA*, XXV, s. 88.

⁵⁹⁷ İran'da târihi bir şehir olan Nişâbûr, Ortaçağ'da Horasan bölgesindeki dört büyük şehrin en önemlisiydi (diğerleri Merv, Herat ve Belh). Tahran'ı Meşhed'e bağlayan yol üzerinde yer almaktadır. Bkz. Osman Gazi Özgüdenli, "Nişâbûr", *DİA*, XXXIII, s. 149.

Sözlerinden biri: “Âsî olan kimse musır olmamalıdır, böyle olan âsî kurtuluş davâsı edenden hayırlıdır. Çünkü âsî olan devamlı tevbeyle tarîk talebindedir ama müddeî olan davasında şaşırır olur”. Mağribî, hicrî 373 (983) senesinde vefât etti.⁶⁰¹

3. *Ebû Ali Kâtib*⁶⁰²

Ebû Osman Mağribî, bu tarîkatı Ebû Ali Kâtib’ten aldı. Kâtib’in ismi Hüseyin bin Ahmed olup Mısır Kâhire’nin büyük şeyhlerindendir. Kâtib buyurmuştur: “Her ne zaman bir müşkilim olsa, rüyamda Hz. Muhammed’i (s.a.s) görüp, o müşkilden kendisine sorar, müşkilimi hallederim.” Kâtib, hicrî 340 (951) senesinden birkaç sene sonra vefât etti.⁶⁰³

4. *Ebû Ali Rûzbârî*⁶⁰⁴

Ebû Ali Kâtib, bu tarîkatı Ebû Ali Rûzbârî’den⁶⁰⁵ (ö. 322/934) aldı. Rûzbârî’nin ismi Ahmed bin Muhammed’tir. Vezirin oğlu olup, nesebi Fars sultanı Melik Kistrâ’ya dayanır. Aslı Bağdat olup sonra Mısır Kâhire’de ikâmet etti. Hicrî 322 (934) senesinde Kâhire’de vefât etti.⁶⁰⁶

5. *Cüneyd Bağdâdî*⁶⁰⁷

Ebû Ali Rûzbârî, bu tarîkatı “Seyyidü’t-Tâife” ismiyle meşhur olan Cüneyd Bağdâdî’den⁶⁰⁸ (ö. 297/909) aldı. Bağdâdî, aslen Nihâvend’den⁶⁰⁹ olup Bağdât’ta yaşamıştır. Hicrî 297 (909) senesinde vefât etti ve Bağdât’ın batı tarafına defnedildi.⁶¹⁰

⁵⁹⁸ Nîşâbûr’lu olan Zeccâcî, ilk dönem sûfilerinden olup Cüneyd Bağdâdî’nin (ö. 297 /909) mürididir. Mekke’de vefatına kadar mücâvir kaldığından “Şeyhü’l-Harem” lakabıyla anılmıştır. Bkz. Semih Ceyhan, “Zeccâcî, Ebû Amr”, *DİA*, XLIV, s. 174.

⁵⁹⁹ İlk devir sûfilerinden olan Ebû Ya’kûb en-Nehrecûrî, Basra ile Abadan arasında bulunan Nehrecûr’da doğdu. Cüneyd-i Bağdâdî (ö. 297 /909) ve Amr b. Osman el-Mekkî (ö. 297/910) gibi tanınmış sûfilerle arkadaşlık etti. Ebû Ya’kûb es-Sûsî’nin öğrencisi oldu. Uzun yıllar Mekke’de yaşadı ve orada vefât etti. Bkz. Mehmet Demirci, “Ebû Ya’kûb en-Nehrecûrî”, *DİA*, X, s. 252.

⁶⁰⁰ Burada bir bilgi karışıklığı var. Zeccâcî ve Nehrecûrî mücâvir olarak ömürlerinin sonuna kadar Mekke’de yaşadılar. Bu yüzden Mağribî onlarla Mekke’de görüşmüş olmalıdır.

⁶⁰¹ Trabzônî, *Tuhfetü’l-ahbâb*, vr. 20^a-20^b.

⁶⁰² Ebû Ali Kâtib hakkında bkz. Hânî, *Hadâiku’l-verdiyye*, s. 291-292.

⁶⁰³ Trabzônî, *Tuhfetü’l-ahbâb*, vr. 20^b.

⁶⁰⁴ Ebû Ali Rûzbârî hakkında bkz. Hânî, *Hadâiku’l-verdiyye*, s. 285-291; Abdurrezzak Tek, “Rûzbârî”, *DİA*, XXXV, s. 276.

⁶⁰⁵ Bağdat yakınlarındaki Rûzbâr’da doğmuştur. Bkz. Tek, “Rûzbârî”, XXXV, 276.

⁶⁰⁶ Trabzônî, *Tuhfetü’l-ahbâb*, vr. 21^a.

⁶⁰⁷ Cüneyd Bağdâdî hakkında bkz. Hânî, *Hadâiku’l-verdiyye*, s. 246-285; Süleyman Ateş, “Cüneyd-i Bağdâdî”, *DİA*, VIII, s. 119-121.

6. *Serî es-Sakatî*⁶¹¹

Cüneyd Bağdâdî, bu tarîkatı Serî es-Sakatî'den⁶¹² aldı. Sakatî önceden Bağdat'ta bir dükkânda kıymeti ucuz olan elbiseleri satma ile meşhurdu. Sakatî, Bağdâdî'nin dayısıdır. Hicrî 253 senesi⁶¹³ 3 Ramazan Salı (6 Eylül 867) gününde vefât etti.⁶¹⁴

7. *Ma'rûf Kerhî*⁶¹⁵

Serî es-Sakatî, bu tarîkatı Ma'rûf Kerhî'den aldı. Kerhî, Bağdâd'ta bir mahalle olan Kerh'te yaşamıştır. Aslen hristiyan olan Kerhî, ailesi onu okula gönderdiğinde, hocası onu dövdüğünden dolayı firâr edip, İmam Ali er-Rızâ'nın huzûruna varıp, onun elinde müslüman oldu. İmam Ali Rızâ'nın sohbetinde bulunan Kerhî büyük derecelere ulaştıktan sonra, birçok kimseyi kemâle ulaştırdı. Hicri 200 (815-16) senesinde⁶¹⁶ vefât edip, Bağdat'ta defnedildi.⁶¹⁷

⁶⁰⁸ Bağdat'ta doğup orada yaşayan Cüneyd Bağdâdî'nin doğum tarihi belli değildir. Bkz. Ateş, "Cüneyd-i Bağdâdî", VIII, 119.

⁶⁰⁹ İran'da tarihî bir şehir olan Nihâvend, İran'ın batısında Hemedan şehrinin 60 km. kadar güneyinde Gâmâsâb (Gâmesiyâb) suyunun bir kolu üzerinde denizden 1790 m. yüksekte kurulmuştur. İran'ın batısındaki Kirmanşah'ı, ülkenin merkezî kesimindeki İsfahan'a bağlayan yol üzerinde bulunmaktadır. Bkz. İbrahim Sarıçam, "Nihâvend", *DİA*, XXXIII, s. 98.

⁶¹⁰ Trabzonî, *Tuhfetü'l-ahbâb*, vr. 21^a.

⁶¹¹ Serî es-Sakatî hakkında bkz. Hânî, *Hadâiku'l-verdiyye*, s. 195-245; Süleyman Uludağ, "Serî es-Sakatî", *DİA*, XXXVI, s. 564-565.

⁶¹² Sakatî, hicrî 155 (772) senesinde Bağdat'ın Kerh semtinde doğdu. Bkz. Uludağ, "Serî es-Sakatî", XXXVI, 564.

⁶¹³ Uludağ, Sakatî'nin hicrî 251 (865) senesi vefât ettiği görüşündedir. Bkz. Uludağ, "Serî es-Sakatî", XXXVI, 564.

⁶¹⁴ Trabzonî, *Tuhfetü'l-ahbâb*, vr. 21^a-21^b.

⁶¹⁵ Ma'rûf Kerhî hakkında bkz. Hânî, *Hadâiku'l-verdiyye*, s. 189-195; Reşat Öngören, "Ma'rûf-i Kerhî", *DİA*, XXVIII, s. 67-68.; Hamide Türk, *Ma'rûf el-Kerhî: Hayâtı, Tasavvufî Görüşleri ve "Menâkibu Ma'rûf el-Kerhî" İsimli Eser*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi SBE, Konya 2005.

⁶¹⁶ Öngören, Kerhî'nin vefât târihini hicrî 200 (815-16) olarak belirtmekle berâber, vefât târihi hakkında ihtilâf olduğunu ifâde ederek 201 (816-179) ve 204 (819-20) târihlerini de zikretmiştir. Bkz. Öngören, "Ma'rûf-i Kerhî", XXVIII, 67.

⁶¹⁷ Trabzonî, *Tuhfetü'l-ahbâb*, vr. 21^b.

8. İmam Ali er-Rızâ⁶¹⁸

Ma'rûf Kerhî, bu tarîkatı on iki imamdan⁶¹⁹ olup Ebü'l-Hasan künyesiyle meşhur olan İmam er-Ali Rızâ'dan aldı. Rızâ, hicrî 153 (770) senesi⁶²⁰ Rebîülevvel ayında Medîne'de doğdu. Halîfe Me'mun⁶²¹ (ö. 218/833) ahd-i velâyetinde bâat olunup,⁶²² Horâsân'da bulunan Sînâbâd isimli köyde hicrî 203 senesi Ramazanında⁶²³ (Mart 819) vefât edip, o köyde bulunan Hârûn Reşîd'in binâ ettiği kubbe altına defnedildi.⁶²⁴ Bazı kimseler Halîfe Me'mûn tarafından zehirlenerek⁶²⁵ şehid olmuştur demişlerdir.⁶²⁶

⁶¹⁸ İmam Ali er-Rızâ hakkında bkz. Hânî, *Hadâiku'l-verdiyye*, s. 185-189; Ahmet Saim Kılavuz, "Ali er-Rızâ", *DİA*, II, s. 436-438.

⁶¹⁹ Hz. Ali, oğulları Hasan ve Hüseyin ile birlikte Hüseyin'in neslinden gelen ve imam kabul edilen dokuz kişiye verilen isim. On iki imam sistemini benimsemiş olan İsnâaşeriyye isimli Şîî fırkasına göre dokuz kişinin isimleri şunlardır: Ali Zeynelâbidîn (ö. 94/713), Muhammed el-Bâkır (ö. 114/733), Ca'fer es-Sâdık (ö. 148/765), Mûsâ el-Kâzım (ö. 183/799), Ali er-Rızâ (ö. 203/818), Muhammed et-Takî el-Cevâd (ö. 220/835), Ali en-Nakî el-Hâdî (ö. 254/868), Hasan b. Ali el-Askerî (ö. 260/874), Muhammed el-Mehdî el-Muntazar (el-Kâim, el-Hücce; doğumu, 15 Şâban 255 / 29 Temmuz 869). Bkz. Ethem Ruhi Fırlalı, "İsnâaşeriye", *DİA*, XXIII, s. 143.

⁶²⁰ Ahmet Saim Kılavuz, Ali er-Rızâ'nın doğum yılını 148 (765) veya 151 (768) şeklinde gösterenlerin de var olduğunu belirtir. Bkz. Kılavuz, "Ali er-Rızâ", II, 436.

⁶²¹ Halife Hârûn Reşîd'in (ö. 193/809) oğlu olan Abbâsi halifesidir. Hakkında bilgi için bkz. Nahide Bozkurt, "Me'mûn", *DİA*, XXIX, s. 101-104.

⁶²² Me'mûn, Ali er-Rızâ'yı Medîne'den Merv'e getirtti. Ali er-Rızâ, Merv'e ulaştığında kendisini iyi karşılayan Me'mûn, yakın çevresi ile sayıları 33.000'i bulan Abbasoğulları'nı topladı. Bunlara yaptığı konuşmada veliahtlığa Ali er-Rızâ'dan daha lââyık birini bulamadığını belirterek onu veliaht ilân etti. Önce bu görevi kabul etmek istemeyen Ali er-Rızâ iki ay direndiyse de sonunda Me'mûn'un ısrarına dayanamadı ve halife tarafından hazırlatılan ahidnâmeyi imzalamak zorunda kaldı. Bkz. Bozkurt, "Me'mûn", XXIX, 101.

⁶²³ Ahmet Saim Kılavuz, vefât târihini 29 Safer 203 (5 Eylül 818) olarak verir. Bkz. Kılavuz, "Ali er-Rızâ", II, 437.

⁶²⁴ Ali er-Rızâ'nın ölümüne son derece üzülen ve gözyaşları dökken Me'mûn, cenâze namazını bizzat kıldırarak onu babası Hârûnürreşîd'in yanına defnetti. Daha önce Tûs adını taşıyan bu yöreye, Ali er-Rızâ'nın hâturasını yaşatmak için Meşhed adı verildi. Bkz. Kılavuz, "Ali er-Rızâ", II, 437.

⁶²⁵ Bu konuda farklı rivâyetler vardır. Bir rivâyete göre, Ali er-Rızâ fazla üzüm yemesi veya Şîî kaynaklara göre Ali b. Hişâm tarafından verilen zehirli bir narı yemesi, başka bir rivayete göre ise hizmetçinin hazırladığı ve bizzat halifenin sunduğu zehirli nar suyunu içmesi sonucu âniden hastalanıp, üç gün sonra vefât etmiştir. Bkz. Kılavuz, "Ali er-Rızâ", II, 437.

⁶²⁶ Trabzonî, *Tuhfetü'l-ahbâb*, vr. 21^b-22^a.

9. *İmâm Mûsâ el-Kâzım*⁶²⁷

İmâm Ali er-Rızâ, bu tarîkatı babası ve on iki imamdan olan İmâm Mûsâ el-Kâzım'dan aldı. Kâzım, hicrî 128 senesi 17 Safer⁶²⁸ (18 Kasım 745) Pazar günü Medîne'de doğdu. Medîne'de yaşarken, Harûn Reşîd⁶²⁹ (ö. 193/809) Medîne'ye geldi ve onu yanında Bağdâd'a götürdü. Vefât edinceye kadar Harûn Reşîd'in yanında hapiste olup, hicrî 183 senesi Recep ayı (Ağustos 799) Cumâ günü vefât edip, Bağdat'ta Kureyş kabristanına defnedildi.⁶³⁰

10. *İmâm Ca'fer es-Sâdık*⁶³¹

İmâm Mûsâ el-Kâzım, bu tarîkatı babası olan İmâm Ca'fer es-Sâdık'dan⁶³² (ö. 148/765) aldı.⁶³³

11. *İmâm Muhammed el-Bâkır*⁶³⁴

İmâm Ca'fer es-Sâdık, bu tarîkatı babası olan İmâm Muhammed el-Bâkır'dan⁶³⁵ (ö. 114/733 [?]) aldı.⁶³⁶

⁶²⁷ İmâm Mûsâ el-Kâzım hakkında bkz. Hânî, *Hadâiku'l-verdiyye*, s. 181-185; Mustafa Öz, "Mûsâ el-Kâzım", *DİA*, XXXI, s. 219-221.

⁶²⁸ Mustafa Öz, İmam Mûsâ el-Kâzım'ın 7 Safer 128 (8 Kasım 745) târihinde doğduğu görüşündedir. Bkz. Öz, "Mûsâ el-Kâzım", XXXI, 219.

⁶²⁹ Halife Mehdî-Billâh'ın (ö. 169/785) oğlu olan Abbâsî halifesidir. Hakkında bilgi için bkz. Nahide Bozkurt, "Hârûnürreşîd", *DİA*, XVI, s. 258-261.

⁶³⁰ Trabzonî, *Tuhfetü'l-ahbâb*, vr. 22^a.

⁶³¹ İmâm Ca'fer es-Sâdık hakkında bkz. Hânî, *Hadâiku'l-verdiyye*, s. 168-181; Mustafa Öz, "Ca'fer es-Sâdık", *DİA*, VII, s. 1-3.

⁶³² Hicrî 80 (699) veya 83 (702) yılında Medine'de doğan Ca'fer es-Sâdık, hicrî 148 (765) yılında Medine'de vefât edip, Cennetü'l-bakî'de babası Muhammed el-Bâkır ve dedesi Zeynelâbidîn'in kabirlerinin yanına defnedilmiştir. Bkz. Öz, "Ca'fer es-Sâdık", VII, s. 1.

⁶³³ Trabzonî, *Tuhfetü'l-ahbâb*, vr. 22^a.

⁶³⁴ İmâm Muhammed el-Bâkır hakkında bkz. Hânî, *Hadâiku'l-verdiyye*, s. 163-168; Mustafa Öz, "Muhammed el-Bâkır", *DİA*, XXX, s. 506-507.

⁶³⁵ İmâm Muhammed Bâkır, 3 Safer veya 1 Receb 57 (16 Aralık 676 veya 10 Mayıs 677) tarihinde yahut bundan bir yıl önce Medine'de doğdu. Muhammed el-Bâkır hicrî 114 yılının Zilhicce ayında (Ocak-Şubat 733) Medine'de vefât etti ve Bakî Mezarlığı'na defnedildi. Bazı rivayetlerde ölüm tarihi 1-4 yıl sonra gösterilmektedir. Bkz. Öz, "Muhammed el-Bâkır", XXX, 506.

⁶³⁶ Trabzonî, *Tuhfetü'l-ahbâb*, vr. 22^a.

12. İmâm Zeynelâbidîn⁶³⁷

İmâm Muhammed el-Bâkır, bu tarîkatı babası olan İmâm Zeynelâbidîn'den aldı. Zeynelâbidîn, hicrî 38 yılı 5 Şa'bân (6 Ocak 659) Salı günü Medîne'de doğdu⁶³⁸ ve hicrî 94 senesi Muharrem'in on sekizinde⁶³⁹ (24 Ekim 712) Medîne'de vefât edip, Bakî kabristanına defnedildi.⁶⁴⁰

13. İmâm Hüseyin⁶⁴¹

İmâm Zeynelâbidîn, bu tarîkatı Hz. Peygamber'in (s.a.s) torunu olan babası İmâm Hüseyin'den aldı. Hüseyin'in künyesi Ebû Abdullah'tır. Hicretin 4. Yılı 6 Şa'ban'da⁶⁴² (9 Ocak 626) Medîne'de doğdu.

Kûfe⁶⁴³ halkı kendisine dört yüz mektup gönderip onu Kûfe'ye dâvet etti. Yezîd⁶⁴⁴ ile savaş etmek için on sekiz bin kişi kendisine biât edip, onu Kûfe'ye getirmek için yetmiş atlı gönderdiler. İmâm Hüseyin bu yetmiş atlı ile Kûfe'ye gitmek için yola çıktı. Irâk'a vardıklarında, Kerbelâ⁶⁴⁵ denen yerde Yezîd'in Kûfe vâlisi olan Ubeydullah bin Ziyâd⁶⁴⁶ (ö. 67/686) ve yanındaki silahlı askerlerle karşılaştı.

⁶³⁷ İmâm Zeynelâbidîn hakkında bkz. Hânî, *Hadâiku'l-verdiyye*, s. 153-162; Ahmet Saim Kılavuz, "Zeynelâbidîn", *DİA*, XLIV, s. 365-366.

⁶³⁸ Doğum tarihi konusunda değişik rivayetler bulunmakla birlikte genelde hicri 38 (659) yılında Medine'de doğduğu kabul edilir. Bkz. Kılavuz, "Zeynelâbidîn", XLIV, 365.

⁶³⁹ Ahmet Saim Kılavuz, Zeynelâbidîn'in vefat tarihiyle ilgili çeşitli rivayetler bulunmakla birlikte çoğunluğa göre onun, 94 yılı Rebülevvel ayında (Aralık 712) vefat ettiğini ifade eder. Bkz. Kılavuz, "Zeynelâbidîn", XLIV, 365.

⁶⁴⁰ Trabzônî, *Tuhfetü'l-ahbâb*, vr. 22^b.

⁶⁴¹ İmâm Hüseyin hakkında bkz. Hânî, *Hadâiku'l-verdiyye*, s. 139-153; Ethem Ruhi Fırlalı, "Hüseyin", *DİA*, XVIII, s. 518-521; İlyas Üzüm, "Hüseyin", *DİA*, XVIII, s. 521-524.

⁶⁴² Ethem Ruhi Fırlalı, İmâm Hüseyin'in 5 Şâban 4 yılında (10 Ocak 626) doğduğu görüşündedir. Bkz. Fırlalı, "Hüseyin", XVIII, 518.

⁶⁴³ Güney Irak'ta Hz. Ömer'in emriyle Sa'd b. Ebû Vakkas tarafından kurulan şehir. Bâbil harabelerinin güneyinde Fırat'ın batı kenarında kurulmuş olup Necef ile Kerbelâ arasında ve Hîre'nin 5 km. kuzeyindedir; Bağdat'tan uzaklığı ise 170 kilometredir. Bkz. Casim Avcı, "Kûfe", *DİA*, XXVI, s. 339-342.

⁶⁴⁴ Emevî hilâfetinin kurucusu ve Sahâbî olan Muâviye b. Ebû Süfyân'ın (ö. 60/680) oğlu olan Emevî halifesidir. Hakkında bilgi için bkz. Ünal Kılıç, "Yezid I", *DİA*, XLIII, s. 513-514.

⁶⁴⁵ Bağdat'ın yaklaşık 100 km. güneybatısında yer alan şehir. Hz. Hüseyin ile ailesi fertlerinin Emevîler'ce şehid edildikleri yer olup, şehitlerin kabirleri burada bulunmaktadır. Bkz. Mustafa Öz, "Kerbelâ", *DİA*, XXV, s. 272.

⁶⁴⁶ Hakkında bilgi için bkz. Ahmet Turan Yüksel, "Ubeydullah b. Ziyâd", *DİA*, XLII, s. 29-30.

Ubeydullah'ın askerleri, Hüseyin ve yanında olan evlatlarını şehit etti, sadece Zeynelâbidîn kurtuldu. Hüseyin'in başını Şâm'a götürüp, Şâm mescidinde bir direk üzerine koydular. Bu elîm olay hicrî 61 senesi Âşûrâ gününde⁶⁴⁷ (10 Ekim 680) meydana geldi.⁶⁴⁸

14. Ali bin Ebî Tâlib⁶⁴⁹

İmâm Hüseyin, bu tarîkatı babası Ali bin Ebî Tâlib'ten aldı. Hz. Peygamber'in (s.a.s) amcasının oğlu olan Hz. Ali, Kâbe'nin içinde fîl senesinin 30. Yılında 23 Recep Pazar gecesi doğdu.⁶⁵⁰

Dört halîfeden biri olan Hz. Ali'nin hilâfeti⁶⁵¹ altı sene ve birkaç aydır. Hicrî 42 yılının Ramazân ayında (Ocak 663) bir Cuma günü Kûfe'de Abdurrahman b. Mülcem⁶⁵² tarafından zehirli bir kılıç ile yaralandı. Zehirli kılıçla yaralanan Hz. Ali, Pazar günü vefât edip⁶⁵³ Kûfe'de defnedildi.⁶⁵⁴

⁶⁴⁷ Muharrem ayının 10. günü. Hakkında bilgi için bkz. Yusuf Şevki Yavuz, “Âşûrâ”, *DİA*, IV, s. 24-26.

⁶⁴⁸ Trabzonî, *Tuhfetü'l-ahbâb*, vr. 22^b-23^a.

⁶⁴⁹ Ali bin Ebî Tâlib hakkında bkz. Hânî, *Hadâiku'l-verdiyye*, s. 108-138; Ethem Ruhi Fırlalı, “Ali”, *DİA*, II, s. 371-374; M. Yaşar Kandemir, “Ali”, *DİA*, II, s. 375-378.

⁶⁵⁰ Ethem Ruhi Fırlalı, Ali bin Ebî Tâlib'in hicretten yaklaşık yirmi iki yıl önce (milâdî 600) doğduğu görüşündedir. Bkz. Fırlalı, “Ali”, II, 371.

⁶⁵¹ Sözlükte “birinin yerine geçmek, bir kimseden sonra gelip onun yerini almak, birinin ardından gelmek/gitmek, yerini doldurmak, vekâlet veya temsil etmek” gibi anlamlara gelen hilâfet kelimesi, terim olarak İslâm devletlerinde Hz. Peygamber'den sonraki devlet başkanlığı kurumunu ifade eder. Bkz. Casim Avcı, “Hilâfet”, *DİA*, XVII, s. 539.

⁶⁵² Hakkında bilgi için bkz. Ethem Ruhi Fırlalı, “İbn Mülcem”, *DİA*, XX, s. 220.

⁶⁵³ Ethem Ruhi Fırlalı, Hz. Ali'nin 19 veya 21 Ramazan 40 senesinde (26 veya 28 Ocak 661) vefât ettiği görüşündedir. Bkz. Fırlalı, “Ali”, II, 371.

⁶⁵⁴ Trabzonî, *Tuhfetü'l-ahbâb*, vr. 23^a-23^b.

15. Hz. Muhammed (s.a.s)

Ali bin Ebî Tâlib, bu tarîkatı Hz. Muhammed (s.a.s)'den almıştır. Hz. Ali'nin tarîkat alması şu şekilde olmuştur: Hz. Ali: “Yâ Resûlallah, Hazret-i Hakk'a vuslata ve yakınlaşmaya vesîle olan yollardan en yakın olan yola beni delâlet ediniz.” diye söylediğinde, Hz. Peygamber (s.a.s): “Yâ Ali, gözlerini yum ve benden sâdır olan kelimeyi üç kere dinle.” dedi. Hz. Peygamber (s.a.s) gözlerini yumup üç kere yüksek sesle “Lâ ilâhe illallah” deyip, Hz. Ali onu dinledi. Ondan sonra Hz. Ali gözlerini yumup, yüksek sesle üç kere “Lâ ilâhe illallah” kelimesini söyledi ve Hz. Peygamber (s.a.s) onu dinledi.⁶⁵⁵ Bu şekilde cehrî zikir telkin edildi.⁶⁵⁶

Trabzônî, kendisinde ehl-i beyt⁶⁵⁷ zikredilen bu tarîkata “Silsiletü'z-zeheb” [Altın silsile] ismi verildiğini, zâhirî ilimlerde olsun, bâtınî ilimlerde olsun, silsilesi ehl-i beyte muttasıl olan nisbete “Silsiletü'z-zeheb” denildiğini söyler.⁶⁵⁸

⁶⁵⁵ Hadisin bu şekliyle rivâyetine hadis kitaplarında rastlayamadık. Ancak bu rivâyete benzer şekilde rivâyet için bkz. Muslim, İman, 234; Tirmizî, Fiten, 35.

⁶⁵⁶ Trabzônî, *Tuhfetü'l-ahbâb*, vr. 23^b-24^a.

⁶⁵⁷ “Ev halkı” anlamına gelen Ehl-i beyt (ehlü'l-beyt) terkibi ev sahibiyle onun eşini, çocuklarını, torunları ve yakın akrabalarını kapsamına alır. Câhiliye devri Arap toplumunda kabilenin hâkim ailesini ifade eden Ehl-i beyt tabiri, İslâmî dönemden itibaren günümüze kadar sadece Hz. Peygamber'in ailesi ve soyu mânasına gelen bir terim olmuştur. Bkz. Mustafa Öz, “Ehl-i Beyt”, *DİA*, X, s. 498.

⁶⁵⁸ Trabzônî, *Tuhfetü'l-ahbâb*, vr. 24^a.

C. Alevî Silsile -2: Hz. Ali vâsıtasıyla olan ikinci silsiledir:

1. *Dâvûd et-Tâî*⁶⁵⁹

Ma'rûf Kerhî, bu tarîkatı İmam Ali er-Rızâ'dan (ö. 203/809) aldığı gibi ayrıca Dâvûd et-Tâî'den⁶⁶⁰ de aldı. Tâî, cömertlikle meşhûr olan Hâtem-i Tâî'nin⁶⁶¹ (ö. 578 [?]) kabîlesi olan Tay⁶⁶² kabîlesine mensuptur. Kendisi de zamanının en cömert kişisi olan Tâî, tıraş olduğu zaman berbere diğer insanlardan daha fazla dinar verirdi. Künyesi Ebû Süleymân olan Tâî, Kûfe'de doğmuş olup İmâm-ı A'zam Ebû Hânîfe'nin (ö. 150/767) öğrencilerindendir. Sonra halktan çekilip dünyâdan zühd etti. Ma'rûf Kerhî, Tâî'den daha zâhid bir kimse görmedim demiştir. Tâî'nin gözünde bütün dünya ve ehlinin hiçbir kıymeti yoktu. Tâî, hicrî 165 (781) senesinde Kûfe'de vefât edip orada defnedildi.⁶⁶³

2. *Habîb el-Acemî*⁶⁶⁴

Dâvûd Tâî, bu tarîkatı Habîb el-Acemî'den⁶⁶⁵ aldı. Acemî'nin dilinde pelteklik olduğu için kendisine Acemî diye lakab verilmiştir. Pelteklik o dereceye varmış idi ki, Kur'ân'ı tecvid ile okumaya kudreti yoktu. Hattâ ﴿الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾ de (Fâtîha, 1/2). [Bütün hamdler âlemlerin rabbi olan Allah'a aittir.] olan “ها”yı “حا” okurdu. “Lisânım Acemî'dir ama kalbim Arabî'dir” diye söylemiştir. Çok malı olan Acemî, malı terk edip fakri ve yalnızlık yoluna sülûk etti. Basra'da⁶⁶⁶ yaşıyorken hicrî 125 (743) senesinde vefât edip,⁶⁶⁷ Basra'ya defnedildi.⁶⁶⁸

⁶⁵⁹ Dâvûd et-Tâî hakkında bkz. Hânî, *Hadâiku'l-verdiyye*, s. 339-357; Mustafa Kara, “Dâvûd et-Tâî”, *DİA*, IX, s. 48-49.

⁶⁶⁰ Doğum târihi belli değildir.

⁶⁶¹ Tay kabîlesinin reîsi olan, Câhiliye döneminin cömertliğiyle meşhûr şâiridir. Bkz. Süleyman Tülücü, “Hâtîm et-Tâî”, *DİA*, XVI, s. 472-473.

⁶⁶² Adını Tay b. Üded b. Zeyd'den alan, Kahtânîler'e mensup bir Arap kabilesidir. Bkz. Adem Apak, “Tay (Benî Tay)”, *DİA*, XL, s. 187.

⁶⁶³ Trabzônî, *Tuhfetü'l-ahbâb*, vr. 24^b.

⁶⁶⁴ Bkz. Hânî, *Hadâiku'l-verdiyye*, s. 332-338; Erhan Yetik, “Habîb el-Acemî”, *DİA*, XIV, s. 370.

⁶⁶⁵ Doğum târihi hakkında bilgi yoktur.

⁶⁶⁶ Bağdat'ın 420 km. güneydoğusunda, Dicle ile Fırat nehirlerinin birleştiği noktanın 50 km. güneybatısında yer alan şehir, Hz. Ömer tarafından kurulmuştur. Bkz. Abdulhalik Bakır, “Basra”, *DİA*, V, s. 108.

⁶⁶⁷ Vefât târihi hakkında ihtilâf vardır. Habîb el-Acemî'nin vefâtı için kaynaklarda 113 (731), 120 (738), 125 (743) ve 130 (747-48) olmak üzere farklı tarihler verilmektedir. Bkz. Yetik, “Habîb el-Acemî”, XIV, 370.

⁶⁶⁸ Trabzônî, *Tuhfetü'l-ahbâb*, vr. 24^b-25^a.

3. *Hasan el-Basrî*⁶⁶⁹

Habîb Acemî, bu tarîkatı Hasan el-Basrî'den⁶⁷⁰ aldı. Zeyd bin Sâbit'in⁶⁷¹ (ö. 45/665 [?]) kölelerinden olan Basrî, Hz. Ömer'in (ö. 23/644) hilâfetinin müddetinden⁶⁷² iki sene önce Medîne'de doğdu. Hz. Peygamber'in (s.a.s) hanımı olan Ümmü Seleme⁶⁷³ (ö. 62/681), Basrî çocuk iken kendisine süt vermiştir.⁶⁷⁴ Kendisinde olan ilim ve fesâhat bunun bereketinden dolayıdır diye rivâyet edilmiştir. Basrî'nin konuşması, Hz. Peygamber'in (s.a.s) konuşmasına çok benzerdi.

Basrî, Hz. Osmân'ın (ö. 35/656) şehâdetinden sonra⁶⁷⁵ Medîne'den Basra'ya hicret edip orada yaşadı. Hişâm bin Abdülmelik⁶⁷⁶ (ö. 125/743) zamânında hicrî 110 senesi Recep ayında (Ekim 728) vefât etti ve Basra'da defnedildi.⁶⁷⁷

4. *Ali bin Ebî Tâlib*

Hasan el-Basrî, bu tarîkatı Ali bin Ebî Tâlib'ten aldı. Bu nisbet-i aliyye, bu yol ile dahi Hz. Ali'ye muttasıl olmuştur.⁶⁷⁸

⁶⁶⁹ Hasan el-Basrî hakkında bkz. Hânî, *Hadâiku'l-verdiyye*, s. 307-332; Süleyman Uludağ, "Hasan-ı Basrî", *DİA*, XVI, s. 291-293.

⁶⁷⁰ Hasan el-Basrî, hicrî 21 (642) yılında Medine'de doğdu. Bkz. Uludağ, "Hasan-ı Basrî", XVI, 291.

⁶⁷¹ Hz. Ebû Bekir'in emriyle, Kur'an âyetlerinin yazılı olduğu sayfaları bir araya getirip Kur'an'ı cem etmekle görevlendirilen heyetin başkanı olan Sahâbi. Hakkında bilgi için bkz. Bünyamin Erul, "Zeyd b. Sâbit", *DİA*, XLIV, s. 321-322.

⁶⁷² Hz. Ömer, hicrî 13-23 (634-644) yılları arasında halîfelik görevini yapmıştır. Bkz. Mustafa Fayda, "Ömer", *DİA*, XXXIV, s. 44.

⁶⁷³ Ümmü Seleme hakkında bilgi için bkz. M. Yaşar Kandemir, "Ümmü Seleme", *DİA*, XLII, s. 328-330.

⁶⁷⁴ Hasan-ı Basrî'nin annesi Hayre, Resûl-i Ekrem'in (s.a.s) eşi Ümmü Seleme'nin âzatlısı ve hizmetkârıdır. Bundan dolayı Basrî ile daha çok Ümmü Seleme ilgilenmiş, bilgili ve hakîm bir kişi olarak yetişmesinde bu ortamın büyük rolü olmuştur. Bkz. Uludağ, "Hasan-ı Basrî", XVI, 291.

⁶⁷⁵ Hz. Osman'ın şehâdeti 18 Zilhicce 35 (17 Haziran 656) târihinde vukû bulmuştur. Bkz. İsmail Yiğit, "Osman", *DİA*, XXXIII, s. 441.

⁶⁷⁶ Hicrî 106-125 (724-743) yılları arasında halîfelik yapmış olan Emevî halîfesi. Hakkında bilgi için bkz. Nadir Özkuyumcu, "Hişâm b. Abdülmelik", *DİA*, XVIII, s. 148-150.

⁶⁷⁷ Trabzônî, *Tuhfetü'l-ahbâb*, vr. 25^a.

⁶⁷⁸ Trabzônî, *Tuhfetü'l-ahbâb*, vr. 25^b.

5. Hz. Muhammed (s.a.s)

Ali bin Ebû Tâlib, bu tarîkatı iki kevnin seyyidi ki, bu kevnin biri dünyâ ve biri âhirettir veyâhud biri ruhlar âlemi ve biri cisimler âlemidir, olan Hz. Muhammed (s.a.s)'den almıştır.⁶⁷⁹

Trabzônî, Hz. Ali'nin, cehrî zikri Hz. Peygamber'den (s.a.s) aldığı gibi, Hz. Peygamber'in (s.a.s) vefâtından sonra hafî zikri Hz. Ebû Bekir'den almış olduğunu ifâde eder. Hz. Ömer ve Hz. Osman da Hz. Ebû Bekir'den zikir telkini almıştır. Trabzônî, bu bilgiyi Hâce Muhammed Pârsâ'nın⁶⁸⁰ (ö. 822/1420) yazmış olduğu *Kudsiyye*⁶⁸¹ isimli risâlesinde zikrettiğini⁶⁸² söyler.⁶⁸³

⁶⁷⁹ Trabzônî, *Tuhfetü'l-ahbâb*, vr. 25^b.

⁶⁸⁰ Muhammed Pârsâ, Bahâeddîn Nakşbend'in önde gelen halîfelerinden biridir. Hakkında bilgi için bkz. Hamid Algar, "Muhammed Pârsâ", *DİA*, XXX, s. 563-565.

⁶⁸¹ Muhammed Pârsâ, *Kudsiyye*, tashih Ahmed Tâhir Iraki, Tahran: Kitâbhâne-i Tahûrî, 1975; Muhammed Pârsâ, *Risâle-i Kudsiyye tercümesi*, trc. Salahi Efendi, İstanbul: Ahmed İhsan ve Şürekâsı, 1323; Muhammed Pârsâ, *Risâle-i Kudsiyye: Muhammed Bahaeddin Hazretlerinin Sohbetleri*, çev. Necdet Tosun, İstanbul: Erkam Yay., 1998.

⁶⁸² Bkz. Pârsâ, *Risâle-i Kudsiyye: Muhammed Bahaeddin Hazretlerinin Sohbetleri*, s. 28.

⁶⁸³ Trabzônî, *Tuhfetü'l-ahbâb*, vr. 25^b-26^a.

16. İntisap

Bir müridin seyr ü sülûk yapmaya başlaması, bir şeyhe intisap etmesiyle başlar. Mürid, şeyhe ve onun vereceği emirlere tam anlamıyla bağlı kalacağına dâir söz vererek, şeyhe intisap etmiş olur. Biat, mübâyaa, ahz-ı tarîk, ahid, intimâ, telkîn-i zikr, inâbe ve el almak, ikrar vermek gibi tâbirler de intisap etme anlamında kullanılmıştır.⁶⁸⁴ Mürid intisap ettikten sonra şeyh kendisine yapması gerekenleri anlatır ve mânevî yolda ilerlemesi için gerekli olan zikri öğretir.

Nakşibendiyye tarîkatında, müridlere lafza-i Celâl / ism-i Zât (Allah) veya nefy ü isbat (Lâ ilâhe illallah) zikri öğretilir. Trabzônî, müridin şeyhe intisap etmesinin ne şekilde olduğunu şöyle anlatır: Zikir almak isteyen mürid önce istihâre⁶⁸⁵ eder ve şeyh dahi istihâre eder. Ondan sonra mürid müstehab olarak gusül abdesti alır veya normal abdest alır. Sonra dizlerini büküp, huzûr-ı kalble ve himmetini toplayarak şeyhin huzûrunda oturur. Şeyh: “أعوذ بالله السميع العليم من الشيطان الرجيم بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ استغفر الله “ [Kovulmuş şeytandan, her şeyi duyan ve her şeyi bilen Allah’a sığınırım. Rahmân ve Rahîm olan Allah’ın adıyla. Azîm olan, O’ndan başka ilâh olmayan, Rahmân ve Rahîm olan, Hayy ve Kayyûm olan Allah’tan bağışlanma dilerim ve O’na tövbe ederim. Rabbim beni affet.] duâsını okur. Mürid de bu duâyı üç kere şeyhinin okuduğu gibi okur. Sonra mürid, dilini damağına yapıştırıp ve gözlerini kapayıp ve kalbini şeyhinin kalbi mukâbelesine verir. Şeyh müridin kalbine teveccüp edip, müridin kalbine kendi kalbiyle üç kere ism-i zâtı telkin eder. Mürid de sol memesinin altında bulunan kalbiyle bu şekilde üç kere zikreder⁶⁸⁶.

Kelime-i tevhîd telkîni de bu şekildedir. Fakat mürid kelime-i tevhîd telkininde habs-i nefes ile alır. Habs-i nefes şu şekilde olur: “Lâ” kelimesini göbeğinin üstünden alıp, “Lâ” kelimesinin iki tarafını dimağına uzatır. Sonra dimağdan “ilâhe” kelimesini alıp sağ omzuna alır ve omzundan “illallah” kelimesini alıp, bütün bedeni ondan tesirlenecek bir şekilde sol memesinin altındaki kalbine vurur. Bu keyfiyyet üzere kalbiyle üç kere böyle zikir eder.⁶⁸⁷

⁶⁸⁴ Osman Türer, “Biat”, *DİA*, VI, s. 124.

⁶⁸⁵ İstihâre hakkında bkz. Salim Ögüt, “İstihâre”, *DİA*, XXIII, s. 333-334.

⁶⁸⁶ Trabzônî, *Tuhfetü'l-ahbâb*, vr. 31^b-32^a.

⁶⁸⁷ Trabzônî, *Tuhfetü'l-ahbâb*, vr. 32^a.

Zikir telkînin tekmîlinde şeyh ellerini kaldırıp, mürid hakkında dua eder ve duâsında: “ اللهم خذ منه وتقبل منه وافتح عليه ابواب كل خير التي فتحتها على انبيائك واوليائك واهل طاعتك ” اجمعين واهد الى صراطك المستقيم وكن له عوناً ومعيناً يا ارحم الراحمين وصلى الله على سيدنا ومولانا محمد وعلى اله وصحبه وسلم [Ey Allahım! Ondan al ve ondan kabul et. Ve onun üzerine enbiyâlarının ve evliyâlarının ve ehl-i ibâdetinin hepsinin üzerine açtığın bütün hayır kapılarını aç. O’nu dosdoğru yoluna ilet. Onun yardımcısı ve destekçisi ol ey merhametlilerin en merhametlisi. Allah’ın salât ve selâmı, efendimiz ve sâhibimiz olan Muhammed ve onun âilesi ve ashâbı üzerine olsun.] diye söyler.⁶⁸⁸

Trabzônî, müride ism-i zât ya da nefy ü isbât zikrinden hangisinin önce telkin edileceğinin, müridin isti’dâdına bağlı olduğunu ifâde eder ve bunun sebebinin açıklar: Mübtedînin cezbeyi sülûk üzere takdime isti’dâdı varsa, o müride önce ism-i zât telkîn olunur. Çünkü cezbe sâhibi olana, ism-i zât münâsiptir. Zîrâ onun kalbi ağyârdan ve ekvâna taalluktan boştur, tekrâr ağyârı ve taallukatı nefye muhtâc olmaz. Onun ihtiyâcı olan ancak maiyyet-i zâtiyye cezbesinin hakîkatinin zuhûrudur. Bu hal de ism-i zâtı zikre iştilal ile hâsıl olur. Eğer mübtedînin cezbe üzerine sülûku takdime isti’dâdı varsa, ona habs-i nefes etmeksizin nefy ü isbât zikri telkin etmek münâsiptir. Mürid, cezbeye isti’dâd gelinceye kadar nefy ü isbat ile meşgul olur. İsti’dad geldikten sonra ona ism-i zât telkin olunur.⁶⁸⁹

Meşâyihin zikir telkininde, tâliblerin isti’dâdlarına bakmaları, tâliblerin sülûklerinin kolaylık ile olması içindir. Eğer tâliblerin isti’dâdlarına i’tibâr etmeyip cezbesi olmayana ism-i zât veya cezbesi olana nefy ü isbât telkîn etseler, tâliblerin sülûklarına vusûlde yavaşlık ve sülûkte zorluk ve bunların gayrı âfât-ı sülûk gibiler ile karışıklık hâsıl olur. Bu takdîrce gerek şeyh ve gerek mürid, ikisi dahi müridin ıslâhı işinde yorgunluk çekmeye sebep olur.⁶⁹⁰

⁶⁸⁸ Trabzônî, *Tuhfetü’l-ahbâb*, vr. 32^a.

⁶⁸⁹ Trabzônî, *Tuhfetü’l-ahbâb*, vr. 32^b.

⁶⁹⁰ Trabzônî, *Tuhfetü’l-ahbâb*, vr. 32^b-33^a.

Sirhindî, intisapta zikir telkîninin yapılmasının mutlakâ şart olduğu görüşünde değildir. Zikir telkîninin yapılması, şeyhe bağlıdır. Tâbi olunan şeyh, sâlikin kabiliyetine uygun olanın zikir olduğunu görürse zikri emreder, teveccüh ve murâkabenin uygun olduğunu görürse bu ikisine yönlendirir. Yalnızca sohbetin yeterli olduğunu bilirse o zaman sohbeti emreder. Yâni şeyhin sohbeti ile birlikte zikre ihtiyaç duymak bu yolun şartlarından değildir. Aksine şeyh sâlikin hâline neyi münâsip görürse onu emreder. Eğer sâlikin tarîkatın bazı şartlarında kusuru olursa, şeyhin sohbetiyle bu kusuru telâfi eder. Şeyhin teveccühü sâlikin eksikliklerini giderir.⁶⁹¹

⁶⁹¹ Sirhindî, *Mektûbât-ı Rabbânî*, II, s. 235. (nr. I/286)

17. Letâifler

Letâif, latîfe (ince, nâzik, şeffaf şey) kelimesinin çoğulu olup, tasavvuf istilâhında insanın hakikatını oluşturan katmanları ifâde eder. Başka bir ifâdeyle, rûhun mertebeleri veya farklı boyutları da denilebilir.⁶⁹² Başka bir târife göre, duyu organlarının ve aklın idrâk edemeyeceği mânevi gerçekleri bilmemizi sağlayan hassas bilinçaltı yetenekleridir.⁶⁹³

Müceddidiyye öncesi Nakşbendî kaynaklarında letâif konusu önemli bir yer tutmaz iken, Ahmed Sirhindî letâif konusunu seyr ü sülûk sistemi içerisinde önemli bir konuma çıkarmıştır.⁶⁹⁴

Sirhindî'ye göre insan on letâiften oluşmaktadır. Bunlara “Letâif-i Aşere” denilmektedir. Bu letâiften beşi Âlem-i Emr’e⁶⁹⁵ (ruhlâr âlemine), beşi de Âlem-i Halk’a (yaratılış âlemine) âittir.⁶⁹⁶

A. Âlem-i Emr Letâifleri

Trabzônî, Kalb ve onun kardeşleri olan Ruh, Sır, Hafî ve Ahfâ latîfelerinin her birinin arşın⁶⁹⁷ üstünde olan âlem-i emrden olduğunu belirtir. Âlem-i emr, histen ve hayâlden ve cihetten ve mekândan hâriç olan mevcûdâtтан ibârettir. Allah emr âlemini, madde olmadan “كُنْ” emri ile yaratmıştır. Eyyûbî, ﴿أَلَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْأَمْرُ﴾ (Araf, 7/54). [Dikkat edin, yaratmak da, emretmek de yalnız O'na mahsustur.] âyetinin buna işâret olduğunu belirtir.⁶⁹⁸

⁶⁹² Letâifler hakkında yazılmış kapsamlı bir makâle için bkz. İsa Çelik, “Tasavvuf Terminolojisinde Letâif-i Ruhâniyye”, *Marife*, Yıl. 9, sy. 2, (Güz 2009), s. 83-116.

⁶⁹³ Tosun, *İmâm-ı Rabbânî Ahmed Sirhindî*, s. 55.

⁶⁹⁴ Tosun, *İmâm-ı Rabbânî Ahmed Sirhindî*, s. 113.

⁶⁹⁵ Emr âleminden olan bu beş latîfe ile yapılan seyr ü sülûk usûlü hakkında bilgi için bkz. Osman Türer, “Letâif-i Hamse”, *DİA*, XXVII, s. 143.

⁶⁹⁶ Tosun, *İmâm-ı Rabbânî Ahmed Sirhindî*, s. 55.

⁶⁹⁷ Arş hakkında bilgi için bkz. Süleyman Uludağ, “Arş”, *DİA*, III, s. 410.

⁶⁹⁸ Trabzônî, *Tuhfetü'l-ahbâb*, vr. 34^b.

Trabzônî, âlem-i emrden olan ve letâif-i ulviyye diye bilinen bu latîfelerden her bir latîfenin, anâsır-ı erbaadan⁶⁹⁹ mürekkebe olan bedende özel yerinin var olduğunu belirterek, bu latîfelerin bedendeki yerleri⁷⁰⁰ ve özellikleri ile ilgili bilgi verir.⁷⁰¹

1. *Kalb*⁷⁰²

Trabzônî'ye göre kalb latîfesi âlem-i emrden olan rûh ile âlem-ı halktan olan nefis-i nâtika arasında tavassut edip, külliyat ve cüz'iyâtı idrâk eden lâtifedir. Bu kalbin küllîsi ile lisân konuşur ve göz müşâhede eder ve kulak duyar ve müdrik idrâk eder.⁷⁰³ Bu latîfenin yeri sol memenin altında bulunan mudga-i sanevberîdir [kozalak şeklindeki et parçasıdır].⁷⁰⁴

Sirhindî, kalbin anâsır-i erbaâdan olan halk âlemiyle ruhlar âlemi arasında bir geçit olduğunu ifâde eder. Kalb, her iki âlemin de renginden ve vafından bir şeyler taşımaktadır. Kalbin yarısı hâlk âleminden ve diğer yarısı da ruhlar âlemindendir.⁷⁰⁵

Sirhindî ayrıca kalb ile göğsün sol tarafındaki et parçası (yürek) arasında özel bir irtibât bahşedildiğini belirtir. Kalbin mânevî yükselişi, ruh makâmına ve daha üstteki makâmlara ulaşmasına bağlıdır. Sirhindî'ye göre bu ulaşma önce hâl⁷⁰⁶ sonra makâm⁷⁰⁷ şeklinde olur.

⁶⁹⁹ Toprak, su, hava ve ateşten ibaret olan “dört unsur” anlamına gelen anâsır-ı erbaa hakkında bilgi için bkz. H. Bekir Karlığa, “Anâsır-ı Erbaa”, *DİA*, III, s. 149-151.

⁷⁰⁰ Âlem-i emr letâiflerinin bedendeki yerleri hakkında farklı görüşler bulunmaktadır. Bu farklı görüşlere göre letâiflerin üç farklı şekilde bulunan vücuddaki yerleri hakkında bilgi için bkz. Tosun, *İmâm-ı Rabbânî Ahmed Sirhindî*, s. 57-59. ; Letâiflerin bedendeki yerlerinin şekilsel gösterimi için bkz. Tosun, *İmâm-ı Rabbânî Ahmed Sirhindî*, s. 155.

⁷⁰¹ Trabzônî, *Tuhfetü'l-ahbâb*, vr. 35^a.

⁷⁰² Kalb latîfesi hakkında daha geniş bilgi için bkz. Süleyman Uludağ, “Kalb”, *DİA*, XXIV, s. 229-232.

⁷⁰³ Trabzônî, *Tuhfetü'l-ahbâb*, vr. 33^b.

⁷⁰⁴ Trabzônî, *Tuhfetü'l-ahbâb*, vr. 35^a.

⁷⁰⁵ Sirhindî, *Mektûbât-ı Rabbânî*, I, s. 264. (nr. II/83)

⁷⁰⁶ Hâl'in özelliği geçici olmasıdır. Hâl hakkında bilgi için bkz. Mehmet Demirci, “Hâl”, *DİA*, XV, s. 216-218.

⁷⁰⁷ Makâm'ın özelliği kalıcı olmasıdır. Makâm hakkında bilgi için bkz. Süleyman Uludağ, “Makam”, *DİA*, XXVII, s. 409-410

2. *Rûh*⁷⁰⁸

Trabzônî, rûh latîfesinin, kalb latîfesine hakîkat haysiyetinden ortak olan ve âlem-i melekûtta⁷⁰⁹ bir nûrânî bir latîfe olduğunu ifâde eder. Rûh kalbin bâtınıdır⁷¹⁰ ve kalbten dâha latîftir. Eğer rûh kişinin kalbine mürââtından mahcûb olup, kalbe mürâat edemezse, kişinin cevherleri⁷¹¹ ve a‘zâsı şerîat âdâbında kötü iş işlerler. Çünkü kalb, nefis ve cevherlerin hepsi ruhâ murâkabe ve ilticâ edip, illâ ondan izin alarak amel işlerler.⁷¹² Bu latîfenin yeri sağ memenin altındadır.⁷¹³

3. *Sır*⁷¹⁴

Trabzônî, sır latîfesinin âlem-i ceberûta⁷¹⁵ mensûb olan bir Rabbânî latîfe olup, rûhun bâtınında ve rûhtan daha latîf olduğunu ifâde eder. Sır mertebesi, sâlikin âlem-i ceberûta giriş mahallidir. Âlem-i ceberûta girişin yolu şudur: İlk olarak sâlik kalb mertebesine girer ve kalb mertebesini kat‘ edip, rûh mertebesine yükselir ve ruh mertebesini kat‘ ettikten sonra sır mertebesine yükselir. Sır mertebesinden ceberût âlemini müşâhede makâmına yükselir. Bu iş ve hâller öyledir ki hiçbir kimse ona vâkıf olamaz, ancak bu yolda sülûkü çok olup, ince anlayışlı olan sâlikler vâkıf olabilir.⁷¹⁶ Bu latîfenin yeri sol memenin üstündedir.⁷¹⁷

⁷⁰⁸ Rûh latîfesi hakkında daha geniş bilgi için bkz. Süleyman Uludağ, “Ruh”, *DİA*, XXXV, s.192-193.

⁷⁰⁹ Melekût âlemi hakkında bilgi için bkz. Nihat Azamat, “Melekût”, *DİA*, XXIX, s. 47-48.

⁷¹⁰ “Gizli olmak” mânâsına gelen ve aynı zamanda Allah’ın isimlerinden biri olan “bâtın” hakkında bilgi için bkz. Bekir Topaloğlu, “Bâtın”, V, s. 187.

⁷¹¹ * Latîfeleri

⁷¹² Trabzônî, *Tuhfetü’l-ahbâb*, vr. 33^b.

⁷¹³ Trabzônî, *Tuhfetü’l-ahbâb*, vr. 35^a.

⁷¹⁴ Sır latîfesi hakkında daha geniş bilgi için bkz. Necdet Tosun, “Sır”, *DİA*, XXXVII, s. 115-116.

⁷¹⁵ Ceberût âlemi hakkında bilgi için bkz. İrfan Gündüz, “Ceberût”, *DİA*, VII, s. 193-194.

⁷¹⁶ Trabzônî, *Tuhfetü’l-ahbâb*, vr. 33^b-34^a.

⁷¹⁷ Trabzônî, *Tuhfetü’l-ahbâb*, vr. 35^a.

4. Hafî

Trabzônî, hafînin lâhûtî bir latîfe olup sıfât âlemine mülâzemet edici olduğunu belirtir. Hafî latîfesi, sırrın bâtını olup sırdan daha latîftir. Hafî mertebesi hayret⁷¹⁸ ve istiğrak⁷¹⁹ mertebesidir.⁷²⁰ Bu latîfenin yeri sağ memenin üstündedir.⁷²¹

5. Ahfâ

Letâiften biri olarak “Ahfâ” terimini ilk kez kullanan Sirhindî’dir. Ancak bu yeni bir letâifin keşfedilmesi değil, farklı bir şekilde adlandırılmasından ibârettir. Zîrâ Alâüddevle Simnânî’nin⁷²² (ö. 736/1336) “Latîfe-i Hakkî” dediği mertebeye Sirhindî “Ahfâ” demiştir.⁷²³

Trabzônî, ahfâ latîfesinin hafî latîfesi gibi lâhûtî bir latîfe olduğunu belirtir. Ahfâ latîfesi, zât âlemine mülâzımdır ve âlem-i zâtın tecelliyâtına mazhardır. Trabzônî, bu mânâda: “إن في الجسد لمضغة وفي المضغة فؤاداً وفي الفؤاد سراً وفي السر خفياً وفي الخفي اخفى وفي أنا لاخفى أنا”⁷²⁴ [Muhakkak ki insan bedeninde bir et parçası vardır. Ve et parçasının içinde kalb vardır. Ve kalbin içinde sır vardır. Ve sırrın içinde hafî vardır. Ve hafînin içinde ahfâ vardır. Ve ahfânın içinde ben varım.] hadisinin vârid olduğunu söyler. Ahfâ latîfesi, hafî latîfesinin bâtını olup hafîden daha latîftir.⁷²⁵ Bu latîfenin yeri sır ile hafî arasında, göğsün ortasındadır.⁷²⁶

Trabzônî’nin ifâdesine göre letâiflerin hepsinin bâtınları, âdete muhâlif olarak zâhirinden daha büyüktür. Sâlik olan ahfâ mertebesine ulaştığında, bütün letâifler ahfâ ile müttehid olurlar. Çünkü bu letâiflerin aslında hakîkatları müttehiddir. Fakat mertebeler ve tavırlar cihetinde müteaddidlerdir.⁷²⁷

⁷¹⁸ Allah’ı tanıyan, fakat bunu ifade edemeyen ârifin yaşadığı hal anlamında kullanılan “hayret” hakkında bilgi için bkz. Erhan Yetik, “Hayret”, *DİA*, XVII, s. 60-61.

⁷¹⁹ Sâlikin ilâhî sevginin istilâsı altında kendisi ve maddî âlem hakkında hiçbir duygu, algı ve bilince sahip olmaması anlamında kullanılan ve aynı zamanda “vecd” diye de bilinen “istiğrak” hakkında bilgi için bkz. Semih Ceyhan, “Vecd”, *DİA*, XLII, s. 583-584.

⁷²⁰ Trabzônî, *Tuhfetü’l-ahbâb*, vr. 34^a.

⁷²¹ Trabzônî, *Tuhfetü’l-ahbâb*, vr. 35^a.

⁷²² Rükniyye tarîkatının kurucusu, İranlı âlim ve şair olan Alâüddevle Simnânî hakkında bilgi için bkz. M. Nazif Şahinoğlu, “Alâüddevle-i Simnânî”, *DİA*, II, s. 345-347.

⁷²³ Tosun, *İmâm-ı Rabbânî Ahmed Sirhindî*, s. 113.

⁷²⁴ Hadisin kaynağını tespit edemedik.

⁷²⁵ Trabzônî, *Tuhfetü’l-ahbâb*, vr. 34^a.

⁷²⁶ Trabzônî, *Tuhfetü’l-ahbâb*, vr. 35^b.

⁷²⁷ Trabzônî, *Tuhfetü’l-ahbâb*, vr. 34^a-34^b.

Muhammed Ma'sûm (ö. 1034/1624), zikredilen bu beş latîfeden her birinin vücûb mertebelerinde asıllarının var olduğunu ve her bir latîfenin fenâsının, bu latîfenin aslına erişmek ve onda fânî ve yok olmak olduğunu belirtir. Muhammed Ma'sûm'a göre kalbin aslı Allah'ın fiilî sıfatlarındandır ve fenâsı⁷²⁸ fiillerin tecellisine bağlıdır. Ruhun aslı hakiki sıfatlarındandır ve fenâsı sıfatların tecellisiyle alâkalıdır. Sırrın aslı şuurattandır ki sıfatların asıllarıdır ve fenâsı şanların tecellisine mevkuftur. Hafînin aslı tenzîhi sıfatlarındandır ve fenâsı bu yüksek dereceye kavuşmakladır. Ahfânın aslı ise cehil ve hayret makâmındandır. zâtın tecellisinden hâsıl olur. Bunun için fenâsı da o tecellîye bağlıdır.⁷²⁹

Sirhindî, kalb, ruh, sır, hafî ve ahfâ gibi letâiflerin bütün kemâlâtının, Hz. Peygambere (s.a.s) bağlı olduğunu ifâde eder.⁷³⁰

Trabzônî'ye göre Allah, letâif-i ulviyye [yüksek letâifler] olan âlem-i emr latîfelerini, hikmet-i bâligasıyla mâtde âleminden yaratılmış olan âlem-i halk [nefs-i nâtika ve anâsır-ı erbaâ] latîfeleriyle, iki âlemin birbirine taaşşuku ve muhabbeti yolu üzerine terkîb etti. Öyle bir taaşşuk mertebesinde ki, iki âlem mürekkeb olduktan sonra her biri diğlerinden ayrılmayı kerîh görürler. Hattâ bu taaşşuk sebebinden, âlem-i emrin lâtifeleri, âlem-i halkın latîfelerinin hükmü altında mağlup olmuş oldu.⁷³¹

⁷²⁸ Fenâ hakkında bilgi için bkz. Mustafa Kara, "Fenâ", *DİA*, XII, s. 333-335.

⁷²⁹ Ma'sûm Sirhindî, *Mektûbât-ı Ma'sûmiyye*, II, s. 294. (nr. II/52)

⁷³⁰ Sirhindî, *Mektûbât-ı Rabbânî*, I, s. 178. (nr. 25)

⁷³¹ Trabzônî, *Tuhfetü'l-ahbâb*, vr. 34^b.

B. Âlem-i Halk Letâifleri

Trabzônî, Allah'ın âlem-i halk latîfelerini mâdde-i unsurdan yarattığını söyler. Âlem-i halktan olan latîfeler: Nefs-i nâtika ve anâsır-ı erbaadır.⁷³²

1. *Nefs-i Nâtika*⁷³³

Trabzônî, Nefs-i nâtika'nın [Konuşan nefis], rûh-i emrin nefs-i hayvâniyyeye taallukundan hâsıl olan insâniyet olduğunu ifâde eder.⁷³⁴ Nefs-i nâtikanın yeri insanın dimâğındadır. Dimağ, havâs-ı hamse-i bâtinenin evidir. Nefs-i nâtika, havâs-ı hamsede Allah'ın bunlarda vedia ettiği kuvvet ile, kalb vâsıtasıyla tasarruf eder. Kalb insan bedeninde sultân mesâbesinde ve nefs-i nâtika ise vezîr mesâbesindedir.⁷³⁵

Sirhindî, insanın hakîkatının ve zâtının, her bir insanın “ben” sözü ile işaret ettiği nefs-i nâtikasını olduğunu belirtir. Sirhindî'ye göre nefs-i nâtikanın hakîkati ise yokluktur. Varlığın ve varlığa ait sıfatların yansıması sebebiyle nefs-i nâtika kendisinin mevcut, diri, bilen ve müstakil güç sahibi olduğunun vehmine kapılmıştır.⁷³⁶

2. *Ânâsır-ı Erbâa*⁷³⁷

Trabzônî, Ânâsır-ı erbâa ile murâd edilenin ateş, hava, su ve toprak olduğunu belirtir. Nefs-i nâtika ve ânâsır-ı erbâadan olan letâifler süflî [aşağı, alçak] olan latîfelerdir.⁷³⁸

Trabzônî, letâif-i süfliyyenin her birerleri için, letâif-i ulviyyeden birine nisbetinin var olduğunu söyler. Trabzônî'nin ifâdesine göre, letâif-i süfliyyeden ateşin nisbeti rûhadır ve havânın nisbeti hafîyedir ve suyun nisbeti ahfâyadır ve toprağın nisbeti sırradır ve nefs-i nâtikanın nisbeti kalbedir.⁷³⁹

⁷³² Trabzônî, *Tuhfetü'l-ahbâb*, vr. 34^b-35^a.

⁷³³ Nefs-i nâtika hakkında bilgi için bkz. Süleyman Uludağ, “Nefis, *DİA*, XXXII, s. 526-529.

⁷³⁴ Trabzônî, *Tuhfetü'l-ahbâb*, vr. 35^a.

⁷³⁵ Trabzônî, *Tuhfetü'l-ahbâb*, vr. 35^a-35^b.

⁷³⁶ Sirhindî, *Mektûbât-ı Rabbânî*, III, s. 329. (nr. III/62)

⁷³⁷ Toprak, su, hava ve ateşten ibaret olan “dört unsur” anlamına gelen anâsır-ı erbaa hakkında bilgi için bkz. H. Bekir Karlığa, “Anâsır-ı Erbaa”, *DİA*, III, s. 149-151.

⁷³⁸ Trabzônî, *Tuhfetü'l-ahbâb*, vr. 35^a.

⁷³⁹ Trabzônî, *Tuhfetü'l-ahbâb*, vr. 35^a.

Bu konuda Muhammed Ma'sûm'un (ö. 1034/1624) farklı görüşleri vardır. Muhammed Ma'sûm bir mektubunda, âlem-i emrde bulunan beş latîfenin her biri, âlem-i halkın beş latîfesi ile münasebetli olduğunu söyler. Ona göre, ahfâ latîfesinin münâsebeti toprakladır, hafî ateşle, sır hava ile, ruh su ile ve kalb de nefisle münâsebetlidir.⁷⁴⁰

Muhammed Ma'sûm diğer mektubunda ise, âlem-i halkın beş latîfesinin, âlem-i emrin beş latîfesinin aslı olduğunu belirtir. Ona göre, nefis latîfesi, kalb latîfesinin karşılığı, hava latîfesi rûhun, su latîfesi sır latîfesinin aslı, ateş latîfesi hafî latîfesinin aslı, toprak latîfesi ahfâ latîfesinin aslı ve karşılığıdır.⁷⁴¹

Trabzônî'nin ifâdesine göre, ânâsır-ı erbâa nefis-i nâtika içinde mündericidir. Şu şekilde ki, Allah ilk olarak anâsırın basît olanlarının her birerlerinin te'sîrlerini mukâbilinin kuvvetiyle azaltıp izâle ettikten sonra birbirleriyle terkîb etmiştir. Hattâ anâsırın toplamı bir emir gibi olmuştur.⁷⁴²

Bundan sonra bu emr-i vâhidden, anâsır-ı mürekkebeyi tabîatlarıyla bile cem' edici bi tabîat icâd etmiştir. O tabîat ki, hayvete kâbiliyet kesb eden mizâc-ı mu'tedildir. Bundan sonra bu mizâc-ı mu'tedilden hakikat-i hayvâniyyeyi icâd etmiştir. Ve ondan sonra bu hakikat-i hayvâniyyeden, hakikat-i nev'-i insâniyye olan hakikat-i nev'iyeyi icâd etmiştir.⁷⁴³

Trabzônî, bu sebepten dolayı anâsırın, tabîat-i külliyyenin tahtında münderic olduğunu ifâde eder. Ve tabîat-ı külliyye dahi müştemile olduğu tabâyî' ile hakikat-ı hayvâniyye tahtında mündericidir. Ve hakikat-ı hayvâniyye dahi müştemilâtıyla nefis-i nâtika içinde mündericidir. Öyle ise anâsır bu vesâit ile nefis-i nâtika içinde münderic olmuştur olur. Bundan nâşî, nefis-i nâtikanın kıyâmı anâsır ile ve anâsırın hayveti nefis-i nâtika ile. Bunun içindir ki nefis-i nâtika kemâlât ile sıfatlandığında, anâsır dahi nefis-i nâtıkaya ittibâ' cihetiyle ol kemâlât ile sıfatlanır.⁷⁴⁴

⁷⁴⁰ Ma'sûm Sirhindî, *Mektûbât-ı Ma'sûmiyye*, I, s. 178. (nr. I/25)

⁷⁴¹ Ma'sûm Sirhindî, *Mektûbât-ı Ma'sûmiyye*, II, s. 273. (nr. III/213)

⁷⁴² Trabzônî, *Tuhfetü'l-ahbâb*, vr. 35^b.

⁷⁴³ Trabzônî, *Tuhfetü'l-ahbâb*, vr. 35^b.

⁷⁴⁴ Trabzônî, *Tuhfetü'l-ahbâb*, vr. 36^a.

18. Zikir

Sözlükte “bir şeyi anmak, hatırlamak” anlamındaki zikir (zikr) kelimesi (çoğulu zükûr, ezkâr) dinî literatürde “Allah’ı anmak ve unutmamak suretiyle gafletten ve nisyandan kurtuluş” anlamında kullanılır.⁷⁴⁵

Nakşibendiyye’de başlıca iki tür zikir vardır: İsm-i zât (Allah) zikri ve Nefy ü isbât (Lâ ilâhe illallah) zikri. Etvâr-ı Seb’a (nefsin yedi mertebesi)⁷⁴⁶ Nefs-i emmâre, levvâme, mülheme, mutmainne, râdiye, merdıyye, kâmile) usûlüyle seyr u sülûkü esas alan tarîkatlarda ise sırasıyla kelime-i tevhîd, sonra Allah, Hû, Hakk, Hayy, Kayyûm, Kakhâr gibi isimlerle zikir yapılır.⁷⁴⁷

Trabzônî, bir şeyi zikretmenin, o şeyden başkasını unutmak olduğunu belirtir. Bir zikirde mezkûru bulup ondan başkasını unutmak bulunmaz ise, o zikir bu tarîkatın meşâyihî indinde zikir değildir. Kelabâzî de bu görüştedir. Kelabâzî’ye göre hakîki zikir, zikir esnâsında mezkûr (yâni zikredilen Allah) tan başkasını unutmaktır. Nitekim Kur’ân-ı Kerîm’de: “Unuttuğunda Rabbini zikret” (Kehf, 18/24) buyrulmuştur. Kelabâzî, bu âyetin “Allah’tan başkasını unuttuğun zaman, O’nu zikretmiş olursun” mânâsına geldiğini ifâde eder.⁷⁴⁸ Trabzônî de bu âyeti zikreder. Eyyûbî ise bu âyetin bir şeyi zikretmenin gayrı unutmakla mukayyed olduğunu açıkça ortaya koyduğunu, ifâde eder. Trabzônî ayrıca bu tâife indinde zikrin, Hakk’ın zâtı yalnız zât olarak sâlik yanında “Ene”⁷⁴⁹ [Ben] ismi ile tecellî olunmasından ibâret olduğunu ifâde eder.⁷⁵⁰ Ona göre esmâdan ve sıfattan ârî zâtın ta’bîri, nefs-i mütekellim vahdeye delâlet eden “Ene” lafzıdır.⁷⁵¹

⁷⁴⁵ Reşat Öngören, “Zikir”, *DİA*, XLIV, s. 409.

⁷⁴⁶ Nefis ve mertebeleri hakkında bkz. Süleyman Uludağ, “Nefis”, *DİA*, XXXII, s. 526-529.

⁷⁴⁷ Tosun, *İmâm-ı Rabbânî Ahmed Sirhindî*, s. 52.

⁷⁴⁸ Kelâbâzî, *Doğuş Devrinde Tasavvuf [Ta’arruf]*, s. 157.

⁷⁴⁹ Hakk’ın zâtının yalnız zât olarak sâlik yanında “Ene” lafzıyla tecellî olunmasının anlamı: Sâlikin “fenâ” diye tâbir edilen hâli yaşamasıdır. “Ene” hakkında bilgi için bkz. Süleyman Uludağ, “Ene”, *DİA*, XI, s. 232-233.

⁷⁵⁰ Bu tecellî olduğunda, Hakk gönlü istilâ eder ve sadece zikredilen kalır. Muhammed Pârsâ’ya göre bu zikir derecelerinin en üstünüdür. Bkz. Pârsâ, *Risâle-i Kudsiyye: Muhammed Bahaeddin Hazretlerinin Sohbetleri*, s. 55.

⁷⁵¹ Trabzônî, *Tuhfetü’l-ahbâb*, vr. 37^b.

Kuşeyrî, zikrin iki çeşit olduğunu belirtir: Dilin zikri ve kalbin zikri. Kalbin dâimî zikri mertebesine, kul lisan zikri ile vâsıl olur. Tesirli olan kalp zikridir. Kul hem dille hem de kalple zikir hâlinde olursa, sülûk hâlindeki vasfı itibâriyle kemâla ulaşmış olur.⁷⁵²

Muhammed Pârsâ'ya göre zikrin hakîkati, her şeyden alâkayı kesmiş olmak, Allah Teâlâ'nın sevgisinden başka hiçbir şeye iltifât etmemek ve kendi hevâ hevesi dâhil Hak Teâlâ'dan başka hiçbir şeyi ilâh edinmemektedir. Pârsâ, zikirden tam bir faydanın elde edilebilmesi için onun tasarruf sahibi kâmil bir şeyh tarafından ta'yin edilmiş olması gerektiğini belirtir. Ona göre zikirde sayıya riâyet etmek,⁷⁵³ düşüncelerin dağılmasını önlemek içindir ve zikrin nihâî gâyesi vukûf-i kalbîdir ve bu da tüm mahlûkâtı fânî, Hakk'ın ezeli varlığını da bâkî olarak görmektir.⁷⁵⁴

Sirhindî, zikrin esas gâyesinin Hak Sübhânehû'nun dışındakilerle olan alâkayı kesmek olduğunu ifâde eder. Ona göre manevi hastalıkların temelinde bu alâka yatmaktadır. Bu alâka kesilmedikçe ne imanın hakîkatine erişilir ne de şer'î hükümleri uygulamak insana kolay gelir.⁷⁵⁵ Bu alâkayı kesmede, nefsi tezkiye ve arındırma konusunda en tesirli araç, âfâkî ve enfüsî ilâhları yok etmek için vaz edilmiş olan “Lâ ilâhe illallah” kelimesidir.⁷⁵⁶

Sirhindî'ye göre zikir, bazılarının zannettiği gibi sâdece nefy ü ispat (Lâ ilâhe illallah) kelimelerini veya Allah lafzını tekrar etmekten ibaret değildir. Allah Teâlâ'nın emirlerini yerine getirmek, yasaklarından kaçınmak için yapılan her şey zikre dâhildir. Şartlarına uyularak yapılan alışveriş de zikirdir. Ancak Allah Teâlâ'nın bizzat ismi ile yapılan zikir daha süratli tesir eder, O'nun sevgisini doğurur ve maksûda daha çabuk kavuşturur.⁷⁵⁷

⁷⁵² Kuşeyrî, *Kuşeyrî Risâlesi*, s. 301.

⁷⁵³ Zikirde sayıya dikkat etmek, “vukûf-i adedî” diye tabir edilir. Bu tabiri ilk kullanan Bahâeddîn Nakşbend'dir.

⁷⁵⁴ Pârsâ, *Risâle-i Kudsiyye: Muhammed Bahaeddin Hazretlerinin Sohbetleri*, s. 44-51.

⁷⁵⁵ Sirhindî, *Mektûbât-ı Rabbânî*, III, s. 162. (nr. III/17)

⁷⁵⁶ Sirhindî, *Mektûbât-ı Rabbânî*, I, s. 275. (nr. I/52)

⁷⁵⁷ Sirhindî, *Mektûbât-ı Rabbânî*, II, s. 661. (nr. II/26)

Sirhindî ayrıca, Allah Teâlâ'nın ismi ve sıfatları ile yapılan zikrin, şeriatın sınırlarını gözeterek yapılan zikre de bir vesile olduğunu ifâde eder. Zira şeriatın sahibine tam bir muhabbet duymadıkça, her işte şeriatın hükümlerine tam teslimiyet sağlamak kolay değildir. Bu tam muhabbet ise Allah Teâlâ'nın isim ve sıfatlarını zikretmeye bağlıdır.⁷⁵⁸

Sirhindî, Allah Teâlâ'nın ismi ve sıfatları ile yapılan zikrin, şeriatın sınırlarını gözeterek yapılan zikre de bir vesile olduğunu belirtmekle berâber, yapılan bu zikrin fayda vermesi ve neticesinin ortaya çıkmasının ancak şeriat hükümlerini yerine getirmeye bağlı olduğunu vurgular. Bundan dolayı, müridin yaptığı zikirden bir fayda görebilmesi için farzları, sünnetleri yerine getirmede, haramlardan ve şüpheli şeylerden kaçınmada son derece dikkatli davranması lâzımdır.⁷⁵⁹

⁷⁵⁸ Sirhindî, *Mektûbât-ı Rabbânî*, II, s. 661. (nr. II/26)

⁷⁵⁹ Sirhindî, *Mektûbât-ı Rabbânî*, I, s. 607. (nr. I/190)

A. Lafza-i Celâl Zikri

Nakşibendiyyede başlıca yapılan iki zikirden birincisi lafza-i Celâl⁷⁶⁰ (Allah) zikridir. Sâlik kendisinde bulunan, beşi emr (kalb, rûh, sır, hafî, ahfâ) beşi halk âlemine (nefs-i nâtika ve anâsır-ı erbaa) âit olan on latîfe ile lafza-i Celâl zikri yapar. Sâlik lafza-i Celâl zikrine ilk olarak kalp latîfesi ile başlar.

Trabzônî, lafza-i Celâl zikrinin yapılma şeklini şu şekilde târif eder: Sâlik, dilini üst damağına yapıştırır. Nefesini normal bir şekilde alıp verir. Dişlerini birbirine yapıştırır. Sonra tekellüfsüz muhabbet ile kalbinin sûretini tasavvur etmeden ve kalbini zikir sebebiyle tahrîk etmeden, zikri kalbe tahmîl ile Allah lafzını ma‘nâsı ile hayâline alarak kalbiyle söyler.⁷⁶¹

Trabzônî’ye göre Allah lafzının ma‘nâsı, Hak subhânehûnun zât-ı mukaddesinde sıfât ve isimlerinden âriye olan zât-ı mutlakasıdır. Sâlik, Allah lafzının manasını hakikat-i îmânın mefhûmu onun üzerine olduğu gibi tahayyül eder. Yani şöyle îmân etmek vâcibdir ki: Allah, ortağı olmayan vâhiddir. Mâsivâdan hiçbir şey onun benzeri, dengi değildir. O Hâliktir, mâsivâsı onun mahlûkudur ve ona muhtâctır ve kendisi aslâ bir şeye muhtâc değildir.⁷⁶²

Sâlikin kalbinde lafza-i Celâlin tahayyülü zikr olunan îmân mefhûmunun üzerine olan ma‘nâ üzerine devamlı olup, o tahayyül kalbinde kesintisiz olarak zâil olmamalıdır. Eğer sâlikin dünya iştigâlinde bir şey ile meşgul olmaya ihtiyâcı olursa, konuşur ama hayâlini ism-i Zatı tahayyülden munkatı‘ etmez ta ki bu tahayyül kalbine sıfât-ı lâzıme olur.⁷⁶³

⁷⁶⁰ Lafza-i Celâl hakkında bilgi için bkz. Bekir Topaloğlu, “Lafza-i Celâl”, *DİA*, XXVII, s. 47-48.

⁷⁶¹ Trabzônî, *Tuhfetü’l-ahbâb*, vr. 36^a-36^b.

⁷⁶² Trabzônî, *Tuhfetü’l-ahbâb*, vr. 36^b.

⁷⁶³ Trabzônî, *Tuhfetü’l-ahbâb*, vr. 36^b-37^a.

Trabzônî, sâlikin kalbinde Allah zikri rusûh bulduğunda, sâlikin mâsivâyı⁷⁶⁴ unutmaya başladığını belirtir. Eğer sâlikin kalbinde zikir rusûh bulup meleke hâline gelirse ve sâlik olan gayrıyı hatırlamaya kendini zorladığında, kalbine gayr gelmezse, o zaman sâlik Allah zikrini sağ memenin altında bulunan rûh latîfesiyle yapar.⁷⁶⁵

Trabzônî, zikrin rûha ve diğer latîfelere intikâl etmesinin, bazen zâhirde ve bâtında şeyhin izniyle, bazen de nisbet haysiyyetinden râbitanın kuvveti sebebiyle olduğunu ifâde eder. Zikir kalbten rûha intikâl olduktan sonra, sâlik olan lafza-i Celâli ruhta tahayyül eder. Sâlik bu tahayyülde öncekinden daha fazla cehd etmelidir, ta ki mezkûrun huzûru haysiyyetinden ruhta meleke hâsıl olup, bu zikir rusûh bulsun.⁷⁶⁶

Trabzônî, rûhta zikir rusûh bulduktan sonra, zikrin sol memenin üstünde bulunan sırra münkalib olduğunu belirtir. Zâkir, lafza-i Celâli mezkûrun melekesi rusûh bulana kadar sırda tahayyül eder. Fakat sır mertebesinde zikir ile mücâhede, ruh mertebesinde olan mücâhededen daha şiddetli olmalıdır. Bu mertebede zikrin alâmetleri olarak bedende titreme, a‘zâda hareketlenme, damarların nabız darbesi gibi hâller zâkirde zâhir olur ise, zâkir onlara iltifât etmemelidir. Bilakis mücâhedeyi daha ziyâde etmelidir ki, bu dar geçidi geçsin. Zîrâ sır mertebesinde zikrin tehlikeleri çoktur. Sâliklerin çoğu bu tehlikelere vâsıl olur. Eyyûbî, bu tehlikelerin sâlikin mücâhedesini ve şeyhin himmeti⁷⁶⁷ ile ortadan kalktığını belirtir.⁷⁶⁸

Trabzônî, sırda zikir rusûh bulduktan sonra, rûhun üstünde sağ tarafta olan hafîye zikrin münkalib olduğunu ifâde eder. Bundan sonra zâkir devâm üzere hafîde lafza-i Celâli tahayyülden bütün hallerinde munkatı‘ olmaz. Sâlik olan hafî mertebesinde, evvelki üç mertebeden daha çok mücâhede etmelidir ki mezkûr hâfide dâhi hâzır olsun.⁷⁶⁹

⁷⁶⁴ Mâsivâ, Allah’tan başka her şey anlamına gelir. Hakkında bilgi için bkz. Süleyman Uludağ, “Mâsivâ”, *DİA*, XXVIII, s. 76.

⁷⁶⁵ Trabzônî, *Tuhfetü’l-ahbâb*, vr. 37^b-38^a.

⁷⁶⁶ Trabzônî, *Tuhfetü’l-ahbâb*, vr. 38^a.

⁷⁶⁷ Velînin teveccühü, tasarrufu ve olağan üstü işleri başarma gücü anlamına gelen “himmet” hakkında bilgi için bkz. Mehmet Demirci, “Himmet”, *DİA*, XVIII, s. 56-57.

⁷⁶⁸ Trabzônî, *Tuhfetü’l-ahbâb*, vr. 38^a-38^b.

⁷⁶⁹ Trabzônî, *Tuhfetü’l-ahbâb*, vr. 38^b.

Trabzônî, zikrin hâfide rusûh bulduktan sonra, sadrın ortasında sır ile hafînin arasında olan ahfâya münkalib olduğunu belirtir. Bundan sonra zâkir olan, devâm üzere Hak Subhânehû ile edebe mürâat ederek ahfâda lafza-i Celâli tahayyül eder. Zîrâ bu mertebe, sâlike zât-ı ilâhiyyenin tecellîsi mertebesidir. Öyle olan zâkir için zât-ı ilâhiyyeden gaflet etmemek lazımdır. Dâimâ zât-ı mukaddese-i mutlakaya teveccüh ve teyakkuz bulunursa, umulur ki o tecelliye nâil olur ve makâmında temkîn ve vasl-ı tâm hâsıl olur.⁷⁷⁰

Trabzônî, zikrin ahfâda rusûh bulduktan sonra, dimağda olan nefs-i nâtıkaya münkalib olduğunu ifâde eder. Bundan sonra zâkir, lafza-i Celâli nefs-i nâtıkada devâm üzere tahayyül eder. Bu makâmda zâkirde beden zayıflığı hâsıl olur, zâkir kıyâma ve oturmaya, hareket ve sukûne kâdir olamaz olur. Bu zayıflık sebebinden zâkirde gevşeklik ve tembellik hâsıl olur. Bu hâl ârız olduğunda zâkire lâzım olan, bu dar geçitten kurtulup onu geçmek için zikir tekrârında azîmet edip, himmetini şiddetli etmektir. Zîrâ gevşeklik sülûk ehline büyük bir dar geçittir. Bu dar geçit anâsır⁷⁷¹ ile kayıtlı olup, kendi için cezbe-i rûhâniyye hâsıl olmayanlarda ortaya çıkar.⁷⁷²

Trabzônî, kalbte olan zikirden sonra, zikir olunan tertîb üzere kalbten sonra olan lâtifelerde zikrin rusûhu kemâl bulup, kesintisiz kemâl-i müdâvemet sebebiyle nefs-i nâtıka latîfesinde de bu zikir rusûh bulduğunda, zâkir için zikrin saltanatı⁷⁷³ ve galebesi hâsıl olduğunu söyler. Yânî zâkir, bütün bedenini lafza-i Celâl ile zikreder görür ve zikreder işitir. Zâkir bütün her yeri zikreder görür ve zikreder işitir. Yânî zâkir, taşı, ağacı, toprağı bunların dışında olan herşeyi zikreder görür.⁷⁷⁴

Trabzônî, zikrin bütün bedene şâmil olduğu gibi âfâk üzerine dahi şâmil olduğunda, şeyh-i kâminden nefy ü isbât zikrinin telkîn olunduğunu belirtir.⁷⁷⁵

⁷⁷⁰ Trabzônî, *Tuhfetü'l-ahbâb*, vr. 38^b-39^a.

⁷⁷¹ * Anâsır'dan kasıt, anâsır-ı erbaa olan toprak, su, hava ve ateş latîfesi olsa gerek.

⁷⁷² Trabzônî, *Tuhfetü'l-ahbâb*, vr. 39^a.

⁷⁷³ Bütün beden zikreder hâle gelmesine, "Sultânü'z-zikir" (sultânü'l-ezkâr, zikir-i sultânî) adı verilir. Bkz. Tosun, *İmâm-ı Rabbânî Ahmed Sirhindî*, s. 54.

⁷⁷⁴ Trabzônî, *Tuhfetü'l-ahbâb*, vr. 39^a-39^b.

⁷⁷⁵ Trabzônî, *Tuhfetü'l-ahbâb*, vr. 39^b.

B. Habs-i Nefes İle Nefy ü İsbât Zikri

Sâlik bütün bedenini zikreder gördükten sonra, şeyhi ona habs-i nefes şeklinde nefy ü isbât zikrini telkîn eder. Habs-i nefes şeklinde nefy ü isbât zikri, sâlikin nefesini tutarak üç aşamada “Lâ ilâhe illallah” kelimesini kalbiyle söylemesi şeklinde yapılır.

Muhammed Pârsâ, zikir ânında nefesi tutmanın, lütf-i ilâhî eserlerinin doğmasına, gönlün açılıp huzûra ermesine ve dünyevî düşüncelerin (havâtırın) yok olmasına yardımcı olduğunu belirtir. Ona göre zikirde nefesi tutmak, büyük mânevî lezzete ve diğer birçok faydaya ulaşmaya sebep olur.⁷⁷⁶

Bununla birlikte, habs-i nefes şeklinde zikir yapan Nakşbendiler’e karşı Kübreviyye⁷⁷⁷ tarikatının şeyhlerinden olan Bahâeddin Ömer (ö. 857/1453) bunun Hind Yogileri’nin⁷⁷⁸ uygulamalarından olduğunu ve hiçbir tarikat şeyhinin bunu tavsiye etmediğini söyleyerek itirazda bulunmuştur. Alâeddin Attâr’ın (ö. 802/1400) torunu olan Yûsuf Attar da Bahâeddin Nakşbend ile halîfelerinin müridlerine bu usûlü tavsiye ettiklerini söyleyerek ona cevap vermiştir.⁷⁷⁹

Tâceddin b. Zekeriyâ⁷⁸⁰ da (ö. 1050/1640) habs-i nefes zikrini savunmak maksadıyla şunları söylemiştir: Nefesi tutarak zikretme usûlü hadis kitapları ile selefin kitaplarında bulunmamaktadır. Âlimler de habs-i nefes zikrine itirâz etmektedir. Oysa habs-i nefes ile yapılan on günlük zikir, normal yapılan kırk günlük zikirden daha faydalıdır. Âlimlerin itirâzıyla birlikte habs-i nefesi yasaklayan bir hüküm bulunmamaktadır. Zîrâ yasaklar uzuvlarla ilgili olabilir ve kalp fiillerinde yasak yoktur. Dolayısıyla bu usûlle zikretmek câizdir.⁷⁸¹

⁷⁷⁶ Pârsâ, *Risâle-i Kudsiyye: Muhammed Bahaeddin Hazretlerinin Sohbetleri*, s. 50-51.

⁷⁷⁷ Kübreviyye tarikatı hakkında bilgi için bkz. Hamid Algar, “Necmeddîn-i Kübrâ”, *DİA*, XXXII, s. 498-506.

⁷⁷⁸ Bedensel hareketlerin kontrolü ve meditasyon yardımıyla kurtuluşa erme yolunda olan kimselere “yogi” denmekte olup hakkında bilgi için bkz. Ali İhsan Yitik, “Yoga”, *DİA*, XLIII, s. 558-559.

⁷⁷⁹ Tosun, *Bahâeddîn Nakşbend*, s. 303.

⁷⁸⁰ Nakşibendiyye-Ahrâriyye tarikatının Tâciyye şubesinin kurucusu olan Tâceddin b. Zekeriyâ hakkında bilgi için bkz. Reşat Öngören, “Tâceddin b. Zekeriyâ”, *DİA*, XXXIX, s. 342-343.

⁷⁸¹ Bkz. Tosun, *Bahâeddîn Nakşbend*, s. 303.

Çiştîyye⁷⁸² şeyhlerinden olan Kelîmullah Cihânâbâdî,⁷⁸³ (ö. 1142/1729) Sühreverdîyye⁷⁸⁴ tarîkatına mensûb olanlar dışında Hindistan'daki birçok tarîkatın habs-i nefese önem verip uyguladığını, Nakşbendîler'in bunu şart koşturmakla birlikte uyguladıklarını söyledikten sonra bu usûlün Hind Yogileri'nden alınmış bir metod olduğunu ifâde etmiştir. Günümüz araştırmacılarının birçoğu da bu kanaattedir. Şah Veliyyullah Dihlevî⁷⁸⁵ (ö. 1176/1769) ise Hind Yogileri'nin habs-i nefesi dünyevî maksadlarla yaptığını, oysa sûfilerin nefsi tezkiye⁷⁸⁶ için bu usûlü kullandıklarını söyleyerek aradaki farka işâret etmiştir.⁷⁸⁷

Trabzônî, nefy ü isbâtta murâdın “Muhammedün Resûlullah” kelimesini ekleyerek, kelime-i tevhid söylemek olduğunu ifâde eder. Zîra Hızır (a.s), Abdülhâlık Guçduvânî'ye böyle öğretip suya dalmayı emretmiştir. Hızır (a.s) dahi bu şekilde Sıddık-ı Ekber'den almıştır.⁷⁸⁸ Trabzônî “Muhammedün Resûlullah” kelimesinin eklenme şeklinin üç farklı tarzda olduğunu belirterek bu tarzlar hakkında bilgi verir.⁷⁸⁹

⁷⁸² Muînüddin Hasan el-Çiştî'ye (ö. 633/1236) nisbet edilen, Hindistan'ın ilk ve en büyük tarîkatı olan Çiştîyye tarîkatı hakkında bilgi için bkz. Khaliq Ahmad Nizami, “Çiştîyye”, *DİA*, VIII, s. 343-346.

⁷⁸³ Kelîmullah Cihânâbâdî hakkında bilgi için bkz. A. S. Bazmee Ansari, “Kelîmullah-ı Cihânâbâdî”, *DİA*, XXV, s. 216-217.

⁷⁸⁴ Ebû Hafs Şehâbeddin Ömer es-Sühreverdî'ye (ö. 632/1234) nisbet edilen bir tarîkat olan Sühreverdîyye tarîkatı hakkında bilgi için bkz. Reşat Öngören, “Sühreverdîyye”, *DİA*, c.38, s. 42-45.

⁷⁸⁵ Hindistanlı âlim ve ıslahatçı olan Şah Veliyyullah Dihlevî hakkında bilgi için bkz. Mehmet Erdoğan, “Şah Veliyyullah”, *DİA*, XXXVIII, s. 260-262; M. Sait Özervarlı, “Şah Veliyyullah”, *DİA*, XXXVIII, s. 262-267.

⁷⁸⁶ Nefsi kusurlarından arındırıp temiz hâle getirme anlamında “tezkiye”, Kalbi, dünyâ kirlerinde arındırıp temiz hâle getirme anlamında “tasfiye” tâbiri kullanılmıştır. Tasfiye hakkında bkz. Reşat Öngören, “Tasfiye”, *DİA*, XL, s. 127-128.

⁷⁸⁷ Bkz. Tosun, Bahâeddîn Nakşbend, s. 303.

⁷⁸⁸ * Bu cümle tercümede “Hz. Ebû Bekir dahi bu şekilde almıştır.” şeklinde yazılmıştır. Mânâyâ daha uygun olduğu için Tuhfetü'l-ahbâb'ın Arapça metninde olan cümleyi kullanmayı tercih ettik.

⁷⁸⁹ Trabzônî, *Tuhfetü'l-ahbâb*, vr. 39^b.

Birinci tarzı anlatmak için Trabzônî, Hz. Ebû Bekir ne zaman kelime-i tevhîd ile zikir etse, “Muhammedün Resûlullah” kelimesini birlikte eklediğinin rivâyet edildiğini söyler ve şöyle denildiğini ekler: Şeyh Abdulhâlik Gucduvânîden alınan cezbe-i kayyûmiyye, Hızır’dan (a.s) aldığı keyfiyyet üzere ancak bu iki kelime⁷⁹⁰ ile alınır.⁷⁹¹

İkinci tarzda ise Trabzônî, Nakşibendiyye şeyhlerinden bazılarının, kelime-i tevhîdi tekrâr ettirip, “Muhammedün Resûlullah” kelimesini tekrâr ettirmediklerini, ancak kelime-i tevhîdin sayısı vukûf-i adedî⁷⁹² üzerine tamamlandığında, tek olan sayının sonunda “Muhammedün Resûlullah” kelimesini ekleyerek tamamlattıklarını belirtir. Eyyûbî, vukûf-i adedî’yi açıklar: Meselâ [zâkir] yirmi bir kere “Lâ ilâhe illallah” ile zikretse, [Nakşibendiyye şeyhlerinden bazıları] tek sayı olan yirmi birincide “Muhammedün Resûlullah” kelimesini ekleterek zikrettirirler.⁷⁹³

Üçüncü tarzda ise Trabzônî, bazı şeyhlerin de “Muhammedün Resûlullah” kelimesini zikir tamamlandığında eklettiğini söyleyerek, şeyhlerden rivâyet edilen bu üç yolun cümlesinin makbûl ve matlûba ulaştırıcı bir yol olduğunu belirtir. Fakat Trabzônî’ye göre evlâ olan tarz Abdulhâlik Gucduvânî’nin yaptığı şekilde olan tarzdır ki, bu da her kelime-i tevhîdi tekrar ettikçe “Muhammedün Resûlullah” kelimesini eklemektir. Zîrâ cemâl-i kayyûmiyye,⁷⁹⁴ kemâl-i vechi üzere ancak “Muhammedün Resûlullah” kelimesini ekleyerek olur.⁷⁹⁵

⁷⁹⁰ * Burada birinci kelimededen kasıt “Lâ ilâhe” (nefy) , ikinci kelimededen kasıt “İlallah” (isbât) kelimesidir.

⁷⁹¹ Trabzônî, *Tuhfetü'l-ahbâb*, vr. 40^a.

⁷⁹² “Vukûf-i adedî”, zâkirin nefesini tutarak nefy ü isbât zikrini yaparken, üç, beş, yedi gibi sayılardan yirmi bir sayısına kadar, zikri tek sayı üzerine yapmağa riâyet etmeleri anlamına gelir. Tek sayıya riâyetin faydası, tevhîdin mânâsına uygun ve ve tevhidi te’kîd içindir. Zîrâ Allah tektir ve teki sever. Bkz. Uysal, *Kösec Ahmed Trabzônî ve Silsiletü'l Hâcegân fi Âdâbı Ubûdiyyeti'l-A'yân Adlı Eseri*, s. 77-78.

⁷⁹³ Trabzônî, *Tuhfetü'l-ahbâb*, vr. 40^a.

⁷⁹⁴ Arapça metinde “cemâl-i kayyûmiyye” şeklinde geçen bu ifâde, tercüme metinde “icmâl-i kayyûmiyye” şeklinde geçmektedir. Mânâyı uygunluk açısından, Arapça metindeki ifâdeyi kullanmayı tercih ettik. Burada kastedilen “cemâl-i cezbe-i kayyûmiyye” veyâhud “cezbe-i kayyûmiyye” de olabilir.

⁷⁹⁵ Trabzônî, *Tuhfetü'l-ahbâb*, vr. 40^a.

Trabzônî'ye göre, kalb ile habs-i nefes şeklinde yapılan nefy ü isbât zikrinin keyfiyeti şu şekildedir: Zâkir, dilini damağına, üst dişleri alt dişlerine, üst dudağı alt dudağının üstüne yapıştırıp, kendisini zorlayacak bir şekilde olmadan hafif bir şekilde nefesini göbeğine hapseder. Ondan sonra gözlerini yumarak zikre başlar. “Lâ” kelimesini göbeğinden bir haysiyyette koyarak tahayyül eder ki, göbeği ona kürsü olur ve iki tarafından dimâğın sonuna uzatarak çeker ve bu hâlde zât-ı Hakk'tan mâsivâsının maksûdiyyetinin nefyini mülâhaza eder. Ondan sonra dimâğın sonundan “ilâhe” kelimesini alıp, sağ omuzuna nihâyet buldurur ve bu hâlde zât-ı Hakk'tan gayrısının maksûdiyyetinin nefy ve bâtıl olduğunu mülâhaza eder. Bundan sonra sağ omuzundan “illallah” kelimesini tahayyül edip kalbine nihâyet ettirir ve nûrani bir hat tahayyül hasebiyle eder ve göbeğinde hapsedtiği nefes-i dâire ile kalbin başına vurur ve bu halde zât-ı Hakk'ın maksûdiyyetini mülâhaza eder.⁷⁹⁶

Trabzônî, bu tahayyülâtı-selâsenin hepsinin önceden zikredilen latîfelerinin yerlerini ihâta ederek olması gerektiğini bildirir. Yâni göbekten alınan “Lâ” kelimesinin sûret-i ma'kûsesini ters çevirip, bu sefer dimâğıyla omuzu arasını kürsü edip, “Lâ” kelimesinin iki tarafını kalbe doğru uzatıp çeker.⁷⁹⁷

Zâkir bu tahayyülât ile “Lâ ilâhe illallah” kelimesinin ma'nâsını “zât-ı Hakk'tan başka maksûd yoktur” ma'nasıyla mülâhaza eder. Bu ma'nâyı mülâhaza sebebiyle, zâkirin kalbi zât-ı Hakk'ın mâsivâsından munkatı' olur ve o zâkirde zât-ı Mukaddese'ye taalluk ortaya çıkar. Ve bu kelimedede her ne kadar zât-ı Hakk'tan mâsivânın ma'bûdiyyetini nefy maksûd ise dahi, zâkir olan zât-ı Hakk'tan mâsivânın maksûdiyyetini nefy mülâhaza eder.⁷⁹⁸

⁷⁹⁶ Trabzônî, *Tuhfetü'l-ahbâb*, vr. 40^a-40^b.

⁷⁹⁷ Trabzônî, *Tuhfetü'l-ahbâb*, vr. 40^b-41^a.

⁷⁹⁸ Trabzônî, *Tuhfetü'l-ahbâb*, vr. 41^a.

Trabzônî, maksûdiyyeti nefy etmenin, ma‘bûdiyyeti nefy etmekten daha etkili olduğunu ifâde eder. Çünkü gerek ma‘bûd-u bi’l-hak olsun, gerek ma‘bûd-u bi’l-bâtıl olsun, ma‘bûd olan her şeyin maksûd olması lâzım gelir. Bunun tersi olarak ise her ma‘bûd maksûddur ama her maksûd ma‘bûd değildir. Bu sûrette ma‘bûd, ehass-ı mutlak ile ehasır, maksûd-i eamdır. Eammın nefyi, ehassın nefyini müstelzimidir.⁷⁹⁹

Trabzônî, zâkirin, “Lâ ilâhe illallah” kelimesinin sonunda “Muhammedün Resûlullah” kelimesini tahayyül etmesi gerektiğini belirtir. Bu kelimenin tahayyülünde, tahayyül haysiyyetinden zikri kalbin sağ tarafına meylettirmeli. “Muhammedün Resûlullah” zikriyle Hz. Peygamber’e (s.a.s) bütün ahvâlinde ve makâmatında zâhir ve bâtın hasebiyle tâbi‘ olmayı murâd etmelidir ki, o makâmat ve ahvâle ulaşmak kolay olsun. Çünkü sâlik olan bir kemâle aslâ ulaşamaz, ancak Hz. Peygamber’e (s.a.s) ittibâ‘ ile ulaşır.⁸⁰⁰

Trabzônî’nin ifâdesine göre, zâkir , “Lâ ilâhe illallah, Muhammedün Resûlullah” kelimesini huzûra mâni‘ olmadan ve nefesine darlık getirmeksizin, habs-i nefes ile kuvveti ve kudreti kadar tekrâr etmelidir. Nefesini ister ağzından ister burnundan hangisinden isterse muhayyer olarak, üç, beş, yedi veyâ yirmi bir adedine varıncaya kadar olan tek bir sayıda⁸⁰¹ vermelidir.⁸⁰²

Trabzônî tek sayıya riâyet etmenin faydası hakkında, Muhammed Bahâeddîn’in şu sözünü nakleder: “Tek sayı üzerine nefesi hapsetmek nefy ü isbâtta lâzım olan bir iş değildir, ama faydası şudur ki: Sadırda inşirâh peydâ olur, kalbe itmînân gelir, halâvet-i rûhaniyye hâsıl olur ve havâtır müntefiye olur. Tek sayıya mürââtın faydası, hâtır tefrikadan halâs edip, havâtır cem‘ olur”.⁸⁰³

⁷⁹⁹ Trabzônî, *Tuhfetü’l-ahbâb*, vr. 41^a-41^b.

⁸⁰⁰ Trabzônî, *Tuhfetü’l-ahbâb*, vr. 41^b.

⁸⁰¹ Nefy ü isbât zikrini yaparken, üç, beş, yedi gibi sayılardan yirmi bir sayısına kadar, zikri tek sayı üzerine yapmaya “vukûf-i adedî” denir.

⁸⁰² Trabzônî, *Tuhfetü’l-ahbâb*, vr. 41^b.

⁸⁰³ Trabzônî, *Tuhfetü’l-ahbâb*, vr. 42^a.

Trabzonî zâkirin, nefesini verdikten sonra kalbiyle veyâ lisânıyla “Allahumme ente maksûdî ve rızâke matlûbî”⁸⁰⁴ demesi gerektiğini belirtir. Yani “Zikirden matlûbum senin rızânı kazanmaktır ve maksûdum senin zâtındır.” demektir. Bu kelam, gayrin maksûdiyyetini ve gayrin melîh ve kabîhten havâtır nefyi ifâde eder ve zikri Allah’a hâlis kılar. Kalbte Hakk’ın mahbûbiyyetini ve maksûdiyyetini meydana getirir. Zâkir bu kelâmın tahakkukunu anlayamasa dahi, gene meşâyihî taklîd ile ma’nasını bilmeyerek söylemelidir. Sonra yavaş yavaş ma’nasını tahakkuk eder.⁸⁰⁵

Zâkir nefesini verdikten sonra, yeni bir nefese başlar ve nefesini karnında hapseder. Ondan sonra kelime-i tevhîd zikriyle meşgul olup, nefesinin yettiği kadar kelime-i tevhîdi tekrar eder. Tek bir sayı üzerinde durur. Evvelki nefeste yaptığı gibi böylece devâm eder.⁸⁰⁶

Trabzonî, zâkirin bir nefesin verışı ile diğer nefesin alışı arasında kalbini tahayyülden gaflet etmemeye ihtimâm etmesi gerektiğini ifâde eder. Bir nefeste yirmi bir adet kelime-i tevhîdi zikre kuvvet hâsıl olduğunda, netîce⁸⁰⁷ zâhir olur. Netîcenin zuhûru bu sayıya has değildir. Diğer tek sayılarda dahi netîcenin zuhûru câizdir. Fakat meşâyihin netîcenin zuhûrunu bu sayıda ta’yîn etmeleri, ekseriyâ zuhûr bu sayıda bulunduğu içindir.⁸⁰⁸

⁸⁰⁴ Bu ifâde, Nakşibendiyye tarikatının prensiplerini ifâde eden kelimât-ı kudsiyye’de “Bâzgeşt” olarak geçmektedir.

⁸⁰⁵ Trabzonî, *Tuhfetü'l-ahbâb*, vr. 42^a.

⁸⁰⁶ Trabzonî, *Tuhfetü'l-ahbâb*, vr. 42^a-42^b.

⁸⁰⁷ Netîceden kastedilen “Kayyûmiyyet cezbisi” dir. Bkz. Trabzonî, *Silsiletü'l-Hâcegân fî Âdâbi Ubûdiyyeti'l-A'yân*, vr. 156^a.

⁸⁰⁸ Trabzonî, *Tuhfetü'l-ahbâb*, vr. 42^b.

Trabzônî, netîcenin zuhûrunun ekseriyâ bu sayıda bulunmasının sebebini şöyle açıklar: Zîra bu yirmi bir sayısında on aded tek sayı toplanmıştır: Yirmi bir sayısının içinde üç aded yedi ve yedi aded üç toplanmıştır. Bu üç ve yedi dahi aşere-i kâmilelerdir. Ve aşere-i kâmilede, erbâb-ı mükâşefe indinde bir büyük sır vardır. Nitekim Kur’ân-ı Kerîm’de, Hakk bir yerde ﴿تِلْكَ عَشْرَةٌ كَامِلَةٌ﴾ (Bakara, 2/196). [tam on gün] ve diğer yerde ﴿وَأَتَمَمْنَاهَا بِعَشْرٍ﴾ (A‘râf, 7/142). [onu bir on ile tamamladık.] buyurmuştur. Eyyûbî, Hakk’ın âyetin birinde aşereyi “kemâl” ile diğerinde “itmâm” ile tavsîf etmesinde, aşerenin kemâline ve tamâmına îmâ buyurduğunu belirtir.⁸⁰⁹

Trabzônî, kelime-i tevhîdin netîcesinin, Hz. Peygambere (s.a.s) telâkkî ve kabûl ile vâsıl olan meşâyih-i Nakşbendiyyenin müteselsile olan nisbetleri olduğunu belirtir. Bu nisbet de, zât-ı Hakk’ın bütün mâsivâsını unutmak ve zât-ı Hakk’ın envâr-ı kayyûmiyesini bütün eşyâda müşâhede etmede müstağrak olmaktır. Trabzônî, tek nefeste yirmi bir adede ulaşıldığı halde netîcenin zuhûr etmemesinin sebebinin, zâkirin âdâbda muhâlefetinin vâkî olmasından dolayı olduğunu belirtir.⁸¹⁰

Trabzônî, “âdâb” kelimesinin “edeb” kelimesinin çoğulu olduğunu söyledikten sonra “edeb” kelimesinden kastedileni açıklar: Edebtен kasıt, zâkirin ahkâm-ı şer’iyyeyi muhafaza etmesidir, yâni zâkirin üzerine şeriâtta ve âdâb-ı tarîkat-ı Nakşibendiyyede câiz olmayan bir şeyin câri olmamasıdır.

Trabzônî’ye göre Nakşibendiyye tarîkatının âdâbı şudur: Şeriât ve sünnet-i seniyyeye mütâbaat üzerine ictihâd ve azîmet ile amele iştigâl ve bid‘at ve ruhsattan ictinâb etmektir. Hevâ ehlinden ve işi olmayıp boş oturanlardan kaçınmak, kelâmın fazlasını ve çok yemeyi ve uyumayı terk etmek ile kemâl-i temessüktür. Ve ayrıca gayrın yemeğini yemeyip, dâima inkisâr-ı kalb ile ancak Allah teâlâyâ fakrını ve aczini izhâr ve bütün işlerinde Allah teâlâdan ilticâ ile ve dâr-ı gurûr olan ehl-i dünyâdan tama‘ını kesip, hakkında mukadder olana râzı olmaktır.⁸¹¹

⁸⁰⁹ Trabzônî, *Tuhfetü’l-ahbâb*, vr. 42^b-43^a.

⁸¹⁰ Trabzônî, *Tuhfetü’l-ahbâb*, vr. 43^a.

⁸¹¹ Trabzônî, *Tuhfetü’l-ahbâb*, vr. 43^a-43^b.

Trabzônî, eğer bir zâkir kelime-i tevhîd zikrinde mücâhede edip netîce zûhur etmezse, bunun sebebinin zikrolunan âdâbtan birinde hilâf ve halel vâki‘ olduğundan dolayı olduğunu ifâde eder. Trabzônî’nin ifâdesine göre, edebte hilâfın olması, her ne kadar ihtilâf en küçük şeyle olsa bile, hâssiyette zararı iktizâ eder.⁸¹²

Trabzônî, böyle olan zâkirin, şeyhinden olan ahdini yenilemesini ve bir mübtedî gibi kelime-i tevhidde mücâhedeye tekrar yeniden başlaması gerektiğini belirtir. Bu zâkir kendisinden sâdır olan kavlini ve fiilini, zikrin mazmûnu olan zât-ı Hakk’ın maksûdiyyetine mutâbık etmelidir. Bu da amelinin ve i’tikâdının ve ittibâmın hepsinde zât-ı Hakk’ın maksûdiyyetini kasd edip, zât-ı Hakk’tan gayri maksûdları kast etmemek ile olur.⁸¹³

Trabzônî, zât-ı Hakk’ın mâsivâsının maksûdiyyetinin zâkirin kalbinde bâkî kalıp, kelime-i tevhîd ile yok olmazsa veyâ zâkirin kavlinden ve fiilinden meşâyih-i Nakşibendiyyeye olan nisbetin hilâfına olan bir şey nefsü’l-emirde sâbit olsa, zâkirin “Lâ ilâhe illallah, Muhammedün Resûlullah” ile olan zikrinden yalan lâzım geldiğini belirtir. Zîrâ bu zâkir eğer sıdk yoluyla bu kelimeyi zikretmiş olsaydı, maksûdu ancak Allah olurdu ve bütün hallerinde, fiillerinde ve sözlerinde tâbî‘ olduğu Hz. Peygamber (s.a.s) olurdu. Trabzônî buna delîl olarak şu hadis-i kudsinin vârid olduğunu ifâde eder: “اذا قلت لا اله الا الله وانت عابد هواك وذرهمك ودينارك ماذا يكون جوابك كذبت يا ”⁸¹⁴ [“Lâ ilâhe illallah” deyip, hevâna ve dirhemine ve dînarına ibâdet edici olduğunda, cevâbın ne olur? Yalan söyledin ey kulum. Niye olmayan şeyi söylüyorsun?]⁸¹⁵

⁸¹² Trabzônî, *Tuhfetü’l-ahbâb*, vr. 43^b.

⁸¹³ Trabzônî, *Tuhfetü’l-ahbâb*, vr. 43^b.

⁸¹⁴ Bu hadisin kaynağını bulamadık.

⁸¹⁵ Trabzônî, *Tuhfetü’l-ahbâb*, vr. 43^b-44^a.

Trabzônî, böyle olan zâkirin kelime-i tevhîd ile olan zikrinde sâdık olmadığını belirtir. Çünkü bu zâkir kavlinde ve fiilinde, vukû‘a gelen zikrin mazmûnuna mutâbık olmamıştır. Trabzônî, zikrin mazmûnunu şöyle açıklar: Zikrin mazmûnû, Hakk’ın mâsivâsının maksûdiyyetinin bâkî kalmayıp, zâkirin bütün hallerinde Hz. Peygambere (s.as.) ittibâsının sâbit olmasıdır.⁸¹⁶

Trabzônî, netîcenin meydana gelmesinde, bu kelime-i tayyibenin zikrinin bu yirmi bir adedinde sınır olmadığını ifâde eder ve erbâb-ı zikirden bir kimseden nakille, o kimsenin⁸¹⁷ kelime-i tevhîd ile habs-i nefeste, bin bir aded kelime-i tevhîdi bir nefeste edâ ettiğini söyler.⁸¹⁸

⁸¹⁶ Trabzônî, *Tuhfetü'l-ahbâb*, vr. 44^a.

⁸¹⁷ Bu kişi Ahmed Kâsânî (ö. 949/1542) olmalıdır. Ahmed Kâsânî’nin Buhârâ’da nefesini tutup Bahâeddîn Nakşbend’in kabrine ulaşınca dek bin bir defa kelime-i tevhîd okuduğu nakledilir. Bkz. Tosun, Bahâeddîn Nakşbend, s. 303; Nakşibendiyye tarîkatının Kâsânîyye kolunun kurucusu olan Ahmed Kâsânî hakkında bilgi için bkz. Necdet Tosun, “Kâsânî, Ahmed”, *DİA*, XXIV, s. 531-532.

⁸¹⁸ Trabzônî, *Tuhfetü'l-ahbâb*, vr. 44^a-44^b.

C. Dil İle Nefy ü İsbât Zikri

Trabzônî, zâkirin murâkebe yaparken kalbine fenâ fillahın⁸¹⁹ mebdâfisi olan gaybet,⁸²⁰ sekr⁸²¹ ve adem⁸²² gibiler hâsıl olduğunda, zâkir için “Lâ ilâhe illallah” kelimesini diliyle zikretmesinin şeyh-i kâmilin izniyle câiz olduğunu ifâde eder.⁸²³

Trabzônî, zâkirin dili ile nefy ü isbât zikri yaptığı zaman, bu sefer bütün mevcûdatın nefyini ve Hakk’ın vücûdunu isbâtı mülâhaza etmesi gerektiğini ifâde eder. Zîrâ bu makâm, Hakk’ın gayrısının vücûdunu nefy ve Hakk’ın vücûdunu isbât makâmıdır. Ama önceki makâm, bu makâmın hilâfıdır. Zîrâ, önceki makâm, Hakk’ın gayrısının maksûdiyyetini nefy ve Hakk’ın maksûdiyyetini isbât idi.⁸²⁴

Trabzônî, dil ile nefy ü isbât zikrinin keyfiyyetinin iki ayrı yolunu târif eder: Dil ile zikrin birinci keyfiyyeti şudur: Zâkir olan bu kelime-i tayyibeyi zikrinde a‘zâsını tahrîk ve sağına ve soluna meyilden ictinâb eder. “Lâ” kelimesini göbeğin üstünden alıp, iki tarafını sağ memesi altına çekip ve “ilâhe” kelimesini iki tarafına muttasıle olarak memenin altına alıp ve ondan sonra “illallah” kelimesini sağ memesinin altından kalbine darb eder ve “Lâ mevcûde illallah” [Allah’tan başka mevcûd yoktur.] ma‘nâsını mülâhaza eder.⁸²⁵

Trabzônî, dil ile nefy ü isbat zikrinin ikinci keyfiyyetini şöyle târif eder: Zâkir olan “Lâ” kelimesini sağ memesi altından alıp, memenin altını ona kürsi eder ve iki tarafın birini kalbe ve diğerini göbeğe uzatır. “ilâhe” kelimesini yine sağ memenin altından kürsiye muttasıle olduğu halde alıp ve “illallah” kelimesini sağ memenin altından alıp darb eder. Trabzônî, önceki anlattığı birinci yolun, ikinci yoldan daha güzel olduğunu belirtir Bunun sebabini ise birinci yoldaki zikrin, ikinci yoldaki zikirden daha ziyâde te’sîr etmesinden dolayı olduğunu ifâde eder.⁸²⁶

⁸¹⁹ Bir sonraki kısımda bilgi verilecektir.

⁸²⁰ Gaybet hakkında bilgi için bkz. Mehmet Akkuş, “Gaybet”, *DİA*, XIII, s. 409-410.

⁸²¹ Sekr hakkında bilgi için bkz. Abdullah Kartal, “Sokr”, *DİA*, XXXVI, s. 334-335.

⁸²² Adem hakkında bilgi için bkz. Yusuf Şevki Yavuz, “Adem”, *DİA*, I, s. 357.

⁸²³ Trabzônî, *Tuhfetü’l-ahbâb*, vr. 45^a-45^b.

⁸²⁴ Trabzônî, *Tuhfetü’l-ahbâb*, vr. 45^b.

⁸²⁵ Trabzônî, *Tuhfetü’l-ahbâb*, vr. 45^b.

⁸²⁶ Trabzônî, *Tuhfetü’l-ahbâb*, vr. 45^b-46^a.

Trabzônî, zâkirin bu zikri yaparken nefiyde muhdesâtın [sonradan yaradılmışların] vücûdunun nefyini ve isbâtta Hakk'ın vücûdunu mülâhaza ile yapması gerektiğini belirtir. Zîrâ bu makâmda, bu ma'nâdan gayrıyı mülâhaza etmek, vücûd-ı mutlâk ile zâtın tecellîsi mertebesinden, mahbûbiyyet ile tecellî mertebesine düşmektir.⁸²⁷

Trabzônî, dil ile yapılan nefy ü isbât zikrinin bir gün için en az beş bin olduğunu belirtir. Bununla birlikte, dil ile zikrin en fazla ne kadar yapılacağı için belirlenmiş bir sınır yoktur der. Trabzônî'ye göre dil ile zikrin ekseri, bütün vakitlerde istiğrâk ile olur.⁸²⁸

⁸²⁷ Trabzônî, *Tuhfetü'l-ahbâb*, vr. 46^a.

⁸²⁸ Trabzônî, *Tuhfetü'l-ahbâb*, vr. 46^a.

19. Murâkabe⁸²⁹

Sözlükte “denetlemek, gözlemek, gözaltında tutmak, kontrol etmek” gibi mânalara gelen murâkabe tasavvufta mânevî bir hali ifade etmek üzere kullanılmış ve çeşitli şekillerde tanımlanmıştır.⁸³⁰

Kuşeyrî, murâkabeyi “Kulun Hakk Teâlâ’nın her hâlûkârda kendisini denetlemekte olduğunu bilmesidir.” şeklinde tanımlar. Bu bilginin sürekli olması kul tarafından Rabbine yönelen bir murâkabadır.⁸³¹

Hâce Abdullah Herevî⁸³² (ö. 481/1089), murâkebe için “Maksudû gözlemeye devam etmektir” der ve üç derecesinin olduğunu söyler: Birincisi Hakk’a doğru seyir hâlinde, gayrı unutmaya sevk eden bir tâzim ile Allah’ı sürekli murâkabe etmektir. İkincisi, muhâlefeti bırakmak sûretiyle, Hakk’ın seni gördüğünü düşünmendir. Üçüncüsü, tevhîd ilmine yönelerek, Allah’ın ezeli olduğunu düşünmek sûretiyle ezeli murâkabe etmek, ebed vakitlerinde ezelin işâretlerinin zuhûrunu murâkabe etmek ve murâkabe bağından kurtulmayı murâkabe etmektir.⁸³³

Muhammed Pârsâ, murâkabeye devam etmenin büyük bir nimet olduğunu ifâde edip, murâkabenin sahîh oluşunun alâmetinin ise ilâhi hükümlere uymak olduğunu belirtmiştir.⁸³⁴

⁸²⁹ Murâkabe hakkında bilgi için bkz. Kuşeyrî, *Kuşeyrî Risâlesi*, s. 272-275; Mehmed Nuri Şemseddin Nakşibend, *Risale-i Murakabe*, İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1282; Bu kitabın tercümesi için bkz. M. Nuri Şemsüddin Nakşibend, *Tasavvuf Âlemi: Kendi İç Âlemine Bakış: Risâle-i Murakabe: Nakşibendiye Tarikatının Murakabe Risalesi*, sadeleştiren Sabri Çağlayan, İstanbul: Çağlayan Yayınları, 1974; Nakşibendiyye tarikatındaki murâkabeler hakkında yapılan yüksek lisans seviyesinde bir akademik çalışma için bkz. İrfan Kehya, *Nakşibendilikte Murâkabe ve İhsan*, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi SBE, Isparta 2018.

⁸³⁰ Bkz. Süleyman Uludağ, “Murakabe”, *DİA*, XXXI, s. 204.

⁸³¹ Kuşeyrî, *Kuşeyrî Risâlesi*, s. 272.

⁸³² Mutasavvıf şair ve âlim olan Hâce Abdullah Herevî hakkında bilgi için bkz. Tahsin Yazıcı, Süleyman Uludağ, “Herevî, Hâce Abdullah”, *DİA*, XVII, s. 222-226.

⁸³³ Hâce Abdullah el-Ensârî el-Herevî, *Menâzilü’s-Sâirîn*, trc. Abdurrezzak Tek, Bursa: Emin Yayınları, 2008.

⁸³⁴ Pârsâ, *Risâle-i Kudsiyye: Muhammed Bahaeddin Hazretlerinin Sohbetleri*, s. 55.

Murâkabe, Müceddidiyye öncesindeki Nakşibendiyye tarîkatında genelde kalbe teveccüh etmek ve onu muhafaza etmek anlamında kullanılmıştır. Emîr Kûlâl'ın önde gelen müridlerinden olan Şemseddin Kûlâl hacca giderken uğradığı Irak'ta, o bölgenin şeyhlerinden murâkabe usûlünü öğrenmiş ve ve Mâverâünnehr 'de bu usûlû yayan ilk kişi olmuştur. Bahâeddîn Nakşbend'e bu murâkabeyi öğretene de odur. Nakşbend de bu usûlû Muhammed Pârsâ'ya son haccında hicaz yolunda öğretmiştir. Müceddidiyye döneminde ise daha sistematik hâle getirilmiştir. Bâzı âyetleri⁸³⁵ ve tasavvufî kavramları derinlemesine tefekkür etmek şeklinde yapılmıştır.⁸³⁶

Trabzônî, zâkir için murâkabe yapmanın ne zaman sahih olduğu hakkındaki fikrini şöyle ifâde etmiştir: Zâkir kelime-i tayyibede Hakk'ın mâsivâsından maksûdiyyeti nefy ve Hakk'ın maksûdiyyetini isbât ve kendisinden sâdır olan bütün sözlerinde, fiillerinde ve itikâdında ve ittibâ'ında zikrin mazmûnuna mutâbık olmak şeklinde hak cihâd ile mücâde ettiğinde, “Lâ ilâhe” ile nefyettiği Hakk'ın mâsivâsının maksûdiyyeti kendisinden muntefî olsa ve “illallah” ile isbât ettiği Hakk'ın maksûdiyyeti kendisinden sâbit olsa ve meşâyih indinde müselsel olan zuhûl ve istihlâk nisbeti zâhir olsa, bu netîcenin zuhûrunda murâkabe etmek onun için sahih olur.⁸³⁷

Trabzônî murâkabeyi şöyle târif etmiştir: Müşâhede yolu tarîkiyle zâkirin kalbini, hurûf ve savt Arapça ve İbrâniceden mücerred ve cismiyyet ve cevheriyyet ve araziyyet ve keyfiyyet ve kemiyyetten münezzeh ism-i zât olan Allah lafzının ma'nâsına, ehl-i sünnet ve cemâat ehlinin zât-ı Bârî hakkında olan îmânın mefhûmu üzere olmak şartıyla mülâzemet etmesidir. Ehl-i sünnetin îmânının mefhûmu tahkîken şudur: Allah Hakk olan ilâhtır, Evveldir, Âhirdir, Zâhirdir, Bâtındır, Vâhiddir, Ehaddır, Hayydır, Âlimdir, Mutekellimdir, dilediğini yapandır.⁸³⁸

⁸³⁵ Bu şekilde yapılan murâkebeler hakkında bilgi için bkz. Kehya, *Nakşibendilikte Murâkabe ve İhsan*, s. 55-74.

⁸³⁶ Bkz. Tosun, *Bahâeddîn Nakşbend*, s. 315.

⁸³⁷ Trabzônî, *Tuhfetü'l-ahbâb*, vr. 44^b.

⁸³⁸ Trabzônî, *Tuhfetü'l-ahbâb*, vr. 44^b-45^a.

Trabzônî, zâkirin ism-i zâtın ma'nâsına, ehl-i sünnet ve cemâat ehlinin zât-ı Bârî hakkında olan îmânın mefhûmu üzere olan mülâzemetinin, ism-i zâtın ma'nâsında istiğrak ve istihlâk tarîki üzere olması gerektiğini belirtir. Bu bir haysiyyet ile olmalıdır ki, zâkirin kalbi bütün hallerinde ism-i zâtın ma'nâsında istiğraktan münfek olmamalıdır. Ne zaman ki ism-i zâtta istiğrakta ve istihlâkta zâkirin kalbin hâli kendini bilmekten geçmeye nihâyet bulur, yâ'ni kendi nefsinin ve gayrını şuûrdan ve histen aslâ bâkî kalmaz, zîrâ kalb bu makâmda cehl-i tâm ve adem-i mutlak ile muttasıf olur, o zaman böyle olan kalbe fenâ fillah'ın⁸³⁹ başlangıcı olan gaybet,⁸⁴⁰ sekr⁸⁴¹ ve adem⁸⁴² gibiler hâsıl olur. Trabzônî, bu başlangıcın kalbde husûlu indinde, zâkir için "Lâ ilâhe illallah" kelimesini diliyle zikretmenin şeyh-i kâmilin izniyle câiz olduğunu ifâde eder.⁸⁴³

⁸³⁹ Bir sonraki kısımda bilgi verilecektir.

⁸⁴⁰ Gaybet hakkında bilgi için bkz. Mehmet Akkuş, "Gaybet", *DİA*, XIII, s. 409-410.

⁸⁴¹ Sekr hakkında bilgi için bkz. Abdullah Kartal, "Sokr", *DİA*, XXXVI, s. 334-335.

⁸⁴² Adem hakkında bilgi için bkz. Yusuf Şevki Yavuz, "Adem", *DİA*, I, s. 357.

⁸⁴³ Trabzônî, *Tuhfetü'l-ahbâb*, vr. 45^a.

20. Fenâ Fillah

Sözlükte “geçici olmak, yok olmak, ölmek” gibi mânalara gelen Arapça “fenâ” kelimesi, genellikle “var olmak, sürekli olmak” anlamındaki “bekâ” kelimesiyle birlikte kullanılmıştır.⁸⁴⁴

Sirhindî, tarîkat büyüklerinin ölmeden önce ölmeye “fenâ” dediklerini belirterek,⁸⁴⁵ Abdurrahman Camî⁸⁴⁶ (ö. 898/1492) tarafından yazılmış olan *Nefehâtü'l-Üns*⁸⁴⁷ isimli kitaptan nakille, fenâ ve bekâ’dan ilk söz eden zâtın Ebû Saîd el-Harrâz⁸⁴⁸ (ö. 277/890 [?]) olduğunu ifâde eder.⁸⁴⁹

Kuşeyrî, sûfilerin “fenâ” sözü ile insandaki kötü sıfatların yok olmasına işâret ettiklerini söyler. Kuşeyrî ayrıca, Hakk’ın tecellisinin bir kulu istilâ edip, o kul mâsivâdan hiçbir şeyi, ne maddî bir varlığı, ne de onun eserini müşâhde edemezse, o kul için “halktan fânî oldu, Hakk ile bâkî oldu” diye denildiğini belirtir. Kuşeyrî’ye göre “halktan fânî” oldu demek, “kulun nefsi mevcuttur, halk da mevcuttur, fakat kulun ne halk hakkında, ne de kendisi hakkında ilmi, şuuru, hissi ve haberi yoktur.” demektir.⁸⁵⁰

Kelâbâzî, fenâ hâlindeki kulun sevk ve idâresini bizzat Hakk’ın üzerine aldığını belirtir. Dinî vazîfelerin îfâsında ve Hakk’a uyma konusunda kula yön verenin Allah olduğunu ifâde eder. Bu durumda bulunan kimse mahfûzdur, o kul için günaha giden yolların hepsi kapanmıştır.⁸⁵¹

⁸⁴⁴ Bkz. Mustafa Kara, “Fenâ”, *DİA*, XII, s. 333.

⁸⁴⁵ Sirhindî, *Mektûbât-ı Rabbânî*, I, s. 525. (nr. I/59)

⁸⁴⁶ Nakşibendî tarîkatına mensup İranlı âlim ve şair olan Abdurrahman Câmî hakkında bilgi için bkz. Ömer Okumuş, “Câmî, Abdurrahman”, *DİA*, VII, s. 94-99.

⁸⁴⁷ Abdurrahman Câmî’nin yazmış olduğu sûfî tabakat kitabı olan *Nefehâtü'l-Üns* hakkında bilgi için bkz.. Süleyman Uludağ, “Nefehâtü'l-Üns”, *DİA*, XXXII, s. 521-522.

⁸⁴⁸ Fenâ ve bekâ nazariyesinin kurucusu olarak bilinen mutasavvıf olan Ebû Saîd el-Harrâz hakkında bilgi için bkz. Mehmet Demirci, “Ebû Saîd el-Harrâz”, *DİA*, X, s. 222-223.

⁸⁴⁹ Sirhindî, *Mektûbât-ı Rabbânî*, II, s. 415. (nr. I/313)

⁸⁵⁰ Kuşeyrî, *Kuşeyrî Risâlesi*, s. 161.

⁸⁵¹ Kelâbâzî, *Doğuş Devrinde Tasavvuf [Ta’arruf]*, s. 185.

Trabzônî, fenâ hakkında kısaca bilgi verir ve “fenâ-i tamm”dan bahseder. Trabzônî’ye göre “fenâ-i tamm”dan murâd şudur: Kul üzerine emr-i Hak bir mertebe istîlâ eder ki, Hakkın vücûdu kulun vücûdu üzerine galebe edip kul için hiç ihtiyâr kalmaz, belki her emirde rücûu Allah teâlâyâ olur. Trabzônî ayrıca, zâkirde fenâ-i tammin hâsıl olmasıyla, Velâyet-i Suğrânın⁸⁵² evvelki derecesinin o zâkire hâsıl olduğunu belirtir.⁸⁵³

Sirhindî, fenâ’yı şöyle târif eder: Fenâ, Allah’ın varlığını müşâhede etmenin sâliki istilâsı sebebiyle, Allah’tan başka şeyleri unutmasından ibârettir. Sirhindî ayrıca *Ma’ârif-i ledünniyye* isimli eserinde fenâ’nın mertebeleri hakkında bilgi verir.⁸⁵⁴

Sirhindî, fenâ fillah makâmında olan kişinin hâlinden bize haber verir: Fenâ fillah ancak şu kişiye nasip ve müyesser olur: O, vücûdunun bütün zerrelerini âlemdeki bütün eşyânın aynası olarak görür ve eşyâyı kendi hücrelerinde müşâhede eder. Her bir hücresi, âlemdeki bütün şeylerin rengine bürünür⁸⁵⁵

Muhammed Ma’sûm ise fenâ’nın “fenâ-i kalb” ve “fenâ-i nefis” olmak üzere iki çeşit olduğu belirterek onlar hakkında bilgi verir:

1. **Fenâ-i Kalb:** Mâsivâyı, hatırlatmağa uğraşsa bile bir daha kalbe gelmeyecek şekilde unutmasıdır. Kısaca kalbin ilmî ve hubbî olarak mâsivâdan kesilmesidir.
2. **Fenâ-i Nefs:** Nefs-i hâzırı tamamen yok edip, adem-i sırfa mülhâk etmekten ibârettir. Öyle ki, kendisine ben diyemez olur. Bu makâmda ârifin ne zikri, ne zikri, ne de teveccühü kalır. Çünkü âriften eser kalmamıştır. Bu fenâdan maksad, Haktan gayrisinin zevâlidir. Öbür taraftan imanın parlatılmasıdır ve şeriatin ahkâmına tam teslim olup, boyun emektir.⁸⁵⁶

⁸⁵² İleride bilgi verilecek.

⁸⁵³ Trabzônî, *Tuhfetü’l-ahbâb*, vr. 46^a.

⁸⁵⁴ Sirhindî, *Ma’ârif-i ledünniyye*, s. 72-75.

⁸⁵⁵ Sirhindî, *Ma’ârif-i ledünniyye*, s. 28

⁸⁵⁶ Ma’sûm Sirhindî, *Mektûbât-ı Ma’sûmiyye*, I, s. 361. (nr. 177)

21. Bekā Billah

Trabzônî, sâlikin Bekā Billah makâmına Velâyet-i Suğrâ derecesinde ulaştığını, bu dereceyi târif ederken ifâde eder: Bu derece, kulun nefsinden fânî olduğunda Hakk ile kıyâmıdır. Bu takdîrce, zâkir bu mertebede sıfât-ı Bârî ile olur. Zîrâ bu merite, zâkirin Allah ile bekâsından ibârettir.⁸⁵⁷

Trabzônî, Bekā Billah makâmını şöyle târif eder: Zâkir Allah ile bir haysiyyette bâkî olur ki, ne Hakk'tan halk mahcûb olur ve ne halktan Hakk mahcûb olur. İki taraf kuvvet bulmuştur. Zâkir bu makâmda, bütün hallerinde ubûdiyyet ile istikâmet edicidir. Çünkü bekâ makâmı, vahdâniyyetin ihlâsı ve ubûdiyyetin sıhhatı üzerinedir. Ve bu makâm, mevhibe-i ilâhiyye ve husûsiyyet-i rabbâniyyedir. Bunun için Bâkî billah olan sıfât-ı asliyyesine dönmez.⁸⁵⁸

Sirhindî, bekânın kemâlinin, fenânın tam olmasına bağlı olduğunu ifâde eder.⁸⁵⁹ Sirhindî'ye göre teveccüh ve huzurun sürekliliği ancak bekâ billah makâmında olur. Bekâ billah makâmına ulaşmadan önce teveccühün devamlılığı mümkün değildir.⁸⁶⁰

Trabzônî, zâkirin Bekâ billah makâmına ulaştığında, Allah'a kemâl-i takarrub ile takarrub bulunmak için bazı vakitlerinde nâfile namaz ile meşgûl olmasının lâıyk olduğunu ifâde eder. Çünkü makâmların hâsıl olması ve derecelere ulaşmak ancak nâfilelere bağlıdır. Trabzônî'ye göre nâfileler, sâdık halleri netîce verir. Ve sâdık haller dahi sahih olan keşfi netîce verir. Ve sahih olan keşf ise zât-ı ilâhiyyenin zâhir olan nûru olan ma'rifetullahı⁸⁶¹ netîce verir.⁸⁶²

Trabzônî, Allah teâlâ'nın hadis-i kudsîde: “لا يزال عبدي يتقرب الي بالنوافل”⁸⁶³ [Kulum bana nâfilelerle yaklaşmaya devâm eder] diye buyurduğunu nakleder. Trabzônî'ye göre, kulu yaklaştıran nâfilelerden en efdal olanı, nâfile namazdır.⁸⁶⁴

⁸⁵⁷ Trabzônî, *Tuhfetü'l-ahbâb*, vr. 46^a-46^b.

⁸⁵⁸ Trabzônî, *Tuhfetü'l-ahbâb*, vr. 47^a.

⁸⁵⁹ Sirhindî, *Mukâşşefât-ı Gaybiyye: Manevî Yolculuk*, s. 43.

⁸⁶⁰ Sirhindî, *Mektûbât-ı Rabbânî*, II, s. 228. (nr. I/285)

⁸⁶¹ Ma'rifetullah hakkında bilgi için bkz. Süleyman Uludağ, “Mârifet”, *DİA*, XXVIII, s. 54-56.

⁸⁶² Trabzônî, *Tuhfetü'l-ahbâb*, vr. 47^a.

⁸⁶³ Buhârî, Rikâk 38

⁸⁶⁴ Trabzônî, *Tuhfetü'l-ahbâb*, vr. 47^a.

22. Nâfile İbâdetler

Nâfile ibâdetler, farz, vâcip ve sünnet ibadetler dışında kişinin daha fazla sevap kazanmak için kendi isteğiyle yaptığı malî ve bedenî ibadetlerdir.⁸⁶⁵

“Rabbinin adını zikret ve bütün varlığınla O’na yönel”⁸⁶⁶ meâlindeki âyet ve ona benzer birçok âyet ve hadis’ten yola çıkarak, sûfiler farz ve vâcip ibadetleri özenle yerine getirdikten sonra nâfile ibadetlere yönelmişler, vakitlerinin önemli bir bölümünü bu tür ibadet ve taatlerle geçirmişlerdir. Allah’ın rızâsını kazanmaya çalışan sûfilerin zaman zaman bu konuda aşırı gittikleri de olmuştur.⁸⁶⁷

Nâfile ibâdetlerin, farz olan ibâdetlerin önüne geçmesinin yanlış olduğunu ifâde eden Sirhindî, kulu Allah’a yaklaştıran amellerin, farz ve nâfile olmak üzere ikiye ayrıldığını söyler. Sirhindî’ye göre farzlar dururken onların yanında nâfilelere asla itibar yoktur. Zira herhangi bir vakitte edâ edilen bir farz ibâdet, bin senelik nâfile ibâdetten daha hayırlıdır.⁸⁶⁸

Trabzônî, Nakşibendiyye şeyhlerinin, vird⁸⁶⁹ tarikîyle nâfile ibâdetlerde bulunduklarını ve bu nâfile ibâdetlerin: Nâfile namaz kılmak ve Kur’an tilâvet etmek olduğunu söyler.⁸⁷⁰ Trabzônî, burada nâfile tutulan oruçları zikretmez.⁸⁷¹

⁸⁶⁵ Fahrettin Atar, “Nâfile”, *DİA*, XXXII, s. 290.

⁸⁶⁶ Müzzemmil, 73/8

⁸⁶⁷ Süleyman Uludağ, “Nâfile”, *DİA*, XXXII, s. 292.

⁸⁶⁸ Sirhindî, *Mektûbât-ı Rabbânî*, I, s. 29. (nr. 186)

⁸⁶⁹ Allah’a yaklaşmak için belirli zamanda ve belli miktarda yapılan ibadet, dua ve zikri ifade eden tasavvuf terimi olan “vird” hakkında bilgi almak için bkz. Mustafa Kara, “Evrâd”, *DİA*, XI, s. 533-535.

⁸⁷⁰ Trabzônî, *Tuhfetü’l-ahbâb*, vr. 47^b.

⁸⁷¹ Nâfile olan oruçlara örnek olarak, Bir günü oruçlu bir günü oruçsuz geçirmek, Zilhicce ayının ilk sekiz gününde ve hacda olmayanlar için dokuzuncu (arefe) gününde, şevval ayının altı gününde, tercihen on üç, on dört ve on beşinci günleri olmak üzere her kamerî ayın üç gününde, her haftanın pazartesi ve perşembe günlerinde oruç tutmak. Bkz. İbrahim Kâfi dönmez, “Oruç”, *DİA*, XXXIII, s. 418.

A. Nâfile Namazlar

Trabzônî, zâkirin Bekâ billah makâmına ulaştığında, Allah’a kemâl-i takarrub ile takarrub bulunmak için bazı vakitlerinde nâfile namaz ile meşgûl olmasının lâîk olduğunu ifâde eder.⁸⁷² Sirhindî, ibâdetlerin en kapsayıcı olanı ve taatlerin içinde Allah’a en çok yaklaştıranın, namazı edâ etmek olduğunu belirtir.⁸⁷³

Trabzônî, Nakşibendiyye şeylerinin vird tarîkiyle iştigâl ettikleri nâfile namazların iki kısım üzere olduğunu belirtir: Geceye mahsûs olan namazlar ve gündüze mahsûs olan namazlar:⁸⁷⁴

Geceye mahsûs olan nâfile namazlar iki kısımdır: Birincisi, evvâbin namazıdır.⁸⁷⁵ Bu namaz, akşam namazı ile yatsı namazı arasında kılınır. En az altı rek‘at, en çok on iki rek‘attır. İkincisi, teheccüd namazıdır.⁸⁷⁶ Bu namaz uykudan sonra gecenin son üçte birinde kılınan on iki rek‘at namazdır.⁸⁷⁷ Sirhindî, teheccüd namazının Nakşibendiyye tarîkatının zorunlu prensibi olduğu görüşündedir. Teheccüd namazı kılmak için gayret sarf edilmesini ve bir mazeret olmadıkça onun kılınmasının terk edilmemesi gerektiğini belirtir.⁸⁷⁸

Gündüze mahsûs olan nâfile namazlar iki kısımdır: Birincisi, işrâk namazıdır: İşrâk namazı, güneş bir mızrak boyu yükseldikten sonra kılınır, en az iki rek‘at, en çok dört rek‘attır. İkincisi, Duhâ namazıdır.⁸⁷⁹ Bu namaz gündüzün ilk dörtte birinde kılınır, en az dört rek‘at, en çok sekiz rek‘attır.⁸⁸⁰

⁸⁷² Trabzônî, *Tuhfetü’l-ahbâb*, vr. 47^a.

⁸⁷³ Sirhindî, *Mektûbât-ı Rabbânî*, I, s. 372. (nr. I/85)

⁸⁷⁴ Trabzônî, *Tuhfetü’l-ahbâb*, vr. 47^b.

⁸⁷⁵ Evvâbin namazı hakkında bilgi için bkz. Yunus Vehbi Yavuz, “Evvâbin Namazı”, *DİA*, XI, s. 544-545.

⁸⁷⁶ Teheccüd namazı hakkında bilgi için bkz. Saffet Köse, “Teheccüd”, *DİA*, XL, s. 323-325.

⁸⁷⁷ Trabzônî, *Tuhfetü’l-ahbâb*, vr. 47^b.

⁸⁷⁸ Sirhindî, *Mektûbât-ı Rabbânî*, III, s. 17. (nr. III/157)

⁸⁷⁹ Duhâ namazı hakkında bilgi için bkz. Mehmet Şener, “Kuşluk Namazı”, *DİA*, XXVI, s. 475-476.

⁸⁸⁰ Trabzônî, *Tuhfetü’l-ahbâb*, vr. 47^b.

Bu zikredilen namazların Nakşibendiyye tarîkatının evrâdı olduğunu ifâde eden Trabzônî, Velâyet-i Suğrâ derecesine ulaşan sâliklerin bu evrâd üzerine devâm etmelerinin lâzım olduğunu söyler. Eğer sâlikler, bunlar üzerine ziyâde etmek isterse, nâfile niyetine fazladan namaz kılarlar.⁸⁸¹

B. Kur'ân Tilâveti

Trabzônî, Velâyet-i Kübrâya nâil olan sâlik için, Kur'ân tilâveti ile meşgûl olmanın câiz olduğunu ifâde eder. Kur'ân tilâveti, bu mertebeye vâsıl olanlar hakkında takarrub haysiyyetinden bütün ezkârın efdalidir.⁸⁸²

Muhammed Parsâ, büyüklerden birisinin Kur'an hakkında şöyle dediğini nakleder: Bir kimse ilaç içir, ne içtiğini bilmez ama o ilaç tesir eder. İşte Kur'ân-ı Kerîm de böyle tesir eder. Kur'ân'ın her harfî beşeriyetin vücûduna düşen bir dağ gibidir ve o vücûdu yok edip beşeriyet izlerini siler. Kur'ân nûru, mü'minin kalp nûru ile birleşir, nurâniyet artar ve beşerî vücud yok olur.⁸⁸³

Trabzônî, Nakşibendiyye tarîkatında vird tarîkiyle olan tilâvet hakkında şu bilgiyi verir: Sabâh namâzından sonra Yâsîn sûresini okumak, öğle namâzından sonra Mülk sûresini okumak, ikindi namâzından sonra Nebe sûresini okumak, evvâbîn namâzından sonra Secde sûresini okumak, yatsı namâzından sonra Mülk, Fâtihâ, Kâfirûn, İhlâs, Felâk, Nâs sûrelerini ve Bakara'nın son âyetlerini⁸⁸⁴ okumaktır. Ve yatağına girdikten sonra, Haşr sûresinin son âyetlerini⁸⁸⁵ uykudan önce okumaktır.⁸⁸⁶

Trabzônî'ye göre namazda olan Kur'ân tilâveti, namaz dışında olan Kur'ân tilâvetinden dahâ evlâdır.⁸⁸⁷

⁸⁸¹ Trabzônî, *Tuhfetü'l-ahbâb*, vr. 47^b.

⁸⁸² Trabzônî, *Tuhfetü'l-ahbâb*, vr. 48^a-48^b.

⁸⁸³ Bkz. Pârsâ, *Risâle-i Kudsiyye: Muhammed Bahaeddin Hazretlerinin Sohbetleri*, s. 60.

⁸⁸⁴ Bakara sûresinin son iki (285. ve 286.) âyeti olup, halk arasında “Âmenerrasûlu” olarak bilinmektedir. Günümüzde câmilerde yatsı namazından sonra okunmaktadır.

⁸⁸⁵ Haşr sûresinin son dört (21.-24.) âyeti olup, halk arasında “Lev enzelnâ” olarak bilinmektedir. Günümüzde câmilerde sabah namazından ve akşam namazından sonra okunmaktadır.

⁸⁸⁶ Trabzônî, *Tuhfetü'l-ahbâb*, vr. 48^b.

⁸⁸⁷ Trabzônî, *Tuhfetü'l-ahbâb*, vr. 49^a.

23. Hatm-i Hâcegân

Nakşibendiyye tarîkatında toplu olarak yapılan zikire Hatm-i Hâcegan denilmektedir. Günümüzde “Hatm-i Hâcegân” ifâdesi kısaltılarak yerine “Hatme” kelimesi de kullanılmaktadır.⁸⁸⁸ Hatm-i Hâcegân, diğer tarîkattaki toplu zikirlerin aksine alçak sesle icrâ edilir.⁸⁸⁹

Abdülhâlık Gucdüvânî'ye (ö. 616/1219-20) nisbet edilen “Hatm-i kebîr” ve Bahâeddin Nakşibend'e (791/1389) nisbet edilen “Hatm-i sagîr” olmak üzere iki ayrı uygulaması olan hatm-i Hâcegân, günümüzde hâlen faâliyetinde bulunan Nakşibendiyye tarîkâtının Hâlidîyye⁸⁹⁰ koluna mensup farklı merkezlerde, uygulamada ufak farklılıklarla icrâ edilmektedir.⁸⁹¹

Hatm-i Hâcegân önceleri, istenen bir işin olması ya da bir musîbetin giderilmesi gâyesiyle ihtiyaç duyulduğunda yapılan duâ mâhiyetinde bir toplu zikir idi.⁸⁹² Ancak XVIII. Yüzyıldan itibaren periyodik hâle getirilmiş ve haftada iki defa, Pazar ve Perşembe günleri⁸⁹³ çoğunlukla ikindi namazından sonra icrâ edilir hâle gelmiştir.⁸⁹⁴

⁸⁸⁸ Bkz. Reşat Öngören, “Hatm-i Hâcegân”, *DİA*, XVI, s. 477.

⁸⁸⁹ Tosun, *Derviş Keşkülü*, s. 100.

⁸⁹⁰ Nakşibendiyye tarîkatının Hâlid el-Bağdâdî'ye (ö. 1242/1827) nisbet edilen kolu olan Hâlidîyye hakkında bilgi için bkz..Hamid Algar, “Hâlidîyye”, *DİA*, XV, s. 295-296; Süleyman Uludağ, “Hâlidîyye”, *DİA*, XV, s. 296-299. Hâlid el Bağdâdî ve Hâlidîyye hakkında doktora seviyesinde yapılmış olan çalışmanın yayınlanmış hâli için bkz. Abdurrahman Memiş, *Halid-i Bağdadi Hayatı Eserleri, Tesirleri ve Anadolu'da Halidilik*, İstanbul: Kitabevi, 2000.

⁸⁹¹ Bkz. Mehmet Saki Çakır, “Hatm-i Hâcegân ve Hâlidîlik'teki Uygulanan Örnekleri”, *İhya Uluslararası İslâm Araştırmaları Dergisi*, c. V, sy. 2 (Güz 2009), s. 492. ; Bu makâle, hatm-i hâcegân'ın tarihçesi ve Nakşibendiyye'nin Hâlidîyye kolunda uygulanan örnekleri hakkında yapılmış kapsamlı bir çalışmadır.

⁸⁹² Murâd Buhârî, *Mektûbât*, Beyazıt Devlet Ktp., Veliyyüddîn Efendi, nr. 1837, vr. 40^b-41^a.

⁸⁹³ Hâlidîyye'nin Yanyalı Mustafa İsmet Efendi (ö. 1872) kolunun günümüzdeki merkezi olan İsmâîlağa câmiinde hatm-i hâcegân sabah ve akşam olmak üzere günde iki kez yapılmaktadır. Kısa kış günlerinde sabah namazından önce ve yatsı namazından sonra yapılan hatm-i hâcegan, uzun yaz günlerinde sabah namazından sonra ve akşam namazından önce yapılmaktadır.

⁸⁹⁴ Tosun, *Derviş Keşkülü*, s. 100.

Bu tarîkâta has olarak bâzı mübârek vakitlerde vird olarak yapılan ibâdetlerden birinin de hatm-i Hâcegân olduğunu ifâde eden Trabzônî, hatm-i Hâcegânın uygulanışını şu şekilde târif eder.⁸⁹⁵

Hatm-i Hâceganı okumaya başlamadan önce besmele çekilir ve şu duâ okunur: “اللهم يا مفتاح الابواب يا مقلب القلوب والابصار يا دليل المتخيرين يا غياث المستغيثين توكلت عليك يا رب العالمين” [“Ey Allahım! Ey kapıları açan! Ey uluların delîli! Ey kalbleri ve gözleri döndüren! Ey yardım isteyenlerin yardımcısı! Sana tevekkül ettim ey âlemlerin Rabbi! Ve işimi Allah’a havâle ediyorum. Muhakkak ki Allah kullarını görücüdür. Ve güç ve kuvvet, sadece yüce ve büyük olan Allah’ın yardımıyla elde edilir.”] Bu duâdan sonra yedi kere Fâtîha okunur. Ondan sonra yüz kere salavât okunur. Ondan sonra yetmiş dokuz kere İnşirâh sûresi okunur. Ondan sonra bin bir kere İhlâs sûresi okunur. Ondan sonra yedi kere Fâtîha sûresi okunur. Ondan sonra tekrâr yüz kere salavât okunur.⁸⁹⁶

Trabzônî’ye göre, hatm-i Hâcegânın kırâati tek bir mecliste olmalıdır, her bir sûre evvelinde besmele okunmalıdır ve kırâata başlamadan önce eûzü okunup, bu sûreler cemâatin sayısına taksîm edilir. Hatimden sonra okunan hatmin sevâbı, Hâcegânın ve diğer ervâh-ı kudsiyyeye hîbe edilir. Ondan sonra, bunların berekâtına tevessül edilip, hâcetinin revâsı için cenâb-ı Mevlâyâ teveccüh edilir. Hatm-i Hâcegandan sonra bir tatlı şey ne olursa yenilir.⁸⁹⁷

Murad Buhârî’nin *Silsiletü’z-zeheb* isimli risâlesine zeyl yazmış olan Rüstem Râşid Efendi, hatm-i Hâcegânın âdâbı hakkında şu bilgiyi verir: Müridler hatm-i Hâcegân sırasında zarûret olmaksızın gözlerini açmamalıdır. Konuşmamalı, işârette dahi bulunmamalıdır. Kalplerini havâtırdan uzak tutmalı ve edep üzere bulunmalıdırlar.⁸⁹⁸

⁸⁹⁵ Trabzônî, *Tuhfetü’l-ahbâb*, vr. 48^b.

⁸⁹⁶ Trabzônî, *Tuhfetü’l-ahbâb*, vr. 48^b-49^a.

⁸⁹⁷ Trabzônî, *Tuhfetü’l-ahbâb*, vr. 49^a.

⁸⁹⁸ Murad Buhârî, *Edep Deryasından İnciler*, s. 61.

24. Velâyet Dereceleri

Trabzônî, velâyetin üç derecesi olduğunu belirtir: Velâyet-i Suğrâ, Velâyet-i Kübrâ, Velâyet-i Mele-i A‘lâ. Fakat sonradan Kemâlâtî’n-Nübüvve derecesini ekler⁸⁹⁹ Trabzônî ayrıca velâyet derecelerinin sırf fazl-ı ilâhî ile olup, kesb ve sa‘y ile olmadığını belirtir.⁹⁰⁰

A. Velâyet-i Suğrâ

Birinci velâyet derecesi, Velâyet-i Suğrâ’dır. Trabzônî, zâkirin “fenâ-i tamm” hâlini yaşamasıyla, yâni Hakk’ın vücûdu kulun vücûdu üzerine galebe ettiğinden dolayı, kulun hiç ihtiyârının kalmayıp her işte rücûunun Allah teâlâyâ olduğunda, Velâyet-i Suğra’nın evvelki derecesinin o zâkir için hâsıl olduğunu belirtir.⁹⁰¹ Bu da kulun nefsinden fânî olduğunda, kıyâmının Hakk ile olmasıdır Bu takdîrce, zâkir bu mertebede sıfât-ı Bârî ile olur. Zîrâ bu mertebe, zâkirin Allah ile bekâsından ibârettir.⁹⁰²

Trabzônî Velâyet-i Suğrâ’nın kulun Sıfâtullah ile ittisâfî ve Ahlâkullah ile tahalluku olduğunu ifâde eder. Trabzonî’ye göre Velâyet-i Suğra, Velâyet-i Atâiyye ve Velâyet-i Kesbiyye olmak üzere iki çeşittir.⁹⁰³

1-Velâyet-i Atâiyye: Mücâhededen evvel, cezbe-i zâtiyye ile Allah teâlânın murâd ettiği kuluna i‘tâ etmesidir.⁹⁰⁴

2-Velâyet-i Kesbiyye: Mücâhede ile ve tarîk-i ma‘rifette sülûk ile hâsıl olan cezbe ile kesbten sonra kulun tahsîliyle olur. Ve bu mertebede, sâlik kademini velâyetin başlangıcına koyar.⁹⁰⁵

Trabzônî, Velâyet-i Suğrâ derecesinde olan sâliklerin Nakşibendiyye tarîkatının evrâdı olduğu nâfile namazları kılmaya devâm etmelerinin lâzım olduğunu belirtir.⁹⁰⁶

⁸⁹⁹ Trabzônî, *Tuhfetü’l-ahbâb*, vr. 46^b-47^a.

⁹⁰⁰ Trabzônî, *Tuhfetü’l-ahbâb*, vr. 48^a.

⁹⁰¹ Trabzônî, *Tuhfetü’l-ahbâb*, vr. 46^a.

⁹⁰² Trabzônî, *Tuhfetü’l-ahbâb*, vr. 46^a-46^b.

⁹⁰³ Trabzônî, *Tuhfetü’l-ahbâb*, vr. 46^b.

⁹⁰⁴ Trabzônî, *Tuhfetü’l-ahbâb*, vr. 46^b.

⁹⁰⁵ Trabzônî, *Tuhfetü’l-ahbâb*, vr. 46^b.

⁹⁰⁶ Trabzônî, *Tuhfetü’l-ahbâb*, vr. 47^b.

B. Velâyet-i Kübrâ

İkinci velâyet derecesi, Velâyet-i Kübrâ'dır. Trabzônî, Allah'ın fazlı ve keremi ile Velâyet-i Suğra son bulduktan sonra, sâlikin Velâyet-i Kübrâ ile teşerrûf ettiğini ifâde eder. Trabzônî, velâyetin bütün derecelerinin kulun kesbi ve sa'yı ile olmayıp, sırf fazl-ı ilâhi ile olduğunu belirtir.⁹⁰⁷

Trabzônî, Velâyet-i Kübrâ'nın, Velâyet-i Nübüvvet olduğunu ifâde eder. Trabzônîye göre bu mertebede sâlik, sâhib-i kudret olur ve murâd ettiği şey üzerine kâdir olur. Trabzônî buna delil olarak şu hadisi nakleder: “علماء امتي كأنباء بني اسرائيل”⁹⁰⁸ [Ümmetimin âlimleri, Benî İsrâil'in peygamberleri gibidir.] Eyyûbî, bu mertebenin, verâset-i Nübüvvet mertebesi olduğunu ifâde eder. Eyyûbî, bu ma'nâda, Hz. Peygamber'in (s.a.s) : “العلماء ورثة الانبياء”⁹⁰⁹ [Âlimler, peygamberlerin vârisleridir.] hadisini buyurduğunu nakleder.⁹¹⁰

Trabzônî'ye göre Velâyet-i Suğrâ ile Velâyet-i Kübrâ arasında fark şudur: Velâyet-i Suğrâ, Velâyet-i Kübrânın gölgesidir. Velâyet-i Suğrâ, esmânın ve şuûnâtın hicâblarının araya girmesi ile hâsıl olur. Ama Velâyet-i Kübrâ, bu hicâblar araya girmeksizin hâsıl olur. Sâlik Velâyet-i Vübrâya ancak enbiyâya vâris olmak ile ve Hz. Peygamber'in (s.a.s) vüs'ati ile nâil olur. Zîrâ sâlik bu mertebede, zât-ı Hakk'ı, rûh-ı Muhammedînin mir'âtında müşâhede eder.⁹¹¹

Trabzônî, Velâyet-i Kübrâya nâil olan sâlik için, Kur'ân tilâveti ile meşgûl olmanın câiz olduğunu ifâde eder. Zîrâ sâlik için bu mertebede, ezkârdan her bir zikir ile takarrub câiz olur. Özellikle Kur'ân tilâveti, bu mertebeye vâsıl olanlar hakkında takarrub haysiyyetinden bütün ezkârın efdalidir. Zîrâ sâlik, Kur'ân-ı Kerîm'in kırâatı içinde, ma'nâsı muhtelif olan âyetlerin tilâvetinde, tecelliyât-ı muhtelifenin envâ'nı müşâhede eder.⁹¹²

⁹⁰⁷ Trabzônî, *Tuhfetü'l-ahbâb*, vr. 47^b-48^a.

⁹⁰⁸ Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ*, II, 64

⁹⁰⁹ Tirmizî, No. 2682; Ebû Dâvûd, No: 3641; İbn Mâce, No: 223

⁹¹⁰ Trabzônî, *Tuhfetü'l-ahbâb*, vr. 47^a.

⁹¹¹ Trabzônî, *Tuhfetü'l-ahbâb*, vr. 48^a.

⁹¹² Trabzônî, *Tuhfetü'l-ahbâb*, vr. 48^a-48^b.

C. Velâyet-i Mele-i A‘lâ

Üçüncü velâyet derecesi, Velâyet-i Mele-i A‘lâ’dır. Trabzônî, Velâyet-i Kübrâ derecesinde bulunan sâlik için Allah’ın mahz-ı fazl-ı keremiyle ve inayetiyle, fenâ-i tamm’ın başlangıcı olan fenâlar tamamlandığında ve Velâyet-i Suğrâ ve Velâyet-i Kübrâ’nın dereceleri olan bekâlar hâsıl olduğunda ve sâlik ile zât-ı ilâhiyye arasına giren fenâlar ve bekâlar’dan meydana gelen gerek “usûl” den olsun ve gerek “zılâl” den olsun berzahlar kesildiğinde, sâlikin Mele-i A‘lâ Velâyetiyle teşerrûf ettiğini ifâde eder.⁹¹³

Trabzônî, berzahlardan murâdın, salık ile zât-ı ilâhiyye arasında engel olan fenâlar ve bekâlar olduğunu belirtir. Zîrâ bu fenâlar ve bekâlar, fenâ-i tamm’dan önce olan şu berzahlardır ki sâlik olan o berzahların içinde oldukça, zât-ı mutlakadan mahcûb olur ve onun seyri berzahlar içinde olur. Trabzônî, “usûl” ile murâdın, bekâların onun üzerine bağlı bulunduğu fenâlar olduğunu belirtir. Zîrâ sâlik, fenâ ile muttasıf olmazsa, bekâ ile dahi muttasıf olmaz. Ve “zılâl” ile murâd, Velâyet-i Suğrâ ve Velâyet-i Kübrâ’nın dereceleri olan bekâlardır. Zîrâ velî⁹¹⁴ olanda bu iki velâyetin derecesi, Nebî aleyhi’s-selâmda olan nübüvvet derecesinin zıllidir.

Trabzônî, meleklerle mele-i a‘lâ isminin verilmesinin sebebini, meleklerin âlem-i his ve âlem-i şehâdetin fevkinde olduklarından dolayı olduğu şeklinde izah eder. Ve melekler için, asl-ı cibilliyetleri i ‘tibârıyla mekân ve zaman olmadığını belirtir.⁹¹⁵

Trabzônî bu velâyetin, mertebelerinin bu derecedeki ihtilâfiyla meleklerin velâyeti olduğunu ifâde eder. Eyyûbî, bu ihtilâfın bu dereceye hâs olduğunu belirtir. Trabzônî, sâlikin bu mertebede, sıfat-ı beşeriyetten tecerrüd edip, sıfat-ı melekiyyet ile muttasıf olduğunu ve taallukât-ı unsuriyyeden uzaklaştığını ifâde eder.⁹¹⁶

⁹¹³ Trabzônî, *Tuhfetü’l-ahbâb*, vr. 49^a-49^b.

⁹¹⁴ Allah dostu anlamına gelen “velî” hakkında bilgi için bkz. Süleyman Uludağ, “Velî”, *DİA*, XLIII, s. 25-28.

⁹¹⁵ Trabzônî, *Tuhfetü’l-ahbâb*, vr. 49^b-50^a.

⁹¹⁶ Trabzônî, *Tuhfetü’l-ahbâb*, vr. 47^a.

Trabzônî, Velâyet-i Enbiyâ ve Velâyet-i Mele-i A'lâ arasındaki farkı şöyle açıklar: Enbiyâ'nın velâyetiyle zât-ı mukaddesenin tecelliyâtında ebedü'l-âbad terâkkî hâsıl olur, ama melekler ehl-i Sıfâtan oldukları için tecelli-i zâta kâdir olamazlar. Seyirleri dâima Sıfât perdesinin arkasında olur.⁹¹⁷

Trabzônî, meleklerin seyirlerinin dâima Sıfât perdesinin arkasında olduğundan dolayı, Cebrâîl aleyhi's-selâmın, mirâc gecesinde, Hz. Peygambere (s.a.s) : “Eğer ben karınca ayağı kadar mekânımdan ileri geçsem, yanarım.”⁹¹⁸ diye buyurduğunu nakleder. Bu yüzden Velâyet-i Enbiyâ, Velâyet-i Mele-i A'lâdan daha şerefli dir.⁹¹⁹

D. Kemâlât-ı Nübüvve

Trabzônî, sâlikin Mele-i A'lâ velâyetiyle müşerref olduktan sonra Velâyet-i Nübüvvenin kemâlâtıyla teşerrüf ettiğini belirtir. Bu mertebe hilâfet mertebesi olup, hazret-i Rubûbiyyetten niyâbet mansıbına nâil olmaktır. Böyle olan velî için, halkı terbiye etmek ve Hakk'a da'vet etmek, onları kemâlât-ı ilâhiyye ile kâmil kılmak ve ma'rifetullaha vâsıl kılmak câiz olur.⁹²⁰

⁹¹⁷ Trabzônî, *Tuhfetü'l-ahbâb*, vr. 50^a.

⁹¹⁸ Âlûsî, *Rûhu'l-me'ânî*, nşr. M. Hüseyin el-Arab, Beyrut, 1417/1997, c. XV, s. 14; c. XXVII, s. 77-78.

⁹¹⁹ Trabzônî, *Tuhfetü'l-ahbâb*, vr. 50^a.

⁹²⁰ Trabzônî, *Tuhfetü'l-ahbâb*, vr. 50^a.

E. Tuhfetü'l-Ahbâb Tercümesinin Kaynakları

Trabzônî silsilesi ile ilgili bilgi verirken “...Ya‘ni Hâce Muhammed Pârsâ hazretleri *Kudsiyye* ismiyle müsemma olan risâlesinde; bu nisbeti hazret-i Ali radiyallahu anh hazretleri hazret-i Sıddîk-ı Ekber’den, onlar dahi Resûl-i muhterem sallallahu aleyhi ve sellem hazretlerinden ahz buyurmuşlardır diye zikretmiştir...”⁹²¹ ifâdesiyle Muhammed Pârsâ’nın (ö. 822/1420) yazmış olduğu *Kudsiyye* kitabından yararlandığını açıkça belirtmiştir.

Risâle-i Kudsiyye, Muhammed Pârsâ’nın Bahâeddin Nakşbend’in sohbetlerinde tuttuğu notları sonradan şerh etmesiyle meydana getirdiği Farsça bir eserdir. Pârsâ, bu eseri Nakşbend’in halîfelerinden olan Alâeddîn Attâr’ın (ö. 802/1400) tavsiyesi ile yazmıştır. Bu eser on iki bölüm olup içinde ağırlıklı olarak zikir, telvîn, temkîn, cem, fark, velâyet, fenâ ve bekâ gibi konular bulunmaktadır. Birkaç kez tahkiksiz olarak basılan eser, Ahmed Tâhirî Irâkî⁹²² ve Melik Muhammed İkbâl (Râvelpindî) tarafından tahkikli olarak neşredilmiştir. Esere yazılan haşiye Abdurrahman Câmî’ye (ö. 898/1492) nisbet edilerek Tahran baskısının sonuna eklenmiştir. Bu eser Salâhî Uşşâkî Efendi⁹²³ (ö. 1197/1783) tarafından Osmanlı Türkçe’sine çevrilmiştir.⁹²⁴ Bu eserin Tahran baskısı esas alınarak, *Muhammed Bahaeddin Hazretleri’nin Sohbetleri*⁹²⁵ adıyla Necdet Tosun tarafından (İstanbul 1998) günümüz Türkçe’sine çevirilip neşredilmiştir.⁹²⁶

⁹²¹ Trabzônî, Tuhfetü'l-ahbâb, vr. 26^a.

⁹²² Muhammed Pârsâ, *Kudsiyye*, tashih Ahmed Tâhir Iraki, Tahran: Kitâbhâne-i Tahûrî, 1975.

⁹²³ Halvetî-Uşşâkî şeyhi, âlim ve şair olan Salâhî Uşşâkî Efendi hakkında bilgi için bkz. Semih Ceyhan, “Salâhî Efendi”, *DİA*, XXXVI, s. 17-19.

⁹²⁴ Muhammed Pârsâ, *Risale-i Kudsiyye tercümesi*, trc. Salahi Efendi, İstanbul: Ahmed İhsan ve Şürekası, 1323.

⁹²⁵ Muhammed Pârsâ, *Risâle-i Kudsiyye: Muhammed Bahaeddin Hazretlerinin Sohbetleri*, çev. Necdet Tosun, İstanbul: Erkam Yay., 1998.

⁹²⁶ Tosun, *Bahâeddîn Nakşbend*, s. 95.

Trabzônî'nin yazmış olduğu şerhde geçmeyen fakat incelediğimiz nüshaların ikisinde, Bahâeddîn'in aslında üveysî olup, Hâce Abdülhâlık Gucdüvânî'nin rûhâniyetinden terbiye olup, kıssasının *Enisü't-tâlibîn* isimli kitapta ve diğerlerinde tafsilatlı olarak geçtiği şeklinde bilgi verilmiştir.⁹²⁷ Bundan dolayı bu kitap hakkında da bilgi vermenin faydalı olacağını düşündük.

Tam adı *Enisü't-tâlibîn ve uddetü's-sâlikîn*⁹²⁸ olan kitap, Muhammed Bahâeddîn'in sohbetlerinde bulunmuş olan Salâh b. Mübârek Buhârî'nin Farsça kaleme aldığı bir eserdir. Bahâeddîn'in vefâtından sonra, halîfesi Alâeddin Attâr'ın (ö. 802/1400) tavsiyesi ile yazılmaya başlanmış ve Attâr'ın vefâtından sonra tamamlanmıştır. Bu eser dört bölümden oluşmaktadır: 1. Velâyet ve veli kavramı, 2. Muhammed Bahâeddîn'in gençlik yılları, 3. Bazı hikmetli sözleri ve sohbetlerinden örnekler, 4. Kerâmetleri. Bu eser Osmanlı Türkçesi'ne⁹²⁹ tercüme edilmiştir.⁹³⁰ Bu tercüme de günümüzde iki ayrı yazar tarafından sadeleştirilerek yayınlanmıştır.⁹³¹

⁹²⁷ Trabzônî, *Tuhfetü'l-ahbâb*, vr. 15^a.

⁹²⁸ Yazma nüshalarından biri için bkz. Salah b. Mübârek Buhârî, *Enisü't-tâlibîn ve uddetü's-sâlikîn*, Edirne Selimiye Kitaplığı, nr. 1095; Güncel baskısı için bkz. Salah b. Mübârek Buhârî, *Enisü't-tâlibîn ve uddetü's-sâlikîn*, tsh. Halil İbrahim Sarioğlu, haz. Tevfik [Haşimpur] Sübhani, Tahran: İntişarât-ı Kayhan, 1992.

⁹²⁹ Selahaddin b. Mübârek Buhârî, *Enisü't-tâlibîn ve uddetü's-sâlikîn: Makâmât-ı Muhammed Bahâeddîn en-Nakşibendî*, trc. Süleyman İzzi, Dersââdet: Matbaa-ı Bahriye, 1328.

⁹³⁰ Bkz. Tosun, *Bahâeddîn Nakşibend*, s. 96.

⁹³¹ Selahaddin b. Mübârek Buhârî, *Şâh-ı Nakşibend: Enisü't-tâlibîn ve uddetü's-sâlikîn: Gönüller Nakkaşı*, trc. Süleyman İzzi Teşrifâti, sadeleştiren Mustafa Özsaray, İstanbul: İz Yayıncılık, 2003; Selahaddin b. Mübârek Buhârî, *Hallerin Terbiyesi: Enisü't-tâlibîn ve uddetü's-sâlikîn: Makâmât-ı aliyye-i Nakşibendiyye*, trc. Süleyman İzzi, haz. Niyazi Adıgüzel, İstanbul: Büyüyenay Yayınları, 2018.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TUHFETÜ'L-AHBÂB TERCÜMESİNİN ÇEVİRİMYAZISI

A. Nüshaların Tavsifi

Yapmış olduğumuz araştırmalar sonucu, *Tuhfetü'l-ahbâb* tercümesinin dört adet yazma nüshasını tespit edebildik:

1- Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi, nr. 2621/1

Kütüphane kaydında bu nüshanın ismi “*Tuhfetü'l-ahbab fi's-sülûk ila tariki'l-ashab tercümesi*” şeklinde kayıtlıdır. Yazar bilgisi olarak “Ahmed et-Trabzoni”, mütercimin ismi “Eyyübi Abdullah b. Salih” şeklinde verilmiştir. Bu nüsha 48 varaktır, her sayfada 19 satır bulunmakta olup tâlik hattıyla yazılmıştır. Nüshanın sonunda 5 Safer 1240 (29 Eylül 1824) tarihinde yazıldığı bilgisi yer almaktadır. Bu nüsha tam bir nüsha olup sonunda istinsah kaydı yer almamaktadır. Çevrimyazıda bu nüshaya S1 olarak işaret ettik.

Bu nüshanın içinde yer alan *Silsiletü'z-zeheb* metni kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Bu nüsha genel olarak okunaklı olmakla beraber, bazı yerlerde mürekkep dağılması ve kısmen lekelenmiş sayfalar mevcuttur. Bâzı sayfaların kenarında derkenar ve müstensih notları bulunmaktadır. Nüshanın içinde geçen âyetler ve hadislerin üst kısmında kırmızı mürekkeple çizilmiş çizgiler yer almaktadır.

2- Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi, nr. 2636

Kütüphane kaydında bu nüshanın ismi “*Tuhfetü'l-ahbab fi's-sülûk ila tariki'l-eshâb*” şeklinde kayıtlıdır. Yazar bilgisi olarak “Muhammed Murad Molla”, mütercimin ismi “Abdullah” şeklinde verilmiştir. Bu nüsha 51 varaktır. Her sayfada 21 satır bulunmakta olup tâlik hattıyla yazılmıştır. Nüshada tarih bilgisi bulunmamaktadır. Bu nüsha tam bir nüsha olmayıp, sondan yaklaşık 2 varak kadar eksiktir. Çevrimyazıda bu nüshaya S2 olarak işaret ettik.

Bu nüshanın içinde yer alan *Silsiletü'z-zeheb* metni kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Okunaklı bir nüshadır. Bâzı sayfaların kenarında derkenar ve müstensih notları bulunmaktadır.

3- İBB Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Yazmaları, nr. 1206/1

Kütüphane kaydında bu nüshanın ismi “*Tuhfet el-ahbab fi's-sülûk ila tarik ashab tercümesi*” şeklinde kayıtlıdır. Yazar bilgisi olarak “Ahmet Trabzoni”, mütercimnin ismi “Abd-Allah el-Eyyub el-Ensari” şeklinde verilmiştir. Bu nüsha 49 varaktır. Her sayfada 23 satır bulunmakta olup nesih hattıyla yazılmıştır. Nüshanın sonunda 5 Safer 1240 (29 Eylül 1824) tarihinde yazıldığı bilgisi yer almaktadır. Zahriyye sayfasında 19 Muharrem 1267 (24 Kasım 1850) tarih bilgisi yer almaktadır. Katalog bilgisinde mütercim hattı diye belirtilmiştir ama biz bu kanaatte değiliz. Bu nüsha tam bir nüsha olup sonunda istinsah kaydı yer almamaktadır. Çevrimyazıda bu nüshaya A olarak işaret ettik.

Bu nüshanın içinde yer alan *Silsiletü'z-zeheb* metni kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Okunaklı bir nüshadadır. Bâzı sayfaların kenarında derkenar ve müstensih notları bulunmaktadır. Nüshanın içinde geçen âyetler ve hadislerin üst kısmında kırmızı mürekkeple çizilmiş çizgiler yer almaktadır.

4- Beyazıd Devlet Kütüphanesi, Yazmalar, nr. 9331

Kütüphane kaydında bu nüshanın ismi “*Tuhfet el-ahbab fi's-suluk ila tarikü'l-ashab- şerh-i silsile*” şeklinde kayıtlıdır. Yazar bilgisi olarak “Ahmed Trabzoni” şeklinde verilmiştir. Bu nüsha 52 varaktır, her sayfada 19 satır bulunmakta olup nesih hattıyla yazılmıştır. Bu nüsha tam bir nüsha olup sonunda istinsah kaydının önceden yazılmış olup sonradan silindiği anlaşılmaktadır. Çevrimyazıda bu nüshaya B olarak işaret ettik.

Bu nüshanın içinde yer alan *Silsiletü'z-zeheb* metni kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Okunaklı bir nüshadadır.. Bâzı sayfaların kenarında derkenar ve müstensih notları bulunmaktadır. Nüshanın içinde geçen âyetler ve hadislerin üst kısmında kırmızı mürekkeple çizilmiş çizgiler yer almaktadır.

B. Çevrimyazı Metni Oluşturmada İzlenen Yol

Bu karşılaştırmalı çevrimyazıyı yaparken esâsen Arapça risâlelerin tahkîki için hazırlanmış olan *İSAM Tahkikli Neşir Kılavuzu*⁹³² isimli kitapta beyân edilen esaslardan faydalandık. Bu çevrimyazımızda aşağıdaki esasları kullanmayı benimsedik:

- 1- Varakların numaralandırılmasında B nüshası esas alınmıştır. Burada B nüshasında, diğer nüshalara göre daha az eksik satırlarının bulunması belirleyici etken oldu.
- 2- Metnin inşasında esas olarak B nüshası kullanılmakla birlikte, gerekli olduğu durumlarda diğer nüshalardaki ibâreler metne alınıp, farklar dipnotta belirtilmiştir. Burada ayrıca Arapça metinden de faydalandık.
- 3- Tercüme içinde yer alan *Silsiletü 'z-zeheb* metnini Arapça harflerle 12 punto **Bold** olarak yazdık. Mütercim bu metindeki kelimeleri tercüme içinde tekrar kullandığı durumlarda, Latin harfleriyle **Bold** olarak yazdık.
- 4- Tercüme içinde geçen âyetleri çiçekli parantez () içinde yazdık. Hadisleri ise çift tırnak içine alarak yazdık.
- 5- Arapça metinde bulunup, tercümede atlanılan bazı yerleri dipnotta ifâde ettik.
- 6- Bazı yerlerde anlamı tamamlamak adına eklediğimiz kelimeleri köşeli parantez içinde gösterdik.
- 7- Arapça ibârelerin tercümelerini köşeli parantez içinde verdik.
- 8- Metinde âyetlere işâret edilen yerlerde, âyet, sûre bilgisi ve mealini dipnotta belirttik. Âyetin kendisinin verilmesi durumunda ise, âyetten sonra parantez içinde sûre ve kaçınıcı âyeti olduğu bilgisini ve köşeli parantez içinde ise mealini verdik.
- 9- Metinde geçen hadislerin tercümesini, hadisten sonra hemen köşeli parantez içinde verip, kaynak bilgisini dipnotta belirttik.

⁹³² Bu esaslar için bkz. Okan Kadir Yılmaz, *İSAM Tahkikli Neşir Kılavuzu*, haz. Okan Kadir Yılmaz, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2018, s. 131-162.

- 10- Tâzim ifadelerindeki farklar, metnin anlamında önemli bir değişiklik meydana getirmeyeceği için, dipnot sayısını fazlalaştırmamak adına belirtilmemiştir.
- 11- Metinde geçen kişiler ve yerler hakkında gerektiği durumlarda ek bilgiler dipnotta belirtilmiştir. Kullandığımız nüshalar arasındaki farklar çok fazla olduğu için ek bilgileri daha çok inceleme kısmında dipnotlarda belirttik.
- 12- Bazı kelimeleri yazarken, günümüz Türkçesinin imlâsına göre yazım tercih edilmiştir. Örnek: gelup->gelip, kimesne>kimse, kendüye>kendisine.

C. Tuhfetü'l-Ahbâb Tercümesinin Çevrimyazısı

[1^b]

Bismillâhirrahmânirrahîm ve⁹³³ bihî nesteîn

Hamd-i bî had, ya'ni cemî'-i⁹³⁴ sıfât-ı kemâl⁹³⁵ ile ittisâf, şol zât-ı vâcibü'l-vücûda hâsır ki, esrârını mükâşefe için ibâd-ı ârifinin sadırlarını inşirâh⁹³⁶ ve verâ-i estârdan cemâlini müşâhede için vâsılînin⁹³⁷ kalblerini tenvîr etti. Ve cemî'-i noksân sıfatlardan⁹³⁸ tenzîh,⁹³⁹ şol zât-ı mukaddese⁹⁴⁰ hâsır ki, zâtına muhabbeti cenâb-ı esnâsına mûsil ve makâm-ı "sümme denâ" da⁹⁴¹ rubûbiyyetinin tecelliyâtını âşıkîne izhâr eyledi.

Ve salât ve selâm şol abd-i hâs olan zât-ı şerîf üzerine nâzile⁹⁴² olsun ki "fe tedellâ"⁹⁴³ tahtında cülûsu ona tahsîs ve bir ehadın rû'yeti taalluk etmeyen âyât-ı kübrâsını⁹⁴⁴ ona irâe⁹⁴⁵ eyledi. Ve⁹⁴⁶ ol zât şol⁹⁴⁷ abd-i hâs ki, bizim melce'-i⁹⁴⁸ penâhımız⁹⁴⁹ Muhammed aleyhi's-salâtü ve's-selâm hazretleridir ki cemî'-i enbiyâ-i izâm aleyhimü's-selâm hazerâtlarının nübüvvetleri, [2^a] onun şems-i nübüvvetine muttasıl ve cemî'-i evliyâ-i kirâm kaddesallâhu esrârahum cenâblarının velâyetleri onun derece-i velâyetinde nihâyet bulmuştur. Ve ol Muhammed aleyhi's-salâtü ve's-selâm hazretlerinin âli ve ashâbı üzerlerine olsun ki, onlar hidâyetin şemsleri ve ihtidânın nücûmlarıdır.

⁹³³ A: - ve bihî neste'în

⁹³⁴ A: - cemî'

⁹³⁵ B: kelemâl

⁹³⁶ B: şerh

⁹³⁷ A: aslînin

⁹³⁸ Bütün nüshalarda "sıfatlarından" şeklinde yazılmış ama anlam bütünlüğü açısından bu kelimeyi tercih ettik.

⁹³⁹ Bütün nüshalarda "tünezze" şeklinde yazılmış ama anlam bütünlüğü açısından bu kelimeyi tercih ettik.

⁹⁴⁰ S1, S2, A: mukaddes

⁹⁴¹ Necm, 53/8 [sonra yaklaştı]

⁹⁴² Nâzil olarak yazılması gerekir.

⁹⁴³ Necm, 53/8 [sarkıp daha da yakın oldu]

⁹⁴⁴ S1: 'kübrâ'daki y harfı yazılmamış ; S2: kibriyâsını

⁹⁴⁵ A: irâet B: irâde

⁹⁴⁶ B: - ve

⁹⁴⁷ S1, S2, A: - şol

⁹⁴⁸ B: melceimiz

⁹⁴⁹ B: - penâhımız

Ve ba'd, ol kutb-i rabbânî ve ârif-i gavs-i samedânî, esrâr-ı ilâhiyyenin mehbîti ve maârif-i rabbâniyyenin mevridi, umde-i ulemâ-i ebrâr ve kıdve-i evliyâ-i ahyâr, kurre-i ayn-i⁹⁵⁰ ârifîn ve gur-re-i vücûh-ı vâsılîn, mislini getirmedi melevân ve⁹⁵¹ şibhini⁹⁵² görmedi ayn-i zamân, seyyidünâ ve mevlânâ eş-Şeyh⁹⁵³ Muhammed Murâd⁹⁵⁴ el-Buhârî⁹⁵⁵, nefaânâllâhu minhu bi'l-imdâd [Allah bizi onun yardımıyla faydalandırsın] hazretlerinin sülûk ve⁹⁵⁶ edeb hakkında te'lîf buyurdıkları *Silsiletü'z-zeheb* ismiyle müsemmât risâle-i şerîfeleri ki, usûl-i Nakşbendiyye'nin⁹⁵⁷ hulâsasını müştemile olub, lâkin îcâz ve⁹⁵⁸ ihtisâr vechi üzerine⁹⁵⁹ olmağın şurûh-ı⁹⁶⁰ beyâna muhtâc olmuştur.

Onun için, meşâyih-i müteahhirînden ârif-i rabbânî Şeyh Ahmed Trabzonî⁹⁶¹ kuddise sirruhu hazretleri, lisân-ı Arabî üzere şerh ve himmet buyurub, *Tuhfetü'l-ahbâb fî's-sülûk ilâ tarîkı'l-ashâb* ismiyle tesmiye buyurmuştur. [2^b] Lâkin lisân-ı Arabî üzere⁹⁶² olduğundan Türkî'ye terceme olunmasını ba'zı ihvân-ı zamân bu abd-i hakîrden⁹⁶³ niyâz⁹⁶⁴ buyurmaları sebepten, teberrüken kılet-i bidâ'atımız ile tercemesine şürû' olundu. Allah Teâlâ tevîk ve inâyet ihsân eyleyip, bu abd-i hakîrî⁹⁶⁵ dahi ol zümre-i ashâbının şefâatına mazhar eyleye⁹⁶⁶ ve mütâlasıyla intifâ' eden⁹⁶⁷ âşikîn⁹⁶⁸ ve⁹⁶⁹ ârifînin hüsn-i teveccühlerinden teb'îd buyurmaya. Âmin, yâ Mu'în.

⁹⁵⁰ A, S1: aliyeyi

⁹⁵¹ B: - ve

⁹⁵² B: deştahini

⁹⁵³ B: şeyh

⁹⁵⁴ A: - Murâd

⁹⁵⁵ B: Buhârî

⁹⁵⁶ Arapça metinde mevcut fakat tercümede atlanmış

⁹⁵⁷ B: Nakşbendiyye

⁹⁵⁸ Arapça metinde mevcut fakat tercümede atlanmış

⁹⁵⁹ S2: üzere

⁹⁶⁰ A: şurûh ve beyâna ; B: şerh ve beyâna

⁹⁶¹ S1, S2, A: Trabzânî

⁹⁶² S1, S2, A: - üzere

⁹⁶³ B: ahkardan

⁹⁶⁴ S1, S2, A: iltimâs

⁹⁶⁵ B: ahkari

⁹⁶⁶ B: - eyleye

⁹⁶⁷ S2: - eden

⁹⁶⁸ A: âşikînin

⁹⁶⁹ S1, A, B: - ve

Mukaddime

Evvelen ma‘lum buyurula⁹⁷⁰ ki, bu mütercim-i fakîr ibtidâ Şeyh-i müellif⁹⁷¹ kaddesâllâhu sirrahu cenâblarının terceme-i ahvâlini ba‘zı kütüb-i tevârihden nakil ile beyan edelim ve ba‘dehu metn-i risâleyi şerh ile aynî⁹⁷² kitâbet edib, şârih-i mezbûrun şerhini elkâb-ı Türkiyye ile ayân edelim. İhvân-ı nâzırından hatâlarımızı afv buyurmalarını⁹⁷³ ricâ ve⁹⁷⁴ niyâz edelim. Vallâhu veliyyü’t-tevfik [Muhakkak ki Allah yardım eden ve muvaffak edendir].

Terceme-i Şeyh-i Müellif Kaddesallâhu Sirrahu

Şeyh hazretlerinin⁹⁷⁵ ism-i şerîfleri Seyyid Muhammed Murâd⁹⁷⁶ ve⁹⁷⁷ peder-i⁹⁷⁸ mâcidleri⁹⁷⁹ Seyyid Ali’dir.⁹⁸⁰ Şeyh-i⁹⁸¹ mezbûr, belde-i Keşmîr’de bin elli beş târihinde tevellüd buyurup, sinn-i saâdetleri üçe bâliğ oldukda, hikmet-i rabbâni ile kadem-i saâdetlerine illet ârıza olmağla muk‘ad olmuşlardır. Ve ondan ol hâlde iken ulûm-i Arabiyye ve fûnûn-ı edebiyye tahsîlinden sonra, [3^a] bilâd-ı Hind’e⁹⁸² tarîkat-ı Nakşbendiyye’yi tahsîl için hicret buyurup, Şeyh Muhammed⁹⁸³ Ma’sûm hazretlerinin sohbetlerine vâsıl olmuşlardır. Ve ondan hacc-ı şerîfe teşrîf buyurup, üç sene kadar mücâveretten sonra Bağdâd’a ve İsbehân’a⁹⁸⁴ teveccüh ve ondan Buhârâ ve Semerkand’a intikâl ve meşâyih-i Belh ve Semerkand ile musâhabetten sonra tekrar Bağdâd’a avdet buyurmuşdur.

⁹⁷⁰ A: buyurdular

⁹⁷¹ “Şeyh-i müellif” ibâresi “müellif şeyh” anlamında sıfat tamlaması olarak kullanılmıştır.

⁹⁷² B: aynını

⁹⁷³ B: buyurmalarla

⁹⁷⁴ B: - ve niyâz

⁹⁷⁵ B: mezbûrun

⁹⁷⁶ A: - Murâd

⁹⁷⁷ B: - ve

⁹⁷⁸ B: dîder

⁹⁷⁹ B: + şeyh

⁹⁸⁰ B: + şeyh-i

⁹⁸¹ S1, S2, A: - şeyh

⁹⁸² A: Hind’de

⁹⁸³ S1, S2, A: + Miyân

⁹⁸⁴ B: İsnehana (İsfahan şehri)

Ve ba‘de-zîn, def‘a-i sâniye⁹⁸⁵ hac murâd buyurup, ba‘de edâ⁹⁸⁶-i'l-hacc Ravza-i Mutahhara'yı ziyâret ve ondan Mısır'a ve⁹⁸⁷ ba‘dehû⁹⁸⁸ Şâm-ı Şerîf'e teveccüh ve Şâm-ı Şerîf'de tavattun ve onda teehhül ve bilâd-ı Şam'da şöret-i azîme ile iştihâr bulmuşlardır.⁹⁸⁹

Ve bin doksan iki senesinde İstanbul'a⁹⁹⁰ nakl edip,⁹⁹¹ hazret-i Ebâ Eyyûb el-Ensârî radiye anhü el-Bârî civârında beş sene mikdârı tavattun buyurup ve İstanbul'da⁹⁹² bulunan ulemâ hazret-i⁹⁹³ şeyhin⁹⁹⁴ sohbetine⁹⁹⁵ ziyâde⁹⁹⁶ râğbet edip,⁹⁹⁷ azîm meclisler ve latîf muhabbetler vâki‘ olup, Şeyh hazretlerinin sohbet-i kîmyâ-⁹⁹⁸ saâdetlerin ganîmet bilmişlerdir.⁹⁹⁹

Ve bin doksan yedi senesi tekrar Şâm-ı Şerîf'e intikâl¹⁰⁰⁰ ve ondan def‘a-i sâlise hacc-ı şerîfe teşrîf¹⁰⁰¹ buyurup, bir sene mikdârı Mekke-i Mükerreme'de mücâvir olmuşlar¹⁰⁰² ve ondan tekrar Şâm-ı Şerîf'e avdet ve onda¹⁰⁰³ bir nice¹⁰⁰⁴ eyyâm¹⁰⁰⁵ tavattun edip¹⁰⁰⁶ ve bin yüz on dokuz senesinde def‘a-i râbi‘¹⁰⁰⁷

⁹⁸⁵ S2: + de ; A: + de

⁹⁸⁶ B: revâ-i

⁹⁸⁷ S1: - ve

⁹⁸⁸ A: + belde-i

⁹⁸⁹ B: - ve Şâm-ı şerîf'de tavattun ve onda teehhül ve bilâd-ı Şam'da şöret-i azîme ile iştihâr bulmuşlardır

⁹⁹⁰ S1, A, B: İslâmbol'a

⁹⁹¹ B: ve İslâmbol'da

⁹⁹² S1, A, B: İslâmbol'a

⁹⁹³ B: ve şeyh

⁹⁹⁴ B: mezbûrun

⁹⁹⁵ B: sohbet

⁹⁹⁶ S2 : ve ziyaretine ; B: - ziyâde

⁹⁹⁷ B: buyurmuşlardır

⁹⁹⁸ A: kibârı

⁹⁹⁹ B: - azîm meclisler ve latîf muhabbetler vâki‘ olup, şeyh hazretlerinin sohbet-i kîmyâ-saâdetlerin ganîmet bilmişlerdir

¹⁰⁰⁰ S2: teşrîf

¹⁰⁰¹ S2: azîmet

¹⁰⁰² A, B: olmuşlardır

¹⁰⁰³ B: ondan

¹⁰⁰⁴ B: kaç sene

¹⁰⁰⁵ B: - eyyâm

¹⁰⁰⁶ B: - edip

¹⁰⁰⁷ B: râbi‘a

Mekke-i Mükerreme'ye teveccüh ve yine bir sene¹⁰⁰⁸ mücâvir olduktan sonra¹⁰⁰⁹ Şâm-ı Şerîf'e avdet buyurmuşlardır.

Vaktâ ki Şâm-ı Şerîf'in etrâfında olan karye ve kasabâtında zalemenin hücûmunu müşâhede buyurdukta, [3^b] bin yüz yirmi senesi tekrar İstanbul'a¹⁰¹⁰ hicret ve Sultân Selîm Hân cami'-i şerîfi kurbunda Bıçaklı Efendi demekle ma'rûf zâtın beytinde tavattun buyurmuşlardır.

Vaktâ ki vezîr Çorlulu Ali Paşa¹⁰¹¹ nâsın Şeyh hazretlerine¹⁰¹² rağbet ve¹⁰¹³ hücûmunu gördükde, Kapûdân İbrâhîm Paşa'ya¹⁰¹⁴ donanmay-i hümâyûn ile¹⁰¹⁵ maiyyeten¹⁰¹⁶ Şeyh hazretlerini¹⁰¹⁷ hacca îsâle emir buyurmuştur. Vaktâ ki donanmay-i hümâyûn¹⁰¹⁸ Alâiyye¹⁰¹⁹ hizâsına resîde¹⁰²⁰ oldukda, Şeyh-i mezbûr¹⁰²¹ merhalesini kat' için, vezîr-i mezbûra iltimâs ettiğinden,¹⁰²² Şeyh-i mezbûru¹⁰²³ Alâiyye sâhiline çıkarıb,¹⁰²⁴ Şeyh-i mezbûr¹⁰²⁵ Alâiyye'den belde-i Konya'ya ve ondan Kütahya'ya ve ondan Bursa'da¹⁰²⁶ ikâmetini devlet-i aliyye'den istîzân buyurup ve Bursa'da¹⁰²⁷ ikâmet ve tâlibîni irşâda himmet buyurmuşlardır.

¹⁰⁰⁸ B: + mikdârı

¹⁰⁰⁹ B: + tekrar

¹⁰¹⁰ S1, A, B: İslâmbol'a

¹⁰¹¹ Osmanlı sadrazâmı olan Çorlulu Ali Paşa hakkında bkz. Münir Aktepe, "Çorlulu Ali Paşa", *DİA*, VIII, s. 370-371.

¹⁰¹² B: mezbûra

¹⁰¹³ S1, A, B: - ve

¹⁰¹⁴ Kaptan-ı deryâ İbrâhîm Paşa ve Beyazıt'ta yaptırmış olduğu külliye hakkında bilgi için bkz. Semavi Eyice, "İbrâhîm Paşa Külliyesi", *DİA*, XXI, s. 343-345.

¹⁰¹⁵ B: - ile

¹⁰¹⁶ B: maiyyetle

¹⁰¹⁷ B: mezbûru

¹⁰¹⁸ B: - hümâyûn

¹⁰¹⁹ Alanya

¹⁰²⁰ A: resîd ; B: resîd

¹⁰²¹ S1, A: hazretlerin ; S2: hazretlerinin

¹⁰²² S1, S2, A: edib göndere ondan

¹⁰²³ S1, S2: hazretlerini ; A: hazretlerine

¹⁰²⁴ S1: + ve ; S2: + ve ; A: + ve

¹⁰²⁵ S1, S2: hazretleri dahi ; S2 ; A: hazretleri

¹⁰²⁶ S2: Brûsa ; B: Brûsa'da

¹⁰²⁷ S2, B: Brûsa'da

Ve bin yüz yirmi dokuz senesi tekrâr İslâmbol'a avdet ve hazret-i Ebâ Eyyûb el-Ensârî radiyallâhu anhü civârında Hüseyin Efendi-zâde bağçesinde ikâmet ve ondan reîsü'l-etibbâ¹⁰²⁸ Nûh Efendi¹⁰²⁹ sâhilhânesinde mukîm iken bin yüz otuz üç târîhinde,¹⁰³⁰ Rebûlâhirin yirminci¹⁰³¹ sülesâ¹⁰³² gününde dâr-ı ukbâ'ya intikâl buyurmuşlardır. Ve ba'de edâi'z-zuhr, hazreti Ebâ Eyyûb¹⁰³³ Ensârî radiye anhü el-Bârî câmi'-i şerifinde salât-ı¹⁰³⁴ cenâzesi edâ ve Dâmâd Minkârî-zâde Mustafâ Efendi'nin¹⁰³⁵ **[4^a]** Eyyûb¹⁰³⁶ dâiresinde¹⁰³⁷ Nişancı câmi'-i¹⁰³⁸ kurbunda binâ buyurdukları medresenin dershânesine¹⁰³⁹ defn olunmuşlardır. Ravvehallâhu rûhahû ve kaddesallâhu esrârahû [Allah onun rûhunu canlandırsın ve esrârını takdîs etsin]. Şeyh hazretlerinin¹⁰⁴⁰ sinn-i şerîfleri yetmiş¹⁰⁴¹ altıya¹⁰⁴² resîde¹⁰⁴³ olmuştur.

¹⁰²⁸ İslâm devletlerinde sarayın ve ülkenin sağlık işlerinden sorumlu hekimler için kullanılan bir unvan olan hekimbaşı bkz. Cemil Akpınar, "Hekimbaşı", *DİA*, XVII, s. 160-161; Nil Sarı, "Hekimbaşı", *DİA*, XVII, s. 161-164.

¹⁰²⁹ Osmanlı sadrazamı Hekimoğlu Ali Paşa'nın (ö.1171/1758) babasıdır. Bkz. Aktepe, "Hekimoğlu Ali Paşa", XVII, 166.

¹⁰³⁰ B: senesi

¹⁰³¹ B: yirmi ikinci

¹⁰³² Salı ; A: sülese

¹⁰³³ S1, S2, A: + el

¹⁰³⁴ B: - salât

¹⁰³⁵ Osmanlı Şeyhülslâmı olan Minkârîzâde Yahyâ Efendi'nin (ö. 1088/1678) dâmâdı olan ve bu yüzden "Dâmâd Minkârî-zâde" lakabıyla anılan Anadolu kazaskeri Çankırlı Mustafa Râsih Efendi (ö. 1090/1680) hakkında bilgi için bkz. Hakkı Duran, "Çankırlı Bir Ulemâ Ailesi: 'Damât-zâdeler'", Çankırı Araştırmaları, c. IV, sy. 4 (Kasım 2009), s. 85.

¹⁰³⁶ B: Eyyûb'de

¹⁰³⁷ B: - dâiresinde

¹⁰³⁸ Eyüp Nişanca caddesinde yer alan bu câmi, günümüzde Nişancı Mustafa Paşa Câmi olarak bilinmektedir.

¹⁰³⁹ A: dershânesinde

¹⁰⁴⁰ B: mezbûrun

¹⁰⁴¹ A: - yetmiş

¹⁰⁴² A: altı

¹⁰⁴³ S1: resîd ; B: bâli'

[Şerhin Tercümesinin Başlangıcı]

Ve dahi Şeyh-i müellif kuddise sirruh, kable şurûi'l-maksûd [Kasdolunana başlamadan önce], vâcibi edâ murâd eyleyib بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ terkîb¹⁰⁴⁴ ve kelimesiyle bed'¹⁰⁴⁵ buyurdu. Ve dahi bu kelime-i şerîfe, her bir emrin tekvîni¹⁰⁴⁶ ve her bir hayrın tekmîlidir. Zîrâ, Resûl-i Ekrem sallallâhu aleyhi ve sellem hazretleri hadîs-i şerîfinde: “Her bir emir ki şân sâhibi,¹⁰⁴⁷ ya‘ni harâm ve mekrûh olmaya, ve ona besmele ile ibtidâ olunmaya,¹⁰⁴⁸ ol emir ebter ve nâkıstır.”¹⁰⁴⁹ Ya‘ni hayır ile tamâm olmaz diye¹⁰⁵⁰ ümmetini irşâd buyurmuştur. Ve Cebrâil¹⁰⁵¹ aleyhi’s-selâm dahi: “Ümmetine emreyle,¹⁰⁵² umûrlarında besmele-i¹⁰⁵³ şerîfi¹⁰⁵⁴ terk etmesinler.”¹⁰⁵⁵ diye, Resûl-i Ekrem sallallâhu aleyhi ve sellem hazretlerine tavsiye buyurmuştur.

الحمد لله Ya‘ni¹⁰⁵⁶ **hamd** diye mahmûdu, kemâl sıfatıyla ve lisânıyla senâ etmeğe derler. Ve ism-i **Allâh**, cemî‘-i esmâ ve¹⁰⁵⁷ sıfâtı cem‘ eden zât-ı vâcibü bi’z-zâtın ismidir. Ve bu ism-i şerîf, her mevcûdun aslı ve her meşhûdun¹⁰⁵⁸ menba‘ıdır ve âlemde bir şey yokdur illâ bu ism-i şerîfe¹⁰⁵⁹ hakikat-i câmia-i külliye haysiyetinden ta‘alluku vardır. Bu sırdan nâşî, hakikat-i Muhammediyye¹⁰⁶⁰ bu¹⁰⁶¹ ismin mazharıdır.

¹⁰⁴⁴ B: - terkib

¹⁰⁴⁵ S1, S2, A: bed‘en

¹⁰⁴⁶ S1, S2: yekûnû ; A: yekûnünû

¹⁰⁴⁷ A: - sâhibi

¹⁰⁴⁸ S1, S2: bulunmaya ; A: + bulunmaya ; B: yolunmaya

¹⁰⁴⁹ Mûsned 2, 259

¹⁰⁵⁰ S1, S2: - diye

¹⁰⁵¹ B: Cibrîl

¹⁰⁵² S1, S2, A: + her

¹⁰⁵³ B: bu

¹⁰⁵⁴ B: kelimeyi

¹⁰⁵⁵ A: eylesinler [Hadisin kaynağını tespit edemedik.]

¹⁰⁵⁶ B: ve dahi

¹⁰⁵⁷ B: - ve

¹⁰⁵⁸ B: şuhûdun

¹⁰⁵⁹ A: şerif

¹⁰⁶⁰ Hz. Peygamber’in (s.a.s) mânevî şahsiyetini ifade etmek için kullanılan “hakikat-i Muhammediyye” tâbiri hakkında bkz. Mehmet Demirci, “Hakikat-i Muhammediyye”, *DİA*, XV, s. 179-180.

¹⁰⁶¹ A: - bu

رب العالمين Ve dahi bu ism-i şerîf¹⁰⁶² ki¹⁰⁶³ **Rabb** ismidir, merbûba izâfetsiz [4^b] taakkul olunmaz. Zîrâ, Hak sübhânehû ve teâlâ'nın zât-ı mukaddsesinin, gerek ervâh ve gerek ecsâm-ı mevcûdât-ı 'ayniyyeye nisbeti i'tibârıyladır ve tedbîrât-ı kevnîyyenin esrârını mütezammîne, rubûbiyyet-i külliye haysiyyetiyledir. Zîrâ, âlem-i ekvânda her ne ki zuhûra gelmiştir, ism-i Rabbânî sûretindedir ve bu isme mazhardır. Hak sübhânehû ve teâlâ, bu ism-i şerîf ile ol¹⁰⁶⁴ mevcûdu terbîye eder,¹⁰⁶⁵ bunun için “**Rabb**” kelimesi mürebbî, ya'ni terbiye edici ma'nâsınadır denildi. Ve dahi “**âlemîn**” kelimesi, “âlem”in cemî'dir ve “âlem” diye Hâlık onunla ma'lûm ve ma'rûf olan eşyânın ismidir¹⁰⁶⁶. Zîrâ, âlemde bulunan her bir ferd¹⁰⁶⁷ taraf-ı¹⁰⁶⁸ Rubûbiyyetten bir emr-i hâssa delâlet eder.¹⁰⁶⁹

والصلاة والسلام Ve bu **salât ve selâm** dahi duâ tarîkıyle, (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا) (Ahzâb, 33/56). [Ey iman edenler! Siz de ona salât edin, selâm edin.] âyeti kerîmesiyle¹⁰⁷⁰ vârid olan emre ittibâ'an vâcib olan senâyı edâdır. Ya'ni, salât ve selâm ve hüsn-i senâ **على سيدالمصطفين** cemî' ıstıfâ ve ihtiyâr olunan 'ibâdın zaîmi ve eşrefi üzerine nâzile olsun. Ve dahi “**seyyid**” kelimesi “sâde¹⁰⁷¹- yesûdu” den mübâlağa sîğasıdır. Ve “**mustafeyn**” kelimesi fâ'nın fethi¹⁰⁷² ve yâ'nın sükûnuyla ictibâ, ya'ni öğütleme¹⁰⁷³ ma'nâsına, ıstıfâdan ism-i mef'ûlun [5^a] cem'idir. Bu makâmda murâd, enbiyâ aleyhimü's-selâm'dır. Ve salât ve selâm da onları teşrîk için **عليهم** diye atıf olundu. Ya'ni mezbûr mustafâlar¹⁰⁷⁴ üzerlerine dahi salât ve selâm olsun.

¹⁰⁶² A, B: şerîfin

¹⁰⁶³ A, B: - ki

¹⁰⁶⁴ S1, S2, A: - ol

¹⁰⁶⁵ S1, S2: + ve ; A: + vel

¹⁰⁶⁶ A: cemî'dir

¹⁰⁶⁷ A: - ferd

¹⁰⁶⁸ B: tarad

¹⁰⁶⁹ A: + vallâhu habîrun

¹⁰⁷⁰ S1: îmesiyle

¹⁰⁷¹ S1: - sâde

¹⁰⁷² A: fethiyle ; Kelimenin bu şekliyle kullanımına Kur'ân-ı Kerîm'den örnek :

(وَإِنَّهُمْ عِنْدَنَا لَمِنَ الْمُصْطَفَيْنِ الْأَخْيَارِ) (Sad, 38/47). [Şüphesiz onlar, bizim katımızda hayırlı, seçkin kimselerdendir.]

¹⁰⁷³ İctibâ mânâsında.

¹⁰⁷⁴ S1, S2: mustafâ

وعلى آل كل Ya'ni gerek Muhammed aleyhi's-selâmın ve gerek sâir enbiyâ-ı kiramın âlleri üzerine¹⁰⁷⁵ olsun. Ve dahi “**âl**” kelimesinin lafzı müfred ve ma'nâsı cem'îdir. Zîrâ aslı, hâ-i¹⁰⁷⁶ sâkine ile “ehlün”dür. Hâ elife kalb olunmağla âl olmuştur. Ve “**külli**” kelimesi ba'zan¹⁰⁷⁷ izâfetle ve ba'zan izâfetsiz isti'mâl olunur. Nitekim bu makâmda olduğu gibi, muzâf olmadığı takdîrde, muzâfun ileyh takdîr olunur. Ve¹⁰⁷⁸ meâli:¹⁰⁷⁹ “Küllü'l-mezkûrîn mine'l enbiyâ” [Enbiyâlardan zikredilenlerin hepsi] demektir. Ve iki takdir üzere, “**külli**” kelimesi zevâta dâhil olur ise zevâtı, ve eczâyâ dâhil olur ise eczâyı cem' içindir. Ve bu makâmda zevâtı cem' içindir.

¹⁰⁸⁰ **وَصحبهم** Ya'ni salât ve selâm, teba'iyet ile ol mustafâların ashâbları¹⁰⁸¹ üzerlerine dahi¹⁰⁸² nâzile olsun. Ve dahi “**sahbi**” kelimesi alâ gayri'l-kıyâs “sâhib”in cemî'idir.¹⁰⁸³ “Râkib”in cem'i “rakebe” geldiği gibi. Ve enbiyâ aleyhimü's-selâmın sahbi demek, müslim olarak enbiyâ-i izâmı dünyâda müşâhede edip ve zâhirde İslâm üzerine vefât eden¹⁰⁸⁴ zevât-ı kirâm demektir.

اجمعين Ya'ni, [5^b] cemî'si üzerine olsun. Ve dahi bu kelime fehvâ-i kelâmdan¹⁰⁸⁵ maksûd olan ictimâ'i te'kîddir. **وعلى سائر الصالحين** Ve salât ve selâm, sâir ashâb olmayan sâlihler¹⁰⁸⁶ üzerine olsun. Ve dahi “salâh”, Hak sübhânehu ve teâlâyâ takarruba sebep olan ahlâk ve a'mâle derler. Bu hâlet-i şerîfe ile muttasıf olanlara “sâlih” denilir. Ve “fâsid” bunun aksi¹⁰⁸⁷ olana¹⁰⁸⁸ denilir.¹⁰⁸⁹

¹⁰⁷⁵ B: üzerlerine

¹⁰⁷⁶ A: yâ-i

¹⁰⁷⁷ A: ba'zı

¹⁰⁷⁸ B: - ve

¹⁰⁷⁹ B: el

¹⁰⁸⁰ S1: **صحبهم**

¹⁰⁸¹ S1, S2, A: - ashâbları

¹⁰⁸² A: - dahi

¹⁰⁸³ **Hâşiye** : S1, S2, B: Alâ gayr-i kıyâs ta'biri şârihin kavline binâendir. Lâkin, “râkib”in cemî' “rakebe” geldiği alâ gayr-i kıyâs olması nazarîdir. ; A: Alâ gayr-i kıyâs ta'biri şârihin kavline binâendir. Cemî' “rakebe” geldiği alâ gayr-i kıyâs olması nazarîdir.

¹⁰⁸⁴ A: - eden

¹⁰⁸⁵ S1, S2: kelâmda

¹⁰⁸⁶ A: sâlihîn ; B: sâlihîn

¹⁰⁸⁷ B: mukâbiline

¹⁰⁸⁸ B: - olana

¹⁰⁸⁹ A: - ve fâsid bunun aksi olana denilir.

وبعد Ve dahi bu kelime zarf-ı mekândır. Ve bu makâmda zamân için isti‘are olunmuştur. Ve şart ma‘nâsını¹⁰⁹⁰ mütezammındır. Zîrâ, şart mahzûf makâmına kâimdir. Ol şart-ı mahzûf, “mehmâ yekûn¹⁰⁹¹ min şey” [ne olursa olsun] kelimesidir. Şart ma‘nâsını mütezammine olduğu için akîbinde¹⁰⁹² فان الغاية kelimesi “fâ” ile tasdîr olunmuştur. Ve “gāyet” fâide ma‘nâsınadır. Gerek ol¹⁰⁹³ fâide, fâile âide olsun ve gerek mef‘ûle âide olsun ve gerek gayrıya âide¹⁰⁹⁴ olsun. القصوى gāyetin sıfatıdır ve aksâ’nın müennesidir. Bu‘d ve nâhiye ma‘nâsınadır.

من سرا لايجاد Ya‘ni, Hak sübhânehû ve teâlâ hazretlerinin ins ve cinni îcâd buyurmasının sırrından gayet-i kusvâ ve irâdesinin ta‘allukundan maksûd-i aksâ انما هو Ya‘ni, ancak ol “gāyet” التحقق Ya‘ni, ins ve cinnin الايمان Ya‘ni, Allâh teâlâyâ ve Resûlüne ve Allâh teâlâ tarafından ve Resûlü tarafından kendisine vâsıl olan akâid ve a‘mâle, kemâliyle îmânların tahakkuk [6^a] etmeleridir. Nitekim: ﴿وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ﴾ (Zâriyât, 51/56). [Ben, cinleri ve insanları yalnızca bana ibadet etsinler diye yarattım.] nazm-ı celîli buna şâhiddir. Ve dahi Şeyh-i müellif, bu terkîbde,¹⁰⁹⁵ “innemâ hüve” kelimesinde olan zamir-i merfû‘, “gāyet”¹⁰⁹⁶ kelimesine âid olması cihetinden¹⁰⁹⁷ müennes olarak îrâdı lâzım iken, müzekker îrâd buyurması, ma‘nâsına nazar iledir. Zîrâ, ma‘nâsı “tahakkuk” kelimesinden ibârettir.

¹⁰⁹⁰ S1: ma‘nâsı

¹⁰⁹¹ A: emken

¹⁰⁹² A: - akîbinde

¹⁰⁹³ B: - ol

¹⁰⁹⁴ S1, S2, A: - âide

¹⁰⁹⁵ S1, S2, A: terkîbden

¹⁰⁹⁶ B: nihâyet

¹⁰⁹⁷ A: cihetten

Ve dahi asl-ı î mân, tasdîki farz olan zarûrât-ı dinîyyeden olan maddeleri, iz‘ân ve kabûl tarîkiyle tasdîk etmektir. Ve kemâl-i î mân, hakikat-i î mânın kalbde¹⁰⁹⁸ bir haysiyyet ile temekkün eyleye ki, ol hakîkatın nûru, cemî‘-i a‘zâda zâhir ola. Ve bu kemâl geldiği vakitte, nefis için Allâh teâlâya ve Resûlüne¹⁰⁹⁹ muhâlefete mecâl¹¹⁰⁰ mümkün olmaz. Bil ki böyle¹¹⁰¹ mü‘min kâmil olub, cemî‘-i evkâtını Hak sübhânehû ve teâlânın rızâsına ve Resûlü aleyhi’s-selâmın mütâba‘atına ez dil ü cân¹¹⁰² [cânı gönülden] hasr eder. Zîrâ ol mü‘min, a‘zâsını kalbinde tahakkuk eden î mânın emri ile i‘mâl eder. Ve¹¹⁰³ ol hinde, nefis-i emmârenin medhali olmaz.

Ve dahi bu î mân-ı hakîki, üç rükünden mürekkebtir: Evvelki, î mân-ı atâ’iyyedir. Î mân-ı atâ’iyye şol î mândır ki, Hak sübhânehû ve teâlâ ibtidâ-i halkında, mü‘minin kalbine nûr-i rûhânî ile kitâbet buyurmuştur. Nitekim nazm-i celîlde¹¹⁰⁴: ﴿أَوَلَيْكَ كَتَبَ فِي قُلُوبِهِمُ الْإِيمَانَ وَأَيَّدَهُم بِرُوحٍ مِنْهُ﴾ (Mücâdele, 58/22). [İşte Allah onların kalplerine imanı yazmış ve onları kendi katından bir ruh ile desteklemiştir.] diye bu tâifeyi tavsîf ve medh¹¹⁰⁵ buyurmuştur.

İkinci, Hak sübhânehû ve teâlânın vahdâniyyetini ve Resûl aleyhi’s-selâmın, Hak teâlâ tarafından getirdiği¹¹⁰⁶ ahkâmı tasdîktir. Nitekim [6^b] nazm-ı celîlde: ﴿وَالَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِمَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ وَمَا أُنْزِلَ مِنْ قَبْلِكَ﴾ (Bakara, 2/4). [Onlar sana indirilene ve senden önce indirilene î mân ederler.] ile işâret olunmuştur.

Üçüncü, lisânıyla “Lâ ilâhe illallah Muhammedün Resûlullah” kelimesini ikrârdır. İşbu üç erkân cem‘ oldukda, î mân hakîki olur.

¹⁰⁹⁸ A: kalbinde

¹⁰⁹⁹ S1, S2, A: + aslâ

¹¹⁰⁰ A: - mecâl

¹¹⁰¹ B: bu

¹¹⁰² B: - ez dil ü cân

¹¹⁰³ B: - ve

¹¹⁰⁴ A: celîlinde

¹¹⁰⁵ A: - diye bu tâifeyi tavsif ve medh

¹¹⁰⁶ S1, S2, A: + tebliğ

Ve ondan Şeyh-i müellif, “**bi kemâli’l-îmân**” üzerine atıf tarîkiyle **والاسلام** diye buyurdu. Ya‘ni dahi kemâl, İslâmın tahkîkidir. Ve dahi asl-ı İslâm diye, Resûl aleyhi’s-selâmın getirdiği evâmir ve¹¹⁰⁷ nevâhîye, amel ile bile inkıyâd ve huzû‘dur. Nitekim nazm-ı celîlde: ﴿فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّىٰ يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لَا يَجِدُوا فِي﴾ (Nisâ, 4/65). [Hayır! Rabbine andolsun ki onlar, aralarında çıkan çekişmeli işlerde seni hakem yapıp, sonra da verdiğin hükme, içlerinde hiçbir sıkıntı duymaksızın, tam bir teslimiyetle boyun eğmedikçe iman etmiş olmazlar.] buna şâhiddir.¹¹⁰⁸ Ma‘nâ-i¹¹⁰⁹ nazm-ı celîl:¹¹¹⁰ “Yâ Muhammed! Senin Rabbine kasem ederim ki, onlar mü‘min olamazlar, hattâ¹¹¹¹ beynlerinde ihtilâf ettikleri mâddelerinde¹¹¹² seni hâkim nasb etmedikçe ve ondan senin hükmünde kalblerinde bir cerh,¹¹¹³ ya‘ni şüphe bulmadıkça ve teslîm olmaklığıla teslîm olmadıkça.”

Ammâ kemâl-i İslâm diye, abd-i mü‘minin, cemî‘-i ahkâm-ı şer‘iyyeye¹¹¹⁴ acz ve iftikâr ve zül ve¹¹¹⁵ teslîmi, zâhirde¹¹¹⁶ ve bâtında izhâr ile tahakkukudur. Ve bu kemâl, ancak nefsinî sünnet-i nebeviyyeye ittibâ‘ ve dâimâ azîmet ile amel üzerine mücâhede seyfiyle zebh etmekle hâsıl olur.

¹¹⁰⁷ A: - ve

¹¹⁰⁸ S1, S2: şâhid

¹¹⁰⁹ S2, B: ma‘nâ ve

¹¹¹⁰ A: celîli

¹¹¹¹ S1, S2, A: - hattâ

¹¹¹² S1, S2, A: mâddelerine

¹¹¹³ S1, S2, B: harc

¹¹¹⁴ S1, S2, A: şer‘iyyeyi

¹¹¹⁵ A: - ve

¹¹¹⁶ B: zâhire

Ve ondan atıf tarikiyle والاحسان buyurdu. Ve dahi “**ihsân**” diye, amelini¹¹¹⁷ ‘ivaz talebinden ve garaz¹¹¹⁸ kasdından ve Allâh teâlânın gayri bir râînin ru’yetinden¹¹¹⁹ tasfiye etmektir. Nitekim nazm-ı celîlde: ﴿يُرِيدُونَ وَجْهَهُ﴾ (Kehf, 18/28). [O’nun rızasını dileyerek] medhiyle bu tâife memdûh olmuşlardır. [7^a] Ve bu ihsân, biaynihi ihlâsın ma’nâsıdır. Ammâ kemâl-i ihsân, abd-i mü’minin cemî’-i ibâdâtında,¹¹²⁰ nûr-i basîret ile Hazret-i ulûhiyyeti müşâhedeyi tahakkukudur.¹¹²¹ Nitekim hadîs-i şerîfte: “الاحسان أنْ تَعْبُدَ اللَّهَ كَأَنَّكَ تَرَاهُ.”¹¹²² [İhsân, sanki O’nu görüyormuşsun gibi Allah’a ibâdet etmektir.] ta’bîri ve ta’rîfî ile işâret olunmuştur.¹¹²³ Ya’ni ihsân diye, senin Allâh teâlâyı müşâhede eder gibi ibâdet etmekliğidir.

المعبر Ya’ni öyle ihsân ki, ehlullâh istılâhında **hakka’l-yakîn**¹¹²⁴ ibâresiyle ta’bîr ve miyânlarında bu lafız ile şâyî’ olmuşdur. Ve dahi “**muabber**” kelimesi tef’îl bâbından ism-i mef’ûldur, tefsîr olunmuş ma’nâsınadır. Ve “**hakka’l-yakîn**” diye ehl-i şuhûdun devâm-ı ubûdiyyetini îcâb eden, Allâh teâlânın ulûhiyyetini zât-ı mukaddesesinden¹¹²⁵ müşâhede etmekleridir.¹¹²⁶

¹¹¹⁷ B: - amelini

¹¹¹⁸ A, B: garaz

¹¹¹⁹ S1, S2, A: ru’yetinde

¹¹²⁰ S1, S2, A: ibâdâtından

¹¹²¹ S1, S2, B: tahakkuktur

¹¹²² Buhârî, Îmân 37; Tirmizi Îmân 4; Ebû Dâvûd, Sünnet 16; Nesâî, Mevâkît 6.

¹¹²³ B: olmuştur

¹¹²⁴ Bütün nüshalarda “hak-ı yakîn” olarak geçmekle birlikte, Arapça metinde bu şekilde geçmektedir.

¹¹²⁵ B: mukaddesesinde

¹¹²⁶ B: + ve dahi

المحقق tef'îl bâbından kâf-ı müşeddedenin kesriyle ism-i fâildir, “hakka’l-yakîn”in sıfatıdır.¹¹²⁷ لدوام العبودية Ya’ni öyle “hakka’l-yakîn”¹¹²⁸ ki, “devâm-ı ubûdiyyet”i mûcib olucudur. “Devâm-ı ubûdiyyet”,¹¹²⁹ mü’minin ağyâra ta’allukundan ve havâtırın mezâhimesinden hâlî olarak Cenâb-ı mukaddese huzûrunda¹¹³⁰ devamıdır.¹¹³¹ Ve bu¹¹³² huzûra, meşâyih ıstılâhında, Cenâb-ı nübüvvete¹¹³³ ve huzûr-ı risâlet-penâha vâsıl olunacak “nisbet” ile ta’bîr olunur.

Ve dahi على طريق الاستهلاك kelâmı, devâm-ı ubûdiyyetin kaydıdır. Ya’ni, devâm-ı ubûdiyyet şol tarîk ile ki, abd-i mü’min Mevlâsına ubûdiyyette [7^b] külliyyetini bir haysiyetle ifnâ ede ki, enâniyetten isim ve resim bâkî kalmaya. Ve hissini izâle etmesi sebebiyle, zâtı¹¹³⁴ ve evsâfı ve¹¹³⁵ ef’âli helâk olmuş ola.

Ve dahi المنعكس جما له kavli istihlâkın sıfatıdır. Ya’ni ol istihlâk bir mertebe ola ki, ol devâm-ı ubûdiyyetin cemâlî من مجالى المتحققين به ol devâm-ı ubûdiyyetle muttasıf olanların tecellî mahallerinden kendilerine mün’akis ola. Ve dahi “cemâl” kelimesi ki, zât-ı Hakk’ın devâm-ı ubûdiyyete tecellîsinden ibârettir. Zâhir olan Hakk-ı mukaddese muzâf olması iken, devâm-ı ubûdiyyete muzâf olması şol nükteden nâşidir ki,¹¹³⁶ devâm-ı ubûdiyyet Hakk’ın cemâlini müşahedesine sebeptir ve ona vusûlün tarîkidir. Ve “mün’akis” kelimesi, “in’ikâs”tan ism-i fâildir. İn’ikâs diye meşâyih¹¹³⁷ ıstılâhında, mir’ât-ı kulûbde tecelliyât-ı ilâhiyye¹¹³⁸ sûretinin intibâ’ı ve takrîridir. Ve “mecâlî” kelimesi “mücellâ”nın cem’idir. Mahall-i tecellî demektir. Ve bu makâmda **mecâlî** ile murâd, devâm-ı ubûdiyyet sebebiyle¹¹³⁹ kulûblerine Hak teâlânın tecellî buyurduğu ibâd-ı ârifînin kalbleridir.

¹¹²⁷ A: - hakka’l-yakînın sıfatıdır

¹¹²⁸ Bütün nüshalarda “hakk-ı yakîn” olarak geçmektedir.

¹¹²⁹ A: - mûcib olucudur. Devâm-ı ubûdiyyet

¹¹³⁰ A: üzerine

¹¹³¹ B: + diye

¹¹³² B: - bu

¹¹³³ A: - Ve bu huzûra, meşâyih ıstılâhında , Cenâb-ı nübüvvete

¹¹³⁴ S1, S2, A: zevâtı

¹¹³⁵ S2: - ve ef’âli

¹¹³⁶ B: + zîrâ

¹¹³⁷ B: + izâm

¹¹³⁸ B: ilâhiyyenin

¹¹³⁹ S2: hasebiyle

Ve dahi اصطفاء واجتباء kelimeleri “**mütehakkıkîn**” kelimesinden temyîz olarak mensûblardır. Ya‘ni, öğütölmüş¹¹⁴⁰ ve ibâdı içinden intihâb olunmuş¹¹⁴¹ mütehakkıklar demektir. (أُولَئِكَ الَّذِينَ امْتَحَنَ اللَّهُ قُلُوبَهُمْ لِلتَّقْوَى) (Hucurât, 49/3). [İşte onlar, Allâh’ın takvâ için kalplerini imtihân ettiği kimselerdir.] nazm-ı celîli, bu ma’nâyı mübeyyindir. Ve dahi “**ıstıfâ**” kelimesi safvetten me’hûzdur.¹¹⁴² Ta‘allukât-ı [8^a] kevnîyye kûdûratından tezekkî¹¹⁴³ ve zulumât-ı heyûlâ’iyyeden tathîr etmeden ibârettir. Ve “**ictibâ**” diye Hak subhânehû ve teâlâ cenabına, tevfiğiyle ve inâyet-i ilâhiyyesiyle takarruba derler.

Ve dahi الى الكائنين kelimesi “**el-mün‘akis cemâlehu**”ya mütealliktir, “ilâ kulûbi’l-kâinîne” [Kâinlerin kalblerine] demektir. Ya‘ni ol hakk-ı yakîn bir mertebe ola ki, Hak subhânehû ve teâlâ’nın mustafâ ve müctebâsı olan zevât-ı¹¹⁴⁴ kirâmın¹¹⁴⁵ kulûblerinde olan tecellî, onlar ile ma‘iyyette olucuların kulûblerine¹¹⁴⁶ mün‘akis ola. Ve bu keynûnet¹¹⁴⁷ ehlullâh ile ma‘iyyet ve ictimâ‘ ile dir.¹¹⁴⁸

Ve¹¹⁴⁹ ol ictimâ‘ iki¹¹⁵⁰ nev‘idir: Ol nev‘in biri bihasebi’z-zâhirdir. Ya‘ni ol ehlullâh hayâtta mevcûd iken sûretleri ictimâ‘ etmektir. Ya‘ni mürîdleri ile bilmüşâfehe sohbet etmeleridir. Ve nev‘-i âhar bihasebi’l-bâtındır. Ya‘ni ehlullâh hazretlerine kalbini rabtdır.¹¹⁵¹ Ve bu irtibât-ı kalbî hâsıl olmaz illâ kemâlât-ı insâniyyenin, şeyh-i kâmilin bâtınından mürîd-i sâdıkın bâtınına in‘ikâsına sebep olan nisbet-i ma’hûdeyi ahzden sonra hâsıl olur. Ve bu misilli mürîd şeyhinin mâkamında şeyhine bedel kâim-i makâm olur. Ve bu sırdan nâşî Hak subhânehû ve teâlâ (وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ) (Tevbe, 9/119). [Ve sâdıklarla berâber olun.] emriyle sâdıklar ile ma‘iyyet emir buyurmuştur.

¹¹⁴⁰ S1, S2, A: öğütlenmiş

¹¹⁴¹ B: olunarak olan

¹¹⁴² S1, S2, A: me’hûz olmağla

¹¹⁴³ A: tenezzelâ

¹¹⁴⁴ B: zevâtın

¹¹⁴⁵ B: - kirâmın

¹¹⁴⁶ S1, S2, B: kulûbüne

¹¹⁴⁷ A: keynûniyyet

¹¹⁴⁸ B: ictimâ‘dır.

¹¹⁴⁹ Arapça metinde bu cümleden önce gelen معهم ای مع هؤلاء المتحققين بدوام العبودية والكائنين جمع كائن معهم [yâni ubûdiyyete devâm ile o mütehakkıklar ile berâber. “Kâinîn” “Kâin”in cemîsidir.] ibâresinin tercümesi atlanmış.

¹¹⁵⁰ S1, S2, A: - iki

¹¹⁵¹ A: - Ya‘ni ehlullâh hazretlerine kalbini rabtdır.

Ve dahi Şeyh-i müellif kuddise sirruh, nev‘-i evvel¹¹⁵² olan irtibât-ı zâhirîye “**el-kâinîn**” kelimesiyle işâret ve nev‘-i sâni olan irtibât-ı bâtinîye **والمرتبطين بهم حبا وصحبة واتباعا** ile îmâ¹¹⁵³ etmiştir. Ve dahi [8^b] “**ve’l-murtebitîn**” demek “ilâ kulûbi’l-murtebitîn” [irtibatlı olanların kalplerine] demektir. Ve “**bihim**” zamîri devâm-ı ubûdiyyet ile muttasıf olan tâifeye râci‘dir. Ve “**hubben ve sohbeten ve ittibâ‘en**” murtebitînden temyîzlerdir. Ya‘ni ol devâm-ı ubûdiyyet ile¹¹⁵⁴ muttasıf, ibâd-ı kâmilîne muhabbet ve sohbet ve ittibâ‘ cihetiyle kulûblerini rabt eden mürîdlerdir. Ve dahi muhabbet ile irtibât, cümleden akvâ ve kemâlât-ı insâniyyeyi tahsilde asıl¹¹⁵⁵ kâr-ı azîmdir. Ve sohbet ile irtibâtтан murâd, devâm-ı ubûdiyyette muhakkik olan ehlullâhın kelâmlarını istimâ‘ için¹¹⁵⁶ onlar ile mecâlistir. Ve ittibâ‘ ile irtibâtтан murâd, onların cemî‘-i mücâhedât-ı zekiyyeleri ve riyâzât-ı aliyyelerine¹¹⁵⁷ mütâbaat etmektir.

Ve Şeyh-i müellif kuddise sirruh hazretleri o tâife-i aliyye ricâlini ta‘yîn¹¹⁵⁸ irâdesiyle **ولقد سبقت تلك الحسنى من مجلاها** demekle ibâd-i¹¹⁵⁹ ehlullâha işâret buyurdu.¹¹⁶⁰ Ve dahi “**hüsnâ**” ile murâd, onların devâm-ı ubûdiyyeti¹¹⁶¹ ve “**mücellâ**” ki mahall-i tecellîden ibârettir, onun ile murâd, zât-ı Risâlet-penâh aleyhi’s-salâtü ve’s-selâmdır. Zîrâ ibtidâen¹¹⁶² ol hüsnânın tecellîsi mahall-i kalb-i Risâletpenâhtır. Ondan sonra zât-ı risâletten in‘ikâs tarîkiyle isti‘dâdları¹¹⁶³ kadarınca sahâbe-i kirâmın kulûbleridir. Ya‘ni¹¹⁶⁴ tahkîkan istihlâk tarîki olan devâm-ı ubûdiyyet mahallinden sebkât eyleyip, bihasebi’l-isti‘dâdât¹¹⁶⁵ ashâb-ı kirâma vâsıl ve mün‘akis olmuştur.

¹¹⁵² S2: - evvel

¹¹⁵³ A: - îmâ

¹¹⁵⁴ A: - olan tâifeye râci‘dir. Ve “hubben ve sohbeten ve ittibâ‘en” murtebitînden temyîzlerdir. Ya‘ni ol devâm-ı ubûdiyyet ile

¹¹⁵⁵ B: asl-ı azîmdir.

¹¹⁵⁶ A: içindir

¹¹⁵⁷ B: aliyyelerinde

¹¹⁵⁸ S1, S2, A: + ve

¹¹⁵⁹ B: ve

¹¹⁶⁰ B: + ya‘ni

¹¹⁶¹ S1, S2, A: ubûdiyyetini

¹¹⁶² S1, S2, A: - ibtidâen

¹¹⁶³ S1, S2: isti‘dâtları

¹¹⁶⁴ B: - Ya‘ni

¹¹⁶⁵ S1, S2: isti‘dât ; B: ist‘idâd ve

Ve dahi [9^a] الجامع kelimesi mücellânın sıfatıdır. Kalb-i Risâlet-penâhı vasfeder. Ya‘ni ol kalb-i mücellâ ki, kalb-i Muhammeddir. Cemî‘-i kemâlat-ı ilmiyye ve ameliyyeyi cem‘ edicidir. Bir haysiyyet ile ki, ol kemâlin vücûdu ondan mukaddem kimsede hâsıl değildir. Zîrâ ol mücellâ halîfetullâhdır. Cemî‘-i atâyâ ve şuûnât Allâh teâlâ¹¹⁶⁶ tarafından onda zâhir olmuştur. Nitekim hâdis-i şerîfte: “الخلق مني وانا من الله”¹¹⁶⁷ [Halk bendendir. Ve ben de Allah’tanım.] ve hadîs-i âharde: “انا ابوالقاسم الله يُعْتَى وانا”¹¹⁶⁸ [Ben Ebû Kâsım’ım. Allah verir ve ben taksim ederim.] vârid olmuştur. Ya‘ni evvelki hadîs-i şerîfin meâli: “Benim kemâlim, Hak teâlâdandır ve cemî‘-i mâsivânın¹¹⁶⁹ kemâli¹¹⁷⁰ bendendir.” Ve ikinci hadîs-i şerîfin meâli: “Ben Ebû’l-Kâsım künyesiyle tekniye olundum.”¹¹⁷¹ Allâh teâlâ i‘tâ eder, ben taksîm ederim.” demektir.

Ve dahi ol hüsnânın evvelini beyândan sonra, intihâsını beyân buyurup للحافين به انعكاسا وانصبغا dedi. Ya‘ni ol hüsnâ¹¹⁷² mücellâsından, ol mücellâyâ muhabbet ve îmân¹¹⁷³ haysiyetinden mülâzemet edenlere, “in‘ikâs” ve “insibâğ” tarîkiyle vâsıl olmuştur. Ve dahi “hâffîn”, “mülâzimîn” demektir, “bihi” zamîri ol mücellâ-i câmi‘a râcî‘dir. Ve “hâffîn”den murâd, ashâb-ı¹¹⁷⁴ kirâm¹¹⁷⁵ radiyallâhu anhum hazerâtıdır. Ya‘ni ibtidâ ol hüsnâ sadr-i risâlet-penahtan, Ebû Bekr ve Ali¹¹⁷⁶ radiyallâhu anhumâyâ in‘ikâs ve onların kulûbu onunla insibâğ ve tezyîn¹¹⁷⁷ olmuştur.¹¹⁷⁸ Ve ondan¹¹⁷⁹ sonra, onları velî edenlere sebkat etmiştir. [9^b]

¹¹⁶⁶ A: - halîfetullâhdır. Cemî‘ atâyâ ve şuûnât Allâh teâlâ

¹¹⁶⁷ Kaynağını tespit edemedik..

¹¹⁶⁸ Müslim, “Âdâb”, 5.

¹¹⁶⁹ A: mâsivâ

¹¹⁷⁰ S1, S2, A: - kemâli

¹¹⁷¹ S1, S2, A: oldum

¹¹⁷² A: hüsn

¹¹⁷³ * +ittibâ [Arapça metinde geçiyor, tercümede atlanmış.]

¹¹⁷⁴ B: sahâbe

¹¹⁷⁵ B: - kirâm

¹¹⁷⁶ S2: - ve Ali

¹¹⁷⁷ B: kabûl

¹¹⁷⁸ B: etmiştir.

¹¹⁷⁹ B: onlardan

وتسلسلت بها الصوفية Ol hüsnâyı birbirlerinden telakkî hasebiyle tâife-i sûfiyyeye mün‘akis olmuştur. Ve dahi “sûfiyye”, sûfa mensûbtur.¹¹⁸⁰ Bundan murâd sûf libâsını¹¹⁸¹ ihtiyâr edip,¹¹⁸² dünyâyı terk ve ibâdet-i Mevlâ ile iştigâl edenlerdir. عموما Ya‘ni sûfiyyûn¹¹⁸³ tâifesi¹¹⁸⁴ bu hüsnâyı telakkîde umûm¹¹⁸⁵ haysiyyetindendir.

وخصت معها سابقة العناية “Hassat” kelimesi hâ’nın fethasıyla fiil-i ma‘lûm’dur. “meahâ” zamîri hüsnâya râci‘dir. “Sâbikatü’l-inâyeti” ref‘iyle “hassat” fiilinin fâilidir. Sâbıkanın inâyeye izâfeti sıfatın mevsûfa izâfeti kabîlindendir. “Inâyet-i sâbika” demektir. صديقهم Sâd’ın kesri ve dâl-i müşeddede ile mübâlağa sîgasıdır. “Hassat” fiilinin mef‘ûludur. “Sıddîk” diye zâhir ve bâtını cemî‘-i ahvâlinde bir haysiyyette ola ki, zâhiri ibâdet-i Hak¹¹⁸⁶ üzerinde ve bâtını devâm üzere müşâhede-i Hak üzere¹¹⁸⁷ olup, ubûdiyyetten hiç zühûl¹¹⁸⁸ ve gaflette olmaya. Ve “Inâyet-i sâbıkadan” murâd, ezelde a‘yân-ı mevcûdeye¹¹⁸⁹ saâdet-i zâtiyyeyi i‘tâdır. Bu inâyet-i sâbıkaya “meşîyyet-i ezeliyye”¹¹⁹⁰ itlâk olunur.

Ve dahi بزيادة جذبة المحبة الذاتية “bâ” “hassat” fiiline mütealliktir. “Cezbe” diye Hak subhânehû ve teâlâ ba‘zı ibâdını¹¹⁹¹ ol abde inâyet-i ezeliyye-i ilâhiyyesinin muktezâsınca Cenâb-ı rubûbiyyetine takrîb ve cezb edip ol abd-i [10^a] müctebâ-i¹¹⁹² meczûbun¹¹⁹³ ahvâl ve menâzilini¹¹⁹⁴ tay ve seyrinde ol abd’dan sa‘ysız¹¹⁹⁵ ve tekellüfsüz (اللَّهُ يَجْتَبِي إِلَيْهِ مَنْ يَشَاءُ) (Şûrâ, 42/13). [Allâh dilediğini kendisine seçer.] nazm-i celîli mısâdâkınca cezb etmesidir.

¹¹⁸⁰ A: - Ve dahi sûfiyye, sûfa mensûbtur.

¹¹⁸¹ A: binâsını

¹¹⁸² B: + ve

¹¹⁸³ A: sûfî

¹¹⁸⁴ B: - tâifesi

¹¹⁸⁵ A: - umûm

¹¹⁸⁶ A: + üzere ve

¹¹⁸⁷ A: - müşâhede-i Hak üzere

¹¹⁸⁸ B: vehûl

¹¹⁸⁹ * Arapça metinde “sâbite” olarak geçiyor.

¹¹⁹⁰ A: ezkiyye

¹¹⁹¹ S1, S2: ibâdeti

¹¹⁹² A: - müctebâ-i

¹¹⁹³ S1: mecdûbun

¹¹⁹⁴ A: menâzi‘î

¹¹⁹⁵ B: sa‘ysız

Ve “**muhabbet-i zâtiyye**” diye, rûh-i abdin hükm¹¹⁹⁶-i zâtiyyesi galebesinin sebebiyle zât-ı Hakkın cemâline meyline¹¹⁹⁷ derler. Ve bir mertebede olur ki, sıfât ve esmâ i’tibârından nazar kat’olup ehadiyyet-i zâtiyye¹¹⁹⁸ mertebesinde¹¹⁹⁹ müşâhede eder. Ve dahi bu muhabbeti kesb ile tahsîli ve nutk ile ta’rîfi mümkün olmaz. Zîrâ bu muhabbet, zât-ı mutlaka envârındandır. Ve bu muhabbet ile ancak, âlem-i ezelde ol nûr-i zâtî’ye mazhâr olan zât muttasıf olur ma’nâ demektir. Ol devâm-ı ubûdiyyet¹²⁰⁰ ki¹²⁰¹ “**hüsna**” ile ta’bîr olunmuştur. Hak subhânehû ve teâlâ hazretlerinin ol hüsna ile maan inâyet-i sâbıkası, muhabbet-i zâtiyye cezbesinin ziyâdesiyle ibâd-ı siddîklarına tahsîs eder.

Ve dahi **المندرجة النهاية في البداية** cezbenin sıfatıdır. Ya’ni ol muhabbet-i zâtiyyenin cezbesi sebebiyle sülûk¹²⁰² nihâyeti bidâyeti içinde mûnderice olan cezbedir. Ve dahi nihâyet-i sülûkten murâd, zât-ı mukaddesenin envârını müşâhededir. Ve bidâyet-i sülûkten murâd, sâlikin cenâb-ı Hakka teveccühünün evvelidir. Ve nihâyetin bidâyette indirâcıyla murâd, ya’ni mübtedî olan muhabbet-i zâtiyyenin cezbesini, ziyâdesi sebebiyle zât-ı ulûhiyyete teveccüh himmetini **[10^b]** cem’ ile¹²⁰³ ol mübtedî için Hakka teveccüh kademini ibtidâ vaz’ında cezbe tarîki ile olmayan nihâyet-i sülûk ki zât-ı mukaddese envârını müşâhededir. Ol müşâhede ol teveccühde onun için hâsıl olur.

Zîrâ tarîk-i cezbenin bidâyeti nihâyetinin mücellâsıdır. Ol nihâyette¹²⁰⁴ mücellâ olan cezbe ile maan bidâyet-i sülûkünde nihâyet-i sülûk olan zât-ı mukaddese tecellîsine vâsıl olur. Ve bu mübtedî, ol cezbe ile maan bidâyet-i sülûkünde, bidâyet ve nihâyetin küllîsinde müstağrak olur.¹²⁰⁵ Tarîk-i cezbede, nihâyet bidâyete mûnderice olur demek, bu ma’nâdır.

¹¹⁹⁶ B: - hükm-i

¹¹⁹⁷ B: meylinedir

¹¹⁹⁸ B: zâtiyyesinde

¹¹⁹⁹ B: - mertebesinde

¹²⁰⁰ A: ubûdiyyete ; B: ubûdiyyetin

¹²⁰¹ B: - ki

¹²⁰² B: sülûk

¹²⁰³ S1, S2, A: eylese

¹²⁰⁴ S1, S2, B: nihâyet

¹²⁰⁵ B: olunur

Ve dahi Şeyh-i müellif kuddise sirruh, tarîk-i Nakşbendiyye ile sâir turuk ashâbı¹²⁰⁶ beynîni cezbe-i mezbûre ile beyân murâd edip **وتسلسلت بها النقشبندية خصوصا** diye buyurdu. Ya‘ni ol hüsnâ ile meşâyih-i Nakşbendiyye bidâyet-i sülûklarında muhabbet-i zâtiyye cezbeseinin ziyâdesi sebebiyle hassaten ol hüsnâ kendilerine bu sıfat üzere¹²⁰⁷ husûsiyyet¹²⁰⁸ haysiyetinden hâsıl olmuştur. Turuk-i sâire meşâyihı bunların hilâfınadır ki, onların sülûkü cezbe-i zâtiyye ziyâdesiyle değildir.

Ve ondan Şeyh-i müellif kuddise sirruh hazretleri, cümle-i sâbıkîne duâ ve senâ murâd¹²⁰⁹ eyleyip **عليه مع السابقين** Ya‘ni seyyidü’l-mustafîn üzerine nâzile olsun ve onu zamân cihetiyle sebkât eden enbiyâ aleyhimü’s-selâm ile maan **[11^a] واللاحقين** ve ol seyyidü’l-mustafîne lâhık olup sonra vüçûda resîde olan¹²¹⁰ ümmetinden evliyâ ve sâlihler¹²¹¹ üzerlerine dahi nâzile olsun.

افضل الصلوات واكمل التحيات واجمل التسليمات Ve dahi “**efdal**” kelimesi muahhar¹²¹² mübtedâdır ve haber-i¹²¹³ mukaddem “**aleyhi**” kelimesidir. Ve cümlesi ma‘tûfla ma‘tûfun aleyh beyninde cümle-i mu‘terizadır. Ma‘tûftan murâdı **فتزينوا** kelimesi ve ma‘tûfun aleyhi ile murâd “**teselselet**”tir. “**Fetezeyyenû**” demek ya‘ni ol meşâyih-i Nakşbendiyye tezeyyün¹²¹⁴ ettiler **لها** ol hüsnâ için **لعمل على السنة** ya‘ni cemî‘ harekât ve sekenâtlarında ve ibâdât ve âdâtlarında ve cemî‘ etvârlarında **sünnet-i seniyye üzerine amel ile** kendilerine zînet verdiler **والعزيمة** ve “**azîmet**” üzerine amel ile. Ve dahi “**azîmet**” diye ibâdâtta nefse¹²¹⁶ meşakkatli ve as‘ab olan¹²¹⁷ ile ameale derler.

¹²⁰⁶ A: ashâb

¹²⁰⁷ S2: üzerine

¹²⁰⁸ A: husûsiyyete

¹²⁰⁹ S2: edâ

¹²¹⁰ S1: ola

¹²¹¹ S1, S2, A: sulehâlar

¹²¹² A: ibtidâdır ve

¹²¹³ A, B: haberi

¹²¹⁴ A: tenzîh

¹²¹⁵ A : |

¹²¹⁶ B: nefse

¹²¹⁷ S1, S2, A: - olan

وتطهروا¹²¹⁸ لها با لاجتناب عن البدعة والرخصة Ve onlar dînde bid‘at ve amelde ruhsattan ictinâb etmekle hüsnâ için tahâret¹²¹⁹ eylediler.¹²²⁰ Ve dahi bid‘at dedikleri,¹²²¹ Nebî aleyhi’s-selâmdan sonra hâdis¹²²² olan ehvâ’-i reddiye ve a‘mâl-i kabîhanın ismidir. Zîrâ her bid‘at dalâlettir. Ve ruhsat dedikleri,¹²²³ ibâdâtta nefis¹²²⁴ üzerine suhûletli [11^b] olan amelin ismidir. Zîrâ ricâlullâh olan zevât-i kirâm ruhsat ile amel edenler ile musâhib olmadılar. Zîrâ ehl-i ruhsat, dînde zuafâ-i mü’mînîndir. Dahi onlar ikâmet edip sabrettiler. لانعاسها Ol hüsnânın tecelliyâtının sûretleri kalblerine mün‘akis olduğu için.¹²²⁵ الحضور وكمال الاتباع¹²²⁶ Ya‘ni cemî‘ ahvâllerinde Hak ile huzûrun devâmı ve¹²²⁷ zâhir ve bâtında, i‘tikâdda ve amelde sünnet-i¹²²⁸ seniyyenin¹²²⁹ kemâli üzere¹²³⁰ sabır ve ikâmet ettiler.

وعكفوا لانصبأها Ve¹²³¹ dahi onlar ol hüsnânın envârı sebebiyle mülâzemet ettiler. في تشرب الانتفاء¹²³² Ya‘ni makâm-ı istifâzada. Ya‘ni feyz talebinde ve zât-ı mutlaka envârında kendilerini nefy etmeyi¹²³³ ihtiyâr ettiler. Ve dahi “**intifâ**” diye, devâm-ı ubûdiyyete lâzım olan istihlâka derler . Ve “**teşerrub**” tefa‘ul bâbından¹²³⁴ “şurb” ya‘nî¹²³⁵ içmek ma‘nâsınadır. Nitekim¹²³⁶ “teşerrebe’l-havzu el-mâe” yâ‘nî “havz suyu teşerrüb etti” derler. Havz suyunu çekip içtiği vakitte. Lâkin bu makâmda “**teşerrebe**” ile murâd istifâza ve kabûl etti demektir. Ve dahi في المجالى¹²³⁷ lafzı teşerrebe müte‘alliktir. بتمام الاقبال dahi teşerrebe müte‘alliktir. Bâ-i sebebiyye’dir.

¹²¹⁸ S1, S2, A: تطهروا

¹²¹⁹ B: tahâretlendiler

¹²²⁰ B: - eylediler

¹²²¹ B: - dedikleri

¹²²² B: hâreşe

¹²²³ B: - dedikleri

¹²²⁴ A: - nefis

¹²²⁵ B: - ol hüsnânın tecelliyâtının sûretleri kalblerine mün‘akis olduğu için

¹²²⁶ B: على دوام

¹²²⁷ A: - ve

¹²²⁸ B: sünnet

¹²²⁹ B: üzerine

¹²³⁰ B: üzerine

¹²³¹ A, B: - ve

¹²³² B: istifâza

¹²³³ A: etmeyin

¹²³⁴ A: + ya‘nî

¹²³⁵ A: - ya‘nî

¹²³⁶ A: kelâmı

¹²³⁷ B: sebebiyledir

“İkbâl” teveccüh ma‘nâsınadır. Ve “mecâlî” ile murâd, iştigâl ve mülâzemet ettikleri şol¹²³⁸ ibâdâtı ki, Hak subhânehû ve teâlâ ol ibâdâtı [12^a] zât-ı mukaddesinin tecelliyâtına mahal kılmıştır.¹²³⁹ Zîrâ âbid-i arîfler, ol ibâdât ki tecelliyâta mahal olmuştur, öyle olan ibâdâtta isti‘dâtı tefâzul ve tezâyüd¹²⁴⁰ ettikçe her bir tefâzulde zât-ı Hakkın tecelliyâtını görürler. Nitekim: “الاحسان أنْ تَعْبُدَ اللَّهَ كَأَنَّكَ تَرَاهُ”¹²⁴¹ [İhsân, sanki O’nu görüyormuşsun gibi Allah’a ibâdet etmektir.] hadîs-i şerîfi buna işârettir.¹²⁴² Ya‘nî “İhsân dedikleri senin zât-ı Hakkı görür gibi ibâdet etmekliğindir” demektir. Ma‘nây-ı terkîb bu olur ki: Onların¹²⁴³ cenâb-ı Hakka teveccühleri tam olması sebepten mahall-i tecellî olan¹²⁴⁴ kulûblerine istifâza ve kabûlu içirip¹²⁴⁵ memdûh-ı ikbâlde oldular.¹²⁴⁶

فتجلت Ya‘ni onlar buna mülâzemet ettiklerinin akabinde¹²⁴⁷ لهم Ya‘ni meşâyih-i Nakşbendiyye ravvehahumullâhu teâlâ [Allah onları canlandırınsın] cenâblarına hâs olarak صابحتها ol zikrolunan hüsnâ sabâhası, ya‘ni hüsn ve beşâseti onlara zâhir oldu. وانجلت Ya‘ni münkeşif oldu لهم Meşâyih-i Nakşbendiyye için.¹²⁴⁸ ملاحظها Ya‘ni ol hüsnânın melâhatı, ya‘ni cemâli. فطوبى Ya‘ni öyle olucak devlet ve saâdet ve hâlet-i tayyibe veyâhûd cennet العروة الوثقى¹²⁴⁹ لمن ya‘ni kat‘i¹²⁵⁰ kabûl etmemde urvet-i vüskâya [en sağlam kulba] müşâbih olan bu nisbet-i aliyyeyi¹²⁵¹ istimsâk edenler içindir.

¹²³⁸ B: - şol

¹²³⁹ S1, S2, A: kılınmıştır

¹²⁴⁰ A: tenziye

¹²⁴¹ Buhârî, İmân 37; Tirmizi İmân 4; Ebû Dâvûd, Sünnet 16; Nesâî, Mevâkît 6.

¹²⁴² Hâşiye: S2: “El ihsân en ta‘budullahe ke’l-terâhu” [İhsân, sanki O’nu görüyormuşsun gibi Allah’a ibâdet etmektir.] beyândır.

¹²⁴³ B: + tamâmı

¹²⁴⁴ A: - olan

¹²⁴⁵ B: + sekdirdiler

¹²⁴⁶ B: - memdûh-ı ikbâlde oldular

¹²⁴⁷ A: akîbinde ; B: akîbinde

¹²⁴⁸ A: - لهم meşâyih-i Nakşbendiyye için

¹²⁴⁹ S1: فمن ; S2: فمن ; A: فمن

¹²⁵⁰ S2: - kat‘i

¹²⁵¹ A: aliyyenin

Ve ondan Şeyh-i müellif hazretleri kuddise¹²⁵² sirruh¹²⁵³ kendisine [12^b] ihsân ve i'tâ olunan fazl-ı ilâhîyi beyâna şurûğ murâd¹²⁵⁴ edip buyurur ki: **لقد من الله** Ya'ni Hak subhânehû ve teâlâ¹²⁵⁵ in'âm buyurdu **علي** benim üzerime¹²⁵⁶ **فضله**¹²⁵⁷ **من محض** ya'ni mahz-ı fazlından. Benim isti'dâdım ile değil ve kendi ulûhiyyetine vâcib olarak¹²⁵⁸ değil.

بتلقى هذه النسبة Ya'ni bu nisbet-i aliyyeyi ahz ve kabûlu [ile].¹²⁵⁹ Ve dahi “**nisbet**” lafzı meşâyih-i izâm miyânında çok isti'mâl olunur. Ba'zı kere “**nisbet**” derler, istihlâk tarîki üzere devâm-ı ubûdiyyet murâd ederler. Ve ba'zı kere “**nisbet**” derler, şahıs üzerine galebe eden sıfatı murâd ederler. Ve ba'zı kere “**nisbet**” derler,¹²⁶⁰ intisâbı murâd ederler.¹²⁶¹

بعمومها Ya'ni ol nisbetin umûmu ile. **وخصوصها** Dahi ol nisbetin husûsu ile. Ve dahi¹²⁶² umûm-i nisbetten murâd, bu tarîkat-ı aliyyede¹²⁶³ sâlikin sulûkü esnâsında iştigâl ettiği ef'âl ve ahvâldir. Nitekim zikir ile ve râbıta ile ve vukûf-i kalbî ile ve gayr esbâb-ı vuslat ile iştigâl¹²⁶⁴ gibi. Ve husûsî nisbet ile murâd, bu tarîkat-ı aliyyenin netîcesi olan devâm-ı ubûdiyyettir. Ve bu¹²⁶⁵ netîce nâil olunmaz, ancak inâyet-i aliyye¹²⁶⁶ kendi hakkında sebkât eden¹²⁶⁷ nâil olur. Ve ondan Şeyh-i müellif hazretleri kuddise sirruh ol nisbet-i aliyye ve silsile-i seniyyeyi beyâna [13^a] şurû' murâd¹²⁶⁸ edip buyurdu ki:

¹²⁵² S2: kaddesallâhu

¹²⁵³ S2: + hazretleri

¹²⁵⁴ B: ad

¹²⁵⁵ S1: + velî ; S2: + hazretleri velî

¹²⁵⁶ A: - **علي** benim üzerime

¹²⁵⁷ A: + benim üzerime

¹²⁵⁸ A: olan dahi ; S1, S2: + dahi

¹²⁵⁹ * Mânânın anlaşılması için Arapça aslına bakarak ekledik.

¹²⁶⁰ S1, S2: + bir zâta ; A: + zâtî ; B: + bir zât

¹²⁶¹ A: - murâd ederler

¹²⁶² A, B: - dahi

¹²⁶³ B: - aliyyede

¹²⁶⁴ S1, B: iştigâli

¹²⁶⁵ S1, S2, A: - bu

¹²⁶⁶ * Arapça metinde “ilâhiyye” olarak geçiyor.

¹²⁶⁷ S1: - eden ; S1: ederse

¹²⁶⁸ S1, S2, A: - murâd

عن سيدي¹²⁶⁹ Ya‘ni bana¹²⁷⁰ bu nisbet-i aliyye,¹²⁷¹ Şeyh Muhammed Ma‘sum kuddise sirruh cenâbından ahz müyesser olmuştur. Ve dahi Şeyh-i mezbûr hazretlerinin nisbet-i saâdeti Hazret-i Ömer-i¹²⁷² Fârûk radiyallâhu anhu’ya¹²⁷³ mensûb ve muttasıl olduğundan Fârûkî nisbetiyle¹²⁷⁴ iştihâr bulmuşlardır.¹²⁷⁵ Ve¹²⁷⁶ Şeyh hazretlerinin mevlidi bin yedi târîhinde Sirhindde¹²⁷⁷ olup, yirmi altı seneye vâsıl olıcak, vâlid-i¹²⁷⁸ mâcidleri bekâya¹²⁷⁹ irtihâlinden sonra sâlikîni irşâd ve nüfûs-i tâlibîni tekâmîl mesnedine cûlûs buyurmuşlardır.¹²⁸⁰ Ve¹²⁸¹ bin doksan sekiz senesi müteveffâ¹²⁸² olup¹²⁸³ Sirhindde defn olunmuştur.¹²⁸⁴

عن والده احمد الفاروقي مجدد الف الثاني قدس سره Ya‘ni Şeyh Muhammed Ma‘sum¹²⁸⁵ hazretleri dahi vâlid-i mâcidleri Müceddid-i elf-i sâni¹²⁸⁶ Şeyh Ahmed el¹²⁸⁷-Fârûkî kaddesallâhu sirrah hazretlerinden ahz buyurmuşlardır. Ve¹²⁸⁸ Şeyh Ahmed el¹²⁸⁹-Fârûkî dahi hazret-i Ömer radiyallâhu anh evlâdlarından olup¹²⁹⁰ mevlidleri¹²⁹¹ Sirhindde¹²⁹² olup¹²⁹³ ve bin otuz dört senesi Saferü’l-hayrın yirmi sekizinci günü intikâl-i¹²⁹⁴ dâr-ı¹²⁹⁵ bekâ buyurup¹²⁹⁶ medîne-i¹²⁹⁷ Sirhindde¹²⁹⁸ defn¹²⁹⁹ olunmuştur.

¹²⁶⁹ A : سيدنا

¹²⁷⁰ S1, B: ben ; A: - bana

¹²⁷¹ S1, A, B: aliyye

¹²⁷² S2: - Ömer

¹²⁷³ S1: anh ; S2: anh + mensûb

¹²⁷⁴ A: - ve muttasıl olduğundan Fârûkî nisbetiyle

¹²⁷⁵ B: buldular

¹²⁷⁶ B: - ve

¹²⁷⁷ S1: Sirhinde ; B: Sirhindûn

¹²⁷⁸ A: + ve

¹²⁷⁹ B: - bekâya

¹²⁸⁰ B: buyurdular.

¹²⁸¹ S2: - ve ; B: + pederleri

¹²⁸² S2: irtihâl

¹²⁸³ S2: buyurup

¹²⁸⁴ S2: - olunmuştur.

¹²⁸⁵ A: + kuddise sirruh

¹²⁸⁶ S1, S2, A: es-sânî

¹²⁸⁷ B: - el

¹²⁸⁸ B: - ve

¹²⁸⁹ B: - el

¹²⁹⁰ S1, S2, A: - dahi hazreti Ömer radiyallâhu anh evlâdlarından olup + hazretlerinin

¹²⁹¹ S1, S2: mevlidi

¹²⁹² S1: Serhinde

¹²⁹³ B: - olup

¹²⁹⁴ S2: irtihâl

Ve Müceddid-i elf-i¹³⁰⁰sânî lakabıyla mülakkab oldukları elf-i evvel [13^b] tekmi'l olup elf-i sânî dâhil olunca dîni onunla tecdîd¹³⁰¹ kendisine i'tâ-i bârî olmuştur.

عن محمد الباقي قدس سره Ve Ahmed el-Fârûkî dahi Şeyh Muhammed Abdülbâkî kuddise sirruh hazretlerinden ahz buyurmuşlardır. Şeyh Muhammed Bâkî evâil-i hâlinde Melamiyyûndan olup sonra tarîk-i mücâhedeye sülûk ve sünnet-i seniyyeyi Ahmedîyye üzerine meşy buyurmuştur. Hattâ nâsın teba'îyyeti cihetiyle ziyâde ittibâ' edeni ve şariat cihetiyle cümleden ziyâde müteşerri'¹³⁰² ve hakikat cihetiyle cümleden a'ref¹³⁰³ olmuşlardır.

عن مولانا خواجگی امکنگی قدس سره Ya'ni Şeyh Muhammed Bâkî dahi¹³⁰⁴ mevlânâ Şeyh¹³⁰⁵ Hâcegî'den ahz buyurmuştur. İsm-i şerîfleri¹³⁰⁶ Hâcegî'dir. Aslı Hâce'dir. Lugat-i Farsîde kâidesince¹³⁰⁷ ism-i mensûb alâmeti olan kâf ile yâ ziyâde kılınıp Hâcegî denilmiştir. Ve bu isimde kendisine medh-i azîm vardır. Zîrâ¹³⁰⁸ Hâce diye¹³⁰⁹ gâyet¹³¹⁰ maldâr¹³¹¹ kimseye¹³¹² derler. Ve Şeyh-i mezbûra¹³¹³ Hâcegî ismiyle tesmiye olunması¹³¹⁴ feyz istifâzada¹³¹⁵ sâir meşâyih¹³¹⁶ üzerine tefevvuku olduğu¹³¹⁷ içindir.¹³¹⁸ Ve İmkenegî¹³¹⁹ aslı¹³²⁰ hemzenin kesri ve mîmin sukûnuyla İmkene'dir.

¹²⁹⁵ S2, B: - dâr-ı bekâ
¹²⁹⁶ S1, S2, A: edip
¹²⁹⁷ S1, S2, A: türbe-i şerîfleri
¹²⁹⁸ S1, S2: Serhende
¹²⁹⁹ S1, S2, A: vâki'olmuştur
¹³⁰⁰ S1, S2, A: + el
¹³⁰¹ B: tecdîdi
¹³⁰² S2, B, A: müteşerri'î
¹³⁰³ S1, S2, A: a'refe
¹³⁰⁴ B: - dahi
¹³⁰⁵ A: + Muhammed
¹³⁰⁶ B: şerîfî
¹³⁰⁷ S1, S2, A: kâide
¹³⁰⁸ A: - zîrâ
¹³⁰⁹ S1, S2, A: - diye
¹³¹⁰ A: ziyâde
¹³¹¹ A: - maldâr
¹³¹² A, B: kimseye
¹³¹³ A: mezbûr
¹³¹⁴ A: olunmuş ; B: olunmasa
¹³¹⁵ A: + ve
¹³¹⁶ B: - meşâyih
¹³¹⁷ B: olduğundandır
¹³¹⁸ B: - içindir
¹³¹⁹ B: emkenegînin
¹³²⁰ B: - aslı

Buhârâ karyelerinden bir karyenin ismidir. Ve¹³²¹ sonra kâf ile yâ nisbet için ziyâde kılınmıştır.

عن والده درويش محمد قدس سره Ve Şeyh Hâcegî kuddise sirruh dahi [14^a] vâlid-i mâcidleri¹³²² Dervîş Muhammed'den ahz etmiştir.¹³²³ Ve¹³²⁴ Dervîş Muhammed hazretleri asrında Dervîş denilmekle¹³²⁵ iştihâr¹³²⁶ bulmuş idi. Ve¹³²⁷ mezbûr Dervîş Muhammed kuddise sirruh velâyet-i uz mâ ve makâmât-ı esnâ¹³²⁸ sâhibi idi. Velâyetine ve ulüvv-i şânına ehl-i zamânı ittifâk etmişler idi.

عن خاله محمد زاهد قدس سره Ve Şeyh Dervîş¹³²⁹ Muhammed¹³³⁰ dahi bu nisbet-i aliyyeyi¹³³¹ hâli ya'ni vâlidesinin¹³³² karındaşı Şeyh¹³³³ Muhammed Zâhid¹³³⁴ hazretlerinden ahz buyurmuşlardır.¹³³⁵ Ve¹³³⁶ mezbûr Muhammed Zâhid hazretleri on iki sene mikdârı Hâce Ahrâr hazretlerinin hizmet-i¹³³⁷ aliyyelerinde olup hazret-i¹³³⁸ Hâce Ahrâr kuddise sirruh¹³³⁹ kendisine evlâdlarından ziyâde muhabbet¹³⁴⁰ ve¹³⁴¹ iltifât etmişler idi. Hattâ sekiz¹³⁴² yüz doksan beş senesinden sonra Hâce Ahrâr hazretleri¹³⁴³ bekâya irtihâl eyledikde, Muhammed Zâhid hazretleri makâmına halîfe¹³⁴⁴ ve¹³⁴⁵ irşâd-ı sâlikîn ile meşgûl olmuşlardır.

¹³²¹ S1, S2, A: - ve sonra

¹³²² A, B: mâcidi

¹³²³ S2: etmişlerdir

¹³²⁴ B: + mezbûr

¹³²⁵ B: demekle

¹³²⁶ S1, S2, A: şöhet şîâr

¹³²⁷ B: - ve

¹³²⁸ S1, S2: - esnâ

¹³²⁹ S2: Muhammed

¹³³⁰ S2: Dervîş + hazretleri

¹³³¹ B: - bu nisbet-i aliyyeyi

¹³³² S2: vâlide ; B: + er

¹³³³ A: - şeyh

¹³³⁴ B: Zâhiden

¹³³⁵ B: buyurmuştur

¹³³⁶ B: - ve

¹³³⁷ B: hizmet edip

¹³³⁸ B: - hazreti + ve

¹³³⁹ B: + dahi

¹³⁴⁰ A: + edip

¹³⁴¹ B: - ve iltifât

¹³⁴² B: bin

¹³⁴³ B: vefât edince mezbûr Muhammed Zâhid makâmında halîfe olmuştur.

¹³⁴⁴ A: halîfedâr

¹³⁴⁵ S1, S2: - ve

عن خواجه عبيدالله المعروف بخواجه احرار قدس سره Ve mezbûr Muhammed Zâhid,¹³⁴⁶
Hâce Ahrâr demekle ma‘rûf, Hâce Ubeydullâh¹³⁴⁷ hazretlerinden ahz
buyurmuşlardır.¹³⁴⁸ Ve dahi Hâce kelimesinin Ahrâr’a izâfetinden ve bu¹³⁴⁹ lakab ile
mülakkab olunmasından¹³⁵⁰ şeyh¹³⁵¹ hazretlerini medh-i azîm¹³⁵² vardır.¹³⁵³ Zîrâ,
“Ahrâr” “hür”ün cem‘idir. Ve “hür” diye ehlullâh¹³⁵⁴ indinde, hudûd-ı ubûdiyyeti
kemâl-i vech ile ikâmet edip,¹³⁵⁵ ağyârın rıkkıyetinden hurûc edene derler.
Ve Şeyh hazretlerinin¹³⁵⁶ mevlidi Tâşkend¹³⁵⁷ karyesinde¹³⁵⁸ sekiz yüz altı senesi
Ramazânında vâki¹³⁵⁹ olmuştur.¹³⁶⁰ Ve [14^b] vefâtları¹³⁶¹ Keşîr¹³⁶² mahallesine
Mahûta-i Mollâyân demekle meşhûr mevzi‘de sekiz yüz doksan beş senesi¹³⁶³
vâki‘ olup ol mevzi‘de defn olunmuştur.

¹³⁴⁶ B: + dahi

¹³⁴⁷ B: Abdullahdan

¹³⁴⁸ B: etmiştir

¹³⁴⁹ S1: - bu ; S2: - bu

¹³⁵⁰ S2: olmasından ; B: olmasında

¹³⁵¹ B: şeyh-i mezbûr

¹³⁵² S1, S2, A: azîm

¹³⁵³ S1, S2, A: - vardır

¹³⁵⁴ S1, S2, A: ehli

¹³⁵⁵ B: ettirip

¹³⁵⁶ B: mezbûrun

¹³⁵⁷ S1, S2, A: + tuvâ bağından bağistan

¹³⁵⁸ S1, S2: karyesindedir + Rehâvend Tahûr hazretlerinin nesl-i pâkinden gelmiştir. Ve;
A: karyesidir + Rehâvend Tahûr hazretlerinin nesl-i pâkinden gelmiştir. Ve

¹³⁵⁹ S1, S2, A: tevellüd

¹³⁶⁰ S1, S2, A: eylemiştir

¹³⁶¹ S1, A: + Semerkand’da ; S2: irtihâlleri + Semerkand’da

¹³⁶² * Arapça metinde “Keşîr” olarak geçmektedir.

¹³⁶³ S1, S2: senesinde

عن مولانا يعقوب الجرجي قدس سره Ve¹³⁶⁴ dahi Hâce Ubeydullâh kuddise sirruh bu nisbet-i aliyyeyi Mevlânâ Ya‘kûb Çerhî hazretlerinden ahz etmiştir.¹³⁶⁵ Mezbûr Mevlânâ Ya‘kûb kuddise sirruhûnun mevlidi Çerh karyesinde vâki‘ olmuştur. Çerh karyesi Gaznîn¹³⁶⁶ kurâlarından bir karyedir¹³⁶⁷ ve kabır-i şerîfi hâ-i meftûha ve lâm-ı sâkine¹³⁶⁸ ve fâ-i meksûra ve tâ-i müsennât-ı fevkiyye¹³⁶⁹ ve tâdan¹³⁷⁰ sonra¹³⁷¹ vâv-ı sâkine ile “Helfitû” nâm mevzi‘dedir. Evâil-i hâli nâsa fetvâ vermekle meşgûl olup, sonra tarîkat-ı aliyyeye muhabbet¹³⁷² edip sâlik olmuştur.

خواجه بهاءالدين قدس الله اسراره¹³⁷³ عن رئيس الطريق¹³⁷⁴ Ya‘ni Ya‘kub Çerhî dahi reîsü’t-tarîk¹³⁷⁵ Hâce Muhammed¹³⁷⁶ Bahâeddîn Şâh-ı¹³⁷⁷ Nakşbend hazretlerinden ahz etmişlerdir.¹³⁷⁸ Ve¹³⁷⁹ Hâce¹³⁸⁰ Bahâeddîn hazretlerinin ism-i şerîfleri¹³⁸¹ Muhammed bin Muhammed el-Buhârî’dir.¹³⁸² Ve bu tarîkat ahâlisi miyânında “Nakşbend” demekle iştihâr bulmuştur.

¹³⁶⁴ A: - Ve dahi

¹³⁶⁵ A: + Mezbûr mevlânâ Ya‘kûb Çerhî kuddise sirruh hazretinden ahz etmiştir. [Satır tekrar edilmiş.]

¹³⁶⁶ * Nüshalarda “Gazvîn” olarak geçmektedir.

¹³⁶⁷ S2: karyede

¹³⁶⁸ A: + ile

¹³⁶⁹ A: fevkiyyede

¹³⁷⁰ S1: ba‘dehu

¹³⁷¹ S1: - sonra

¹³⁷² S1, A: muhib ve râgib ve sâlik olmuştur. ; S2: muhabbet ve râgib ve sâlik olmuştur

¹³⁷³ B: الطريق

¹³⁷⁴ B: tarîkat

¹³⁷⁵ B: - Muhammed

¹³⁷⁶ A, B: - Şâh

¹³⁷⁷ A: eylemişlerdir ; B: buyurmuştur

¹³⁷⁸ B: - ve

¹³⁷⁹ B: şeyh

¹³⁸⁰ B: şerîfi

¹³⁸¹ B: el-yenîdir [Muhtemelen kelime yanlış yazılmış.]

Ve bu tarîkatın meşâyihî, Hâce Muhammed Encir¹³⁸² fağnevî vaktinden, Seyyid¹³⁸³ Emîr Külâl hazretleri zamânına¹³⁸⁴ gelince zikr-i hafîyi zikr-i cehrî ile maan iştigâle¹³⁸⁵ cem‘ ve ittifâk etmişler idi. Vaktâ ki Hâce Bahâeddîn¹³⁸⁶ geldikde zikr-i cehrîyi [15^a] terk edip “Lâ ilâhe illallah” zikrini¹³⁸⁷ kalbe nakş ile rabt tarîkiyle zikr-i hafî ile¹³⁸⁸ meşgûl oldu. Onun için “Nakşbend” ile¹³⁸⁹ tesmiye olundu. Ve şeyh¹³⁹⁰ hazretlerine “reîsü’t-tarîk”¹³⁹¹ tesmiyesi,¹³⁹² cezbe-i ma‘iyyet-i zâtîyye lafza-i Celâl ile maan zuhûru ibtidâ kendisinden¹³⁹³ vâki‘¹³⁹⁴ olduğu içindir. Ve ondan sonra meşâyih indinde teselsül etmiştir.

Ve Şeyh hazretlerinin¹³⁹⁵ mevlidleri¹³⁹⁶ yedi yüz on sekiz senesi Muharremde Buhârâ kurâlarından Kasr-ı Ârifân nâm karye ki, Buhârâ’ya bir fersah mahaledir,¹³⁹⁷ onda¹³⁹⁸ vâki‘ olmuştur. Ve hazret-i¹³⁹⁹ Şeyh aslında¹⁴⁰⁰ Üveysîdir. Hâce Abdülhâlık Gucduvânî hazretlerinin rûhâniyetlerinden¹⁴⁰¹ terbiye olup kıssası *Enîsü’t-tâlibîn*¹⁴⁰² nâm kitâbda ve gayrıda tafsîlen beyân olmuştur.¹⁴⁰³ Yedi yüz doksan bir senesi Rebûlevvelin¹⁴⁰⁴ üçünde Düşenbe¹⁴⁰⁵ gecesi dârü’l-bekâyâ¹⁴⁰⁶ intikâl¹⁴⁰⁷ eylemiştir.¹⁴⁰⁸

¹³⁸² S1, S2, A: + el

¹³⁸³ B: - Seyyid

¹³⁸⁴ B: vaktine

¹³⁸⁵ A: iştigâl

¹³⁸⁶ B: + Nakşbend

¹³⁸⁷ S1, S2, A: kelimesini

¹³⁸⁸ S1, A: hafî olarak zikre ; S2: hafî olarak zikr-i şerîfe

¹³⁸⁹ S1, S2, A: - ile

¹³⁹⁰ B: şeyh-i mezbûra

¹³⁹¹ B: tarîkat

¹³⁹² B: tesmiye olunması

¹³⁹³ B: şeyh-i mezbûrda

¹³⁹⁴ B: - vaki‘

¹³⁹⁵ A: hazretinin ; B: mezbûrun

¹³⁹⁶ S2, A, B: mevlidi

¹³⁹⁷ S2: mahalde

¹³⁹⁸ S2: ve Îrân’da

¹³⁹⁹ B: şeyh-i mezbûr

¹⁴⁰⁰ S1, S2, B: asıl

¹⁴⁰¹ B: rûhâniyetiyle

¹⁴⁰² Tam adı *Enîsü’t-tâlibîn ve uddetü’s-sâlikîn* olan kitap, Muhammed Bahâeddîn’in sohbetlerinde bulunmuş olan Salâh b. Mübârek Buhârî’nin Farsça kaleme aldığı bir eserdir. Bkz. Tosun, *Bahâeddîn Nakşbend*, s. 96.

¹⁴⁰³ A: olunmuştur ; B: - kıssası Enîsü’t-Tâlibîn nâm kitâbda ve gayrıda tafsîlen beyân olmuştur.

¹⁴⁰⁴ B: merbî‘il-evvelinde (?)

¹⁴⁰⁵ Pazartesi (Farsça)

¹⁴⁰⁶ B: - üçünde düşenbe gecesi dârü’l-bekâyâ

¹⁴⁰⁷ S2: irtihâl

Kaddesallâhu esrârahu. Ve türbe-i saâdetleri dahi Kasr-ı Ârifân'da ka‘betü’l-uşşâktır.¹⁴⁰⁹

عن سيد امير كلال قدس سره Ya‘ni Şâh-ı Nakşbend hazretleri dahi bu nisbet-i aliyyeyi Seyyid Emîr Külâl hazretlerinden ahz buyurmuşlardır. Ve “Külâl” kâf-ı arabîyyenin zammı¹⁴¹⁰ ve iki lâm beyninde elif iledir. Ve Şeyh-i mezbûrun mevlidi, sîn-i mühmele ve ba‘dında vâv ve ba‘dında¹⁴¹¹ hâ-i mu‘ceme¹⁴¹² ve ba‘dında elif ve ba‘dında¹⁴¹³ râ ile “Sûhâr”¹⁴¹⁴ ki Semmâs nâm şehre¹⁴¹⁵ beş fersah mevzi‘de bir karyedir, onda vâki‘ olmuştur.

عن خواجه محمد بابا سماسي¹⁴¹⁶ قدس سره Ya‘ni Şeyh Emîr Külâl dahi bu nisbet-i¹⁴¹⁷ aliyyeyi Hâce¹⁴¹⁸ Muhammed Bâbâ Semâsî’den ahz buyurmuşlardır. Ve “Semâs”, sîn-i mühmelenin fethi¹⁴¹⁹ ile¹⁴²⁰ ve mîmden sonra elif ve sîn ile,¹⁴²¹ [15^b] Râmetîn kurâlarından bir fersah mikdârı ve Buhârâ’dan üç fersah mikdârı¹⁴²² mevzi‘dedir. Ve Şeyh hazretlerinin¹⁴²³ mevlidi ve vefâtı¹⁴²⁴ Semâs’dadır.¹⁴²⁵ Hâlâ ziyâretgâh-ı âşîkândır.¹⁴²⁶

¹⁴⁰⁸ S2, B: buyurmuştur

¹⁴⁰⁹ B: - Ve türbe-i saâdetleri dahi Kasr-ı Ârifân'da ka‘betü’l-uşşâk’tır.

¹⁴¹⁰ B: + ve iki lâm ile

¹⁴¹¹ S1, S2, A: ba‘dehu

¹⁴¹² S1, A: mu‘cemle

¹⁴¹³ S1, S2: ba‘dehu ; A: - ba‘dında

¹⁴¹⁴ S2: Sûrhâr

¹⁴¹⁵ A: şehirde

¹⁴¹⁶ A: - سماسي

¹⁴¹⁷ B: tarîkat-ı

¹⁴¹⁸ S1, S2, A: - hâce

¹⁴¹⁹ B: fethasıyla

¹⁴²⁰ B: - ile + mîm ile

¹⁴²¹ A: - ile

¹⁴²² A: - mikdârı

¹⁴²³ B: mezbûrun

¹⁴²⁴ S2: irtihâli ; B: medfeni

¹⁴²⁵ A: - Ve şeyh hazretlerinin mevlidi ve vefâtı Semmâs’dadır.

¹⁴²⁶ B: - Hâlâ ziyâretgâh-ı âşîkândır.

عن خواخه علي الرامثيني قدس سره¹⁴²⁷ Ve Bâbâ Semâsî hazretleri dahi bu¹⁴²⁸ nisbet-i seniyyeyi Hâce Ali Râmetînî'den ahz buyurmuştur.¹⁴²⁹ Ve dahi Hâce¹⁴³⁰ hazretleri sâdât-ı¹⁴³¹ Hâcegân miyânında Hâce Azîzân¹⁴³² demekle şöhret bulmuştur. Makâmât-ı refî'a ve kerâmât-ı acîbeleri çoktur.¹⁴³³ Mevlidi¹⁴³⁴ arz-ı Buhâra'da Râmetîn nâm kasabadandır. Buhârâya iki fersahtır. Vefâtı¹⁴³⁵ Hârezm'de vâki' olmağla türbe-i saâdetleri¹⁴³⁶ Harezm'dedir. Erbâb-ı hâcât¹⁴³⁷ ziyâret edip müteberrik olurlar.¹⁴³⁸

عن محمود انجير الفغنوي قدس سره¹⁴³⁹ Ya'ni Hâce Ali hazretleri bu nisbet-i seniyyeyi Hâce Mahmûd'dan ahz buyurmuştur.¹⁴⁴⁰ Hâce¹⁴⁴¹ Mahmûd'un mevlidi Encîr'dedir. Ve dahi Encîr, lisân-ı Türk'te¹⁴⁴² Fağnevî demektir.¹⁴⁴³ Encîr¹⁴⁴⁴ Fağnevî iki isimden mürekkebtir. Biri Encîr ki, tîn ma'nâsıdır. Ve biri Fağnevî'dir. Ve Fağnevî, fâ'nın fethi ve ayn-ı mu'cemenin sükûnu¹⁴⁴⁵ ve ba'dehu¹⁴⁴⁶ nûn-ı meksûre¹⁴⁴⁷ ve vâvın¹⁴⁴⁸ kesri ve ba'dehu yâ-i memdûde ile arz-ı¹⁴⁴⁹ Buhârâ'da bir karyenin ismidir. Mukaddemen¹⁴⁵⁰ Şeyh hazretleri ıyâlinin maîşeti için neccârlik eder idi. Vaktâ ki terbiye-i sâlikîn mesnedine¹⁴⁵¹ cûlûs ettikte sâliklerin isti'dâdına¹⁴⁵² binâen¹⁴⁵³ zikr-i cehr ile iştigâl eylediler. İbtidâ zikr-i¹⁴⁵⁴ cehrînin zuhûru onlardandır.

¹⁴²⁷ A: - عن

¹⁴²⁸ B: - bu nisbet-i seniyyeyi

¹⁴²⁹ B: buyurmuşlardır

¹⁴³⁰ B: şeyh-i mezbûr

¹⁴³¹ B: tâife-i

¹⁴³² A: Azîz

¹⁴³³ B: - Makâmât-ı refî'a ve kerâmât-ı acîbeleri çoktur.

¹⁴³⁴ B: Mevlidi Râmetîn'dedir. Râmetîn, arz-ı Buhârâ'da bir karye-i azîm'dir. Buhârâ'dan ba'dı iki fersahtır.

¹⁴³⁵ S2: irtihâlleri ; B: Ve kabir-i şerîfleri Hârezm'dedir.

¹⁴³⁶ A: - Hârezm'de vâki' olmağla türbe-i saâdetleri

¹⁴³⁷ S1: cât [muhtemelen kelime eksik yazılmış.]

¹⁴³⁸ B: - Erbâb-ı hâcât ziyâret edip müteberrik olurlar.

¹⁴³⁹ B: + şeyh

¹⁴⁴⁰ S1: buyurmuşlardır.

¹⁴⁴¹ B: Şeyh mevlid-i şerîfi İncîr'dedir.

¹⁴⁴² A: Arabî'de

¹⁴⁴³ * doğrusu: Lisan-ı Türk'te incir demektir.

¹⁴⁴⁴ A: - İncîr Fağnevî iki isimden mürekkebtir.

¹⁴⁴⁵ S1: + ile ; S2: + ile; A: + ile

¹⁴⁴⁶ S1: ba'd

¹⁴⁴⁷ * Müellifin bu izahına göre Encir Fağnevî olmalıdır. Meşhur olan ise Encir Fağnevî'dir.

¹⁴⁴⁸ S1, S2: vâvdan ; B: - vâvın kesri

¹⁴⁴⁹ B: Buhârâ arzında

¹⁴⁵⁰ B: Ve şeyh-i mezbûr

¹⁴⁵¹ B: mesnediyle

Hâce Azîzân buyurur ki: Hâce Mahmûd'un zamânlarında bir¹⁴⁵⁵ dervîş, Hâce Hızır aleyhi's-selâma mülâkî olup, ondan su'âl eyledi¹⁴⁵⁶ ki, bu zamâne¹⁴⁵⁷ meşâyihından kimdir ki câdde-i istikâmet üzere sâbit kadem ki, tâ irâdet eyleye onun zeyl-i mütâbaatını tutup ona iktidâ eyleyeler. Ve Hâce Hızır aleyhi's-selâm buyurdular ki: Hâce¹⁴⁵⁸ Mahmûd Encîr el-Fağnevî'dir. ¹⁴⁵⁹

عن خواجه عاريف ريوكري¹⁴⁶⁰ قدس سره Ve dahi¹⁴⁶¹ Şeyh Hâce Mahmûd hazretleri¹⁴⁶² bu nisbet-i aliyyeyi Hâce Ârif'ten ahz buyurmuşlardır.¹⁴⁶³ Ve¹⁴⁶⁴ “Rîvger”¹⁴⁶⁵ râ-i mühmelenin [16^a] kesri ve yânın¹⁴⁶⁶ ve¹⁴⁶⁷ vâvın sükûnları ve kâf-ı mu'cemenin kesri¹⁴⁶⁸ ve ba'dehu râ¹⁴⁶⁹ ile¹⁴⁷⁰ Buhâraya altı fersah mahalde bir karyedir. Ve¹⁴⁷¹ Şeyh hazretlerinin¹⁴⁷² mevlidi ve vefâtları¹⁴⁷³ onda vâki' olmuştur.

¹⁴⁵² S1, S2: isti'da

¹⁴⁵³ S1, S2: - binâen

¹⁴⁵⁴ B: - cebr ile iştigâl eylediler. İbtidâ zikr-i

¹⁴⁵⁵ S1, S2: - bir

¹⁴⁵⁶ A: eyledikde

¹⁴⁵⁷ A: zamân

¹⁴⁵⁸ A: - hâce

¹⁴⁵⁹ B: - Hâce Azîzân buyurur ki: Hâce Mahmûd İncîri'l-Fağnevîdir.

¹⁴⁶⁰ S1, S2, A: ريوكري

¹⁴⁶¹ B: - dahi

¹⁴⁶² B: + dahi

¹⁴⁶³ S2, B: buyurmuştur

¹⁴⁶⁴ S2: - ve

¹⁴⁶⁵ A: Rîvekere

¹⁴⁶⁶ S1, S2, A: yâ

¹⁴⁶⁷ A: - ve

¹⁴⁶⁸ * Müellifin bu izahına göre Rîvgir olmalıdır. Ancak meşhur olan Rîvger'dir.

¹⁴⁶⁹ A: yâ

¹⁴⁷⁰ S1, S2, A: + ve vâv yâ-i nisbetle

¹⁴⁷¹ B: Mezbûrun ve medfeni onda vâki' olmuştur.

¹⁴⁷² A: + ve

¹⁴⁷³ S2: irtihâlleri

خواجه عبدالخالق الغجدواني قدس الله اسراره¹⁴⁷⁴ عن رئيس الطريق¹⁴⁷⁵ Ya‘ni¹⁴⁷⁵ Hâce Ârif dahi bu¹⁴⁷⁶ nisbet-i aliyyeyi, reîsü’t-tarîk¹⁴⁷⁷ Hâce Abdülhâlik’ten¹⁴⁷⁸ ahz buyurmuştur. “Gucduvân” ayn-ı mu‘cemenin zammı ve cîm-i¹⁴⁷⁹ acemiyyenin sükûnu¹⁴⁸⁰ ve dâl-ı mühmelenin zammı ve dâldan¹⁴⁸¹ sonra vâv ba‘dehu¹⁴⁸² elîf ve nûn ile arz-ı Buhârâ’da¹⁴⁸³ bir karye-i azîmdir. Ve¹⁴⁸⁴ dahi¹⁴⁸⁵ Hâce hazretlerinin mevlidi ve menşe’i ve medfeni ondadır.

Ve Hâce¹⁴⁸⁶ hazretleri¹⁴⁸⁷ Hızır aleyhi’s-selâm ile cem‘ olup, Hızır aleyhi’s-selâm¹⁴⁸⁸ onu¹⁴⁸⁹ tebennî¹⁴⁹⁰ ya‘ni oğulluk edinmiştir. Ve zikr-i hafîyi ona ta‘lîm etmiştir.¹⁴⁹¹ Ya‘ni¹⁴⁹² bir suya dalıp kalbiyle “Lâ ilâhe illallah Muhammedün Resûlullâh” kelimesiyle zikr-i¹⁴⁹³ hafîyi ona telkîn etmişlerdir¹⁴⁹⁴. Onlar dahi emir olduğu¹⁴⁹⁵ vech üzere¹⁴⁹⁶ devâm edip kendilerinde¹⁴⁹⁷ cezbe-i kayyûmiyye¹⁴⁹⁸ hâsıl olmuştur. Ve¹⁴⁹⁹ zikr-i hafî ile bu cezbe¹⁵⁰⁰ sâdât-ı Hâcegâna teselsül etmiştir. Ve bu tarîkat-ı aliyyede ibtidâ¹⁵⁰¹ zikr-i hafî ile işigâl onlarda zuhur ettiğinden kendilere¹⁵⁰² ser¹⁵⁰³ halka ıtlâk olunmuştur.¹⁵⁰⁴

¹⁴⁷⁴ B: الطريقه

¹⁴⁷⁵ B: + şeyh

¹⁴⁷⁶ B: - bu nisbet-i aliyyeyi

¹⁴⁷⁷ B: tarîka

¹⁴⁷⁸ S2: Abdülhâlik + hazretleri

¹⁴⁷⁹ S2: cîmin

¹⁴⁸⁰ * Bu durumda Guçdûvân olmalıdır. Ama meşhur olan Guçduvân’dır.

¹⁴⁸¹ B: dâlen

¹⁴⁸² B: ve sonrasında

¹⁴⁸³ S1, A: Buhârî’de

¹⁴⁸⁴ B: Şeyh-i mezbûrun

¹⁴⁸⁵ S2, A: - dahi

¹⁴⁸⁶ B: şeyh-i mezbûr

¹⁴⁸⁷ B: - hazretleri

¹⁴⁸⁸ S1, S2, A: - Hızır aleyhi’s-selâm

¹⁴⁸⁹ S2, A: - onu

¹⁴⁹⁰ S1, S2: - tebennî

¹⁴⁹¹ B: buyurmuştur

¹⁴⁹² B: ve

¹⁴⁹³ B: zikri ona emir buyurmuştur.

¹⁴⁹⁴ S2: etmiştir

¹⁴⁹⁵ B: ettiği gibi işleyip

¹⁴⁹⁶ A: - üzere

¹⁴⁹⁷ B: - kendilerinde

¹⁴⁹⁸ B: + onun için

¹⁴⁹⁹ S1, S2, A: + ondan bu

¹⁵⁰⁰ S1, S2, A: + maan

¹⁵⁰¹ S1, S2, A: - ibtidâ

سرہ Ya'ni¹⁵⁰⁵ Hâce¹⁵⁰⁶ Gucduvânî bu tarîkat-ı aliyyeyi¹⁵⁰⁷ Hâce Yûsuf el-Hemedânî kuddise sirruh hazretlerinden ahz buyurmuşlardır.¹⁵⁰⁸ Şeyh-i mezbûr kuddise sirruh hazretlerinin künyeleri Ebû Ya'kûb ve pederlerinin¹⁵⁰⁹ ismi Eyyûb'tur. Ve mevlid-i şerîfleri¹⁵¹⁰ [16^b] dört yüz kırk senesi Hemedân'da vâki' olup,¹⁵¹¹ sinni¹⁵¹² on sekize¹⁵¹³ resîde oldukça Bağdâd'a hicret buyurmuşlardır.¹⁵¹⁴

Ve dahi rivâyet olundu ki Hâce Yûsuf ve onun meşâyıhları zikr-i cehrî ashâbı idiler. Lâkin Hâce Abdulhâlık zikr-i hafîyi Hızır aleyhi's-selâm'dan ahz edince zikr-i cehrîyi terk buyurmuşlardır. Ve bunun için denilmiştir ki, Şeyh Gucduvânî'nin ta'lîm-i zikir cihetiyle şeyhi Hızır aleyhi's-selâmdır. Ve terbiye ve sohbet cihetiyle şeyhi Hâce Yûsuf'tur.¹⁵¹⁵

¹⁵⁰² B: zikr-i hafî'de

¹⁵⁰³ B: reîsü't-tarîka

¹⁵⁰⁴ S1, S2: + Ve hâce hazretlerinin tarîkatta revîşleri hüccettir. Ve her fırkanın makbûlu ve mergûbudur. Ale'd-devâm râh-ı sıdk ü safâda pûyân ve mütâbeat-i şerîat ve sünnette serdâr-ı sâlikân-i cihân ve muhâlefet-i nefis ve hevâ idi. Semend-i himmeti mutlaku'l-inân ve kendilerin pâk-ı revîşlerin ve kendilerin pîr-i sebkâtları Hâce Hızır aleyhi's-selâmdır. Ve Hâce Yûsuf Hızır aleyhi's-selâmın vasiyetleri ile pîr-i sohbet ve âdâblarıdır ki cemî'-i atvâr-ı sâlikânları ;

A: + Ve hâce hazretlerinin tarîkatta revîşleri hüccettir. Ve her fırkanın makbûlu ve mergûbudur. Ale'd-devâm râh-ı sıdk ü safâda pûyân ve mütâbeat-i şerîat ve sünnette serdâr-ı sâlikân-i cihân ve muhâlefet-i nefis ve hevâ idi. Semend-i himmeti mutlaku'l-inân ve kendilerin pâk-ı revîşlerin gizlemişlerdir ve kendilerin pîr-i sebkâtları Hâce Hızır aleyhi's-selâmdır. Ve Hâce Yûsuf Hızır aleyhi's-selâmın vasiyetleri ile pîr ve sohbet ve âdâblarıdır ki cemî'-i atvâr-ı sâlikânları

¹⁵⁰⁵ B: ve dahi

¹⁵⁰⁶ B: şeyh

¹⁵⁰⁷ S1, S2, A: aliyye âdâbını

¹⁵⁰⁸ B: buyurmuştur

¹⁵⁰⁹ A, B: pederleri

¹⁵¹⁰ S2: şerîfî

¹⁵¹¹ B: olmuştur + ve ondan

¹⁵¹² S2: sinn-i şerîfî

¹⁵¹³ B: sekiz + yaşa

¹⁵¹⁴ S1: edip + Ebû İshâk Fakîh'ten ilm-i fıkıh öğrendiler ve derece-i Kemâle eriştiler ve Hanefiyyü'l-mezheb idiler. Ve Isbahân ve Buhârî'de tahsîl-i ilmî itmâm edip Irâk ve Horasân ve Hârezm ve Mâverâünnehir'de sâhib-i kabûl oldular.

S2, A: edip + Ebû İshâk Fakîh'ten ilm-i fıkıh öğrendiler ve derece-i Kemâle eriştiler ve Hanefiyyü'l-mezheb idiler. Ve Isbahân ve Buhârâ'da tahsîl-i ilmî itmâm edip Irâk ve Horasân ve Hârezm ve Mâverâünnehir'de sâhib-i kabûl oldular.

¹⁵¹⁵ S1, S2, A: - Ve dahi rivâyet olundu ki hâce Yûsuf ve onun meşâyıhları zikr-i cehrî ashâbı idiler. Lâkin hâce Abdulhâlık zikr-i hafî'yi Hızır aleyhi's-selâm'dan ahz edince zikr-i cehrî'yi terk buyurmuşlardır. Ve bunun için denilmiştir ki, şeyh Gucduvânî'nin ta'lîm-i zikir cihetiyle şeyhi Hızır aleyhi's-selâmdır. Ve terbiye ve sohbet cihetiyle şeyhi hâce Yûsuf'tur.

Ve¹⁵¹⁶ Şeyh-i mezbûr ba‘zı kere Merv’de ve ba‘zı Herât’ta sâkin olurlar idi. Âhir Herât’tan¹⁵¹⁷ Merv’e gidiyor iken beş yüz otuz beş senesi tarîkte¹⁵¹⁸ vefât¹⁵¹⁹ ettiği¹⁵²⁰ mevzi’de defn ettiler. Ve ba‘zılar¹⁵²¹ Merv’e nakil olundu ve onda defn olundu demişlerdir.

Ve Şeyh Yûsuf Hemedânî hazretleri¹⁵²² عن ابى¹⁵²³ علي الفارمدي قدس الله سره dahi¹⁵²⁴ bu nisbet-i aliyyeyi Şeyh Ebî Ali el-Farmedî¹⁵²⁵ kuddise sirruh cenâblarından¹⁵²⁶ ahz etmişlerdir.¹⁵²⁷ Ve dahi Şeyh Ebî¹⁵²⁸ Ali Fârmedî hazretleri Tûsîdir ve ism-i şerîfleri Fazl bin Muhammed’dır ve¹⁵²⁹ ulûm-i zâhirde¹⁵³⁰ Şeyh Ebî’l-Kâsım¹⁵³¹ Kuşeyrî’nin¹⁵³² tilmîzidir. Ve Şeyh hazretleri¹⁵³³ meşâyih-i Horâsân¹⁵³⁴ kibârından¹⁵³⁵ ve efâzıl-ı ehl-i irfândandır.¹⁵³⁶

¹⁵¹⁶ S1, S2, A: Ba‘dehu ba‘zen Herât’ta ve ba‘zen Merv’de

¹⁵¹⁷ S1, S2: Herât’da

¹⁵¹⁸ S1, S2, A: - tarîkte

¹⁵¹⁹ S2: irtihâl

¹⁵²⁰ S1, S2, A: edip + ol

¹⁵²¹ S1, S2, A: ba‘zılar der ki müridlerinden İbn-i Neccâr nâm kimse cedd-i mübâreklerin Merv’e nakil edip Merv’de defn olundu. İla’l-ân züvvâr ziyâret edip onunla müteberrik olurlar demişlerdir.

¹⁵²² B: + شيخ

¹⁵²³ A: ابن

¹⁵²⁴ S2: - dahi

¹⁵²⁵ B: Farmedî

¹⁵²⁶ S2: cenâblarından

¹⁵²⁷ S2, A: etmiştir ; B: buyurmuşlardır

¹⁵²⁸ B: - Ebî

¹⁵²⁹ S2: - ve

¹⁵³⁰ A, B: zâhirede

¹⁵³¹ Bütün nüshalarda “el-Kâm” şeklinde yanlış olarak yazılmış. Arapça metinde doğrusu yazmaktadır.

¹⁵³² B: Kışrî’nin

¹⁵³³ B: mezbûr

¹⁵³⁴ S2: Horâsân ; B: Horâsân’ın

¹⁵³⁵ A: kibârındandır

¹⁵³⁶ B: irfândan + idi.

[17^a] ¹⁵³⁷ الخرقاني قدس الله سره ¹⁵³⁸ عن الشيخ ابى الحسن ¹⁵³⁹ Şeyh Ebî Ali hazretleri ¹⁵⁴⁰ bu nisbet-i aliyyeyi Şeyh Ebî'l-Hasan el-Harakâni kuddise sirruhu'l-âlî'den ahz buyurmuşlardır. Ve dahi ¹⁵⁴¹ Harakânî hazretlerinin ism-i şerîfleri ¹⁵⁴² Ali bin ¹⁵⁴³ Ca'fer'dir. Ve Şeyh-i mezbûr, Bâyezîd ¹⁵⁴⁴ Bistâmî hazretlerinin vefâtından ¹⁵⁴⁵ bir ¹⁵⁴⁶ zamân geçtikten sonra tevellüd buyurmuşlardır. Kendileri ¹⁵⁴⁷ Üveysî idiler. Yâ'nî Bâyezîd hazretlerinin ¹⁵⁴⁸ rûhâniyetinden terbiye olmuşlardır. Dört yüz yirmi beş târihinde Âşûrâ ayında Salı günü âhirete intikâl ¹⁵⁴⁹ buyurdular.

Ya'ni Şeyh Harakânî ¹⁵⁵⁰ hazretleri dahi ¹⁵⁵¹ Şeyh Ebî Yezîd el ¹⁵⁵²-Bistâmî hazretlerinin ¹⁵⁵³ rûhâniyetlerinden bu nisbet-i aliyyeyi ¹⁵⁵⁴ ahz buyurmuşlardır. ¹⁵⁵⁵ Sultânü'l-Ârifîn ¹⁵⁵⁶ Bâyezîd ¹⁵⁵⁷ hazretlerinin ismi şerîfleri ¹⁵⁵⁸ Tayfur bin Îsâ'dır. Ve sûfiyye meşâyihî ¹⁵⁵⁹ miyânında Sultanü'l-Ârifîn lakabıyla meşhurdur. Ve Şeyh-i mezbûr ulûm-i şer'iyede ¹⁵⁶⁰ derece-i istinbâta vâsıl olmuşlardır. ¹⁵⁶¹ Vaktâ ki maârif-i ilâhiyye kendilerine cenâb-ı Bârî'nin keşfi ile münkeşif oldukta istinbâtı terk edip ilm-i tevhîd ile iştigâl buyurdular.

¹⁵³⁷ S1, S2: - الحسن

¹⁵³⁸ B: + ve dahi

¹⁵³⁹ A, B: + dahi

¹⁵⁴⁰ S2, A: - dahi ; B: şeyh-i mezbûrun

¹⁵⁴¹ B: şerîfî

¹⁵⁴² S1: ibn

¹⁵⁴³ B: şeyh

¹⁵⁴⁴ S2: irtihâlinden

¹⁵⁴⁵ B: biraz

¹⁵⁴⁶ B: ve şeyh-i mezbûr

¹⁵⁴⁷ B: - Bâyezîd hazretlerinin

¹⁵⁴⁸ S2: irtihâl

¹⁵⁴⁹ **Hâşiye:** S1,S2,A: Alâ rivâyet, türbe-i şerîfleri Kars kal'asındadır.

¹⁵⁵⁰ A: Harakânî

¹⁵⁵¹ S1, S2, A: + bu nisbet-i aliyyeyi

¹⁵⁵² A: - el

¹⁵⁵³ S1, S2: hazretlerinden ; A: hazretleri rûhâniyetinden ve

¹⁵⁵⁴ S1, S2: - rûhâniyetlerinden bu nisbet-i aliyyeyi ; A: - bu nisbet-i aliyyeyi rûhâniyetinden ve rûhâniyetlerinden

¹⁵⁵⁵ S2: buyurmuştur.

¹⁵⁵⁶ B: Şeyh

¹⁵⁵⁷ B: Ebû Yezîd

¹⁵⁵⁸ A, B: sâmilîleri

¹⁵⁵⁹ S1, S2, A: kübrâsının

¹⁵⁶⁰ A: şerîfede

¹⁵⁶¹ S1, S2, A: olmuştur

İki yüz altmış bir târihinde vefât¹⁵⁶² etmiştir.¹⁵⁶³ Ve¹⁵⁶⁴ iki yüz otuz dört senesi dahi târîh-i vefâtında nakl olunmuştur. Vasiyyeti üzere Şeyh Kürdî demekle ma'rûf şeyhin kademi¹⁵⁶⁵ mevzi'inde defn olunmuştur. Ve¹⁵⁶⁶ Şeyh-i¹⁵⁶⁷ mezbûrun, mevâzı'-ı adîdede mezârâtı¹⁵⁶⁸ müştahir olmuştur.¹⁵⁶⁹ Zan¹⁵⁷⁰ olunur ki, zıkr olunandan mâadâsı onun makâmâtı ola. Ve Şeyh-i¹⁵⁷¹ mezbûr dahi¹⁵⁷² Üveysîdir.¹⁵⁷³ [17^b]

عن روحانية الامام جعفر الصادق رضي الله عنه Ya'ni ve dahi seyyid Ebû¹⁵⁷⁴ Yezîd hazretleri¹⁵⁷⁵ İmâm Ca'fer es-Sâdık¹⁵⁷⁶ hazretlerinin rûhâniyetlerinden¹⁵⁷⁷ bu nisbet-i aliyyeyi ahz buyurmuşlardır.¹⁵⁷⁸ Ve¹⁵⁷⁹ imam-ı mezbûr hazretleri hicretin seksen senesinde Medîne-i Münevvere'de Muhammed Bâkır radiyallâhu anh hazretlerinin sülâle-i tâhirelerinden tevellüd buyurdular. Ve¹⁵⁸⁰ imam-ı mezbûr hazretleri efdal-i ulemâdan olup, İmâm Ebû Hanîfe¹⁵⁸¹ ve İmâm-ı Mâlik ve gayri müctehidîn¹⁵⁸² hazretleri¹⁵⁸³ kendilerinden¹⁵⁸⁴ rivâyet¹⁵⁸⁵ buyurmuşlardır.

¹⁵⁶² S2: irtihâl

¹⁵⁶³ S2: buyurmuştur

¹⁵⁶⁴ S1, A: Ba'zılar, otuz dört'te vefât etti diye rivâyet etmişlerdir. ;
S2: Ba'zılar, otuz dört'te irtihâl diye rivâyet etmişlerdir.

¹⁵⁶⁵ A: kademinde ve

¹⁵⁶⁶ A: - Ve Şeyh-i mezbûrun, mevâzı'-ı adîdede mezârâtı müştahir olmuştur.

¹⁵⁶⁷ S1, S2: Şeyh hazretlerinin

¹⁵⁶⁸ S1, S2: - mezârâtı

¹⁵⁶⁹ S2: olunur ki

¹⁵⁷⁰ S2: - zan olunur ki

¹⁵⁷¹ S1, S2, A: hazret-i şeyh

¹⁵⁷² S1, S2, A: - dahi

¹⁵⁷³ A: + Ve Şeyh hazretlerinin mevâzı'-ı adide mezârâtı da müştahir olmuştur.

¹⁵⁷⁴ B: û

¹⁵⁷⁵ B: + dahi

¹⁵⁷⁶ S1, S2, A: - Sâdık

¹⁵⁷⁷ B: rûhâniyetinden

¹⁵⁷⁸ S2: buyurmuştur ; B: buyurdular

¹⁵⁷⁹ B: - ve

¹⁵⁸⁰ B: - ve

¹⁵⁸¹ S2: + rahimehullah

¹⁵⁸² S2: + rahimehullah

¹⁵⁸³ S1, S2, A: hazerâtları

¹⁵⁸⁴ S1, S2, A: kendisinden çok

¹⁵⁸⁵ S1, S2, A: rivâyetler

Ve yüz kırk senesinde Medîne-i Münevvere’de intikâl-ı¹⁵⁸⁶ dâr-ı bekâ¹⁵⁸⁷ edip,¹⁵⁸⁸ peder-i mâcidleri İmâm Muhammed Bâkır ve cedd-i¹⁵⁸⁹ mecîdleri İmâm Zeynelâbidîn radiyallahu anhumâ civârlarına¹⁵⁹⁰ Bakî’-i şerîfte¹⁵⁹¹ defn olundular.¹⁵⁹²

عن والدته قاسم بن محمد¹⁵⁹³ بن الصديق الاكبر رضي الله عنهم Ya’ni İmâm-ı mezbûr¹⁵⁹⁴ dahi bu nisbet-i aliyyeyi, vâlidesinin vâlidî hazreti Sıddîk-ı Ekber radiyallahu anh hazretlerinin hafîdî Kâsım bin Muhammed radiyallahu anhumâ¹⁵⁹⁵ hazerâtlarından¹⁵⁹⁶ ahz buyurmuşlardır. Ve dahi Kâsım hazretleri, Medîne-i¹⁵⁹⁷ Münevvere’de olan fukahâ-i¹⁵⁹⁸ seb’adandır ki¹⁵⁹⁹; Kâsım¹⁶⁰⁰ bin Muhammed ve Saîd bin el-Müseyyeb ve Urve bin ez-Zübeyr ve Hârice¹⁶⁰¹ bin Zeyd bin Sâbit ve Ubeydullah bin¹⁶⁰² Abdullah bin Mes’ûd ve Süleyman ve Ebû Seleme radiyallahu anhum hazerâtlarıdır. Ve İmâm Kâsım hazretleri yüz sekiz senesinde¹⁶⁰³ fevt¹⁶⁰⁴ olup Bakî’-i şerîfeye¹⁶⁰⁵ defn olunmuşlardır.¹⁶⁰⁶

¹⁵⁸⁶ S2: irtihâl

¹⁵⁸⁷ S2: - dâr-ı bekâ

¹⁵⁸⁸ S2: buyurdular

¹⁵⁸⁹ * Bütün nüshalarda yanlışlıkla جدا şeklinde yazılmış

¹⁵⁹⁰ S1, S2: - İmâm Zeynelâbidîn radiyallahu anhumâ civarlarına

¹⁵⁹¹ S2, B: Bakî’-i şerîfede

¹⁵⁹² S1, S2, A: olunmuştur

¹⁵⁹³ S2: - محمد

¹⁵⁹⁴ S2: hazretleri

¹⁵⁹⁵ B: anh

¹⁵⁹⁶ A: + ve hazretlerinin hafîdî Kâsım bin Muhammed radiyallahu anhumâ hazerâtlarından [Satır tekrârı yapılmış.] ; B: hazretlerinden

¹⁵⁹⁷ A: - Medine-i münevverede olan

¹⁵⁹⁸ B: - fukahâ-i

¹⁵⁹⁹ B: seb’adan

¹⁶⁰⁰ B: onlar ki – Kâsım bin Muhammed ve

¹⁶⁰¹ * Nüshalarda “Hârise” olarak geçmektedir. Arapça olan metinde ise “Hârice” olarak geçmektedir.

¹⁶⁰² B: ibn

¹⁶⁰³ B: + Medine-i münevverede

¹⁶⁰⁴ S2: âhirete teşrîf buyurup

¹⁶⁰⁵ S1, B: şerîfe

¹⁶⁰⁶ S2, B: olunmuştur

عن سلمان الفارسي رضي الله عنه [18^a] Ya‘ni İmâm Kâsım hazretleri dahi bu nisbet-i zekiyyeyi, Hazret-i Selmân-ı Fârisi radiyallahu anh hazretlerinden ahz buyurmuşlardır. Selmân Fârisi radiyallahu anh hazretlerinin künye-i şerîfeleri Ebû Abdullah’tır. Ve Selmân radiyallahu anh hazretleri,¹⁶⁰⁷ sadr-ı Risâlet-penâh sallallahu teâlâ aleyhi ve sellem hazretlerinin mevâlîlerinden olmağla şeref-yâb¹⁶⁰⁸ olmuşlardır.¹⁶⁰⁹

Mevlidleri¹⁶¹⁰ diyâr-ı Acem’de İsbahân karyelerinden bir karyede vâki‘ olmuştur. Ve¹⁶¹¹ nesilleri¹⁶¹² Mecûsî olup,¹⁶¹³ Mecûsiyyet¹⁶¹⁴ kendilerine kerîh müşâhede olduğundan,¹⁶¹⁵ arz-ı Şâm’a hicret buyurup,¹⁶¹⁶ onda sinîn-i adîde¹⁶¹⁷ Nasârâ ruhbânları ile sohbet etmiştir. Ve ondan Rûm’a hicret edip Brûsa ki Amûdiyye demekle meşhûr idi, ol beldeye vâsıl olup ve onda dahi ruhbânlara musâhib olup¹⁶¹⁸ ve ruhbânlar kendisine sadr-ı Risâlet-penâh sallallahu aleyhi ve sellem¹⁶¹⁹ hazretlerinin zamân-ı bi‘setlerini¹⁶²⁰ ve karîb olduğunu ihbâr ve tebşîr etmişlerdir.

Ol şevk ile Medîne-i Münevvere’ye hicret buyurup, esnâ-i tarîkte yahûdîlere¹⁶²¹ tesâdüf edip, abd diye hazret-i Selmân’ı bey‘ ettiler. Ve Medîne-i Münevvere civârında Benû¹⁶²² Kurayza¹⁶²³ yahûdîlerinin¹⁶²⁴ elinde¹⁶²⁵ esîr olup, vaktâ ki [18^b] Resûl-i muhterem sallallahu aleyhi ve sellem hazretleri Medîne-i Münevvere’ye hicret buyurdukda,¹⁶²⁶ meclis-i Risâlet-penâh¹⁶²⁷ hazretlerine

¹⁶⁰⁷ B: + ol

¹⁶⁰⁸ B: teşrîf

¹⁶⁰⁹ B: buyurmuşlardır.

¹⁶¹⁰ A: Mevlîdi

¹⁶¹¹ B: - ve

¹⁶¹² B: aslından

¹⁶¹³ A: olmağla

¹⁶¹⁴ B: + ile tedeyyün

¹⁶¹⁵ B: buyurduğundan

¹⁶¹⁶ B: buyurmuştur + ve

¹⁶¹⁷ A: - adîde

¹⁶¹⁸ A: - ve onda dahi ruhbânlara musâhib olup

¹⁶¹⁹ A: + ve sellem [kelime tekrarı]

¹⁶²⁰ B: saâdetlerinin kurbiyyetini ihbâr ve tebşîr etmişlerdir.

¹⁶²¹ S1, S2, B: yehûdlara

¹⁶²² A: Benî

¹⁶²³ A: - Kurayza

¹⁶²⁴ S1, S2: yehûdlarının ; B: yehûdlarını + birinin

¹⁶²⁵ S1, A, B: yedinde

¹⁶²⁶ B: buyurduklarında

¹⁶²⁷ B: saâdetlerine

vâsıl olup İslâmını izhâr edip, Resûl-i muhterem sallallahu teâlâ aleyhi ve sellem hazretleri üç yüz hurmâ fidânı ve kırk ukiyye¹⁶²⁸ altına işterâ edip,¹⁶²⁹ i'tâk¹⁶³⁰ buyurdular. Ve Selman hazretlerinin İslâmı¹⁶³¹ hicret senesinde¹⁶³² ve i'tâkı¹⁶³³ hicretin beşinci senesinde vâki' olmuştur.

Bir rivâyette Selmân-ı Farisî¹⁶³⁴ radiyallahu anh hazretleri iki yüz elli sene muammer olmuşlardır. Ve hazreti Osmân radiyallahu anh hazretlerinin hilâfetine âhirete intikâl¹⁶³⁵ buyurup, Kuds-i şerîfe karîb mahalde¹⁶³⁶ defn olunmuştur.¹⁶³⁷ Ve Selman radiyallahu anh hazretleri, sohbet-i Seyyidü'l-Enbiyâ aleyhi's-salâtü ve's-selâm hazretleri ile teşerrüften mâada, dürer-bâr-ı Risâlet-penâhtan "Selman bizdendir"¹⁶³⁸ hadîs-i şerîfi ile dahi tahsîs ve temyîz¹⁶³⁹ buyurmuşlardır.

عن الصديق الاكبر رضي الله عنه Ya'ni Selmân-ı Fârisî radiyallahu anh dahi sadr-ı Risâlet-penâh sallallahu aleyhi ve sellem hazretlerinden sonra Sıddîk-ı Ekber radiyallahu anh hazretlerinden bu nisbet-i celîleyi¹⁶⁴⁰ ahz ve takbîl buyurmuştur.¹⁶⁴¹ Zîrâ Sıddîk-ı Ekber radiyallahu anh hazretleri istihkâk ile halîfe-i Resûlullah'tır. Ve ale'l-ıtlâk¹⁶⁴² cemî'-i sahâbeden¹⁶⁴³ efdaldır.

¹⁶²⁸ S1, S2, A: vukiyye

¹⁶²⁹ S1, S2, B: buyurup

¹⁶³⁰ B: ı'yâk

¹⁶³¹ A: - islâmı

¹⁶³² B: + vâki' olup

¹⁶³³ B: ı'yâkı

¹⁶³⁴ B: - Farisî

¹⁶³⁵ S2: teşrîf

¹⁶³⁶ * Doğrusu: "Medâin'de" olmalıdır. Burada sehven "Kuds-i şerîf" yazılmış olmalı.

¹⁶³⁷ S1, A: + Alâ rivâyet Tûnus civârında vâki' olup ilâ'l-ân türbe-i Selmân diye meşhûrdur. Züvvârlar zîyâret ederler diye menkûldür.

S2: + Alâ rivâyet Tûnus civârında vâki' olup ilâ'l-ân türbe-i hazreti Selmân diye meşhûrdur. Züvvârlar zîyâret ederler diye menkûldür.

B: olunmuşlardır

¹⁶³⁸ Hâkim, Müstedrek, Beyrut ts., III, s. 598; İbn Kesîr, Sîret, I, 49; İbn Sa'd, IV, 83.

¹⁶³⁹ B: temzez [muhtemelen kelime yanlış yazılmış.]

¹⁶⁴⁰ S1: celîle ; A: celîle ; B: aliyeyi

¹⁶⁴¹ A: buyurmuşlardır

¹⁶⁴² **Hâşiye:** S1, A: Ve şârihin ale'l-ıtlâk beyân buyurmuştur. Gâliben murâdı bu mütercim-i fakîrin ta'bîri olmaktadır. Vallahu a'lem. S2: Ve şârihin ale'l-ıtlâk buyurması, gâliben murâdı bu mütercim-i fakîrin ta'bîri olmaktadır. Vallahu a'lem. B: Ve şârihin evvel-i mü'mindir diye, ale'l-ıtlâk beyân buyurmuşlardır. Gâliben murâdı bu mütercim-i fakîrin ta'bîri olmaktadır. Vallahu a'lem.

¹⁶⁴³ S1: sahâbe-i kirâm rıdvânullahi aleyhim ecma'in hazerâtlarından

Hazret-i Sıddîk radiyallahu [19^a] anh hazretleri Risâlet-penâh sallallahu aleyhi ve sellem hazretlerinin dâr-ı¹⁶⁴⁴ bekâya irtihâlleri¹⁶⁴⁵ günü Ravza-i Mutahhara-i Tayyibeye¹⁶⁴⁶ duhûl-i şerîflerinden¹⁶⁴⁷ akdem cümle¹⁶⁴⁸ kendisine bîat etmişlerdir.¹⁶⁴⁹ Ve hazret-i Sıddîk radiyallahu anh hazretlerinin mevlid-i saâdetleri, mevlid-i Nebî¹⁶⁵⁰ sallallahu teâlâ aleyhi ve sellem üçüncü senesinde,¹⁶⁵¹ Minâ'da¹⁶⁵² âm-ı filde vâkî' olmuştur.¹⁶⁵³ Zükûrden ibtidâ¹⁶⁵⁴ îmân eden onlardır. Bu takdîrce sinn-i şerîfleri altmış üç olmak iktizâ eder. Zîrâ hicretin¹⁶⁵⁵ on üçüncü senesi Cemâziyelâhîrin¹⁶⁵⁶ ikinci günü dâr-ı bekâya intikâlleri¹⁶⁵⁷ vâkî' olup,¹⁶⁵⁸ civâr-ı saâdet-i Ravza-i Mutahhara derûnuna defn olunmuştur.¹⁶⁵⁹ Radiyallahu anh.

عن رسول الله صلى الله عليه وسلم Ya'ni Sıddîk-ı Ekber radiyallahu anh hazretleri dahi bu nisbet-i celîleyi,¹⁶⁶⁰ Seyyidü'l-evvelîn ve'l-âhirîn ve efdalü'l-enbiyâ ve'l-mürselîn ve kutbu'l-âlemîn ve mürşidü'l-halâyık-ı ecmaîn aleyhi ve aleyhim ve alâ sâiri'l-âli ve's-sahbi efdalü's-salât ve ekmelü't-teslîmat cenâblarından¹⁶⁶¹ ahz buyurmuşlardır.

¹⁶⁴⁴ B: vefât gününde defninden akdem

¹⁶⁴⁵ S2: teşrîf buyurdıkları

¹⁶⁴⁶ S1, A: matyebeye

¹⁶⁴⁷ S1, A, B: dâhilinden

¹⁶⁴⁸ B: - cümle kendüye

¹⁶⁴⁹ B: olunmuştur.

¹⁶⁵⁰ B: mevlûdu'n-Nebî

¹⁶⁵¹ A: sene ; B: senede

¹⁶⁵² S1, S2, A: - Minâ'da âm-ı filde

¹⁶⁵³ **Hâşiye:** B: "Âm-ı fil'de vâkî' olmuştur." kelâmı şârihten menkûl olduğu veche üzerinedir, nâkle i'tirâz yoktur.

¹⁶⁵⁴ S1, S2, A: evvelen hil'at-i islâmiyyü'l-libâs ile muğtenim olan onlardır.

¹⁶⁵⁵ B: hicret

¹⁶⁵⁶ B: Cemâziyelâhirenin

¹⁶⁵⁷ S2: teşrifleri ; A: irtihâlleri intikâlleri

¹⁶⁵⁸ S1, A: + ve; B: olmuştur + ve

¹⁶⁵⁹ B: olunmuşlardır

¹⁶⁶⁰ B: - bu nisbet-i celîleyi

¹⁶⁶¹ B: + bu nisbet-i celîleyi

Sadr-ı Risâlet-penâh sallallahu aleyhi ve sellem hazretleri,¹⁶⁶² Mekke-i Mükerrreme şerrefallahu teâlâda Rebûlevvelin on ikinci¹⁶⁶³ İsneyn¹⁶⁶⁴ günü¹⁶⁶⁵ mevlid-i saâdetleri vâki‘ olmuştur. Ömr-i saâdetleri kırk bire¹⁶⁶⁶ vâsıl olunca, Hak subhânehû ve teâlâ “Risâletini izhâr eyle” diye¹⁶⁶⁷ emir buyurmuştur.

On üç sene Mekke-i Mükerrreme’de ikâmet¹⁶⁶⁸ buyurup, ondan Kureyş’in ihrâcıyla¹⁶⁶⁹ ve emr-i ilâhî¹⁶⁷⁰ ile Mekke’den hurûc **[19b]** buyurup,¹⁶⁷¹ Hazret-i Ebû Bekir¹⁶⁷² es-Sıddîk radiyallahu anhu maiyyetiyle¹⁶⁷³ gâr-ı şerîfe bir gece dâhil olmuşlardır. Sabâhisi¹⁶⁷⁴ ol¹⁶⁷⁵ Mürşid-i âlem¹⁶⁷⁶ sallallahu aleyhi ve sellem hazretleri, ol¹⁶⁷⁷ Hazret-i Sıddîk’ın kalb-i şerîfine, keyfiyet-i ma‘hûde ile “Lâ ilâhe illallah”¹⁶⁷⁸ kelimesini¹⁶⁷⁹ telkîn buyurmuşlardır. Ve¹⁶⁸⁰ bu telkîn üç defa olarak telkîn olunup,¹⁶⁸¹ Hazret-i¹⁶⁸² Sıddîk bu zikr-i hafî ile telkîn olunmakla sâir sahâbe-i kirâm radiyallahu anhum beyninde tahsîs olunmuşlardır.¹⁶⁸³

¹⁶⁶² B: - Sadr-ı risâlet-penâh sallallahu aleyhi ve sellem hazretleri + Âm-ı fîl senesi

¹⁶⁶³ S1: + gece ; S2: + gece ; A: + gece

¹⁶⁶⁴ Pazartesi (Arapça)

¹⁶⁶⁵ S1: gecesi ; S2: gecesi ; A: gecesi

¹⁶⁶⁶ * Doğrusu: “Kırka” şeklindedir. Burada sehven “kırk bir” şeklinde yazılmış olmalı.

¹⁶⁶⁷ S1: - diye ; A: - diye ; B: - diye

¹⁶⁶⁸ S1, S2, A: + ve ehl-i Kureyşî da‘vet ile meşgul olup ve ondan hükm-i hafiyye-i Rabbânî

¹⁶⁶⁹ S1, S2, A: - ondan Kureyş’in ihrâcıyla

¹⁶⁷⁰ S1, S2, A: Subhânî

¹⁶⁷¹ S1, S2, A: - Mekke’den hurûc buyurup + hicret vâki‘ oldıkta

¹⁶⁷² A: - Bekir

¹⁶⁷³ S1, S2, A: ile maan azm-i sefer edip gâr-ı şerîfe dâhil olduklarında

¹⁶⁷⁴ * O gecenin sabahı olsa gerek

¹⁶⁷⁵ B: - ol

¹⁶⁷⁶ B: ilm

¹⁶⁷⁷ B: - ol

¹⁶⁷⁸ S1, S2, A: + Muhammedün Râsûlullah

¹⁶⁷⁹ B: kelimesi

¹⁶⁸⁰ S2: - ve

¹⁶⁸¹ B: olup

¹⁶⁸² S1, A: Kendilere bu telkin inâyet olunmağla ; S2: Kendilerine bu telkin inâyet olunmağla

¹⁶⁸³ S2: olunmuştur

Ve cemî'-i maârîf-i ilâhîyeyi kalb-i Sıddîka dökmüşlerdir. Zîrâ Hazret-i Sıddîk radiyallahu anh, mertebe-i nübüvvete akreb-i merâtib olan mertebe-i Sıddîkiyet'te olduğundan, zikr-i hafîyi onlara tahsîs buyurmuşlardır. Ve¹⁶⁸⁴ bu sırdan nâşî,¹⁶⁸⁵ ol Seyyidü'l-enbiyâ aleyhi ezkâ't-tehâyâ hazretleri hadîs-i şerîfnde¹⁶⁸⁶ “ ما صبَّ الله في ”¹⁶⁸⁷ diye¹⁶⁸⁸ buyurmuşlardır. Ya'ni “Maârîf-i ilâhiyyeden sadırına sab¹⁶⁸⁹ olup dökülen şeylerden bir şey dökülmedi,¹⁶⁹⁰ illâ Ebû Bekr'in sadırına döktüm.” demektir.

Ve ondan gâr-i şerîften çıkıp,¹⁶⁹¹ Medîne-i Münevvere'ye hicret buyurdular. Ve ol sadr-ı Risâlet-penâh sallallahu teâlâ aleyhi ve sellem hazretleri,¹⁶⁹² on sene Medîne-i Münevvere'de¹⁶⁹³ ikâmetlerinden sonra, hicretin onuncu senesinde¹⁶⁹⁴ Rebûlevvelin on ikinci isneyn günü teşrîf-i bekâ¹⁶⁹⁵ buyurup, Hazret-i Âişe-i Sıddîka radiyallahu [20^a] anhâ hazretlerinin beyt-i saâdetlerini Ravza-i Mutahhara¹⁶⁹⁶ buyurdular.

¹⁶⁸⁴ B: - ve

¹⁶⁸⁵ A: + olan

¹⁶⁸⁶ B: şerîflerinde

¹⁶⁸⁷ Bkz. Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, II, s. 419. ; Ali el-Kârî, *el-Esrârü'l-merfû'a fî'l-aḥbârî'l-mevzû'a*, Beyrut 1986, s. 454.

¹⁶⁸⁸ B: - diye

¹⁶⁸⁹ * Dökmek (Arapça)

¹⁶⁹⁰ A: değildir

¹⁶⁹¹ B: hurûc buyurup

¹⁶⁹² A: hazretlerine

¹⁶⁹³ B: - Münevvere'de

¹⁶⁹⁴ S1, S2, A: + da'vet-i Subhânî ile

¹⁶⁹⁵ B: ukbâ

¹⁶⁹⁶ S1,A, B: - Mutahhara

عليه وعليهم وعلى سائر الآل والصحب افضل الصلوة واكمل التسلمات Bu cümle sûrette cümle-i haberiyyedir,¹⁶⁹⁷ velâkin¹⁶⁹⁸ hakîkatte cümle-i duâiyyedir. والنقشبند Ya'ni Hâce Bahâeddîn kuddise sirruh hazretleri¹⁶⁹⁹ ايضا Ya'ni bu nisbet-i aliyyeyi, sûret-i cismâniyye haysiyetinden Seyyid Emîr Külâl kuddise sirruhtan ahz buyurduğu gibi عن روحانية الغجدواني الى آخر النسبة Ya'nî Şeyh Gudduvânî kuddise sirruh hazretlerinin¹⁷⁰⁰ rûhâniyetlerinden sâbıkta zıkr olunduğu¹⁷⁰¹ vech üzere Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem hazretlerine müntehî olan¹⁷⁰² nisbet ile¹⁷⁰³ ahz buyurmuşlardır.

الفارمدي Ya'ni Ebû Ali el-Fârmedî dahi ايضا Şeyh Ebû'l-Hasan el-Harakânî hazretlerinden ahz buyurduğu gibi¹⁷⁰⁴ عن الشيخ ابي القاسم الكركاني Şeyh¹⁷⁰⁵ Ebî'l-Kâsım Kürrekânî'den dahi ahz buyurmuşlardır. Kürrekânî hazretlerinin ism-i şerîfleri Ali bin Abdulvâhid'dir. Şeyh-i mezbûr terbiye cihetinden Üveysîdir. Ve Şeyh-i mezbûrun zâhir cihetiyle nisbetleri üçtür: Ol nisbetlerin birini Şeyh¹⁷⁰⁶ Ebî Ali¹⁷⁰⁷ Rûzbârî'den¹⁷⁰⁸ telakkî¹⁷⁰⁹ buyurdular. Ve ikinci nisbeti Şeyh Ebî Ali Kâtib'ten telakkî buyurdular.¹⁷¹⁰ عن الشيخ ابي عثمان المغربي Ya'ni üçüncü nisbeti Şeyh Ebî Osmân Mağribî hazretlerinden telakkî buyurdular.¹⁷¹¹

¹⁶⁹⁷ A, B: hayriyyedir

¹⁶⁹⁸ B: lâkin

¹⁶⁹⁹ S2: - ايضا

¹⁷⁰⁰ S1, S2, A: hazretlerinden

¹⁷⁰¹ B: olunduğu ya'ni Rasûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem

¹⁷⁰² B: - olan

¹⁷⁰³ A: - ile

¹⁷⁰⁴ A: - عن الشيخ ابي القاسم الكركاني

¹⁷⁰⁵ A: Şeyh Ebî Ali el-Fârmedî hazretleri evvelki gibi bu nisbet-i celîle Şeyh Ebû'l-Kâsım el-Kürrekânî kuddise sirrah el-Âlî cenâblarından ahz eylemişlerdir.

¹⁷⁰⁶ A: - Şeyh

¹⁷⁰⁷ S1, S2: - Ali

¹⁷⁰⁸ B: Rûyârî'den

¹⁷⁰⁹ A: ahz eylemişlerdir.

¹⁷¹⁰ A: buyurmuşlardır.

¹⁷¹¹ A: buyurmuştur.

Şeyh Ebû Osmân hazretlerinin ism-i şerîfleri Saîd bin Selâm'dır. Ve [20^b] mevlidleri¹⁷¹² Mağrib'te¹⁷¹³ Kayrevân¹⁷¹⁴ nâhiyelerindedir.¹⁷¹⁵ Sonra Mekke-i Mükەرreme'ye¹⁷¹⁶ hicret edip otuz sene onda¹⁷¹⁷ mücâvir olmuşlardır.¹⁷¹⁸ Ve bu¹⁷¹⁹ müddette¹⁷²⁰ Beyt-i Harâm'a kemâl-i hürmetten tebevül etmemişlerdir.¹⁷²¹ Ondan kazâ ve kader hasebinden¹⁷²² Nîsâbûr'a gidip onda Şeyh Ebû Amr Zeccâcî'ye ve Nehrecûrî'ye musâhib olup¹⁷²³ sohbet¹⁷²⁴ etmişlerdir.¹⁷²⁵ Ve Şeyh-i¹⁷²⁶ mezbûrun kelimât-ı kudsiyyesindendir ki buyurmuşlardır: “Âsî olan kimse ki musır olmaya, böyle olan¹⁷²⁷ âsî¹⁷²⁸ da'vâ-i salâh edenden hayırlıdır. Zîrâ âsî dâima tevbeyle tarîk talebindedir ammâ¹⁷²⁹ müddeî olan da'vâsında mehbût olur.” Ve Şeyh-i mezbûr üç yüz yetmiş üç senesi âhirete intikâl buyurmuşlardır.

Bu nisbet-i şerîfeyi **عن الشيخ ابي علي الكاتب** Şeyh Ebî¹⁷³⁰ Ali el-Kâtib'ten telakkî buyurmuşlardır. Şeyh Ebî Ali'nin ism-i şerîfleri Hüseyin bin Ahmed'dir. Mısır Kâhire'nin kibâr-ı meşâyihindendir. Ve Şeyh-i mezbûr buyurmuşlardır ki: “Her ne zaman ki bana bir müşkil vâki' olsa Hazret-i Muhammed¹⁷³¹ Mustafâ sallallahu aleyhi ve sellem hazretlerini menâmımda görüp, ol müşkilden¹⁷³² Cenâb-ı risâletlerine¹⁷³³ suâl edip, müşkilimi¹⁷³⁴ hallederim.” Ve Şeyh-i mezbûr üç yüz kırk senesinden¹⁷³⁵ birkaç sene mürûrunda âhirete teşrîf¹⁷³⁶ buyurmuşlardır.

¹⁷¹² A: mevlidi
¹⁷¹³ S2: + ve
¹⁷¹⁴ A: Kârâvân
¹⁷¹⁵ A: nahiyesindedir. + Nâhiyelerinden
¹⁷¹⁶ A: Mükەرreme
¹⁷¹⁷ A: - onda
¹⁷¹⁸ B: olmuştur.
¹⁷¹⁹ S1, S2: bunda
¹⁷²⁰ S1, S2: - müddette
¹⁷²¹ S1, S2, B: buyurmadılar
¹⁷²² S2: - hasebinden ; A: cihetiyle
¹⁷²³ A: + azîm
¹⁷²⁴ B: sohbetler
¹⁷²⁵ B: etmiştir.
¹⁷²⁶ A: Mağribî hazretlerinin
¹⁷²⁷ S1, S2: - olan
¹⁷²⁸ A: - böyle olan âsî
¹⁷²⁹ A: lâkin
¹⁷³⁰ S2: - Ebî
¹⁷³¹ S1, S2: - Muhammed
¹⁷³² A: müşkili
¹⁷³³ A: risâletlerinden
¹⁷³⁴ A: - müşkilimi

Ve¹⁷³⁷ bu nisbet-i celîleyi سره علي الرودباري قدس Ya'ni Ebû Ali el-Rûzbârî kuddise sirruhtan¹⁷³⁸ ahz buyurmuşlardır. [21^a] Ve¹⁷³⁹ Şeyh Rûzbârî hazretlerinin ism-i şerîfleri Ahmed bin Muhammed'tir. Ve¹⁷⁴⁰ Şeyh hazretleri ebnâ-i vûzerâdandır. Ve nesebi¹⁷⁴¹ Fars meliki Melik Kisrâ'ya nihâyet bulmuştur. Aslı Bağdâdî'dir. Sonra Mısır Kâhire'de ikâmet etmişlerdir.¹⁷⁴² Üç yüz yirmi iki senesinde¹⁷⁴³ vefâtları¹⁷⁴⁴ Mısır Kâhire'de vâki' olmuştur.

Ya'ni Şeyh Ebû Ali hazretleri dahi¹⁷⁴⁵ Seyyidü't-Tâife demekle¹⁷⁴⁶ meşhûr Şeyh Cüneyd kuddise sirruh hazretlerinden bu nisbet-i aliyyeyi ahz buyurmuşlardır. Şeyh Cüneyd'in¹⁷⁴⁷ aslı Nihâvend'den olup lâkin neşv¹⁷⁴⁸ ü nemâları Bağdât'tadır.¹⁷⁴⁹ İki yüz doksan yedi senesinde¹⁷⁵⁰ vefât¹⁷⁵¹ edip Bağdât'ın cânib-i garbiyyesinde defn olunmuştur.

¹⁷³⁵ S1, S2: senesinde ; A: senesinin

¹⁷³⁶ A: intikal eylemişlerdir.

¹⁷³⁷ A: - Ve bu nisbet-i celîleyi

¹⁷³⁸ A, B: + dahi

¹⁷³⁹ B: Şeyh Ebû Alî'nin ism-i şerîfi Ahmed bin Muhammed'tir.

¹⁷⁴⁰ B: Şeyh-i mezbûr ebnâ-i vûzeradandır.

¹⁷⁴¹ A: fesi [muhtemelen kelime yanlış yazılmış.]

¹⁷⁴² A: + Sonra Mısır, Kâhire'de ikamet etmişlerdir.

¹⁷⁴³ B: senesinde Mısır, Kâhire'de vefatları vâki' olmuştur.

¹⁷⁴⁴ S2: irtihâlleri

¹⁷⁴⁵ S2: - dahi

¹⁷⁴⁶ B: ile

¹⁷⁴⁷ S2: Cüneyd ; B: Cüneyd hazretlerinin

¹⁷⁴⁸ B: neşv [Muhtemelen yanlış yazılmış.]

¹⁷⁴⁹ A: Bağdat'tır.

¹⁷⁵⁰ S1, S2, B: senesi

¹⁷⁵¹ S2: irtihâl buyurup

عن السري السقطي قدس سره Ya‘ni Cüneyd hazretleri dahi bu nisbet-i aliyyeyi Serî¹⁷⁵² es-Sakatî kuddise sirruh hazretlerinden ahz buyurmuşlardır. Ve dahi “Serî” lafzı sîn-i mühmelenin fethi ve râ-i mühmelenin kesri ve yâ-i müşeddede ile “Sabiyyun” vezninde mergûb ve makbûl ma‘nâsınadır. Ve “Sakatî” lafzı yâ-i müşeddede ile¹⁷⁵³ ism-i mensûbtur, “redî” ma‘nâsına olan Sakat’a mensûb’tur. Ve Sakat “redî”¹⁷⁵⁴ ma‘nâsına olmasının şâhidi lisân-ı Arab’ta “Metâun sekaton” ya‘ni “veterün”¹⁷⁵⁵ sâdır olmasıdır. Şeyh-i mezbûrun¹⁷⁵⁶ bu isme nisbet olunmasının¹⁷⁵⁷ sebebi,¹⁷⁵⁸ evâil-i hâlinde¹⁷⁵⁹ Bağdâd’ta bir dükkânda semeni¹⁷⁶⁰ rahîs olan eski esvâblar bey’ etmekle meşhûr olup, sonra dükkânı¹⁷⁶¹ [21^b] terk edip dünyâdan ihtirâz etmekle “Sakat”a ya‘ni esvâb-ı rediyye bey’ine mensûb olmuştur. Ve Şeyh-i mezbûr,¹⁷⁶² Cüneyd radiyallahu anh hazretlerinin hâli ya‘ni¹⁷⁶³ dayısı¹⁷⁶⁴ idi. İki yüz elli üç senesi Ramazanının üçüncü¹⁷⁶⁵ günü¹⁷⁶⁶ Salı gününde vefât¹⁷⁶⁷ etmiştir.

¹⁷⁵² S1: Serîr

¹⁷⁵³ B: - “Sabiyyun” vezninde mergûb ve makbul ma‘nâsınadır. Ve “Sakatî” lafzı yâ-i müşeddede ile

¹⁷⁵⁴ A, B: “zeddî”

¹⁷⁵⁵ **Hâşiye** : S1,S2, B: “Veterün” diye alçak ve helâke karîb abâs demektir. Ya‘ni eskici demektir. ;

A: “Veterün” diye alçak ve karîb libâs demektir. Ya‘ni eskici demektir.

¹⁷⁵⁶ B: mezbûr

¹⁷⁵⁷ B: olunmasına

¹⁷⁵⁸ B: sebep + şeyh-i mezbûr

¹⁷⁵⁹ S1, S2: hâlde

¹⁷⁶⁰ B: temeni [muhtemelen yanlış yazılmış]

¹⁷⁶¹ B: dükkânda oturmağı

¹⁷⁶² B: - mezbûr

¹⁷⁶³ B: - ya‘ni

¹⁷⁶⁴ B: + demektir

¹⁷⁶⁵ S1, S2, A: onuncu

¹⁷⁶⁶ A: - günü

¹⁷⁶⁷ S2: irtihâl buyurmuştur. ; B: fevt olmuşlardır.

عن معروف الكرخي قدس سره Ya'ni Serî es-Sakatî hazretleri bu nisbet-i aliyyeyi Ebî Mahfûz Ma'rûf Kerhî kuddise sirruh hazretlerinden ahz buyurmuşlardır.¹⁷⁶⁸ Kerh,¹⁷⁶⁹ Bağdâd'ta bir mahallenin ismi olup, onda sâkin olduğundan ol¹⁷⁷⁰ mahalleye nisbet olunmuştur. Ve dahi menkûldur ki, Ma'rûf hazretleri aslı Nasrânî tâifesiinden olup, ebeveyni¹⁷⁷¹ mektebe ta'lîm için irsâl eyledikte,¹⁷⁷² muallimin darbından firâr edip, Hazret-i İmâm Ali er-Rızâ radiyallahu anh huzurlarına dahîl¹⁷⁷³ olup¹⁷⁷⁴ ve onların yedinde İslâmı müşerref¹⁷⁷⁵ olup, onların mevâlîsinden olmak şerefiyle müşerref olup ve onların sohbetleriyle derecât-ı ulyâyâ vâsıl olduktan sonra kendilerinden¹⁷⁷⁶ dahi nice kimselerin dereceleri¹⁷⁷⁷ kemâle¹⁷⁷⁸ resîd¹⁷⁷⁹ olmuştur. Ve¹⁷⁸⁰ iki yüz senesinde¹⁷⁸¹ vefât¹⁷⁸² edip, Bağdâd'ta defn olunmuştur.¹⁷⁸³

عن الامام علي الرضا رضي الله عنه Ya'ni Ma'rûf Kerhî hazretleri dahi¹⁷⁸⁴ bu nisbet-i aliyyeyi, eimme-i isnâ aşereden Ebu'l-Hasan künyesiyle müştahir Hazret-i İmâm Ali er-Rızâ radiyallahu anhtan ahz buyurmuşlardır. İmâm-ı müşârun ileyh hazretleri yüz elli üç senesi Rebûlevvelinde Medîne-i Münevvere'de tevellüd buyurup, Me'mûn halîfenin [22^a] ahd-i velâyetinde bîat olup,¹⁷⁸⁵ arz-ı Horâsân'dan Sînâbâd nâm karyede iki yüz üç senesi Ramazanında vefât edip, ol karyede¹⁷⁸⁶ Harûn Reşîd'in binâ ettiği kubbe derûnunda¹⁷⁸⁷ defn olunmuştur.¹⁷⁸⁸ Ve ba'zılar Me'mûn halîfe tarafından¹⁷⁸⁹ mesmûmen şehîd olmuşlardır diye rivâyet ederler.

¹⁷⁶⁸ A: - Kerhî kuddise sirruh hazretlerinden ahz buyurmuşlardır.

¹⁷⁶⁹ S1: Harc ; S2: Cerh

¹⁷⁷⁰ B: ola

¹⁷⁷¹ B: + bir

¹⁷⁷² B: buyurup

¹⁷⁷³ B: dahlîl

¹⁷⁷⁴ B: düşüp

¹⁷⁷⁵ B: müşerref olduktan sonra onların mevâlîsinden olmak şerefini kesb buyurmuşlardır.

¹⁷⁷⁶ A: kendilerden

¹⁷⁷⁷ S2: + dahi

¹⁷⁷⁸ A: kemâl

¹⁷⁷⁹ A: resîde

¹⁷⁸⁰ B: - Ve

¹⁷⁸¹ S1, S2: - Ve iki yüz senesinde

¹⁷⁸² S2: irtihâl

¹⁷⁸³ S1: olunmuşlardır. ; B: olundular.

¹⁷⁸⁴ B: - dahi

¹⁷⁸⁵ B: olup

¹⁷⁸⁶ S1, S2: - iki yüz üç senesi ramazanında vefât edip, ol karyede

¹⁷⁸⁷ B: derûnuna

¹⁷⁸⁸ B: olmuşlardır.

عن والده الامام موسى الكاظم رضي الله عنه Ya'ni İmâm Ali er-Rızâ radiyallahu anh hazretleri dahi bu nisbet-i aliyye-i¹⁷⁹⁰ celîleyi vâlid-i mâcidleri¹⁷⁹¹ İmâm Mûsâ el-Kâzım radiyallahu anh hazretlerinden ahz buyurmuşlardır. İmâm-ı mezbûr dahi¹⁷⁹² eimme-i isnâ aşereden olup,¹⁷⁹³ yüz yirmi sekiz senesi şehr-i Saferin on yedinci Ehad¹⁷⁹⁴ günü Medîne-i Münevvere'de tevellüd buyurmuşlardır. Medîne-i Münevvere'de sâkin iken Harûn Reşîd Medîne'ye kudûm¹⁷⁹⁵ etdükde İmam-ı müşârûn ileyhi Bağdâd'a maiyyetinde götürüp, vefât edinceye¹⁷⁹⁶ kadar onun indinde hapiste olup, yüz seksen üç¹⁷⁹⁷ senesi şehr-i Recebte Cuma günü dâr-ı¹⁷⁹⁸ bekâya irtihâl edip, Bağdad'ta Kureyş mekâbirinde defn olunmuştur.

عن والده جعفر الصادق رضي الله عنه Ya'ni İmâm Mûsâ el-Kâzım radiyallahu anh hazretleri dahi bu nisbet-i celîleyi vâlid-i mâcidleri Ca'fer-i Sâdık radiyallahu anh¹⁷⁹⁹ hazretlerinden ahz ve takbîl buyurmuşlardır.¹⁸⁰⁰ Ve¹⁸⁰¹ kendilerinin tercemeleri¹⁸⁰² sebkât etmiştir.

عن والده¹⁸⁰³ الامام محمد الباقر رضي الله عنه Ya'ni Hazret-i İmâm Ca'fer-i Sâdık radiyallahu anh hazretleri dahi bu nisbet-i aliyyeyi vâlid-i mâcidleri İmâm¹⁸⁰⁴ Muhammed¹⁸⁰⁵ el-Bâkır radiyallahu anh [22^b] hazretlerinden ahz buyurmuşlardır.

¹⁷⁸⁹ A: mesmûmen tarafından

¹⁷⁹⁰ B: - aliyye-i

¹⁷⁹¹ A: - dahi bu nisbet-i aliyye-i celîleyi vâlid-i mâcidleri

¹⁷⁹² A: - dahi

¹⁷⁹³ B: - olup

¹⁷⁹⁴ Pazar günü [Arapça]

¹⁷⁹⁵ S1, S2: kadem

¹⁷⁹⁶ A, B: edince

¹⁷⁹⁷ A: - üç

¹⁷⁹⁸ B: onun hapsinde iken intikal-i dâr-ı beka buyurup,

¹⁷⁹⁹ B: - hazretleri dahi bu nisbet-i celîleyi vâlid-i mâcidleri Ca'fer-i Sâdık radiyallahu anh

¹⁸⁰⁰ **Hâşiye:** Ca'fer-i Sâdık hazretlerinin tercemeleri sebkât etmiştir.

¹⁸⁰¹ B: - Ve kendilerinin tercemeleri sebkât etmiştir.

¹⁸⁰² S2, A: - tercemeleri

¹⁸⁰³ A: - والد

¹⁸⁰⁴ B: - İmâm

¹⁸⁰⁵ S1, S2: - Muhammed

عن والده زين العابدين رضي الله عنه Ya'ni Hazret-i Muhammed Bâkır radiyallahu anh hazretleri dahi bu¹⁸⁰⁶ nisbet-i aliyyeyi¹⁸⁰⁷ vâlid-i İmâm Zeynelâbidîn¹⁸⁰⁸ radiyallahu anh¹⁸⁰⁹ hazretlerinden ahz buyurmuşlardır. Hazret-i Zeynelâbidîn dahi¹⁸¹⁰ otuz sekiz senesi şehr-i Şa'bânın beşinde¹⁸¹¹ Salı günü¹⁸¹² Medîne-i Münevvere'de tevellüd buyurup, doksan dört senesi şehr-i Muharrem'in on sekizinci günü Medîne-i¹⁸¹³ Münevvere'de dâr-ı bekâya intikâl buyurup, Bakî'de defn olundular.

عن والده الامام حسين رضي الله عنه Ya'ni Hazret-i Zeynelâbidîn radiyallahu anh hazretleri dahi bu nisbet-i aliyyeyi, sıbt-i¹⁸¹⁴ Nebî aleyhi's-sâlâtü ve's-selâm Hazret-i Hüseyin radiyallahu anh hazretlerinden ahz buyurmuşlardır.¹⁸¹⁵ Ve¹⁸¹⁶ Hazret-i İmâm Hüseyin radiyallahu anh hazretlerinin künyeleri Ebû Abdullah'dır.¹⁸¹⁷ Hicretin dördüncü senesinde şehr-i Şa'bânın altıncı gününde Medîne-i Münevvere'de tevellüd buyurdular.

Rivâyet olundu ki, ehl-i Kûfe kendilerine dört yüz mektûb irsâl edip, Kûfe'ye da'vet ettiler. Ve Yezîd ile muhârebe için on sekiz bin kimse kendisine bîat edip, ondan Kûfe'ye teşrîfleri için yetmiş atlı kimse irsâl eylediler.¹⁸¹⁸ İmâm-ı Ma'sûm radiyallahu anh hazretleri dahi¹⁸¹⁹ Kûfe'ye intikâle [23^a] mübâşeret buyurup, irsâl olunan yetmiş fâris¹⁸²⁰ ile teveccüh buyurdular.

¹⁸⁰⁶ B: - bu nisbet-i aliyyeyi vâlid-i

¹⁸⁰⁷ A: - vâlid-i mâcidleri İmâm Muhammed el-Bâkır radiyallahu anh hazretlerinden ahz buyurmuşlardır. عن والده زين العابدين رضي الله عنه Ya'ni Hazret-i Muhammed Bâkır radiyallahu anh hazretleri dahi bu nisbet-i aliyyeyi

¹⁸⁰⁸ B: + Ali bin el-Hüseyin

¹⁸⁰⁹ B: anhumâ

¹⁸¹⁰ B: - dahi

¹⁸¹¹ B: beşinci

¹⁸¹² B: gününde

¹⁸¹³ S1, A: dâr-ı bekâya intikâl edip, Medîne-i Münevvere'de Bakî 'de defn olunmuştur. ;

S2: dâr-ı bekâya irtihâl buyurup, Medîne-i Münevvere'de Bakî'de defn olunmuştur.

¹⁸¹⁴ B: senît [sıbt kelimesi yanlış yazılmış]

¹⁸¹⁵ B: buyurdular.

¹⁸¹⁶ A, B: - Ve

¹⁸¹⁷ S1, S2, A: Abdullah oluptur.

¹⁸¹⁸ B: ettiler.

¹⁸¹⁹ A: - dahi

¹⁸²⁰ S1, S2: fârisi

Vaktâ ki Irâk'a vâsıl olduklarında, Ubeydullah bin Ziyâd mel'ûnu ki,¹⁸²¹ Yezîd tarafından Kûfe'de âmil¹⁸²² idi, Hazret-i İmâm ile kîtâl için¹⁸²³ asker techîz¹⁸²⁴ edip, Kerbelâ nâm mevzi'de Hazret-i İmâm Hüseyin radiyallahu anh hazretlerine mukâbil olup, ol İmâm-ı Ma'sûm'u maiyyetinde olan evlâd-ı kirâmlarıyla maan şehîd ettiler. İllâ Zeynelâbidîn hazretleri¹⁸²⁵ necât buldu. Ve İmâm Hüseyin efendimizin¹⁸²⁶ re's-i şerîflerini¹⁸²⁷ Şâm'a¹⁸²⁸ götürüp esahh rivâyette¹⁸²⁹ mescid-i¹⁸³⁰ Şâm'da bir direk üzerine¹⁸³¹ vaz' ettiler. Ve¹⁸³² bu¹⁸³³ vâkıa altmış bir senesi âşûrâ gününde vâki' olmuştur.

عن والده امير المؤمنين علي بن ابي طالب رضي الله عنه Ya'ni Hazret-i İmâm Hüseyin radiyallahu anh hazretleri bu nisbet-i celîleyi¹⁸³⁴ vâlid-i mâcidleri Emîrû'l-Mü'minîn Hazret-i Ali bin Ebî Tâlib radiyallahu anh hazretlerinden ahz buyurmuşlardır.¹⁸³⁵ Ve dahi İmam-ı müşârûn ileyh hazretleri, sadr-ı¹⁸³⁶ Risâlet-penâh sallallahu aleyhi ve sellem hazretlerinin amm-zâdeleridir. Mekke-i Mükerreme'de Beytullahu'l-Harâmın cevfinde tevellüd buyurmuşlardır. Ve cevfi beytte tevellüd, İmam-ı müşârûn¹⁸³⁷ ileyh hazretlerinden mâadâ kimseye¹⁸³⁸ müyesser olmamıştır. Ve tevellüd¹⁸³⁹ târihi, fîl senesinin otuzuncu senesinde şehri Recebin yirmi¹⁸⁴⁰ üçüncü¹⁸⁴¹ Ehad gecesidir.¹⁸⁴²

¹⁸²¹ S1, S2: - ki

¹⁸²² * Vâli

¹⁸²³ A: - için

¹⁸²⁴ S1, S2, A: cem'

¹⁸²⁵ B: radiyallahu anh hazretlerini şehîd etmediler.

¹⁸²⁶ B: - İmâm Hüseyin efendimizin

¹⁸²⁷ S1, S2, A: saâdetlerini

¹⁸²⁸ S1, S2, A: Dımaşk'a

¹⁸²⁹ S1, S2, A: rivâyet ile

¹⁸³⁰ A: mescid-i Şâm'ın mahalline vaz' ettiler.

¹⁸³¹ S1, S2: - direk

¹⁸³² S1, S2: diye

¹⁸³³ S1, S2: - bu

¹⁸³⁴ S1, A: celîle ; B: aliyeyi

¹⁸³⁵ A: buyurmuştur.

¹⁸³⁶ B: - sadr

¹⁸³⁷ B: mezbûrdan mâadâ

¹⁸³⁸ B: kimseye

¹⁸³⁹ S1, S2, A: tevellüdü, risâlet-penâh aleyhi's-salâtü ve's-selâm Efendimizin risâletinden on sene akdem

¹⁸⁴⁰ A: - yirmi

¹⁸⁴¹ A: + gece

¹⁸⁴² B: + ve

İmâm-ı müşârûn ileyh hazretleri, [23^b] hulefâ-i erba‘anın biridir. Ekser-i kavle göre müddet-i hilâfetleri altı sene ve bir kaç şehrdir. Hicretin kırk ikinci senesi şehir-i Ramazânda¹⁸⁴³ bir Cuma günü Kûfe’de Abdurrahman ibn-i Mülcem eşkâsı¹⁸⁴⁴ zehirli seyf ile cübbe-i şerîflerine darb edip, zahme-i mezbûreden Cuma günü ve Sebt günü¹⁸⁴⁵ muzdarip olup, Ehad günü şerbet-i şehâdeti nûş buyurmuşlardır. Ve Kûfe’de¹⁸⁴⁶ defn olundu diye mervîdir.

عن سيد المرسلين عليه وعليهم¹⁸⁴⁷ وعلى سائر آل والصحبة¹⁸⁴⁸ الصلوات¹⁸⁴⁹ وازكى التحيات
Ya‘ni Hazret-i İmâm Ali radiyallahu anh hazretleri¹⁸⁵⁰ dahi¹⁸⁵¹ bu nisbet-i aliyye-i celîleyi,¹⁸⁵² Hazret-i Seyyidü’l-mürselîn salavâtullahi aleyhi ve aleyhim ecmaîn Efendimiz¹⁸⁵³ sallallahu teâlâ aleyhi ve sellem¹⁸⁵⁴ hazretlerinden ahz buyurmuşlardır¹⁸⁵⁵. Ve bu silsile-i aliyye bu¹⁸⁵⁶ tarîk üzere onlarda nihâyet bulmuştur.

¹⁸⁴³ B: Ramâzanında

¹⁸⁴⁴ S1, S2, A: şakî

¹⁸⁴⁵ S1, S2: - ve sebt günü

¹⁸⁴⁶ S1, S2: Kûfe’ye

¹⁸⁴⁷ S1, S2: - عليه وعليهم

¹⁸⁴⁸ * Nüshalarda اتمى şeklinde yanlış olarak yazılmıştır.

¹⁸⁴⁹ S1, S2: الصلوة

¹⁸⁵⁰ A: hazretlerinden

¹⁸⁵¹ A: - dahi

¹⁸⁵² B: - celîleyi

¹⁸⁵³ A: Efendimizin

¹⁸⁵⁴ B: - Efendimiz sallallahu teâlâ aleyhi ve sellem

¹⁸⁵⁵ B: buyurup

¹⁸⁵⁶ B: - bu

Ve Hazret-i sadr-ı Risâlet-penâhın İmam-ı müşârün ileyhe telkîn buyurmaları şol¹⁸⁵⁷ sebeptendir ki, Hazret-i İmâm Ali kerremallahu vecheh hazretleri buyurdular ki: “Yâ Resûlallah,¹⁸⁵⁸ Hazret-i Hakk’a vuslata ve takarruba vesîle¹⁸⁵⁹ olan turuktan akreb tarîke beni delâlet eylemeniz¹⁸⁶⁰ mercûdur¹⁸⁶¹ diye buyurduklarında, ol Seyyidü’l-kevineyn buyurdular ki:¹⁸⁶² Yâ Ali, gözlerini¹⁸⁶³ yum ve benden¹⁸⁶⁴ sâdır olan kelimâtı üç kerre istimâ‘ eyle.^{1865,,1866} Ve Hazret-i İmâm Ali¹⁸⁶⁷ kerremallahu vecheh¹⁸⁶⁸ dahi emr-i Resûl aleyhi’s-salâtu ve’s-selâm ile gözlerini¹⁸⁶⁹ yumup; Resûl-i muhterem [24^a] sallallahu aleyhi ve sellem hazretleri mübârek gözlerini¹⁸⁷⁰ yumup¹⁸⁷¹ üç def’a ref‘-i savt ile “Lâ ilâhe illallah” buyurup, Hazret-i İmam istimâ‘ buyurdular.¹⁸⁷² Ve ondan Hazret-i Ali¹⁸⁷³ radiyallahu anh hazretleri dahi gözlerini¹⁸⁷⁴ yumup ref‘-i savt ile üç kerre¹⁸⁷⁵ “Lâ ilâhe illallah” kelimesiyle zikir edip, Resûl-i muhterem sallallahu aleyhi ve sellem hazretleri istimâ‘ buyurdular.¹⁸⁷⁶ Bu vecih üzere müselsel olarak zikr-i cehrî vâsıl olmuştur.

¹⁸⁵⁷ A: bu

¹⁸⁵⁸ B: + sallallahu aleyhi ve sellem efendimize

¹⁸⁵⁹ B: - vesîle

¹⁸⁶⁰ B: buyurmanız

¹⁸⁶¹ A: mercûddur

¹⁸⁶² * + Senin zikrullâha müdâvim olmandır. Ali “Nasıl zikredeyim yâ Resulallâh” dediğinde, Sallallahu Aleyhi ve sellem dedi ki [Arapça metinde olan bu cümleler tercümede atlanmış.]

¹⁸⁶³ B: gözünü

¹⁸⁶⁴ B: - ve benden

¹⁸⁶⁵ * + sonra sen üç kere söyle ben sen senden dinleyeyim [Arapça metinde olan bu cümleler tercümede atlanmış.]

¹⁸⁶⁶ S1, S2, A: + dedi

¹⁸⁶⁷ S1, S2: - Ali

¹⁸⁶⁸ B: - Ali kerremallahu vecheh

¹⁸⁶⁹ A: gözlerin

¹⁸⁷⁰ B: gözlerin

¹⁸⁷¹ A: - Rasûl-i muhterem sallallahu aleyhi ve sellem hazretleri mübârek gözlerini yumup

¹⁸⁷² S2: buyurup

¹⁸⁷³ B: imâm

¹⁸⁷⁴ A, B: gözlerin

¹⁸⁷⁵ A: - üç kerre

¹⁸⁷⁶ Hadisin bu şekliyle rivâyetine hadis kitaplarında rastlayamadık. Ancak bu rivâyete benzer şekilde rivâyet için bkz. Muslim, İman, 234; Tirmizî, Fiten, 35.

وهذه النسبة Ya'ni bu tarîkat-ı celîle ki, kendinde ehl-i beyt zikr olunmuştur. Ya'ni bu tarîkatın¹⁸⁷⁷ şerâfetini izhâr ve şânına ta'zîm için "Silsiletü'z-zeheb" ismiyle tesmiye olunmuştur. Ve kezâlik her nisbet ve her silsile ki, gerek ulûm-i zâhirede ve gerek ulûm-i bâtinede,¹⁸⁷⁸ ehl-i beyt-i Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem ile muttasıl olan nisbete¹⁸⁷⁹ "Silsiletü'z-zeheb"¹⁸⁸⁰ diye¹⁸⁸¹ tesmiye ederler. Zîrâ bu misillü silsile-i şerîfenin kendi münevvere olduğu gibi, içinde mezkûr olan zevât-ı kirâm dahi¹⁸⁸² ehl-i beytten olup mutahhar¹⁸⁸³ ve münevver olduğu için والكرخي قدس سره ايضا Ya'ni Ma'rûf¹⁸⁸⁴ Kerhî hazretleri bu nisbet-i aliyyeyi Hazret-i İmam Ali er-Rızâ radiyallahu anh hazretlerinden ahz ettikleri¹⁸⁸⁵ gibi Hazret-i Dâvûd Tâî kaddesallahu sirrah hazretlerinden dahi Hazret-i Dâvûd Tâî kaddesallahu sirrah hazretlerinden dahi ahz buyurmuşlardır.

Şeyh-i¹⁸⁸⁶ [24^b] mezbûr, sehâ ile meşhûr Hâtem-i Tâî'nin kabîlesi olan Tay kabîlesine nisbet olunmuştur. Ve¹⁸⁸⁷ Şeyh-i mezbûr dahi asrında olan nâsın ziyâde sahîsi idi. Cemî'-i¹⁸⁸⁸ muâmelâtta sehâveti mebzûl idi.¹⁸⁸⁹ Hattâ¹⁸⁹⁰ tıraş oldıkda, tıraş olduğu berbere¹⁸⁹¹ cümle nâsdan ziyâde denânîr¹⁸⁹² i'tâ etmesiyle kabîlesini tasdîk etmiş idi. Ve Şeyh-i mezbûrun künyesi Ebû Süleymân idi. Kûfe'de tevellüd¹⁸⁹³ buyurmuşlardır. Ve İmâm-ı A'zam Ebû Hânîfe radiyallahu anh hazretlerinin tilmîzlerindir. Sonra nâsdan munkatı' olup dünyâdan zühd ettiler.

¹⁸⁷⁷ S1, S2: tarîkin

¹⁸⁷⁸ A: + ve

¹⁸⁷⁹ S1: nisbet

¹⁸⁸⁰ B: "silsile-i zeheb"

¹⁸⁸¹ S1, S2: - diye

¹⁸⁸² A: - dahi

¹⁸⁸³ B: muzahhar

¹⁸⁸⁴ B: imâm

¹⁸⁸⁵ B: ettiği

¹⁸⁸⁶ S1, S2: Tâî hazretleri, Hâtem-i Tâî kabilesi olan ;

A: Tâî hazretleri dahi Hâtem-i Tâî kabilesi olan

¹⁸⁸⁷ B: - Ve

¹⁸⁸⁸ S1, S2: - Cemî'

¹⁸⁸⁹ B: - Cemî'-i muâmelâtta sehâveti mebzûl idi.

¹⁸⁹⁰ B: Şeyh-i mezbûr

¹⁸⁹¹ B: hallâka ya'ni berbere cümle ziyâde dinâir i'tâ etmesiyle kabîlesin

¹⁸⁹² S1, S2: denâir

¹⁸⁹³ B: bevellüd [muhtemelen tevellüd kelimesi yanlış yazılmış.]

Ve İmâm Kerhî'den menkûldur ki, nazarında dünyâ hakîr olan kimseler ya'ni zâhidler içinden Dâvûd Tâî'den ziyâde zâhid¹⁸⁹⁴ kimse¹⁸⁹⁵ görmedim diye buyurmuşlardır. Zîrâ nazarında cemî' dünyâ ve¹⁸⁹⁶ ehli bir şey değil idi. Şeyh-i mezbûr yüz altmış beş senesinde Kûfe'de intikâl-i¹⁸⁹⁷ dâr-ı bekâ edip, onda¹⁸⁹⁸ defn olundu.¹⁸⁹⁹

عن حبيب العجمي قدس سره Ya'ni Şeyh¹⁹⁰⁰ Dâvûd kuddise sirruh hazretleri dahi bu nisbet-i aliyyeyi Şeyh Habîb Acemî¹⁹⁰¹ kuddise sirruh hazretlerinden ahz buyurmuşlardır.¹⁹⁰² Şeyh Habîb hazretlerinin¹⁹⁰³ lisânında lüknet olduğundan Arabın zıddı olan Aceme nisbet olunup “Acemî” diye lakab verilmiştir. Ve¹⁹⁰⁴ lisânında olan lüknet ol mertebeye bâliğ¹⁹⁰⁵ olmuş idi ki, Kur'ân-ı Azîmi tecvid ile tilâvet¹⁹⁰⁶ etmeğe kudretleri yok idi. Hattâ ﴿الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾ de (Fâtiha, 1/2). [Bütün hamdler âlemlerin rabbi olan Allah'a aittir.] olan [25^a] “ح”yı¹⁹⁰⁷ “ها” okurlardı ve “lisânım Acemîdir ammâ kalbim Arabîdir” diye buyururlardı. Ve aslından kesret-i mâl sâhibi idi. Sonra mâlî terk edip, fakr ve tecrîd tarîkine sülûk etti. Basra'da sâkin iken yüz yirmi beş senesi dâr-ı bekâyâ intikâl¹⁹⁰⁸ edip Basra'da defn olunmuştur.

عن الحسن البصري قدس سره Ya'ni Habîb Acemî hazretleri dahi bu nisbet-i aliyyeyi Hasan el-Basrî kuddise sirruh hazretlerinden ahz buyurmuşlardır. Ve dahi Şeyh Hasan-ı Basrî hazretleri, Zeyd bin Sâbit radiyallahu anh hazretlerinin mevâlîlerinden idi. Hazret-i Ömer radiyallahu anh hazretlerinin hilâfetlerinin müddetlerinden iki sene bâkî kaldıkda,¹⁹⁰⁹ Medîne-i Münevvere'de tevellüd buyurmuşlardır.

¹⁸⁹⁴ S1, S2 ve A nüshalarında “zühd” şeklinde yanlış olarak yazılmıştır. B nüshasında ise bulunmamaktır.

¹⁸⁹⁵ S2: kimsede

¹⁸⁹⁶ S1, S2, A: - ve

¹⁸⁹⁷ S2: irtihâl-i

¹⁸⁹⁸ B: Kûfe'ye

¹⁸⁹⁹ B: olundular.

¹⁹⁰⁰ S1, S2: - Şeyh

¹⁹⁰¹ A: Acemî'den

¹⁹⁰² A: buyurmuştur.

¹⁹⁰³ A: hazretleri lüknet olduğundan

¹⁹⁰⁴ B: Ve lüknet ol mertebeye

¹⁹⁰⁵ A, B: bâliğa

¹⁹⁰⁶ S2: kırâet

¹⁹⁰⁷ B: “معا”

¹⁹⁰⁸ S2, A: irtihâl

¹⁹⁰⁹ B: kaldıkda

Ve zevce-i Nebî aleyhi's-salâtü ve's-selâm Ümmü Seleme radiyallahu anhâ hazretleri, Hasan-ı Basrî sabî iken mübârek memelerini Hasan-ı Basrî'nin¹⁹¹⁰ ağzına vaz' ederler idi. Ve kendilerinde olan ulûm ve fesâhat onun berekâtından¹⁹¹¹ hâsıl¹⁹¹² olmuştur diye menkûldur. Ve Hasan-ı Basrî hazretlerinin kelâmı, Hazret-i¹⁹¹³ Risâlet-penâh aleyhi's-salâtü ve's-selâm hazretlerinin kelâmına ziyâde müşâbih idi. Hazret-i Osmân bin Affân¹⁹¹⁴ radiyallahu anh hazretlerinin şehâdetinden sonra Medîne-i Münevvere'den Basra'ya hicret edip¹⁹¹⁵ ve onda sâkin olup, Hişâm bin Abdülmelik hükûmeti zamânında yüz on senesi Recebinde dâr-ı¹⁹¹⁶ bekâya intikâl¹⁹¹⁷ edip, medfen-i mübârekleri Basra'da vâki' olmuştur. [25^b]

عن علي بن ابي طالب كرم الله وجهه ورضي الله عنه Ya'ni hazret-i Hasan-ı¹⁹¹⁸ Basrî kuddise sirruh dahi,¹⁹¹⁹ bu nisbet-i celîleyi hazret-i Ali radiyallahu anh hazretlerinden ahz buyurmuşlardır. Ve bu¹⁹²⁰ nisbet-i aliyye bu tarîk ile dahi hazret-i Ali radiyallahu anh hazretlerine muttasıl olmuştur.

عن سيد الكونين Ya'ni iki kevnin seyyidi ki, biri dünyâ ve biri âhirettir veyâhud biri âlem-i ervâh ve biri âlem-i ecsâddır. Ya'ni hazret-i İmâm Ali radiyallahu anh hazretleri dahi Seyyidü'l-kevneyn اتم الصلوة وازكى البركات hazretlerinden bu nisbet-i aliyyeyi¹⁹²¹ ahz ile muhtas ve mümtâz ve müşerref olmuşlardır. Ve dahi bu duâ, Nebî aleyhis's-salâtü ve's-selâm hakkında ümmet-i merhûmesi tarafından Nebî aleyhi's-salâtü ve's-selâm hazretlerinin bu salavât¹⁹²² ile ümmetinin duâsına ihtiyâcından değildir, belki ancak bu duâ-ı Hak ile Resûl-i muhterem aleyhi's-salâtü ve's-selâm hazretlerinin husûsiyyetini izhâr ve halk üzerine seyyâdetini ikrârdır.

¹⁹¹⁰ S1, S2, A: hazretlerinin

¹⁹¹¹ A, B: berekâtında

¹⁹¹² B: hâsıla

¹⁹¹³ S1, S2, A: Sadr-ı

¹⁹¹⁴ B: - bin Affân

¹⁹¹⁵ B: buyurdular.

¹⁹¹⁶ B: intikâl-i dâr-ı bekâ edip, Basra'da defn olunmuştur.

¹⁹¹⁷ S2: irtihâl

¹⁹¹⁸ S2: - Hasan

¹⁹¹⁹ B: - dahi

¹⁹²⁰ S1, S2, A: - bu

¹⁹²¹ S1, S2: celîle ile muhtas ; A: celîleyi ile muhtas

¹⁹²² B: salavât-ı ümmetinin duâsına

وَعَلِي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ¹⁹²³ Ya‘ni Ali bin Ebî Tâlib radiyallahu anh hazretleri. Ya‘ni¹⁹²⁴ vâsitasız Nebî aleyhi’s-salâtü ve’s-selâm hazretlerinden bu nisbet-i aliyyeyi ahz buyurduğu gibi عَنِ الصِّدِّيقِ الْاَكْبَرِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ Resûl-i Ekrem ve nebî-i muhterem sallallahu aleyhi ve sellem hazretlerinin irtihâl-i¹⁹²⁵ dâr-ı bekâlarından sonra, hazret-i Sıddîk-ı Ekber radiyallahu anh hazretlerinden dahi¹⁹²⁶ ahz buyurmuşlardır. Zîrâ hazret-i İmâm [26^a] Ali radiyallahu anh hazretleri, Resûl-i muhterem aleyhi’s-salâtü ve’s-selâm hazretlerinin dâr-ı¹⁹²⁷ bekâya intikâlinden¹⁹²⁸ sonra, bâtın cihetinden zıkr-i hafîyi hazret-i Sıddîk-ı Ekber radiyallahu anh hazretlerinden bâtınî terbiye buyurmuşlardır.¹⁹²⁹ Onun için hazret-i Ali radiyallahu anh hazretlerinin hilâfeti hazret-i Sıddîk-i Ekber’dendir. Ve kezâlik, hazret-i Ömer ve hazret-i Osmân radiyallahu anhumâ hazretlerinin hilâfetleri dahi hazret-i Sıddîk-ı¹⁹³⁰ Ekber’dendir. Zîrâ onlar, Resûl-i muhterem sallallahu aleyhi ve sellem¹⁹³¹ hazretlerinden sonra, bâtın cihetinden hazret-i Sıddîk-ı¹⁹³² Ekber’dan terbiye görmüşlerdir. Ve ehl-i tahkîk derler ki,¹⁹³³ hazret-i Ali kerremallahu vecheh hazretleri bâtın¹⁹³⁴ cihetini hulefâ-i selâseden ahz edip, onlardan terbiye görmüşlerdir.¹⁹³⁵

¹⁹²³ A: + Rasûl-i Ekrem ve nebî-i muhteremden

¹⁹²⁴ A: - Ya‘ni

¹⁹²⁵ S2: âhirete teşrif buyurdıklarından sonra ; B: vefâtından sonra

¹⁹²⁶ S1, 2: + bu nisbet-i hafîyye-i celîleyi dahi ; A: + bu nisbet-i hufye-i celîleyi dahi

¹⁹²⁷ S2: âhirete teşriflerinden sonra ; B: - dâr-ı bekâya

¹⁹²⁸ A: irtihâlinden

¹⁹²⁹ S1, S2, A: cihetini görmüşlerdir.

¹⁹³⁰ S1, A: Sıddîk’tandır.

¹⁹³¹ B: - hazretlerinin hilâfetleri dahi hazret-i Sıddîk-ı Ekber’dendir. Zîrâ onlar, Rasûl-i muhterem sallallahu aleyhi ve sellem

¹⁹³² S1, A, B: Sıddîk’tan terbiye

¹⁹³³ A, B: + tahkîk

¹⁹³⁴ A: bâtınî

¹⁹³⁵ B: görmüştür. ; A: + عَلَي النَّبِيِّ Rasûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem hazretleri, Sıddîk-i Ekber radiyallahu anh hazretlerine tarik-i hafîyyeyi ve hazret-i Fârûk radiyallahu anh cenâblarına tarik-i Kübreviyyeyi ve hazret-i Zinnûreyn radiyallahu anh hazretlerine tarik-i aşkıyyeyi ve hazret-i Ali kerremallahu vecheh hazretlerine tarik-i cehriyyeyi telkin buyurmuşlardır. Ve bu diyârlara neşr olan hafîyye ile cehriyyedir. Ve Türkistan taraflarında ba‘zen aşkıyye mesmû‘amız olduğundan aslâ ıtlâ‘ hâsıl edemedik. Vel hâsıl ehlinin ma‘lûmudur diye nakl olunmuştur.

عن النبي صلى الله عليه وعليهما وعلى سائر اللآل والصحب اجمعين Ve dahi “ecmaîn” lafzı “âl” ve “sahbin”¹⁹³⁶ sıfatıdır, yoksa¹⁹³⁷ onlardan hâlî¹⁹³⁸ değildir. Ve “ecmaîn” kelimesinin hasâisindendir¹⁹³⁹ ki, nekre sûretinde ise¹⁹⁴⁰ dahi¹⁹⁴¹ ma‘rifeye sıfat olur.

كما ذكره خواجه محمد پارسا في قدسيته Ya‘ni Hâce Muhammed Pârsâ hazretleri *Kudsiyye* ismiyle müsemma olan risâlesinde; bu nisbeti hazret-i Ali radiyallahu anh hazretleri hazret-i Sıddîk-ı Ekber’den, onlar dahi Resûl-i muhterem sallallahu aleyhi ve sellem hazretlerinden ahz buyurmuşlardır diye zikretmiştir.¹⁹⁴²

احيانا الله تعالى بحبهم Bu cümle dahi,¹⁹⁴³ haberiyye¹⁹⁴⁴ sûretinde cümle-i duâiyye’dır. Zikr olunan zevât-ı kirâm ve eizze-i zevi’l-ihtirâm hazretlerinin muhabbetleri ile Allah teâlâ bizi [26^b] ihyâ eylesin. Ya‘ni¹⁹⁴⁵ hayatta oldukça onlara muhabbette istikâmet üzerine olalım.

¹⁹³⁶ A: “sahbinin”

¹⁹³⁷ A: bu hassa

¹⁹³⁸ S1, S2, B: hâl

¹⁹³⁹ S1, S2, A: hasâisindendir ki

¹⁹⁴⁰ A: - ise

¹⁹⁴¹ S1: de ; S2: - dahi

¹⁹⁴² **Hâşiye:** S1: Rasûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem hazretleri, Sıddîk-i Ekber radiyallahu anh hazretlerine tarîk-i hakîkiyyeyi ve hazret-i Fârûk radiyallahu anh cenâblarına tarîk-i Kübreviyyeyi ve hazret-i Zî’n-nûreyn radiyallahu anh hazretlerine tarîk-i aşkıyyeyi ve hazret-i Ali kerremallahu vecheh hazretlerine tarîk-i cehriyyeyi telkîn buyurmuşlardır. Ve bu diyârlara neşr olan hafıyye ile cehriyyedir. Ve Türkistan taraflarında bâzen aşkıyye mesmû‘amız oldu. Lâkin Kübreviyye makâm-ı sırda olduğundan aslâ itlâ‘ hâsıl edemedik. Vel hâsıl ehlinin ma‘lûmudur diye bir nakil işitilmiştir. ;

S2: Rasûl-i Ekrem sallallahu teâlâ ve sellem hazretleri, Sıddîk-i Ekber radiyallahu anh hazretlerine tarîk-i hafıyyeyi ve hazret-i Fârûk radiyallahu anh cenâblarına tarîk-i Kübreviyyeyi ve dahi Zî’n-nûreyn radiyallahu anh hazretlerine tarîk-i aşkıyyeyi ve hazret-i Ali kerremallahu vecheh hazretlerine tarîk-i cehriyyeyi telkîn buyurmuşlardır. Ve bu diyârlara neşr olan hafıyye ile cehriyyedir. Ve Türkistan taraflarında bâzen aşkıyye mesmû‘amız oldu. Lâkin Kübreviyye makâm-ı sırda olduğundan aslâ itlâ‘ hâsıl edemedik. Vel hâsıl ehlinin ma‘lûmudur diye böyle nakil ve işitilmiştir.

¹⁹⁴³ A, B: - dahi

¹⁹⁴⁴ B: hayriyye

¹⁹⁴⁵ A: - Ya‘ni

واماتنا عليه Ve onlara muhabbet üzerine¹⁹⁴⁶ dünyâdan rihlet ettirsin.
وخشرنا معهم Ve yevm-i haşr ve cezâda onlar ile berâber haşr eylesin.
ورزقنا من بركاتهم الفوز برضائه ولقائه Ve bizleri¹⁹⁴⁷ onların berekâtıyla, rızâsıyla ve
dâr-ı dünyâda likâsıyla fevz ve necât ile merzûk eyleye. وبالحسنى وزيادة Ve dâr-ı âhirette,
“hüsna” ta’bîr olunan cennet ve “ziyâde” ta’bîr olunan müşâhede-i cemâl ile
dahi bizleri merzûk eylesin.

آمين Ve dahi bu “âmîn” lafzı, Rabbü’l-âlemînin hâtemidir.
Abdinin münâcâtı¹⁹⁴⁸ onun ile hatm olunur. Nitekim bir mektûbun mazmûnuna
fesâd târî olmasun için hâtem ile hatm ve temhîr olduğu gibi, abdin duâsı
dahi haybet¹⁹⁴⁹ ya’ni mahrûmiyet ve adem-i kabûlun vukûundan muhâfaza için
lafz-ı âmîn ile hıfz olunur.

اعلم ان الطريقة النقشبندية Ya’ni sana ma’lûm olsun ki, Hâce¹⁹⁵⁰ Bahâeddîn
Şâh-ı Nakşbend’e mensûb¹⁹⁵¹ olan tarîkat-ı seniyye¹⁹⁵² اسرار اهلها Ya’ni
tarîkat-ı Nakşbendiyye ehillerinin esrârlarını,¹⁹⁵³ Allâh teâlâ şürûr-i enfus¹⁹⁵⁴ ve¹⁹⁵⁵
vesâvis-i şeytândan tathîr¹⁹⁵⁶ ve¹⁹⁵⁷ takdîs etsin. Ve dahi “ahâlî” lafzı “ehlin” cemî’dir.
Âhîrine alâ gayri kıyâs yâ ziyâde kılınmıştır.

¹⁹⁴⁶ S1, S2: üzere

¹⁹⁴⁷ S1, S2: - Ve bizleri

¹⁹⁴⁸ B: + ve duâsı

¹⁹⁴⁹ * B nüshasında yanlış olarak “hadîset” şeklinde olup, Arapça metinde bu şekilde
geçmektedir. ; S1, S2, A: makbûl ve mergûb olunması için lafz-ı âmîn ile hıfz olunur.

¹⁹⁵⁰ A: Hâce Muhammed Bahâeddîn Nakşbend’e ; B: Bahâeddîn Nakşbend’e

¹⁹⁵¹ B: mensûbe

¹⁹⁵² S1, S2: هالها

¹⁹⁵³ B: esrâr-ı sırrını

¹⁹⁵⁴ S1, S2: enfusî

¹⁹⁵⁵ S1, S2, A: - ve

¹⁹⁵⁶ A: tathîre

¹⁹⁵⁷ A: - ve

Ya‘ni¹⁹⁵⁸ bu tarîkat [27^a] طريقۃ الصحابة رضي الله عنهم Ya‘ni sahâbe-i kirâm radiyallahu anhum tarîkatlarıdır. Ve dahi “sahâbe” lafzı sâdın fethasıyla “sahabe”nin mastarıdır, mutlakâ musâhib demektir, lâkin yalnız¹⁹⁵⁹ Resûl-i Ekrem ve nebî-i muhterem sallallahu ve sellem hazretlerine musâhib olanlara ıtlâk¹⁹⁶⁰ ve tahsîs olunmuştur.¹⁹⁶¹ 1962 على اصلها Ya‘ni ashâb-ı kirâmın¹⁹⁶³ Resûl-i Ekrem ve nebî-i muhterem sallallahu aleyhi ve sellem hazretlerinden ahz buyurdıkları asıl üzerinedir.

1964 لم يزدوا Ya‘ni meşâyih-i Nakşbendiyye, ashâb-ı kirâmın tarîkinin¹⁹⁶⁵ aslı üzerine kendi indlerinden¹⁹⁶⁶ bir şey ziyâde etmediler. ولم ينقصوا Dahi¹⁹⁶⁷ aslından bir şey noksân etmediler. Zîrâ ashâb-ı kirâmın tarîki üzerine ziyâde ve ondan¹⁹⁶⁸ noksân,¹⁹⁶⁹ bir fâide¹⁹⁷⁰ müntic¹⁹⁷¹ değildir. Ancak tarîk,¹⁹⁷² tarîkat-ı sahâbeye dâhil olup, onların eserine gitmektir.¹⁹⁷³ Onların âdâbına mürâât etmeyip, tarîk-i sahâbede olmayan bir şeyi ihtirâ‘ edenler hâib ve hâsir kalırlar.

¹⁹⁵⁸ A: - Ya‘ni

¹⁹⁵⁹ B: - yalnız

¹⁹⁶⁰ S1, A, B: ıtlâk - ve

¹⁹⁶¹ S1, S2, A: kılınmıştır.

¹⁹⁶² S2: اصل

¹⁹⁶³ A: kirâm

¹⁹⁶⁴ S1, S2, A: لم يزدوا

¹⁹⁶⁵ B: tarîkatının

¹⁹⁶⁶ S1, S2: indlerinde

¹⁹⁶⁷ S1, S2, A: + bu

¹⁹⁶⁸ S1, S2, A: - ondan

¹⁹⁶⁹ * + aslâ [Arapça metinde mevcut ama tercümede atlanmış.]

¹⁹⁷⁰ S2: fâideye

¹⁹⁷¹ B: netîce vermez.

¹⁹⁷² B: tarîkat, sahâbeye dâhil olup

¹⁹⁷³ B: - onların eserine gitmektir.

Ya‘ni Allah teâlâya ve عبارة عن دوام العبودية¹⁹⁷⁴ Ya‘ni sahâbe-i kirâmın tarîki¹⁹⁷⁴ وهي Resûlüne¹⁹⁷⁵ kemâl-i imândan sonra ve ol kemâli tahakkuktan sonra Cenâb-ı Hakk’a¹⁹⁷⁶ teveccühte devâmdır. ظاهرًا وباطنًا Ya‘ni¹⁹⁷⁷ erkân-ı zâhir ile ve bâtın cihetiyle maan. Ya‘ni cemî‘-i ahvâlde sünnet-i seniyye-i¹⁹⁷⁸ Resûlu iltizâmın kemâli ile. والعزيمة Ve¹⁹⁷⁹ cemî‘-i a‘mâlde,¹⁹⁸⁰ efdaliyle ameli iltizâm etmekle¹⁹⁸¹ [27^b] Ya‘ni harekât ve sekenâtta,¹⁹⁸² ruhsattan ve bid‘attan tamâm-ı ictinâb ile teveccühte müdâvim¹⁹⁸³ ola ki, ol devâm bir haysiyyet ile ola ki, kalbinde¹⁹⁸⁴ huşû‘ ve a‘zâsında hudû‘ ve rahmetini recâ ve ahdine¹⁹⁸⁵ vefâ ve sıdk haysiyyetinden ola.

Ya‘ni ibâdatta iltizâm-ı sünnet ve ictinâb-ı bid‘attan في العبادات dahi âdâtta¹⁹⁸⁶ والمعاملات Ve cemî‘-i muâmelâtta والعادات Ya‘ni gönlünü¹⁹⁸⁷ huzûr-i Hak’la¹⁹⁸⁸ مع دوام الحضور با الله تعالى على طريق الذهول mâsivâdan zuhûl tarîkiyle والاستهلاك Ya‘ni dahi envâr-ı zât-ı mukaddesede istihlâk tarîki üzere, Allah teâlâ ile huzûrda devâm ile bile ibâdatta ve âdâtta ve muâmelâtta,¹⁹⁸⁹ harekât¹⁹⁹⁰ ve sekenâtta bid‘at ve ruhsattan ictinâb¹⁹⁹¹ ve sünnet ve azîmeti kemâl-i¹⁹⁹² iltizâm ile, zâhiren a‘zâsında ve bâtinen¹⁹⁹³ kalbinde devâm-ı¹⁹⁹⁴ teveccühten ibârettir.

¹⁹⁷⁴ B: tarîkası

¹⁹⁷⁵ S1, S2: - ve Rasûlüne

¹⁹⁷⁶ S2: - Hakk’a

¹⁹⁷⁷ B: Ya‘ni erkân-ı zâhire ve bâtın cihetinden.

¹⁹⁷⁸ B: - seniyye-i

¹⁹⁷⁹ S2: - Ve

¹⁹⁸⁰ A: ahvâlde

¹⁹⁸¹ B: etmesiyle

¹⁹⁸² S2: + ve

¹⁹⁸³ B: devâmdır. Bir haysiyyet ile ola ki

¹⁹⁸⁴ A: + huzû

¹⁹⁸⁵ S2: ahdinde

¹⁹⁸⁶ A: - dahi âdâtta

¹⁹⁸⁷ A: günlerini

¹⁹⁸⁸ B: - gönlünü huzûr-i Hak’la

¹⁹⁸⁹ A: + ve

¹⁹⁹⁰ A: harekât

¹⁹⁹¹ A: + etmekle

¹⁹⁹² A: + ile

¹⁹⁹³ B: - bâtinen

¹⁹⁹⁴ S1, S2: devâm ve teveccühten

Ve¹⁹⁹⁵ dahi¹⁹⁹⁶ “**ibâdât**” kelimesi “ibâdet”in cem’idir. İbâdet diye Hâkk’a takarrub cihetinden ahkâm-ı şer’iyyeye imtisâlden ibârettir. Ve “**âdât**” kelimesi dahi “âdet”in cem’idir,¹⁹⁹⁷ umûr-i mübâhadan¹⁹⁹⁸ tabîat-i beşeriyyenin¹⁹⁹⁹ iktizâ ettiği eşyâdan ibârettir. Ve “**muâmelât**” “muâmele”nin cem’idir, halk ile muâşeret ve ülfete müteallik olan²⁰⁰⁰ akvâl ve ef’âlden ibârettir.

فهى Ya’ni biaynihâ²⁰⁰¹ sahâbe-i kirâmın tarîki²⁰⁰² olan tarîkat-ı Nakşbendiyye²⁰⁰³ طريق الإنصباع sâlikînin kulûbu, vâsılînin kulûblerinin²⁰⁰⁴ ma’ârifinin envârıyla boyanmağa sebep olan tarîkattır والانعكاس Ve dahi [28^a] şol tarîktir ki, vâsılînin ya’ni erenlerin kulûblerinde olan maârif-i ilâhiyyenin sûretleri, sâliklerin kulûb-i tâhirelerine mün’akis olur. Nitekim bir şey-i mevcûdun²⁰⁰⁵ mukâbilinde olan mir’âta ya’ni aynaya ol²⁰⁰⁶ şeyin sûreti mün’akis olduğu gibi, lâkin ayna tâhir ve mücellâ olmak şartıyla olduğu mütebâyindir.

¹⁹⁹⁵ A: - Ve

¹⁹⁹⁶ A: + ve âdât

¹⁹⁹⁷ B: - İbâdet diye Hâkk’a takarrub cihetinden ahkâm-ı şer’iyyeye imtisâlden ibârettir. Ve “âdât” kelimesi dahi “âdet”in cem’idir

¹⁹⁹⁸ S1, S2: mübâhtan ; A: mübâhada

¹⁹⁹⁹ S1, S2: beşeriyye

²⁰⁰⁰ B: eden

²⁰⁰¹ A: binîhâ [kelime eksik yazılmış.]

²⁰⁰² B: tarîk

²⁰⁰³ S1: نصباع ; S2: الإنصباع [kelime eksik yazılmış.]

²⁰⁰⁴ A: kulûblerine

²⁰⁰⁵ S1: mevdûn ; S2: mehzûn ; A: mevcûd

²⁰⁰⁶ S1, S2, A: o

بكمال ارتباطهم²⁰⁰⁷ Ya'ni ol sâlikînin, vâsılîne حبا²⁰⁰⁷ muhabbet cihetiyle kemâl-i irtibâtları sebebiyle mün'akis ve munsabiğ²⁰⁰⁸ olur. Zîrâ bu tarîkat-ı²⁰⁰⁹ Nakşendiyye'de esâs olan muhabbettir.²⁰¹⁰ Zîrâ bu tarîkatta²⁰¹¹ nisbet-i ma'hûde, bir sadırdan bir sadra muhabbetin²⁰¹² irtibâtıyla mün'akis olur. Nitekim suver-i mahsûsenin musaykala²⁰¹³ olan eşyâya mün'akise²⁰¹⁴ olduğu gibi. المجاهدة²⁰¹⁵ مع هذه²⁰¹⁵ Ya'ni ağyârdan zühûl²⁰¹⁶ edip,²⁰¹⁷ envâr-ı mukaddesede istihlâk tarîkiyle Allah teâlâ huzûrunda devâm ile bile irtibât الزكية Ya'ni öyle mücâhede ki, riyâ ve süm'a denesinden [pisliğinden] tâhire, المستورة ya'ni öyle mücâhede ki, ağyârdan bir mertebe hufye ola ki, Hak subhânehû ve teâlâdan gayri bir ehad muttali' olmaya.

يستوي في استفاضتها Ya'ni bu tarîkat-ı aliyyede kesb olunan fuyûzâtta, hadd-i²⁰¹⁸ şeybûbete bâliğ olan ihtiyârlar ve pîrlar والصبيان ve hadd-i bulûğa resîde olmayan sabîler müsâvî ola. Ya'ni, vaktâ ki bu tarîkat-ı ibâdât-ı [28^b] cismâniyyeye²⁰¹⁹ tevakkufsuz cezbe-i zâtiyye-i rûhâniyyet olduysa, bu tarîkattan feyz iktisâbında mükellef ve gayri mükellef²⁰²⁰ müsâvî olurlar. Zîrâ bu tarîkatta²⁰²¹ rûhâniyyet ile füyûzât iktisâbı mümkündür.

وفي افاضتها الاحياء والاموات Ya'ni bu tarîkat-ı aliyyeyi ifâzada,²⁰²² ya'ni âhara feyz i'tâsında, hayatta olanlar ve vefât etmişler müsâvî olur. Ya'ni bu tarîkat-ı aliyyeyi müstefîd olan sâliklere, rûhâniyyet haysiyetinden mevtâ olanlar ya'ni dünyâda olmayanlar dahi ifâza²⁰²³ ya'ni feyzini i'tâ ederler, hayatta olanlar²⁰²⁴ i'ta ettikleri gibi.

²⁰⁰⁷ B: + ya'ni

²⁰⁰⁸ S1, S2: muntabiğ

²⁰⁰⁹ S1, S2, A: tarîk-i

²⁰¹⁰ S1, S2, A: muhabbet ile râbıttadır.

²⁰¹¹ S1, S2, A: tarîkte

²⁰¹² S1, S2, A: muhabbet ve irtibât ile

²⁰¹³ S1, S2: mûsaykala

²⁰¹⁴ A: mün'akis

²⁰¹⁵ S1, S2: هذه

²⁰¹⁶ B: + ve gaflet

²⁰¹⁷ B: + ve

²⁰¹⁸ S1, S2, A: Ya'ni hadd-i

²⁰¹⁹ A: cismâniyyede

²⁰²⁰ B: mükellefe

²⁰²¹ S1, S2, A: tarikte

²⁰²² S1: ifâde de olanlar ve vefât etmişler müsâvî olur. ; S2: ifâde olanlar ve vefât etmişler müsâvî olur.

²⁰²³ S1, S2: ifâde ; A: - ifâza

انتهاها مندرج انتهاها Ve dahi “münderic” kelimesi “intihâ” kelimesine²⁰²⁵ izâfetle ve izâfetsiz câizdir. Ve “münderic” kelimesi “فهي” kelimesinin²⁰²⁶ haber-i sâni’sidir. Ya’nî bu tarîkat-ı aliyye, nihâyeti في الابتداء ibtidâsında münderictir. Ve dahi²⁰²⁷ “İntihâsı ibtidâsında münderictir” demektir. Ma’nâsı sâbıkta zikr olunmuştur. وابتداؤها Ya’ni tarîkat-ı Nakşbendiyye’nin ibtidâsı, انتهاء غيرها bu tarîkatın gayrı olan turuk-ı aliyyenin intihâsıdır. Zîrâ sâir turûk-ı aliyyenin sâlikleri, tarîklerine cezbesiz sülûk ederler. Onlara tarîklerinin nihâyetinde cezbe hâsıl olur, ammâ tarîkat-ı²⁰²⁸ Nakşbendiyye onların²⁰²⁹ hilâfıdır.

الذاتية لما فيها من انجذاب المحبة الذاتية Ya’ni hilâfına olduğu, [29^a] bu tarîkat-ı aliyyenin ibtidâsında muhabbet-i zâtiyyenin cezbinin kabûl bulunduğundandır. İmdi bu takdîre binâdan ötürü, bu tarîkatın²⁰³⁰ ibtidâsı, bu incizâb sebebinden²⁰³¹ bu tarîkatın gayrı tarîklerin intihâsıdır.

فما فضل “Faddale” kelimesi tef’îl bâbından²⁰³² fi’li mâzînin ma’lûmudur. به²⁰³³ Ona mütealliktir ve zamîr-i mecrûr mevsûle âittir, واسطتها ref ile “faddale” fi’linin fâilidir. Ya’ni bu tarîkatın ibtidâsı, turuk-ı sâirenin intihâsı olması şol ecildendir ki, bu tarîkatta sadr-ı risâlet-penâhî sallallahu aleyhi ve sellem hazretleri ile ümmeti beyrinde olan vâsıta-i zât, ol incizâb ile fazîlet bulup mümtâz oldu.

²⁰²⁴ S1, S2: olanların ; A: olanlar

²⁰²⁵ A: kelimesinin

²⁰²⁶ B: - “فهي” kelimesinin

²⁰²⁷ B: - Ve dahi

²⁰²⁸ A: tarîk-i

²⁰²⁹ B: bunun

²⁰³⁰ A: tarîkin

²⁰³¹ S1, S2, A: sebebiyle

²⁰³² A: - bâbından

²⁰³³ A: وبه

الصدق الاكبر رضي الله عنه Ya‘ni ol fazîleti bulan vâsıta, Sıddîk-i Ekber radiyallahu anh hazretleridir.²⁰³⁴ Ve dahi Sıddîk-i Ekber radiyallahu anh hazretlerinin bu tarîkat ile tafdîl bulması, menba‘-ı Risâlet-penâh²⁰³⁵ sallallahu aleyhi ve sellem hazretlerine nisbeti tarîkat-ı Sıddîka ve hubbiyye ile olmasıdır. Ve bu nisbet, cemî‘-i nisbetlerin ekmeli ve a‘lâsıdır.²⁰³⁶ Bundan nâşî ba‘zı meşâyih-i Nakşbendiyye: “Bizim nisbetimiz sâir nisbetlere fâik²⁰³⁷ olması, hazret-i Sıddîk’a muttasıla olmasıylaır.”²⁰³⁸ diye buyurmuşlardır.

ولها Ya‘ni²⁰³⁹ bu tarîkat-ı Nakşbendiyye için اصلان iki asıl vardır ki, bu tarîkat-ı aliyye [29^b] ol asıllara binâ olunur.²⁰⁴⁰ اصیلان Ya‘ni öyle asıllar ki onlar kavîlerdir. مَنْ أَعْطَى Ve dahi “men” kelimesi şartiyyedir. “u‘tiye” kelimesi “a‘tâ”nın mechûludur, tahtında olan nâib-i fâili “men” kelimesine râci‘dir. هما Kelimesi “u‘tiye” kelimesinin mef‘ûl-i sânisîdir,²⁰⁴¹ zamîr-i tesniye “aslâni” kelimesine râci‘dir. اعطى Kelimesi dahi mechûl sîgasıyladır, nâib-i fâili “men” kelimesine râci‘dir, evvelki kelimesinin²⁰⁴² nâib-i fâili “men” kelimesine râci‘²⁰⁴³ olduğu gibi.

كل شيء Kelimesi dahi²⁰⁴⁴ “u‘tiye” fiilinin mef‘ûl-i sânisîdir. Ya‘ni her bir kimseye²⁰⁴⁵ ki bu iki asl-ı asîl i‘tâ oluna, ol kimseye her bir şey i‘tâ olunur. کمال اتباع النبي عليه السلام Ya‘ni ol iki asıldan evvelkisi: Nebî aleyhi’s-selâma cemî‘-i ibâdât ve âdâtta ve harekât ve sekenâtta kemâliyle tâbi‘ olmaktadır. كما مر Ya‘ni nitekim sâbıkta tarîkat-ı Nakşbendiyye, zâhirde ve bâtında sünnet-i seniyye-i nebeviyyeye²⁰⁴⁶ kemâliyle iltizâm ile ubûdiyyette devâm etmekten ibârettir diye zikr olundu.

²⁰³⁴ B: hazretlerine

²⁰³⁵ A, B: - penâh

²⁰³⁶ A: - Ve bu nisbet, cemî‘-i nisbetlerin ekmeli ve a‘lâsıdır.

²⁰³⁷ A, B: fâika

²⁰³⁸ B: olmasıdır.

²⁰³⁹ S2: - Ya‘ni

²⁰⁴⁰ S1, S2, A: olur.

²⁰⁴¹ A: + Zamîr-i tesniye “aslâni” kelimesinin mef‘ûl-i sânisîdir.

²⁰⁴² S1, S2, A: “i‘tâ”nın

²⁰⁴³ S1: râci‘dir + evvelki “i‘tâ”nın nâib-i fâili “min” kelimesine râci‘

²⁰⁴⁴ A, B: - dahi

²⁰⁴⁵ S1, S2, A: kimse

²⁰⁴⁶ A: nebeviyye ; B: nebeviyyeyi

ومحبت الشيخ الكامل Ya‘ni ikinci asıl: Allah teâlâ ile ibâdı beyrinde vâsıta olan şeyh-i kâmile²⁰⁴⁷ muhabbetir. Ve bu muhabbet, ²⁰⁴⁸ cemî‘-i kemâlâtın aslıdır. Zîrâ²⁰⁴⁹ mürîd olan kaçan ki, şeyhinin muhabbetinden²⁰⁵⁰ mâsivâsından ve şeyhine²⁰⁵¹ muhabbete²⁰⁵² mâni‘²⁰⁵³ olan gavâilden²⁰⁵⁴ kalbini tahliye ve pâk eyleye, hattâ kalbi ol muhabbete bir haysiyetle mekân ola ki, ol mürîd onda²⁰⁵⁵ fânî ola,²⁰⁵⁶ öyle olan mürîd hazret-i Ulûhiyyeden²⁰⁵⁷ şeyh-i kâmilin vâsıtasıyla [30a] in‘ikâs tarîki üzere nihâyetsiz kemâlâta kâbil olur. Nitekim Allah teâlâyâ vuslatta, şeyhe²⁰⁵⁸ muhabbet kifâyet eder denilmiştir.

لكنها Ya‘ni²⁰⁵⁹ lâkin bu muhabbet, بالتكلف²⁰⁶⁰ ليست توجد ya‘ni esbâbına sa‘y ve²⁰⁶¹ iktisâbına cehd ve meşakkat ile değildir. بل التكلف فيها زندقة Ya‘ni belki bu muhabbette tekellüf, ²⁰⁶² muhabbette²⁰⁶³ fâidesi olmayan şeye meyl ve ilhâddır, belki²⁰⁶⁴ ancak adâveti ve nefreti ifâde eder. Zîrâ bu muhabbet, iktisâb ve tahsîl tahtına²⁰⁶⁵ dâhil²⁰⁶⁶ olmaz.

²⁰⁴⁷ S2: + olan

²⁰⁴⁸ A: - Ve bu muhabbet

²⁰⁴⁹ A: + mervîdir ki

²⁰⁵⁰ A: + ve

²⁰⁵¹ S1, S2, A: şeyhinin

²⁰⁵² S1, S2, A: muhabbetine

²⁰⁵³ S1, S2, A: - mâni‘

²⁰⁵⁴ S1, S2: avâmilden

²⁰⁵⁵ A: ondan

²⁰⁵⁶ S1, S2, A: + ki fenâ fi’ş-şeyh makâmı kendüye meleke ve makâm

²⁰⁵⁷ B: Ulûhiyyede

²⁰⁵⁸ S1, S2, A: şeyh-i kâmile

²⁰⁵⁹ A: - Ya‘ni

²⁰⁶⁰ A: توجه

²⁰⁶¹ A: + iktisâbda

²⁰⁶² S1, S2, A: - muhabbette tekellüf

²⁰⁶³ S1, S2, A: muhabbetten

²⁰⁶⁴ S1, S2, A: - belki

²⁰⁶⁵ S1, S2, A: tahtında

²⁰⁶⁶ A: + dahle

Zirâ bu muhabbetin menşei, te'lîfât-ı ilâhiyye ile²⁰⁶⁷ ervâhın birbirleriyle²⁰⁶⁸ îtilâfiyladır.²⁰⁶⁹ Nitekim: ﴿لَوْ أَنْفَقْتَ مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا مَا أَلْفَتْ بِينَ قُلُوبِهِمْ وَلَكِنَّ اللَّهَ أَلْفَ بَيْنَهُمْ﴾ (Enfâl, 8/63). [Şayet yeryüzündeki şeyleri tümüyle harcasaydın, sen onların kalplerini uzlaştıramazdın. Fakat Allah onların arasını uzlaştırdı.] nazm-ı celîli buna şâhittir. Ya'ni: Arzda²⁰⁷⁰ olan cemî'-i eşyâ senin mülkünde olup, cümlesini kalblerinin²⁰⁷¹ te'lîfi için sarf ve infâk etsen, onların kulûblerin te'lîf edemezsin. Lâkin Allah teâlâ onların beyinlerin te'lîf eder.

من عطاء الله تعالى بمن بها من يشاء من عباده Ya'ni belki bu muhabbet, Allah teâlânın ibâdına i'tâ etmesiyledir. Allah teâlânın ibâdı içinden murâd ettiği abdine ol muhabbeti i'tâ eder, öyle²⁰⁷² ibâd ki bu²⁰⁷³ îtilâf-ı rûhânî onların hakkında²⁰⁷⁴ ezelde sebkât etmiştir. Nitekim nazm-ı celîlinde:²⁰⁷⁵ ﴿فَأَصْبَحْتُمْ بِنِعْمَتِهِ إِخْوَانًا﴾ (Âl-i İmrân, 3/103). [İşte O'nun bu nimeti sayesinde kardeşler olmuştunuz.] buyurmuştur. Ya'ni: Ey [30b] mü'minler! Sizler birbirlerinize a'dâ²⁰⁷⁶ iken, Allah teâlânın ni'meti²⁰⁷⁷ ve inâyeti sebebinden ihve ve²⁰⁷⁸ muhabbet-i birr ile sabâha dâhil oldunuz.

²⁰⁶⁷ S1, S2: - ile

²⁰⁶⁸ S2: birbirlerine

²⁰⁶⁹ A: îtilâfladır.

²⁰⁷⁰ S1, S2: Arzdan

²⁰⁷¹ A: kalblerin

²⁰⁷² B: ya'ni ol ibâd ki

²⁰⁷³ A: + îtilâf onların

²⁰⁷⁴ A: + nâzil

²⁰⁷⁵ B: - nazm-ı celîlinde

²⁰⁷⁶ S1: adüv

²⁰⁷⁷ B: ni'met

²⁰⁷⁸ B: - ve

فالسحبة Ya ‘ni²⁰⁷⁹ öyle ise sülûku cezbe tarîkiyle²⁰⁸⁰ olan şeyh-i kâmilin sohbeti, بشروطها ya‘ni o sohbetin şurûtu üzere ola, كافية ol sohbet²⁰⁸¹ kifâyet edicidir. لاانعكاس Ya‘ni envâr-i ilâhiyyenin sûretlerinin, zât-ı mukaddes²⁰⁸² hazretinden tâliblerin kalblerini²⁰⁸³ mün‘akis olmasına. Ve dahi sohbetin şartları: Muhabbet, ihlâs ve huzûr-i kalb ve i‘tikâd ve teslîm ve tevâzu‘ ve îsâr ve hüsn-i kabûl ile ısgâ ya‘ni istimâ‘dır.

والانصباع Ve²⁰⁸⁴ dahi ol sohbet, tâliblerin kalblerinin ol envâr ile boyanmasına kifâyet edicidir. Zîrâ vâsılların sohbetleri tahtında, sohgetsiz vâsıl olmayacak²⁰⁸⁵ esrâr vardır. Bundan nâşî ba‘zı âriflerden²⁰⁸⁶ sâdır olmuştur ki: “Allah teâlâ ile olmaklığla sabaha çıkasın. Ve eğer buna kâdir olamaz isen, Allah teâlâ ile sabaha²⁰⁸⁷ dâhil olan ile sabaha²⁰⁸⁸ dâhil²⁰⁸⁹ olasın.²⁰⁹⁰ Zîrâ sohbetin bereketi seni Allah teâlâ²⁰⁹¹ ile sabaha îsâl eder.”

ثم Ya‘ni şurûtuyla mertebe-i sohbe vâsıl olduktan sonra الرابطة râbîta mertebesidir. “Râbîta” diye, mürîd olan kimse şeyhinin²⁰⁹² sûretini hayâlinde [31^a] tahayyül²⁰⁹³ etmektir.

²⁰⁷⁹ S1, S2, A: - Ya‘ni

²⁰⁸⁰ S1, S2, A: tarîki ile

²⁰⁸¹ S1, S2: muhabbet

²⁰⁸² B: mukaddese

²⁰⁸³ B: + isti‘dâda

²⁰⁸⁴ S2, A: - ve

²⁰⁸⁵ S2: olamayacak

²⁰⁸⁶ Bu sözü ilk olarak söyleyen ilk dönem sûfilerinden olan Ebû Bekir et-Tamestânî’dir (ö. 340/951). Tamestânî’ye göre esas eğitim metodu sohbetir. Bu söz ayrıca Nakşbendîyye silsilesi meşâyihinden olan Ali Râmitenî’ye de nisbet edilir. Bkz. Mustafa Bilgin, “Ebû Bekir et-Tamestânî”, *DİA*, X, s. 113-114; Tosun, *Bahâeddîn Nakşbend*, s. 62.

²⁰⁸⁷ B: sohbet eden ile sabaha çıkasın.

²⁰⁸⁸ A: - dâhil olan ile sabaha

²⁰⁸⁹ S2: - sabaha dâhil

²⁰⁹⁰ Hâşiye: S1, S2: Ba‘zılar sabâh sohbet ile zikr etmişler.

²⁰⁹¹ B: teâlânın sohbetine îsâl eder.

²⁰⁹² S1, S2, A: + ebrûsuna nazar ile

²⁰⁹³ S1, S2, A: + ve hıfz

Ve²⁰⁹⁴ râbîta dahi, sohbet gibi in'ikâsa,²⁰⁹⁵ insibâğa²⁰⁹⁶ kifâyet edicidir.²⁰⁹⁷ Zîrâ râbîta, mürîdi şeyhinin himâyesinde ve velâyetinde kılar, şol tarîk ile ki, ol mürîd cemî'-i ahvâlinde muhâlefetten mahfûz olur. Hattâ mürîd olan kendi ihtiyârını terk sebebiyle şeyhinin ihtiyârını bâkî kılıp, kendi ihtiyârını fânî kılar. Ve şeyhinin vesâtetiyle envâr-i ilâhiyye kendisine aks olur. Ve mürîd bu hâlde şeyhiyle berâber olmadan zâil olmayıp ve şeyhinin vâsıtasıyla bu envârın in'ikâsından terakkî edip, vâsıtasız ol envârın in'ikâsına vâsıl olur.

Bundan nâşî ba'zı ârifler²⁰⁹⁸ demişlerdir ki: “Şeyhini kalbine²⁰⁹⁹ idhâl eyle²¹⁰⁰ ve kalbinde iskân eyle²¹⁰¹ ve kalbinden ihrâc eyleme,²¹⁰² hattâ onun²¹⁰³ sebebiyle²¹⁰⁴ ârif olasın. Zîrâ meşâyih, füyûzât-ı ilâhiyyenin menba'larıdır.”²¹⁰⁵ Bir kimse ki,²¹⁰⁶ bir şeyhin menba'ını kendi beytine idhâl ede,²¹⁰⁷ ol şeyhin feyzine nâil olur.

ولو بالمغاية Ya'ni her ne kadar ol râbîta şeyhin gıyâbından dahi olur ise gene²¹⁰⁸ fâide²¹⁰⁹ verir²¹¹⁰ ve kifâyet eder. Zîrâ muhabbet tarîkiyle olan râbîta, gerek şeyhin gaybetinde²¹¹¹ ve gerek huzûrunda, zikirden ve vukûf-i kalbîden ziyâde enfa' olur.

²⁰⁹⁴ S1, S2, A: + bu

²⁰⁹⁵ S1, S2, B: in'ikâs

²⁰⁹⁶ B: insibâğda

²⁰⁹⁷ **Hâşiye:** A: Ba'zılar sabâh sohbet ile zikr etmişlerdir.

²⁰⁹⁸ Ya'kûb Çerhî bu sözü Yûsuf Hemedânî'ye nisbet etmiştir. Bkz. Ya'kûb Çerhî, *Risâle-i Ünsiyye*, s. 62.

²⁰⁹⁹ A, B: kalbe

²¹⁰⁰ S1, S2: eyle

²¹⁰¹ S1, S2: eyle

²¹⁰² S1, S2: eylemeye ; B: etme

²¹⁰³ S1, S2, A: şeyhinin

²¹⁰⁴ S1, S2, A: + sen dahi

²¹⁰⁵ S1, S2, A: menba'ıdır.

²¹⁰⁶ S1, S2: kimseye

²¹⁰⁷ S1, S2, A: eylese

²¹⁰⁸ B: - gene

²¹⁰⁹ S1, S2: fâidedir

²¹¹⁰ S1, S2: - verir

²¹¹¹ B: gaybında

ثم Ve dahi râbîta mertebesinden sonra²¹¹² meritebe haysiyetinden, يا‘ني لا لتزام ya‘ni mürîdin iltizâm mertebesidir. بما يتلقن منه [31^b] Ya‘ni şeyh-i kâminden kendisine telkîn olunan. من الاذكار الواردة عندهم Ya‘ni meşâyih-i Nakşbendiyye indlerinden²¹¹³ vârid²¹¹⁴ olan ezkârın. معننا Ve bu kelime masdardır, mahzûfun sıfatıdır ve “vürûden muan‘anan” demektir.²¹¹⁵ Ya‘ni an‘ane ile telakkî ve kabûl haysiyetinden Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem hazretlerine vâsıl olân ezkârı iltizâm etmek demektir.

والنفي²¹¹⁶ والاثبات Ya‘ni lafza-i Celâl gibi, يا سم الذات Ya‘ni lafza-i Celâl gibi. Ve dahi mürîdin şeyhinden ism-i zâtı veyâhûd nefy ü isbâtı telkin ve kabûlün tarîki budur ki: Mürîd olana lâbuddur ki, ibtidâ²¹¹⁷ istihâre edip²¹¹⁸ ve şeyh dahi istihâre ede²¹¹⁹ ve ondan mürîd olan²¹²⁰ müstehab olarak²¹²¹ tahâret-i zâhire ile, ya‘ni ya²¹²² gasl ede veyâ²¹²³ abdest ile tathîr²¹²⁴ ede ve ondan dizlerini büküp, huzûr-ı kalble ve himmetini²¹²⁵ cem‘ ile şeyhinin huzûrunda cûlûs ede ve ondan şeyh olan:²¹²⁶ “أعوذ بالله السميع العليم من الشيطان الرجيم بسم الله الرحمن الرحيم استغفر الله العظيم الذي لا اله الا هو الرحمن الرحيم الحي القيوم واتوب اليه رب اغفر لي”²¹²⁷ [Kovulmuş şeytandan, her şeyi duyan ve her şeyi bilen Allah’a sığınırım. Rahmân ve Rahîm olan Allah’ın adıyla. Azîm olan, O’ndan başka ilâh olmayan, Rahmân ve Rahîm olan, Hayy ve Kayyûm olan Allah’tan bağışlanma dilerim, ve O’na tövbe ederim. Rabbim beni affet.] diye.²¹²⁹

²¹¹² S2: + her bir

²¹¹³ S2, A: indlerinde

²¹¹⁴ S1, S2, A: vâride

²¹¹⁵ A: - ve vürûdâ muan‘anan demektir.

²¹¹⁶ S1, S2, A: والنفي

²¹¹⁷ B: - ibtidâ

²¹¹⁸ A: ede

²¹¹⁹ A: - ve şeyh dahi istihâre ede

²¹²⁰ S1, S2, A: olana

²¹²¹ S1, S2, A: - müstehab olarak

²¹²² S1, S2, A: - ya‘ni ya

²¹²³ S1, S2, A: veyâhûd

²¹²⁴ S1, S2, A: - ile tathîr

²¹²⁵ S1, S2, A: himmet-i tâm ile

²¹²⁶ S1, S2, A: - olan + mürîdin isti‘dâdına göre

²¹²⁷ B: واوب

²¹²⁸ S1: + رب ; S2: + رب اغفر لي

²¹²⁹ S1, S2, A: - diye + üç kere

Ve ondan mürîd olan dahi üç kere şeyhinin kırâatı gibi böyle²¹³⁰ kırâat ede ve ondan mürîd olan lisânını²¹³¹ damâğına yapıştırıp ve gözlerini²¹³² kapayıp ve kalbini şeyhinin kalbi²¹³³ mukâbelesine verip ve şeyh [32^a] dahi mürîdin kalbine²¹³⁴ teveccüh ede,²¹³⁵ mürîdin kalbine²¹³⁶ kendi kalbiyle üç kere ism-i zâtı telkîn ede ve mürîd dahi sol memesi altından kalbiyle bu tarîk üzere üç kere zikrede.²¹³⁷

Ve dahi²¹³⁸ nefy ü isbât ya‘ni kelime-i tevhîd telkîninde dahi hâl böyledir. Lâkin kelime-i²¹³⁹ tevhîd telkîninde habs-i nefes ile ahz eder. Habs-i nefes şol²¹⁴⁰ tarîk²¹⁴¹ ile olur ki: “**Lâ**” kelimesini²¹⁴² sûresi ya‘ni göbeği üstünden alıp,²¹⁴³ kelime-i **lâ**’nın iki tarafını dimâğına med eyleye, ya‘ni uzata. Sonra dimâğdan “**ilâhe**” kelimesini ahz edip²¹⁴⁴ sağ ketifine ya‘ni omuzuna²¹⁴⁵ ala ve ketifinden “**illallah**” kelimesini ahz edip, kalb-i sanevberî ki sol memenin tahtında²¹⁴⁶ bir sagîr a‘zâdır, ona²¹⁴⁷ darb eyleye, bir mertebe ki²¹⁴⁸ cemî‘-i beden ondan müteessir²¹⁴⁹ ola. Ve bu keyfiyyet²¹⁵⁰ üzere kalbiyle üç kere böylece zikir ede. Ve bu telkînin tekmîlinde şeyh ellerin kaldırıp, mürîd hakkında duâ eyleye.²¹⁵¹

²¹³⁰ S1, S2, A: - böyle

²¹³¹ S2: + ya‘ni dilini

²¹³² B: gözlerin

²¹³³ A: + ile

²¹³⁴ S2: + ve

²¹³⁵ B: edip

²¹³⁶ S2: kalbi

²¹³⁷ S1, S2: - sol memesi altından kalbiyle bu tarîk üzere üç kere zikrede.

²¹³⁸ S1, S2: - Ve dahi

²¹³⁹ A: - kelime-i

²¹⁴⁰ B: şu

²¹⁴¹ S1, S2, A: şart

²¹⁴² S1, S2, A: harfini

²¹⁴³ S1, S2, A: alıp, sadırdan dimâğa med ile vâsıl edip dimâğdan “**ilâhe**”

²¹⁴⁴ S1, S2, A: ile

²¹⁴⁵ S1, S2, A: omuzuna içeruden îsâl ve ketfinden “**illallah**”

²¹⁴⁶ B: - sol memenin tahtında

²¹⁴⁷ B: - ona

²¹⁴⁸ S1, S2: - sol memenin tahtında bir sagîr a‘zâdır, ona darb eyleye, bir mertebe ki

²¹⁴⁹ S1: te’sîr ; S2: te’sîr ; A: te’sîr

²¹⁵⁰ S1, S2, A: keyfiyyetle kalben üç kere böyle zikir eyleye.

²¹⁵¹ S1, S2, A: + mürîd âmîn diye

اللهم خذ منه وتقبل منه وافتح²¹⁵² عليه ابواب كل خيرالتي فتحتها على انبيائك “ Ve duâsında: “ واوليائك واهل طاعتك اجمعين واهد الى صراطك المستقيم وكن له عوناً ومعيناً يا ارحم الراحمين وصلى الله على سيدنا ومولانا محمد وعلى اله وصحبه وسلم [Ey Allahım! Ondan al ve ondan kabul et. Ve onun üzerine enbiyâlarının ve evliyâlarının ve ehl-i ibâdetinin hepsinin üzerine açtığın bütün hayır kapılarını aç. O’nu dosdoğru yoluna ilet. Onun yardımcısı ve destekçisi ol ey merhametlilerin en merhametlisi. Allah’ın salât ve selâmı, efendimiz ve sâhibimiz olan Muhammed ve onun âilesi ve ashâbı üzerine olsun.] diye zikr ede.

فمن يستعد لتقديم الجذبة Ve dahi bu kelâmnda cezbe ile murâd, mübtedîlerin cezbisidir. Ya’ni ol cezbe bir müşâhede-i kalbiyyedir ki onunla cenâb-ı Hak subhânehû ve teâlâyâ²¹⁵³ [32^b] kalbin teveccühü hâsıl olur. Ammâ müntehîlerin²¹⁵⁴ cezbisi bir müşâhede-i ruhâniyyedir²¹⁵⁵ ki, onun sebebiyle rûhun²¹⁵⁶ şuhûd derecâtına teveccühü²¹⁵⁷ hâsıl olur.²¹⁵⁸

على السلوك Ve dahi sülûk dedikleri, nefsin ahlâk-ı beşeriyenin rezâilinden tezkiyesi ve unsuriyyâtı ile kuyûdâtta tahlîsidir. Ve bu tezkiye ve tahlîs ancak riyâzât-ı şâkka ve şerîata²¹⁵⁹ ve sünnete mütâbeata lâyık olan mücâhedât ve²¹⁶⁰ kendisine ezkâr-ı vârieden telkîn olunanlar ile iştigâl ile²¹⁶¹ hâsıl olur. **فله** Ya’ni cezbeyi sülûk üzerine takdîme eğer mübtedînin isti’dâdı var ise, öyle olan mübtedî için, **الاول** ya’ni tarîk-ı evvel münâsibdir ki,²¹⁶² sülûkten evvel ism-i zât telkîn olunur.

²¹⁵² S1, S2, A: - وتقبل منه

²¹⁵³ S1, S2: teâlâyâ

²¹⁵⁴ S1, S2: müntehî olanların

²¹⁵⁵ S1, S2: rûhânîdir ki

²¹⁵⁶ B: - rûhun

²¹⁵⁷ S2: - teveccühü

²¹⁵⁸ A: - Ammâ müntehîlerin cezbisi bir müşâhede-i ruhânîdir ki, onun sebebiyle rûhun şuhûd derecâtına teveccühü hâsıl olur.

²¹⁵⁹ S1, S2: şerîat

²¹⁶⁰ A: - ve

²¹⁶¹ B: + bile

²¹⁶² S2: - ki

Zîrâ sâhib-i cezbe olana,²¹⁶³ ism-i zât münâsibtir. Zîrâ, onun kalbi ağıyârdan ve ekvâna taalluktan hâlîdir, tekrâr ağıyârı ve taallukâtı nefye muhtâc olmaz, ancak maiyyet-i zâtiyye cezbesinin hakikatının zuhûruna muhtâc olur. Bu hâlet,²¹⁶⁴ nefy²¹⁶⁵ ve isbâta ihtiyâçsız, ism-i zâtı zikre iştigâl²¹⁶⁶ ile hâsıl olur.

ومن يستعد لتقديم السلوك Ya'ni şol mübtedî ki, cezbe üzerine sülûku takdîme müstaid ola, فله sülûkü cezbe üzerine takdîme müstaid olan²¹⁶⁷ mübtedî için, الثاني ya'ni²¹⁶⁸ tarîk-i sâni ki nefy ü isbât [33^a]tarîkidir, onu²¹⁶⁹ telkîn etmek münâsibtir. Ve böyle olan mübtedî²¹⁷⁰ habs-i nefes etmeksizin, cezbeyle isti'dâd gelinceye kadar nefy ü isbât ile zikre²¹⁷¹ iştigâl eder.²¹⁷² İsti'dâd geldikten sonra ibtidâ-i emirde telkîn olunan kimse gibi²¹⁷³ ism-i zât²¹⁷⁴ telkîn olunur.

Ve dahi meşâyih-i izâmın telkîn-i zikirde, tâliblerin isti'dâdlarına mürâât buyurmaları, tâlibine sülûkları suhûlet ile olsun içindir. Zîrâ eğer²¹⁷⁵ tâliblerin isti'dâdlarına i'tibâr etmeseler, cezbesi olmayıp sülûkü takdîme müstaid olana²¹⁷⁶ ism-i zât veyâhûd cezbesi olana nefy ü isbât²¹⁷⁷ telkîn etseler, bu²¹⁷⁸ iki²¹⁷⁹ tâlibin sülûklarına vusûlde batâet ve sülûkte suûbet ve bunların gayrı âfât-ı sülûk gibiler ile ihtilâl hâsıl olur. Bu takdîrce gerek şeyh ve gerek mürîd, ikisi dahi mürîdin islâhı emrinde taab çekmeye sebep olur.

²¹⁶³ S1, S2, A: olan

²¹⁶⁴ S1, S2, A: hâliyle müstaid olur ise

²¹⁶⁵ A: + olmaz

²¹⁶⁶ S1, S2, A: iştigâl lâzım olur.

²¹⁶⁷ A: + cezbe

²¹⁶⁸ S1, S2: - ya'ni

²¹⁶⁹ B: onunla

²¹⁷⁰ S1, S2, A: mübtedîye akdem

²¹⁷¹ S2: - zikre

²¹⁷² S1, S2, A: gösterip ba'dehu

²¹⁷³ S1, S2, A: + tekrâr

²¹⁷⁴ S1, S2: zâtî

²¹⁷⁵ A: - eğer

²¹⁷⁶ S1, S2, A: + evvel

²¹⁷⁷ S1, S2, A: + evvel

²¹⁷⁸ S1, S2, A: - bu

²¹⁷⁹ S1, S2, A: iki nev' ile tâlibin

Ve dahi ism-i zât ve nefy ü isbât, **با لقلب** kalb-i²¹⁸⁰ hakîkî ile telkîn ve telekkun olunur. Ve dahi bu kalb-i hakîkî, âlem-i emrden olan rûh ile nefis-i nâtika beyinde tavassut edip, külliyât ve cüz'iyâtı idrâk eden²¹⁸¹ derrâke-i latîfeden ibârettir. Ve bu kalbin küllîsi ile lisân tekellüm eder ve göz müşâhade eder ve kulak istimâ' eder ve müdrik idrâk eder. [33^b]

Ve²¹⁸² kalb-i hakîkî, **واخواته** dahi bu kalb-i hakîkîye hakîkat haysiyetinden müşârik olan **من الروح** rûhdan, ya'ni rûh gibi. Ve dahi rûh,²¹⁸³ âlem-i melekûtta bir latîfe-i nûrâniyyedir. Ve rûh kalbin bâtınıdır ve kalbten ziyâde²¹⁸⁴ letâfettedir.²¹⁸⁵ Ve eğer rûh kişinin kalbine mürââtından mahcûb²¹⁸⁶ olup, kalbe mürâât edemez ise, kişinin cevârih ve²¹⁸⁷ a'zâsı âdâb-ı şer'îyyede isâet ederler. Zîrâ kalb ve nefis ve cevârih bu küllîsi, amellerden bir amel işlemezler, illâ rûhtan me'zûn olurlar ve rûha murâkabe ve ilticâ ederler.

والسر cer ile rûh üzerine ma'tûftur.²¹⁸⁸ Dahi sır dedikleri bir latîfe-i Rabbâniyyedir ki²¹⁸⁹ ceberrûta mensûbtur ve rûhun bâtınındadır ve rûhtan ziyâde letâfettedir. Ve bu sır mertebesi,²¹⁹⁰ sâlik olanın²¹⁹¹ âlem-i ceberrûta duhûlünün mahallidir.

²¹⁸⁰ B: Ya'ni kalb-i hakîkî

²¹⁸¹ A: edendir

²¹⁸² S1, S2, A: + ve

²¹⁸³ S1, S2, A: - ve dahi rûh

²¹⁸⁴ S1, S2: + letâfetten ziyâde

²¹⁸⁵ S2: letâfette

²¹⁸⁶ B: mahcûbe

²¹⁸⁷ S2: - ve

²¹⁸⁸ B: + Dahi sırdan ve

²¹⁸⁹ S1, S2: - ki

²¹⁹⁰ S1, S2, A: mertebesinde

²¹⁹¹ A: olanlar

Ve²¹⁹² âlem-i ceberrûta duhûlun tarîki oldur ki: İbtidâ, sâlik kalb mertebesine dâhil olur ve kalp mertebesini kat' edip, rûh mertebesine urûc eder ve rûh mertebesini kat' ettikten sonra sır mertebesine urûc eder ve mertebe-i sırdan,²¹⁹³ âlem-i ceberrûtu müşâhede makâmına urûc eder. Ve bu²¹⁹⁴ emir ve²¹⁹⁵ hâlet şol emirdir²¹⁹⁶ ki, her bir ehad ona vâkîf olmaz, ancak bu bâbda duhûl ve hurûc cihetinden [34^a] sülûkü²¹⁹⁷ kesîr olan, hâzık²¹⁹⁸ olan sâlikler vâkîf olabilir.

والخفي Ve dahi hafîden, ya'ni²¹⁹⁹ ehavât-ı hafî gibi. Ve hafî dedikleri bir²²⁰⁰ latîfe-i lâhûtiyedir ki,²²⁰¹ âlem-i sıfâta mülâzemet edicidir ve sırrın bâtınıdır ve sırdan ziyâde letâfettir.²²⁰² Ve hafî mertebesi hayret ve istiğrâk mertebesidir.

والأخفى Ve dahi ahfâdan, ya'ni ahfâ gibi. Ve ahfâ dahi hafî gibi latîfe-i lâhûtiyedir.²²⁰³ Ona misl-i mânend olmaz.²²⁰⁴ Lâkin ahfâ, âlem-i zâta mülâzımdır²²⁰⁵ ve âlem-i zâtın tecelliyâtına mazhardır.

²¹⁹² S2: - âlem-i ceberrûta duhûlünün mahallidir. Ve

²¹⁹³ S1: sırda ; S2: sırda ; A: sırda

²¹⁹⁴ B: - bu

²¹⁹⁵ S1: - emir ve ; S2: - emir ve

²¹⁹⁶ S2: emirde

²¹⁹⁷ S1, S2, A: sülûku âdâbıyla kesîr olup,

²¹⁹⁸ S1: hâdik

²¹⁹⁹ B: + ol

²²⁰⁰ B: - bir

²²⁰¹ A: - ki

²²⁰² A: + Kalb mertebesinde nefsi emmâre sıfâtından hâlas mertebesine nâil oldukça, nefs-i levvâme sıfâtına mülâkî oldukça sâlik rûh mertebesine dâhil olur. Ondan âdâba riâyet birle devâm üzere olarak nefs-i levvâme sıfâtından halâs olup, mülheme mertebesine isti'dâd tahsîlinde olup sır mertebesine dâhil olur. Onda dahi şurûtuyla sa'y ihtimâm ile nefs-i mülheme karînesinden takvâ ile mutmainne mertebelerine dâhil olur. Onda iken sâlik hafiyye mertebesine müstehak olup, tahvâ-ı zühdiyle devâm edip râziyye mertebesine mahal olup, sâlik ahfâ dâiresine vâsıl olup onda dahi rızâ ve ihlâs ile devâm üzere olmağla, nefs-i marziyye mertebesine makâm olup, safâ fî nûrullah ile devâm ile sâlik me'mûr olup nefs mertebesine resîde olur demişler. Et-tevfîk maa's-sa'y, fefhem cidden.

²²⁰³ S1, S2: - âlem-i sıfâta mülâzemet edicidir ve sırrın bâtınıdır ve sırdan ziyâde letâfettir. Ve hafî mertebesi hayret ve istiğrâk mertebesidir. والأخفى Ve dahi ahfâdan, ya'ni ahfâ gibi. Ve ahfâ dahi hafî gibi latîfe-i lâhûtiyedir.

A: lâhûtiyedendir.

²²⁰⁴ B: - Ona misl-i mânend olmaz.

²²⁰⁵ S1, S2: lâzımdır

Ve dahi hadîs-i kudsîde: “²²⁰⁶فؤاداً وفي الفؤاد سرّاً وفي

إن في الجسد لمضغة وفي المضغة

[Muhakkak ki insan bedeninde bir et

parçası vardır. Ve et parçasının içinde kalb vardır. Ve kalbin içinde sır vardır. Ve sırrın içinde hafî vardır. Ve hafînin içinde ahfâ vardır. Ve ahfânın içinde ben varım.]

diye buyurulmuştur²²¹⁰ ve bu ma'nâya işârettir. Ya'ni: “Cesed-i insânda bir parça

mudga, ya'ni et vardır.²²¹¹ Ol mudga içinde fuâd, ya'ni kalb vardır. Ve fuâd içinde

sır vardır. Ve sır içinde hâfî vardır. Ve hâfî içinde ahfâ vardır. Ve ahfâ içinde²²¹² ben²²¹³

Azîmü's-şân vardır” demektir.

Ve ahfâyâ ahfâ tesmiyesi, gizlenmede hafîden²²¹⁴ ziyâde eblağdır ve letâfette

hafîden ziyâde eltaftır²²¹⁵ ve hafînin bâtınıdır. Ve bu letâifin küllîsinin bâtınları,

âdete muhâlif olarak zâhirinden ekberdir. Vaktâ ki sâlik olan ahfâ mertebesine

vâsıl oldukda, cemî'-i letâif ahfâ ile müttehid [34^b] olurlar. Zîrâ bu letâifin²²¹⁶

aslında²²¹⁷ hakikatleri müttehiddir. Lâkin merâtib ve etvâr cihetinden

müteaddidlerdir.²²¹⁸

İmdi, bu kalb ve onun ehavâtı olan²²¹⁹ rûh ve sır ve hafî ve ahfâdan²²²⁰

her birerleri ²²²¹arşın fevkinde olan ²²²¹âlem-i emrdendirler. Zîrâ âlem-i emr,

hisden ve hayâlden ve cihetten ve mekândan hârice olan mevcûdâtтан ibârettir.

²²⁰⁶ S1, S2, A: - وفي المضغة

²²⁰⁷ S1, S2: - السر

²²⁰⁸ S1, S2, A: اخفا

²²⁰⁹ Hadisin kaynağını tespit edemedik.

²²¹⁰ B: vârid olmuştur

²²¹¹ A: - Ya'ni: Cesed-i insânda bir parça mudga, ya'ni et vardır.

²²¹² S1, S2: - sır vardır. Ve sır içinde hâfî vardır. Ve hafî içinde ahfâ vardır. Ve ahfâ içinde

²²¹³ S2: bir

²²¹⁴ B: hafî

²²¹⁵ B: letâfettedir

²²¹⁶ A, B: letâif

²²¹⁷ A: asıl

²²¹⁸ S1, S2: müteaddid gerektir.

²²¹⁹ S1, S2, A: ki onlar

²²²⁰ S1, S2, A: ahfâdır

²²²¹ S1, S2: - olan

الله تعالى بأمر كن²²²² الذي خلقه²²²² Ya'ni öyle âlem-i emr ki, Allah teâlâ onu Ya'ni tecelliyât-ı irâdiyyeden mâadâ, unsuriyyâtta bir unsursuz mücerred tecelliyât-ı irâdiye ile,²²²³ “كُنْ” emri ile halk etmiştir. (Araf, 7/54). [Dikkat edin, yaratmak da, emretmek de yalnız O'na mahsustur.] ona işârettir.

مع لطائف عالم الخلق²²²⁴ Dahi bu letâif-i ulviyyeyi, hikmet-i bâligasıyla ya'ni iki âlemin birbirlerine taaşşuku ve muhabbeti tarîkı üzerine, âlem-i halkın letâifiyle²²²⁴ bile terkîb eyledi.²²²⁵ Ya'ni²²²⁶ bir mertebe-i taaşşuk ki, iki âlem mürekkeb olduktan sonra, her biri âhârından müfârakatı kerîh görürler. Hattâ bu taaşşuk sebebinden âlem-i emrin letâifi, âlem-i halkın letâfinin hükmü tahtında²²²⁷ makhûr oldu.

الله تعالى من مادة²²²⁸ الذي خلقه²²²⁸ Ya'ni öyle âlem-i halk ki, Hak teâlâ onu mâdde-i unsurdan halk eyledi. وهي Ya'ni bu âlem-i halktan olan letâif, النفس الناطقة والعناصر الاربعة²²²⁹ Ya'ni nefsi²²²⁹ nâtika ve anâsır-ı [35^a] erbaadır. Ve dahi bu makâmda nefsi²²³⁰ nâtıkadan murâd, rûh-i emrin nefsi²²³⁰ hayvâniyyeye taallukundan hâsıla olan insâniyyettir. Bu takdîr üzere nefsi²²³⁰ nâtika dedikleri, mahall-i mudga-i sanevberîyye olan kalbin gayridir. Ve anâsır ile murâd: Nâr ve hevâ ve mâ ve turâbtır. Bunlar letâif-i süfliyyedir.

Ve bu letâif-i süfliyyenin²²³¹ her birerleri için, letâif-i ulviyyeden birine nisbeti vardır. Letâif-i süfliyyeden nârın nisbeti rûhadır ve hevânın nisbeti hafîyedir ve mânın nisbeti ahfâyadır ve turâbın nisbeti sırradır ve nefsi²²³⁰ nâtıkanın nisbeti kalbedir. Ve bu nisbetler i'tibârıyla letâif-i ulviyyenin her birerlerinin, anâsır-ı erbaadan mürekkeb olan bedende mahall-i hâsları vardır.

²²²² A: خلق

²²²³ S2: ki

²²²⁴ S1, S2: - taaşşuku ve muhabbeti tarîkı üzerine, âlem-i halkın letâifiyle

²²²⁵ A: etti.

²²²⁶ B: - Ya'ni

²²²⁷ A: - âlem-i emrin letâifi, âlem-i halkın letâfinin hükmü tahtında

²²²⁸ A: خلق

²²²⁹ A: - nefsi

²²³⁰ B: - nefsi

²²³¹ A: süfliyye

المضغة mudga-i sanevberîdir.²²³² Ya'ni kalb-i hakîkînin mahalli فمحل القلب
تحت ثدى²²³³ Ya'ni sadırdan sol memenin altıdır.²²³⁴ Ve mudga diye,
medg olunmuş ya'ni çiğnenmiş lahm kıt'asına derler. والروح Ve dahi rûhun mahalli
مثلا Ya'ni mudga-i sanevberiyye gibi في اليمين sadrın cânib-i yemîninde sağ memenin
altındadır. والسر Ve dahi sırrın mahalli في يسار الصدر sadrın yesârinde,
kalb-i sanevberînin fevkindedir. والخفي Dahi hafînin mahalli في يمينه sadrın yemîninde,
rûhun mahallinin üstündedir. [35^b] والأخفى في وسطه Dahi ahfânın mahalli, sır ile
hafî beyninde,²²³⁵ sadrın vasatındadır. والنفس Ya'ni nefis-i nâtıkanın mahalli,
في الدماغ re's-i insânın dimâğındadır. Dimâğ dedikleri, havâs-ı hamse-i bâtinenin
beytidir. Ve nefis-i nâtıka bu²²³⁶ havâs-i hamsede, Allah teâlânın bunlarda vedâ ettiği
kuvvet ile, kalb vâsıtasıyla tasarruf eder. Ve kalb beden-i insânda, sultân mesâbesinde
ve nefis-i nâtıka dahi vezîr mesâbesindedir.²²³⁷

والعناصر تدرج فيها Ya'ni anâsır, bu nefis-i nâtıka²²³⁸ içinde münderice olur.
Ve dahi anâsır-ı erbaanın nefis-i nâtıkada münderice olmasının târiki²²³⁹ budur ki,
tahkîkan²²⁴⁰ Allah teâlâ ibtidâ, anâsırın basî²²⁴¹ olanlarının her birerlerinin
sevretlerini,²²⁴² ya'ni te'sîrlerini mukâbilinin kuvvetiyle kesr ve izâle ettikten sonra
birbirleriyle²²⁴³ terkîb etmiştir. Hâtta anâsırın mecmûu, bir emir gibi olmuşlardır.

²²³² A, B: sanevberiyyedir.

²²³³ S2: سى

²²³⁴ A: + altındadır

²²³⁵ S2: + ve

²²³⁶ S1, S2: - havâs-ı hamse-i bâtinenin beytidir. Ve nefis-i nâtıka bu

²²³⁷ S1, S2: mesâbesinde olurlar.

²²³⁸ S1, S2: nâtıkada münderice olur. ; A: nâtıkanın içinde münderice olur.

²²³⁹ B: tarîk

²²⁴⁰ S1, S2: tahkîk

²²⁴¹ A, B: basîta

²²⁴² * Bütün nüshalarda "sevretlerini" şeklinde yazılmıştır. Cümlelerin anlamının tamamlanması açısından, Arapça metindeki ibâreyi buraya aldık.

²²⁴³ A: birbirlerine

Ve bundan sonra bu emr-i vâhiden,²²⁴⁴ anâsır-i mürekkebeyi tabîatlarıyla bile cem‘ edici bir tabîat icâd etmiştir. Ol tabîat ki, hayvete²²⁴⁵ kâbiliyet kesb eden mizâc-ı mu‘tedildir. Ve bundan sonra bu mizâc-ı mu‘tedilden, hakikat-i hayvâniyyeyi icâd etmiştir. Ve ondan²²⁴⁶ sonra bu hâkikat-ı hayvâniyyeden, hakikat-ı nev‘-i insâniyyet²²⁴⁷ olan nefis-i nâtıkayı²²⁴⁸ icâd [36^a] etmiştir. Bu sebepten anâsır, tabîat-i külliye tahtında mûndericedir.²²⁴⁹ Ve tabîat-ı külliye dahi müştemile olduğu tabâyi‘ ile hakikat-ı hayvâniyye tahtında mûndericidir. Ve hakikat-ı hayvâniyye dahi müştemilâtıyla nefis-i nâtıka içinde mûndericedir.²²⁵⁰ Öyle ise anâsır bu vesâit ile nefis-i nâtıka içinde mûnderice olmuş olur. Bundan nâşî, nefis-i nâtıkanın kıyâmı anâsır ile ve anâsırın hayveti²²⁵¹ nefis-i nâtıka ile. Bunun içindir ki, kaçan²²⁵² nefis-i nâtıka kemâlât²²⁵³ ile muttasıfe²²⁵⁴ oldukda, anâsır dahi nefis-i nâtıkaya²²⁵⁵ ittibâ‘ cihetiyle ol kemâlât ile muttasıfe²²⁵⁶ olur.

وكل Ya‘ni her bir mahal من Mezkûre olan mahallerden محل الذكر letâif-i mezkûre ile على الترتيب Ya‘ni zikirde takaddüm eden mukaddim ve te’hîr eden müteahhir olarak ism-i zât zikrinin mahalleridir. فکیفة ذکر اسم الذات بالقلب Ya‘ni kalb-i hakîkî lisânıyla ve kezâlik sâir ehavâtı olan رûh ve sır gibilerin lisânları ile zikrin keyfiyyeti, مثلاً يلتصق اللسان ya‘ni şiddetsiz ve hiddetsiz, بسقف الحلق ya‘ni hanek-i a‘lâya mülâsık kılmaktır.

²²⁴⁴ S1, S2: vâhideden ; A: vâhidenin

²²⁴⁵ S2: hayâta

²²⁴⁶ S2: bundan

²²⁴⁷ S1, S2, A: insâniyye

²²⁴⁸ * Bütün nüshalarda “hakikat-ı nev‘iyyeyi” olarak geçmektedir. Anlam bütünlüğü açısından Arapça metinde olan bu ibâreyi tercih ettik.

²²⁴⁹ S1, S2, A: mûndericidir

²²⁵⁰ S1: mûndericidir.

²²⁵¹ S1: hayvânî ; S2: hayâtı ; A: hayvâtı sebebiyle nefis-i nâtıkla nâtıka ile.

²²⁵² B: kaçan

²²⁵³ S1, S2: kemâlâtıyla

²²⁵⁴ A: muttasıf

²²⁵⁵ S2: nâtıka

²²⁵⁶ S1, S2: muttasıf

وينطلق النفس Dahi nefesi, على حاله²²⁵⁷ lisânı ilsâktan evvel nefes nasıl cârî ise, ol hâl üzerine nefesi cârî etmektir. والاسنان Ya‘ni ağzın üstünde olan [36^b] dişlerini dahi, على الانسان ağzın tahtında olan esnân-ı süflîsi üzerine mülâsık etmektir. ويتخیل Ve ondan sonra zâkir, في القلب tekellüfsüz muhabbet ile, sûret-i kalbi tasavvursuz ve²²⁵⁸ kalbini zikir sebebiyle tahrîk etmeden,²²⁵⁹ belki²²⁶⁰ zikri kalbe²²⁶¹ tahmîl ile, لفظة الجلالة ya‘ni²²⁶² Allah lafzını²²⁶³ بمعناها Hak subhânehû ve teâlâ hazretlerinin ism-i zâtını,²²⁶⁴ ma‘nâsı ile hayâline almaktır.

وهو Ve dahi lafza-i Celâlenin ma‘nâsı, الصرفة البحت Hak subhânehû ve teâlâ hazretlerinin zât-ı mukaddesesinde, sıfât ve esmâsından âriye olan zât-ı mutlakasıdır. كما هو عليه Ya‘ni şol ma‘nâ gibi ki, مفهوم الايمان به²²⁶⁵ Allah²²⁶⁶ teâlâyâ, onunla hakîkat-i îmânın mefhûmu onun üzerine olduğu gibi, ya‘ni şöyle îmân etmek vâcibdir ki.²²⁶⁷ Şerîki olmamak ma‘nâsına vâhiddir, mâsivâdan bir şey onun misli,²²⁶⁸ mânendi²²⁶⁹ değildir. Hâliktir, mâsivâsı onun mahlûkudur ve ona muhtâctır ve kendi aslâ²²⁷⁰ bir şeye²²⁷¹ muhtâc değildir. Böyle tahayyül eder. فليستمر Dahi kalbinde lafza-i Celâlin²²⁷² tahayyülü, على ذلك zikir olunan mefhûm-i îmânın üzerine olan²²⁷³ ma‘nâ üzerine müstemir olup, من غير انقطاع kalbinden ol tahayyül, inkıtâ‘sız zâil olmaya.

²²⁵⁷ A: + ile

²²⁵⁸ S2: - ve

²²⁵⁹ S1, S2, A: etmeksizin

²²⁶⁰ S1, S2, A: - belki

²²⁶¹ S1, S2: - kalbe

²²⁶² A: - ya‘ni

²²⁶³ S1, S2: lafzı

²²⁶⁴ B: - Hak subhânehu ve teâlâ hazretlerinin ism-i zâtını

²²⁶⁵ A: - به

²²⁶⁶ A: + teâlânın ve Allah

²²⁶⁷ B: - ki

²²⁶⁸ A: mânendi, misli

²²⁶⁹ B: - mânendi

²²⁷⁰ B: - aslâ

²²⁷¹ B: + aslâ

²²⁷² S1, S2, A: Celâlenin

²²⁷³ S1, S2, A: - mefhûm-i îmânın üzerine olan

Ve dahi zâkirin الحاجة عند اللسان kaçan dünyâ iştigâlinden²²⁷⁴ bir şey²²⁷⁵ ile [37^a] meşgûl olmağa²²⁷⁶ muhtâc olur ise, lisânıyla tekellüm etmesidir. Ve²²⁷⁷ dahi hayâlini bu kelime-i celîleyi tahayyûlden munkatı‘ eylemeye ki, hattâ bu tahayyül kalbine sıfat-ı lâzime ola. فانہ Zîrâ bu²²⁷⁸ tahayyûlden hayâlin munkatı‘ olmaması, مدخل Zikrin duhûlunu iktizâ eder.

Ya‘ni bu لما وراء هذه القوى المعهودة من القوى²²⁷⁹ الوهبانية kuvvet-i vehbâniyyenin²²⁸⁰ mâadâsı olan kuvvet-i ma‘hûdeyi idhâl edicidir. Ya‘ni kalbin huzûru, عند رسوخ القلب ya‘ni bu zât-ı mutlaka-i sırfiyyeyi, zikrin huzûru²²⁸¹ kalbde rusûh bulduğu vakitte, ونسيانه dahi kalbin nisyânı indinde, ya‘ni mezkûrun mâadâsını, ya‘ni kuvve-i vehbâniyyet ile sâlikin kalbini lafza-i Celâl²²⁸² ile rusûh bulup, mâsivâyı nisyân ile olmadan munkatı‘ olmaması, kuvvet-i vehbâniyyeden mâadâ maârif-i ilâhiyyeyi kalbe idhâl eder.

Ve dahi şeyh-i müellif kuddise sirruh hazretleri, letâif-i mezkûreyi²²⁸³ kuvvet-i²²⁸⁴ vehbâniyye ya‘ni vehbiyye ile ta‘bîr ettiği şol nükteye işâret etmek içindir ki, zîrâ tafsîl-i mezkûr üzere bu letâif her bir insânın cibiliyyet-i asliyyesi ile ol insanda bulunmaz, illâ Allah teâlânın letâif-i mezkûreyi sâlik-i mezkûra i‘tâ ve hibe etmesiyle bulunur. Bu dakîkadan nâşî, kuvvây-ı vehbâniyye ile ta‘bîr etti. [37^b]

²²⁷⁴ S1, S2: işgâlinden

²²⁷⁵ B: - şey

²²⁷⁶ B: olmasıyla

²²⁷⁷ B: - Ve

²²⁷⁸ A: - bu

²²⁷⁹ * Arapça metinde القوى المعهودة من القوى ibâresi yok.

²²⁸⁰ A: vehbâniyyenin

²²⁸¹ S1, S2: huzûr-i kalbde ve

²²⁸² A, B: Celâle

²²⁸³ A: mezkûriyyeyi

²²⁸⁴ A: kuvve-i

فان حقيقة ذكر الشئ نسيان مادونه Zîrâ o bir şey zikr ettik²²⁸⁵ demek, ol şeyden mâadâyı unuttuk demektir. Zîrâ bir²²⁸⁶ zikirdeki mezkûru²²⁸⁷ bulup mâadâyı nisyân²²⁸⁸ bulunmaz ise, ol zikir bu tâife-i aliyyeden olan meşâyih-i²²⁸⁹ izâm indlerinde zikir değildir. Zîrâ bu tâife²²⁹⁰ indlerinde zikir, Hakkın zâtı yalnız zât olarak²²⁹¹ sâlik indinde “Ene” ismi ile tecellî olunmasından ibârettir. Zîrâ esmâdan ve sıfâttan ârî zâtın ta‘bîri,²²⁹² nefs-i mütekellim vahdeye delâlet eden “Ene” lafzıdır.

فإذا دام الذكر Ya‘ni kaçan ki kalbde tahayyül tarîkiyle sâlikin zikri dâim oldukça,²²⁹³ النسيات²²⁹⁴ دام mezkûrun mâsivâsını nisyân dahi dâim olur. Zîrâ mezkûr olan Hak subhanehu ve teâlânın zâtının dâlli olan²²⁹⁵ “Ene” lafzı²²⁹⁶ kalbde dâim olması, Allah teâlânın mâsivâsını nisyânı²²⁹⁷ müstelzim²²⁹⁸ olur. Bunun için Hak subhânehû ve teâlâ, Habîb-i Ekrem sallallahu teâlâ aleyhi ve sellem hazretlerini, mâsivâyı nisyân indinde olan zikrullah ile emredip buyurdu ki: ﴿وَادْكُرْ رَبَّكَ إِذَا نَسِيتَ﴾ (Kehf, 18/24). [Unuttuğun zaman Rabbini an.]. Ya‘ni: Yâ Muhammed! Rabbini zikr eyle, Rabbinin gayrı mâsivâyı unuttuğun vakitte. Bu âyet-i kerîmeden müstebân oldu ki, bir şeyi²²⁹⁹ zikr etmek, gayrı nisyân ile mukayyed imiş.²³⁰⁰

²²⁸⁵ A, B: ettük

²²⁸⁶ A: bu

²²⁸⁷ A: mezkûreyi

²²⁸⁸ A: nisyândan ; B: nisyânı

²²⁸⁹ A: + kirâmın

²²⁹⁰ S2: + aliyye

²²⁹¹ A: olan

²²⁹² S1, S2: - ta‘bîri

²²⁹³ A: + ve emme

²²⁹⁴ A: - دام

²²⁹⁵ A: + lafzı

²²⁹⁶ A: lafzını

²²⁹⁷ S2: nisyân

²²⁹⁸ B: müstelâm

²²⁹⁹ S1, S2, A: şey

²³⁰⁰ B: etmiş.

وإذا ارتسخ Ya‘ni kaçan ki, sâlikin kalbinde zikir rusûh bulmağla, mezkûr [38^a] hâzır olarak meleke hâsıla ola. بعد لوتكلف Ya‘ni bu rusûh ve meleke bir hadde²³⁰¹ bâliğ ola ki, eğer zâkir²³⁰² olan²³⁰³ بإخطارالغير gayrıyı ihtâra tekellûf etse, bu²³⁰⁴ sâlik-i râsihin kalbine gayr hutûr²³⁰⁵ eylemeye.²³⁰⁶ إنقلب ذكره Ya‘ni kaçan ki, zikir²³⁰⁷ sâlikin kalbinde bu keyfiyyet ile rusûh bulur ise, kalbin zikri إلى الروح sadrın cânib-i yemîninde sağ memesi altında rûha münkalib olur.

Ve dahi zikrin rûha ve sâir ehavâtına intikâl etmesi, ba‘zı kere zâhirde ve bâtında şeyhin izni ile olur ve ba‘zı kere nisbet haysiyyetinden râbitanın kuvveti sebebiyle olur. Ve dahi kaçan ki, zikir kalbden rûha münkalib olduktan²³⁰⁸ sonra, sâlik olan lafza-i Celâli rûhta tahayyül eder. Nitekim sıfat-ı mezkûre üzere, kalpte ale‘d-devâm tahayyül ettiğİ gibi ve bu tahayyülde evvelkiden ekser cehd ede ki, hattâ bu zikir²³⁰⁹ mezkûrun huzûru haysiyetinden ruhda²³¹⁰ meleke hâsıl olup²³¹¹ rusûh bula.

ثم Ya‘ni keyfiyyet-i meşrûha²³¹² üzere, rûhda zikir rusûhu kabûl ettikten sonra, إلى السر cânib-i yesârda kalbin mahallinin fevkinde olan sırda²³¹³ münkalib olur. Ve zâkir olan lafza-i Celâleyi devâm üzere sırda tahayyül eder,²³¹⁴ şol mertebeye bâliğ²³¹⁵ olunca ki, sırda mezkûrun huzûru melekesi rûhta [38^b] rusûh bulduğı gibi rusûh bula. Lâkin mertebe-i sırda olan zikir ile mücâhede, mertebe-i rûhda olan mücâhededen eşed ola.

²³⁰¹ B: hadden

²³⁰² S1: zikr

²³⁰³ S1, S2, A: + kimse

²³⁰⁴ S1, S2, A: böyle

²³⁰⁵ S1: hutûriyyeye

²³⁰⁶ S1: - eylemeye. ; S2: girmeye.

²³⁰⁷ S1, S2, A: zâkir

²³⁰⁸ B: oldun

²³⁰⁹ A: zikre

²³¹⁰ S1, S2, A: + dahi

²³¹¹ B: - hâsıl olup

²³¹² S1, S2, A: meşrûh

²³¹³ B: + rûhtan

²³¹⁴ S1, S2: - eder.

²³¹⁵ S1, S2, A: dâhil

Ve dahi bu²³¹⁶ mertebede²³¹⁷ asâr-ı zikir olan, bedende²³¹⁸ ra‘şe ve a‘zâda taharrük ve nabz-ı urûklarının darbesi gibi hâller zâkirde zâhir olur ise, onlara zâkir iltifât etmeye, belki bu²³¹⁹ zikirde mücâhedeyi dahi ziyâde eyleye ki, hattâ bu akabeyi²³²⁰ mürûr ede. Zîrâ mertebe-i sırda zikrin hatarâtı çoktur ve ba‘zen sâliklerden ekserîsi²³²¹ bu hatarâta²³²² vâsıl olur ve bu hatarât sâlikin mücâhedesini ile, şeyhin himmeti ile sâlikten ref‘ olur.²³²³

ثم Ya‘ni bu tarîk üzere sırda zikir²³²⁴ rusûhu kabûl ettikten sonra, إلى الخفي rûhun fevkinde cânib-i yemînde olan hafîye zikir münkalib olur. Ve bundan sonra zâkir devâm üzere hafîde lafza-i Celâleyi tahayyûlden cemî‘-i ahvâlinde munkatı‘ olmaz. Ve²³²⁵ sâlik olan hafî mertebesinde, evvelki merâtib-i selâseden²³²⁶ ekser mücâhede ede ki, hattâ²³²⁷ mezkûr hafîde dahi hâzır ola.

ثم Zikir-i hafîde rusûh bulduktan sonra, إلى الأخرى vasat-ı sadırda sır ile hafî beyninde olan ahfâya münkalib olur. Ve bundan sonra zâkir olan, devâm üzere Hak subhânehû ve teâlâ ile edebe mürâât ile bile ahfâda lafza-i Celâleyi tahayyül eder. Zîrâ bu mertebe, sâlike zât-ı ilâhiyyenin tecellisi mertebesidir. Öyle olıcak zâkir için zât-ı ilâhiyyeden [39^a] gaflet etmemek lâzımdır. Belki eğer dâimâ zât-ı²³²⁸ mukaddese-i mutlakaya teveccüh ve teyakkuz²³²⁹ bulunur ise, me’mûl²³³⁰ ve mercûdur ki ol tecellîye nâil ola ve makâmında temkîn ve vasl-i tâm hâsıl ola.

²³¹⁶ S1, S2, A: - bu

²³¹⁷ S1, S2, A: sırda

²³¹⁸ S1: nedende

²³¹⁹ S1, S2, A: metîn olup

²³²⁰ B: akayeyi [harf hatâsı yapılmış.]

²³²¹ S1, S2, A: - ekserîsi

²³²² S1, S2: hatara

²³²³ B: - ve bu hatrât sâlikin mücâhedesini ile, şeyhin himmeti ile sâlikten ref‘ olur.

²³²⁴ B: - zikir

²³²⁵ S2: - Ve

²³²⁶ S1, S2, A: + dahi

²³²⁷ S1, S2, A: - hattâ

²³²⁸ S2: + ilâhiyye-i

²³²⁹ B: yenkuz [harf hatası yapılmış.]

²³³⁰ A: me’mûldur

ثم Ve dahi zikir bu ahfâda rûsuh bulduktan sonra, الى النفس dimâğda olan nefis-i nâtıkaya münkalib olur. Ve bundan sonra zâkir, lafza-i Celâleyi nefis-i nâtıkada devâm üzere tahayyül eder. Ve bu makâmda zâkirde za‘f-i beden hâsıl olur, bir mertebe ki kıyâm ve kuûda²³³¹ ve hareket ve sukûne kâdir olamaz²³³² olur. Ve bu za‘f²³³³ sebebinden, zâkirde²³³⁴ kesel ve kehâlet hâsıl²³³⁵ olur. Ve bu hâl ârıza oldukta zâkire lâzım olur ki, bu berzahtan halâs olup ve bu berzahı geçmek için tekrâr-i zikirde azîmet edip ve himmetini şedîd ede. Zîrâ kesel, ehl-i sülûke berzah-ı azîmdir. Ve bu berzah anâsır ile mukayyed olup, kendi²³³⁶ için cezbe-i rûhâniyye hâsile olmayanlarda²³³⁷ zuhûr eder.

الرسوخ لما بعد القلب من اللطائف المذكورة Ya‘ni kalpde rusûhu²³³⁸ olduğu gibi, الرسوخ لما بعد القلب من اللطائف المذكورة ya‘ni zikr olunan tertîb üzere, kalpden sonra olan letâifte dahi bu²³³⁹ rusûh hâsıl olur. فإذا ارتسخ الذكر في لطيفة النفس Ya‘ni kaçan ki inkıtâ‘sız kemâl-i müdâvemet sebebiyle nefis-i nâtıka-i latîfede bu zikir rusûh bula, [39^b] حصل له سلطان الذكر zikrin saltanatı ve galebesi bu zâkir²³⁴⁰ için hâsıl olur.

بأن يعم الذكر على جميع الانسان Ya‘ni zikir,²³⁴¹ zâkirin cemî‘-i bedenine umûmî²³⁴² ve şumûlî tarîkiyle ki, cemî‘-i bedenini lafza-i Celâl²³⁴³ ile zikr eder görüp ve zikr eder işitmesi hâsıl olur. بل على جميع الافاق Belki cemî‘-i âfâkta zikr-i âm olup, cemî‘-i âfâkî²³⁴⁴ zikr eder görüp ve zikr eder işitir.²³⁴⁵

²³³¹ S1, S2, A: kuûdda

²³³² S1, S2, A: olmaz

²³³³ A: zaîf

²³³⁴ S1, S2, A: zâkire

²³³⁵ S1, S2: hâsile

²³³⁶ A, B: kendü

²³³⁷ S1, S2: olmayan sâliklerde ; A: olmayan sâliklerden

²³³⁸ S1, S2, A: zikrin rusûhu kemâl bulduğu gibi,

²³³⁹ S1, S2, A: zikrin rusûhu kemâl bulup revk hâsıl olur.

²³⁴⁰ S1, S2, A: zikir

²³⁴¹ A: zikrin

²³⁴² A: lafza-i Celâl ile zikr eder görüp ve zikr eder işitmesi hâsıl olur, umûmî ve şumûlî tarîkiyle ki, cemî‘-i bedenini.

²³⁴³ B: Celâle

²³⁴⁴ A: - zikr-i âm olup, cemî‘-i âfâkî

²³⁴⁵ S2: işitip

Ve dahi âfâk ile murâd, mevcûdât-ı²³⁴⁶ hâriceden zâkirin bedenine muğâyir
olandır. Ya‘ni²³⁴⁷ zâkir olan, hacerden ve şecerden ve mederden ve bunların
gayrıdan²³⁴⁸ bir şey görmez, illâ lafza-i Celâle ile zikr eder görür.²³⁴⁹

ايضا Ya‘ni zikir âfâk²³⁵⁰ üzerine şâmil olur, bedene şâmil olduğu gibi.
فعد ذلك Bu zikir cemî‘-i bedene²³⁵¹ ve âfâka şâmil olduğunda,²³⁵² يتلقن şeyh-i kâminden
zâkir ب لنفي والاثبات nefy ü isbât²³⁵³ ile telkîn olunur. بكلمة لا اله الا الله Nefy ü isbâtta²³⁵⁴
murâd, bu kelime-i tevhîddir, lâkin “Muhammedün Resûlullah” kelimesini zam ile. Zîrâ
Hızır²³⁵⁵ aleyhi’s-selâm, Şeyh Abdulhâlık Gucduvânî kuddise sirruhu²³⁵⁶ el-Bârî
hazretlerine böyle ta‘lîm eyledi²³⁵⁷ ve suya dalmağı²³⁵⁸ emir etti. Nitekim sebkât
etmiştir ve Sıddîk-i Ekber radiyallahu anh hazretleri dahi böyle ahz etmiştir.²³⁵⁹

Rivâyet olundu ki, hazret-i Sıddîk radiyallahu [40^a] anh hazretleri, ne zamân ki
kelime-i tevhîd ile zikir buyursa, “Muhammedün Resûlullah” kelimesini²³⁶⁰ maan zâm
ederdi. Ve dahi denildi ki, Şeyh Abdulhâlık Gucduvânîden ahz olunan cezbe-i
kayyûmiyye, hazret-i Hızır aleyhi’s-selâmdan ahz ettiği keyfiyyet üzere ancak bu iki
kelime ile ahz²³⁶¹ olunur.

²³⁴⁶ B: mevcûdât-ı [harf hatâsı yapılmış.]

²³⁴⁷ A: + zâkirin

²³⁴⁸ S1, S2: gayrıdan ki ; A: + ki hiç

²³⁴⁹ S1, S2: - bir şey görmez, illâ lafza-i Celâle ile zikr eder görür.

²³⁵⁰ S1, S2: âfâkî

²³⁵¹ A: - bedene

²³⁵² A: indinde, ; B: olduğu indinde,

²³⁵³ B: isbâtta

²³⁵⁴ S1: isbâtta [kelime eksik yazılmış.]

²³⁵⁵ S1, S2: - Zîrâ Hızır

²³⁵⁶ B: sirruhuya kelime-i tevhîdi böyle ta‘lîm etti

²³⁵⁷ B: etti.

²³⁵⁸ B: dalmağa

²³⁵⁹ * Arapça metinde: “Hızır aleyhisselam da bu şekilde Sıddîk Ekber radiyallahu anh tan
almıştır.” Şeklinde geçmektedir.

²³⁶⁰ B: kelimesi

²³⁶¹ S1, S2, A: - ahz

Velâkin, meşâyih-ı Nakşbendiyyeden²³⁶² ba‘zıları, yalnız kelime-i tevhîdi tekrâr ettirip,²³⁶³ “Muhammedün Resûlullah” kelimesini tekrâr ettirmezler,²³⁶⁴ ancak kelime-i tevhîdin adedi,²³⁶⁵ vukûf-ı adedî üzere tekmîl oldukta, tek olan aded²³⁶⁶ nihâyetinde²³⁶⁷ “Muhammedün Resûlullah” kelimesini²³⁶⁸ zam ile tekmîl ettirirler.²³⁶⁹ Meselâ, yirmi²³⁷⁰ bir kere “Lâ ilâhe illallah” ile zikr²³⁷¹ etse, yirmi birinci aded ki vitrdır, ol adedde²³⁷² “Muhammedün Resûlullah” kelimesini zam ile zikr²³⁷³ ettirirler.

Ve ba‘zı meşâyih, zikrin âhırinde²³⁷⁴ zam ettirirler.²³⁷⁵ Meşâyih-tan²³⁷⁶ menkûl olan bu üç tarîkin cümlesi makbûldur ve²³⁷⁷ matlûba²³⁷⁸ îsâl edici²³⁷⁹ meslektir. Lâkin evlâ olan, Şeyh Abdulhâlık hazretlerinin²³⁸⁰ mesleğidir ki,²³⁸¹ her kelime-i tevhîdi tekrâr ettikçe “Muhammedün Resûlullah” kelimesini zamdır.²³⁸² Zîrâ, icmâl-i kayyûmiyye²³⁸³, kemâl-i²³⁸⁴ vechi üzere ancak “Muhammedün Resûlullah” kelimesini zam ile olur.²³⁸⁵

²³⁶² B: Nakşbendleriyyeden

²³⁶³ S1, S2: edip

²³⁶⁴ S2: etmezler

²³⁶⁵ A: aded

²³⁶⁶ B: adedi

²³⁶⁷ B: - nihâyetinde

²³⁶⁸ B: - kelimesini

²³⁶⁹ S1, S2: ederler.

²³⁷⁰ S1, S2: - yirmi

²³⁷¹ S1, S2: - zikr

²³⁷² S1, S2, A: aded-i vitrin üzerine

²³⁷³ S1, A: vitre riâyet ederek zikri tamâm ettirirler. ; S2: vitre riâyet ederek zikri tamâm ederler.

²³⁷⁴ S1, S2: + ya‘ni tamâmında; A: + ya‘ni itmâmında

²³⁷⁵ S2: ederler.

²³⁷⁶ S2: Meşâyih-i kirâmdan

²³⁷⁷ S2: - ve

²³⁷⁸ S1, S2: + ve

²³⁷⁹ B: eder

²³⁸⁰ A: - cümlesi makbûldur ve matlûba îsâl edici meslektir. Lâkin evlâ olan, Şeyh Abdulhâlık hazretlerinin

²³⁸¹ A: lâkin

²³⁸² S1, S2: zâm ile olur.

²³⁸³ * Arapça metinde “Cemâl-i kayyûmiyye” olarak geçmektedir.

²³⁸⁴ B: - kemâl-i

²³⁸⁵ S1, S2: - Zîrâ, icmâl-i kayyûmiyye, kemâl-i vechi üzere ancak “Muhammedün Râsûlullah” kelimesini zam ile olur.

وكيفيته Ya‘ni kalb ile nefy ü isbât zikrinin keyfiyyeti, ان يلتصق اللسان ya‘ni lisânını damâğına²³⁸⁶ mülâsık kılıp, üst dişlerini²³⁸⁷ altındaki²³⁸⁸ dişlerin²³⁸⁹ üzerine [40^b] ve üst dudâğın alt dudâğın²³⁹⁰ üzerine yapıştırıp, كالاول ism-i zâtta zikr olunan keyfiyyet gibi. نفس تحت السرة²³⁹¹ ويحبس Ve zâkir nefesini cevfine alıp, lâkin tazyîk mertebesi habs etmeyerek habs²³⁹² ede. Ve ondan gözlerini²³⁹³ yumup ahz etmek,²³⁹⁴ zikre kemâl-i teveccüh hâsıl olmasına bâdî olur ve ziyâde dikkat²³⁹⁵ olur.²³⁹⁶

ويتخيل منها Dahi²³⁹⁷ göbeğinden ya‘ni cevfinden,²³⁹⁸ لا ya‘ni²³⁹⁹ “ Lâ ilâhe illallah”da²⁴⁰⁰ olan “Lâ” kelimesini, göbeği²⁴⁰¹ üzere²⁴⁰² bir haysiyyette vaz‘ını tahayyül ede²⁴⁰³ ki, göbeği ona kürsü ola ve iki tarafından الى منتهى الدماغ dimâğın²⁴⁰⁴ nihâyetine med edip çeke ve bu hâlde hüsn ve²⁴⁰⁵ kubhdan, zât-ı Haktan mâsivâsının maksûdiyyetinin nefyini mülâhaza ede. ومنه Ve ondan sonra, dimâğın muntehâsından الى يتخيل²⁴⁰⁶ Ya‘ni “Lâ ilâhe illallah”da²⁴⁰⁷ olan “ilâhe” kelimesini alıp, الى الكتف الايمن ya‘ni sağ omuzuna nihâyet buldura ve bu hâlde zât-ı Haktan gayrinin maksûdiyyetini nefy ve bâtıl olduğunu²⁴⁰⁸ mülâhaza ede.

²³⁸⁶ A: mülâsık damâğına kılıp,

²³⁸⁷ S1, S2: dişleri

²³⁸⁸ A: altındaki

²³⁸⁹ S1, S2, A: dişlerinin

²³⁹⁰ S2: dudâğının ; A: dudâğın

²³⁹¹ Bütün nüshalarda “ينحبس” şeklinde geçmekte olup, anlam bütünlüğü açısından Arapça metinde geçen bu kelimeyi kullandık.

²³⁹² S1, S2, A: tahfifle habs-i nefes ede.

²³⁹³ B: gözlerin

²³⁹⁴ S1, S2, A: + ile

²³⁹⁵ B: - bâdî olur ve ziyâde dikkat

²³⁹⁶ B: evlâdır.

²³⁹⁷ A: - dahi

²³⁹⁸ S1, S2, A: cevfinde

²³⁹⁹ S1, S2: - لا ya‘ni

²⁴⁰⁰ S1, S2, A: kelimesinde

²⁴⁰¹ S1, S2, A: göbeğinden

²⁴⁰² S1, S2, A: - üzere

²⁴⁰³ S1, S2, A: eyleye

²⁴⁰⁴ S1: - dimâğın ; S2, A: dimâğ

²⁴⁰⁵ S2: - ve

²⁴⁰⁶ S1, S2: تخيل

²⁴⁰⁷ B: - da

²⁴⁰⁸ B: olduğun

ومنہ Ya‘ni bundan sonra sağ ketifinden الا الله kelimesini tahayyül edip, الى القلب kalbine nihâyet ettire ve urûk-ı nûrâniyye tahayyül²⁴⁰⁹ hasebiyle ede²⁴¹⁰ ve cevfinde habs ettiği nefes-i dâire ile kalbin re’sine²⁴¹¹ darb ede ve bu halde zât-ı Hakkın maksûdiyyetini mülâhaza ede.

على محال²⁴¹³ اللطائف كلها [41^a] فيحيط²⁴¹² Dahi bu tahayyülât-ı selâsenin küllîsi letâif-i mezkûrenin mahallerini ihâta ede. Ya‘ni “Lâ” kelimesinin sûret-i ma‘kûsesi ki, göbeğinden ahz olunmuş idi, ol sûreti aks edip, bu def‘a da dimâğıyla ketifi beynini kürsî edip “Lâ” kelimesinin iki tarafını kalbe doğru med edip çeke.

ويلا خط Dahi zâkir bu tahayyülât ile bile معناها “Lâ ilâhe illallah” kelimesinin²⁴¹⁴ ma‘nâsını mülâhaza ede. بأن لا مقصود الا ذات الله. Ya‘ni kelime-i tevhîdin ma‘nâsı²⁴¹⁵ ki.²⁴¹⁶ “Bir maksûd yoktur, illâ zât-ı Hak maksûddur”, ya‘ni ma‘nâ tarîkiyle mülâhaza ede. Ve bu ma‘nâyı mülâhaza sebebiyle, zâkirin kalbi zât-ı Hakkın mâsivâsından munkatı‘ olur ve ol zâkirde²⁴¹⁷ zât-ı Mukaddeseye taalluk zâhir olur. Ve bu kelimedede her ne kadar zât-ı Haktan mâsivânın ma‘bûdiyyetini nefy maksûd ise dahi, zâkir olan zât-ı Haktan mâsivânın maksûdiyyetini nefy mülâhaza ede.

²⁴⁰⁹ S1, S2: tahayyülü ;A: tecellî

²⁴¹⁰ S1, S2: - ede

²⁴¹¹ S1, S2: verâsına ; A: arasına

²⁴¹² S1, S2: ويحيط

²⁴¹³ B: مجال

²⁴¹⁴ A: kelimesini

²⁴¹⁵ S1, S2: ma‘nâsına

²⁴¹⁶ S1, S2: - ki

²⁴¹⁷ S1, S2: - zâkirde

فإن نفي المقصودية ابلغ Zîrâ maksûdiyyeti²⁴¹⁸ nefy etmek, ma'bûdiyyeti²⁴¹⁹ nefyden eblağdır.²⁴²⁰ مقصود²⁴²² كل معبود²⁴²¹ لان Zîrâ her şey ki ma'bûd ola, maksûd olmak lâzım gelir²⁴²³, gerek ma'bûd-u bi'l-hak olsun, gerek ma'bûd-u bi'l-bâtıl olsun. Öyle ise zât-ı Haktan gayri ma'bûd yoktur demekle,²⁴²⁴ zât-ı Haktan gayri maksûd yoktur demek lâzım gelmez.

وان لم ينعكس Her ne kadar bunun aksi ki: Her şey ki maksûd olmaya, ma'bûd olmaz.²⁴²⁵ Ya'ni zât-ı Haktan gayri maksûd yoktur demek, zât-ı Haktan [41^b] gayri ma'bûd yoktur demeyi müstelzimdir. Zîrâ her²⁴²⁶ ma'bûd maksûddur, ammâ her maksûd ma'bûd değildir. Bu sûrette ma'bûd, ehass-ı mutlak ile ehastır, maksûd-i eamdır. Eammin nakîzi, ehassın²⁴²⁷ nakîzini²⁴²⁸ müstelzimdir.²⁴²⁹

وفي آخرها Ve dahi “Lâ ilâhe illallah” kelimesinin âhirinde محمد رسول الله ya'ni bu kelimeyi²⁴³⁰ tahayyül eyleye. Ve bu kelimenin tahayyülünde, tahayyül haysiyyetinden²⁴³¹ zikri,²⁴³² kalbin cânib-i yemînine meyl ettire. ويريد به Dahi “Muhammed Resûlullah” zikriyle, بالتقيد²⁴³³ Nebî aleyhi's-salâtü ve's-selâm hazretlerine cemî'-i ahvâlinde ve makâmâtında, zâhir²⁴³⁴ ve bâtın hasebiyle tâbi' olmağı murâd eyleye ki, hattâ ol makâmât ve ahvâle vusûl²⁴³⁵ âsân²⁴³⁶ ola. Zîrâ, sâlik olan²⁴³⁷ bir kemâle aslâ²⁴³⁸ vâsıl olamaz,²⁴³⁹ illâ Nebî aleyhi's-selâma²⁴⁴⁰ ittibâ' ile vâsıl olur.

²⁴¹⁸ S1, S2, A: maksûdiyyetini

²⁴¹⁹ S1, S2, A: ma'bûdiyyetini

²⁴²⁰ A: + Zîrâ maksûdiyyeti

²⁴²¹ * Bütün Arapça nüshalarda لا şeklinde geçmektedir, fakat anlam bütünlüğü açısından Arapça metindeki ibâreyi kullandık.

²⁴²² S1: معبود

²⁴²³ * Bütün nüshalarda “gelmez” şeklinde geçmektedir, fakat anlam bütünlüğü açısından bu ibâreyi kullandık.

²⁴²⁴ B: demek

²⁴²⁵ S1: + olmaz [Kelime tekrarı yapılmış.]

²⁴²⁶ A: - her

²⁴²⁷ S1, S2: - nakîzi, ehassın

²⁴²⁸ B: nakîzetini

²⁴²⁹ * Arapça metinde bu cümle “Eammin nefyi, ehassın nefyini müstelzimdir.” olarak geçmektedir.

²⁴³⁰ S1, S2: kelime ; B: kelimemi

²⁴³¹ S1, S2: haysiyyetinde ; A: haysiyyetindir

²⁴³² S2: zikr

²⁴³³ S1, S2, A: التقيد

²⁴³⁴ S2: zâhiren

²⁴³⁵ S1, S2, A: vâsıl

²⁴³⁶ S1, S2, A: insân

ويكرها Dahi “Lâ ilâhe illallah, Muhammedün Resûlullah” kelimesini
على قدر قوة النفس huzûra mâni‘ ve mahal olan, habs-i nefesten, nefesine müzâyeka
getirmeksizin, kuvveti ve kudreti kadar tekrâr eyleye.

ويطلقه Ve dahi huzûra hâle veren tezâyukun²⁴⁴¹ husûlu sebebiyle,²⁴⁴²
zâkir olan²⁴⁴³ nefesini من الفم ya ağzından veyâhûd enfinden, kangisinden murâd eder
ise muhayyer olarak, على الوتر üç yâ beş²⁴⁴⁴ yâ²⁴⁴⁵ yedi, hâsılı yirmi bir adedine
varıncaya²⁴⁴⁶ kadar, vitr adedinden birine vâsıl oldukda nefesini ıtlâk eyleye,
ya‘ni koyuvere.

Ve dahi reîsü’t-tarîka Hâce²⁴⁴⁷ Muhammed²⁴⁴⁸ [42^a] Bahâeddîn²⁴⁴⁹ kuddise
sirruh hazretleri buyurdular ki: Aded-i vitr üzere²⁴⁵⁰ habs-i nefes,²⁴⁵¹ nefy ü²⁴⁵² isbâtta
emr-i lâzım değildir. Lâkin²⁴⁵³ fâidesi budur ki: Sadırda²⁴⁵⁴ inşirâh peydâ²⁴⁵⁵ eder²⁴⁵⁶ ve
kalbe²⁴⁵⁷ itmînân gelir²⁴⁵⁸ ve halâvet-ı rûhaniyye hâsıl olur ve havâtır müntefiye olur.
Ve²⁴⁵⁹ ammâ aded-i vitre mürââtın fâidesi, hâtır²⁴⁶⁰ tefrikadan halâs edip,²⁴⁶¹ havâtır²⁴⁶²
cem²⁴⁶³ olur.

²⁴³⁷ S1, S2, A: + aslâ

²⁴³⁸ S1, S2, A: - aslâ

²⁴³⁹ S1, S2: olmaz

²⁴⁴⁰ B: selâm

²⁴⁴¹ S2: tebdâbikin

²⁴⁴² S2: hasebiyle

²⁴⁴³ A: + zâkir olan [kelime tekrârı yapılmış.]

²⁴⁴⁴ A: şende

²⁴⁴⁵ S2: yâhûd

²⁴⁴⁶ B: varınca

²⁴⁴⁷ B: Şeyh

²⁴⁴⁸ A, B: - Muhammed

²⁴⁴⁹ S1: + Şâh-ı Nakşbende ; S2, A: + Şâh-ı Nakşbend

²⁴⁵⁰ A: - üzere

²⁴⁵¹ S1, S2, A: nefesle

²⁴⁵² A: - ü

²⁴⁵³ S1, S2, A: velâkin

²⁴⁵⁴ B: Sadır

²⁴⁵⁵ S1, S2: peydâh

²⁴⁵⁶ S1, S2, A: olur

²⁴⁵⁷ S1, S2: kalbine

²⁴⁵⁸ A: - gelir

²⁴⁵⁹ S1, S2, A: - ve

²⁴⁶⁰ A: hâtır

²⁴⁶¹ B: bulup

²⁴⁶² S1, S2, A: hâtır

²⁴⁶³ S1, S2, A: + hâsıl

ويقول Ve dahi zâkir olan, nefesini ıtlâk²⁴⁶⁴ ettikten sonra, kalbi ile veyâhûd²⁴⁶⁵ lisânıyla, اللهم²⁴⁶⁶ انت مقصودي ورضاك مطلوبي diye. Ya‘ni bu kelime-i tayyibeyi: **“Zikirden matlûbum senin rızânı kesbdır ve maksûdum senin²⁴⁶⁷ zâtındır.”** Ve dahi bu kelâm, gayrın maksûdiyyetini ve gayrın melîh ve kabîhden havâtır nefyi²⁴⁶⁸ ifâde eder ve zikri Allah teâlâyâ hâlis²⁴⁶⁹ kılar ve kalbde Hakkın mahbûbiyyetini ve maksûdiyyetini mûris olur. Ve eğer zâkir olan bu kelâmın tahakkukunu²⁴⁷⁰ ya‘ni ma‘nâsını fehm edemez ise dahi,²⁴⁷¹ gene²⁴⁷² ancak meşâyiha taklîd ile ma‘nâsını bilmeyerek söyleye, sonra tadrîc²⁴⁷³ ile²⁴⁷⁴ ma‘nâsını²⁴⁷⁵ tahakkuk eder.

²⁴⁷⁶كما يتخيل Ya‘ni zâkir²⁴⁷⁷ بعد كل تهليل her bir tehlîlden sonra tahayyül ettiğî gibi bu kelâmı dahi tahayyül ede. فاذا استراح Dahi zâkir nefsinin habsten ıtlâk ettikten sonra bir başka nefese şurû‘ eder ve sâbıkta olduğı gibi nefesini cevfinde habs [42^b] eder.²⁴⁷⁸ Ondan sonra kelime-i tevhîdin zikriyle iştigâl eder ve kelime-i tevhîdi habs-i nefes tarîkiyle nefesinin kudreti mikdârı tekrâr eder. Ve ondan sonra²⁴⁷⁹ bir vitr aded ya‘ni tek aded üzerinde²⁴⁸⁰ vakf eder. Nitekim evvelki nefeste²⁴⁸¹ işlediğı gibi böylece devâm eder.

²⁴⁶⁴ S2: koyuverdikten sonra,

²⁴⁶⁵ S1, S2, A: yâhûd

²⁴⁶⁶ B: - اللهم

²⁴⁶⁷ A: senindir

²⁴⁶⁸ S1, S2, A: nefy

²⁴⁶⁹ S1, S2: - hâlis

²⁴⁷⁰ S1, S2, A: tahkîkini

²⁴⁷¹ S1, S2, A: - dahi

²⁴⁷² B: - gene

²⁴⁷³ S1, S2: tadrîce

²⁴⁷⁴ S1, S2: - ile

²⁴⁷⁵ S1, S2: ma‘nâsı

²⁴⁷⁶ B: بتخيل

²⁴⁷⁷ B: zikr

²⁴⁷⁸ S1, S2: - ve sâbıkta olduğı gibi nefesini cevfinde habs eder.

²⁴⁷⁹ S2: - Ve ondan sonra

²⁴⁸⁰ S2: üzere

²⁴⁸¹ S1, S2: - evvelki nefeste

²⁴⁸² Ya‘ni lâkin bir nefesin hurûcu beyni ile ²⁴⁸³ ما بين النفسين ²⁴⁸⁴ لكن يراعى ²⁴⁸⁵ بل يبقى التخيل على حاله ²⁴⁸⁶ Belki bu tahayyül, inkıtâ‘sız ol onda kalbini tahayyülden gaflet etmemeye mürâât ve ihtimâm eder. ²⁴⁸⁷ Hattâ iki nefesin birbirinden ²⁴⁸⁸ inkıtâ‘ı hâli üzere bâkî ola. ²⁴⁸⁹ الاستمرار ²⁴⁹⁰ Hattâ iki nefesin birbirinden ²⁴⁹¹ inkıtâ‘ı beyninde maksûd olan istimrâra hâlel vâki‘ olmaya. ²⁴⁹² فإذا انتهى العدد ²⁴⁹³ Ya‘ni kaçan ki şurût-i mezkûre üzerine ²⁴⁹⁴ تظهر النتيجة ²⁴⁹⁵ aded-i mezbûr yirmi bir adedine ²⁴⁹⁶ nihâyet buldukda, ²⁴⁹⁷ kelime-i tevhîdin ²⁴⁹⁸ netîcesi zuhûr eder. Ya‘ni kaçan ki yirmi bir aded kelime-i tevhîdi bir nefeste zikre kuvvet hâsıla ²⁴⁹⁹ ola, ²⁵⁰⁰ netîce zâhire ²⁵⁰¹ olur. ²⁵⁰²

Ve dahi netîcenin zuhûru bu adede muhtas değildir. Zîrâ sâir vitr adedlerde dahi netîcenin zuhûru câizdir. Lâkin meşâyih-i izâm kaddesallahu esrârahum netîcenin zuhûrunu bu adede ta‘yîn etmeleri, ²⁴⁹⁴ ekseriyâ zuhûr ²⁴⁹⁵ bu adede bulunduğu içindir. Zîrâ, bu yirmi bir ²⁴⁹⁶ adedinde, on aded vitrlr cem‘ olmuştur: ²⁴⁹⁷ [43^a] Zîrâ yirmi birin ²⁴⁹⁸ içinde, üç yedi ²⁴⁹⁹ ve yedi üç cem‘ olmuştur. Ve üç ile yedi dahi ²⁵⁰⁰ aşere-i kâmilede. ²⁵⁰¹ Ve ²⁵⁰² aşere-i kâmilede, erbâb-ı mükâşefe indlerinde sırr-ı azîm vardır. Nitekim Kur’ân-ı Kerîm’de, Hak subhanehu ve teâlâ bir mahalde: ﴿تِلْكَ عَشْرَةٌ كَامِلَةٌ﴾ (Bakara, 2/196). [tam on gün] ve bir mahalde: ﴿وَأَتَمَمْنَاهَا بِعَشْرِ﴾ (A‘râf, 7/142). [onu bir on ile tamamladık] buyurmuştur. Birinde aşereyi “kemâl” ile ve birinde “itmâm” ile tavsîfde kemâline ve tamâmına îmâ buyurmuştur.

²⁴⁸² S1, S2: براعى

²⁴⁸³ S1, S2: انفسين

²⁴⁸⁴ S1: لنيل

²⁴⁸⁵ S1, S2: يحل

²⁴⁸⁶ S1, S2, A: biri birinden

²⁴⁸⁷ S1, S2: aded

²⁴⁸⁸ B: bula

²⁴⁸⁹ A: + bir nefesde zikre kuvvet hâsıla ola, netîce-i zâhir [alt satır, üst satırla karışmış.]

²⁴⁹⁰ S1, S2: hâsıl

²⁴⁹¹ B: olub

²⁴⁹² S1: zâhir ; S2: - zâhire

²⁴⁹³ S1, S2: oldur.

²⁴⁹⁴ S2: etmeler

²⁴⁹⁵ S2: zuhûr

²⁴⁹⁶ B: - bir

²⁴⁹⁷ A: - Zîrâ, bu yirmi bir adedinde, on aded vitrlr cem‘ olmuştur:

²⁴⁹⁸ B: bir

²⁴⁹⁹ A: - yedi

²⁵⁰⁰ B: - dahi

²⁵⁰¹ S1, S2: kâmilede

²⁵⁰² S2: - aşere-i kâmilede ve

وهي Ve dahi bu netîce-i kelîme-i tevhîd, نسبتهم Nebî aleyhi's-salâtü ve's-selâm hazretlerine telakkî ve kabûl ile vâsıl²⁵⁰³ olan meşâyih-i Nakşbendiyyenin müteselsile olan²⁵⁰⁴ nisbetleridir. من الذهول Zât-ı Haktan cemî'-i mâsivâsını nisyân etmek gibi, والإستهلاك dahi zât-ı Hakkın envâr-ı kayyûmiyyesini²⁵⁰⁵ cemî'-i eşyâda müşâhede etmede müstâğrak olmak gibi.²⁵⁰⁶

وإن لم تظهر Ve²⁵⁰⁷ eğer yirmi adedine müntehî oldukta²⁵⁰⁸ netîce zuhûr etmez ise, فيما²⁵⁰⁹ bu netîcenin zuhûr etmemesi, من الخلاف في الادب âdâbda muhâlefet²⁵¹⁰ vâki²⁵¹¹ olması sebebindendir. Ve dahi “âdâb”, “edeb”in cem'idir. Edebten murâd, bir haysiyyet ile ahkâm-ı şer'iyeyi muhâfaza etmesidir ki, abd-i mezbûr üzerine şerîatta ve âdâb-ı²⁵¹² tarîkat-ı Nakşbendiyyede câiz olmayan bir şey²⁵¹³ cârî olmaya.

Ve Âdâb-ı²⁵¹⁴ tarîkat budur ki: Şerîata²⁵¹⁵ ve sünnet-i seniyyeye mütâbaat üzerine ictihâd ve azîmet ile amele iştigâl ve bid'at ve ruhsattan ictinâb ve ehl-i hevâ [43^b] ve battâlînden ihtirâz ve kelâmın fazlasını ve kesret-i taâmı ve menâmı terk etmek ile kemâl-i temessüktür.²⁵¹⁶ Ve kezâlik gayrın²⁵¹⁷ taâmını ekl etmeyip, dâima inkisâr-ı kalb ile ancak Allah teâlâyâ fakrını ve aczini²⁵¹⁸ izhâr²⁵¹⁹ ve cemî'-i umûrunda Allah teâlâdan ilticâ ile ve dâr-ı gurûr olan ehl-i dünyâdan tama'ını kat' edip, hakkında mukadder²⁵²⁰ olana râzı olmak²⁵²¹ ile olur.

²⁵⁰³ A, B: vâsile

²⁵⁰⁴ B: - olan

²⁵⁰⁵ B: kabûliyyesini

²⁵⁰⁶ S1, S2: - والإستهلاك dahi zât-ı Hakkın envâr-ı kayyûmiyyesini cemî'-i eşyâda müşâhede etmede müstâğrak olmak gibi.

²⁵⁰⁷ S1, S2, A: - ve

²⁵⁰⁸ S1, S2, A: + sâlike

²⁵⁰⁹ S1, S2, A: فيما

²⁵¹⁰ A: + muhâlefet [kelime tekrârı]

²⁵¹¹ B: vâk'a

²⁵¹² S1, S2, A: edeb-i

²⁵¹³ S1, S2, A: nesne kendinden

²⁵¹⁴ S1, S2, A: edeb-i

²⁵¹⁵ A: şerîat

²⁵¹⁶ S1, S2: temessükte

²⁵¹⁷ S1, S2: - gayrın

²⁵¹⁸ B: - ve aczini

²⁵¹⁹ S2: izhâra

²⁵²⁰ S1: + der

²⁵²¹ B: olmağla olur.

Ve dahi ma'lûm ola ki, her bir kimse ki kelime-i tevhîd zikrinde mücâhede edip ve mücâhedesini müfîd olmayıp netîce zuhûr etmez ise, sana²⁵²² ma'lûm ola ki, ol²⁵²³ sâlikin zikr olunan âdâbdan birinde hilâf ve hâlel vâki' olmuştur.²⁵²⁴ Zîrâ edebde²⁵²⁵ hilâfın vukûu, hâssiyette²⁵²⁶ zararı²⁵²⁷ iktizâ eder, her ne kadar ihtilâf²⁵²⁸ ednâ şeyle²⁵²⁹ bile ise.

فليستأنف Ya'ni böyle olan zâkir,²⁵³⁰ şeyhinden tecdîd-i ahd²⁵³¹ ile mübtedî gibi²⁵³² kelime-i tevhidde²⁵³³ mücâhede-i zekiyye-i mestûreye evvel emirden tekrâr ibtidâ²⁵³⁴ etsin. وليطبق القول والفعل Kendinden sâdır olan kavlini ve fi'lini, مضمون الذكر zikrin mazmûnu olan zât-ı Hakkın maksûdiyyetine mutâbık etsin. عملاً واعتقاداً واتباعاً Ya'ni zâkir olan, amelinin ve i'tikâdının ve ittibânının²⁵³⁵ cemî'sinde zât-ı Hakkın maksûdiyyetini kasd edip, zât-ı Haktan gayri maksûdâtı kasd etmemek ile mazmûn-ı zikre tatbîk etmiş olur.

فإن المقصودية فيما سواه Zîrâ zât-ı Hakkın mâsivâsının [44^a] maksûdiyyetini zâkirin kalbinde bâkî kalıp, kelime-i tevhîd ile müntefi olmaz ise, veyâhûd kavilden ve fi'ilden, meşâyih-i Nakşbendiyyeye olan nisbetin hilâfı²⁵³⁶ olan bir şey²⁵³⁷ اذ كان ثابتاً في الواقع nefsü'l-emirde sâbit olsa, لزوم الكذب zâkirin "Lâ ilâhe illallah, Muhammedün Resûlullah" ile²⁵³⁸ zikrinden kizb lâzım gelir.

²⁵²² B: selekler [muhtemelen kelime yanlış yazılmış.]

²⁵²³ S1: - ki ol ; S2: - ol

²⁵²⁴ A: + Zîrâ âdâbdan birinde hilâf ve hâlel vâki' olmuştur. [satır tekrârı yapılmış.]

²⁵²⁵ S2: + ve ; A: âdâbdan

²⁵²⁶ A: hâssiyetinde

²⁵²⁷ S1, S2: zurûrî

²⁵²⁸ S1: ihtilâli ; S2, A: ihtilâl

²⁵²⁹ S1, S2, A: şey ile

²⁵³⁰ A: zât eğer

²⁵³¹ S1, S2: uhde

²⁵³² S1, S2, A: + yeniden

²⁵³³ S1, S2: tevhîdi

²⁵³⁴ A, B: ibdâ

²⁵³⁵ A, B: ittibâm

²⁵³⁶ S2: hilâfına

²⁵³⁷ B: şeyde

²⁵³⁸ A: - ile

Zîrâ bu zâkir eğer sıdk²⁵³⁹ tarîkiyle bu kelimeyi zikr etmiş olsa idi, maksûdu ancak Allah teâlâ olur idi ve tâbi‘ olduğu, cemî‘-i ahvâlinde ve ef‘âlinde ve akvâlinde Peygamber aleyhi’s-salâtü ve’s-selâm olur idi. Ve dahi hadîs-i²⁵⁴⁰ kudsîde vârid oldu ki: “اذا قلت لا اله الا الله²⁵⁴¹ وانت عابد هواك²⁵⁴² وذرهمك ودينارك ماذا يكون جوابك كذبت يا عبدي لم تقول مالم“²⁵⁴³ [“Lâ ilâhe illallah” deyip, hevâna ve dirhemine ve dînarına ibâdet edici olduğunda, cevâbın ne olur? Yalan söyledin ey kulum. Niye olmayan şeyi söylüyorsun?] Ya‘ni: “Lâ ilâhe illallah²⁵⁴⁴” deyip, hevâna ve dirhemine²⁵⁴⁵ ve dînârına ibâdetde olsan, sana benim taraf-ı ulûhiyyetimden: “Ey abdim! Kalbinde olmayan şeyi niçin²⁵⁴⁶ söylersin?” diye cevâp veririm.

فليس Ya‘ni böyle olan zâkir, ²⁵⁴⁷بصادق kelime-i tevhîd ile zikrinde sâdık değildir. Zîrâ kavlinde ve fi‘linde, vukû‘a gelen zikrin mazmûnuna mutâbık olmamıştır. Zîrâ zikrin²⁵⁴⁸ mazmûnu: Hakkın mâsivâsının maksûdiyyeti bâkî kalmayıp, cemî‘-i ahvâlinde Nebî aleyhi’s-salâtü ve’s-selâma ittibâ‘nın sâbit olmasıdır. ولاحصر Ve netîcenin [44^b] hâsıla²⁵⁴⁹ olmasında bu kelime-i tayyibenin zikri لا في العدد bu yirmi bir adedinde hasr yoktur.

²⁵³⁹ A: siddîk

²⁵⁴⁰ A: - hadîs-i

²⁵⁴¹ * الله kelimesi bütün nüshalarda atlanmış olup, Arapça metinde bulunmaktadır.

²⁵⁴² S2: هزاك

²⁵⁴³ Bu hadisin kaynağını bulamadık.

²⁵⁴⁴ S1, S2, A: - illallah

²⁵⁴⁵ S1, S2: dirhemine

²⁵⁴⁶ A: için

²⁵⁴⁷ S2: بصادقاً

²⁵⁴⁸ S1, S2, A: zâkirin

²⁵⁴⁹ S1, S2: hâsıl

Zîrâ erbâb-ı zikirden bir zât-ı şerîften nakl olundu ki, kelime-i²⁵⁵⁰ tevhîd ile habs-i nefeste, bin bir adedi bir nefeste²⁵⁵¹ edâ etmiştir.²⁵⁵²

حق الجهاد bu kelime-i tayyibede فيه Kaçan ki zâkir, فاذا جاهد Hakkın mâsivâsından maksûdiyyeti nefy²⁵⁵³ ve Hakkın maksûdiyyetini isbât ve kendinden sâdır olanın cemî‘si kavlinde ve fî‘linde ve i‘tikâdında ve ittibâ‘ında mazmûn-i zikre mutâbık olmak tarîkiyle ki, hak cihâd bundan ibârettir, bu hak cihâd ile mücâhede etse, وانتفى المنفى “Lâ ilâhe”²⁵⁵⁴ ile nefy²⁵⁵⁵ ettiği²⁵⁵⁶ Hakkın²⁵⁵⁷ mâsivâsının maksûdiyyeti kendisinden²⁵⁵⁸ müntefî olsa ثبت المثبت²⁵⁵⁹ ve “illallah” ile isbât ettiği Hakkın maksûdiyyeti kendüde²⁵⁶⁰ sâbit olsa وظهرت النتيجة ve meşâyih indinde müselsele²⁵⁶¹ olan zuhûl ve istihlâk nisbeti zâhir olsa, تصح له bu sıfât ile muttasıf olan zâkir için, المراقبة bu netîcenin zuhûru indinde murâkabe etmek sahîh olur.

²⁵⁵⁰ S1, S2, A: bir kere nefesini habs edip, bin bir aded kelime-i tevhîdi eylemek bu gürûhun ba‘zısına nasîb olmuştur.

²⁵⁵¹ **Hâşiye:** S1: Bu şerhle işâret olunan rivâyât muharrire bilâ ihtiyâr tahrîr eylemek vâkı‘ olmuştur. Afv o.. [yazı silinmiş] fi‘r-Reşehât ;
S2, A: Bu şerhle işâret olunan rivâyât muharrire bilâ ihtiyâr tahrîr eylemek vâkı‘ olmuştur. Afv oluna. Kemâ zükira fi‘r-Reşehât.

²⁵⁵² S1, S2, A: + Hattâ akşâmdan nefesini habs edip, ol bir nefeste kelime-i tevhî zikr ederek sabâha dâhil olmuş sâlik dahi ba‘zı sâlikte vâkı‘ olmuştur diye takrîr vardır.
Cümleden biri: Hâce Muhammed Pârsâ kuddise sirruh hazretleri, mescîd-i şerîfte cemâatle yatsı namâzını edâ edip, câmi‘-i şerîften hurûc edip, câmi‘-i şerîfin sûfesinde asâsına dayanıp, fukarâsına birkaç kelimât nasîhat edip, kıyâmen ale’s-sabâh zikr-i meşrûh üzere murâkib olup, sabâh vakti duhûl eyledikde, ol âbdest ile câmi‘-i şerîfe girip, edâ-i salât edip ve salât-ı işrâkı dahi ed edip, ba‘dehu harem-i letâfetlerine gitmek, kendilerin âdet-i müstemirreleri imiş.

²⁵⁵³ S1, S2, A: + ile

²⁵⁵⁴ B: Hakkın “Lâ ilâhe”

²⁵⁵⁵ B: nağmen

²⁵⁵⁶ S1: ittüb ; S2: idub ; B: yetdûkî [kelime yanlış yazılmış.]

²⁵⁵⁷ B: - Hakkın

²⁵⁵⁸ A, B: kendinden

²⁵⁵⁹ S2: - و

²⁵⁶⁰ B: - kendüde

²⁵⁶¹ S1, S2: silsile

وهي أن يلزم القلب Ya‘ni murâkabe şudur ki: Müşâhede tarîki üzere zâkirin kalbi, ²⁵⁶² اسم الذات معنى Zât-ı ²⁵⁶³ sırfa ve ²⁵⁶⁴ hurûf ²⁵⁶⁵ ve savt ve Arabiyye ve İbrâniyyeden mücerred ve cismiyyet ve cismâniyyetten ve cevheriyyet ve araziyyet ve keyfiyyet ve kemiyyetten münezzeh olan ism-i zât olan ²⁵⁶⁶ [45^a] Allah lafz-ı şerîfinin ma‘nâsına mülâzemet etmektir. ²⁵⁶⁷ على مفهوم الإيمان Ehl-i sünnet ve cemâat ehlinin zât-ı Bârî hakkında olan ²⁵⁶⁷ îmânın mefhûmu üzere olmak şartıyla. Ve dahi ehl-i sünnetin îmânının mefhûmu tahkîken: ²⁵⁶⁸ Allah teâlâ ilâh-ı Haktır, Evveldir ve Âhirdir, ²⁵⁶⁹ Zâhirdir ²⁵⁷⁰ ve Bâtındır, Vâhid, Ehaddır, Hayy, Alîm ve Mütেকellim, fa‘âlün limâ yürîddir. [Dilediğini yapandır.]

على طريق الإستغراق والإستهلاك İsm-i zâtın ma‘nâsında istiğrâk ve ²⁵⁷¹ istihlâk tarîki ²⁵⁷² üzere mülâzemet etmektir. ²⁵⁷³ بحيث لا ينفك القلب عنه ²⁵⁷⁴ Bir haysiyyet ile ki, ²⁵⁷⁵ kalbini cemî‘-i ²⁵⁷⁶ ahvâlinde ism-i zâtın ma‘nâsında ²⁵⁷⁷ istiğrâktan münfek olmaya. ²⁵⁷⁸ فإذا انتهى امره Kaçan ki ism-i zâtta ²⁵⁷⁸ istiğrâkta ve istihlâkta kalbin hâli, ²⁵⁷⁹ إلى انتفاء العلم kendini ²⁵⁸⁰ bilmekten geçmeye nihâyet bula.

²⁵⁶² S1, S2: معنا

²⁵⁶³ S1, S2: zât

²⁵⁶⁴ S1, S2: - sırfa ve

²⁵⁶⁵ S1, S2: hurûfa

²⁵⁶⁶ S1, S2, A: ki

²⁵⁶⁷ B: - olan

²⁵⁶⁸ S1, S2, A: tahkîk

²⁵⁶⁹ A: + ve

²⁵⁷⁰ S2: Zâhir

²⁵⁷¹ S2: ve‘l-istihlâk

²⁵⁷² B: tarîk

²⁵⁷³ A: ينفك

²⁵⁷⁴ A: منه

²⁵⁷⁵ S1, S2: - ki ; B: + zâkirin

²⁵⁷⁶ A: + mâsivâ

²⁵⁷⁷ S1, S2, A: ma‘nâsından

²⁵⁷⁸ S1, S2: zâtında

²⁵⁷⁹ S1, S2: - hâli

²⁵⁸⁰ S1: kendi ; A: kendi kalbini ; B: kendi kalbi

مطلقاً Ya‘ni bir haysiyyetle ki, kendi²⁵⁸¹ nefsinı ve gayrını şuûrdan²⁵⁸² ve histen aslâ bâkî kalmaya. Zîrâ kalb bu makâmda, cehl-i tâm ve adem-i mutlak ile muttasıf ola. حصل له Bu takdîrce böyle olan kalbe الفناء²⁵⁸³ مبادي fenâ fillah mebdâfisi olan gaybet ve sekr ve adem gibiler²⁵⁸⁴ hâsıl olur.

يسوغ له Bu mebdâfinin kalbde husûlu indinde, öyle olan zâkir²⁵⁸⁵ için, الذكر اللسان بلا اله الا الله “Lâ ilâhe illallah” kelimesiyle²⁵⁸⁶ lisânında²⁵⁸⁷ zikir etmek câiz olur. Lâkin şeyh-i [45^b] kâmilin izniyle. Ve²⁵⁸⁸ bu hinde zâkir bu kelime ile zikir etdükde,²⁵⁸⁹ cemî‘-i mevcûdâtın nefyini ve Hak subhânehû ve teâlânın vücûdunu isbâtı mülâhaza eder.²⁵⁹⁰ Zîrâ bu makâm, Hakkın gayrısının vücûdunu nefy ve Hak subhânehû ve teâlânın vücûdunu²⁵⁹¹ isbât makâmıdır.

Ammâ evvelki makâm, bu makâmın hilâfınadır.²⁵⁹² Zîrâ evvelki makâm,²⁵⁹³ Hakkın gayrısının maksûdiyyetini nefy ve Hak subhânehû ve teâlânın maksûdiyyetini isbâttır.²⁵⁹⁴ Ammâ bu makâmda, gayrının vücûdunu nefy ve vücûd-ı Hakkı isbâttır.²⁵⁹⁵

²⁵⁸¹ S1, S2: kendi

²⁵⁸² A: şuûrun

²⁵⁸³ S1, S2: مباد

²⁵⁸⁴ B: gibil [kelime bir harf eksik yazılmış.]

²⁵⁸⁵ A: ancak zikir

²⁵⁸⁶ S1, S2, A: + zâkir

²⁵⁸⁷ S1, S2, A: lisânıyla

²⁵⁸⁸ S1, S2: - ve

²⁵⁸⁹ S1, S2: - zikir etdükde

²⁵⁹⁰ **Hâşiye:** S1,S2: Ya‘ni evvelki makâmda, “Lâ ilâhe illallah” demek “Lâ maksûde illallah” idi ve bu makâmda “Lâ mevcûde illallah” demek olur. (**minhu**)

²⁵⁹¹ S1, S2: - ve Hak subhânehu ve teâlânın vücûdunu

²⁵⁹² A: - bu makâmın hilâfınadır. Zîrâ evvelki makâm ;

B: + Zîrâ makâm-ı evvel, yâni evvelki makâmda “Lâ ilâhe illallah” demek “Lâ maksûde illallah” demektir. Ve bu makâmda “Lâ mevcûde illallah” demektir.

²⁵⁹³ B: - Zîrâ evvelki makâm,

²⁵⁹⁴ S1, S2, A: isbat idi.

²⁵⁹⁵ A: + Ya‘ni evvelki makâmda “Lâ ilâhe illallah” demek “Lâ maksûde illallah” demek idi. Bu makâmda “Lâ mevcûde illallah” demek olur.

Ve zikr-i lisânînin keyfiyeti: Zâkir olan bu kelime-i tayyibeyi²⁵⁹⁶ zikrinde, a‘zâsını tahrîk ve yemîn ve şimâline meyilden ictinâb ede. Ve “**Lâ**” kelimesini sürrenin²⁵⁹⁷ ya‘ni göbeğin üstünden alıp,²⁵⁹⁸ iki tarafını sağ memesi altına²⁵⁹⁹ çekip ve “**ilâhe**” kelimesini iki tarafına muttasîle olarak memenin altına alıp ve ondan sonra²⁶⁰⁰ “**illallah**” kelimesini²⁶⁰¹ sağ memesinin altından²⁶⁰² kalbine darb²⁶⁰³ ede ve “**Lâ mevcûde illallah**” ma‘nâsını mülâhaza ede.

Ve dahi zikr-i lisânî için bir keyfiyet-i uhrâ dahi vardır ki: “**Lâ**” kelimesini sağ memesi²⁶⁰⁴ altından alıp,²⁶⁰⁵ memenin altını ona kürsî eyleye ve iki tarafın birini kalbe ve âharını²⁶⁰⁶ surreye ya‘ni göbeğe²⁶⁰⁷ med ede [46^a] ve “**ilâhe**” kelimesini yine sağ memenin altından²⁶⁰⁸ kürsîye²⁶⁰⁹ muttasîle olduğu halde alıp ve “**illallah**” kelimesini sağ memenin altından alıp darb²⁶¹⁰ ede. Lâkin evvelki tarîk bundan ahsendir. Zîrâ evvelki tarîkte zikir, ikinci tarîkten ziyâde te’sîr²⁶¹¹ eder.

²⁵⁹⁶ S1, S2, A: tayyibe

²⁵⁹⁷ S2: sürresi

²⁵⁹⁸ A: - alıp

²⁵⁹⁹ A: + ve üstüne olmasıdır.

²⁶⁰⁰ S2: - sonra

²⁶⁰¹ S1, S2, A: - “illallah” kelimesini

²⁶⁰² B: altına ala ve kalbi üzerine darb ede

²⁶⁰³ B: zarb [harf hatası yapılmış.]

²⁶⁰⁴ S1, S2: - sağ memesi ; A: - memesi

²⁶⁰⁵ A: + sağ

²⁶⁰⁶ S1: harını [bir harf eksik yazılmış.]

²⁶⁰⁷ B: göbele [harf hatası yapılmış.]

²⁶⁰⁸ S1, S2: altında

²⁶⁰⁹ S1, S2, A: kürsiye

²⁶¹⁰ B: zarb [harf hatası yapılmış.]

²⁶¹¹ S1, S2: te’sirlidir.

²⁶¹²مع التدبير الحقيقي Ya'ni nefiyde²⁶¹³ muhdesâtın²⁶¹⁴ vücûdunun nefyini ve isbâtta Hakk'ın vücûdunu mülâhaza ve tedbîr ile ede. Zîrâ bu makâmda, bu ma'nâdan gayrıyla²⁶¹⁵ mülâhaza etmek, vücûd-ı mutlâk ile zâtın tecellîsi mertebesinden sukût edip [düşüp] , mahbûbiyyet ile tecellî mertebesine nüzûldur. ²⁶¹⁶واقله Ve dahi²⁶¹⁶ zikr-i lisânînin ekalli, الملويں ²⁶¹⁷خمسة آلاف في leyl²⁶¹⁸ ve nehârda beş bindir. Ve bu zikr-i lisânînin ekseri için hadd-i muayyen yoktur. Zîrâ zikr-i lisânînin ekseri cemî'-i evkâtta istiğrâk ile olur.

و بحصول الفناء التام Ve zâkirde bu fenâ-i tâmmın husûluyle Velâyet-i Suğrânın evvelki derecesi,²⁶¹⁹ ol zâkire fenâ-i tâm indinde hâsıl olur. Ve dahi fenâ-i tâmdan murâd budur ki: Abd üzerine emr-i Hak bir mertebe istîlâ eder ki, Hakkın vücûdu abdin vücûdu²⁶²⁰ üzerine galebe edip abd için hiç ihtiyâr kalmaz, belki her emirde rücûu²⁶²¹ Allah teâlâyâ olur. Ve dahi Velâyet-i Suğra derecesi şol derecedir ki, **[46^b]** abd nefsinden fânî oldukda Hak'la kıyâmıdır.²⁶²² Bu takdîrce, zâkir bu mertebede sıfât-ı Bârî ile olur. Zîrâ bu mertebe,²⁶²³ zâkirin Allah teâlâ ile bekâsından ibârettir.

Ve dahi velâyetin derecesi üçtür. Evvelki derecesi: Velâyet-i Suğrâdır. Velâyet-i Suğrâ: Abdin sıfâtullah ile ittisâfî ve ahlâkullah ile tahallukudur. Ve bu velâyet dahi, iki nev'idir. Evvelki nev'i: Velâyet-i²⁶²⁴ atâiyyedir. Ya'ni mücâhededen evvel, cezbe-i zâtîyye ile Allah teâlânın murâd ettiği abidine i'tâ etmesidir.

Ve ikinci: Velâyet-i kesbiyyedir. Ya'ni mücâhede ile ve²⁶²⁵ tarîk-i ma'rifette²⁶²⁶ sülûk ile hâsıla²⁶²⁷ olan cezbe ile²⁶²⁸ kesbten sonra abdin tahsîliyle olur. Ve bu mertebede, sâlik kademini ibtidâ-i velâyete vaz' eder.

²⁶¹² S1: الخفي ; S2: الخفي

²⁶¹³ S1, S2: nefsinde

²⁶¹⁴ A: + vücûdunu ve

²⁶¹⁵ S1, S2: gayrı

²⁶¹⁶ A: - Ve dahi

²⁶¹⁷ S2: من

²⁶¹⁸ B: gecede ve gündüzde beş bindir.

²⁶¹⁹ A: derece

²⁶²⁰ S1, S2: - abdin vücûdu

²⁶²¹ S1, S2: - rücûu

²⁶²² B: kıyâlî [harf hatası yapılmış.]

²⁶²³ A: mertebede

²⁶²⁴ S2: - velâyet-i

²⁶²⁵ S1, S2, A: - ve

Ve ikinci derecesi: [47^a] Velâyet-i Kübrâdır. Ve bu,²⁶²⁹ Velâyet-i nübüvvettir ki ya‘ni vâris-i Nebî demektir. Ve bu mertebede sâlik sâhib-i kudret olur ve murâd ettiği şey üzerine kâdir olur. Zîrâ bu mertebe, verâset-i nübüvvet mertebesidir. Ve bu ma‘nâda, Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem hazretleri: “العلماء ورثة الانبياء”²⁶³⁰ [Âlimler, peygamberlerin vârisleridir.] buyurmuştur ve hadîs-i âharda:²⁶³¹ “علماء امتي كأنبياء بني اسرائيل”²⁶³² [Ümmetimin âlimleri, Benî İsrâil’in peygamberleri gibidir.] buyurmuştur.

Ve üçüncü derecesi: Mele-i a‘lânın Velâyetidir. Ve meleklerin mertebelerinin ihtilâfiyla, bu velâyet muhtelif olur ve bu ihtilâf, bu dereceye hâstır. Ve sâlik bu mertebede, sıfat-ı beşeriyetten tecerrüd edip, sıfat-ı melekiyyet ile muttasıf olur ve taallukât-ı unsuriyyeden tenezzüh eder.

Allah te ‘âlâ ile ياالله²⁶³⁴ تعالى²⁶³³ Ya‘ni bu takdîrce zâkir dahi,²⁶³³ وبقى bir haysiyyette bâkî olur ki, ne Hak’tan halk mahcûb olur ve²⁶³⁵ ne halktan Hak mahcûb olur. Zîrâ ol zâkir²⁶³⁶ velîd²⁶³⁷ ve²⁶³⁸ iki taraf²⁶³⁹ kuvvet bulmuştur. Ve zâkir bu makâmda, cemî‘-i ahvâlinde ubûdiyyet ile istikâmet edicidir. Bu makâm, makâm-ı bekâdır ve bu makâm, vahdâniyyetin²⁶⁴⁰ ihlâsı ve ubûdiyyetin sıhhatı üzerinedir. Ve bu makâm, mevhîbe-i ilâhiyye ve husûsiyyet-i rabbâniyyedir, bunun için bâkî billah olduktan sonra sıfât-ı asliyyesine vârid²⁶⁴¹ ve râci‘ olmaz.

²⁶²⁶ S1, S2: + ve

²⁶²⁷ A: hâsıl

²⁶²⁸ S1, S2, A: ki

²⁶²⁹ S1, S2, A: + velâyet

²⁶³⁰ Tirmizî, No. 2682; Ebû Dâvûd, No: 3641; İbn Mâce, No: 223. [Bu hadis, Arapça metinde bulunmamaktadır.]

²⁶³¹ S1, S2: âhar

B: - “العلماء ورثة الانبياء” buyurmuştur ve hadîs-i âharda

²⁶³² Aclûnî, Keşfü’l-Hafâ, 2:64

²⁶³³ S2: - dahi ; A: veli ; B: veli

²⁶³⁴ A: باذن الله

²⁶³⁵ S1, S2: - ve

²⁶³⁶ A : zâkire

²⁶³⁷ A: velîde ; B: vedellâda

²⁶³⁸ A, B: - ve

²⁶³⁹ S2: tarafa

²⁶⁴⁰ B: vahdâniyyenin

²⁶⁴¹ S1, S2: varur

²⁶⁴²فحينئذ Ya‘ni zâkir olan bu makāma vâsıl oldıkta, يلقى به الإشتغال بالنوافل الصلوة, böyle zâkire ba‘zı evkâtta, Allah teâlâya kemâl-i takarrub ile takarrub bulunmak için nâfile namâz ile meşgûl olmak lââyık²⁶⁴³ olur.²⁶⁴⁴

Zîrâ²⁶⁴⁵ makāmâtın husûlu ve derecâta vusûl²⁶⁴⁶ ancak nevâfile menûttur. Zîrâ nevâfil, ahvâl-i sâdikayı netîce verir. Ve ahvâl-i²⁶⁴⁷ sâdika dahi keşf-i sahîhi netîce verir. Ve keşf-i sahîh dahi, zât-ı ilâhiyyenin zâhir olan nûr ki, ma‘rifetullahtır, onu netîce verir.

Nitekim Allah teâlâ hadîs-i kudside: “لا يزال عبدي يتقرب اليّ بالنوافل”²⁶⁴⁸ [Kulum bana nâfilelerle yaklaşımaya devâm eder] buyurup ve²⁶⁴⁹ bu hadîsin âhirinde²⁶⁵⁰: “وأفضل ما يتقرب العبد من النوافل الصلوة النافلة”²⁶⁵¹ [Kulu yaklaştıran nâfilelerden en efdal olanı, nâfile namazdır.] [47^b] diye buyurmuştur. Ya‘ni: “Benim abdim nevâfil ibâdete meşgûl oldukça, bana takarrubtan zâil olmaz ve nevâfil içinde²⁶⁵² efdal olan, nâfile²⁶⁵³ namâzdır.²⁶⁵⁴” demektir.

Ve dahi meşâyih-i Nakşbendiyye kaddesallahu esrârahum hazerâtının vird tarîkiyle iştigâl ettikleri salât-ı nâfile iki kısım üzeredir.²⁶⁵⁵ Bir kısmı geceye mahsûs ve²⁶⁵⁶ bir kısmı gündüze mahsûstur.

²⁶⁴² B: فحينئذ [harf hatâsı yapılmış.]

²⁶⁴³ S2: lâzım

²⁶⁴⁴ A: - nâfile namâz ile meşgûl olmak lââyık olur.

²⁶⁴⁵ S1: + bu ; S2: + böyle

²⁶⁴⁶ S1, S2, A: vusûlu

²⁶⁴⁷ A: ahvâl dahi

²⁶⁴⁸ Buhârî, Rikâk 38

²⁶⁴⁹ A: - ve

²⁶⁵⁰ Arapça metinde hadisin baş kısmı verilip, geri kalan kısmını zikretmemek için “ilâ âhiri’-l hadîs” [hadisin sonuna kadar] ifâdesi kullanılmıştır. Tercümede ise bu ifâde yanlış anlaşılıp, “Bu hadisin âhirinde” şeklinde yanlış bir tercümeyle sebep olmuştur.

²⁶⁵¹ Bu ifâde hadisin devâmı olmayıp, şârihin yorumu olduğu Arapça metinden anlaşılmaktadır.

²⁶⁵² B: içinden

²⁶⁵³ A: + nâfile [kelime tekrârı yapılmış.]

²⁶⁵⁴ A: namâz

²⁶⁵⁵ A, B: üzerinedir

²⁶⁵⁶ S1, S2: - Bir kısmı geceye mahsûs ve

Ammâ geceye mahsûs olan: Gecenin evvelinde olan salât-ı evvâbîndir, ekalli altı rek‘at, ekseri on iki rek‘attır. Salât-ı mağrib ile salât-ı²⁶⁵⁷ işâ beynindedir. Ve ondan sonra salât-ı teheccüddür, uykudan²⁶⁵⁸ sonra sülüs-i âhirde²⁶⁵⁹ kılınan on iki rek‘attır.

Ve amma gündüze mahsûs olan salât-ı işrâktır, ekalli iki²⁶⁶⁰ rek‘at, ekseri dört rek‘attır. Güneş bir mızrâk mürtefi‘ olduktan sonra kılınır. Ve ondan sonra salât-ı duhâdır, ekalli dört rek‘at, ekseri sekiz rek‘attır. Nehârın evvel-i rub‘u olunca kılınır. Ve bu mezkûrât, tarîkat-ı Nakşbendiyyenin evrâdıdır. Derece-i Velâyet-i Suğrâya vâsıl olan²⁶⁶¹ sâlik²⁶⁶² için, bu evrâd üzerine müdâvemet lâzımdır. Ve eğer bu mezkûrât üzerine ziyâde etmek murâd eder ise nâfile niyetine, ziyâde salât edâ etsin.

فإذا انتهت الولاية الصغرى Ya‘ni kaçan ki Velâyet-i Suğrâ, بمحض فضل الله تعالى وكرمه Allah teâlânın mahz-ı fazlı [48^a] ve keremi ile gâyetine nihâyet bulur²⁶⁶³ ve dahi bu velâyet, mahz-ı fazl-ı ilâhî iledir, kesb²⁶⁶⁴ ile ve sa‘y ile değildir.²⁶⁶⁵ Zîrâ, velâyetin cemî‘-i derecâtı mevhibe-i ilâhiyyedir, abdin iktisâbının medhali yoktur.

تشرف بالكبرى Velâyet-i Kübrâ ile teşerrüf²⁶⁶⁶ eder. وهي ولاية الأنبياء عليهم السلام Ve Velâyet-i²⁶⁶⁷ Kübrâ,²⁶⁶⁸ enbiyâ²⁶⁶⁹ aleyhimü’s-selâm hazerâtının,²⁶⁷⁰ nübüvvetlerine mukârin velâyetleridir.²⁶⁷¹

²⁶⁵⁷ S1, S2, A: - salât-i

²⁶⁵⁸ S1, S2, A: uyhudan [harf hatâsı yapılmış.]

²⁶⁵⁹ A: âhirede

²⁶⁶⁰ S1, S2: - rek‘attır. Ve amma gündüze mahsûs olan salât-ı işrâktır, ekalli iki

²⁶⁶¹ A: - vâsıl olan

²⁶⁶² A: + olan

²⁶⁶³ B: yula [harf hatâsı yapılmış, ”bula” şeklinde olması muhtemeldir.]

²⁶⁶⁴ B: kesbe

²⁶⁶⁵ S1, S2, A: + Lâkin sa‘y elzemdir.

²⁶⁶⁶ A: - teşerrüf

²⁶⁶⁷ S1, S2, A: - ve

²⁶⁶⁸ A: + ile

²⁶⁶⁹ S2: - enbiyâ

²⁶⁷⁰ B: hazerâtlarının

²⁶⁷¹ S1, S2, A: + Ya‘ni siddîkiyyet derecesidir.

Ve dahi Velâyet-i Suğra ile²⁶⁷² Velâyet-i Kübrâ beyinde fark budur ki: Velâyet-i Suğrâ,²⁶⁷³ Velâyet-i Kübrânın zıllıdır, ya'ni gölgesidir. Ve bu Velâyet-i Suğrâ hâsıla²⁶⁷⁴ olmaz, illâ esmânın ve şukûnâtın²⁶⁷⁵ hicâblarının haylûleti²⁶⁷⁶ ile hâsıla olur. Amma Velâyet-i Kübrâ bunun hilâfıdır ki, bu hicâblar haylûlet etmeksizin²⁶⁷⁷ hâsıla olur. Ve sâlik Velâyet-i Kübrâya nâil²⁶⁷⁸ olamaz,²⁶⁷⁹ illâ enbiyâya vâris ve Nebî aleyhi's-selâmın vüs'atı ile nâil olur. Zîrâ sâlik bu mertebede zât-ı Hakk'ı, rûh-ı Muhammedînin mir'âtında müşâhede eder.

ساع له Ya'ni²⁶⁸⁰ Velâyet-i Kübrâya nâil olan sâlik için, التلاوة القرآن tilâvet-i Kur'ân ile iştigâl etmek²⁶⁸¹ câiz olur. Zîrâ sâlik²⁶⁸² [için]²⁶⁸³ bu mertebede, ezkârdan her bir zikir ile takarrub²⁶⁸⁴ câiz olur, husûsan ki tilâvet-i Kur'ân, bu mertebeye vâsıl olan hakkında takarrub haysiyyetinden²⁶⁸⁵ **[48^b]** cemî'-i ezkârın efdalidir. Zîrâ sâlik, Kur'ân-ı Kerîm'in kırâatı içinde,²⁶⁸⁶ ma'nâsını muhtelif âyât-ı kerîmenin tilâvetinde, tecelliyât-ı muhtelifenin envâ'nı müşâhede eder.

²⁶⁷² A: - ile

²⁶⁷³ S1, S2: - velâyet-i kübrâ beyinde fark budur ki: Velâyet-i suğrâ

²⁶⁷⁴ S1, S2: hâsıl

²⁶⁷⁵ B: şukûnâtın

²⁶⁷⁶ S1, S2: ceylûleti

²⁶⁷⁷ B: etmekdîn [harf hatâsı yapılmış.]

²⁶⁷⁸ S1: il [harf eksik yazılmış.]

²⁶⁷⁹ S1, S2: olmaz

²⁶⁸⁰ B: Dahi

²⁶⁸¹ B: - etmek

²⁶⁸² S1, S2: - sâlik

²⁶⁸³ * Anlamın tamamlanması için Arapça metne bakarak ekledik.

²⁶⁸⁴ S1, S2, A: takarruba

²⁶⁸⁵ S1, S2, A: haysiyyetinde

²⁶⁸⁶ S1, S2, A: - içinde

Ve dahi tarîkat-ı Nakşbendiyyede vird tarîkiyle olan tilâvet: Sabâh namâzından sonra sûre-i Yâsîn ve²⁶⁸⁷ öğle namâzından sonra²⁶⁸⁸ sûre-i Mülk ve ikinci namâzından sonra sûre-i Nebe ve salât-i evvâbînden sonra sûre-i Secde ve yatsı namâzından sonra sûre-i Mülk ve sûre-i Fâtiha²⁶⁸⁹ ve sûre-i Kâfirûn ve sûre-i İhlâs ve Muavvizeteyn²⁶⁹⁰ ve sûre-i Bakara'nın²⁶⁹¹ hâtimesidir.²⁶⁹² Ve firâşına girdikten sonra, sûre-i Haşr'ın âhirini²⁶⁹³ uykudan²⁶⁹⁴ mukaddem tilâvet etmektir.

Ve bu tarîkatta²⁶⁹⁵ bir²⁶⁹⁶ vird-i âhar dahi vardır ki, ona Hatm-i Hâcegân derler. Ba'zı evkât-ı mübârekelerde, bu Hatm-i Hâcegânı²⁶⁹⁷ tilâvet ederler.²⁶⁹⁸ Ve bu hatim, bu tarîkat-i aliyyenin fukarâsına mahsûstur veyâhûd bu fukarânın²⁶⁹⁹ birinden me'zûn olan²⁷⁰⁰ kimseye mahsûstur.

Ve bu hatmin kırâatinin tarîki: Hatme şurû' etmezden akdem,²⁷⁰¹ besmeleden sonra bu duâyı okuya: “ اللهم يا مفتاح الابواب يا مقلب القلوب والابصار يا دليل المتخيرين يا غياث المستغيثين توكلت عليك يا رب العالمين وافوض امرى الى الله ان الله بصير بالعباد ولا حول ولا قوة الا بالله العلي العظيم ” [“Ey Allahım! Ey kapıları açan! Ey uluların delili! Ey kalbleri ve gözleri döndüren! Ey yardım isteyenlerin yardımcısı! Sana tevekkül ettim ey âlemlerin Rabbi! Ve işimi Allah'a havâle ediyorum. Muhakkak ki Allah kullarını görücüdür. Ve güç ve kuvvet, sadece yüce ve büyük olan Allah'ın yardımıyla elde edilir.”]

²⁶⁸⁷ S2: - ve

²⁶⁸⁸ A: - sûre-i Yâsîn ve öğle namâzından sonra

²⁶⁸⁹ S1, S2, A: - ve sûre-i Fâtiha

²⁶⁹⁰ S1, S2: + ve sûre-i Fâtiha [*Muavvizeteyn = Felâk ve Nâs sûreleri]

²⁶⁹¹ S1, S2, A: Bakara'nın evvelin ve hâtimesin kırâat etmektir.

²⁶⁹²* Bakara sûresinin son iki (285. ve 286.) âyeti olup, halk arasında “Âmenerrasûlu” olarak bilinmektedir. Günümüzde câmilerde yatsı namâzından sonra okunmaktadır.

²⁶⁹³* Haşr sûresinin son dört (21.-24.) âyeti olup, halk arasında “Lev enzelnâ” olarak bilinmektedir. Günümüzde câmilerde sabah namâzından ve akşam namâzından sonra okunmaktadır.

²⁶⁹⁴ S1, B: uyhudan

²⁶⁹⁵ S1, S2, A: tarîkte

²⁶⁹⁶ S1: - bir ; S2: - bir

²⁶⁹⁷ A: + dahi

²⁶⁹⁸ B: ede

²⁶⁹⁹ B: fukarâdan

²⁷⁰⁰ B: olana mahsûstur.

²⁷⁰¹ A: mukaddem

Ve ondan sonra, yedi kere²⁷⁰² fâtiha-i şerîfe²⁷⁰³ okuya [49^a] ve ondan sonra, yüz kere²⁷⁰⁴ Nebî aleyhi's-selâm üzerine²⁷⁰⁵ salavât-ı şerîf okuya. Ve ondan sonra, yetmiş dokuz “elem neşrah leke”²⁷⁰⁶ sûresini²⁷⁰⁷ okuya. Ve ondan sonra bin bir²⁷⁰⁸ kere²⁷⁰⁹ ihlâs-ı şerîf okuya. Ve ondan sonra tekrâr yedi kere²⁷¹⁰ Fâtiha-ı şerîfe²⁷¹¹ okuya.²⁷¹² Ve ondan²⁷¹³ sonra, tekrâr yüz kere²⁷¹⁴ Nebî aleyhi's-selâm üzerine²⁷¹⁵ salavât-ı şerîf okuya.

Şol şartla ki, bu mezkûrâtı kırâat, meclis-i vâhidde²⁷¹⁶ ola ve her²⁷¹⁷ bir sûre evvelinde besmele okuya²⁷¹⁸ ve kırâat ibtidâsında eûzü²⁷¹⁹ okuya ve²⁷²⁰ bu sûreleri cemâatin adedine taksîm ede. Ve hatimden sonra, okunan²⁷²¹ hatmin sevâbını, Hâcegânın²⁷²² ve sâir ervâh-ı kudsiyyeye²⁷²³ hibe ede.²⁷²⁴ Ve ondan sonra, bunların berekâtına tevessül edip,²⁷²⁵ hâcetinin²⁷²⁶ revâsı için cenâb-ı Mevlâyâ teveccüh ede.

²⁷⁰² S1, S2, A: - kere

²⁷⁰³ S1, S2, A: şerîf

²⁷⁰⁴ S1, S2, A: - yüz kere

²⁷⁰⁵ S1, S2, A: + yüz

²⁷⁰⁶ * İnşirâh sûresi

²⁷⁰⁷ * bütün nüshalarda “sûresin” şeklinde yazılmış olup, biz bu şekilde yazmayı akıcılık açısından tercih ettik.

²⁷⁰⁸ B: - bir

²⁷⁰⁹ S1, S2: - kere

²⁷¹⁰ S1, S2: - kere

²⁷¹¹ S1, S2: şerîf

²⁷¹² A: - Ve ondan sonra tekrâr yedi kere fâtiha-ı şerîfe okuya.

²⁷¹³ B: - ondan

²⁷¹⁴ S1, S2, A: - yüz kere

²⁷¹⁵ A: + yüz kere

²⁷¹⁶ S1, S2, A: vâhdede

²⁷¹⁷ B: - her

²⁷¹⁸ S2: ile

²⁷¹⁹ S2: + billah

²⁷²⁰ * + eğer cemâat ile olursa, [Arapça metinde olan bu ibâre, tercümede atlanmış.]

²⁷²¹ B: - okunan

²⁷²² S1, S2, A: sâdât-ı hâcegân efendimizin

²⁷²³ S1, S2, A: kudsîlerin ervâh-ı tayyibelerine

²⁷²⁴ S1, S2, A: eyleye

²⁷²⁵ S2: eyleyip

²⁷²⁶ S1, S2, A: hâcetin revâsının cenâb-ı Mevlâdan temennî ve derûnî ile niyâz ede.

Ve bundan ferâğından²⁷²⁷ sonra, bir tatlı şey ne olur ise tenâvül oluna. Ve tilâvet-i Kur’andan²⁷²⁸ bu mezkurât, tarîkat-ı aliyyenin evrâdıdır. Ve bu evrâddan gayrı murâd ettiğini²⁷²⁹ tilâvet eyleye.

سَيِّمَا Ya’ni husûsen في الصلوة tilâvet-i Kur’an, namâzda ola. Zîrâ namâzda olan²⁷³⁰ tilâvet,²⁷³¹ namâzın gayrıda olan²⁷³² tilâvetten evlâdır. وإذا اشتملت عليه Ve dahi kaçan bu Velâyet-i Kübrâ²⁷³³ ile teşerrûf üzerine العناية mahz-ı fazl-ı keremiyle, inâyet-i ilâhiyye şâmile²⁷³⁴ ola.

وتمت الافنية “Efniye”,²⁷³⁵ “fenâ”nın cemî’dir. “Efniye” ile murâd, [49^b] fenâ-i tâmm’ın mebâdîsîdir.²⁷³⁶ Ya’ni kaçan bu fenâlar tâm ola. وحصلت الأبقية Ve bu dahi, “bekâ”nın cemî’dir. Ve “ebkiye” ile murâd, Velâyet-i Suğrâ ve Velâyet-i Kübrânın derecâtıdır. Ya’ni bu bekâlar kendi için hâsıla²⁷³⁷ ola.²⁷³⁸

وانقطعت البرازخ Bu dahi “berzah”ın cemî’dir. Ve “berzah” lugatte, iki şeyin²⁷³⁹ beynine hâil olan şeydir. Ve bu makâmda “berâzih” ile murâd, sâlik ile²⁷⁴⁰ zât-ı ilâhiyye beynine hâile²⁷⁴¹ olân efniye ve ebkiyedir. Zîrâ bu efniye ile ebkiye, fenâ-i tâmm’dan evvel şol berâzihdir ki, sâlik olan ol berâzihin içinde oldukça, zât-ı mutlakadan mahcûb olur ve onun seyri berâzih içinde olur.

²⁷²⁷ S1, S2, A: - ferâğından

²⁷²⁸ S1, S2, A: Kur’anda

²⁷²⁹ S1, S2, A: ettiği sûrelerden ve âyât-ı kerimelerden tilâvet eyleye.

²⁷³⁰ B: - olan

²⁷³¹ A: - tilâvet

²⁷³² B: - olan

²⁷³³ B: kübrânın

²⁷³⁴ S1, S2: şâmil

²⁷³⁵ S1, S2: - “Efniye”

²⁷³⁶ A: mebâderesîdir, [harf hatâsı yapılmış]

²⁷³⁷ A: hâsıl

²⁷³⁸ S1, S2, A: olur

²⁷³⁹ B: şey

²⁷⁴⁰ S2: - ile

²⁷⁴¹ S1, S2, A: hâil

والظلال Ya'ni gerek ol efniye “usûl”den olsun ve gerek ol ebkiye “zılâl”den²⁷⁴² olsun. Ve dahi²⁷⁴³ “usûl” ile murâd, ebkiyenin onun²⁷⁴⁴ üzerine tevakkuf ettiği efniyedir. Zîrâ sâlik fenâ²⁷⁴⁵ ile muttasıf olmaz ise, bekâ ile dahi muttasıf olmaz. Ve “zılâl” ile murâd, Velâyet-i Suğrâ ve Velâyet-i Kübrânın dereceleri [olan]²⁷⁴⁶ ebkiyelerdir.²⁷⁴⁷ Zîrâ velî²⁷⁴⁸ olanda bu iki velâyetin derecesi,²⁷⁴⁹ Nebî aleyhi’s-selâmda olan nübüvvet derecesinin zıllıdır.

تشرف Ya'ni zâkire bu²⁷⁵⁰ inâyet-i ilâhiyye vâsıl olunca, zâkir بولاية الملاء الاعلى Velâyet-i melâike-i izâm aleyhimü’s-selâm olan Mele-i A‘lâ Velâyetiyle teşerrüf eder. Ve dahi melâikeye²⁷⁵¹ [50^a] mele-i a‘lâ tesmiye olunması,²⁷⁵² melâike âlem-i his²⁷⁵³ ve²⁷⁵⁴ âlem-i şehâdetin fevkinde oldukları içindir. Ve melâike için, asl-ı cibilliyetleri i‘tibârıyla mekân ve eyn [zaman] yoktur.

Ve Velâyet-i Enbiyâ²⁷⁵⁵ ve Velâyet-i Mele-i A‘lâ beyinde fark budur ki: Enbiyânın Velâyetiyle zât-ı mukaddesenin²⁷⁵⁶ tecelliyâtında²⁷⁵⁷ ebedü’l-âbâd terâkkî hâsıl olur, ammâ Velâyet-i Mele-i A‘lâ ile melekler ehl-i sıfâttan oldukları için, tecellî-i zâta kâdir olamazlar.²⁷⁵⁸ Dâimâ seyirleri sıfât hicâbının verâsında olur.

²⁷⁴² A: “zılâl”

²⁷⁴³ S2: gerek ol

²⁷⁴⁴ S1, S2: - onun

²⁷⁴⁵ A: - fenâ

²⁷⁴⁶ * bu kelime tercüme nüshalarda bulunmayıp, Arapça metinde geçmektedir.

²⁷⁴⁷ A: + Zîrâ evlâ olanda bu iki velâyetin derecesi ebkiyelerdir. [satır tekrârı yapılmış.]

²⁷⁴⁸ S1, S2, A: evlâ [harf hatâsı yapılmış.]

²⁷⁴⁹ A: dereceleri

²⁷⁵⁰ S1, S2: bir

²⁷⁵¹ S1, S2: melâike

²⁷⁵² A: + olunması [kelime tekrârı yapılmış.]

²⁷⁵³ S1, S2: hissin

²⁷⁵⁴ S2: - ve

²⁷⁵⁵ S1, S2: - Ve velâyet-i enbiyâ

²⁷⁵⁶ S1: mukaddesinin ; S2: mukaddesinin

²⁷⁵⁷ S1, S2: tecelliyâtından ibtidâdan ; A: tecelliyâtından

²⁷⁵⁸ S1, S2: olmazlar

Bunun için Cibrîl²⁷⁵⁹ aleyhi's-selâm leyle-i mi'râcta, Resûl-i muhterem sallallahu aleyhi ve sellem hazretlerine: "Eğer ben karınca ayağı kadar mekânımdan takaddüm etsem muhterik olurum."²⁷⁶⁰ diye buyurmuştur.²⁷⁶¹ Bu takdîrce Velâyet²⁷⁶²-i Enbiyâ, Velâyet-i Mele-i A'lâdan eşreftir.

ثم Ya'ni sâlik, mele-i a'lâ velâyetiyle müşerref olduktan sonra, بكمالات النبوة Velâyet-i Nübüvvetin Kemâlâtıyla teşerrûf eder. Ve bu mertebe, hilâfet mertebesidir. Ve hazret-i Rubûbiyyetten niyâbet mansıbına nâil olmaktır.²⁷⁶³ Bu takdîrce böyle olan velî²⁷⁶⁴ için, halkı terbiye etmek ve Hakka da'vet etmek ve onları kemâlât-ı ilâhiyye ile kâmil kılmak ve ma'rifetullaha vâsıl kılmak câiz olur.

²⁷⁶⁵وما وراءها طفيل Ya'ni bu kemâlâtın verâsında, inâyet-i ilâhiyye kendi üzerine müştemil olmadıkça,²⁷⁶⁶ Allah teâlâ bu kemâlâta vusûle sâlikler için hâciz²⁷⁶⁷ ve mâni' halk eder. [50^b] Ve "Tafilân"²⁷⁶⁸ kelimesi, tâ-i mehmûlenin fethi ve fânın²⁷⁶⁹ kesriyle, Mekke-i Mükerrreme dâğlarından bir dâğın ismidir. Ve bu cebelin verâsında, Mekke-i Mükerrreme'ye vuslat murâd edenler²⁷⁷⁰ için mâni' ve hâciz²⁷⁷¹ olduğu gibi, bu vuslatta dahi²⁷⁷² hâciz²⁷⁷³ vardır.²⁷⁷⁴ Şeyh-i müellif kuddise sirruh, tarîk-i sulûkte²⁷⁷⁵ olan hicâbı, istiâre tarîkiyle cebel-i Tafil teşbih edip,²⁷⁷⁶ bu hicâbı "Tafil" ile²⁷⁷⁷ ta'bîr etti.

²⁷⁵⁹ S2, A: Cebrâîl

²⁷⁶⁰ S1, S2: olurdum

²⁷⁶¹ Âlûsî, *Rûhu'l-me'ânî* (nşr. M. Hüseyin el-Arab), Beyrut 1417/1997, XV, 14; XXVII, 77-78.

²⁷⁶² S2: + velâyet-i [kelime tekrârı yapılmış.]

²⁷⁶³ A: olmaktan [harf hatâsı yapılmış.]

²⁷⁶⁴ A: - velî

²⁷⁶⁵ B: طغيا [harf hatâsı yapılmış.]

²⁷⁶⁶ S1, S2: oldıkça

²⁷⁶⁷ S1: hâher ; S2: - hâciz ; A: câciz ; B: câciz [kelimenin doğrusu için Arapça metindeki ibâreyi kullandık.]

²⁷⁶⁸ B: tağîlan [harf hatâsı yapılmış.]

²⁷⁶⁹ A: kâfin [kelime yanlış yazılmış.]

²⁷⁷⁰ * Elimizde bulunan S2 nüshasının sonu, bu noktadan itibaren yaklaşık 2 varak eksiktir. Buradan itibaren nüsha karşılaştırması S1, A ve B nüshaları arasında yapılacaktır.

²⁷⁷¹ A, B: câciz

²⁷⁷² A: - dahi

²⁷⁷³ A, B: câciz

²⁷⁷⁴ S1, A: + Onun için

²⁷⁷⁵ B: sülûkten

²⁷⁷⁶ S1: - olan hicâbı, istiâre tarîkiyle cebel-i tafil teşbih edip

²⁷⁷⁷ A: - cebel-i tafil teşbih edip, bu hicâbı "tafil" ile

ذلك Ya‘ni²⁷⁷⁸ kemâlat-ı nübüvvet ile teşerrüf, فضل الله يؤتیه من یشاء Allah teâlânın fazlıdır, dilediği kuluna i‘tâ eder. والله ذو الفضل العظيم Dahi Allah teâlâ fazl-ı²⁷⁷⁹ azîm sâhibidir. Zîrâ ibâdına bundan a‘lâ merâtıbı i‘tâya kâdirdir. ولا یظن الظان Ya‘ni bir zu‘m eden, بسهولة الامر kemâlat-ı²⁷⁸⁰ nübüvvenin, suhûlet ile hâsıl²⁷⁸¹ olmasını zu‘m etmesin.²⁷⁸² فإن ادنی درجة Zîrâ bu kemâlâtın derecâtının bir ednâ derecesi مقدار خمسين الف سنة elli bin senede kat‘ olunur. Böyle olunca, Allah teâlânın inâyet-i ilâhiyyesi ol²⁷⁸³ sâlik²⁷⁸⁴ üzerine müştemil²⁷⁸⁵ olmasa, ebedü’l-âbâd bu kemâlâta vusûl mümkün olmaz.

كيف الوصول الى سعاد دونها قلل الجبال ودونهن حتوف Bu beyitte “keyfe” kelimesi, eşyânın keyfiyyetinden sual içindir. Lâkin bu makâmda²⁷⁸⁶ murâd, muhâtab üzerine²⁷⁸⁷ tenbîh tarîkiyle hayrı taleptir. Ma‘şûka²⁷⁸⁸ olan “Suâd” a vusûlun müteassir olduğunu [51^a] istihbârdır. Ya‘ni, Suâd’a vusûl mümkün olmaz, illâ nefsinin ol mehlekelere ilkâ ile ve bu tarîkte mevdi ihtiyâr ile olur demektir. Ve “Suâd” kelimesi” gayri munsarıftır, nisâ-i Arab’tan²⁷⁸⁹ bir mahbûbenin²⁷⁹⁰ alemidir. Velâkin erbab-ı mükâşefe, bu isim ile tecelliyât-ı ilâhiyyeden kinâye edip ta‘bîr ederler.

Ve “dûne” kelimesi zarftır ve “fevk”in zıddıdır ve ba‘zen “inde”²⁷⁹¹ ma‘nâsına ve “bir şeye karîb olmak”ta isti‘mâl²⁷⁹² ederler. Ve “kulel”, “kulle”nin cem‘idir, cebelin a‘lâsı ma‘nâsınadır ve her şeyin “kulle”si,²⁷⁹³ a‘lâsı demektir. Ve “hutûf”, hâ-i mühmele²⁷⁹⁴ ile “hatf”in cem‘idir. Helâk ve helâke müşabih mesâib demektir.

²⁷⁷⁸ S1, A: + velâyet-i

²⁷⁷⁹ B: - fazl-ı

²⁷⁸⁰ S1, A: ırs-i kemâlat-ı nübüvveyi

²⁷⁸¹ A: hâsıla

²⁷⁸² S1, A: + Ya‘ni zan etmesin.

²⁷⁸³ S1, A: eğer

²⁷⁸⁴ S1: sâlikin

²⁷⁸⁵ S1: - müştemil

²⁷⁸⁶ A: makâmdan

²⁷⁸⁷ S1: üzere

²⁷⁸⁸ A: Ma‘şûk

²⁷⁸⁹ S1, A: Arab’ta

²⁷⁹⁰ A: + ismidir ve

²⁷⁹¹ S1, A: “indehu” [yanında]

²⁷⁹² S1: istimâl [harf eksik yazılmış.]

²⁷⁹³ S1: - a‘lâsı ma‘nâsınadır ve her şeyin “kulle”si

²⁷⁹⁴ * Bu kelime tercüme nüshalarda bulunmayıp, Arapça olan esas metinde geçmektedir. Anlam bütünlüğü açısından metne ekledik.

Ve²⁷⁹⁵ Ammâ ulemâ-i kümmelîn ve urefâ-i muhakkıkîn bu beyt-i fasîhi, metâlib-i aliyyelerinin husûlu suûbetli olması²⁷⁹⁶ ve mekâsıd-ı behiyyelerine vuslat²⁷⁹⁷ usretini,²⁷⁹⁸ istiâre ve kinâye olarak ta‘bir edip ve bu metâlibin izzetine ve şerâfetine bununla²⁷⁹⁹ işâret ederler.²⁸⁰⁰

Ve bu beytin ikincisi: **والرجل حافية ومالي مركب والكف صفر والطريق مخوف**²⁸⁰¹ Ya‘ni: “Ayaklarım çıplak²⁸⁰² ve benim için merkep yok ve yedimde mâlım yok. Ve tarîk²⁸⁰³ dahi korkuludur.” Ve dahi *Ravza*²⁸⁰⁴ sâhibi bu iki beyti, İmam Ebî Hanîfe²⁸⁰⁵ (ö. 150/767) radiyallahu anhuya²⁸⁰⁶ isnâd etmiştir.²⁸⁰⁷

وهذه [51^b] Ya‘ni bu risâlede mezkûre²⁸⁰⁸ olan vusûl,²⁸⁰⁹ إشارة الى اجمال هذا الشأن ya‘ni bu tarîkat-ı Nakşbendiyyenin icmâline işârettir, وأين الاجمال وأين التفصيل ya‘ni ancak bir²⁸¹⁰ tezkîr²⁸¹¹ cihetindendir. Ya‘ni tarîkat-ı Nakşbendiyyenin²⁸¹² bu mezkûrâtı,²⁸¹³ icmâlî ve tafsîlî değildir. Zîrâ bu tarîkat-ı aliyye, ne icmâl ile ve ne tafsîl ile beyân olunmaz.²⁸¹⁴ Ve “eyne” kelimesi istifhâm-ı inkârîdir.

²⁷⁹⁵ B: - ve

²⁷⁹⁶ S1, A: olmasında

²⁷⁹⁷ S1, A: vuslatta

²⁷⁹⁸ S1, A: usretli olan mevki‘de

²⁷⁹⁹ S1: bu şekilde

²⁸⁰⁰ A: eder

²⁸⁰¹ B: **الصریق** [harf hatâsı yapılmış.]

²⁸⁰² A: + oldu

²⁸⁰³ B: tarîkde

²⁸⁰⁴ Zikredilen bu kitabı ve müellifini tespit edemedik.

²⁸⁰⁵ Hanefî mezhebinin kurucusu, büyük müctehid olan İmâm Ebû Hanîfe hakkında bkz. Mustafa Uzunpostalcı, “Ebû Hanîfe”, *DİA*, X, s. 131-138.

²⁸⁰⁶ S1, A: anı efendimize

²⁸⁰⁷ Bu iki beyt aslında İmâm Şâfi‘î’ye (ö. 204/820) aittir. Bkz. İmâm Şâfi‘î, *Dîvânî ‘l-İmâm eş-Şâfi‘î*, der. Muhammed İbrâhim Selîm, Kâhire: Mektebeti İbni Sînâ, ts. , s. 100-101.

²⁸⁰⁸ S1, A: mezkûr

²⁸⁰⁹ * Arapça metinde “usûl” olarak geçmektedir.

²⁸¹⁰ S1: ter [harf hatâsı yapılmış.]

²⁸¹¹ S1: tezkere

²⁸¹² A: Nakşbendiyye

²⁸¹³ * Bütün nüshalarda “mezkûrat” şeklinde geçmektedir. Anlam bütünlüğü açısından Arapça metindeki ibâreyi kullandık.

²⁸¹⁴ S1, A: olunmak mümkün değildir.

فإنه Ya‘ni tahkîken bu şân, لا تسعه الأسفار “esfâr”, “sifr”in cem‘idir, kitâp ma‘nâsınadır. Ya‘ni, bu tarîkatın²⁸¹⁵ şânını kitâblar cem‘ edemez. Zîrâ kitâplara sığmaz. لكن من شملت عليه العناية اللازمة لا يقدر له هذا المقدار Lakin bir abd üzerine inâyet-i ezeliyye şâmile²⁸¹⁶ olur ise, bu risâlede zikr olunan işârât-i icmâliyye ona kalîl olmaz, belki kâfî ve vâfî olur.

²⁸¹⁷ لا تحمل عطايا الملك الا مطايا İmdi bu kelâmın meâlî, ya‘ni: “Bir melik-i azîmin ihsân ettiği atıyyeleri bir kimse tahammül edip kaldıramaz, illâ ihsân eden melikin emri ile onun hamâlları tahmîl²⁸¹⁸ edebilir.” Ve dahi bu kelâm, a‘zam-i umûr indinde darb-ı²⁸¹⁹ emsâldendir.

ولمثل هذا Ve dahi bu te‘lîf-i bedîa ki, bu şân-ı azîmde icmâle işâret ile te‘lîf olunmuştur, bu te‘lîf için [52^a] فليعمل العاملون bu şânın erbâbı amel etsinler. Ya‘ni bu kitâb-ı celîl-i²⁸²⁰ kadri tasnîf etti, ²⁸²¹ الفقير kudret-i mecâziye tahtında muztar olan.

محمد مراد Ve dahi “Murâd” lafzı, şeyh-i müellif kuddise sirruh hazretlerinin lakabıdır ve bu lakabta Şeyh-i²⁸²² mezbûru medh-i cemîl vardır. Zîrâ, sûfiyye indinde “Murâd”ın ma‘nâsı, Allah teâlânın ictibâ edip, kasıtsız ol abdi cenâb-ı aliyyesine tesyîrine derler.

²⁸¹⁵ S1, A: tarîkin

²⁸¹⁶ S1: şâmil

²⁸¹⁷ S1: مطايا ; A: مطايا

²⁸¹⁸ B: tahammül

²⁸¹⁹ B: zarb-ı [harf hatâsı yapılmış.]

²⁸²⁰ * Bütün nüshalarda ” celîlü’l-kadri” şeklinde geçmektedir. İsim tamlaması şeklinde olan bu kullanım, Arapça metinde sıfat tamlaması şeklinde olduğu için, bu ibâreyi kullanmayı tercih ettik.

²⁸²¹ S1: الفقر

²⁸²² S1, A: şeyh hazretlerini

Ve Şeyh-i²⁸²³ mezbûrun bu²⁸²⁴ lakab ile tesmiyesine²⁸²⁵ vecih, Şeyh-i²⁸²⁶ mezbûrun cezbisi sülûkuna gâlip olduğu içindir. Zîrâ Şeyh-i²⁸²⁷ mezbûr kaddesallahu esrarahu hazretleri altı ayda kemâlât-ı²⁸²⁸ nübüvvete vâsıl olmuştur.²⁸²⁹ Ve ondan halkı terbiye hilâfetini ahz edip, onunla iştigâl etmişlerdir.

غفر الله له²⁸³⁰ ولوالديه وللمن توالدا Ve dahi “teväledâ” kelimesi, “tevälede”nin tesniyesidir ve tesniye zamîri, “vâlidey”ne râci‘dir. ولسائر احقانه Ve sâir ehl-i hakîkati والجميع المؤمنين والمؤمنات ve ehl-i muhabbetleri واحبانه ve dahi ahyâ ve emvâtan cemî‘-i mü’minîn ve mü’minâtı mağfîret eyleye.

والحمد لله رب العالمين Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem hazretleri buyurdular ki: “افضل الدعاء الحمد لله”²⁸³¹ [Duânın en fazîletlisi elhamdülillah’tır.] Zîrâ hamd, ni‘metin ziyâde²⁸³² olmasını iktizâ eder ve ni‘metin ziyâde²⁸³³ olmasını iktizâ edenden [52b] efdal duâ yoktur. Zîrâ Allah teâlâ, Kur’ân-ı Kerîm’de: (لَئِنْ شَكَرْتُمْ لَأَزِيدَنَّكُمْ) (İbrâhim, 14/7). [Andolsun, eğer şükrederseniz elbette size nimetimi artırırım.] buyurmuştur.

²⁸²³ S1, A: şeyh hazretlerinin

²⁸²⁴ S1: bir [harf hatâsı yapılmış.]

²⁸²⁵ S1, A: tesmiye olunmasına

²⁸²⁶ S1, A: hazret-i şeyhin ; A: hazret-i şeyhin

²⁸²⁷ S1: Şeyh Murâd efendimiz

²⁸²⁸ S1, A: + verâset-i

²⁸²⁹ **Hâşiye:** B: Ya‘ni kemâlât-ı verâset-i nübüvvete vâsıl. Kemâlât-ı nübüvvet ta‘bîrinde fakîr nâkildir. Nâkile men‘ ol(maz?). Bundan murâd, “el-ulemâ veresetün” mîsdâkınca vereset-i nübüvvet demektir.

²⁸³⁰ S1, A: - له

²⁸³¹ İbn-i Mace, Edep: 55 ; Suyûtî, Câmi‘u’s- Sağîr, c. I, s. 49.

²⁸³² B: ziyâdesin iktizâ eder

²⁸³³ B: ziyâdesi iktizâ edenden

وصلى الله على احمده ومحمد Ve Hak subhânehû ve teâlâ, Ahmed'i ve Muhammed'i üzerine salât eylesin demektir. Ve dahi alemin izâfeti eğer muzâf²⁸³⁴ ve muzâfun ileyh beyinde bir husûsiyyet olup ve ol husûsiyyet gayrıları beyinde²⁸³⁵ bulunmaz ise, ol alemi muzâf câiz olur. Nitekim kelâm-ı Arab'ta :“Zeydün el-haylû” [Süvârî olan Zeyd] denildiği²⁸³⁶ gibi. Çünkü Zeyd için hayl ile, haylin gayride bulunmayan bir husûsiyyet bulunur.²⁸³⁷

وعلى احبته²⁸³⁸ وسلم وبارك وكرم Ve dahi vârid oldu ki, her bir amel²⁸³⁹ ki evvelinde: ”الحمد لله والصلوة على النبي“²⁸⁴⁰ [Bütün hamdler Allah'a mahsûstur. Ve Nebî üzerine salât olsun.] buluna ve kezâlik hitâmları dahi bu ikisi ile ola, ol amel elbette indallah makbûl olur.

Harrarahu el-mütercim el-fâkir el-hâc Abdullah el-Eyyûbî²⁸⁴¹ el-imam bi câmi'-i hazret-i Ebî Eyyûb el-Ensârî radiyallahu anhü el-Bârî fi'l-yevmi'l-hâmis min Saferi'l-hayr li²⁸⁴² sene erbaîne ve mieteyn ve²⁸⁴³ elf. Gaferallahu lehu²⁸⁴⁴ ve livâlideyhi. Âmin, bi hürmeti Tâhâ ve Yâsin.²⁸⁴⁵ [Ebû Eyyûb Ensârî camiînin imamı olan fakîr, hacı Abdullah el-Eyyûbî onu bin iki yüz kırk senesi Safer ayının beşinci gününde yazdı. Allah onun, anne ve babasının günahlarını affetsin. Âmin. Tâhâ ve Yâsin hürmetine.]

²⁸³⁴ S1: muzâfla ; B: muzâf ile

²⁸³⁵ S1: - beyinde

²⁸³⁶ * “denildiği gibi.” ibâresi tercüme nüshalarda bulunmamaktadır. Anlam bütünlüğü açısından, Arapça metine bakarak ekledik.

²⁸³⁷ * Bu cümle, S1 nüshasında “Zeyd'in hayl ile Arab'ta bulunmayan bir husûsiyyet bulunur ise”, A ve B nüshasında “Zeyd'in hayl ile gayride bulunmayan bir husûsiyyet bulunur ise” şeklinde geçmektedir. Bu haliyle cümlemin anlamı eksik kalmaktadır. Bundan dolayı, bu cümleyi Arapça metine bakarak yazdık.

²⁸³⁸ S1: حبه

²⁸³⁹ S1, A: amelin evvelinde

²⁸⁴⁰ S1: نبي

²⁸⁴¹ A: Eyyûb el-Ensârî

²⁸⁴² S1: - li

²⁸⁴³ A: ba'de

²⁸⁴⁴ S1: - lehu

²⁸⁴⁵ * B nüshasındaki ferağ kaydı sonradan silinmiş. Kaydın silinmiş hâlinin kalıntıları durmakla berâber, içeriği okunabilecek bir durumda değildir.

SONUÇ

Silsiletü'z-zeheb, Nakşibendiyye tarîkatının Müceddidiyye kolunun edeb ve erkânını vecîz bir şekilde anlatan kısa ama müfîd bir eserdir. Bu eser üzerine Kösec Ahmed Trabzônî ve bir Hâlidî şeyhi olan Rüstem Râşid Efendi tarafından şerh yazılmış, eser ayrıca Murad Buhârî'ye müntesîb olmasının yanısıra Bayramî-Melâmî tarîkatına da mensup olan La'îzâde Abdûlbâki Efendi tarafından tercüme edilmiştir. Bu da eserin önemini göstermektedir.

Eserin müellifi olan Murad Buhârî, dâvet üzerine Şam'dan İstanbul'a gelmiş ve Müceddidiyye'nin İstanbul'daki bânîsi olmuştur. Âlimler ve halk tarafından büyük kabul gören Buhârî'nin devlet erkânından olan kişiler üzerinde de etkili olması ve kendisine intisap eden şahsiyetler arasında Şeyhülislâm Seyyid Feyzullah Efendi ve Şeyhülislâm Veliyyüddin Efendi gibi dînî otoriteler bulunması, Müceddidiyye'nin devletle barışık ve şerîata son derece önem veren bir tarîkat olduğunun göstergesi olmuştur.

Müellifin eserde silsilesini zikretmesi, Müceddidiyye tarîkatında silsilenin önem arz eden bir konu olduğunu, bu mânevî yolda Hz. Peygamber'e (s.a.s) kadar kesintisiz bir şekilde giden bir silsilenin olması gerektiğini göstermiştir. Müellif, günümüzde daha yaygın olarak bilinen ve Hz. Ebû Bekir'e dayanan Bekrî silsilenin yanısıra ayrıca Hz. Ali'ye dayanan Alevî silsilesini de zikretmiştir.

Eserin Trabzônî tarafından yazılan *Tuhfetü'l-ahbâb* isimli şerhinde ise, Müceddidiyye koluna intisap eden bir müridin yapacağı zikirler detaylı olarak anlatılmış, bu yolda evrâd olarak kılınan nâfile namazlar, vird olarak okunan Kur'ân sûreleri hakkında bilgi verilmiş, âyetler ve hadisler ışığında Müceddidiyye kolununun temel tasavvufî konuları açıklanmıştır. Bu şerh bize, Müceddidiyye kolunun usûlü ve uygulamalarını anlamak açısından önemli bilgiler sunmuştur.

Trabzônî tarafından yazılan şerh, Reîsülkurrâ olmasının yanısıra velûd bir âlim olan ve otuza yakın eseri bulunan Abdullah Eyyûbî tarafından Osmanlı Türkçesi'ne tercüme edilmiştir. Eyyûbî, eseri tercüme ederken serbest çeviri yöntemini kullanmış, ilmî bilgisini kullanarak tercümeye şerh bâbında açıklamalar eklemiştir. Eyyûbî bu açıklamaları eklerken âyet ve hadisleri delil olarak kullanmış, nahiv bilgisini kullanarak yeni izahlar getirmiştir.

Eyyûbî üzerine çalışma yapan günümüz araştırmacıları, böyle bir tercümenin var olduğunu söylemişler ama kütüphânelerde bulunan nüshaların bilgisini vermemişlerdir. Bu çalışmamızda yaptığımız araştırmalar sonucu bu tercümenin dört yazma nüshasına ulaştık. Bu nüshaları karşılaştırarak bir çevrimyazı metni oluşturduk. Böylelikle bu tercümeyi literatüre kazandırmış olduk.

LUGATÇE

A

Adîde : Çok, bir çok.

Ahas : Çok (daha, en, pek) husûsî, çok özel, çok yakın.

Akabe : Sarp, dar, tehlikeli geçit, boğaz.

Alem : Özel isim (dilbilgisi).

Âm : Herkese âit, umûma mahsus. Seçkin olmayan, umûma hitâp edecek seviyede olan, sıradan. Avam tabakası, halk tabakası.

Âmil : İslâm halîfeleri, hükümdarları ve emîrleri tarafından vergi toplamakla, idare işleriyle, vâililikle görevlendirilen kimselere verilen unvan.

An‘ane : Nesilden nesile geçerek gelen âdet, örf, gelenek. Ağızdan ağıza nakledilerek gelen rivâyet.

Araziyyet : Esasta bulunmayıp, sonradan meydana gelip, giderilmesi mümkün olmak (nitelik).

Ârî : Çıplak, hür. –sız.

Ast : Alt

Avdet : i. (Ar. 'avdet) Dönüş, geri geliş, gidilen yerden dönme.

Aynî : (a. zf.) : 1. hep o, başkası değil. 2. tıpkısı.

B

Ba‘de-zîn : Bundan sonra.

Bâdî : Sebep olan şey, sebep. İlk, evvel, başlangıç.

Batâet : Ağır hareket etme, sürâtli davranmama, yavaşlık.

Battâlîn : İşi olmayıp hareketsiz oturanlar.

Bed‘en : Başlayarak.

Bedîa : Benzeri ve örneği görülmemiş, ender,yeni (şey).

Behiyye : Güzel.

Beşâset : Güler yüzlülük, güler yüz.

Bey‘ : Satma, satış.

Beyn: Ara (Arapça).

Bi‘aynihi : Aynen, kendi, aynısıyla, olduğu gibi.

Birle: ile, birlikte.

C

Cer : Sürükleme, çekme. Kendine doğru çekme, celbetme.

Cerh : 1. Yaralama 2. Bir iddia, fikir ve düşünceyi çürütme, reddetme, kabul etmeme.

Cevârih : İnsanın el, ayak gibi âzâsı. Yırtıcı kuş veyâ hayvan.

Cevf : Boşluk, iç boşluğu, oyuk.

D

Dahîl : Birinin himâyesine sığınan, ilticâ eden (kimse).

Dahîl düşmek (olmak) : Sığınmak, ilticâ etmek.

Dakîka : İnce düşünce.

Dall : delâlet eden, gösteren, işâret eden.

Denânîr : Dinarlar, altın paralar.

Denes : Kir, pas, murdarlık.

Derrâk : Çabuk anlayan, çok anlayışlı.

E

Eam : En umûmî, Çok yaygın, pek yaygın, çok şümullü. Daha genel, daha kapsamlı, daha kapsayıcı.

Eblağ : Çok belîğ, çok etkili, en fasîh ve olgunluk derecesine çok yakın olan.

Ecil : Sebep.

Ehvâ' : Arzular, istekler, şehvetler, hevesler, meyiller.

Enva' : Neviler, çeşitler, türler.

Esnâ : (Ar.) En yüce.

Estâr : i. (Ar. sitr'in çoğul şekli estâr) [Tekili dilimizde kullanılmamıştır] Perde, örtü.

Eşkâ : Şaki, haydut.

Evâil : İlk zamanlar, başlangıç dönemleri.

Evâmir : (a. i. emr'in c.) : buyruklar, buyrultular.

Eyn: Zaman.

F

Fâik : Daha üstün, tercih edilecek üstünlükte, müreccah. Seçkin, yüksek, güzîde.

Fehvâ : (a. 1. c. : fehâvî) : mânâ, anlam, mefhum, kavram.

Ferâğ : Vazgeçme, çekilme, el çekme, ferâgat etme.

G

Gavâil : Gâileler, dertler, sıkıntılar, musibetler.

Gurre : atın alnındaki beyazlık; (bşm) en iyi/en güzel/en makbul kısmı; ilgi çekici bölüm (kitapda, toplantıda).

H

Hâciz : İki şeyi ayıran, bölen.

Hâib : İsteddiğini elde edememiş olan, emeği boşuna giden, zarâra uğrayan (kimse), mahrum.

Hâil : Bir şeyin önünü kapayan, ileriye görmeye veya ileriye geçmeye engel olan şey, engel, mânîa.

Halâvet : Tatlılık, hoşluk, zevk.

Halel : Bozukluk, eksiklik fesat, noksan ; **Halel vermek** : Zarar gelmek.

Hanek : Damak.

Hasâis : Bir şeye mahsus olan ve başkasında bulunmayan nitelikler, hasîsalar.

Hâsir : Zarar ve ziyâna uğrayan (kimse). Hasret çeken, meramına erişemeyen.

Hasr : i. (Ar. hasr) 1. Sınırlı ve dar bir yer içine alma. 2. Yalnız bir şeye mahsus kılma, bir şey için ayırma ve sarfetme.

Hatarât : Tehlikeler.

Hatf : Ölüm.

Havâtır : (a. i. hâtıra'nın .) : hâtıralar, fikirler, düşünceler.

Haybet : Ümidi boş çıkma, hayal kırınlığına uğrayıp meys olma, yeis.

Hayl : Atlı asker, süvâri.

Haylûlet : Araya girme, yolu kapama, engel olma.

Hayvet : Canlılık.

Hâzık : Usta, mahâretli.

Heyûlâ'îyye : Maddî.

Hîn : (a. 1. c. : ahyar) : an, zaman, vakit, sıra.

Hufye : Gizlenme, saklanma.

Huzû' : Alçak gönüllülük, tevâzu, Allahîn ululuğu karşısında boyun eğme.

I

Isgâ : Kulak verme, dinleme, söyleneni kabul etme.

Istıfâ : (Ar. safâ "saf, temiz olmak"tan ıstıfâ) 1. En saf ve temizini seçip alma, seçkin duruma getirme, getirilme, seçilmişlik, seçkinlik.

'Itâk : Köle azât etme.

Itlâ : Bildirme, haberdar etme.

Itlâk edilmek : Deme, denilme, ... diye adlandırma, tâbir etme.

Itlâk etmek: Koyuvermek, salıvermek.

İ

İbtidâ : Önceleri, ilk başta, evvela, en evvel.

İbtidâ-i halk : Yaradılışın başlangıcı.

İfâza etmek : Feyz vermek.

İfnâ : 1. Yok etme 2. Gereksiz şekilde sarfetme, tüketme.

İftikâr : a. i. fakr'den 1. Fakirlik gösterme 2. Büyük, çok ihtiyâcı olma 3. Alçakgönüllülük.

İhtilâl : Karışıklık, bozukluk, düzensizlik.

İhtirâ' : Benzeri görülmemiş bir şey icât etme, vücuda getirme, getirilme.

İhtirâz : Çekinme, kaçınma, sakınma.

İhtiyâr : seçme, seçilme.

İktidâ' : Tâbi olma, uyma.

İlsâk : Bitiştirme, kavuşturma.

İltimâs : Birini, başkalarının veya bulunduğu işin zararı pahasına da olsa tutma veya birinden tutulmasını rica etme, tercih edilmesini isteme, arka çıkma, kayırma.

İltizâm : Gerekli bulma, lüzumlu sayma ve buna göre gereğini yapma.

İnkiyâd : Ar. kayd "bağlamak" ve kiyâdet "yularından çekmek, götürmek"ten inkiyâd) Boyun eğme, baş eğme, itaat etme.

İntihâb : 1. Seçme, seçilme 2. Seçim 3. s. En güzel.

Îrâd : Vârid kılmak. Getirmek. Söylemek.

Îrâe : (Ar. ru'yet "görmek"ten irâe) 1. Gösterme 2. Bildirme.

İrs : Ölen bir kimseden kalan para veya mala konma, hissesine mirâs düşme, verâset.
Bir kimseye ölen birinden kalan mal, mîras.

İsâet : Kötü iş işleme, kötülük etme.

İsâl : i. (Ar. Vusûl "varmak, ulaşmak"tan îsâl) Ulaştırma, ulaştırılma, erişirme, eriştirilme.

İsâr : Esirgemedi, kendinden çok başkalarının menfaatini düşünerek fedâkârlıkla verme. İkrâm etme, ağırlama.

İstifâza : Feyiz alma, feyizlenme.

İstimrâr : Sürüp gitme, bir düziye devam etme.

İstîzan: (Ar. İzn “izin vermek”ten istîzân) İzin isteme, müsâade isteme.

İştihar : i. (Ar. şöhret "meşhur etmek, yaymak"tan iştihâr) Meşhur olma, ünü yayılma, nam kazanma, şöhret, nam.

İtilâf : Birlikte olup alışma, ünsiyet etme, ülfet etme. Uyuşma, anlaşmaya varma.

İttisâf : 1. Muttasîf olma, vasıflanma, nitelenme. 2. Bir hal takınma.

İvaz : (Ar.) Bir şeye karşılık olarak verilen veya alınan şey, bedel, karşılık.

İz‘ân : 1. Anlayış, kavrayış, feraset: 2. eski. İtâat, inkıyat.

K

Kâbil : Kabul eden, alan, alıcı. Olabilir, mümkün.

Kesel : Gevşeklik, uyuşukluk, tembellik, üşenme.

Kesr : Kırma, kırılma. Zarar verme, rencide etme.

Ketif : Omuz, omuz kemiği, kürek kemiği.

Keynûnet : Vâr olma, varlık.

Kıdve : [uyulacak,taklit edilecek] örnek, model (Ar.) Halkın uyup tabi oldukları kimse.

Killet-i bidâ`at : Sermâyenin azlığı.

Kulel: Kuleler. Dağ dorukları, tepeler.

Kuvâ : Kuvvetler, güçler, tâkatler.

Küdûrât : (a. i. keder'in c.) Kederler, sıkıntılar, üzüntüler.

Kümmelîn : Olgun kimseler, kâmiller.

L

Lâhik : Yetişen, ulaşan. Eklenen, ek olarak katılan, ilâve edilen. Şimdiki.

Lüknet : Kekeleme, pelteklik, tutukluk gibi konuşma kusuru.

M

Ma'hûde : Ahdolunmuş, bilinen, sözleşilen.

Mâadâ : -den başka, -den gayri.

Mâcid : Büyük ve yüce olan, şan şeref sahibi, şanlı.

Mahsûs : Varlığı beş duyu ile anlaşılan, duyulan, hissedilen.

Makhûr : Yenilgiye, bozguna uğramış, yenilmiş, mağlup olmuş. Bitmiş, tükenmiş.

Mânend : Benzer, eş.

Mansıb : Makam.

Mazmûn : Kastedilen asıl mânâ, anlam, kavram, meal, mefhum.

Me'mûl : Umulan, beklenen, ümit edilen. Ümit.

Mebâdî : Başlangıçlar, ilk devreler.

Mebzûl : Esirgemedi harcanmış, saçılmış, bol, çok.

Meder : Kurumuş çamur, kerpiç.

Medhal : Bir işe karışma, parmağı olma, etkisi bulunma.

Mehbit : incek yer.

Mehbût : Korkup şaşırmış, korku ve şaşkınlık içinde ne yaptığını, nasıl hareket edeceğini bilemez duruma gelmiş.

Mehleke : İnsanın mahvına, helâkine sebep olabilecek kadar tehlikeli, tehlikelerle dolu yer, iş, durum.

Mehmâ-emken : (Ar. mehmâ "ne, ne kadar" ve emkene > emken "mümkün oldu"dan mehmâ-emken) Mümkün olduğu kadar, olabildiği kadar, imkan ölçüsünde, mümkün merteye.

Melce : i. (Ar. lec' "sığınmak"tan melce') Sığınacak, iltica edecek yer, sığınak, penah.

Melevân : Gece ve gündüz.

Melîh : Güzel, şirin, sevimli, latif.

Memdûh : 1. Övülmüş, methedilmiş 2. Övgüye, methe değer.

Menût : Olması başka bir şeyin varlığına bağlı olan, bağlı.

Merbûb : (a. İ.) kul, köle.

Mercû : Umulan, ümit edilen, memul. Ricâ edilerek istenilen, ricâ ve niyaz edilen.

Merhale : Konak, menzil, yer.

Mesâib : Zor ve güç işler, zorluklar, müşküller.

Mesmûmen: Zehirlenerek, zehirlenmek sûretiyle

Meşrûh : Açıklanmış, şerhedilmiş.

Meşy : Yürüme, yürüyüş.

Metâlib : İstenen şeyler, istekler, talepler.

Mevâlî : Azât edilmiş köleler, azatlılar. Osmanlı devlet teşkilâtında mevleviyet pâyesine erişmiş üst seviyedeki ilim adamları, mollalar, büyük kadılar.

Mevrid : i. (Ar. vurûd "bir yere gelmek, hazır olmak"tan mevrîd) Bir kimsenin veya bir şeyin eriştiği, varıp ulaştığı yer, varılacak ulaşılabilecek yer, yol.

Mûsil : Bir yere, bir hedef veya maksada ulaştıran, erîştiren.

Mezâhim : (Ar. zahmet'ten mezâhim) [Çoğul anlamıyla Türkçe'de türetilmiştir] Sıkıntılar, eziyetler, güçlükler, zahmetler.

Mezbûr : sıf. (Ar. zebr "yazmak"tan mezbûr) 1. Yukarıda adı geçen, sözü edilmiş olan, zikredilen, mezkûr 2. Yazılmış, kaydedilmiş.

Mısdak : Gerektiğinde baş vurulan ve doğruyu, yanlış ayırt etmeye değerlendirmeye yarayan prensip, ölçüt, kıstas, kriter.

Miyân : 1. Orta (vasat) 2. Meyan, ara, aralık.

Mu‘cem : Noktalanmış, noktalı.

Mu‘terize : Parantez.

Muan’anan : Geleneksel olarak gelen.

Muğtenim : Ganîmet alan kimse. Bir şeyi ganimet bilip ondan hiçbir karşılık ödemeksizin faydalanan veya o şeye ganimetmiş gibi sahip olan (kimse).

Muhavvet : Tahvit olunmuş, duvar çekilmiş.

Muhayyer : İstedliğini seçmekte, dilediği gibi davranmakta, herhangi bir şeyi kabul edip etmemekte serbest olan kimse.

Muhmel : İhmal edilmiş, hesaba katılmayan, [harf, kelime] noktaları belirtilmemiş, noktalanmamış.

Muhtas : Bir kimse veya bir şey için ayrılmış olan, birine veya bir şeye mahsus, husûsî, özel. Bir kimseye bağlanan, birine özel bağlılığı ve yakınlığı olan kimse.

Muhterik : Ateşte yanmış olan. İçi yanan , yanıp tutuşan, dokunaklı, etkili, yanık.

Muk`ad : Kötürüm, yatalak.

Mukârin : Bitişik, ulaşmış, erişmiş, yaklaşmış.

Munsabiğ : İnsibâğ eden, boyanan.

Mûris : Veren, kazandıran, gerektiren, sebep olan, meydana getiren. Mîras bırakan kimse.

Murtebit : Bağ veya başka bir araçla tutturulmuş, bağlanmış, bağlı.

Musâhabet : 1. Karşılıklı konuşma, görüşme, sohbet.

Musaykal: Cilâlanmış, parlatılmış, mücellâ.

Musır : Düşünce veya isteğinden bir türlü vazgeçmeyen, herhangi bir konuda sürekli direnen, ayak direyen, ısrar eden.

Muztar : Bir işi, bir davranışı yapmak zorunda kalmış, zorlandığı için aksini yapamaz, başka türlü davranamaz duruma gelmiş, çâresiz.

Mübâşeret : Bir işe başlama, yapmaya girişme.

Mübeyyin : (a. s. Beyân'dan) : bildiren, açıklıyan, meydana koyan.

Mücellâ : (a. s. cilâ'dan) : cilâlı, parlatılmış, parlak. Mir'ât-ı mücellâ : parlak ayna.

Mülakkab : Lakaplanmış, lakaplı.

Mülâsık : İltisaklı, bitişik, yapışık; yan yana bulunan.

Mülâzemet : Bir kimseye, bir şey veya yere hiç ayrılmak istemeyecek şekilde bağlanma. Bir yere devam etme, devamlı gidip gelme.

Münderic : Bir şeyin içinde yer alan, bulunan.

Mümfek : Ayrılmış, kopmuş, çıkmış, sökülmüş.

Müntefî : Yok olan, ortadan kalkan, görünmez olan.

Müntic : Bir şeyin sonuç olarak ortaya çıkmasına sebep olan, doğuran, hâsıl eden, meydana getiren.

Mürâât : Hıfz etme, saklama, göz ucuyla bakma, gözetme, koruma.

Müsellem : (a. s. selm'den. c. : müsellemât) : 1. teslim edilmiş, verilmiş. 2. su götürmez, doğruluğu, gerçekliği herkesce kabûl edilmiş olan.

Müstaid : Bir işi veya şeyi yapabilme yeteneğine sâhip olan, yetenekli, kâbiliyetli.
Hazır, meyyal, âmâde. Lâyık.

Müstebân : Açıkça ortaya konmuş olan, şüpheyeye yer bırakmayacak şekilde anlaşılan,
açık, âşikâr, vâzih.

Müstelzim : İstilizâm eden, gerektiren, gereken.

Müstemir : Müstemir olarak, sürekli, aralıksız, dâimî.

Müşâhefe : Karşılıklı konuşma, yüz yüze, ağız ağıza söyleşme.

Müştehir : Üne kavuşan, şöhret bulmuş, şöhretli, meşhur.

Müştemil : İçine alan, kapsayan, ihtivâ eden.

Müteaddid : Çok sayıda, birçok.

Müteassir : Zor, güç, zahmetli.

Mütebâyin : Birbirine uymayan, uyuşmayan, zıt , aykırı, karşıt.

Müteberrek : Uğurlu, Mübârek

Müteberrik : Bir şeyi uğurlu, bereketli sayan, ondan hayır uman.

Müteselsil : Art arda gelen, peş peşe olan, ara vermeden birbirini tâkip eden.

Mütezammine : İçine alan, Hâvî, şâmil

Müttehid: Birlik olmuş, birleşmiş, birleşik.

Müzâyaka : Darlık, sıkıntı, müşkülât.

N

Nakîz : Birbirine zıt ve karşıt olan, zıt , karşıt.

Nasb : Bir kimseyi bir hizmete geçirme, yerleştirme, tayin etme.

Nâşî : takı. (-den) dolayı, sebebiyle, ötürü.

Neccâr : Marangoz, dülger , doğramacı.

Neşv ü Nemâ : Büyümek ve gelişmek.

Nevâhî : Yasak şeyler.

Niyâbet : Vekil olma durumu, vekillik, vekâlet, nâiplik.

P

Penâh : “Bir şeyin veya kimsenin sığınağı, koruyucusu” mânâsında birleşik sıfatlar yapar.

Peydâ etmek : Edinmek, elde etmek. Meydana getirmek.

Pûyân : Koşan.

R

Ra‘şe: Titreme, titreyiş.

Revâ : Lâyık, uygun, yerinde, münâsip.

Rıkkîyet : Kulluk, kölelik, esirlik.

Rusûh : Sağlam olma, sağlamlık. Bir ilimde sağlam bilgi sahibi olma, o ilmin derinliğine inme. Ustalık, mâharet, meleke.

S

Sabâhat : Güzellik, yüz güzelliği.

Sadr : 1.Göğüs. 2.Yürek. 3. herşeyin önü, başı, ilerisi, en- yukarı, en baş. 4. oturulacak en iyi yer. 5. baş, başkan. (bkz ; reis). 6. kazasker. 7. sadrazam sözünün kısaltılmışı.

Samedânî : Samed ile, gücü, yüceliği sonsuz olan Allah ile ilgili.

Sanevberî : Çam fıstığı kozalağı biçiminde olan.

Sa'y : Çalışma, çabalama, emek sarfetme, ceht.

Sebkât : Geçme, önceden olma, Önde bulunma, Cereyan etme.

Semen : (Arapça) Fiyat, değer, kıymet.

Sevret : Şiddet, kızgınlık.

Sıbt : Torun.

Siyâdet : Efendilik, beylik.

Suûbet : Zorluk, güçlük, zahmet.

Süm'a : Başkalarının görmesi, işitmesi için yapılan iş, riyâ ile karışık davranış.

Ş

Şakka: Sıkıntı ve zahmet veren, zahmetli, eziyetli.

Şâmil : İçine alan, kaplayan, kapsayan.

Şâyi' : (a. s. Şüyû'dan) : 1. duyulmuş, herkesçe bilinmiş 2. taksim olunmamış müşterek hisse.

Şeybûbet : Saçın sakalın ağarması, ihtiyarlık, kocama.

Şibh : i. (Ar. şibh) 1. Benzeme, benzeyiş. 2. Benzeyen şey, benzer.

Şüru' : Başlama.

T

Taab : Yorgunluk. Sıkıntı, zahmet.

Tabâyi' : Tabîatler.

Taharrük : Hareket etme, kımıldama.

Tahkîken : Gerçekten, hakîkaten.

Tahlîs : Kurtarma, kurtarılma.

Tahmîl : Yükleme, yükletme, yükletilme. Bir işi, birinin üzerine bırakma.

Taht : Alt, aşağı.

Takaddüm : Önce gelme, önce davranma. İleri geçme, ileride bulunma.

Takarrub : i. (Ar. kurb "yaklaşmak, yakın olmak"tan tekarrub) Yaklaşma, yakına gelme.

Takrîr : Sözle anlatma, ifâde ve beyân etme, anlatış.

Tama' : Aç gözlülük, tamah.

Târî olmak : Ortaya çıkmak, belirtmek, ârız olmak.

Tasdîr : (i. sadr'dan. c. : tasdîrât) : 1. başa koyma, başa geçirme. 2. Kitabın başına önsöz koyma, konulma.

Tavassut : Araya girme, arabulucuk etme, vâsıta olma.

Tavattun : (Ar. vatan "bir yerde ikamet etmek"ten tevattun) Bir yere yerleşme, orayı vatan edinme.

Tavsîf : i. (Ar. vaşf "nitelemek"ten tavsîf) Vasıflarını, niteliklerini sayma.

Tay : bir yeri atlarcasına aşma.

Te'lif etmek : Uzlaştırmak, uyuşmalarını sağlamak.

Teakkul : (Ar. 'akl "gerçeęi bilmek, idrak etmek"ten te'akkul) 1. Akıl erdirme, zihin yorarak anlama.

Teb'îd : (Ar. bu'd "uzak olmak"tan teb'îd) Uzaklaştırma, kovma.

Teba'îyyet : Uyma, Tâbi olma.

Tebennî : Sulbünden gelmeyen bir çocuğu evlât edinme, oęulluęa kabul etme.

Tebevvl : Bevl etmek, küçük tuvaletini yapmak.

Tecerrüd: Soyunma, çıplak olma.

Tedeyyün : Belli bir dini benimseme, ona bağlı olma. Dininin hükümlerine sıkıca bağlı olma ve uyma. Borçlanma, borca girme.

TeHHül : (Ar. ehl "evlenmek"ten te'ehhul) Evlenme.

Tefâzul : Fazîlet ve meziyet hususûnda birbirleriyle yarışma. Miktar bakımından fark, nicelik farkı.

Tefevvuk : Üste çıkma, üstün olma, yükselme.

Tekniye : Künyelemek, künye vermek.

Telâkkî : Kabul etme, alma.

Telekkun : Öğrenmek, (bilgiyi) almak, okumak.

Temekkün : (Ar. mekânet "bir yeri, bir itibarı bulunmak"tan temekkun) (Aşağıdaki anlamı Türkçe'de kazanmıştır] Yerleşme, mekân tutma.

Temessük : Tutunma, güvenerek sarılma, yapışıp sıkı tutma.

Temhîr : Damga basma, mühürleme.

Teselsül : Kesintisiz olarak birbirini takip etme, zincirleme devam etme.

Tesyîr : Yürütme, ilerletme. Gönderme, yollama.

Teşerrüf : Şereflenme, şeref duyma , şeref bulma , saygı gösterme.

Tevakkuf : Bekleme, durma.

Tevâlüd : Doğma, doğurma.

Tezâyuk : Artma, çoğalma, ziyâdeleşme.

Tezâyüd : Artma, çoğalma.

Tezkîr : Hatıra getirme, hatırlatma, zikredip anma.

U

Uhde : Bir işi üzerine alma, yüklenme, sorumluluk.

Ukiyye (Vukiyye) : Ağırlık ölçü birimi. Efendimiz (s.a.s) devrinde kullanılan Hicaz ukiyyesi 40 dirheme denktir. Bununla birlikte farklı ağırlıklar şeklinde de hesaplanmaktadır.

Ulüvv : Ululuk, büyüklük, yücelik.

Umde : Dayanılacak, güvenilecek kimse veya şey, destek, dayanak.

Urûk : Damarlar, ırklar, kökler.

Usret : Sıkıntı, zahmet, zorluk, güçlük.

V

Vâfi : Yeter, kâfi, elverir.

Varur olmak : Gidecek olmak, gitmek istemek.

Vaz' : Koyma, konulma. Ortaya koyma, düzenleme, tedvin etme. Belirleme, tâyin etme, tespit etme. Vaziyet, tavır, duruş, biçim.

Vedîa: Mülkiyeti sâhibinde kalmak şartıyla saklanmak, üzere bırakılan şey, emânet.

Verâ' : arka, geri, ötesinde.

Vesâtet : Araya girme, vâsıta olma, aracılık etme.

Vesâvis : Vesveseler.

Vüs'at : Genişlik, bolluk. Güç, kudret.

Z

Zahme : Vurma, darbe, yara.

Zaîm : (Ar. zu'm - za'm "sanmak; kefil olmak" ve ze'âmet "reis, efendi olmak"tan za'îm) 1. Zeamet sahibi kimse. 2. Kefil. 3. Bir memleketin ileri geleni.

Zaleme : i. (Ar. zâlim'in çoğul şekli zaleme) Zâlimler.

Zam : Üzerine bir şey ekleme, katma.

Zebh : Boğazlama, kesme, kurban etme.

Zibâr : (Arp. : zebr'in çoğulu) Kitaplar , cüzler. Kitap yaprakları. Yazı yazmalar.

Zu'm etmek : Sanmak, zannetmek.

Zühûl : 1. dalgınlıkla unutma veya geciktirme. 2. İşin çokluğu yüzünden geciktirme.

Zükûr: Erkekler (Arp. Zeker'in çoğulu).

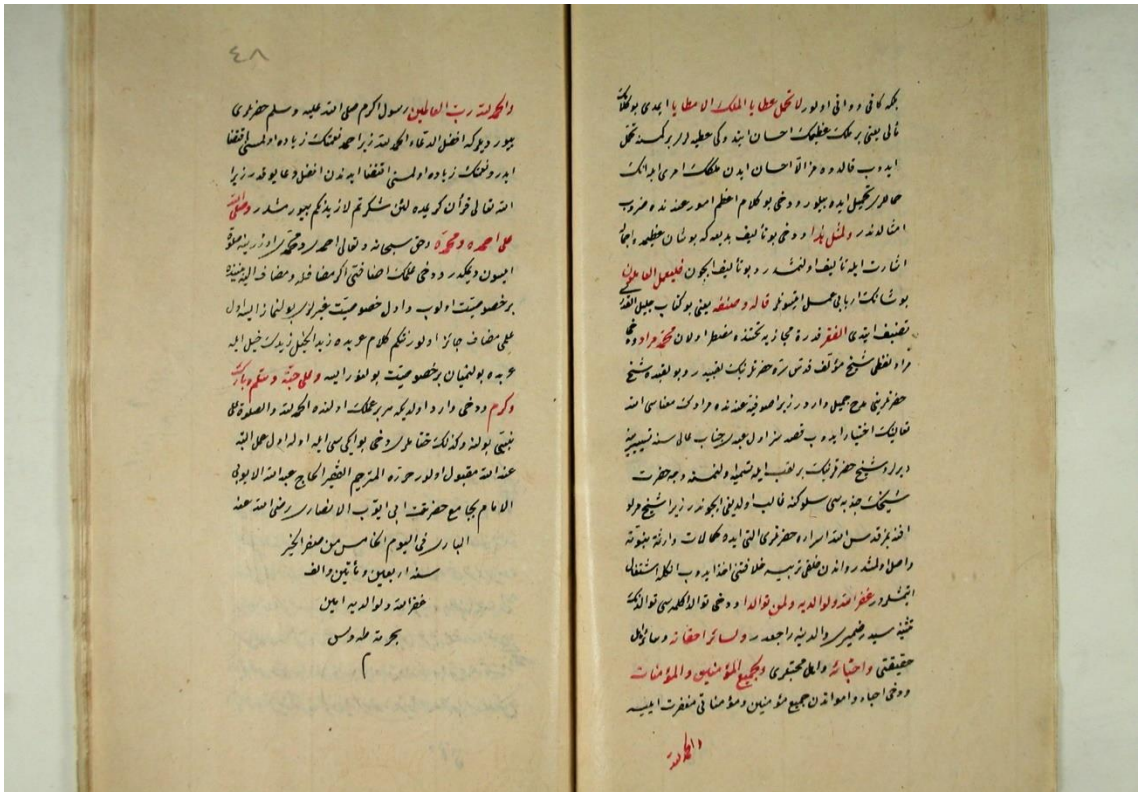
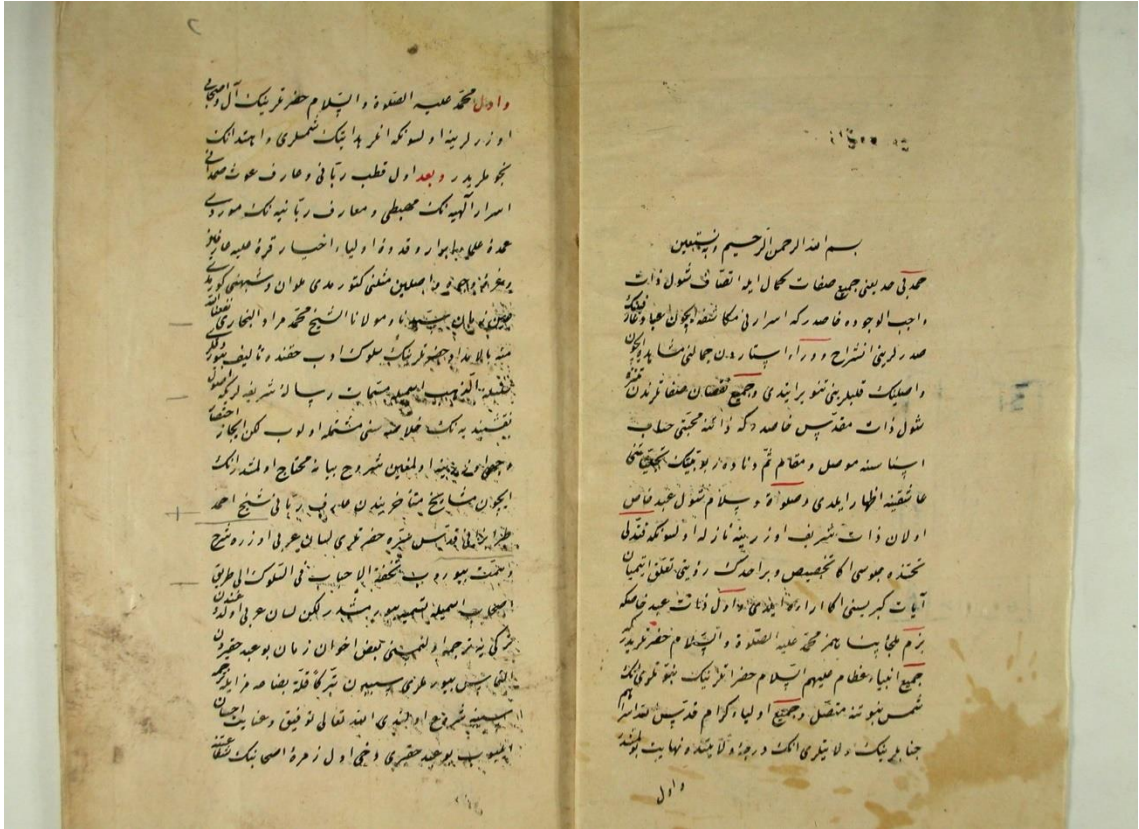
Zül : (a. i.) alçalma, horluk, hakirlik.

Züvvâr : Ziyâretçiler.

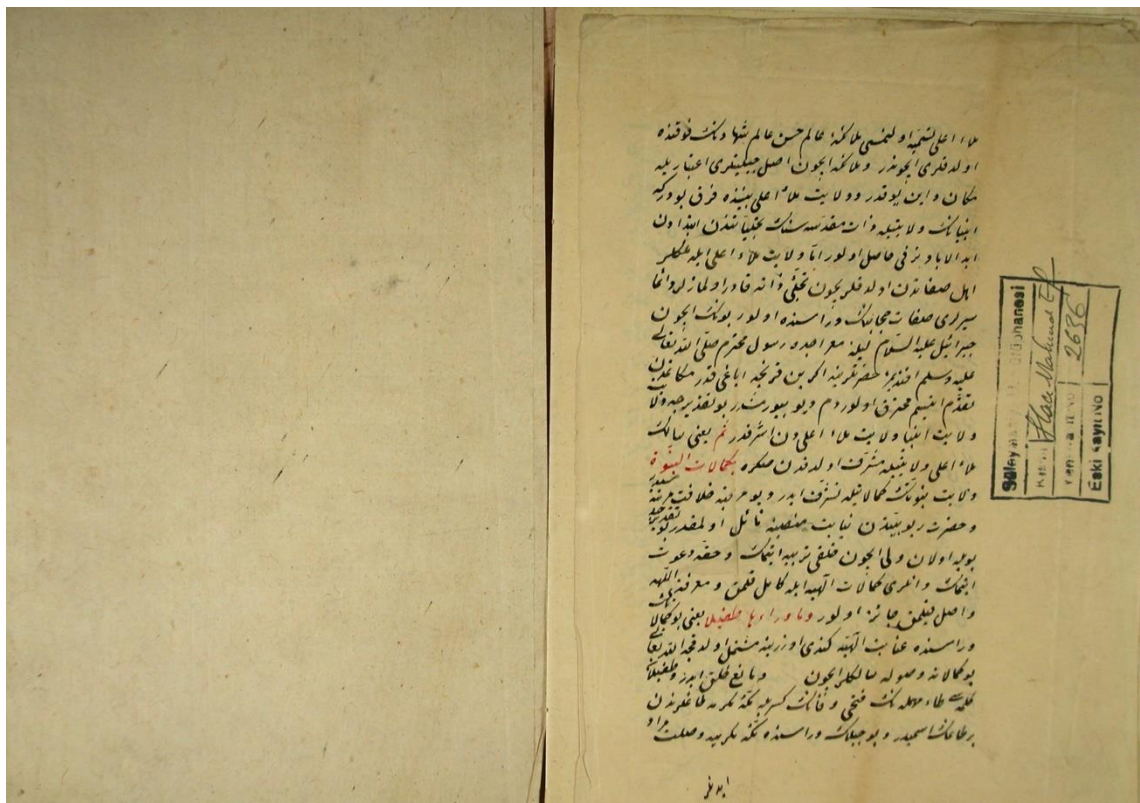
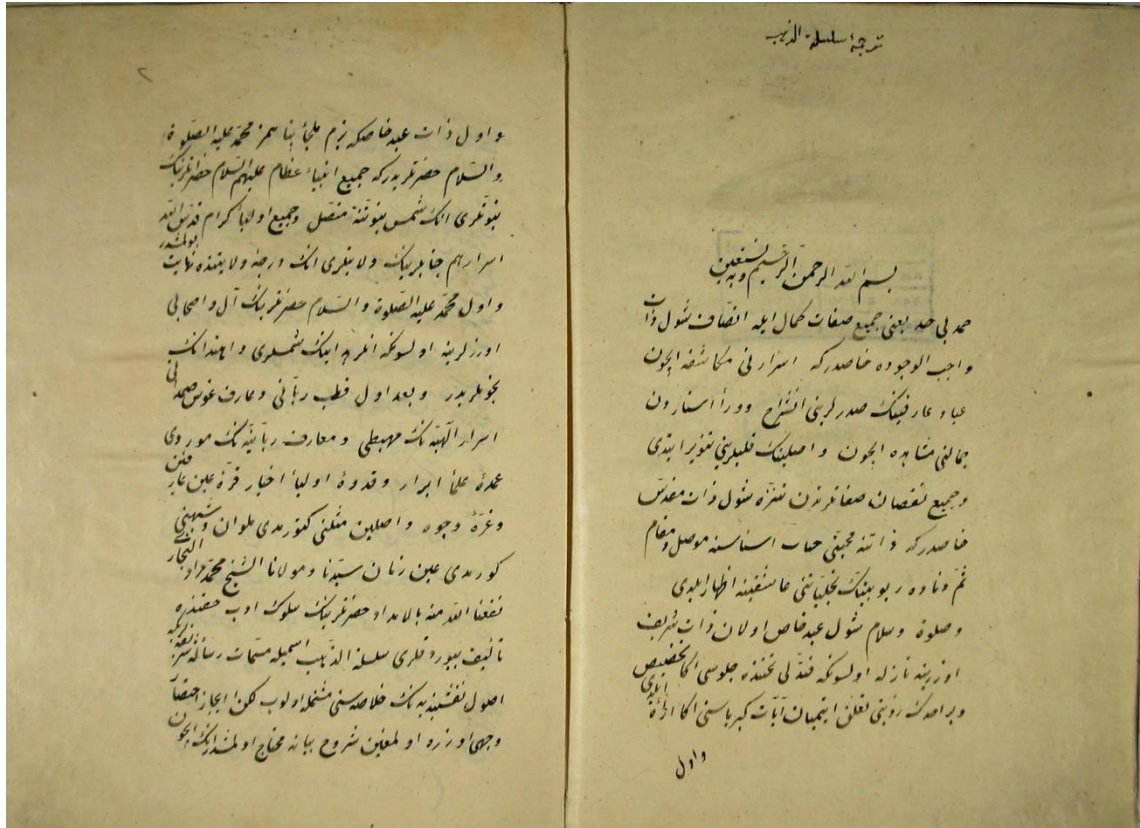
EKLER

1-Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi, nr. 2621/1

ilk ve son varaklar

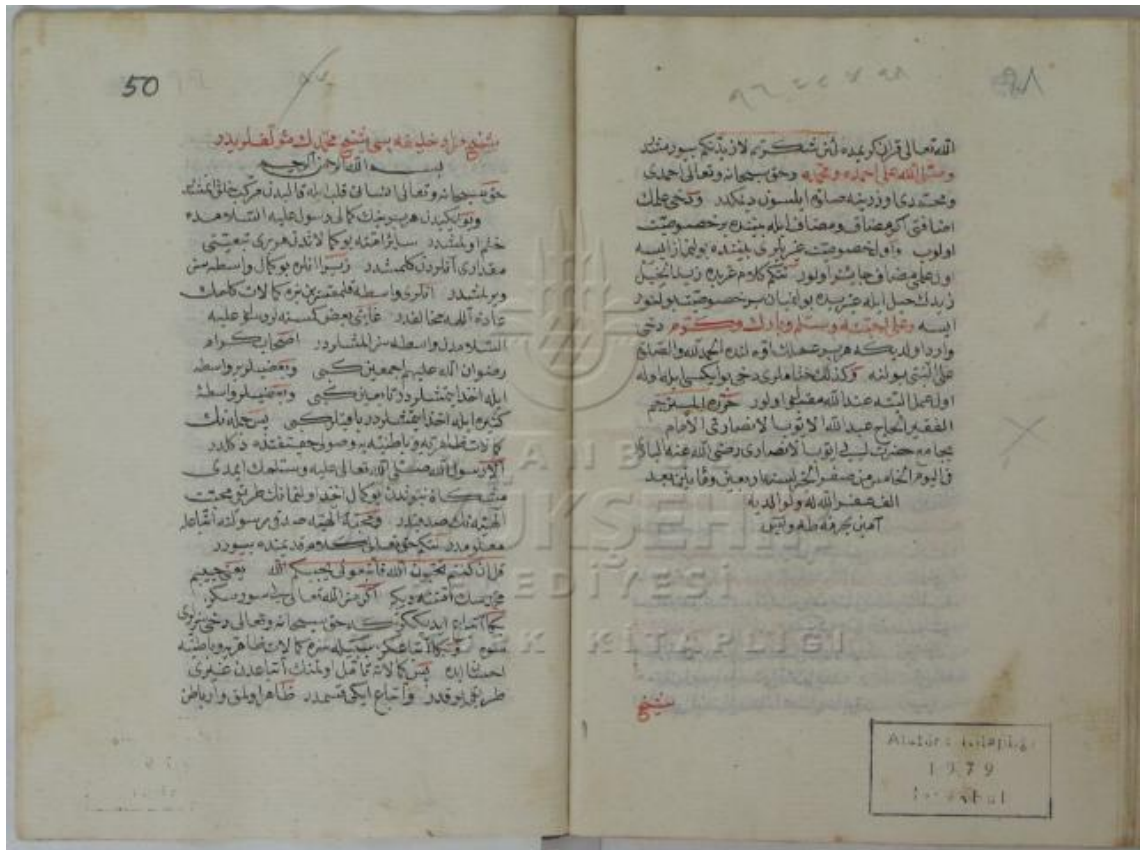

ilk ve son varaklar

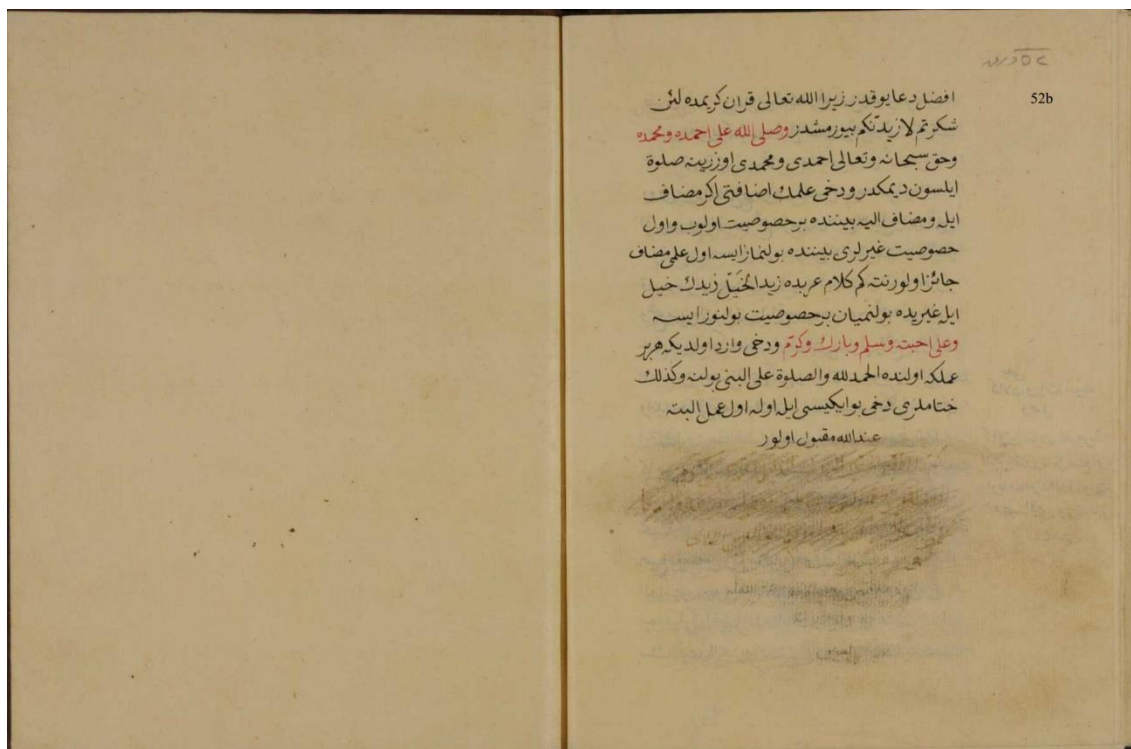
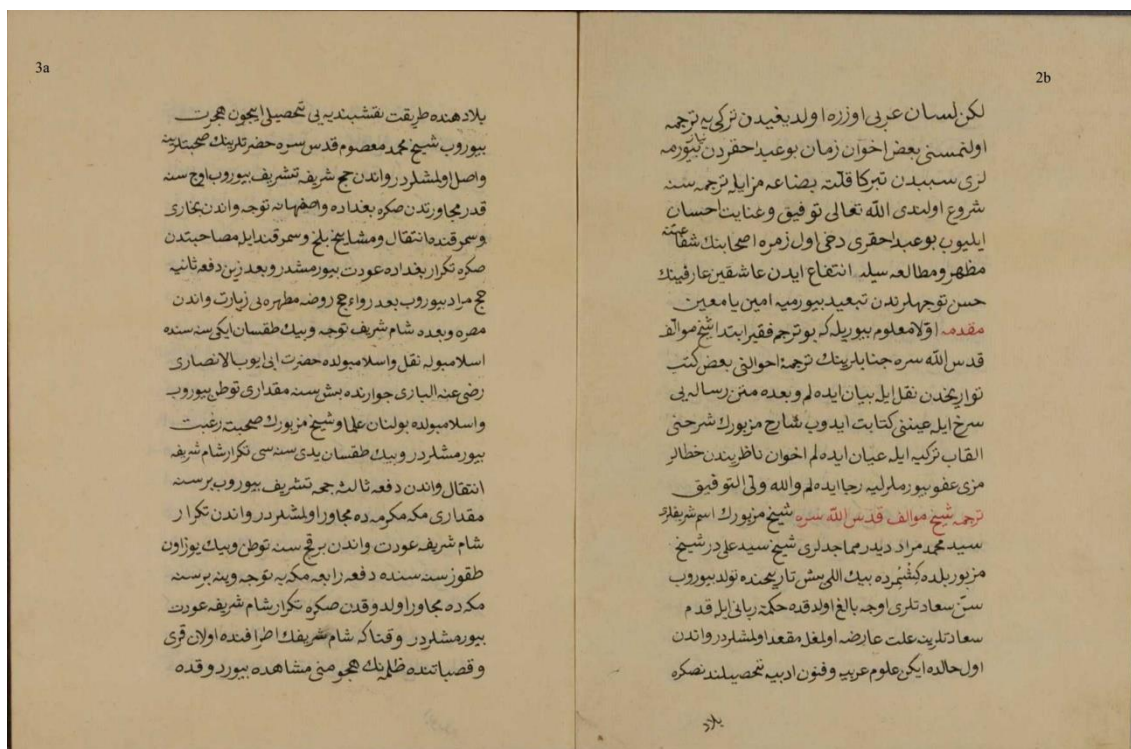

3-İBB Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Yazmaları, nr. 1206/1

ilk ve son varaklar

4-Beyazıd Devlet Kütüphanesi, Yazmalar, nr. 9331 ilk ve son varaklar

KAYNAKLAR

- Abu-Manneh, Butrus. "Sheikh Murâd al-Bukhârî and the Expansion of the Naqshbandî-Mujaddidî Order in Istanbul", *Welt des Islams*, 53-1, 2013, s. 1-25.
- Akakuş, Recep. "Reîsülkurrâ", *DİA*, XXXIV, s. 545-546.
- Akifzâde, Amasyalı Abdürrahim. *Kitâbu'l-Mecmû' fi'l-Meşhûdî vel'-Mesmû'*, çev. Hikmet Özdemir, İstanbul: Türkiye İlmî İctimâî Hizmetler Vakfı Yay., 1998.
- Akkaya, Ömer. *Trabzonlu Kösec Ahmed Efendi ve Âdâbü'l-Ubûdiyye fi's-Süneni'l-Muhammediyye Adlı Eseri*, Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi SBE, Samsun 2015.
- Akkuş, Mehmet. "Gaybet", *DİA*, XIII, s. 409-410.
- Akpınar, Cemil. "Hekimbaşı", *DİA*, XVII, s. 160-161.
- Aktepe, Münir. "Çorlulu Ali Paşa", *DİA*, VIII, s. 370-371.
- _____. "Hekimoğlu Ali Paşa", *DİA*, XVII, s. 166-168.
- Akün, Ömer Faruk. "Bursalı Mehmed Tâhir", *DİA*, VI, s. 452-461.
- Alemdar, Yusuf. "Abdullah Eyyûbî (1252/1856)'nin 'Risale fî Kırâati's-Seb'a ve'l-Aşera ve't-Takrîb' Adlı Eserinin Edisyon Kritiği/Literasyonu ve Değerlendirilmesi", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2017, c. IV, sy. s. 23-79.
- Algar, Hamid. "Alâeddin Attâr", *DİA*, II, s. 319-320.
- _____. "Bahâeddîn Nakşibend", *DİA*, IV, s. 458-460.
- _____. "Bâkî-Billah", *DİA*, IV, s. 542-543.
- _____. "Emîr Külâl", *DİA*, XI, s. 137-138.
- _____. "Fağnevî", *DİA*, XII, s. 73.
- _____. "Gucdûvânî, Abdülhâlik", *DİA*, XIV, s. 169-171.
- _____. "Hâcegân", *DİA*, XIV, s. 431.
- _____. "Hâlidîyye", *DİA*, XV, s. 295-296;
- _____. "İmâm-ı Rabbânî", *DİA*, XXII, s. 194-199.
- _____. "Muhammed Pârsâ", *DİA*, XXX, s. 563-565.
- _____. *Nakşibendilik*, haz. A. Cüneyd Köksal, İstanbul: İnsan Yay., 2007.
- _____. "Nakşibendîyye", *DİA*, XXXII, s. 335-342
- _____. "Necmeddîn-i Kübrâ", *DİA*, XXXII, s. 498-506.
- Algül, Hüseyin. "Ebû Eyyûb el-Ensârî", *DİA*, X, s. 123-125.
- Altıkulaç, Tayyar. "Kisâî, Ali b. Hamza", *DİA*, XXVI, s. 69-70.
- Âlûsî, Rûhu'l-me'ânî, nşr. M. Hüseyin el-Arab, Beyrut, 1417/1997.

- Ansari, A. S. Bazmee. “Kelîmullah-ı Cihânâbâdî”, *DİA*, XXV, s. 216-217.
- Arpaguş, Safi. *Mevlevîlikte Ma‘nevî Eğitim*, İstanbul: Vefa Yay., 2009.
- Aslantürk, Ayşe Hümeysra. “Nesefî, Necmeddin”, *DİA*, XXXII, s. 571-573.
- Aşkar, Mustafa. *Tasavvuf Tarihi Literatürü*, İstanbul: İz Yay., 2006.
- Atar, Fahrettin “Nâfile”, *DİA*, XXXII, s. 290-292.
- Ateş, Süleyman. “Cüneyd-i Bağdâdî”, *DİA*, VIII, s. 119-121.
- _____. “İhlâs”, *DİA*, XXI, s. 535-537.
- Avcı, Casim. “Hilâfet”, *DİA*, XVII, s. 539-546.
- _____. “Kûfe”, *DİA*, XXVI, s. 339-342.
- Azamat, Nihat. “Kâdiriyye”, *DİA*, XXIV, s. 131-136.
- _____. “Lâ‘îzâde Abdülbâkî”, *DİA*, XXVII, s. 90-92.
- _____. “Melekût”, *DİA*, XXIX, s. 47-48.
- Bakır, Abdulhalik. “Basra”, *DİA*, V, s. 108-111.
- Baktır, Mustafa. “Azîmet”, *DİA*, IV, s. 330.
- Bebek, Adil. “Hayâlî”, *DİA*, XVII, s. 3-5.
- Bilgin, Mustafa. “Ebû Bekir et-Tamestânî”, *DİA*, X, s. 113-114.
- _____. “Ebû Osman el-Mağribî”, *DİA*, X, s. 208-209.
- Birişik, Abdulhamit. “Kıraat”, *DİA*, XXV, s. 426-433.
- _____. “Ulûmü’l-Kur’ân”, *DİA*, XLII, s. 132-135.
- Bozkurt, Nahide. “Hârûnürreşîd”, *DİA*, XVI, s. 258-261.
- _____. “Me’mûn”, *DİA*, XXIX, s. 101-104.
- Bozkurt, Nebi. “Dârülkurrâ”, *DİA*, VIII, s. 543-545.
- _____. “Ravza-i Mutahhara”, *DİA*, XXXIV, s. 475.
- Bursalı, Mehmed Tâhir. “Abdullah Eyyûbî”, *Sırât-ı Müstakîm*, İstanbul 24 Mart 1326, c. VI, sy. 135, s. 75-76.
- _____. *Osmanlı Müellifleri*, İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1333.
- Buzpınar, Ş. Turan. “Nakîbüleşraf”, *DİA*, XXXII, s. 332-334.
- Candemir, Murat. *İstanbul’da Mesire Kültürü: Çırpıcı ve Veliefendi Çayırıları*, İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yay., 2014.
- Ceyhan, Semih. “Halvetiyye”, ed. Semih Ceyhan, *Türkiye’de Tarîkatlar:Tarih ve Kültür* içinde, İstanbul: İSAM Yay., 2015, s. 695-778.
- _____. “Salâhî Efendî”, *DİA*, XXXVI, s. 17-19.
- _____. “Seyyid Burhâneddin”, *DİA*, XXXVII, s. 56-58.
- _____. “Şems-i Tebrîzî”, *DİA*, XXXVIII, s. 511-516.

- _____. “Tecellî”, *DİA*, XL, s. 241-243.
- _____. “Ubûdiyyet”, *DİA*, XLII, s. 33-34.
- _____. “Vecd”, *DİA*, XLII, s. 583-584.
- _____. “Zeccâcî, Ebû Amr”, *DİA*, XLIV, s. 174-175.
- _____. “Zühd”, *DİA*, XLIV, s. 530-533.
- Çağrııcı, Mustafa. “İhsân”, *DİA*, XXI, s. 544-546.
- Çakır, Adalet. “Kâdiriyye”, ed. Semih Ceyhan, *Türkiye’de Tarîkatlar:Tarih ve Kültür* içinde, İstanbul: İSAM Yay., 2015, s. 159-220.
- Çakır, Mehmet Saki “Hatm-i Hâcegân ve Hâlidîlik'teki Uygulanan Örnekleri”, *İhya Uluslararası İslâm Araştırmaları Dergisi*, c. V, sy. 2 (Güz 2009), s. 488-505.
- Çavuş, Zahriye. “Son Dönem Biyografi Yazıcılığının Unutulmuş Bir Örneği: Gülşen-i Meşâyih-ı Selâtîn”, *IV. Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Öğrenci Kongresi TUDOK 2012*, İstanbul Kültür Üniversitesi, 2013, s. 227-235.
- Çelik, İsa. “Tasavvuf Terminolojisinde Letâif-i Ruhâniyye”, *Marife*, yıl.9, sy. 2, (Güz 2009), s. 83-116.
- Çerhî, Ya‘kûb. *Risâle-i Ünsiyye*, trc. Mehmet Ali Özkan, İstanbul: Semerkand, 2013.
- Çetin, Abdurrahman. “Şâtibî, Kâsım b. Fîrruh”, *DİA*, XXXVIII, s. 376-377.
- Çetin, Nuran. “Murâd-ı Buhârî Tekkesi ve Fonksiyonları”, *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2015, sy. 4, s. 5-36.
- Çetin, Osman. “Horasan”, *DİA*, XVIII, s. 234-241.
- Demir, Murat. *Murâd-ı Nakşbendi ve Menâkıbı*, Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi SBE, Bursa 1998.
- Demir, Osman. “Yakîn”, *DİA*, XLIII, s. 271-273.
- Demirci, Demirci. “Ebû Saîd el-Harrâz”, *DİA*, X, s. 222-223.
- _____. “Ebû Ya‘kûb en-Nehrecûrî”, *DİA*, X, s. 252.
- _____. “Hakîkat-ı Muhammediyye”, *DİA*, XV, s. 179-180.
- _____. “Hâl”, *DİA*, XV, s. 216-218.
- _____. “Himmet”, *DİA*, XVIII, s. 56-57.
- Demirdaş, Öncel. *Kösec Ahmed Trabzonî’nin Hayatı, Eserleri ve Tasavvuf Anlayışı*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi SBE, Ankara 2012.
- _____. “Kösec Ahmed Trabzonî’ye Göre Nefs ve Nefsin Kategorileri”, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2013, c. XVIII, sy. 1, s. 157-181.
- Dindar, Elif. *Ubeydullah Ahrar: Hayatı-Eserleri-Fikirleri*, Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi SBE, Bursa 1998.
- Dönmez, İbrahim Kâfi. “Oruç”, *DİA*, XXXIII, s. 416-425.
- _____. “Ruhsat””, *DİA*, XXXV, s. 207-210.

- Dönmez, Mustafa İsmail. *Kuşadalı Mustafa bin Hamza ve 'Netâicü'l - Efkâr fî Şerhi'l - İzhâr' adlı eseri (İnceleme ve tahkik)*", Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi SBE, İstanbul 2013.
- Duran, Hakkı. "Çankırılı Bir Ulemâ Ailesi: 'Damat-zâdeler'", *Çankırı Araştırmaları*, c. IV, sy. 4 (Kasım 2009), s. 85-90.
- Durmuş, İsmail. "Adalı, Şeyh Mustafa", *DİA*, I, s. 347.
- Efendioğlu, Mehmet. "Abdullah Eyyûbî", *Tarihi Kültürü ve Sanatıyla Eyüp Sempozyumu VI*, İstanbul: Eyüp Belediyesi Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2003, s. 318-323.
- Elmalı, Hüseyin. "İzhârü'l-Esrâr", *DİA*, XXIII, s. 506-507.
- Eraydın, Selçuk. "Feyiz", *DİA*, XII, s. 513-514.
- Erdoğan, Mehmet. "Şah Veliyyullah", *DİA*, XXXVIII, s. 260-262.
- Erul, Bünyamin. "Zeyd b. Sâbit", *DİA*, XLIV, s. 321-322.
- Erünsal, İsmail E. "Murad Molla Kütüphanesi", *DİA*, XXXI, s. 188.
- Esrar Dede, *Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye: İnceleme, Metin*, haz. İlhan Genç, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yay., 2000.
- es-Sâfî, Mevlânâ Ali b. Hüseyin. *Reşehât [Hayat Pınarından Can Damlaları]*, sadeleştiren Mustafa Özсарay, İstanbul: Semerkand, 2. Baskı, 2006.
- Eyice, Semavi. "İbrâhim Paşa Külliyesi", *DİA*, XXI, s. 343-345.
- Eyyûbî, Abdullah. *Âdâbü'l-müsâfirîn*, MÜİF Ktp., Hacı Cemal Öğüt, nr. 67, vr. 146a.
- _____. *Fevâiyü'l-ezkâr fî halli netâici'l-efkâr*, İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1282.
- _____. *Hâşiye-i Hayâlî Eyyûbî*, İstanbul: İbrâhim Efendi Matbaası, 1307.
- _____. *Hediyyetü'l-huccâc*, Süleymaniye Ktp., Tırnovalı, nr. 1844/3.
- _____. *Levâmi 'ul-Bedr şerhu Nâzimetü'z-Zehr*, MÜİF Ktp., Üsküdarlı, nr.36, vr.127^a-130^b.
- _____. *Mahmûdiyye fî'l-Ferâiz*, Kayseri Râşid Efendi Eski Eserler Ktp., İd Mehmed Efendi, nr. 26655/2, vr. 176^b-180^b.
- _____. *Miftâhu's-saâdeti'l-Medîne*, Milli Ktp., 06 Mil Yz A 5541.
- _____. *el-Mîzân*, İBB Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Türkçe Yazmaları, nr. 1032/1, vr.1^b-55^a.
- _____. *Muharrem tekmilesi: Muharrem Hâşiye ale'l-fevaidü'z-Ziyaiyye*, İstanbul: Mekteb-i Sanayi Matbaası, 1310.
- _____. *Müteşâbihâtü'l-Kur'an*, MÜİF Ktp., Üsküdarlı, nr.66/1, vr.1 -76.
- _____. *Nefehâtü'l-Abîri's-Sârî fî fezâili Ebî Eyyûb el-Ensârî Tercümesi*, Süleymaniye Ktp., Hasan Hüsnü Paşa, nr.203.
- _____. *Risâle fî hakkı Hazret-i Ebû Eyyûb el-Ensârî*, MÜİF Ktp., Hacı Cemal Öğüt, nr. 67, vr. 1 13^b-145^b.

- _____. *Risâle fî kırââtî's-seb'a ve'l-aşere ve't-takrîb*, MÜİF Ktp., Hacı Cemal Öğüt, nr.67/28, vr.152^b-172^a.
- _____. *Terceme-i ehâdîs-i Kudsiyye*, Millet Yazma Eser Ktp., A.E. Şerriyye, nr. 71.
- _____. *Terceme-i Şerh-i Risâle-i Teslîk-i Nakşibendiyye*, İBB Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Türkçe Yazmaları, nr. 550.
- _____. *Tezkiretü'r-rumât*, Topkapı Sarayı Müzesi Ktp., Hazine, nr. 1418.
- _____. *Tuhfetü'l-ahbâb fî's-sülûk ilâ tarîkı'l-ashâb tercemesi*, Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi, nr. 2621/1, vr.1-49.
- _____. *Tuhfetü'l-imâm fî mesâilî's-sıyâm*, Süleymaniye ktp., Yazma Bağışlar, nr. 654.
- _____. *Zeyl-i risâle-i Hz. Hâlid Ebâ Eyyûb el-Ensârî*, MÜİF Ktp., Hacı Cemal Öğüt, nr. 67, vr. 1 02^b-113^a.
- Fayda, Mustafa. "Ebû Bekir", *DİA*, X, s. 101-108.
- _____. "Fîl Vak'ası", *DİA*, XIII, s. 70-71.
- _____. "Muhammed", *DİA*, XXX, s. 408-423.
- _____. "Ömer", *DİA*, XXXIV, s. 44-51.
- Fevzî, Mustafa. *Kitâb-ı isbatü'l-mesalik fî rabitâtî's-salik*, İstanbul: [y.y.], 1324/1906.
- Fığlalı, Ethem Ruhi. "Ali", *DİA*, II, s. 371-374;
- _____. "Hüseyin", *DİA*, XVIII, s. 518-521.
- _____. "İbn Mülcem", *DİA*, XX, s. 220.
- _____. "İsnâaşeriye", *DİA*, XXIII, s. 143-147.
- Gafarov, Anar. "Râgıb el-İsfahânî", *DİA*, XXXIV, s. 401-403.
- Galitekin, Ahmet Nezih. *Osmanlı Kaynaklarına Göre İstanbul*, İstanbul: İşaret Yay., 2003.
- Gölcük, Şerafettin, Metin Yurdağür. "Gelenbevî", *DİA*; c.13, s. 552-555.
- Gucdûvânî, Abdülhâlık. *Makâmât-ı Yûsuf Hemedânî (Hayat Nedir İçinde)*, çev. Necdet Tosun, İstanbul: İnsan Yay., 1998.
- Gündüz, İrfan. "Bekriyye", *DİA*, V, s. 371.
- _____. "Ceberût", *DİA*, VII, s. 193-194.
- Haksever, Ahmed Cahid. *Ya'kûb-ı Çerhi: Hayatı, Eserleri ve Tasavvuf Anlayışı*, İstanbul: İnsan Yay., 2009.
- Halid Bağdâdî, *Risâle fî isbâtî'r-râbița*, (İstanbul 1284; Kazan 1890; Şam 1289).
- Hânî, Abdülmecîd. *Hadâiku'l-verdiyye [Nakşi Şeyhleri]*, trc. Mehmet Emin Fidan, İstanbul: Semerkand, 2011.

- el-Herevî, Hâce Abdullah el-Ensârî. *Menâzilü's-Sâirîn*, trc. Abdurrezzak Tek, Bursa: Emin Yayınları, 2008.
- Hatiboğlu, İbrahim. "Selmân-ı Fârisî", *DİA*, XXXVI, s. 441-443.
- İnanç, Yonis. "Reîsülkurra Abdullah Eyyûbî Hayatı ve Eserleri", *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. 16, sy. 29, Sakarya 2014, s. 107-128.
- İpşirli, Mehmet. "Damadzâde Ahmed Efendi", *DİA*, VIII, s. 449-450.
- _____. "Mustafa Efendi, Hamîdizâde", *DİA*, XXXI, s. 298-299.
- Kalkışım, M. Muhsin. "Şeyh Galib", *DİA*, XXXIX, s. 54-57.
- Kallek, Cengiz. "Fukahâ-yi Seb'a", *DİA*, XIII, s. 214.
- _____. "Hifnî", *DİA*, XVII, s. 478.
- _____. "Kâsım b. Muhammed b. Ebû Bekir", *DİA*, XXIV, s. 545.
- _____. "Ukiyye", *DİA*, XLII, s. 67-70.
- Kandemir, M. Yaşar. "Ali", *DİA*, II, s. 375-378.
- _____. "Ümmü Seleme", *DİA*, XLII, s. 328-330.
- Kani Bey, Mustafa. *Okçuluk kitabı [Telhis-i Resâ'ilât-ı Rumat] : (asıl metin ve günümüz Türkçesi ile)*. 1252/1836; haz. Kemal Yavuz, Mehmed Canatar; ed. İ. Aydın Yüksel, İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti, 2010.
- Kara, Mustafa. "Dâvûd et-Tâî", *DİA*, IX, s. 48-49.
- _____. "Evrâd", *DİA*, XI, s. 533-535.
- _____. "Fenâ", *DİA*, XII, s. 333-335.
- Kara, Ömer, "el-Müfredât", *DİA*, XXXI, s. 504-505.
- _____. "Râgıb el-İsfahânî", *DİA*, XXXIV, s. 398-401.
- el-Kârî, Ali. *el-Esrârü'l-merfû'a fi'l-aḥbâri'l-mevzû'a*, Beyrut, 1986.
- Karlığa, H. Bekir. "Anâsır-ı Erbaa", *DİA*, III, s. 149-151.
- Karpuz, Haşim. "Mevlânâ Külliyesi", *DİA*, XXIX, s. 448-452.
- Kartal, Abdullah. "Sokr", *DİA*, XXXVI, s. 334-335.
- Kayaoğlu, İsmet. "Mevlevî Dervîş Ahmed Dede'nin et-Tuhfetü'l-Behiyye Adlı Eseri ve Çevirisi", *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 5, 1994. s. 1-34.
- Kehya, İrfan. *Nakşibendilikte Murâkabe ve İhsan*, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi SBE, Isparta 2018.
- Kelâbâzi, *Doğuş Devrinde Tasavvuf [Ta'arruf]*, haz. Süleyman Uludağ, İstanbul: Dergah Yay., 3. Baskı, 2013.
- Kılavuz, Ahmet Saim. "Ali er-Rızâ", *DİA*, II, s. 436-438.
- _____. "Zeynelâbidîn", *DİA*, XLIV, s. 365-366.
- Kılıç, Hulusi. "el-Kâfiye", *DİA*, XXIV, s. 153-154.

- _____. “İbnü’l-Hâcib”, *DİA*, XXI, s. 55-58.
- Kılıç, Ünal. “Yezid I”, *DİA*, XLIII, s. 513-514.
- Köksal, Asım Cüneyd, İbrahim Kâfi Dönmez. “Usûl-i Fıkıh”, *DİA*, XLII, s. 201-210.
- Köse, Ömer Faruk. “Cuma Vâizliği”, *DİA*, EK-1, s. 273.
- Köse, Saffet. “Teheccüd”, *DİA*, XL, s. 323-325.
- Kurtuluş, Rıza. “Tûs”, *DİA*, XLI, s. 431-432.
- Kuşeyrî, Abdülkerim. *Kuşeyrî Risâlesi*, haz. Süleyman Uludağ, İstanbul: Dergah Yay., 5.baskı, 2009.
- Kutluk, İbrahim. “Mevlevîliğe Dâir İki Eser”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, c. II, sy. 3-4 (Mayıs 1948), s. 289-300.
- _____. “Şeyh Galib ve as-Sohbet üs-Sâfiyye”, *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 1948, c. III, sy. 1-2, s. 21-47.
- Küçük, Cevdet. “Abdülmecid”, *DİA*, I, s. 259-263.
- Küçük, Sezai. “Mevleviyye”, ed. Semih Ceyhan, *Türkiye’de Tarîkatlar:Tarih ve Kültür içinde*, İstanbul: İSAM Yay., 2015, s. 489-544.
- Küçükaşcı, Mustafa Sabri. “Semhûdî”, *DİA*, XXXVI, s. 489-491.
- Mazıoğlu, Hasibe. “Akyürek, Ahmed Remzi”, *DİA*, II, s. 304-305.
- Mehmed Emin Efendi. *el-Âsârü’l-Mecîdiyye fî’l-menâkıbı’l-Hâlidîyye*, İstanbul: Mahmud Bey Matbaası, 1314.
- Mehmed Fevzi b. Ahmed Tavasi. *Aynü’l-hakika fî rabitati’t-tarika*, y.y., t.y..
- Mehmed Rüstem Râşid. *Dürrü’l-müntahab min bahri’l- edeb fî tercüme-i silsiletü’z-zeheb*, İstanbul: Tabhane-i Amire Litografya Destgahı, 1274/1858.
- Memiş, Abdurrahman. *Halid-i Bağdadi Hayatı Eserleri, Tesirleri ve Anadolu’da Halidilik*, İstanbul: Kitabevi Yay., 2000.
- Mete, Ayşegül. “Köseç Ahmed Dede ve Şeyh Galib’in Mevlevî Âdap ve Erkânına Katkıları”, *İslâm Araştırmaları Dergisi*, 2019, sy. 42, s. 61-106.
- Murâd Buhârî, Muhammed. *Edep Deryasından İnciler*, sadeleştiren İbrahim Aksu, İstanbul: Hâcegân, 2014.
- _____. *Câmi ‘u Müfredâtı’l-Kur’ân*, Süleymaniye Ktp., Hamidiye, nr. 65.
- _____. *Lübsü’l-hırkati’l-Kâdiriyye*, Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin, nr. 743, vr.4^b.
- _____. *Mektûbât*, Süleymaniye Ktp., Pertev Paşa, nr.246.
- _____. *Menâkıb ve Takrîrât-ı Muhammed Murâd Buhârî*, Süleymaniye Ktp., Murad Buhari, nr. 256.
- _____. *Mesmûât mine’s-Seyyid Muhammed Murâd Buhârî*, Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud efendi, nr. 3152/3.

- _____. *Risâle-i Nakşbendiyye*, İBB Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin, nr.322/1, vr.1^b-2^b.
- _____. *Seyyid Murâd-ı Buhâri Hazretleri “Kuddise Sirruh” Külliyyâtı-1*, haz. Mehmet Ünal, İstanbul: Kutup Yıldızı Yayınları, 2013.
- _____. *Silsiletü’z-zeheb*, İBB Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Yazmalar, nr.577/8, vr.146^b-149^a.
- _____. *Sohbetnâme*, haz. Fakirullah Yıldız, İstanbul: Litera Yayıncılık, 2017.
- Murâdî, Muhammed Halil. *Silkü'd-dürer fî a'yânî's-sânî aşer*, 2.Baskı, Beyrut: Dâru İbn Hazm, 1988.
- _____. *Matmah al-wâjid fî tarjamat al-wâlid al-mâjid*, British Library, Ms. Or. 4050. vr. 26^a-28^b.
- Murat Özel, Ahmet. “Şâzelî”, *DİA*, XXXVIII, s. 385-387.
- _____. “Şâzeliyye”, *DİA*, XXXVIII, s. 387-390.
- Muslu, Ramazan. “Ebû Saîd Muhammed Hâdimî ve Nakşbendîlik Risâlesi’nin Tahlili”, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2001, c. 3, sy. 4, s. 197-220.
- _____. *Mustafa Kemâleddin Bekrî ve Tasavvufî Görüşleri*, İstanbul: Erkam Yay., 2005.
- Necmeddin Kübra, Kemaleddin Hüseyin Harezmi, Abdülğafur el-Lari, İsmail Hakkı Bursevi. *Tasavvufî on esas (Usulü’l-aşere şerhleri)*, haz. Süleyman Gökbulut, İstanbul: İnsan Yay., 2010.
- Nevşahi, Arif. “Ya’kûb-i Çerhî”, *DİA*, XLIII, s. 281-282.
- Nizami, Khaliq Ahmad. “Çiştîyye”, *DİA*, VIII, s. 343-346.
- Okumuş, Ömer. “Câmî, Abdurrahman”, *DİA*, VII, s. 94-99.
- Öğüt, Salim. “İstihâre”, *DİA*, XXIII, s. 333-334.
- Öngören, Reşat. “Hatm-i Hâcegân”, *DİA*, XVI, s. 476-477.
- _____. “Ma’rûf-i Kerhî”, *DİA*, XXVIII, s. 67-68.
- _____. “Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî”, *DİA*, XXIX, s. 441-448.
- _____. “Molla Mehmed Emin Efendi”, *DİA*, XXX, s. 258-259.
- _____. “Sühreverdiyye”, *DİA*, XXXVIII, s. 42-45.
- _____. “Tâceddin b. Zekeriyyâ”, *DİA*, XXXIX, s. 342-343.
- _____. “Tasfiye”, *DİA*, XL, s. 127-128.
- _____. “Zikir”, *DİA*, XLIV, s. 409-412.
- Öz, Mustafa. “Ca’fer es-Sâdık”, *DİA*, VII, s. 1-3.
- _____. “Kerbelâ”, *DİA*, XXV, s. 271-272.
- _____. “Muhammed el-Bâkır”, *DİA*, XXX, s. 506-507.
- _____. “Mûsâ el-Kâzım”, *DİA*, XXXI, s. 219-221.

- Özbalıkçı, Mehmet Reşit. “Sîbeveyhi”, *DİA*, XXXVII, s. 130-134.
- Özcan, Abdülkadir. “Edirne Vak‘ası”, *DİA*, X, s. 445-446.
- _____. “Mustafa II”, *DİA*, XXXI, s. 275-280.
- Özcan, Tahsin. “Mekkî Mehmed Efendi”, *DİA*, XXVIII, s. 577-578.
- _____. “Veliyyüddin Cârullah”, *DİA*, XLIII, s. 38-40.
- _____. “Veliyyüddin Efendi”, *DİA*, XLIII, s. 40-42.
- Özdil, Hatice. “Başka İsimlerle Karıştırılan Bir Mesnevi Şârihi: Mehmed Murad Nakşibendî”, *Turkish Studies*, 2013, c. VIII, sy. 12, s. 1009-1016.
- Özel, Ahmet. “Ali el-Kârî”, *DİA*, II, s. 403-405.
- _____. “Kirmastî”, *DİA*; XXVI, s. 67-68.
- _____. “Mâlik b. Enes”, *DİA*, XXVII, s. 506-513.
- Özen, Şükrü. “Teftâzânî”, *DİA*, XL, s. 299-308.
- Özervarlı, M. Sait “Şah Veliyyullah”, *DİA*, XXXVIII, s. 262-267.
- Özkuyumcu, Nadir. “Hişâm b. Abdülmelik”, *DİA*, XVIII, s. 148-150.
- _____. “Kayrevan”, *DİA*, XXV, s. 88-90.
- Özler, Nurten. *Tasavvufta Hızır Telakkisi ve Niyâzî Mısırî’nin Hızır Risâlesi*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi SBE, İstanbul 2004.
- Parlak, Sevgi. “Mihrişah Vâlide Sultan Külliyesi”, *DİA*, XXX, s. 42-44.
- Pârsâ, Muhammed. *Kudsiyye*, tashih Ahmed Tâhir Iraki, Tahran: Kitâbhâne-i Tahûrî, 1975.
- _____. *Risâle-i Kudsiyye tercümesi*, trc. Salahi Efendi, İstanbul: Ahmed İhsan ve Şürekâsı, 1323.
- _____. *Risâle-i Kudsiyye: Muhammed Bahaeddin Hazretlerinin Sohbetleri*, çev. Necdet Tosun, İstanbul: Erkam Yay., 1998.
- Salah b. Mübârek Buhârî. *Enisü’t-tâlibîn ve uddetü’s-sâlikîn*, Edirne Selimiye Kitaplığı, nr. 1095.
- _____. *Enisü’t-tâlibîn ve uddetü’s-sâlikîn: Makâmât-ı Muhammed Bahâeddîn en-Nakşibendî*, trc. Süleyman İzzi, Dersâdet: Matbaa-ı Bahriye, 1328.
- _____. *Enisü’t-tâlibîn ve uddetü’s-sâlikîn*, tsh. Halil İbrahim Sarıoğlu, haz. Tefik [Haşimpur] Sübhani, Tahran: İntişarât-ı Kayhan, 1992.
- _____. *Hallerin Terbiyesi: Enisü’t-tâlibîn ve uddetü’s-sâlikîn: Makâmât-ı aliyeye-i Nakşibendiyye*, trc. Süleyman İzzi, haz. Niyazi Adıgüzel, İstanbul: Büyüyenay Yayınları, 2018.
- _____. *Şâh-ı Nakşibend: Enisü’t-tâlibîn ve uddetü’s-sâlikîn: Gönüller Nakkaşı*, trc. Süleyman İzzi Teşrifâtı, sadeleştiren Mustafa Özsaray, İstanbul: İz Yayıncılık, 2003.

- Salim Güven, Mustafa. “Şâzeliyye”, ed. Semih Ceyhan, *Türkiye’de Tarîkatlar:Tarih ve Kültür içinde*, İstanbul: İSAM Yay., 2015, s. 373-443.
- Sarı, Nil. “Hekimbaşı”, *DİA*, XVII, s. 161-164.
- Sarıçam, İbrahim. “Nihâvend”, *DİA*, XXXIII, s. 98-99.
- Sarıkaya, Yaşar. *Ebu Said el-Hadimi: Merkez ile Taşra Arasında Bir Osmanlı Âlimi*, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2008.
- Sel, Alpay. *Ca’fer es-Sâdık’ın Tasavvufun Oluşum Sürecindeki Yeri ve Tasavvufi Görüşleri*, Yüksek Lisans Tezi, Iğdır Üniversitesi SBE, Iğdır 2013.
- Serin, Rahmi. *İslâm Tasavvufunda Halvetîlik ve Halvetîler*, İstanbul: Petek Yay., 1984.
- Sinanoğlu, Mustafa. “İman”, *DİA*, XXII, s. 212-214.
- _____. “İslâm”, *DİA*, XXIII, s. 1-2.
- Sirhindî, Ahmed. *Ma’ârif-i ledünniyye [Âriflerin Halleri]*, trc. Necdet Tosun, İstanbul: Sufi Kitap, 2006.
- _____. *Mektûbât-ı Rabbânî*, trc. Talha Hakan Alp, Ömer Faruk Tokat, Ahmet Hamdi Yıldırım, 7.Baskı, İstanbul: Semerkand Yay., 2013.
- _____. *Mükâşefât-ı Gaybiyye: Manevî Yolculuk*, trc. Necdet Tosun, İstanbul: Sufi Kitap, 2006,
- _____. *Rabbânî İlhamlar: Mebde’ ve mead risâlesi*, trc. Necdet Tosun, İstanbul: Sufi Kitap, 2005.
- Sirhindî, Muhammed Ma’sûm. *Mektûbât-ı Ma’sûmiyye*, trc. Süleyman Kuku, İstanbul: Alioğlu Yayınevi, 2018.
- _____. *Mektûbât-ı Muhammed Ma’sûm: Müstakimzâde Tercümesi [Metin ve İnceleme]*, haz. Mustafa Demirci, İstanbul: Nizamiye Akademi, I-II, 2017.
- Süreyya, Mehmed. *Sicill-i Osmânî*, İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1308.
- Şâfiî, İmam. *Dîvânî’l-İmâm eş-Şâfiî*, der. Muhammed İbrâhim Selîm, Kâhire: Mektebeti İbni Sînâ, ts..
- Şahinoğlu, M. Nazif. “Alâüddevle-i Simnânî”, *DİA*, II, s. 345-347.
- Şemseddin Nakşibend, Mehmed Nuri, *Risâle-i Murâkabe*, İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1282.
- _____. *Tasavvuf Âlemi: Kendi İç Âlemine Bakış: Risâle-i Murakabe: Nakşibendiye Tarîkatının Murakabe Risalesi*, sadeleştiren Sabri Çağlayan, İstanbul: Çağlayan Yayınları, 1974.
- Şener, Mehmet. “Kuşluk Namazı”, *DİA*, XXVI, s. 475-476.
- Şensoy, Sedat. “Ta’likât”, *DİA*, XXXIX, s. 508-510.
- Şentürk, M. Hüdei. “Murad Nakşibendi”, *DİA*, XXXI, s. 188-189.
- Şimşek, Ayfer. *Ebu’l-Hasan Harakânî’nin Hayatı ve Tasavvuf İlmindeki Yeri*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi SBE, Konya 2003.

- Şimşek, Halil İbrahim. “Murad Buhârî”, *DİA*, XXXI, s. 185-187.
- _____. *Muhammed Hadimi: Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri*, Konya: Olgunçelik Matbaa, 2010.
- _____. *Osmanlı’da Müceddidilik : XII/XVIII. Yüzyıl.* , İstanbul: Suf Yay., 2004.
- _____. *Osmanlı’da Müderris Bir Sûfî Ebu Said Muhammed el-Hâdimî ve Tasavvuf Anlayışı*, Çorum: Hitikitap Yay., 2008.
- Tabîb-zade Muhammed Şükri Efendi, *Silsilenâme-i Sûfiyye*, Üsküdar Selim Ağa Ktp., Aziz Mahmud Hüdâî, nr. 1098.
- Tanman, M. Baha. “Dârülkurrâ”, *DİA*, VIII, s. 545-548.
- _____. “Murad Molla Külliyesi”, *DİA*, XXXI, s. 187-188.
- _____. “Şeyh Murad Tekkesi”, *DİA*, XXXIX, s. 62-64.
- _____. “Üsküdar Mevlevihânesi”, *DİA*, XLII, s. 372-374.
- Tanrıkorur, Ş. Barihüda. “Mevleviyye”, *DİA*, XXIX, s. 468-475.
- Taş, Hatice. *Murâd Buhârî Hayatı Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri*, Yüksek Lisans, Yüzüncü Yıl Üniversitesi SBE, Van 2015.
- Tayşi, Mehmet Serhan. “Feyzullah Efendi, Seyyid”, *DİA*, 12, s. 527-528.
- Tek, Abdurrezzak. “Rûzbârî”, *DİA*, XXXV, s. 276.
- Tekin, Zeki. “Şeyh Murat Tekkesi ve Vakıfları”, *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2001, sy. 2, s. 427-451.
- Telkenaroğlu, M. Rahmi. “Zileli Muharrem Efendi”, *DİA*, EK-2, s. 701-702.
- Topaloğlu, Bekir. “Bâtın”, *DİA*, V, s. 187.
- _____. “Lafza-i Celâl”, *DİA*, XXVII, s. 47-48.
- Topuzoğlu, Tefvîk Rüştü. “Hâşiye”, *DİA*, XVI, s. 419-422.
- Torun, Ahmet Semih. “Eyüp’ün Güzel Bir Köşesi Şeyh Murad-ı Buhârî Tekkesi, Tarihi”, *Kültürü ve Sanatıyla XI. Eyüpsultan Sempozyumu Tebliğler*, 21-22 Mayıs 2010, 2012, s. 64-77.
- _____. “Şeyh Muhammed Murad-ı Buhari Tekkesi Haziresi Üzerine Bir Değerlendirme”, *Vakıflar Dergisi*, Aralık 2010 (34), s. 125-161.
- Tosun, Necdet. *Bahaeddin Nakşbend: Hayatı, Görüşleri, Tarîkatı [XII-XVII. Asırlar]*, İstanbul: İnsan Yay., 2002.
- _____. *Derviş Keşkülü : Tasavvuf ve Dergah Kültürü*, İstanbul: Erkam Yay., 2012.
- _____. *İmâm-ı Rabbânî Ahmed Sirhindî: Hayatı, Eserleri, Tasavvufî Görüşleri*, İstanbul: İnsan Yay., 2005.
- _____. “Kâsânî, Ahmed”, *DİA*, XXIV, s. 531-532.
- _____. “Muhammed Ma’sûm Sirhindî”, *DİA*, EK-2, s. 310-311.

- _____. “Nakşibendiyye”, *DİA*, XXXII, s.342-343.
- _____. “Nakşibendiyye”, ed. Semih Ceyhan, *Türkiye’de Tarikatlar:Tarih ve Kültür* içinde, İstanbul: İSAM Yay., 2015, s. 611-692.
- _____. “Râbîta”, *DİA*, XXXIV, s. 378-379.
- _____. “Semmâsî”, *DİA*, XXXVI, s. 498.
- _____. “Sıddîkiyye”, *DİA*, XXXVII, s. 98.
- _____. “Sır”, *DİA*, XXXVII, s. 115-116.
- _____. “Silsile”, *DİA*, XXXVII, s. 206-207.
- _____. *Silsiletü’z-zeheb*, İstanbul: İhramcızâde İsmail Hakkı İslâm Hizmet Vakfı, 2017.
- _____. *Tasavvufta Hâcegân Ekolü (12.-17. Asırlar)*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi SBE, İstanbul 2002.
- _____. “Ubeydullah Ahrâr”, *DİA*, XLII, s. 19-20.
- _____. “Üveysîlik”, *DİA*, XLII, s. 400-401.
- _____. “Veysel Karanî”, *DİA*, XLIII, s. 74-75.
- _____. “Yûsuf el-Hemedânî”, *DİA*, XLIV, s. 12-13.
- Trabzonî, Kösec Ahmed, *Adâbü’l-Ubûdiyye fî’s- Süneni’l-Muhammediyye*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 1425.
- _____. *Reşehâtü’l-aşere*, Süleymaniye Ktp., Reşid Efendi, nr. 404/2, vr. 25-31.
- _____. *Silsiletü’l-Hâcegân fî Âdâbı Ubûdiyyeti’l- A’yân*, Süleymaniye Ktp., Şazeli Tekkesi, nr. 158/10, vr.151b-171b.
- _____. *Şerhu risâletin fî sülûki’n-Nakşibendiyye*, Süleymaniye Ktp, Hacı Mahmud Efendi, nr. 2851/1.
- _____. *Tuhfetü’l-ahbâb fî’s-sülûk ilâ tarîkı’l-ashâb*, Süleymaniye Ktp., Reşid Efendi nr.404/7, vr.40-60.
- _____. *et-Tuhfetü’l-Behiyye fî’t-tarîkatı’l-Mevleviyye*, SÜSAM Ktp., nr. 46
- Turgut, Ali. “Abdullah Eyyûbî”, *DİA*, I, s. 102-103.
- Tülücü, Süleyman. “Hâtîm et-Tâî”, *DİA*, XVI, s. 472-473.
- Türer, Osman. “Biat”, *DİA*, VI, s. 124-125.
- _____. “Letâîf-i Hamse”, *DİA*, XXVII, s. 143.
- Türk, Hamide. *Ma’rûf el-Kerhî: Hayâtı, Tasavvufî Görüşleri ve “Menâkibu Ma’rûf el-Kerhî” İsimli Eser*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi SBE, Konya 2005.
- Uludağ, Süleyman. “Abdülkâdir-i Geylânî”, *DİA*, I, s. 234-239.
- _____. “Ahadiyyet”, *DİA*, I, s. 484.
- _____. “Aleviyye”, *DİA*, II, s. 369-370.

- _____. “Ali Râmîtenî”, *DİA*, II, s. 436.
- _____. “Ârif-i Rîvgerî”, *DİA*, III, s. 369.
- _____. “Arş”, *DİA*, III, s. 410.
- _____. “Bâyezîd-i Bistâmî”, *DİA*, V, s. 238-241.
- _____. “Ene”, *DİA*, XI, s. 232-233.
- _____. “Hâlidiyye”, *DİA*, XV, s. 296-299.
- _____. “Halvetiyye”, *DİA*, XV, s. 393-395.
- _____. “Harakânî”, *DİA*, XVI, s. 93-94.
- _____. “Hasan-ı Basrî”, *DİA*, XVI, s. 291-293.
- _____. “Hızır”, *DİA*, XVII, s. 409-411.
- _____. “Kalb”, *DİA*, XXIV, s. 229-232.
- _____. “Kelâbâzî, Muhammed b. İbrâhim”, *DİA*, XXV, s. 192-193.
- _____. “Kuşeyrî, Abdülkerîm b. Hevâzin”, *DİA*, XXVI, s. 473-475.
- _____. “Makam”, *DİA*, XXVII, s. 409-410.
- _____. “Mârifet”, *DİA*, XXVIII, s. 54-56.
- _____. “Mâsivâ”, *DİA*, XXVIII, s. 76.
- _____. “Muhabbet”, *DİA*, XXX, s. 386-388.
- _____. “Muhammed”, *DİA*, XXX, s. 448-450.
- _____. “Murakabe”, *DİA*, XXXI, s. 204.
- _____. “Nâfile”, *DİA*, XXXII, s. 292.
- _____. “Nefehâtü'l-Üns”, *DİA*, XXXII, s. 521-522.
- _____. “Nefis”, *DİA*, XXXII, s. 526-529.
- _____. “Ruh”, *DİA*, XXXV, s. 192-193.
- _____. “Ruhsat”, *DİA*, XXXV, s. 210.
- _____. “Serî es-Sakatî”, *DİA*, XXXVI, s. 564-565.
- _____. “Sülûk”, *DİA*, XXXVIII, s. 127-128.
- _____. “Velî”, *DİA*, XLIII, s. 25-28.

Uslu, Recep. “Dekkâk, Ebû Ali”, *DİA*, IX, s. 112.

Uysal, Abdalbaki. *Kösec Ahmed Trabzônî ve Silsiletü'l Hâcegân fî Âdâbı Ubûdiyyeti'l-A'yân Adlı Eseri*, Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi SBE, Van 2000.

Uzunpostalcı, Mustafa. “Ebû Hanîfe”, *DİA*, X, s. 131-138.

- Ünal, Mehmet, Aliye Yılmaz. “Muhammed Murâd-ı Buhârî ve “Risâle-i Nakşibendiyye” Adlı Eseri”, *Turkish Studies*, 2014, c. IX, sy. 3 (2), s. 1535-1549.
- _____. *Seyyid Murâd-ı Buhârî Hazretleri “Kuddise Sirruh” Külliyyâtı-1*, İstanbul: Kutup Yıldızı Yay., 2013.
- Üremiş, Ali. “Trabzonlu Köseç Ahmed Dede ve et-Tuhfetü’l-Behiyye fi’t-Tarîkatı’l-Mevleviyye’si Üzerine”, *Türk Kültürü, Edebiyatı ve Sanatında Mevlâna ve Mevlevîlik Ulusal Sempozyumu*, 14-16 Aralık 2006, 2007, s. 373-391.
- _____. “Yeni Bilgiler Işığında Trabzonlu Köseç Ahmed Dede”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 2006, sy. 19, s. 175-191.
- Üzüm, İlyas. “Hüseyin”, *DİA*, XVIII, s. 521-524.
- Vassaf, Hüseyin. *Sefîne-i Evliyâ*, haz. Mehmet Akkuş, Ali Yılmaz, İstanbul : Kitabevi Yay., 2006.
- Yaran, Rahmi. “Bid‘at”, *DİA*, VI, s. 129-131.
- Yavuz, Yunus Vehbi “Evvâbîn Namazı”, *DİA*, XI, s. 544-545.
- Yavuz, Yusuf Şevki. “Adem”, *DİA*, I, s. 356-357.
- _____. “Akâidü’n-Nesefî”, *DİA*, II, s. 217-219.
- _____. “Âşûrâ”, *DİA*, IV, s. 24-26.
- _____. “Hakka’l-Yakîn”, *DİA*, XV, s. 203-204.
- _____. “Mestçizâde Abdullah Efendi”, *DİA*, EK-2, s. 260-261.
- Yayla, Mustafa. “Hâdimî, Ebû Saîd”, *DİA*, XV, s. 24-26.
- Yazıcı, Tahsin. “Ebû Ali el-Fârmedî”, *DİA*, X, s. 90.
- _____, Süleyman Uludağ. “Herevî, Hâce Abdullah”, *DİA*, XVII, s. 222-226.
- Yetik, Erhan. “Habîb el-Acemî”, *DİA*, XIV, s. 370.
- _____. “Hayret”, *DİA*, XVII, s. 60-61.
- Yılmaz, Hasan Kâmil. “Cezbe”, *DİA*, VII, s. 504.
- Yılmaz, Okan Kadir. *İSAM Tahkikli Neşir Kılavuzu*, haz. Okan Kadir Yılmaz, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2018.
- Yiğit, İsmail. “Osman”, *DİA*, XXXIII, s. 438-443.
- Yitik, Ali İhsan. “Yoga”, *DİA*, XLIII, s. 558-559.
- Yurt, Ali İhsan. “Bekrî, Kutbüddin”, *DİA*, V, s. 369.
- Yüksel, Ahmet Turan. “Ubeydullah b. Ziyâd”, *DİA*, XLII, s. 29-30.
- Yüksel, Emrullah. “Birgivî”, *DİA*, VI, s. 191-194.